This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

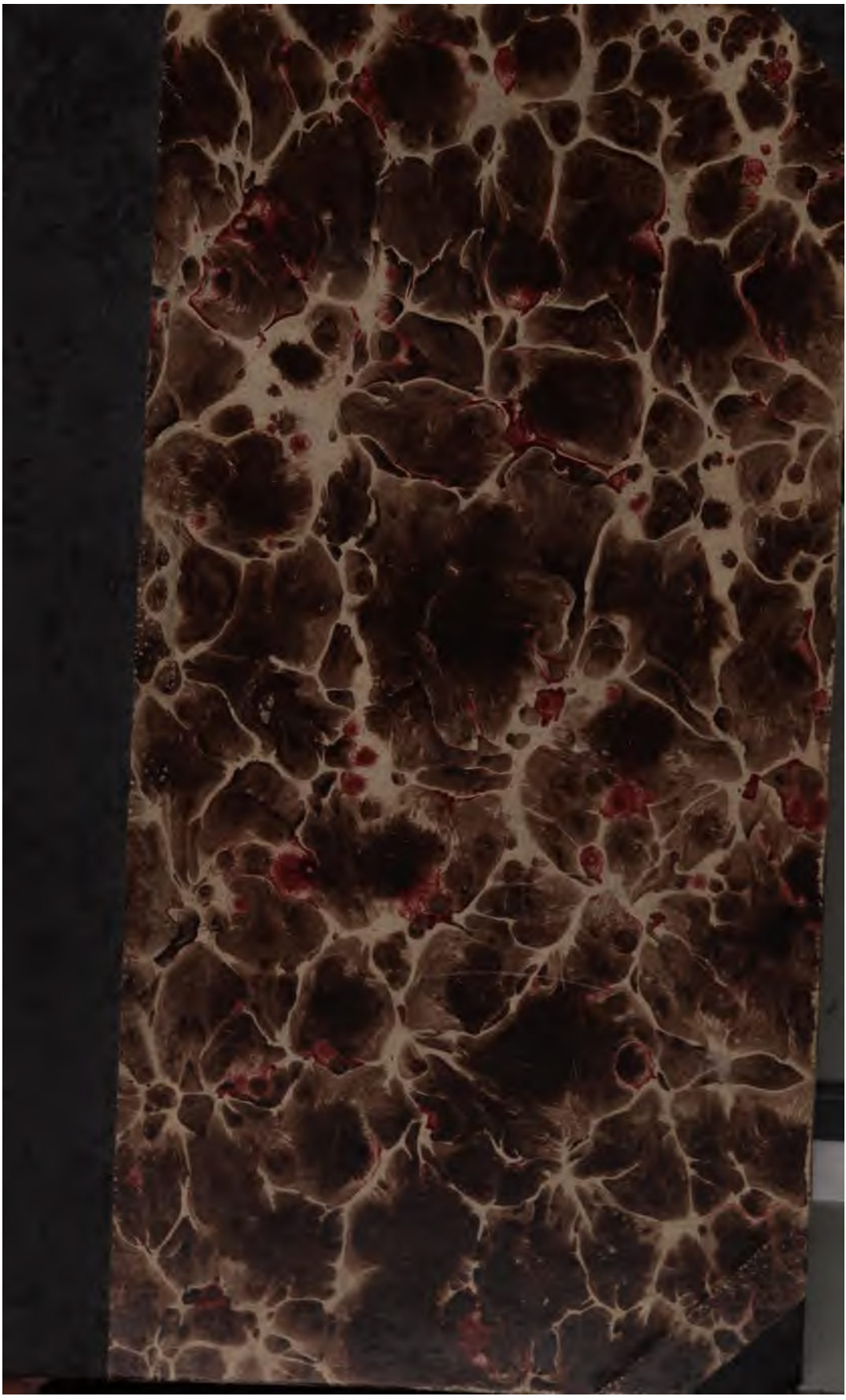

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES

ČASOPIS

MATICE MORAVSKÉ.

Redaktor:

FRANTIŠEK BARTOŠ.

I 89

ROČNÍK DEVÁTÝ.

1877.

K 15

409

THIS ITEM HAS BEEN MICROFILMED BY STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES REFORMATTING SECTION 1994. CONSULT SUL CATALOG FOR LOCATION.

V BRNĚ 1877.

NÁKLADEM MATICE MORAVSKÉ.

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES
STACKS
MAR 17 1971

D B541
M3
v.9/10
1877/78

TISKEM AKC. MOR. KNIHTISKÁRNY.

Obsah celého ročníku.

Strana.

Pojem tragédie v soustavě Schopenhauerově. Napsal Karel Šmidek 1

Spor o biskupství Olomucké a počátky husitství na Moravě. Napsal Vincenc Brandl 29

O složených slovech v češtině. Část první. Napsal A. Vašek . 62

Několik nových dokladův o stáří vzdělanosti egyptské. Napsal F. Velišský 79

Josef Heřman Galaš a pozůstalé rukopisy jeho. Podal K. Šmidek 105

Ze života lidu moravského. Napsal F. Bartoš 136

Příspěvky k dějinám domácího řemesla. Sdělil Jos. Zukal . . 154

Příspěvek k výkladu Rukopisu Kralodvorského. Napsal V. Brandl 161

O propasti jedovnické. Pojednává Jan Havelka 165

Drobnosti historické 173

Rozhledy literární:

Katolický kancionálek obsahující písně a modlitby k veřejným i domácím pobožnostem. Dle kancionálu Tomáše Bečáka uspořádal František P. Poimon, kněz. diecese Brněnské. V Olomouci 1877. Jan Kosina 84

Slovenské bajeslovie. Sošit I. Písal V. Pauliny-Tóth. V. Brandl . . 92

U krbu. Pověsti Josefa Vl. Hrubého. V Táboře, nákladem spisovatelovým 1877. Vladimír Šťastný 95

Osvěta, listy pro rozhled v umění, vědě a politice. Redaktor a vydavatel V. Vlček. — Ročník VII., díl I. *F. B.* 98

Úplný Besedník. Spořádali Jiří Bittner a Josef R. Vilimek. *F. B.* . 99

Sláva a úpadek pana Jana Kroutila pololáníka z Drnkalova. Všem rozumným lidem pro zábavu i na poučenou vypravuje V. Kosmák. V Brně 1877. V. Brandl 100

Kytice z Krasického bajek. Pro českou mládež uvil Fr. M. Vrána. Vl. Šťastný 104

Čeština v Opavsku. Rozprava historicko-gramatická. Napsal v Prasek. V Olomouci, nakladatel Vlad. Žákovský. V. Brandl 176

Sněmy České od léta 1526 až po naši dobu. Vydává královský český archiv zemský. Sv. I. Nákladem král. čes. zem. výboru. V. Brandl 178

Der Přemysliden Thronkämpfe und Genesis der Markgrafschaft Mähren. Von Wenzel Johann Koutný. Wien 1877. Str. 77. V. Brandl 178

Karl's von Žerotín böhmische Bibliothek in Breslau. Von Dr. Beda Dudik. O. S. B. Prag. Verlag der k. b. Gesellschaft der Wissenschaften. 1877. Matěj Procházka 179

Pojem tragédie v soustavě Schopenhauerově.

Napsal *K. Šmídek.*

Aesthetika není vědou právě novodobou; největší u Řeků badatelé, i Plato i Aristoteles, zevrubně a důkladně zanášeli se vystavováním zákonův, jakoví se při hlubším pozusování spanilých výplodův uměleckých naskytují. V novější pak době není filosofické soustavy, jež by v širším neb užším rozsahu nezabývala se zároveň otázkami krasovědnými. Avšak při vší této soustředěné píli svědomitých zkoumatelů veškery pojmy v obor krasovědy spadající nejsou dosud protříbeny a ojasněny do té míry, aby střídmý posuzovatel různých výtvorův krásna s úplnou jistotou na nich přestati mohl. Ba přihází se nezřídka, že obmýšleje badatel k dílům uměleckým přiložiti míru dosavadních pojmův æsthetických v té nemilé se ocítá alternativě, buď houževně a přísně státi při naukách výtečných krasovědcův zároveň pak změniti soud svůj o mnohých výtvorech uměleckých, jimž nepřetržitou téměř tradicí udělován vznešený název klassických, aneb obhajovati byť i někdy citem nedosti ozřejměným nevyrovnanou krásu děl samorostlou velikých geniův silou utvořených, při tom ovšem zavrci i odmítnouti nedostatečné často výskumy jednotlivých æsthetikův. S takýmito nesnázemi potkává se zhusta, kdo na př. hlouběji nazírati usiluje v nevystižnou krásu a lepotu nesmrtelných dramat Shakespearových. Produkce ovšem jakýchkoliv děl uměleckých při tomto kolísání krasovědných názorů nebéře značné ujmy; vždyť pak všeliké právě umělecké výtvory vyřinují se z pramene tajného, z vyššího nadšení, jak pěje básník římský: Est deus in nobis, agitante calescimus illo, Impetus hic sacræ semina mentis habet. Při tvoření takém z vyšších popudů vzniklém, jakoby dech tvůrčí oné síly ve všemmíru v jednotlivých dobách bohorodé inspirace vanul nad oblaženým jednotlivcem, není tento sobě ani vědom jakýchkoli zákonů, ježto teprve později z výtvorův jeho ve mdlém přečasto odlesku se odvozují.

Nám Slovanům připadla úloha, ohlednouti se přede vším, soudem žádnou ustálenou soustavou nepředpojatým, po výsledcích,

jakých badatelé v oboru krasovědném u jiných národův dosud se byli dozkoumali. Později snad nastane doba, kde na základě nabytých těchto výsledků vědeckých, ovšem při stálém zároveň zřeteli k dělům klassickým nejenom cizonárodním, nýbrž bohdá i z původního slovanského jádra zplozeným, tvůrčí geniové i u nás přispějí vydatnější než dosud měrou k ozáření pověčných zákonův krásna. Nejenom v dějstvu vůbec, alebrž i ve vědectvu i umělectvu budoucnosť patří Slovanům; paprsky vycházející této zory utěšenějšího pro veliké Slovanstvo života objevují se již na všech stranách, u všech jeho četných kmenův. Jsou zajisté Slované k vykonání této úlohy právě udůstojněni i dostatečni, neníť zajisté ve veškeré jich povaze krajností jednostranně zaostřených, ani stranné nadvlády rozumu nad citem, nebo citu nad rozvahou; alebrž hloubavosť Germanů splývá u nich s živoucností a obrazivostí plemene romanského v ušlechtilý soulad, silou dosud kyprou, nevyžilou.

Berouce se směrem této úlohy jímáme se tuto sděliti názory, jaké rozvinuly se o *tragickém* v soustavě posledního německého filosofa, *Schopenhauera;* neboť šíří se za doby naší přesvědčení v učeném obecenstvu, že prý veškery soustavy filosofické jsou již vyčerpány, filosofii nyní v jinakou než dosud úlohu že se uvázati bude, ba v nejnovější době činí se podstatný rozdíl mezi vědou a filosofií, kdežto filosofie považována za vědu *κατ' ἐξοχήν*, scientia omnium scientiarum, o čemž o všem bohda jindy pojednáme. Nelze upříti, že vědečtí názorové Art. Schopenhauera jsou ve mnohém vzhledě původni, samorostli, a že tolikéž i zvláštní od jiných badatelův odchylnou nauku o tragédii stanovuje.

Různé tyto názory dotýkají se samé podstaty tragického, jmenovitě pojmu o *vině* hrdiny tragického a o poměru této viny ke smíru, čili pojmu o tak zvané *poetické spravedlnosti.*

Filosofie soustavy *Heglovy* usilovala břitkou tuto záhadu rozřešiti tím, že vůli i jednání tragického hrdiny byť sebe mravnější, sebe oprávněnější vytknula za *jednostranné,* za *přepych proti řádu všeobecnému, světovému,* větší měrou než počínání jednotlivcovo oprávněnému. Ve trapné odtud vzniklé kolisi vítězí všeobecný tento řád v životě národův ustálený; hrdina pyká odvážného svého pokusu vlastní záhubou. Jsou tu dvě moci stejně oprávněné v boji proti sobě; že však v obapolném tomto bojování nevítězí přečasto průkupníci nového ruchu, vysoko vztýčený nesouce prapor pokroku a povšechnějšího blaha pro lid a člověčenstvo, nýbrž hynou opuštěni od svého národu, pro nějž v posvátném nadšení se obětují, to právě popředním jest podnětem strázně tragické a hluboké s umírajícím hrdinou soustrasti. Odpůrcové

Heglovi namítají proti této nauce, že by tím vyloučen byl veliký ráznější ruch v lidstvu ku předu čelící na bezkonečné dráze ku vzájemnému sebe zdokonalování. Námitka tato zdá se nám býti bezdůvodna. Právě Hegel přihlédá všude, ve všech oborech vyššího života lidského k neustálému pokroku; a i známá, až k omrzení otřepávaná průpověď jeho: co jest ve skutečnosti, jest rozumno, a co je rozumno, jest i skutečno, nesmí v odporu s ostatními názory téhož filosofa pochytiti se ve smyslu zledovatělého stabilismu. Mudřec onen berlinský, jemuž, jakoby byl lichotil tehdejší ústavě říše pruské, přezdíváno „filosof dvorský," chtěl dotčenými slovy projádřiti, že idea v každé době časové béře na sebe i jistý časový útvar, forma tato zevnější jest pro tutéž dobu úplně jí příslušna, tudyž rozumna; při čemž velmi dalek byl výroku, jakoby útvar ten pro jistou dobu vhodný měl a směl potrvati na vždy, ba naopak, vyvanul-li z ní duch oživující, pro uskutečnění nových vznešenějších názorův, vyvíjí se i ušlechtilejší a zahloubilejší jich forma. Nad to nejedná se v dotčené nauce o podstatě tragické záliby o nutnosti pokroku v dějstvu, alebrž o vysvětlení zákonův, na nichž záliba dotčená spočívá.

Stoupenci Schopenhauerovi v odvážném tom *odporu*, jejž jednotlivec ženoucí se za ráznějším pokrokem činí silám ve společnosti ustáleným, nenalezají podstatu pravé viny tragické. Tuto podle jich mínění jednotlivec na sebe uvaluje jen tehda, kdykoliv ve tvrdočelném přepychu učiniv svou osobu výhradným středem veškerenstva a neohlížeje se na oprávněné snahy druhých jednotlivcův, těchto jen za libovolný prostředek užívá k dosažení sobeckých svých zámyslův, drzou pěstí zasahuje v obor činnosti druhých, jmenovitě zpřičuje-li se tato záměrům jeho panovnickým. V takýchto řekli bychom kolosálních rozměrech jeví se nám na př. vina Richarda III. u Shakespeara; podobným bezevzhledným jednáním všelikou pružnější a svobodnější činnosť železnou rukou rozdrcujícím připravil sobě konečnou záhubu Napoleon I.; v podobném na nejvýš sobeckém přepychu vrcholí absolutismus Ludvíka XIV., jenž úplným vědomím považuje sebe za jediný střed veškerého státu, užíval všech obyvatelův i s jich veškerými statky za svůj majetek k ukojení zpupných svých vášní.

Netají sobě ovšem ani krasovědci ze školy Schopenhauerovy, že hrdina sstoupiv s mohutnou, vášnivě rozkypělou vůlí na veřejné to rejdiště vzájemných proti sobě bojujících sil upadá často v rozpor trapný nad míru. Hrdina taký chová v nitru nejvznešenější ideály; horuje s upřímnou, nepokrytou vůlí pro blaho svého národu i veškerého člověčenstva, nasazuje k úplnému dosažení zářivých těchto svých

snah všechno, statky, zdraví, život: a přece ocitnuv se se svým jednáním na konkretní půdě činů ve své době, nezřídka neblahé útočiště vzíti musí ku prostředkům nekalým, ke lsti, k pokrytství, ba i k ošemetnému násilí. Nechtěje tak učiniti, musí buďto vzdáti se na dobro idealní své misie, nevykonati jí, k čemuž se však zdá býti vyšší prozřetelností povolaným, aneb snížiti se k užití prostředkův, s jakými se ve svědomí svém nikterak nesrovnává; doba však, v nížto mu žíti usouzeno, nutí ho k nim; soudobníci jeho, s jichž pomocí obmýšlí vznešený, idealní svůj záměr uskutečniti, jsou na mnoze mravně svrhli, uskočni, zrádni; postavení takové, v němž se hrdina mimovolně ocítá, to hle jest, co bychom proň nazvati mohli *nutností tragickou*. Neboť prvé vzdáti se totiž naprosto svého vznešeného povolání vyšší vůlí jemu předurčeného, jest často nemožno; nutnost ta tkví dílem i v samém charakteru; Cæsar by přestal býti Cæsarem, Napoleon Napoleonem, kdyby oba v bezměrné ctižádosti byli netoužili s napjetím veškerých svých sil zaříditi na ssutinách tam římské, tuto francouzské republiky hrdý přestol samovládcův. Chtěje vyplniti tuto svou úlohu, k níž ho nutným téměř směrem vybízí veškeren jeho charakter, veškera jeho povaha i sama doba vyzývá, v nížto mu jednati jest, *musí-li* užiti k tomu i prostředkův násilnických? Ba musí zajisté! jinak porušiti mu jest *vyšší* své povinnosti, a nevykonati idealního svého povolání. Kde jest tu *vina* jednotlivcova? Vždyť záměr, úmysl hrdiny toho jest vznešený, mravní, idealní; a mravní cenu jakéhokoliv jednání posuzujeme podle účelu, podle mysli, s jakouž jednáme. Lze-li tudyž podle všeho, co tu praveno, ve *všech* případech záhubu hrdinovu ospravedlniti *osoblivou* vinou jeho? a co více, stojí-li tato tragická vina povždy na *rovni* s pokutou, s trestem, jenž hrdinu v katastrofě zastihuje během neuprosným? Hrdina ten zničiv v sobě všeliké libůstky sobecké, nese se jenom za vyššími záměry, přihlíží výhradní snahou k celku, k oblažení národu, k povznešení člověčenstva, a přece hyne, padá v náruč záhuby za oběť svých zlomyslných a ješitným sobectvím nadchlých vrahův! Pomyslemež na našeho Přemysla Otakara II.; což nebyly snahy jeho vznešeny, cíl jeho velik a mohuten? což neroztoužil se v touze planoucí oslavením sebe sama oslaviti zároveň vlasť svou milou? a roznítiv boj ohromný, což neklesá konečně zradou vlastních synů v lásce na svých prsou odchovaných? Podobně hynou ve tragédii dobří i zlí, velikáni v dobru i ve zločinstvu stejně strastnou záhubou, s malou neb velkou vinou; padá Richard III. i Panna Orleanská, Wallenstein i Maria Stuartovna; ba Richard III., zlosyn bezměrný, klesá v boji hrdinném, s vytaseným mečem v rukou, kdežto Stuartovna v ne-

rovném boji s královou méně ušlechtilou klade spanilou svou hlavu na stínadlo smrtonosné. Kde tu pravý *smír* viny s pokutou? Kde tu *poetická spravedlnost?* Ovšem odpovídá znamenitý vykladač dramat Shakespearových, *Rümelin*,[1]) že podstata tragédie jeví se v tom, aby se zachoval v platnosti mravní rozdíl lidských činův, *primát svědomí,* nikoliv aby úspěch čili výsledek v zevnějším řádě světovém byl povždy na rovni s mravním jednáním. Ale což nemusí býti svědomí do svých hlubin rozrušeno, vidíme-li záhubu, záhubu často náramnou, a vinu buďto žádnou aneb jenom nepatrnou? Kde jest vina v jednání Romea a Julie? a jak ukrutný jich osud!

Právě v této nerovnosti mezi vinou a pokutou, s jakou se téměř všude v životě potkáváme, hledati dlužno popřední podnět, za kterýmž v naukách aesthetických vystaven byl pojem o poetické spravedlnosti. Neporušené svědomí vidouc již v obyčejném běhu věcí lidských tuto nerovnosť mezi vinou a pokutou a zkušenosti nabyvši, jak člověk spravedlivý i bezúhonný sevřen jest úkory i strastmi bezčetnými, kdežto zlosyn hoví sobě v přepychu a ve vilných požitbách; roztouží se myslí zbožnou, konečnou tu nápravu a usrovnalosť mezi proviněním a trestem pošinouti z vezdejška v život příští, nadpozemský; aneb požaduje alespoň pro umu, pro krásno, jež má podle své podstaty zidealisovati, ozářiti trudný ten vezdejšek eterským oslněním, v dramatě dotčené vyrovnání, spravedlnosť aspoň poetickou.

Proti této spravedlnosti tasí *Hartmann*[2]), tolikéž stoupenec nauk Schopenhauerových, zbraň svou ostrou a jizlivou. Nebude prý nyní žádného aesthetika, jenž by se takéto spravedlnosti v dramatě s úspěchem dovolával. Vždyť všude ve skutečném životě jsou radosti i strasti rovnou měrou rozděleny, a Bůh dává vycházeti slunci nad spravedlivými rovněž i nad nespravedlivými, ba spravedlivému jest prý mnohem více snášeti, poněvadž s menší bezohledností domáhá se svého prospěchu, ač z jiné strany vnitřním svým vědomím blaženější za všechny útrapy béře náhradu. Není-li to, dokládá Hartmann, surový nesmysl, chtíti se vševědoucímu Bohu tím zalichotiti, že se jímáme zřízení ve skutečném životě platná *opravovati* v útvarech básnických? Byloť by to hrou dětinskou, chtíti se povznesti básnickým spojením událostí s vymyšlenou vládou mravní spravedlnosti, kteráž jest se skutečností ve zjevném odporu. Dále prý jest tak zvaná poetická spravedlnosť nejkřiklavější nespravedlností, jelikož v nejmudrovanějších básních toho druhu přece nižádné není *srovnalosti mezi vinou a pokutou;* vždyť stejnou měrou povždy hyne hrdina,

[1]) Viz jeho „Shakespearestudien." Stuttgart. Cotta, 1866 na str. 159 a násl.

[2]) Viz jeho: „Aphorismen über das Drama." Berlin 1870.

budiž jeho provinění vražda na otci zpáchaná nebo pobloužení proti náhodným umluveným řádům. Konečně dí Hartmann, mistrovská díla neobjevují nikde spravedlnosť v dotčeném smyslu, nejméně odměnu cnosti, kterážto odměna byla by nevyhnutelnou usrovnalostí k božskému ztrestání zločinu. Vůbec jest prý to veliká převrácenosť, vycházíme-li při posuzování básnických výtvorů se stanoviska mravního. Poesie jest podle Hartmanna *pověčným* dějstvem srdce, a tou příčinou jest filosofičtější nad historii; neboť její pravda jest věčná, jako logika, nikoliv jednodobá (einmalig), jakovou jest historie.

Kde medle hledati podle soustavy Schopenhauerovy dostatečné příčiny tragické viny? V samé podstatě lidské společnosti, kteráž není ve svém jádru ničím leč válkou všech proti všem, jak již byl *Hobbes* ovšem za účelem, aby postavil vědecký základ absolutní monarchii, přirozený stav lidstva pojmenoval „bellum omnium contra omnes.“ Každý jednotlivec přechází svým jednáním v ohromný onen boj vzájemných sil, jenž víří zuřivostí nikdy neumdlévající ve veškeré přírodě pružinami činnosti buď chemické, buď mechanické aneb fysické. Čin jednotlivcův splétá se tu v náramný nepřehledný řetěz cizích kausalit a tím sevřen nerozbornými okovy železné nutnosti, podoben tu jsa onomu učenníku čarodějnickému v Goethově básni, jenž nerozvážným jednáním ze šálivého ticha vyvolav duchy kouzelníky nemohl jim vlastní svou silou již odolati:

„Mistře, zle je zle!
Duchův opět z domu
Nepozbudu!“

Jedva se byla vůle jednotlivcova objevila v konkretním nějakém činu, ve skutečnosti, již ihned seznává svou nedostatečnosť, svou nenasytnosť, každé ukájení jakékoliv žádosti rozněcuje novým jenom a žhoucnějším plápolem nové žádosti, vůle podobna tu onomu Molochovi, jenž v nenasytný svůj jícen nové a nové pohlcuje oběti. Avšak s podobnou roznícenosťí jeví se vůle nejen u mne, nýbrž i u druhých, všeliká vzájemná činnosť mezi sebou se křižuje, obmezuje, jeden usiluje překážeti druhému v konkurenci bezohledné, nemilosrdné, sobecky mrazivé; tím pak již každý čin jednotlivcův uzavírá v lůně svém vinu; vždyť čin můj byl příčinou, že proti mně jednali druzí, a opět jiní proti jiným ve víru všelikou činnosť v nenasytnou svou prohlubeň stáčejícím.

Vším tím rozumováním nedostihli jsme přece *ku poslednímu* toho zjevu důvodu. Neboť tázati se nám jest dále ještě: odkud pak tato rozsedlina, tato bezměrná rozštípenosť vzájemných všude snah? Kdo pak konečně působí všeobecný tento rozlad?

Co se smyslům našim k okolnímu světu pozírajícím v prvotním dojmu namítá, jest stálá ve přírodních zjevech *změna*, stálý ruch, pohyb, stálé sebe v jiné zjevy přetvořování. Při tom však probouzí se v badavé mysli záhy otázka: není-li uprostřed těchto změn v neustálém běhu sebe vystřídajících něco trvanlivého, uprostřed ruchu něco klidného, něco, odkud veškery tyto věci stále se přetvořující pocházejí a v něž opětně se navracují, jehož podstata zůstává táž, kterážto jenom ve svých projevech se proměňuje. Tuto otázku, jak známo, předložili sobě první o přírodě badatelé, tak zvaní *joničtí fysiologové*, a prvý opět mezi těmito *Thales* z Miletu (narozen okolo 640 před Kristem) uznal za prvek (elementum), odkud všechno vzniká, *vodu* (ὕδωρ)[1]), kdežto jiní hledali jej jinde, jako na př. *Anaximenes ve vzduchu* (jak o něm dokládá Aristoteles Met. *A*, 3: Ἀναξιμένης δὲ ἀέρα μάλιστα ἀρχὴν τίθησι τῶν ἁπλῶν σωμάτων), *Heraklit* však s příjmím *σκοτεινός* (temný, žil okolo 500 před Kr.) tu změnu samu, ruch ten nekonečný vyhlásil za prvotný všech věcí podstatu. Okolo dvou těchto čelných ve filosofii otázek točí se až dosud veškero mudrcův badání. I novodobí přírodozpytci uznávají, že za prvky veškerých ústrojných i neústrojných bytostí musejí stanoveny býti tak zvané *molekuly*, jichž povaha pravá a poslední jest nám dosud nejvíce naprosto neznáma. Zároveň nelze popírati, že ačkoliv molekuly ty v poslední své podstatě zůstávají tytéž, totiž nezměnné, jest mezi nimi neustálý vzájemný boj, stalý ruch, neustálé vzájemné na sebe dotírání, odkud pak noví a noví stále zjevové přírodní vznikají. Síly, jež se nám v boji tomto a ve stálém jednotlivých molekulův pohybě činnými objevují, od přírodozpytcův pojmenovány silami přitažlivými a odpudivými; činnosť sil slujž nám energií. Máme tu opět základní pojmy veškerenstva: živly a ruch mezi nimi, energii.[2])

[1]) Srovnej důkladný o rozvoji filosofie řecké spis prof. *L. Strümpella:* „Die Geschichte der griechischen Philosophie" I., 24 a násl.

[2]) Uvádíme tu na doklad myšlenek námi sestavených výborný spis *Balfoura Stewarta*, profesora fysiky při koleji Manchesterské, jenž vyšel u Brockhausa v Lipsku 1875 v německém překladě pod názvem: „Die Erhaltung der Energie, das Grundgesetz der heutigen Naturforschung." Budiž nám dovoleno, jedno aspoň místo doslovně tuto sděliti (str. 7 a násl.): „Die Moleküle befinden sich übrigens nicht in einem Zustande der Ruhe: im Gegentheil, sie entwickeln eine starke und unaufhörlishe Energie in ihren Bewegungen. Es findet in der That ein ununterbrochener Kampf unter ihnen statt, ein beständiges Aufeinandersostsen dieser kleinsten Körper, welche fortwährend zermalmt werden und sich doch immer wieder erholer, bis vielleicht ein Schlag mächtig genug ist, um die zwei oder mehr einfachen Atome zu trennen, aus denen ein Molekül zusammen-

Jeden z nejdůmyslnějších badatelů všech věkův, Imanuel *Kant*, usiloval svrchovanou pílí dospěti svými výskumy až ku prvým těm počinkům veškerenstva. Jakých pak výsledkův domohl se veškerou svou neumornou prací? Vyznal konečně, že nám naprosto nemožno jest, seznati při naší ovšem nynější organisaci ducha našeho pravou podstatu stvořených věcí čili věci tyto v jich *pouhosti*.[3]) Kant totiž činil rozdíl mezi věcí o sobě a mezi jejím zevním projevem (*νοούμενον* a *φαινόμενον*). Svět ten zevnějších zjevův poznáváme za formami *prostoru a času*, kterýmžto formám však nic neodpovídá ve skutečnosti, nejsoutě podle Kanta než subjektivnými výkony našeho mozku. Což o sobě ve své pouhosti jest *jedním* a ve své podstatě totožným, objevuje se týmiž formami prostoru a času ve svém mnohu, ve své různosti *vedle* sebe a *po* sobě v bezčetných jednotlivostech čili v individuech; za kteroužto příčinou Schopenhauer jmenuje tytéž představy prostoru a času, že jimi poznávání růzností individuí možným se stává, *principium individuationis*. Podle nauky Kantovy i Schopenhauerovy poznáváme věci stvořené, jak si je představujeme, řekli bychom brylemi prostoru a času a příčinnosti (kausality). Čím však jsou věci ve veškerenstvu *nad to*, že jsou našimi osobitnými čili subjektivními *představami*, toho domakati se nám nelze obyčejným vědomím k zevnějšku předmětenstva uschýleným; k tomu dospěti možno vyšším vědomím, vnitřním řekli bychom rozbřeskem duchovým čili v záři tak zvané *intuice*. K jakému pak konečnému výsledku dospíváme na této cestě sebevědomí intuitivního? co se nám objevuje jakožto konečná *podstata* veškerenstva, pouhost jeho? *Vůle*, dí Schopenhauer, vůle k životu. Avšak nespadá vůle tato u Schopenhauera s tím, co Kant jmenuje *věcí* o sobě, tato zůstává též i u našeho filosofa tajemstvím rozumu lidskému nestižitelným; alebrž vůle

gesetzt ist. Ein neuer Zustand der Dinge ist dann die Folge davon.“ Jest již na čase, abychom my Slované častěji než dosud odvolávali se ke spisům anglickým a francouzským, nikoliv výhradně jen k německým.

[3]) Jeden z nejdůkladnějších znatelův novodobé filosofie, *Thilo*, formuluje náhled tento Kantův stručně a jasně takto: „Weder die gegebenen Empfindungen oder die Materie der Erfahrung, noch die Formen des Anschauens und des Denkens zeigen die wahre Qualität des als seiend zu Setzenden an: *wir können also die Dinge an sich nicht erkennen.* Dieser Satz, in seinen wahren Gründen durchschaut, macht von vornherein den Wahn unmöglich, als ob wir durch relative oder gar durch allgemeine Begriffe jemals das *Was*, das „An sich“ des Seienden, zu erkennen im Stande wären.“ (V. Zeitschrift für exakte Philosophie, I., 14). My užíváme k označení pojmu: o sobě = „an sich“ slova: *pouhost*, jež jasně týž pojem vyjadřuje a zároveň dosvědčuje, jak ušlechtilý náš jazyk příslušně zná i filosofické pojmy naznačovati.

jest mu jediným konečným *pojmem*, k němuž lidské poznání v mezech vezdejšího žití povznesti se může. Nad to doložiti nám jest, že vůlí nesmí tu rozuměno býti, co se obyčejně v duševědě týmže pojmem projadřuje, snažen ství totiž, o němž prvkem přesvědčeni jsme, že nás k želaném u dovede cíli. Vůlí ve smyslu Schopenhauerově musí jmín býti pud prvotní, puzení, z něhož veškeren život jakožto ze svého počinku rozpučuje se; tento pud jest mu něco prvotního, počátečného, kdežto vůle v obvyklém slova smyslu jest sekundární, duševním objevem již velmi srostitým, na základě představ a různých s nimi sesnoubených a jich provázejících citův i popudův se vyklenuvším. Něco příbuzného s vůlí Schopenhauerovou má názor Spinozův „natura naturans." Avšak potkáváme se s podobným názorem již v soustavě Buddhově, k nížto hlubokou svou přivinulost filosof Frankfurtský (žil zajisté Schopenhauer v poslední době svého života ve Frankobrodě nad Mohanem) na četných místech svých spisův bez ostychu projadřuje. — Çakjamuni, původce dotčeného buddhismu, žijící v době králův Daria a Xerxa, jest jako Schopenhauer, nihilista a což zvláště divno, zakladatelem nové víry, nového náboženství *bez boha*, atheista tolikéž jako Schopenhauer; i Çakjamuni nazírá jako jeho obdivovatel původ veškerého zla ve chtíči, v popudu k životu a dovozuje odtud, že člověk přičiniti se má veškerým úsilím, aby umořil v sobě puzení to, jež v nás plane žárem po každém jeho ukojení jenom ještě žhoucnějším, a takto vnořil se v nirvanu, v bezbolné to *nic*.

Avšak i při tomto prvotném pojmu vůle činiti dlužno dotčený rozdíl pouhosti a objevu, jak jej byl vztýčil mudřec Kralovecký. I k vůli přihlížeti dlužno ve dvojím směru, jak se totiž má sama o sobě ve své pouhosti, a jak opětně se zračí zevně se objevujíc. Onano jest jedna, věčna, nerozdílna, nerozvržena, bezpočátečna; tato různa, časova, proměnliva, podnětem jsouc tak zvané individuace. Ἓν přechází v πᾶν, co jest původně jedním, objevuje se ve mnohu; vůle empirická vstupuje takto na kolbiště vzájemných i neustálých bojův, nejrůznějších snah vzájemně sebe křižujících, rozněcuje se obeň vášní i náruživostí sebe vzájemně rozdrážďujících a jako Saturn své dítky neustále sebe pohlcujících a opět se obrozujících v neustálém kolotání a víření — ejhle, to obraz dějstva ve člověčenstvu!

Pohlížíme-li na jednotlivce ve člověčenstvu se strany pouhosti, tu nám nemohou ničím býti leč různými projevy prabytosti *jedné a též*, totiž vůle, nemajíce jiné reality leč tu, která jim vzniká z prabytosti této. Avšak my k jednotlivcům pozírati můžeme se stanoviska, jak se nám svět jeví v představě (φαινόμενον) bez zřetele na dotčenou pra-

bytosť; na tomto hledisku objevují se nám formy času a prostory, vznikajíce a hynouce, vzájemně sebe vystřídajíce. Stojí-li však někdo na tomto stranném stanovisku, tu zajisté považuje všechno, co jej obklopuje, za cizí, sobě odporné, protivné a nepřátelské, zneuznávaje pověčnou tu prabytosť, kteráž jest v něm jakož i u všech jiných jedna a táž. Čili, abychom názor tento základní v soustavě Schopenhauerově zřetelněji projádřili, pohlížejícím na svět se stanoviska *φαινόμενον* a nikoliv se strany *νοούμενον*, objevuje se vše, co jest na světě, předměty i jednotlivci, jakožto realní *individua časem a prostorou od sebe oddělená*. Že však každý jednotlivec jest zároveň *celistvým* a úplným dotčené prabytosti (vůle) projevem, usiluje tudyž každá *jednotlivá* osoba vůli svou v zevnějšku provesti a ztvrditi cele a úplně; to však dosvědčiti dlužno o všech individuích; v každé zajisté osobě plane táž snaha žárem stejně oprávněným; odtud pak nutně vzniká boj jedněch proti druhým, jenžto ve stejném tonouce bludu fundamentalním tolikéž válčí proti nim.[1]) Vůle jest jediná realita na světě, mimo ni není ničeho; tato rodí a tráví a ničí jakoby hladem neustále hltavým sebe samu, vrážejíc zuby nenasytné ve vlastní své tělo. Osoba, jednotlivec, ve *stranném* svém názoru, neuznává jí, vůli, za prabytosť veškerenstva; alebrž osoba má sebe za takouto absolutní realitu. V tom hle tkví všeliká vina na pozemsku; zde tolikéž hledati dlužno i *vinu tragickou;* ba právě ve tragédii, kde hrdina neuznávaje totožnosť svou s jinými bojuje proti nim náruživostí vzdornou často až k násilnému jich vyhubení, objevuje se pravina ve případě řeklibychom názornějším, více eklatantním.

Schopenhauerův princip veškerenstva, vůle čili puzení k životu, jeví se neustálým ruchem ve přírodě, avšak nevědomky; *v pudu rozplozovacím* vrcholí tato affirmace vůle. U člověka druží se k tomu ještě moment jiný; on zajisté svým *mozkem* jest uschopněn, *představy* sobě utvořovati (odtud název náčelního díla Schopenhauerova

[1]) Zobrazením tohoto bludu, v němž veškeří jednotlivci pohrouzeni jsou, jest v nauce Indův *Maja* v jich Vedách i Puranas. Jak jsme seznali, jest to individuace ježto vůli čili pud k životu udržuje ve stálém bludu co do podstaty téže vůle; Maja jest v Brahmanismu tato individuace. Jest to „jakoby závoj šalebný, jenž zastírá oči smrtelníkův, aby neprozřeli ku pravé podstatě světa; onať podobá se snu, záři sluneční na půdě písčité, kterouž poutník považuje ze zdáli za vodu, aneb odmrštěnému provazu, jejž má za hada.“ Přihlížejících více k věci než ke slovům nezůstalo tajno, že nauka Schopenhauerova o pravině jmenovitě v tragédii není tak velice vzdálena od názorův Heglových, jenž, jak svrchu dotčeno, ji tolikéž seznává v tom, že jednotlivec ve zhoubné zpupnosti usiluje překročiti hranice řádu všeobecného.

„Welt als *Wille* und *Vorstellung*.“) Za tím zařízením jest člověk s to, aby seznal v úplné hloubi veškeru tu strastnou tíseň života, veškeré to brojení jednotlivcův proti sobě, veškeru tu bídu, kteráž v tisícerých a opět tisícerých formách utlumuje všelikou radostivost života a skličuje i rozrývá každého bez rozdílu bolem více méně sžíravým; člověku dáno, že na každém téměř listě dějin člověčenstva pozorovati musí, jak rozličné vášně a náruživosti přivozují nejkřiklavější i nejzhoubnější zločiny, vzájemné děsné vraždění; jak člověk ve svém vojenstvu utvořil zrovna i zvláštní soustavu, jak by nejsnadněji povraždíti se dalo nejčetnější množství spolubratří! Vědomím tímto prosáklo jest dějstvo hned od prvých jeho červánkův. Kde se básníci nejhlouběji dotýkají nejvnitřnějších pružin srdce lidského, děje se to povždy elegickým zachvěním, jakým rokotají struny naladěných harf jejich. Již prastarý brahman volá rozžalostněn: „Život jest utrpení“, a záchvěvem stejně bolným, ba zoufalým odpovídá mu stoupenec Buddhův: „Vše bylo ničím, jest ničím, bude ničím“; a i hebrejský Kohelet v témže rozladění přizvukuje: „Vše jest marnost nad marnost!“ K otázce lze-li rozřešiti záhadu světovou, odpovídá mudřec Sufi: „Ubíhej toho světa; jest ničím.“ Jako na východě, tak i na západě zaznívá podobně roztklivělý žal z útrob vyvolených věštcův; miláček Mus, zasvěcený v tajemství světa věštným svým duchem, starý Homéros žaluje, že není na světě bídnějšího tvora nad člověka ze všeho, co dýše životem a pohybuje se. (Ilias, XVII., 446, 447). Rozsmucený nad strastmi života lidského volá stoik Seneka: „Jediná spása, žádné neočekávati spásy!“ A Sofokles velebný, „*veledušnou* nazývá osudův moc, jížto ni sláva, ni války bůh, ni hrad, ni plouživší mořem se lod černá nemůž ujíti.“ (Antigone 913—917). A jako v pátém století před Kristem vložil věhlasný tragik hellenský v ústa choru bolnormutná slova: „Nebýti zplozenu, jest z tužeb nejvyšší“, podobně vynořil i poslední největší lyrik německý v novější době z umírající útroby úpěnlivé stenání: „Dobrý jest spánek, lepší smrť; nejlépe by bylo nebýti narozenu“; a nejvýtečnější dramatik německý neuměl pravdivěji naznačiti podstatu života, leč žaluplným výrokem: „Trpké jest jádro života.“ Tak jest nejmohutnějším pulsem duše bol, radosť chvěje na okamžik jenom; a výsledek veškerého dějstva soustřeďují stoupenci názoru pessimistského *v zoufalství!* Neboť prý klesati z jedné formy bludu ve druhou, z jednoho způsobu blouznění ve druhý, z jednoho tvaru otroctví ve druhý, to hle určení lidstva, toť osud národův!

Nelze upříti, že pošmurné toto o veškerém světě a jeho dějstvu rozumování potkalo se právě v naší době se živým ohlasem i sou-

hlasem. Naše doba v sobě rozervaná i ve své nejvniternější hloubi rozechvělá sklání se k pessimismu v odporu s věkem minulého století, kde vrstevníky za vůdcovstvím Leibnizovým ovládala přívětivá i útulná u všech společenských zjevech radostivosť, ba i činoplodná pro vyšší zájmy nadšenosť. Optimism ve věku našem uznán více méně za holou lež, za luzný blud. Nynější pokolení ztratilo víru v důraz idealův, vystřízlivělo ze svých svůdných blouznění, nevidí v holé suchoparné skutečnosti nic leč pouhý boj o existenci, sžíravou a vzájemně proti sobě brojivou konkurenci. Ba ani *ideal humanismu* [1]), jejž odvážní bořitelé nauk křesťanských, mezi nimi nejdůrazněji dr. *D. Fr. Strauss* [2]), byli prohlásili za náboženství budoucnosti, za vhodnější equivalent křesťanství, neuspokojuje badatele nynějška. Tolikéž dodati dlužno, že všem, kdož ve svých byť často přepiatých nadějích byli sklamáni, nepříznivým stále osudem stíháni, avšak i vlastním zaviněním, bezuzdným ukájením neřestných chtíčů fysicky i mravně byli zbankrotěli, lahoditi musí filosofická nauka, ježto vyhlásivši veškeren svět za atheistické kejklířství, v němž vládne nicota a nic více, ušetřuje je strohé lítosti nad zpáchanými ztřeštěnostmi a neřestmi a oprošťuje mužné, odhodlané pracovitosti, nejvýdatnějšího to prostředku, pozvednouti se ze své zaviněné zmalátnělosti a beznadějné rozbřečenosti ku mravní, pro blaho ostatních platné činnosti. Ovšem žene táž filosofie nutnými svými důsledky

[1]) Vyřkl to jadrným svým a osuhlým způsobem pověstný *Johannes Scherr* („Gartenlaube", 1877, č. 2.. str. 28 ve svém článku o Jindřichu IV. v Kanosse) takto: „*Der Menschenbruderschaftsschwindel* kann nur Unheil anrichten, weil er Blick und Sinn für das Wirkliche und Mögliche abstumpft und aus falschen Voraussetzungen verrückte Schlüsse ziehen lehrt. Die Menschen, die Parteien und die Völker *sind nicht dazu da einander zu lieben,* sondern einander Konkurrenz zu machen in tausenderlei Formen. Denn nur diese rastlose Konkurrenz in allen ihren zahllosen Geschäftszweigen erhält die Firma Menschheit tüchtig und leistungsfähig. Wir leben nicht in Utopia, sondern auf Erden, und *das Dasein* ist keine Schlaraffei, sondern *Arbeit, Sorge und Kampf.*"

[2]) Spisovatel tento (umřel 8. února 1874) domnívá se v posledním svém spise: „Der alte und neue Glaube" 1872, 3. Aufl. str. 299 a sl.), že útěšná zřízení křesťanské církve nahraditi se dají „básnictvím a hudbou." K tomu trefně dokládá Emil *Du Bois-Reymond* (ve svém spisku: „La Mettrie", Berlin, 1875, str. 29), že by k podobnému výroku se ani původce hrubého materialismu 18. století *La Mettrie* jako lekař nebyl dal svésti. „La Mettrie war Arzt und kannte das menschliche Leben. Er hätte empfunden, dass gegenüber wahrem menschlichem Elend, sagen wir einmal in einem Saale voll krebskranker Frauen, dies ein Vorschlag sei, (aby nešťastnice ty v básních a v hudbě nalezly útěchu) in welchem *das Grausame an das Lächerliche grenze.*"

k negaci vůle; vůle, aby člověk dospěl klidu, musí ustati ve chtění, ve žádání; avšak pravá konečná důslednosť vésti musí ku *zničení* téže vůle, jakožto původkyně veškerého zla a všeliké bídy, tudyž k zničení života, k samovraždě, jako druhdy tak zvaní *Hegesiani* školy Kyrenaiské nejenom samovraždu za dovolenou prohlašovali, alebrž i vykonávali. I máme za to, že mezi jinými ovšem příčinami, za kterými úžasnou měrou v naší době samovraždy se rozmnožují, vyniká tolikéž názor ten pessimistický, přes příliš v našem mladším pokolení zavládnuvší.

Ze všeho dosavadního vyličování čelních nauk Schopenhauerových, jež u něho vyřinuly se v prvotné tvůrčí síle, zároveň jde na jevo, proč u něho *tragédie* ze všech uměleckých výtvorův popřední místo zaujímá; vždyť v ní vyličují se boje i strasti života vezdejšího způsobem nejdojemnějším a nejtklivějším, poněvadž osoby objevují se mluvící a jednající v živé před našima zrakoma konkretnosti. Tolikéž se má dramatickým všech těch lidských svízelův i útrap vyličováním nejdůrazněji ochromiti vůle k životu planému a veskrze trudnému.

Pravili jsme, že jednotlivec ve svém úsilí, provesti svou vůli, se cítil puzen až k vyhubení ostatních; než v odvážném tomto počínání viděl by se záhy zkrušen podobnými jich snahami, jenž se stejným právem ženou se za affirmací své vůle; pomněme jenom na ohromný boj sjednocené Evropy roku 1813 proti násilnickému samovlády uchvatiteli, Napoleonovi I., jenž ve svém neukroceném dychtění po vykonání *své* vůle překotil se v duševní chorobu tak zvaného slavomamu, drtě despoticky všelikou jinorodou vůli samostatnou. K tomu druží se podle nauky Schopenhauerovy svrchu dotčený *intellekt* rozvinuvší se ze představ činností mozkovou vznikajících a a se přerozujících. Tímto intellektem jest člověk uspůsobněn, poučiti sebe nejenom o podstatě své vlastní vůle, nýbrž i o poměrech, v jakých souvisí s vůlí ostatních tvorův. Takto poznává jednotlivec, posuzujíc svět podle názoru času a prostory (podle principium individuationis) se svou *vůlí* i svou *vinu*, avšak bludem tím zatemněn nevkládá jí, kam by vlastně vložiti měl, *v prabytosť*, společnou i jiným jednotlivcům (čím by se mu zračitou stala solidarnosť této viny), alebrž vkládá ji *v individuum*, časem i prostorou stísněné, v pomíjivý zjev. Ale tak nejenom u sebe, alebrž i u druhých; i tu per analogiam nazírá vinu každého jednotlivce v něm samém. Poblouzení toto týká se jenom rozumu, ne mravnosti; neboť se stanoviska mravního dostačí, považuje-li jednotlivec sebe za původ svých činův, bera za ně všelikou na sebe odpovědnosť; a to děje se v obojím

případě, ať již jednotlivec svou vinu hledá a vidí v sobě neb v prabytosti; vždyť jest obojím zároveň, prabytostí i zjevem jejím.

Na tom však intellekt nespřestává. Za metafysickou snahou po odvetě čili odplatě požaduje, aby kde jest *vina, zlo,* přistižena tolikéž byla i *pokuta,* strast, aby tudyž ve skutečném životě jednotlivcově nalezala se povždy rovnováha mezi vinou a pokutou, odkud, jak známo, čerpal Kant své postulaty, aby dosvědčil jsoucnost Boha a zjistil vědecky příští nesmrtelnost duše.

Avšak s takovouto rovnováhou mezi dobrem a odměnou, mezi zlem a pokutou v životě pospolitém se nesetkáváme. Jak si v této tísni pomahá intellekt? Buď klene nad vezdejším tímto životem život jiný, věčný, o tom se domnívaje, že tam žádoucí usmíření mezi zlem a strastmi uskuteční se, aneb aspoň domáhá se smíru toho v umě, v poesii, aby v postavách idealně výtečných upravil sobě ovšem slabou náhradu za sklamané naděje, jakéž mu skýtá život skutečný. V tomto hle názoru objevuje se nám vznik tak zvané *poetické spravedlnosti.* Jest-li to však myšlenka v skutku oprávněná? Nikoliv. Zrodila se v intellektu, v diskursivním jenom bádání zatonulém, mrakem individuace potřísněném; dokud trvá intellekt na tomto jenom stanovisku, pozíraje k věcem jakožto ku jednotlivým projevům prabytosti, dotud nenalezne nikdy pravého smíru mezi vinou a pokutou. Jak tudyž? Přizírej intellekt *intuitivním* vědomím, vnitřním hlubokým pocitem ku prabytosti, k vůli; tam jest pravá realita, vše ostatní jen mam; tam hledejž konečného mezi vinou a pokutou usmíření a pravé skutečné spravedlnosti. Neboť tam zmizí všeliký princip individuace, všeliké blouznění Majino; tam jeví se pravé ἓν καὶ πᾶν; ne individua více; k němu tudyž jediné spadati musí i vina všeliká i pokuta, rovnou měrou zlo i strast. Jsou-li pak individua jenom projevy téže jedné prabytosti, přísluší důsledně všechno, cokoliv v bezkonečném počtu jednotlivcův jest jakoby rozděleno a rozrůzněno, v úplnosti a celosti této jenom prabytosti. Víme a častěji již opakovali jsme, že jest *jediná* jenom pravina, affirmace vůle k životu; ta objevuje se bezkonečným řetězem činův roztříštěných v bezměrné prostoře a v bezkonečném čase. Jako jest jedna jenom pravina, jest jeden tolikéž smír; jaký? tolikéž bezkonečný řetěz bezčetných a nejrůznějších strastí z téže praviny, z puzení k životu, v neustálém víru vznikajících a se zrozujících. V takovémto smíru tkví i pravá spravedlnost, pravá skutečná nikoliv onano planá a bludná poetická spravedlnost, spravedlnost to metafisická, věčná, kteráž nevládne jenom v umě, v básnictví, alebrž se kterou se potkáváme všude i ve všeobecném řádu světovém. Na důkaz, že jsme

rozborem tímto stihli v pravdě názory Schopenhauerovy, budiž nám tuto dovoleno, přičiniti některé jeho základné věty v doslovném znění: „Život sám a i způsob života, v povšechnostech i v částech, *pochází jediné z vůle*. Tato jest svobodna, všemohoucí. V každé věci objevuje se vůle právě tak, jako se vůle sama o sobě a mimo čas určuje. Svět jest jenom zrcadlem tohoto chtění; a vše co jest konečného, všechny útrapy, veškery svízely, kteréž nacházíme, příslušejí ku projevu toho, co chce vůle, jsou takové, jakými je chce vůle míti. Ve všem, co jednotlivci se přihází, nikdy se mu neděje bezpráví ve světě ovládaném náhodou a bludem, ve světě časném, pomíjivém, neustále strádajícím. *Bylo-liby lze vložiti v jednu vážku veškeru bídu světa, a ve druhou veškeru vinu světa; stál by zajisté jazýček na rovno.* Živé uznání věčné spravedlnosti, tohoto hřídele, jenž malum culpae nerozlučně spojuje s malum poenae, požaduje, abychom povznesli se nad individualnost. Tu pak seznáme, že rozdíl mezi tím, jenž bídu a strast přivozuje, a mezi tím, jemuž jí strádati jest, není než zjevem nedotýkajícím se věci o sobě, ježto jest v obou žijící vůle.“ Jenom v tomto od Schopenhauera naznačeném smyslu může mluviti se o pravé poetické spravedlnosti, nikoliv do té míry, aby pro *každou zvláštní* vinu pohledávala se tolikéž rovnoběžná pokuta a naopak pro každou tragického hrdiny strázeň a konečnou záhubu i příslušná zvláštní vina; jenom v tomto smyslu smí se říci, že strázeň tragického hrdiny plyne přímo nebo nepřímo z jeho činův, jak již byl dávno propověděl hellenský básník (Aischylos), že kdo *jednal*, tomu i *strádati jest!* Ovšem; jednáním jenom přichází jednotlivec v rozpory se druhými, ve brojení s nimi. Kdo by, jak toho žádá na př. Buddha, úplně zapřel sebe sama, odřekl se úplně světa, nalezal nejsvrchovanější slast v samovolném strádání, u toho nemůže vzniknouti žádných konfliktův, žádného s odporníky bojování; taký nemohl by nikdy státi se hrdinou tragickým, ač veškeren jeho život proniknut jest hlubokým přesvědčením, k němuž hrdina ve tragédii teprve bojem v životě a svým zahynutím dospívá, že svět nelze přemoci jednáním a bojováním, alebrž trpělivým stradáním, jako se událo vznešenou obětí na Golgotě. Přijme-li kdo samovolně a s úplným odevzdáním veškery ty útrapy a zla ve světě, jež jsou podstatným korrelatem viny na bedra svá, jen ten dovede usmířiti všechna ta zla úplně a je vykořeniti.

Hrdina tragický pouští se rozhodnou odvahou na bojiště neskrocených náruživostí, jimiž projevuje se affirmace vůle k životu měrou nejprudší. Avšak na tomto bojišti nerozhoduje chtění, alebrž moc, force majeure, nerozhodují podněty mravní; ba kdokoliv schytra-

lou úskočností, drzým násilím, osupnou, bezohlednou svědomitostí vyniká nad druhého, mívá podle obyčejného běhu vítězství ve světě pojištěno. Že pak nejmohutnějším takýmto objevem vůle tolikéž i rozpory v životě pospolitém naznačují se ve své nejostřejší příkrosti a fundamentalní blud hrdiny v katastrofě zračitým se stává ve světle nejjasnějším, musí tudyž i v pravé tragédii vyjeviti se pravina ve své právě velikolepé výši a v nejtklivější dojemnosti. Každá snaha, každé chtění nosí již ve svém lůně s neodvratnou nutností počinek smrti, boj musí tu vzniknouti a záhuba jest jista. Na tento konečný výsledek nehledí ovšem vůle uprostřed bojování a jednání samého; teprve v záhubě staví se jí tato pravda samozřejmě před oči. Pročež hrdina tragický musí vystoupiti s mohutnou energickou vůlí, neštítiti se žádných sebe krutějších a dorývavějších odbojův a rozporův; mohutnost této vůle jeví se zajisté nejrázněji u jednotlivců, jenžto rozhodně zasahují činy svými hrdinnými v kolo světodějinstva[1]); jinak by nebylo možno, aby ve smrti, ve smíru nastoupil žádoucí obrat v jeho poznání a objevil se v úplné lichosti dotčený blud fundamentalní. Není tragického hrdiny, v němž by vědomí, že každá idealní snaha zmořena bývá na vezdejšku aneb aspoň zochabována buď hamižnou svévolí sobeckých neřestníkův buď okolnostmi řetězem neodvratné nutnosti v běhu lidských záležitostí zakotvenými, tak sesoustředěnou silou pronikalo veškery pružiny stísněné duše, jako Hamlet nevyrovnaného Shakespeara. V duchu jeho čistém a hlubokou vzdělaností povýšeném klene se modrojasná obloha luzných idealův; touží, plane uskutečniti je v milé mu otčině; ale všechny okolnosti zapřisáhly se proti žhoucí jeho touze; vnitřní hniloba samého státu, morová nákaza chlipného dvora, ošemetná zráda těch, k nimž upřímnou zahořel láskou, konečně hrozné spletení osudu, jenž ho v neodvratnou vrhá propast — vše to vynucuje mroucím ústům děsné vyznání, žeť není ve světě leč úskok, násilí, strasť, úmor! Podobně vyřkl to veliký krajan Shakespearův, vědomím světobolu odkojený *Byron*, jenž ku konci života viděl se nucen vyznati, „že při tak dlouhém, strastiplném usilování v bezpráví tonul po veškero své živobytí“; s týmž výrokem se potkáváme u vrstevníka jeho v Německu, u Goetha, jenž dospěl k poznání, člověk že bloudí, dokud touží, a „že my všichni strádáme životem.“

[1]) Konflikty tyto mohou zniknouti zajisté i ve kruzích ryze občanských; odtud oprávněna jest Lessingem uvedená „občanská tragédie“ (Miss Sara Sampson, Emilie Galotti); avšak zároveň zjevno jest, že podobné konflikty nevýslovně velkolepější měrou rozryti museji útrobu posluchačův objevují-li se při osobách knížecích, nebo mocných osobnostech historických, jak to u Shakespeara spatřujeme.

Velmi poučlivý doklad o tom všem, co námi dosud projádřeno, přivozujeme i z nejnovější dramaturgie — z tragédie Roberta Hammerlingovy: „Danton und Robespierre.“ Seznali jsme, že ve vzájemném jednotlivcův potýkání sebe ušlechtilejší city nejsou bez příměskův sobeckých, a že všeliké vášně, k činům v neustálé vřavě popuzující, pýcha, odvaha, slavomam, dobývavosť, vzájemně sebe potírají, podobny jsouce Saturnovi vlastní dítky požírajícímu. S podobným vědomím umírá v dotčeném dramatě i Robespierre. V tom právě seznává čelní svou vinu, úmrtím svým usmířitelnou, že se *vědomě* domníval, účasť míti v úradkách *věčné moci*, v souhlasu s ní myslil, že smí tolikéž býti neuprosným, jako příroda sama, jako živlové její! Avšak nejen v souhlasu s vyšší prozřetelností, alebrž i v souhlasu s lidem domníval se jednati, s lidem, jako vlna pohyblivým, vrtkavým, jako bublina měnlivým, při tom maje sebe za *jediné* moudrého, svým věhlasem nade všechny ostatní nepoměrně vyvýšeného. A což byla veškera ta moudrosť? Nic jiného, tak sám odpovídá, „leč blouznění marnivě vzdorovité, moloch to, jemuž jsem přinášel oběti krvavé!“ A naslouchajícím, jaké odtud odvozuje nauky a hřímá je v uši rozdrážděného lidu, zdá se nám jakobychom slyšeli samého Schopenhauera: „Kdož necítí sebe potřísněným ve *svém* způsobu stejnou vinou jako já, ten ať vystoupí, ten jedině budiž mým soudcem! Já bloudil, ale se mnou bloudil čas, a bloudili vrstevníci! Domýšlím se, že přijde pokolení za pokolením, že mne tolikéž odsoudí, aniž z tohoto odsouzení čerpati bude nauku pro sebe — bojem *všemi* zbraněmi budeť i příště boj stran! násilí, pomluva, lež, toť hle bude zbrojí doměnlivé neomylnosti — *nevědomky* bude lidstvo pevně držeti se zásady, kterouž vědomě zavrhuje, že cíl povždy může posvětiti prostředky!“ Není-li to zřejmý a důtklivý ohlas fundamentalního v lidstvu bludu, jak jej vystavuje soustava Schopenhauerova? Avšak v seznání téhož bludu tkví, tak vysvětlili jsme, pravá katastrofa ve tragédii, ne ve smrti hrdiny tragického, v něm tkví tolikéž pravý *smír*. I toho je jasně sobě vědom duch umírajícího Robespierra. „Mocen jsem byl, na mém obrví visel po dlouhou dobu osud Francie — v krvi ležím nyní, pohaněn, potupen, potřísněn na marách těchto! Se žádným pohledem lásky nesetkává se zhasínající oko mé — vždyť odpudil jsem od sebe lásku, kteráž stele růže po cestách zahalečův — oddán jsa každou pružinou života svého *jedinému* velikému cíli dopustil jsem, že vše zprahlo, ztvrdlo, co bylo lidského ve mně, v divokou drsnou energii — a tak umírám osamocen — zneuznání ovíjí trnovou korunu okolo krvácející hlavy mé! Nuže! ukláním se a přijímám

osud zločincův na sebe, bol, rouhání, hanu — blahočinně proniká mne zimničný žár — vítaným jest mi váš výsměch, vy lidé — neboť zevnější tato muka ohlušují — zmírňují trýzeň beze slov ve mně hlodající — trýzeň v mém [illegible]! A tragická s ním soustrast dovršuje se, an uznává konečně, že veškera ta krev vinná i nevinná, která lpí na poskvrněných rukou jeho, byla [illegible] tekla, marně byla prolévána, beze zdaru pro vlasť, pro člověčenstvo! Pročež volá ku konci k andělu smírci:

O krásný smrtonosný anděle,
Jak stříbra lesk jsou perutě tvé obrovské!
Ty smeteš, ach, když veškeru hvězd směs
Pryč s nebes prostory, až zašumí
Po ní tvých křídel plný vzlet! — O setři mně
S mé ruky tyto skvrny krvavé
Též těmi perutěmi skvělými!
Sežírá mne ta krev, jak požár pekla.
Co zvěděl jsem, lež — ona [illegible]![1])

V katastrofě hrdina tragický dospívá k poznání intuitivnímu všeliké viny, poznává, že nikoliv bojem, činem, vášněmi, alebrž strádáním trpělivým, odevzdaným všelikých vnějších strastí snášením dojíti lze pravého, trvanlivého smíru. V obratu tomto, v jakémž se ku konci tragedie octá vědomí tragického hrdiny, tkví tolikéž pravá metafysická čista čili katharsis, očista, jež do kořene světa vniká, ničíc základní blud, v jakémž tone největší část lidstva, a v ladnou shodu rozechvělé nitro uvozujíc. Očista podle těchto názorů ve tragedii odůvodněná podstatně se liší od katharsi v soustavě Aristotelové stanovené. Ač ve příčině smyslu, v jakém má tato nauka mudrce Stagirského pochycena býti, až dosud rozcházejí se názory jeho vykladačův,[2]) přece z největší části schylují se k vysvětlení Lessingem[3]) dávno již podanému.

[1]) Viz „Danton und Robespierre". Tragödie in fünf Aufzügen von Robert Hamerling. III. Aufl. Hamburg. 187[illegible], na str. 17[illegible] a násl. — Avšak nejenom ve tragediích, alebrž i ve velikých národních epech setkáváme se s podobným názorem strasti [illegible] že bol ve všech zpěvech jest podstatou [illegible]. Tak zakončují „Nibelungy" vylíčením krutého [illegible] těmito dojemnými slovy:

„Mit leide was verendet des küneges hôhgezît,
als ie diu liebe leide ze aller jungiste gît."

[2]) Viz [illegible] rozpravu v „Osvětě" na r. 1877, na str. 195 a násl.

[3]) Budiž stručně uvesti Lessingův o tom [illegible]
diese Reinigung in nichts anders [illegible]
Leidenschaften in tugend[illegible]

Podle tohoto mají se ve tragédii bouřlivě rozčeřené vášně praktickou moudrostí uvoditi v pravou míru, v prostřední dráhu, v šosáckou *μεσότης*. Z tragického hrdiny popudem svých rozdrážděných chtíčův má vyloupati se klidný, pořádný občan, má býti zkrocen, zmírněn, ve pravou míru přivozen, nemá nikoli v něm *pravina* dojíti ku smíření a ku zaniknutí. Nauka Aristotelova úplně přiměřena byla poměrům, v nichž se rozvíjel život hellenský a rozpučelo se básnictví dramatické; Aristoteles, hlubokomyslný empirik, pohyboval se, jakož ani jinak nemohlo býti, v názorech, jakovéž skýtala Hellenovi ladná, přívětivě jej ovanující příroda a veškeren plesavým nádechem proniknutý veřejný život hellenský. My tu nehodláme pouštěti se do širšího rozboru záhadné až dosud otázky této; toho však nemůžeme mlčením pominouti, že Aristotelova nauka o očistě roznícených ve tragédii náruživostí, o vzbuzení soustrasti a bázně v útrobách posluchačů v duchu mudrce toho se rozvinula i *z opposice proti názorům* ve filosofii předchůdce svého, „božského" *Platona*. Tento zajisté podle učitele svého Sokrata podřídiv *krásno dobru*, avšak na určitém précisním pojmu krásna ustanoviti se nemoha, posuzuje důsledně cenu jednotlivých uměn postupně podle jich mravní působnosti, považuje dramatickou poesii za nejhorší mezi všemi uměnami z té příčiny, že básnictví dramatické spočívá prý na lži a na podvádění lehkověrného lidu a k roznícení neřestných vášní směřuje; nad to prý dramatičtí básníci nepříslušné a nedůstojné o bozích názory ve svých výtvorech rozšiřují a upevňují. Pročež domnívá se, že umělci, nápodobováním (*μίμησις*) se zaměstknávající, především básníci, z utopického státu, jaký se v luzných barvách kmital ve vznešeném duchu jeho, mají býti vypuzeni a vyobcováni (Rep. 3, 395). Proti názorům těmto vzniklým z přísudkův stranných a tudyž bludných, neobrátil se veliký Stagirita přímou kritikou,

unserem Philosophen, sich diesseits und jenseits ein *Extremum* findet, zwischen welchem sie inne stehet: so muss die Tragödie, wenn sie unser Mitleid in Tugend verwandeln soll uns *von beiden Extremis des Mitleids zu reinigen* vermögend sein; welches auch von der Furcht zu verstehen. Das tragische Mitleid muss nicht allein, in Ansehung des Mitleids, die Seele desjenigen reinigen, welcher *zu viel* Mitleid fühlt, sondern auch desjenigen, welcher sie *zu wenig* empfindet. Die tragische Furcht muss nicht allein, in Ansehung der Furcht, die Seele desjenigen reinigen, welcher sich ganz und gar keines Unglückes befürchtet, sondern auch desjenigen, den ein jedes Unglück, auch das entfernteste, auch das unwahrscheinlichste, in Angst setzet. Gleichfalls muss das tragische Mitleid, in Ansehung der Furcht, dem, *was zu viel*, und dem, *was zu wenig*, steuern: sowie hinwederum die tragische Furcht, in Ansehung des Mitleids." (Hamburger Dramaturgie).

alebrž v ušlechtilé ku svému předchůdci úctě stanovil nepřímým spůsobem nauku jadrnější v samé podstatě tragédie, jak se domníval, založenou. Kdežto Plato podvrhuje uměnám, jmenovitě dramatickým výplodům následky lid znemravňující, neřestné vášně probouzející, Aristoteles uznává v uměnách, přede vším pak ve tragédii sílu povznášející, lidské vášně zmírňující a zušlechťující.

Ovšem nelze ze spisův Aristotelových na jisto domakati se, za kterou příčinou právě city bázně a soustrasti mají tragickým dějův vyličováním v útrobách posluchačův probouzeti se, aniž pak odtud lze naprosto určiti, v jaké způsobě očista má v posluchačích nebo v divácích provedena býti. My jenom s jistotou dozvídáme se, *jací* mají býti *charakterové* básníkem vylíčení a jací jich *činové*, aby zbudili soustrast a bázeň a zároveň city tyto zčistili a v pravou míru uvedli. Mezi všemi kombinacemi, jaké se tragickému básníku při tvoření svého díla naskytují, zdají se Aristotelovi býti nejtragičnějšími ty, ve kterých charakter o sobě důstojný, podřízenými jenom vadami potřísněný, právě těmito přichází v rozpor se světem jej obklopujícím a takto uvržen bývá v záhubu neodvratnou. Mámeť zajisté tím větší účast s takýmto charakterem, čím větší k němu úctu chováme a čím větší strastí jej spatřujeme stísněna a schromena. Tím ovšem vznikají v útrobách posluchačův city bázně a soustrasti; nebo k účasti připojuje se postrach, aby i nám tak se neudálo, neboť i my, dokud dlíme na pozemsku, kráčíme po cestě kluzké, a se všech stran zeje propast nehod a strastí bezkonečných. Avšak jak se očisťují tyto city zajisté oprávněné? Nesmíme se domnívati, že by Aristoteles mluvě o jich očistě byl pomýšlel, jak se mu od jeho posuzovatelův přečasto podkládalo, na nějaké kárné výsledky do té míry, že i nám vystříhati se jest podobných jako u tragického hrdiny vad a poklesků, v záhubu a v neštěstí pachatele uvozujících. Podobný názor o divadle jako by o ústavu kárném neměl místa v antickém světě vůbec, ovšem ani u největšího téhož světa mudrce a badatele. Ba on uznává takýto sentimentalní směr, jenžto obyčejnému obecenstvu v divadle zdá se býti nejdojemnějším, za úplně netragický.[1]) Jak si tudyž očistu tu máme myslitī, neodchylujíce se od ducha Aristotelova? Na jevě jest, žeť i Stagirita podobně jako Schopenhauer a ostatní nejvýtečnější badatelé považuje strast, bol, strádání za popřední pramen, odkud právě lidští citové účasti, soustrasti a bázně vypryskují. V hrdinovi tragickém nazíráme u velebné výši a nejdojemnější hloubi stradání útrap a svízelův; zároveň

[1]) *Δοκεῖ δὲ εἶναι πρώτη διὰ τὴν τῶν θεάτρων ἀσθένειαν.* (Poet. XIII. ku konci).

však s povznášející oblibou poznáváme, s jak mohutnou důstojností tragický charakter béře jich břímě na ramena svá a takto z mlhavých nížin pozemských odnáší rozechvělou duši ve vyšší sféry, s nichž nám kmitá konečný smír všech záhad a útrap nás tuto svírajících; povýšením takovýmto v slunečnou výši světa idealního očisťují se, *zidealisují* se tolikéž i dotčené city bázně i soustrasti.[1])

K tomu dokládáme, žeť i vyličování útrap, jimiž zchromen jest hrdina tragický, musí tolikéž nésti se směrem zidealisujícím, nesmí býti holou odlikou sprostého života vezdejšího, jinak by nezasluhovalo názvu *básnického* vyličování. A tu již v krásném souladu objevují se nám popřední dvě myšlenky Aristotelovy vzhledem k básnictvi dramatickému jím vystavené: *μίμησις* a *κάθαρσις*, vzájemně sebe doplňujíce. Prvý pojem požaduje, aby básník vykresluje děje ze skutečného života oprostil je všelikých trusek na vezdejšku povždy lpějících a ozářil je svitem idealním, co v nich sprostého, náhodného, mlhavého, odloučil a povýšil na chlum všeobecného, podstatného, věčného. Avšak takýmto jednotlivých dějů lidských doličováním (*μίμησις*) bezděky vzbuzují se v útrobě posluchačově i city vznešenější, mysl obracuje se z dálav temného pozemska v zářivou výši světa nadpozemského (*κάθαρσις*). V *idealu* jakožto ve svém zářném centru, v podstatě to každého v pravdě básnického díla, sbíhají se obě tyto myšlenky; objektivní dobou idealu jest *μίμησις*, subjektivní jeho stránkou *κάθαρσις*.[2])

Výtečný náuky této doklad čerpati můžeme mezi jinými tolikéž ze Shakespearovy tragédie o „Hamletovi." Nitro naše do hloubi rozčeřeno jest trpkým osudem hrdiny, na nějž osupují se se všech stran překážky nepřekonatelné, za nimiž nelze mu dosíci žhoucně želaného cíle. Avšak právě váhavá jeho odkladnosť, právě různé ty překážky, za nimiž vykonání i zevnějšího trestu na zločinném králi

[1]) Zdá se nám, že i zvěčnělý *Niederle*, výborný znatel antické tragédie se s námi v tomto názoru srovnává. Vyličuje totiž vady tragiky *Euripidovy* di o něm: „že nechtěje plovati proti proudu (svého času), spustil z mysli pravý úkol básnictvi tragického představovati vznešené děje tragické, jež by bázní a soustrastí člověka rozechvívajíce nitro jeho *očišťovaly a nad pozemskosť povznášely*, a že za cil vytkl si zobrazovati *skutečný* život (nikoliv totiž idealní) a zbuzovati lítosť a útrpnosť srdce divákův pouze *obměkčujíci*, ale ne očišťujíci." (Viz Sofokleův Ajas. V Praze, 1869, str. 37).

[2]) Prof. R. *Zimmermann* určitěji ještě naznačuje toto idealisování tím, že *bázeň* přechází v úctu před vůlí nesmrtelných bohův, soustrasť pak *v úplné odevzdání se* ve výroky téže vyšší vůle všemocné, příkvapné vzdorně kárání v mlčenlivou úctu božského řádu. (Viz jeho spis: „Ueber das Tragische und die Tragödie", Wien, 1856, str. 16).

stále se odročuje, jsou rozhodnými příčinami, že týž král vnitřně mnohem důrazněji se cítí pokutovaným, než kdyby smrtonosná dýka v roznícené mstě jej hned byla zkolila. V tom však tkví pravý smír, vyšší spravedlnosť; posluchač cítí se pohledem na neuprosnou tu Nemesis, jež konečným trestem každého přece zločince stihne, v rozechvělé hrudi ukonejšen a umírněn, ba rozhledem v nedostižný tento řád vyšší povýšen a vnitřně posilněn — bázeň a soustrasť i v této tragédii touto měrou se vskutku zidealisují.

Jesť na jevě, že i tento pojem soustrasti hlubšího dochází odůvodnění v soustavě Schopenhauerově. Je-li podle jeho názorů veškeren tento svět vendejší pln svízelův a útrap, a vyprýšťují-li se tyto všechny z jednoho pramene, totiž z vůle k životu, následuje odtud nutně, že s jedné strany musí vůle tato všemožně zkomolovati se a ničiti, aby přestala chtíti, jelikož tatáž vůle žene nás v neustálém ruchu od jedné žádosti ke druhé, aniž skýtá konečného ukonejšení a nasycení; se druhé strany objevuje se *soustrasť* jakožto popřední podnět veškeré mravnosti. Kdo zajisté seznal veškery ty strasti vendejší (podle principium individuationis) na cestě intuitivního skoumání, musí býti proniknut nekonečnou účastí s veškerou tou bědou na světě; a soustrasť ta rozšířiti se musí nejenom na lidi, ale i na tvory, ježto tolikéž pociťují boj ten ve veškerenstvu a sklíčeni jsou různými nehodami, tudyž i na zvířata. Odtud ta útulnosť Schopenhauerova ke zvířatům, odtud i jeho domněnka, že buddhaism vyšší zaujímá místo mezi náboženstvími než *samé* křesťanství, jelikož v ochranu a pečlivou, soustrastnou opéku béře i nerozumné ty avšak citem nadané tvory. Že však ve tragédii nejdojemněji se vylíčují strasti tohoto světa, a že dramatickým jich doličováním nejdůrazněji se probouzí cit soustrasti, odtud snadno vysvětlíme, proč Schopenhauer považuje tragédii za vrchol veškerého básnictví, a podobně jako Aristoteles tragédii přednosť dává před každou sebe velkolepější básní epickou.[1])

Vynasnažili jsme se, co nejsrozumitelněji vytknouti čelné názory soustavy Schopenhauerovy; i stalo se snad zjevno čtenářům našim, že i zvláštní jeho názory o tragédii vůbec, o tak zvané poetické spravedlnosti, očistě a p. zvláště v úplné jsou důslednosti s veškerou naukou pesimistického toho badatele.[2]) Na konci budiž nám dovoleno,

[1]) Myšlenku tuto [illegible] o Aristotelovi jasně odůvodnil Vahlen ve svých bádáních o poetice Aristotelově (Sitzungsberichte der philos. historischen Klasse der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Jahrgang 1867, str. 396—406).

[2]) [illegible] názory Schopenhauerovy [illegible] ve čtvrté knize spisu: „Die Welt als Wille und Vorstellung" až §. 53

přičiniti k tomu vlastní náš skromný úsudek, s jakovým my se stanoviska úplně objektivného k dotčené soustavě pozíráme.

Nehodláme tuto do podrobna rozebírati, že „vůle", kteráž jest základním principem soustavy Schopenhauerovy, béře se u něho v opačném zcela smyslu, než jak v dosavadní duševědě o ní bádáno a ji v obecné mluvě ponímáno. Nemůž zajisté vůle považována býti za něco v duši *prvotního,* samorostlého; alebrž právě na opak vůle jest činnost duševní *srostitá;* mající v nitru zroditi se, předpokládá různé představy, k nimž přidružují se rozmanité tolikéž city a žádosti. Vůlí vyrozumíváno dosud v duševědě snahu, ku které druží se soud, že jí lze dosíci předmět naší žádosti. Ale jak možno dospěti snaze k vrcholu tomuto, nedozrálo-li v nitru přesvědčení a vědomí nejenom o cíli, za nímž se ženeme, alebrž i o prostředcích, jakýmiž ho dostihujeme? A může-li se to státi bez činnosti rozumové ku předmětu jakékoliv snahy se sesoustředěnou pozorností směřující, při tom ovšem i věrnou pamětí jakož i živou obrazotvorností podporované? Nezahrnuje-li tudyž vůle v sobě veškery téměř směry duševní činnosti, představy, city, snahy? A ta má býti něco původního, jednoduchého, apriorního, základem veškerenstva, kdežto sama na základě jiných činností vykvétá?

Avšak dejme tomu, že by se „vůle k životu" v nauce Schopenhauerově rozuměla ve smyslu ovšem neobvyklém, ve smyslu *pudu* čili *puzení* k životu, nelze nicméně připustiti, že by holý *pojem,* jakým jest pud tento, mohl s úspěchem považován býti za pramen, ze kterého život veškerenstva vyřinuje se s veškerými těmi boly a strastmi, jakéž duch Schopenhauerův ve veškerých projevech téhož života vystihuje, a kteréž se zahloubilou roztklivělostí a s jadrnou geniální silou nakresluje a zobrazuje. Snadněji pochopíme, že nějaká buňka prvotní, nějaké protoplasma, jest počinkem organického života,

až 71 o afirmaci i negaci vůle. Budiž nám tu popřáno uvesti doslovně aspoň jedno místo, v němž svou nauku o světě a vůli zahrnuje (§. 61. ku konci): „Eine Hauptquelle des *Leidens,* welches wir als *allem Leben wesentlich und unvermeidlich* gefunden haben, ist, sobald es wirklich und in bestimmter Gestalt eintritt, jene *Eris,* der Kampf aller Individuen, der Ausdruck des Widerspruchs, mit welchem der Wille zum Leben im Innern behaftet ist und der durch das principium individuationis zur Sichtbarkeit gelangt: ihn unmittelbar und grell zu veranschaulichen sind Thierkämpfe das grausame Mittel. In diesem ursprünglichen *Zwiespalt* liegt eine *unversiegbare* Quelle des Leidens, trotz der Vorkehrungen, die man dagegen getroffen hat." Citujeme podle *čvrtého* vydání spisu toho z r. 1873, I., str. 393; nyní ohlašuje se *druhé* vydání *veškerých* spisův Schopenhauerových, což při spisech filosofických významným jest dosvědčením o rostouci oblibě jejich.

za jehož dobadáním žene se všemi parami novodobá přírodní věda. Ale pouhý pojem má býti původem veškerenstva? Není-liž to podobný osudný blud, s jakým se setkáváme ve známé soustavě *Fichteově*, jenž tolikéž počátky veškerenstva zahrnuje v holém neplodném pojmu „*jáství*“ (úsoby), jež přece není nic jiného leč idealní jakýsi bod, k němuž jednotlivec veškeré různé projevy svého vnitřního života potahuje? Ba jesti to dávnověké poblouzení tak zvaného výstředního *idealismu*, v něž zabředly i později povstalé soustavy Schellingovy a Hegelovy, kteréž i vzhledem k *jednotnému* principu, z něhož ostatní útvary myšlenkové se rozvíjejí, jakož i vzhledem k veškerému *vědochodu* spočívají na základě nauky Fichteovy, a ježto pouhým pojmům pravou, ba jedinou skutečnost čili pravou jediné realitu podkládají.

Avšak i všechny tyto všeobecné rozvahy mimo sebe pustivše nemůžeme nikterak se srovnávati s ostatními názory téhož buddhistického mudrce, jmenovitě ve příčině jim hlásaného *pessimismu*. Schopenhauer dí rozhodně: názor optimismu jest holá lež; avšak totéž říci můžeme i o jeho pessimismu, béřeme-li názory tyto ve stranné výstřednosti. Opakujeme: Každé *stranné* pozírání ku světu a přede vším k záležitostem lidským jest blud. Ani optimism ani pessimism není oprávněn jakožto *výhradní* a jediný názor světový. Nelze ovšem upříti, že hluboký bol zachvívá veškerenstvem, a že tajemné této nauky tušení tetelí od pravěku člověčenstva ve všech prastarých pověstech a i ve výplodech uměleckých jmenovitě antických, v plastice i ve tragédii hellenské. Avšak bol tento, jenž jest původem nejdojemnější záliby ve výtvorech tragédie, není bolem činnost veškeru umrtvujícím, bolem rozbřečenosti sentimentalní, jakéhož starý věk řecký ani neznal, ale bol to siloplodný, ku větší a rozhodnější činnosti probouzející, poněvadž vyrůstá z přesvědčení, že každé dílo lidské sebe dokonalejší a ve zjevu svém sebe spanilejší nedostíhá přece ku výši pravého idealu. Tak vypravuje se o umělcích právě tvořivých, že vykonavše ve žhoucí této snaze po idealu dílo nějaké umělecké, zahalili tvář závojem smutku bolnormutného, že výplod jejich nedospěl ku celistvému objevu a výtvoru myšlenky, jaká v nezkalené záři kmitala před duchem jejich. Zasmucení toto neschromilo jich činnosti, ale k novým a opětným pobádalo pokusům, jež větší povždy měrou přibližovaly se pravé svrchované klassičnosti. Tak, abychom jeden aspoň příklad uvedli, snaha Šillera básníka každým dílem rostla ku větší jenom dokonalosti, jak to dramata posledního jeho věku jasně dosvědčují; každé jeho drama bylo mu prací herojskou; ale z výsledku každého toho výplodu jako Antéus z polibku země čerpal jenom novou svěžejší ještě sílu k novým výtvorům.

Názor ten pessimistický právě v době naší má následky velmi zhoubné. Ujímáť zajisté mládeži, v níž člověčenstvo vychovává květ pokročilejší budoucnosti, veškeru idealnosť, umrtvuje veškeru svěžejší za vyššími cíli se ženoucí snahu a vyvozuje konečně v útrobách sebe roznícenějších chabou zmalátnělosť. Avšak nejenom u dorůstající mládeže, alebrž v celých národech setkáváme se s podobnými zkázonosnými výsledky, kdekoliv zdařilo se pessimistickým názorům u většiny obyvatelstva intelligentnějšího raziti svůdnou cestu a zjednati jim průchod i v duších sebe vzletnějších. Nedocházejí-li obětovná usilování, aby zmohl se národ a vybřednul z bahna netečnosti a nepokročilosti, v jakové uvržen byl závistivým osudem často i nezaviněným, ihned žádoucího úspěchu a zdaru, vystupují-li proti takýmto snahám vznešeným a právě idealním překážky a vzdory buď založené ve věci samé neb ode lstivých nepřátel zosnované: prchává rychle z útrob druhdy ohněm vlasteneckým plápolajících všeliká vyšší nadšenosť, uhosťuje se ihned choulostivá jakási nevšímavosť a lhostejnosť, konečně pak zakořeňuje se úplná zoufanlivosť a traplivá, ochabující o všelikém vzkvětu národním beznadějnosť. Povýšení a zmohutnění národa nehledá se pak *ve vlastní síle,* v rozvíjení stálém a usilovném vlastního původního jádra; ale spása znovuzrození jeho očekává se od *zevnějších* okolností povždy nejistých a klamných, *v rozruších zevnější politiky,* od pomoci *cizí;* kdežto by právě každý neúspěch věci národní měl probuditi činnosť usilovnější a vytrvalejší a každá zklamaná náděje osvěžiti a sesíliti veškeru příčinlivosť a píli naši.

Pessimisté hledají podnět všelikých svízelův a strastí lidských ve přírodě samé, nebo podle našeho mudrce ve vůli, v pudu k životu. Jsouť ovšem i takéto útrapy, ježto tkvějí ve přírodě a v samé řekli bychom organisaci pokolení lidského. Nechceme tuto odvolávati se k nehodám vyrůstajícím z rozkacených živlů přírodných, z vichoru ve své rozvzteklenosti vše rozmetávajícího, z ohně vše sžírajícího, z rozvodnění v tůni své vše pohlcujícího; ale popatřme k pohromám v lůně samého lidstva se zrozujícím. Pohledněmež na hrozné následky, jež ku př. na lidstvo ve mnohých krajinách spadají ze zmáhající se *lidnatosti,* a na děsný zákon *Malthusův,* podle něhož přibývá lidnatosti v poměru geometrickém (1, 2, 4, 8, 16), potravních prostředkův však jenom v poměru arithmetickém (1, 2, 3, 4, 5)[1]); ovšem zákon to tak ohromující, že v Anglicku neostýcháno se raditi k tomu, aby se přelidnění takové záhy předešlo, že musí přikázáno býti, kolik dětí smí chudobný občan vychovati, pacholátka pak, jež by přes

[1]) Ve svém spise: „An essay on the principle of population", 3. edit. London, 1807.

tento určitý počet se narodila, mají ve všeobecném vraždění každoročně se usmrtiti, při čemž ve strohé, mysl až zdrcující ironii se dokládá, že se má zříditi veřejný nádherný hřbitov, okrášlený sochami, besídkami, květinami, vodotrysky, kdež by nadpočetná tato robátka se pochovávala, matky pak by denně na tomto místě rozkošném se procházely, v libých snech o svých andílcích se kochajíce![1])

Avšak mnohé z takýchto a jim podobných útrap lze, byť nikoliv vykořeniti a zameziti úplně, aspoň zmírniti a ulehčiti *společnou* snahou dobromyslných. Ovšem prostředky k umírnění a obmezení lidské bídy, soustavami socialistickými dosud navrhované objevily se tytýž více méně býti lichými; obrazy o nových útvarech společenských St. Simonem, Fourierem, Owenem v luzných barvách nakreslené, nejsou z největší části než záhubné snářství, mlhavé utopie; ale bez značných, ba rozhodných výsledkův na rozruch společnosti lidské přece nezůstaly. Mnohá jimi na světlo pronesena zrna oblažující pravdy, jež se již stala majetkem vědomí novodobého. Posvátnosť *práce* všeobecněji a pronikavěji uznána než kdykoliv jindy. Výhody *associace* jakožto prostředku nejdosažnějšího ku zlepšení stavu tříd dělnických vnikají co den šířeji ve veškery vrstvy obyvatelstva. Myšlenky tyto jasně byl projádřil hrabě *St. Simon*[2]), jmenovitě ve svém posledním spise: „Nouveau Christianism“ r. 1825

[1]) Viz zajímavou knihu: „Die Geschichte der Gesellschaft in ihren neueren Entwickelungen und Problemen“ von Theodor *Mundt*, Berlin 1844, na str. 346.

[2]) Muž tento stíhaný bezčetnými svízely byl vrstevníkem prvé francouzské revoluce; viděl zbortěný ve Francii trůn samovládný, viděl umírati pod smrtonosnou sekyrou četné davy vinných i nevinných, mezi těmito *odsouzenci* slavného vědce *Condorceta*, jenž sám sebe byl otrávil, aby ušel veřejné popravy, a jenž tolikéž se St. Simonem vyslovil základní myšlenku veškerého socialismu: ideu perfektibility, že možno, aby lidstvo stále více a více se zdokonovalo. Obětovav veškero své jmění svým utopiím St. Simon skonal dne 19. máje v největší bídě a opuštěnosti. Ke svým zalíbeným stoupencům, jenž obklopovali lože jeho, umíraje pravil: „Veškero mé živobytí soustřeďuje se v jedné myšlence: aby se totiž *všem* lidem pojistil nejsvobodnější rozvoj jich schopností.“ Pak již skonávaje zvolal: „Osmačtyřicet hodin po druhé publikaci mého „Nouveau Christianismu“ sestoupí se *strana dělníkův* — budoucnosť jest naše!“ Za tichými marami proroka tohoto kráčel jeden jenom muzař dělník, jeden „z vyděděných synův evropské společnosti“, jak nazýval St. Simon proletáře a vedle tohoto vyděděného syna společnosti ploužil se zalíbený žák St. Simonův, Rodrigues, žid z Portugalska, druhdy bankéř zámožný, jenž sebrav pozůstalé papíry svého učitele upravil je k tisku. Proletář a zbankrotělý žid za marami proroka socialismu — jaký to obraz!

vydaném. Tu vyličuje za popřední úlohu vědy socialistické *organisaci práce*, a vytýká čelní v té příčině pravidlo, že všichni mají měřeni a posuzováni býti podle svých schopností, a všeliké schopnosti podle svých skutkův (à chacun selon sa capacité, à chaque capacité selon ses œuvres).

Je-li podle Schopenhauera vůle k životu původem veškerého zla na zemi, dosvědčují uvedené námi snahy socialistické, že táž vůle usiluje společenské nehody všemožně zmírniti, ba použiti jich za páky ku zlepšení stavu v lidstvu nejčetnějšího a svízely i pohromami všelikého druhu měrou nejdorývavější sklíčeného. Rány, kteréž vůle k životu zasazuje, sama opět léčí a vyhojuje.

Avšak ani s názorem *výhradného optimismu* usmířiti se nám nelze. Jest zlo ve světě; bol zachvívá veškerenstvem; jenom že my původ světobolu toho nenazíráme tam, kdež jeho jediné prameny vidí mudřec buddhistický. My dostihujeme původ bolu toho v *konečnosti* každého *jednotlivého* tvora, v záchvěvu *smrti*, jímž stenají tvorové všichni, nejcitlivěji ovšem, protože s nejhlubším vědomím, koruna stvořenstva, člověk. Nelze *jednotlivci* udržeti se v životě svém proti *všemumíru;* tento trvá, onen hyne. Toucha tato konečného úmoru, jížto naslouchás v rozželeném ševelu listí před děsným vichrem se třesoucího, jakož i v unylém klokotání slavíkově, kterou spatřuješ v kanoucí slze a na zsinalých retech umírající matky, jest pravou příčinou zármutku a hluboké zádumčivosti, kteráž rozestírá rudošerý svůj závoj nad veškerou přírodou a vtírá se v nejblaženější i nejslastnější projevy života lidského sebe klidnějšího. A hle, v poznání této konečnosti veškerého stvořenstva stále se rodícího a stále hynoucího, v pomíjivosti veškerých sebe velkolepějších a ušlechtilejších snah lidských, v nejistotě, jakovou zahaleni jsou jakoby mlhou neproniknutelnou veškeří osudové lidští, hledali útlocitní i hlubokomyslní Hellenové pravý původ *tragické strázně;* rozrušenou mysl nad strastným osudem Ajantovým neví chor nejvěhlasnějšího tragika řeckého důrazněji ukonejšiti, leč výrokem:

Mnoho jest zde lidem poznat zkušením;
však nežli zkusil, *věštcem žádný*
do budoucna není, co čeká naň.

Jednotlivec zpouzí se často urputnou svévolí proti osudu tomuto, vzdorem titanským vzpírá se proti vyšším mocnostem, v zuřivé vzpouře proti *nesmrtelným* bohům volá s Prometheem:

O matko svatá, o nebes aethře,
ty zdroji světla všemu se prýštící,
vizte, *jaké trpím bezpráví!*

Ale marna všeliká vzdorná tato snaha! Čím více pýchá, čím více v orloletné vůli se povyšuje, tím hlubší, tím hrůzoplodnější sráz valí se na zpupného proti bohům zpiklence.

Tak tedy nikoli vůlí *o sobě*, snahou o sobě, jak se bludně domnívá Schopenhauer, připravuje heros tragický osud svůj strastný, alebrž vůlí hrdopyšnými vášněmi rozuzděnou, vůlí *bezměrnou*, nad vyšší mocnosti sebe vypínající. I to ve všem uznávala antická tragika, poznávajíc, kterak právě tím, že jednotlivec při vší své obmezenosti i pomíjivosti svévolnou snahou porušuje řád světový, vyzývaje poměrnou spravedlnost do boje proti sobě, snuje sobě zasloužený strastný osud svůj. Pokutou pak v katastrofě vyrovnána ve tragédii mravní neshoda a usmířen poměrný řád světový.

Poetické této spravedlnosti, proti níž tolikéž šermuje nauka Schopenhauerova, nesmí rozuměno býti ve smyslu přísném, aby totiž ve tragédii povždy v míru *úplně rovnou* uvoděna byla vina i pokuta jednotlivcova, čehož ovšem ani ve skutečném životě neshledáváme. Ve *skutečném* životě vítězí ve zpupném triumfu často zloba nad mírem, nespravedlnost nad právem, sobectví nad obětavostí, ale jenom dočasně a zdánlivě! „Vítězství konečně právu!“ volá nadšený básník. Pravá poesie musí popiati se nad čas i prostoru; co v čase vidí se nám v neshodě, k tomu pozírá poesie jako ve *věčném* souladu, postihujíc vše podle trefného výroku Spinozova: „sub specie æterni.“ Dne 12. října 1307 král francouzský, Filip, příjmím Krásný, uhostil se ve věži templářův pařížských u velmistra Jakuba Molaye; 140 bratří bylo tu shromážděno okolo svého nejvyššího hodnostáře; král usmíval se blahosklonně ku svým hostitelům; mezi tím měli úřadníci jeho již rozkaz v rukou, aby den na to 13. října zjímáni byli lstí nebo násilím všichni templáři na půdě francouzské. Jenom v Paříži upáleno jich bylo 113; v jednom dni, 13. května 1310, 54 templáři zdlouhavým ohněm k smrti ztýráni; všichni jednosvorně jako jich velmistr umírali vyznávajíce svou nevinu. Jaký to zločin, zpáchaný zpupným králem! Což ale, kdyby se témuž ve věži templářské bezstarostně hodujícímu králi byla odhrnula záclona s dalné budoucnosti, že by byl mohl zhlédnouti, co na *témž místě* neuprosnou logikou světodějnou se událo dne 13. srpna 1792? Nebyl-li by se zděsil při pohledu na tu prostě velebnou, v mrazivém klidu v dějstvu pozvolnou často, avšak povždy jistou, nezbludnou nohou kráčející Nemesis?

K takémuto stanovisku nad časovou dobu vyvýšenému pozvnesti nás musí tolikéž pravá tragika; musí v hrudi naší vzbuditi, osvěžiti a utvrditi víru v konečný triumf pravdy a práva nade lží a nad

všelikým bezprávím; *na čas* vítězí častokráte blud, nenávist, nespravedlnost, ale jenom na čas; *věčné* království přísluší jenom pravdě, dobru a právu, marna jest všeliká odbojné zloby zpurnost, a na hrobech mučeníkův za pravdu a právo rozpučují květy zralejší, pokročilejší a upřímnější budoucnosti. Vede-li nás tragédie ku vědomí takovému, tu uvozuje pravý a trvanlivý mír v útrobu, různými v čase neshodami rozjitřenou, odhalujíc potěšeným zrakům jitřenku růžovějšího života, v němž spravedlivý nejenom *vnitřně* bývá posilněn vítězstvím práva, alebrž i *zevně*, úspěchem ryzých snah svých, dokona odměněn. V tom jeví se tolikéž výše genia Shakespearova, žeť on ve všech svých tragédiích ku konci odekrývá oponu utěšenější doby, ježto se klene jako mírunosná duha po bouři na ssutinách bohopusté druhdy a zneřestěné společnosti.

Čtenářové, jenž trpělivě sledovali dosavadní rozjímání naše, shodnou se zajisté s námi v konečném úsudku, že i v krasovědě, jako v ostatních vědách, příslušno i potřebno jest, uvarovati se všelikého *ztrnutí* na dosavadních stezkách, odšinouti se na mnoze od starých theorií a posuzovati tyto nauky i se hledišť jiných, novodobých. Děje-li se takové badání upřímně, nepředpojatě a nepokrytě, získá tím pravda i zahloubilosť vědy samé.

Spor o biskupství Olomucké
a počátky husitství na Moravě.

Napsal *V. Brandl.*

Rozkol, který na začátku patnáctého století ve veškeré církvi katolické byl, neminul se také biskupství Olomuckého. Nemíníme zde pouze ono vniterné jitření myslí, jež vrcholilo v touze a ve snaze, aby se stala oprava církve „ve hlavě a v oudech," nýbrž máme před očima všecky zjevy nemilé, které byly příčinou, že tato oprava se stala nejen žádoucí než i potřebnou a neodkladnou. Dioecese Olomucká poskytuje nám na začátku onoho století úplný obraz církve obecné; jako v církvi celé také v církvi Moravské rozličné nešvary panovaly: nedbalosť biskupů, kteří milujíce život labužný a mrhajíce statky kostelními ani na kázeň kněžstva ani lidu obecného nehleděli, nevázanosť mnoha kněží, kteří necítíce nad sebou přísné ruky velepastýřovy rozličných zlořádů se dopouštěli a lidu takto špatný příklad dávali. Nesrovnalosti tyto rozšířeny byly tehdáž ovšem po veškerém křesťanstvu; že však v Čechách a na Moravě

nespokojenosť z těchto nesrovnalostí vzešlá vyšlehla až v plamen husitských válek, toho příčinou byly některé okolnosti zvláštní, z nichž na tomto místě vážiti nám jest přede všemi jednu, poněvadž ona nám také vysvětlí rozkol, jenž o biskupství Olomucké za doby té se byl stal.

Známo, že již r. 1384 strhly se v Praze veliké bouře mezi čtyřmi národy university pražské, ponévadž tři národy venkovské majíce dohromady tři hlasy při každé volbě buď si na místa mistrovská nebo na stipendia nebo na kollegiatury školní národ domácí český přehlasovaly. Z toho vzešly nemilé kyselosti národní a dostoupily takové výše, že, když domorodému národu přiřknuty jsou hlasy tři a ostatním národům vespolek jeden, všichni říkajíc členové tří cizích národův učení pražské opustili a záští proti národu českému jako kacířskému pak rozšiřovali.[1]) Za vítězství čili raději za dosažení práva národ český hlavně díky zavázan byl mistru Janu Husovi, který proto od Čechů právě tak veleben jak od cizích, jmenovitě od Němců, haněn byl. Když pak Hus ve přednáškách svých na stolici učitelské, na kázaních a ve spisech svých vždy ostřeji a ostřeji proti učení církevnímu se ohlašoval, ukázalo se, že mnozí laici lnuli k němu ne proto, jakoby schvalovali činnosť jeho reformatorskou, nýbrž že pomohl národní hrdosti k vítězství, kdežto mnozí Němci v koruně české usedlí, ježto jinak opravě církve byli by přáli, snahám jeho církevním na odpor se dali. Na takový spůsob nepokoje církevní dostaly hned v začátcích svých barvu národní a slovo českých a moravských pánů v pověstných dopisích ku sboru Konstantskému vyjádřené, že totiž odsouzení a upálení mistra Jana Husa stalo se na potupu „jazyka“ (t. j. národu) českého, nepozbylo ani v pozdějších letech váhy své. I tu věc sluší dobře uvážiti, že hluboké záští a nenávisť, která již po leta mezi oběma bratry, králem Václavem a Zikmundem, trvala, valně přispívala k tomu, že strany církevní v Čechách a na Moravě vzaly na sebe také nátěr politický. To, co se dělo mezi oběma bratry až do r. 1411, dostatečně vysvětluje, že oni nikdy více v jednom táboře se nesešli, nýbrž když tento byl v táboře jednom, onen jistě že přistoupil k táboru protivnému. Nelze se tedy tomu diviti, že čím horlivějším přívržencem a zastancem sboru Kostnického byl král Zikmund, král Václav tím vlažnějším byl ku potlačování husitismu a tím méně si rozkazů koncilia všímal. Kdo byl milcem jednoho, ten zajisté upadl v ne-

[1]) Magistri Teutonicorum cum studentibus suis recedentes Bohemos confuderunt, haereticantes eos per universas terras, in quas dispersi sunt. Höfl. Gesch. der hus. Bew.

milost druhého. Tyto věci tedy sluší nám míti na zřeteli, chceme-li náležitě porozuměti sporu, který o biskupství Olomucké za posledních let panování krále Václava IV. byl vzešel.

Vniternými válkami, které následkem nepřátelství mezi oběma bratry, markrabími Jodokem a Prokopem, v Moravě po několik let zuřily, nejen země spustošena jest, nýbrž spustly také mravy a povahy lidí. Podle surového způsobu onoho věku, vedle kterého statky protivníků politických braly se v plen, spustlo mnoho statkův a měnili se napořád držitelé jich. Jmenovitě majitelé statků duchovních darmo se dovolávali nedotknutelnosti jmění církevního: za ryku války nedbáno práva kanonického, tím méně tedy zemského. I biskupství Olomucké vtrženo jest do války domácí a následkem toho vzalo také na statcích svých škody a ztráty veliké. Již biskup Lacek z Kravař (1403—1408) byl nucen několik statků církevních zastaviti. Za jeho nástupce Kunrata nedařilo se biskupství lépe. Biskup ten, příjmením z Vechty, byl rodilý Vestfalčan a předním miláčkem krále Václava, jenž mu také důležitých a výnosných úřadů zemských propůjčil; r. 1403—1405 byl nejvyšším mincmistrem, 1405—1412 zastával úřad podkomořího. Úřady tyto držel Kunrat, ačkoli již r. 1395 přičiněním krále se byl stal biskupem Verdenským a proboštem Mělnickým. Po smrti Lacka z Kravař jmenován také biskupem Olomuckým, jímž zůstal do r. 1412; když arcibiskup pražský Albík důstojenství svého se vzdal, jmenován jest Kunrat administratorem arcibiskupství pražského, načež dne 17. července 1413 na arcibiskupství to skutečně nastolen jest. Ani tento biskup za krátkého panovaní svého na Moravě nezvelebil hospodářství církevních statků, z nichž opětně některé zastavil. Když pak přijal na sebe administraci arcibiskupství pražského, odevzdal biskupství Olomucké v komendu Václavovi řečenému Králíkovi, patriarchovi Antiochenskému, jenž jako biskup Kunrat mezi přední milce krále Václava počítán byl.[1])

Pravili jsme svrchu, že král Václav nikterak přísně nenakládal s přívrženci Husovými, ano že naopak tím shovívavějším k nim byl, čím přísněji bratr jeho Zikmund k nim se měl. Záleželo mu tedy zajisté také na tom, aby nejvyšší důstojenstva církevní v zemích českých svěřena byla mužům, kteří jsouce mu osobně zavázáni

[1]) Pocházel z rodu rytířů Vrabic z Buřenic. Palacký praví o něm: „Krále svého sluha i rada odjakživa nejdůvěrnější, jenž proto tuším jen tak vysoce vzešel, že vyosobiv se takřka ze sebe sám jediné králem svým živ býti chtěl, tudíž od lidu také obecně *králíkem* nazýván byl.“ Děj, III. 1. str. 227.

žádných překážek a nesnází přílišnou horlivostí mu nespůsobí. Kterak Kunrat z Vechty již za svého biskupování v Olomouci nebyl nejhorlivějším dogmatistou, souditi můžeme z toho, že r. 1421 „ku podivení a k úžasu celého křesťanstva prohlásil se veřejně sám za čtyři artykule pražské.“ Avšak zdá se, že ani nástupce jeho Václav Králík neměl dosti pevné vůle a ostré povahy, aby byl vstříc kročil zlořádnému životu mnoha kněží a vzmahajícímu se učení novému. Vždyť známo, že sbor kostnický jak arcibiskupa pražského tak Václava Králíka r. 1416 pohnati chtěl, aby odpovídali za to, že kněžstva pronásledovaného se neujímali, kacířstvu tím hověli a statky církevními na ten spůsob plýtvali, že je zastavovali.

Co se týče výtky, že Kunrat a Václav Králík plýtvali statky biskupskými, nelze ovšem upírati, že oba zboží církevní zastavovali; avšak jest otázka, zdali to činili z marnotratnosti či jsouce k tomu nuceni tím, že důchody biskupské předešlými válkami náramně ztenčeny byly. Jinak se věc má s výtkou, že oba shovívavými byli co se týče kázně kněžstva a učení husitského. Václav Králík dosedl na stolici olomuckou r. 1412, tedy právě toho roku, když v Čechách učení Husovo již mocně se bylo zakořenilo. Pravili jsme svrchu, že nové učení hned na začátcích svých spojilo se s myšlenkou národní a že od něho odvracovali se i Němci, kteří jinak opravě církevní byli by přáli. Jest ovšem pravda, že také mnoho kněží, jenž horlivými byli Čechy, stálo mezi rozhodnými odpůrci Husovými; avšak za pravidlo ustanoviti lze, že ti kněží, kteří ke straně Husově náleželi, byli také až fanatickými nenávistníky živlu německého. Byl tedy ve kněžstvu samém jakýsi hluboký rozpor, a rozpor ten zjevoval se jak se samo sebou rozumí, nejpatrněji tam, kde obě strany v jedné korporaci zastoupeny byly, jako na př. v kapitolách kollegiatních a biskupských. Zachovala se nám zpráva z r. 1414, ze které jest patrno, kterak za doby té řád v kapitole olomucké zviklán byl a kterak kázeň nižšího kněžstva podebrána byla. Jest to apellace,[1]) kterou olomucký kanovník Vilém Kortelangen vede stížnost na komendatora Václava Králíka, jejížto obsah zde klademe. Praviť tam dotčený kanovník, že obdržel půhon od komendatora ku dni 29. srpna, aby se do Kroměříže dostavil ku slyšení, že má býti exkomunikován a za nevěrníka uznán, poněvadž jsa před kapitolu od komendatora volán dostaviti se nechtěl. Z tohoto půhonu odvolává se kanovník Vilém k arcibiskupu pražskému, řka, že maje před očima, kterak komendator dříve s ním nakládal, dobře ví, čeho od

[1]) Obsažena jest v rukop. sbírky Cerroniho č. 358. str. 917 v archivě zemském.

očekávati může v budoucnosti a že to považuje za věc nebezpečnou, o kteroukoli záležitosť před komendatorem jednati. On, kanovník, měl prý při s olomuckým měšťanem Janem Stahlerem o nějaká zboží před konsistoří a biskupským officialem Sulíkem ze Železné, kterážto pře prozkoumána byla od několika znamenitých právníkův učení vídeňského, ježto dobrá zdání o ní podali v ten smysl, že rozsudek v té při může jen na stranu kanovníka Viléma padnouti.

To prý když uslyšel komendator, rozkázal officialovi, aby žádného rozsudku ve při té nepronášel, jelikož on sám ji rozeznati míní, načež se z Moravy do Prahy vydal. Na to kanovník Vilém z tohoto rozkazu komendatorova odvolal se k arcibiskupovi pražskému a žádal, aby věc jeho s měšťanem Stahlerem v Praze souzena byla, kdež také vrch ve při té obdržel. Avšak než pronesen byl rozsudek, komendator donutil kanovníka, aby tutéž věc k rozeznání odevzdal Herartovi z Kunstátu, hejtmanu moravskému a Oldřichovi z Hlavatec, podkomořímu. Když pak tito v době zavité nálezu nevynesli, vešel v platnosť dřívější rozsudek soudu arcibiskupského, kterýžto rozsudek však komendator pod všelijakými barvami zmařiti a planým učiniti hleděl. Avšak nepřestal komendator na škodě zboží kanovníkova, nýbrž jednal také na ujmu cti jeho a sice takto. Jakýsi Matěj z Jevíčka, oltářník oltáře sv. Václava v biskupském chrámě olomuckém, nemaje ani práva ani rozkazu od představených svých rozkřikoval v biskupském chrámě i v jiných kostelích, nad to více také po ulicích města a po vsích, že kanovník Vilém bude exkomunikován, týž Matěj kněz, na kterého kanovník Vilém před biskupským officialem žaloval, že vede život podezřelý a pohoršlivý, jsa zjevným kuběnářem a cizoložníkem[1]), že jsa vyobcován z církve a slouže mši svatou svátosti profanoval a do dnešního dne profanuje v kathedrálním kostele samém, že z patrné svévole ukazoval před vikaři a oltářníky v sakristii jakýsi starý ovšem neplatný spis, jakoby kanovník Mikuláš z Vranova byl z církve vyobcován, aby se tedy vystříhali u přítomnosti jeho svaté obřady vykonávati, čímž řečený Mikuláš nějaký čas svátostí vzdálen zůstati musil, až komendator Václav a arcibiskup pražský dosvědčili, že Mikuláš z Vranova nikdy exkomunikován nebyl. Dále prý onen Matěj z Jevíčka provolával: „Kde jste dobří druhové, již byste chtěli míti rádi prebendy; vždyť více jich se uprázdní při kostele olomuckém.“ Rovněž

[1]) „Quia suspitiosam et scandalosam vitam ducit: primo est publicus concubinarius habens concubinam in hospitio habitationis suae, ex qua dicitur aliquos pueros generasse, quae etiam, ut dicitur a fide dignis, habet virum legitimum.“

prý Matěj z Jevíčka dne 12. června při mši zádušní v tu chvíli, když v čas evangelia kanovníci a vikáři v řadě stojí majíce svíce v rukou, přišel k němu, Vilémovi, podávaje mu škartu papíru, na níž prý jakási appellace psána byla, kteryžto papír kanovník, nevida za mše ani pravé doby ani v kostele náležitého místa ku přijímání takového spisu, od sebe odmítl. Pro tyto výstupy všecky kanovník Vilém žaloval na Matěje před biskupským officialem, který mu také ustanovil, aby ve čtrnácte dnech z toho se očistil. Avšak těch čtrnácte dní dávno již minulo a Matěj se neočistil; nad to více však komendator, ačkoli mu Vilém všecky prostopášnosti Matějovy byl vzkázal, učinil tohoto svým kaplanem, čímž nevyvedl ovšem nic, co by jemu bylo ku cti, ale dal tím na jevo, že kanovníka Viléma potupiti chtěl. „Nikdo tedy," praví kanovník doslovně dále, „nebude se diviti, když se komendatora bojím a vzdaluji, který se mnou tak jednal. Neboť jsem-li já mu zavázán poslouchati ho a ctíti jej, nemá on uvalovati na mne nesnáze a zkázu mého jmění i cti mé, an vyznamenává a brání ty, kteří tak ošemetně proti mně jednali. — Řekne-li kdo, že já byv panem děkanem volán ke kapitole svévolně nepřišel jsem, pravím, že děkan tehda nebyl na místě kapitoly, aniž sám předstíraje churavosť přicházel několik dní do kapitoly nebo do kostela a bylo-li za tím co od celé kapitoly jednati, mělo se to státi na místě, kde podle obyčeje kapitola odbývati se má. Nad to více předpisuje starý a chvalitebný zvyk kostela olomuckého, že ten, kdož v kapitolný den, v pátek totiž, do kapitoly nepřijde, jinak pokutován nebývá, leč že porci toho dne ztratí. Den však, když jsem byl volán, nebyl dnem kapitolným. Zdá mi se, že jsem za jinou příčinou volán byl. Mělo se totiž jednati neb usnášeti, aby kapitola dala svolení k novému odprodaji nebo zastavení církevních statků, k čemuž já nikdy nesvolím, poněvadž svatý otec listem svým jakékoli odcizování statkův od církve zapovídá. Ačkoli komendator od kapitoly obdržel svolení, aby některé statky zastaviti mohl, přece sám věrou svou slíbil, že statky ty brzo vyplatí, dokládaje, že na jistých místech má od krále peníze poukázány; výplata však posud se nestala aniž se podobá, že se stane. Ostatně já maje slabý zrak a jsa na zdraví nedostatečen a mimo to jinými věcmi zaneprázdněn nemohu k místu a k roku mně nyní ustanovenému dáti se najíti osobně; spravedlnosti však unikati nemíním, nýbrž jsem hotov každému, kdožby co proti mně mluviti chtěl, při kathedrálním kostele odpovídati a spravedlivé učiniti, avšak před soudcem náležitým, nikoli před podezřelým.[1]) Za tou příčinou odvolávám se z půhonu svrchu-

[1]) „Coram judice competente et non suspecto."

dotčeného a výhrůžky v něm položené k arcibiskupovi pražskému a ke stolici metropolitní atd.“

Kdo čestné a vyznamenané postavení zná, které biskupovi nebo zástupci jeho (commendator perpetuus) v hierarchii katolické náleží, nemálo se podiví zálohu této appellace. Půjčujeme, že komendator Václav Králík statky biskupskými nenáležitě plýtval, že nespravedlivě ke kanovníku Vilémovi se choval a že tento měl příčinu, do představeného svého si stěžovati; spůsob však, kterým to učinil, jest neslušný a zároveň důkazem, že kázeň tehdáž byla velmi rozviklána, když možná bylo kanovníkovi, o biskupském přednostovi svém tak vášnivě, tak rozrývavě, tak nectně psáti. Kanovník Vilém zdá se, že neuměl na uzdě držeti vášně své. Praví ve své apellaci, že když oltářník Matěj mu za mše spis odevzdával, on jej toliko odmítl; avšak zachoval se v témž kodeksu Cerroniho zlomek výslechu s týmž kanovníkem učiněného, z něhož jde na jevo, že kněz Matěj žaloval na kanovníka, jakoby tento a archidiakon Ondřej z Německého Brodu jej byli strkali a bili, když Vilémovi v čas evangelia spis podával.[1]) Ač kanovník tomu odpíral, přece lze z toho souditi, že se dály za doby té při kostele olomuckém výstupy na nejvýš pohoršlivé, jež ani kázni církevní prospívati ani úctu laiků ku kněžím zvyšovati nemohly.

Mimo to, že komendator Václav Králík statky biskupské zastavoval, vytýkáno mu, že také kapitole zbytečné výlohy činil. Když r. 1414 spor vzešel mezi kapitolou a měšťany olomuckými o jakési meze a komendator s podkomořím od krále ustanoveni jsou, aby meze ty ohledali, komendator, ač ohledání dálo se v Olomouci, vydal prý dvacet hřiven, které šetřiv vlastních peněz načítal kapitole, ač tato prý z celého sporu malý užitek měla. Dále psal o komendatoru kanovník Jan ze Sternberka, kterak prý uvolil se králi Václavovi, že exkomunikaci nad Hanušem z Lipé vynesenou zruší, ačkoli tento k rozkazu papežovu již déle než rok také interdiktem tížen byl.[2])

[1]) „In causa, quae vertitur coram vobis reverendo patre domino Bertoldo de Wildungen sacri palatii apostolici causarum auditore inter dominum Mathiam actorem ex una parte et venerabilem virum dominum Wilhelmum Korthelangen, canonicum ecclesiae Olomucensis, reum et se defendentem de et super certis pretensis manuum violentarum injectione ac aliis praetensis verbis diffamatoriis et injuriosis etc.“ Sbírka Ceron č. 358 p. 966.

[2]) „Item scripsit Janko de Sternberg canonicus, qualiter patriarcha submisisset se coram rege, quod vellet Hanussium de Lipa ad tempus absolvere ad cautelam, quamvis idem jam ultra annum excommunicatus, aggravatus et reaggravatus et interdictus existat et hoc auctoritate papali.“ L. c. p. 923.

Nepraví se sice, komu ‚to kanovník Jan ze Sternberka psal, přece však nelze pochybovati, že jakási stížnosť podána byla sboru Konstantskému, který bez toho na nenáležitosti olomucké upozorněn byl žalobou kněze Matěje. Ten totiž vedl stížnosť u papeže Jana XXIII. na kanovníka Viléma Korthelangena, a když nařízený od papeže v té věci rozsudí, Tomáš opat Škotův ve Vídni rozhodl se ve prospěch kanovníka, kněz Matěj odvolal se z toho rozsudku ke sboru, načež nařízen opat kláštera Hradišťského, aby kanovníka Viléma vyslýchal, o kterémžto výslechu jsme již zmínku učinili.[1]) Pře tato na sbor vznesená byla zajisté příčinou, že olomučtí kanovníci, jenž s nehospodářstvím a s vlažnou myslí komendatora u věcech církevních spokojeni nebyli, v dopisech ke sboru či vlastně k několika jeho členům učiněných zprávy o spůsobu církve olomucké za řízení komendatorova nedávali velmi chvalné ani příznivé. O mínění, které sbor o komendatoru olomuckém měl, dovídáme se z listu v máji 1416 z Konstancie do Prahy zaslaného, který hlavně ovšem arcibiskupa Kunrata se dotýká: „qualiter dictus dom. Conradus archiepiscopus fuit nigromanticus, alchimista, simoniacus, negligens in officio et dilapidator omnium bonorum“; dokládaje pak: „et sic similiter dicitur de dom. Wenceslao patriarcha Antiochensi“ zpravuje nás list ten, kterak sbor také o komendatoru olomuckém smýšlel.

Není se tedy čemu diviti, že při nezřízenosti části nižšího kněžstva a při lhostejnosti jak arcibiskupa pražského tak i komendatora olomuckého nové učení v Čechách a na Moravě bujně se šířilo. A šířilo se tím snadněji, ana vyšší šlechta, ježto panskými rody veškeru správu země v rukou svých měla, novému učení přála; i to padá hluboce na váhu, že horlivý biskup Jan Litomyšlský, rozhodný odpůrce novot tehda vznikajících, nebyl v zemi, nýbrž mezi otci na sboru v Konstancii seděl.

Muž ten, jenž později jsa biskupem olomuckým a administratorem arcibiskupství pražského mohutný vliv zvláště na Moravě měl, vynikal pevným přesvědčením katolickým, vůlí neoblomenou a osvěd-

[1]) „Bertoldus de Wildungen .. abbati Gradicensi .. noveritis, quod nuper Balthasar Cossa tunc Johannes papa XXIII. quandam supplicationis cedulam .. presentari fecit hujusmodi sub tenore: dignetur Sanctitas Vestra causam appellationis .. domini Mathiae de Gewicz .. ad sedem apostolicam interpositae a quadam diffinitiva sententia per dom. Thomam abbatem Scotorum ad instantiam cujusdam Andreae de Broda Theutunicali archidiaconi et canon. eccl. Olom. lata contra eundem Mathiam in causa de et super nonnullis injuriis verbalibus .. et adversus dom. Wilhelmum Korthelangen .. super nonnullis injuriis, violentiis, manuum violentarum injectionibus etc. Dt. Constantiae sexta mensis Aprilis anno 1416.

čil horlivosť svou nejen slovem a pérem[1]) nýbrž i mečem; sám se stavěl v pancíři v čelo ozbrojencův, aby proti Husitům bojoval a odtud dostalo se mu jména *Železný*. Pocházel z Prahy z rodu měšťanského;[2]) byl-li Pešina dobře zpraven, stal se Jan učitelem na vysokém učení pražském, pak kanovníkem Vyšehradským a odtud biskupem Litomyšlským.[3]) Hodnosti té nabyl r. 1391, jak o tom z jeho vlastních slov souditi možno.[4]) Snadno lze se domýšleti o biskupu Janu, že hned na začátcích byl nesmířitelným odpůrcem ruchu proticírkevního v Čechách a učení Husova; soudíme tak nejen z toho, kterak na sboru se choval, nýbrž i z toho, že kněžstvo českomoravské novotám nepřející sebravši mezi sebou znamenitou sumu peněz tuto odevzdalo biskupu Janovi, aby jménem kněžstva toho při proti Husovi v Konstancii vedl a penězi těmi útraty zapravil. V sezeních sboru církevního velmi ostře se pronášel nejen proti Husovi, nýbrž proti všem jeho přátelům a přívržencům v Čechách a na Moravě, odkud mu zprávy zasílány byly o všem, co se proticírkevního dálo, zprávy tytýž někdy i křivé, nepravdivé a nepodstatné. Biskup však o všecky zprávy, pravdivé i nepravdivé, sdílel se se sborem a považován jest za tou příčinou brzo ve vlasti za roztrušovatele lživých o Češích zpráv, za osočovatele a tupitele jména českého. Biskupovi samému nebyla ta věc neznáma; neboť když pánové čeští v Konstancii přítomní v měsíci máji r. 1415 sboru podali spis, v něm sobě stěžujíce, že od utrhačů národu českého roztrušují se zprávy lživé, jako by v Čechách svátosť krve páně se roznášela v obecných lahvicích a jako by i ševci se osmělovali zpovídati a přisluhovati svátostmi a dokládajíce, že každého takového utrhače, když jim jmenován bude, usvědčí za ošemetného lháře, hned po čtení spisu toho ozval se biskup Litomyšlský, aby vyvrátil tvrzení takové, které prý proti němu a přátelům jeho čelí. Ač sbor otcův snadno slovům jeho věřil, nicméně uznal biskup za dobré poslati omluvné psaní králi Václavovi dané pět dní po smrti Husově, tedy dne 11. července l. 1415, v němž mezi jiným praví: „Také slyším, že jest mnoho Tvé Milosti praveno tam o mně, že já proti Tvé Milosti i proti zemi zde vedu. Rač tomu nevěřiti; má to Tvá

[1]) Zůstaly po něm dva spisy: liber salutis a exemplar salutis.

[2]) K němu se totiž vztahují slova olom. biskupa Tasa z Boskovic (1457 — 1482) v kn. Tovač. kap. 217, že se dostalo biskupství „olomucké pražskému měštěnínu."

[3]) Mars Morav. p. 551.

[4]) Praví totiž ve stížnosti podané papeži r. 1421: „licet devota creatura vestra Johannes episcopus Olom. a *triginta annis* proxime praeteritis, quibus praefuit ecclesiae Luthomisslensi et demum ecclesiae Olomucensi."

Milost shledati, dá-li Bůh, žeť jsem Tvé Milosti zde ke cti i zemi. Neb, dá-li Bůh, brzo se mínim k Tvé Milosti vypraviti a Tvou Milost o všech věcech zpraviti; ježto Tvá Milosť, dá-li Bůh, jiného na mně neshledá, než jako na svém věrném kaplanu a služebníku až do té smrti. A bylo-liby, žeby mi kdo tam překaziti a hubiti chtěl to chudé záduší, rač toho Tvá Milosť pro Bůh nepřipúštěti, dokudž mne Tvá Milosť nepřeslyší. Neb se, dá-li Bůh, ze všech věcí počestně vyvesti chci před Tvou Milostí i před pány, kdožby mi z čeho vinu dal.“ [1]) Avšak nicméně biskup Jan již nikdy s králem Václavem na dobrý spůsob více nepřišel; vadilo mu v tom, že si získal důvěru i veřejnou pochvalu sboru otcův a že král Zikmund jej hojnými důkazy milosti své vyznamenával. Píšeť zajisté o něm sbor ve psaní daném dne 26. července l. 1415 měšťanům brněnským, v němž je vyzývá k vyplenění kacířství husitského: „Skutky toho biskupa došly by nemalé chvály, kdybychom zevrubně dali popsati, co on všechno ku cti krále a království českého a ku zvelebení víry katolické učinil.“ [2]) V listu pak, ve kterém mu sbor dává plnomocenství hu stíhání kacířův světských i duchovních, jmenuje jej „rozšafným a udatným bojovníkem Kristovým, jenž náležitými zbraněmi ducha obrněn jest.“ [3]) A král Zikmund, který jej již r. 1402 postuloval na arcibiskupství pražské, nazývá jej „vytrvalým čtverhranem“ [4]) v listu daném l. 1424, ač již v dřívějších letech mnoho milostí mu proukazoval a potomně proukazovati nepřestával. Tou měrou však, jakou biskup Jan byl v lásce sboru a krále Zikmunda, byl také v nenávisti krále Václava a strany husitské v Čechách a na Moravě. Dosvědčuje to místo onoho pověstného listu od 452 pánů českomoravských daného dne 2. září l. 1415 ku sboru konstantskému: „Tímto listem Vašemu otcovství a všem Kristovým věrným oznamujem a vzkazujem, srdcem i ústy zjevně osvědčujíce, že kdožkoli z lidí kteréhokoli stavu, povýšení, důstojenství, povahy, řádu neb zákonnictva bylby, ježtoby pravil neb jistil, žeby v předepsaných království a markrabství bludové a kacířstva znikla a nás i jiné Kristovy věrné, jakož se předkládá, nakazila (samu osobu nejjasnějšího knížete a pána Zikmunda, krále, dědice a pána našeho budúcího

[1]) Pal. Docum. Mag. Joh. Hus p. 564.

[2]) Sbírka Cer. č. 358 str. 913.

[3]) „Tamquam prudens et fortis athleta Christi oportunis armis spiritualibus communitus.“

[4]) „Venerabilis Johannes Olom. episc. princeps et consiliarius devotus noster et dilectus, velut constans tetragonus ....“ V kodexu kapit. Olm. sign. II. f. 101.

vyhradíce, kteréhož v tom dověříme i doufáme nevinného): všeliký a každý takový právě lže v svú hlavu, jakožto zlosyn najhorší a zrádce předepsaných království a markrabství a tak náš nešlechetný nepřítel, sám ovšem jsa kacíř najškodlivější a vší zlostí a nepravostí naplněný, nébrž i syn ďáblóv, jenž lhář jest a otec lži.“ [1]) Hledíce k tomu, co páni čeští v Konstancii v měsíci máji téhož r. 1415 biskupu Janu vytýkali a uvažujíce, že v tomto listu vyjímá se jediné král Zikmund, nebudeme na rozpacích, kdo tím „synem ďáblovým“ a „lhářem“ hlavně míněn byl. Kterak strana husitská biskupa Jana osočovala a nenáviděla, poznáváme také ze tří poznámek učiněných při jednom opisu dekretu konstantského, ve kterém biskup ten plnou moc dostává kacířství v Čechách a na Moravě stíhati. Hned v nápisu onoho dekretu, ovšem dle náhledu horlivého husity přeměněném, biskup Jan nazývá se *zrádcem:* „Insulsus et incomptus episcopi Lithomisslensis et *proditoris* processus a concilio Constantiensi monstroso et acephalo fabricatus;“ a na třech místech kontextu učinil opisovatel své poznámky. A sice ku slovům: „de Vestra circumspectione, quae de ipso regno traxit originem“ připsáno nade čarou: *od biřice;* ku slovům pak: „nihil quoque ecclesiae oportunius pro salute animarum posset inveniri“ přičiněno in margine: *na každý večer, když se opije;* a k místu: „ut perversi, contumaces et rebelles timore poenae valeant refrenari“ jest marginál: *forte simoniaci, ebriosi, concubinarii, raptores et dilapidatores bonorum ecclesiae, ut Conradus cum Lithomislensi.*[2]) Netřeba podotýkati, že nectné vlastnosti zde biskupu Janovi připsané žádným jiným pramenem potvrzeny nejsou; ovšem ale jsou důkazem, v jaké nenávisti biskup ten u strany husitské byl.

Strana ta od té doby, co sbor konstantský zahájen byl, na Moravě valněji se šířila; brala i zde na sebe barvu národní. Čím více husitství se rozvětvovalo, tím obecněji jmenován byl národ český kacířským a k nesnášelivosti církevní družilo se také záští národní. Táž města na Moravě s německým obyvatelstvem, která v XVI. století houfně přestupovala k protestantismu, na začátku věku XV. plna byla nejhorlivějších katolíkův a jmenovitě to byl Olomouc, kde vzplanul oheň nad první obětí vášně národní a náboženské, dříve ještě než Hus v Konstancii upálen byl. A toto od-

[1]) Arch. Čes. III. str. 192.

[2]) Tento tak podivně glossovaný dekret nachází se na listě vloženém do kodexu sign. H. h. 12. archivu kláštera Rajhradského. Zdá se, že marginály učíněny jsou ještě před r. 1421, než totiž arcibiskup Kunrat čtyři artykule pražské přijal.

souzení a upálení Čecha pro kacířství od města německého nepovažováno za pouhý trest tehdáž všeobecně na kacířství ustanovený, nýbrž považováno to od Čechů za následek národního záští, za potupu krvi české učiněnou. Nejlépe poznáme tuto hroznou událost i smýšlení o ní se strany české z listu, který dne 8. července rektor a mistrové učení pražského hejtmanu markrabství moravského Lackovi z Kravař zaslali. Psalit totiž: „Urozený, slovutný Pane! Došla nás nedávno zpráva smutná, kterou jsme s velikou bolestí srdce svého obdrželi, kterak dobré paměti Jan, bývalý člen našeho učení vysokého, nedávno od Olomuckých, nesoudících rozšafně jako občané, nýbrž jako krutí tyranové a zjevní nepřátelé našeho národu, i s druhem svým v městě jich zajat, v době jednoho půldne mučen, souzen a ohněm upálen jest jako usvědčený a zjevný kacíř; potupena tím naše universita a nad to více učiněna hanba nevyhladitelná a urážka lidu českému i moravskému, ba celému národu slovanskému. A přece byl Jan všudy, kde delší čas a jmenovitě v Praze meškal, uznán za pravého a věrného horlitele zákona božího a chválen pro bezúhonný život a příkladné chování své. Vám tedy, urozený pane, jako znamenitému zákona božího horliteli, dobré pověsti našeho národu obranci statečnému s nevýslovným žalem srdcí svých dáváme zprávu o tomto hrozném bezpráví, od věků v Čechách a na Moravě neslýchaném, nyní však od nelidsky ukrutných Olomučanů na schvále na potupu naší dobré pověsti spáchaném, žádajíce, abyste ne jen Vy, urozený pane, nýbrž všichni obyvatelé za jeden muž, bohatý i chudý, s naší žalostí soustrast měli. Ať uváží jeden každý, jak hroznou skvrnu nepřátelé našeho národu slavnému království českému a slovutnému markrabství moravskému učiniti chtěli, a pokud na nich záleželo, také schytrale učinili. Smrt obou, majíce ji za šťastnou smrt spravedlivých, chválíme a jí se ze srdce těšíme: avšak lestnou licoměrnost nepřátel našeho národu zatracujeme, kterou, dělajíce se spravedlivými soudci, osvojili si soud o víře, aby nevinné podskočně a rychle odsoudili, nás pak a potomky naše příhanou kacířství poskvrnili.“ [1])

Když vědou osvícení mužové, jakými zajisté byli rektor a mistrové učení pražského, veřejně se pronášeli, že upálení těch dvou novotářů v Olomouci nestalo se pouze z horlivosti náboženské, nýbrž že hlavně bylo následkem národního fanatismu, pak ovšem není se čemu diviti, když méně vzdělaní nerci-li pak obecný lid k novému učení lnuli nejen z příčin náboženských, nýbrž také v domnění tom, že zde neméně činiti bylo o zachování a obránění cti veškerého ná-

[1]) Pal. Docum. Joh. Hus. pag. 561.

rodu českého. A plamen, který z hranice olomucké vyšlehl, byl bez pochyby příčinou, že husitství na začátku v Moravě ukrutnějším se ukazovalo nežli v Čechách. Otcové v Konstancii sborem shromáždění zajisté netušili, že do toho ohně jen oleje přilívali listy svými, které po upálení Jana Husa městům Brnu a Olomuci poslali vyzývajíce je, aby kacířství horlivě pronásledovali a rozkazujíce, aby listy ty také ostatním městům ku přečtení doručili. V listu daném k Brňanům z Konstancie dne 21. července l. 1415 dává se měšťanům zpráva, kterak Hus pro tvrdošijnost, se kterou na bludech svých stál, za kacíře uznán, od světského pak soudu upálen byl. „To Vám, opatrní mužové, píšeme", praví se doslovně v listu tom, „byste i Vy toho, co jsme my neunavně činili, následovali, byste Vy, kteří nám líčeni jste za odpůrce tohoto nebezpečného kacířství, nejen náležitě nýbrž rychle k jeho vyvrácení se chystali. Neboť co Bohu milejšího, co lidu křesťanskému příjemnějšího činiti můžeme, než takovou nezbednost a bezbožnost potlačovati? Přivádíme Vám jen to na paměť, že snášejíce kacířstva připouštíme vzrůst jich a stáváme se nepřátely Boha a lidstva. Aby tedy taková skvrna na nás se neuváděla, napomínáme Vás co nejdůtklivěji, mužové milí, a zapřisahámeVás milosrdenstvím Ježíše Krista: nedopouštějte učenníkům kletých kacířů Viklefa a Husa, jich učením jak morovou ranou nakaženým, v městech Vašich a v okolí kázati, aby tato nákaza škodlivá v zemích Vašich z kořan vyvrácena byla; a vězte, že každý, kdožby tomuto našemu rozkazu, Bohu milému a všem křesťanům prospěšnému, opovážlivě se protivil, nebo v kacířství setrval nebo kacíře kterakkolivěk bránil, mimo pomstu boží, kterou jistě očekávati musí, stíhán bude od nás podle kanonických ustanovení, aby trest takových ostatním stal se příkladem odstrašujícím."

Naděje sboru církevního, že přísností dá se ukrotiti ruch kacířský, byla marna a klamna. Nebo v listu, který otcové o několik měsíců později, totiž dne 27. března l. 1416, Olomučanům zaslali stěžují si, že bludové v Čechách a na Moravě se zmáhají a počet přívržencův Husových obojího pohlaví, mezi šlechtou i lidem obecným znamenitě se rozmnožil. Otcové chválí pak horlivost Olomučanů náboženskou již několika výtečnými skutky, „církvi rytířující" dobře známými, osvědčenou a pronášejí se mezi jiným takto: „Zaklínáme opatrnost Vaši milosrdenstvím Ježíše Krista a prolitím krve jeho drahé, pobízíme a napomínáme Vás ve jménu Páně, o jehož věc zde činiti jest: setrvejte v pravé horlivosti a v čistotě víry chvalitebně, jakož jste statečně začali, abyste korunu přislíbenou všem, kteří věrně pracují a bojují, od Boha samého obdržeti mohli. Vyhánějte všecky

lživé učitele a sektáře, ježto byste v okršlku svém nalezli, jako ovce prašivé, aby stádo Páně bludným a klamným učením nenakazili; nepřejte jim žádného slyšení, pomoci, rady nebo přízně, nýbrž povstanouce mužně zároveň s námi přičiňte k jich pronásledování a vyplenění, abyste mimo odměnu spasení, které Vám svolením Páně z toho vzejde, také od nás pro svou poslušnost a horlivost budoucímu otci svatému mohli odporučeni býti.“

Takovým podněcováním zvýšena ovšem horlivost strany katolické a města nezameškala listů těch, ve kterých tolik chvalitebného o nich psáno bylo, co možná rozšiřovati. Se druhé pak strany přívrženci Husovi následovali příkladu měst a rozšiřovali v lidu všecky dopisy pánů českých a moravských učiněné ku králi Zikmundovi a sboru Konstantskému, které, když veřejně předčítány byly — o čemž sbor velmi dobře věděl[1]) — zajisté mohutně na mysl lidu obecného působily. Když slavný humanista a papežský tajemník Poggio Bracciolini hlubokou vědou mistra Jeronýma a srdnatostí, se kterou smrti vstříc šel, mocně dojat byl, kterak teprve rozechvěna byla srdce lidu obecného, který nechápaje jemných rozdílův u věcech dogmatických tomu rozuměti nemohl, proč mužové bezúhonných mravův, o nichž se tak mnoho chvalitebného vypravovalo, na smrť ukrutnou odsouzeni jsou a to odsouzeni jsou od sboru církevního, který téhož papeže, jenž jej svolal, uvězniti kázal a pak se stolice sv. Petra svrhl? Velmi případně shoduje se mínění, které páni českomoravští o Jeronýmu před upálením jeho a Poggio po smrti jeho pronesli; onino v listu daném dne 2. září 1415 jmenují mistra Jeronýma „poctivého muže veliké výmluvnosti a řeči příjemné, mistra sedmera umění a milovníka múdrosti ovšem osvíceného“[2]); Poggio pak psal o něm příteli svému Lvovi Aretinskému na konci listu takto: „Obdivuji se jeho učenosti, mnohých věcí známosti, výmluvnosti, líbeznosti v řeči a bystrotě v odpovídání.“ A praví-li Poggio: „Nikdy žádný ze Stoiků nepodstoupil smrti tak stálou myslí a srdcem zmužilým, jako tento jí žádati se zdál . . . Buď to nevěra nebo neústupnosť u příčině byla, věru muž ten umřel vždy jako pravý filosof,“ není se nám čemu diviti, když páni moravští na sněmu v Brně dne 8. máje 1415 shromáždění jmenují Husa „člověka spravedlivého, kazatele a rozmnožitele písma svatého a velebného, v žádné zlosti

[1]) Píše se totiž v listu svrchudotčeném k Olomučanům: . . - . „sed in plures minus providos seu incautos utriusque sexus homines, nobiles et plebejos, in prefatis regno et marchionatu degentibus *publicis proclamationibus* hujusmodi errorum suorum pocula infelicius infundere non verentur.“

[2]) Arch. Čes. III. 191.

v našich zemích nikdy neshledaného;“ anebo když páni čeští a moravští v pověstném listu svém daném dne 2. září 1415 ku sboru Konstantskému otcům vytýkali, že Hus vlastně nebyl po řádném vedení pře odsouzen nýbrž zavražděn: „Poctivého mistra Jeronýma z Prahy již snad jako i mistra Jana Husi přeukrutnú smrtí zamordovali jste.“ Taková slova jistě mocně otřásla myslemi lidu obecného a naplňovala ji látkami palivými, ze kterých pak onen hrozný požár se rozžžal, jenž po tolik let nad zeměmi českými a sousedními děsně svítil. A připojil-li se k takovým slovům dráždivým takový čin, jako bylo upálení obou studentů pražských v Olomouci, byl dojem oněch slov pak ještě větší. Onen čin rady olomucké nikterak omluviti se nedá; rada totiž přiosobila si stanovisko sboru církevního, jež jí nenáleželo a nad to více přehlídla při tom, že sbor Konstantský pronesl jen soud, světská vrchnosť pak že ustanovila a provedla trest: radě olomucké však nikdy nenáleželo, souditi o kacířství a protož ona upálivši ty dva mladíky dopustila se vraždy justiční a provinění její není ani o vlas menší nežli vraždy, kterých brzo na to Husité se dopouštěli. Ovšem pak takovým činem jitření v lidu jen rozzuřilo se a když brzo na to došla z Konstancie zpráva, že „milý mistr a kazatel křesťanský“ Jan Hus na hranici život svůj skonal, vzplanul takřka veškeren lid v Čechách a na Moravě v horoucí vášeň a v neukrotitelný zápal. Vášeň tu umírniti nemohl ani list mistra Jeronýma z Konstancie p. Lackovi z Kravař zaslaný, v němž on vyznává, že mistr Jan Hus spravedlivě souzen byl a že mnohé články jeho byly skutečně bludné a kacířské.[1]) Bez obalu ohlásili páni z Čech a Moravy sboru církevnímu: „My kazatelóv zákona pána našeho Jesu Krista nábožných, pokorných a stálých až do krve vylití chceme brániti a obhajovati, opovrhúce všelikú bázeň i nálezky lidské na odpor učiněné.“ Tím ovšem poslali sboru list odpovědný; aby však nebylo žádné pochybnosti, že oni autority koncilia více neuznávají, učinili několikero opatření, z nichž jde na jevo, že jim svrchovanosť sboru nad papežem i celým křesťanstvem za nic nebyla. Opatření ta učiněna jsou pod spůsobem sněmovního snešení a zavázali se páni hlavně zachovati se podle těchto zásad: 1. aby po všech panstvích jejich slovo boží svobodně bylo kázáno; 2. kterýby kolvěk kněz přišel a prosil, aby mu dovoleno bylo slovo boží kázati podle písma svatého, tomu aby se nepřekáželo; 3. který kněz naříčen bude z neřádného bludu, ten budiž pohnán před toho biskupa, pod kteréhož sluší a má býti slyšen veřejně; bude-li pak kacířství při něm shledáno, nemá více ku kázaní připuštěn býti na

[1]) Arch. Čes. III. 297.

panstvích těch; 4. kdyby však biskup kněze, písmem svatým z bludů neusvědčeného, káral neb týral, nemá více se dovoliti, aby kněz pohnán byl před biskupa, nýbrž má v tom rozhodovati fakulta theologická učení pražského; 5. přikazují páni svému patronatnímu duchovenstvu, aby žádných klateb nepřijímalo od žádného leč od biskupů v Čechách a na Moravě sedících; kdyby však tito biskupové někoho utiskovati mínili klatbami pro slovo boží nebo pro věc vlastně před soud světský náležitou, takových klateb páni nemíní přijímati ani jich poslušni býti, nýbrž jim se protiviti; 6. kdokolvěk cizí vynesl by klatbu na někoho v Čechách nebo na Moravě, ta má býti neplatna, a kdyby světská ruka klatbě té průchod zjednati chtěla, mají sobě sněmovníci pomocni býti a moc světskou opět mocí odrážeti; 7. až bude nový papež řádem starodávným zvolen a seděti bude „ve své stolici římské svobodně a mocně bez překážky", má se vyslati k němu z Čech a z Moravy poselství a jemu předložiti, jaká hanba křivým naříčením koruně české se stala, a cožkoli svatý otec rozkáže, „ježtoby proti pánu Bohu a jeho zákonu nebylo", v tom ve všem, že chtí papeže poslušni býti. Ustanoveno také, aby každý, kdoby úmluv těch nedržel, propadl čest, víru a statek, v nějž ostatní úmluvčí uvázati se pak mají mocí nebo právem. Za náčelníky této jednoty ustanoveni z Čech pan Čeněk z Vartemberka, nejvyšší purkrabí pražský, Boček starší z Poděbrad a z Moravy hejtman zemský Lacek z Kravař; pro případ, žeby jeden umřel, mají dva ostatní právo na místě umrlého jednoho ze zápisníků k sobě přibrati.[1])

Patrně tato úmluva byla hlavně namířena proti sboru Konstantskému, při němž tehdáž, an papeže obecně uznaného nebylo, veškera moc církevní soustředěna byla; za tou příčinou páni českomoravští odkládají všecko vyjednávání o nové učení až do budoucího papeže; do doby té mají o věcech víry rozhodovati biskupové v Čechách a na Moravě sídlící. Vybočili-li páni již tímto ustanovením z dráhy kázně církevní uznané, uvedli v život zásadu z brusu novou, ani ustanovili ve věcech věrouky nad biskupy, jimž v církvi katolické úřad učitelský náleží, vysoké učení jako nějakou stolici vyšší. A co medle mohlo vzejíti z ustanovení, že slovo boží svobodně kázati se má, že biskup písmem má dokazovati, zdali kazatel bludu se dopustil, že z bludu naříčený kněz od nálezu biskupova k vysokému učení odvolati se může? Zajisté dán tím průchod nejkrajnějšímu subjektivismu a zrušena tím jest hlavní zásada v církvi doposud platná, že totiž jen církev obecná články víry stanoviti má.

[1]) Arch. Čes. III. 193.

A když každý pán toho vůli měl na statcích svých kněze ku svobodnému kázaní připustiti, otevřena tím jest brána hojnému sektářství, jelikož svobodný kazatel písmo dle smyslu a rozumu *svého* vykládati mohl.

Snadno pochopujeme, že sbor otcův s běhy českomoravskými spokojen nebyl. Na vyhrůžku panstva, že hájiti bude kazatelů husitských až do vylití krve, sbor odpověděl půhonem, kterým ony 452 pány a zemany před stolici svou do Konstancie pohnal; půhonu toho ovšem žádný z nich neposlechl. Mezi tím mělo „svobodné“ kázaní slova božího průchod svůj. A když došla zpráva z Konstancie, že také mistr Jeroným, ač dvakráte byl slavně odvolal, hlavně osočováním karmelitánů pražských upálen jest, proud vášní náboženských posud ještě jak tak zadržovaný přetrhl všecky hráze a nastalo mimo sobodné kázaní slova božího týrání a pronásledování kněžstva katolického. O rozvázanosti všech poměrů náboženských, o nakládání s knězi katolickými podává nám zajímavou zprávu stížný list, který kapitola olomucká sboru do Konstancie zaslala:[1])

„Předkládáme s těžkou hořkostí srdce Vašemu Otcovství, že kacířská zloba Viklefistův a Husitů v markrabství moravském a v dioecesi olomucké podporována a hájena jsouc od mnohých pánů, rytířů, zemanův a panoší i lidu obecného velmi se zmáhá a rozšiřuje. Touto zlobou kacířskou utiskována jest víra katolická, svátosti církve od Viklefistův a Husitův uvádějí se v lehkost a v posměch, klíče církve a kázeň církevní se haní, poslušnost k církvi římské, k stolici apoštolské, k jiným biskupům a prelátům od nich jest úplně zrušena a tím jest církev olomucká zároveň s kanovníky a kněžstvem dioecese mnohonásobně a ukrutně tížena. Vylíčíme to zevrubněji. Mnozí páni z laiků mají kněze, od nichž svátost oltářní přijímají pod obojí způsobou na potupu svatého sboru Konstantského, stolice papežské a církve římské; někteří lámou před pozdvihováním těla Kristova nebo před elevací oblatu ve tři díly a lidu jen jeden díl pozdvihují; někteří křtí v rybnících, jiní v řekách i když smrti novorozeňátka obávati se není; jiní jsouce vyobcováni a interdiktem tíženi slouží na polích, ve sklepích, ve stodolách, ovšem nikoli na oltáři posvěceném; jiní neříkají hodin kanonických, nezpovídají, lidu obecnému kážíce, že není povinen zpovídati se; jiní za kleté kacíře Jana Husa a Jeronýma jako za věřící umřelé slouží mše zádušní a to v kostelích veřejných u přítomnosti množ-

[1]) List ten nedatovaný pochází sice z konce r. 1416; avšak líčení, které svrchu podáváme, vztahuje se také k době dřívější. — Sbír. Cerron, č. 358 str. 897.

ství lidu; jiní konají slávnosti zpívajíce *gaudeamus* a jiné zpěvy jako o mučedlnících porovnávajíce kacíře ty k svatému Vavřinci mučedlníku a vynášejíce je nad sv. Petra a jiné svaté a jsou tedy příčinou, že tak těžké, tak strašné, tak hrozné věci proti víře katolické a spůsobu církve se děly a po dnešní den se dějí, a že dioecese olomucká velice utlačována jest. Neboť faráři katoličtí ze svých far se vyhánějí, bere se jim dobytek, zrní, obilí, šatstvo a svršky, lupí je z platů, důchodův a jiných příjmů, tak že mnozí nuceni jsou farní kostely své opustiti, nemajíce čím by při kostelích těch chováni býti mohli: vždyť i desátků náležitých k těm kostelům někteří patroni jim odepírají a zároveň také jiné zdržují, aby kněžím desátkův nedávali; jiní desátky nabízené od jiných farníkův odebírají správcům kostelů. Někteří kněze takto oloupené věznĺ, jiní knězi od Husitův jsou biti, zamykáni, pro peníze trýzněni a mučeni, jiní do vody házeni, jiní vražděni, tak že řečení Viklefisté a Husité celé markrabství přivedou k bludům své kacířské zloby, leč by Vaše Otcovství rychle obmyslilo prostředky vhodné.“

Olomucký komendator Václav Králík neujímal se horlivě kněžstva svého; tím upadlo na něj se strany kněžské podezření, jakoby sám byl přívržencem učení nového a zároveň tedy pronásledování kněžského. Udán byl za takového zároveň s arcibiskupem Kunratem sboru Konstantskému, který oba biskupy před sebe pohnati zamýšlel, že dívajíce se netečně útiskům kněžstva v dioecesech svých kacířstvu tím prý hoví. Avšak nevinně naříknut byl aspoň Václav Králík; nebo co jediné by bylo pomohlo proti násilným výstupům na Moravě leč moc zbraní? Té však Václav neměl a blesků kletby církevní nikdo nedbal. Že tomu tak bylo, přesvědčil se záhy sbor sám; domnívaje se totiž, že pronásledování kněžstva jen nevšímavostí a slabostí obou biskupů trvá, poslal sbor dne 25. srpna l. 1415 biskupa Litomyšlského Jana Železného do Čech opatřiv jej pro království i markrabství plnomocenstvím mimořádného apoštolského legata i psaními, ve kterých jej poroučel všem věrným synům církve, aby mu při pronásledování a vyplení kacířův radou i skutkem napomocni byli. Avšak ani tento biskup, známý přece pro energii neoblomnou a statečnou mysl bojovnou, nepořídil ničeho, alespoň první léta. Věda a vida se nad míru nenáviděným pro své na sboru chování netroufal sobě ani z města svého Litomyšle vycházeti; a když tedy chtěl míti u krále slyšení, aby se před ním ospravedlniti mohl, musil teprve žádati listu bezpečenství čili gleitu, aby bez úhony ku králi se dostal.[1]) Měl v Praze slyšení okolo sv. Martina l. 1415

[1]) Arch. Čes. III. 298.

u přítomnosti rad královských; nepořídil však ničeho. Ze zpráv, které o přičinění svém do Konstancie zasýlal, přesvědčil se sbor, že bylo snadnější věcí ze vzdálí hřímati na kacíře české, nežli u prostřed nich rozkazy koncilia proti nim vydané v platnosť uváděti. Píšeť ve příčině té Dětřich z Niemu:[1]) „Biskup Litomyšlský poslán jest od sboru do království českého, aby tam kacířství vyplel; ačkoliv jest muž vážný, výtečný, vládna prostředky i řečí v království dotčeném a velkou pílí se vynasnažuje, přece posud z toho, co si předsevzal, nic provesti nemohl ani nemůže. Řečení totiž kacíři ve zlobě své tak těsně se spojili proti němu a přívržencům jeho, že sotva si troufá vycházeti a o osobě své a statcích svých zle tuší. A tak jsme pramálo získali poslavše jej, aby zjednal blaho v národě převráceném, který Jana Husa vychvaluje za apoštola nebo mučedlníka slavného.“ [2])

Biskup Jan vida, že pro netečnosť krále Václava a arcibiskupa Kunrata v Čechách proti husitismu nic neprovede a uznávaje, že mírné prostředky proti nim vůbec nepostačují, nýbrž že proti moci opět jen mocí bojovati se má, obrátil zřetel svůj k Moravě, aby prozatím v této zemi menší s kacířstvím se potýkal. A tu bylo snáze mu nalezti spojence branného v biskupství olomuckém, jemuž valný počet manův, kteří biskupské statky v léno měli, službou vojenskou zavázán byl. Komendatora Václava Králíka snadno naklonil zámyslům svým. Muž ten nevyznamenal se nikdy odhodlaností a statečností; vida, že král Václav ničeho proti Husitům nepočíná, nepodnikal ani on ničeho proti nim; ale když od biskupa Litomyšlského slyšel, kterak sbor o něm smýšlí a onen na něj dorýval, aby s ním se k ochraně kněžstva a k vyhubení kacířstva spojil, nemohl zase odolati biskupu Janu, ač věděl, že násilné proti Husitům jednání králi vhod nebude. Buď si jakkoli, biskup Jan při komendatoru zjednal, že mezi ním a komendatorem i mezi oběma kapitolama Litomyšlskou a Olomuckou učiněna jest smlouva dne 25. června l. 1416. Poněvadž, praví se ve smlouvě té, učení bludařské v království a v markrabství velice se zmohlo, mnoho lidí duchovních i světských považlivě nakazilo a kacíři v pobloudilosti své již tak

[1]) Narozen v městečku Niemě dioecese Paderbornské okolo l. 1348 stal se 1371 sekretářem papeže Řehoře XI.; s papežem Janem XXIII. odebral se ku sboru Konstantskému, kde také r. 1417 umřel. Byv přesným katolíkem přál nicméně skutečné opravě církve v hlavě a v oudech, jakož svědčí o tom spis jeho: „De necessitate reformationis ecclesiasticae in capite et membris“ vytištěný u von der Hardt Magn. oecum. concil. Constant. I. 213.

[2]) Von der Hardt l. c. II. 425.

daleko pokročili, že bludy své až do té krve brániti a veškero kněžstvo a věrné věřící, jako z několika skutků patrno, úplně vyhladiti míní: kapitoly Litomyšlská a Olomucká pak biskup a komendator vstupují .v úmluvu a jednotu zavazujíce se, že osoby obojího pohlaví, kterého koli stavu byly by, proti všem násilníkům brániti, do své ochrany je přijímati, a nejen mečem duchovním, nýbrž i světským chrániti chtí dotud, pokud ono zhoubné učení kacířské z království a z markrabství všecko vypleto a vykořeněno nebude. K tomu sobě mají obě smlouvající strany pomáhati proti každému, vyjmouce jen oba krále Václava a Zikmunda, kteří, jakož nadíti se lze, touto nákazou nejsou poskvrněni, „nýbrž“ — tak smlouva doslovně praví, — „jak se dověřovati a doufati musíme, sami proti těm změtěným bludařům nám pomocni budou.“ [1])

Nežli však smlouva ta ke skutkům dospěti mohla, komendator Václav Králík umřel dne 12. září l. 1416 a osiřela tedy stolice olomucká. Členové kapitoly, kteří novému učení nepřáli, toužili po takovém biskupovi, o kterém bylo očekávati, že rázně a neústupně přívržence novotářství stíhati bude. A tu ovšem nemohli najíti žádného, jenžby lépe k tomu se hodil, nežli biskup Jan Litomyšlský, který na sboru Konstantském a po návratu svém do vlasti nesmířitelným odpůrcem Husovým a neskrotitelným protivníkem všech jeho stoupenců se byl osvědčil. Již devět dní po smrti komendatorově, dne 21. totiž měsíce září, většina těch kanovníků, kteří v Olomouci přítomni byli, postulovala Jana Litomyšlského na biskupství Olomucké; při této postulaci a volbě byli děkan kapitolní Jan ze Strážnice, Vilém Kortelangen, Martin ze Sternberka, Ondřej z Kelče, Záviše z Zop, Michálek z Prostějova, Sulík ze Železné, Racek z Trpenovic, Mikuláš z Vranova, Vavřinec z Hranic, Jan Fagal, Jan z Rudolce a Jan z Dubčan. Kvap, kterým dotčení kanovníci volbu a postulaci předsevzali, má něco podivného do sebe. Jest ovšem pravda, že doba nebezpečná vymáhala rychlého obsazení stolice osiřelé; avšak ze přílišné horlivosti a péče, aby církev olomucká dostala rázného přednostu, dopustili se postulanti chyby formálné, která nejen ukazuje, že mezi kanovníky delší již čas doutnala nesvornost, nýbrž také příčinou se stala rozkolu, kterým veliké bouře nejen ve kněžstvu nýbrž také v zemi vznikly. Nepovolali totiž kanovníkův olomuckých na prebendách v Čechách sedících k volbě anebo nevyčkali dne k volbě určeného a postulovali tedy o své ujmě bez slyšení ostatních Jana biskupa Litomyšlského. [2]) Tím ovšem ostatní

[1]) Orig. té smlouvy jest v arch. kapitoly Olom.

[2]) „Nonnulli ex ejusdem ecclesiae canonicis ante terminum electionis aliis

kanovníci cítili se uraženi, ježto byli: Mikuláš Ubaldini, Jan ze Šternberka, Štěpán ze Šternberka, Václav Radec, Mikuláš Henzlini, František probošt Boleslavský, Jakub z Berouna, Ludvík z Holešova, Zdeněk z Labouně, Hanušek z Velvar, Vít z Lomnice a František z Jevíčka. Majíce za to, že postulanti je připravili o právo volební a nechtíce práva svého se vzdáti nepřistoupili k postulaci a volili návodem Mikuláše Ubaldiniho dvanácte dní po postulaci uběhlých t. j. dne 3. října l. 1416 za biskupa olomuckého posavádního kanovníka na Vyšehradě Alberta čili Alše, jenž pocházel z rytířského rodu českého z Březí a přízně krále Václava požíval.[3]) Takto stal se rozkol v dioecesi olomucké, která nyní dvě hlavy měla.

Kyselosti a nesváry, které z toho vzejíti musily, ukazovaly se hned po obojí volbě. Postulanti totiž předložili volební akt sboru Konstantskému, aby tento učinil s dioecesí olomuckou opatření, kteréby trvalo až do volby budoucího od celé církve uznaného papeže. Naproti tomu ohlásila strana Alšova volbu svou metropolitovi arcibiskupu Kunratovi, který, ano papeže všeobecně uznaného nebylo, Alše za biskupa potvrdil a přísahu biskupskou od něho přijal, načež tento také od krále Václava přijat a uznán jest. Mezi tím strana biskupa Jana měla správu statků biskupských v rukou svých. Podle statut církve olomucké měla totiž kapitola právo po smrti biskupa správčí statků, hradův a měst biskupských ustanoviti, jenžto na slib vzati jsou, že místa sobě svěřená odevzdají jen biskupovi volenému a stvrzenému a do doby té kapitoly poslušni budou, která k tomu konci administratory in temporalibus z kanovníků jmenovala. Proto strana Janova sídlíc při smrti komendatora v Olomouci ustanovila ihned administratory kanovníky Racka z Trpenovic a mistra Ješka z Dubčan; tito hleděli především k tomu, aby purkrabí hradu Mírova, Jan z Rosentálu, slibem věrnosti kapitole zavázán byl; neboť hrad Mírov byl náramně opevněn a náleželo k němu veliké panství, totiž město Mohelnice a více než třicet vesnic a městeček. Purkrabí Měrovský však slyšev, že volený Aleš i od krále i od arcibiskupa potvrzen jest, nedbal více rozkazů kanovníka Racka, který jako administrator na hradě Mírově bydlel, nýbrž jsa vyzván od kanovníka, Ubaldiniho a obdržev tři sta šestadvacet hřiven grošů pod zámínkou učiněných nákladův a vzatých škod odevzdal hrad Mírov přívržen ci Alšovu, Přibyslavovi čili Přibíkovi řečenému Šíp ze Šellenberka

canonicis absentibus et in civitate et provincia Pragensi constitutis minime vocatis seu saltem expectatis rev. patrem dom. Joh. episc. Luth. ad eandem ecclesiam postularunt.“ Cer. sbir. č. 358 p. 879.

[3]) Rodinné sídlo rodu toho bylo Hrádek Březi nedaleko Týna nad Vltavou.

manu biskupství olomuckého a vyhnal kanovníka Racka násilně i potupně z hradu.[1])

Postulovaný biskup Jan vyčkával potvrzení svého se strany sboru církevního. Mezi tím však umínil si moci jemu od koncilia propůjčené proti novým kacířům užiti. Známo, že sbor Konstantský již v třináctém valném posezení dne 15. června l. 1415 vydal přísnou zápověď, aby večeře Páně laikům pod obojí způsobou se nerozdávala. Bulla tuto zápověď ohlašující bylať ovšem bez meškání do Čech zaslána, neměla však žádného účinku. Nyní však domníval se biskup Jan, že nastal příhodný okamžik, opět bullu tu kněžstvu a lidu na paměť uvesti. Jsa mocí papežského legata opatřen pro Čechy a Moravu vydal dne 29. října l. 1416 v Litomyšli list, ve kterém bullu tu v celém znění ohlašuje a všem kanovníkům, prelátům, děkanům a farářům rozkazuje, aby opisy bully na branách všech kostelů biskupských, kollegiatních a farských dioecesí pražské, litomyšlské a taktéž olomucké byly přibity, obsah její na kázaních lidu obecnému vykládán a lidu aby ohlášeno bylo, že, kdo podle bully se nezachová a večeři Páně pod obojí buď rozdávati buď přijímati bude, v klatbu církevní upadne. Avšak ani tato hrozba nepomohla a neskrotila odpor strany husitské; to jediné tím biskup Jan provedl, že straně své podal důkaz horlivosti své a ji povzbudil, aby ona, pokud on sám potvrzení za administratora neobdrží, odpor volenému biskupovi Alšovi kladla. To bylo příčinou, že král Václav dal několika pánům rozkaz, aby voleného biskupa Alše bránili a třeba rukou ozbrojenou o to se starali, by investován a na stolici olomuckou installován byl; rozkaz ten dostali náčelníci Husitů moravských Lacek a Petr z Kravař, Jan z Lomnice, Jindřich z Vlašímě, podkomoří Oldřich Hlavatec a český rytíř Jan řečený Sádlo ze Smílkova. Kanovníci se strany biskupa Jana vidouce nebezpečí se blížiti, obmyslili prostředek, kterakby věc svou i dioeces opatřili. Sešli se v kapitolu v domě děkana Jana ze Strážnice na předhradí

[1]) Zprávu tu čerpáme z appellace vznešené od strany Janovi ku koncilium Konstantskému: „et licet concorditer fuissent deputati administratores in temporalibus Raczko de Trpenowicz et mag. Jessko de Dubczan recepissentque promissa a Jaroslav de Rosental, purgravio in Meraw, quod vellet habere respectum ad ipsum capitulum et ad eos deputatos per capitulum, tamen dictus Jaroslaus oblitus promisso suo quandam faciens collusionem una cum quodam Prybislao dicto Schyp de Schelberg, homagiali ecclesiae, de consilio Ubaldini receptis 326 marcis, ut dicebat pro dampnis inpensis et expensis, dictum castrum tradidit in manus Alssonis et Rackonem administratorem turpiter et inhoneste de castro expellendo.“ Sbír. Ceron. č. 368. p. 897 sled.

olomuckém kanovníci Ondřej z Kelče, Michálek z Prostějova, Pavel z Kroměříže, Racek z Trpenovic, Vavřín z Hranic, Jan z Rudolce, Ješek z Dubňan a Vít z Lomnice dne 6. listopadu 1416 a uvážívše rozličná nebezpečí jim i ostatním osobám kostela olomuckého hrozící a obávajíce se, žeby strach i statečnější napadnouti mohl, převedli takřka jednosvorně všecku právomocnosť kapitolní na kanovníky Viléma Kortelangena, Záviše z Zop, Mikuláše z Vranova a Jana Fagala a dali jim plnou moc a jurisdikci in spiritualibus et temporalibus, aby všecky záležitosti a potřeby jménem celé kapitoly řídili „sub titulo vicariatus et officialatus ecclesiae Olomucensis.“ Odevzdali jim pečeť kapitoly, vikářství i officialatu, pak rejstra podymného i jiných dávek a důchodů schvalujíce napřed všechno, cokoli od těch čtyř kanovníků jménem kapitoly buď ve světských buď v duchovních příčinách jednáno, zavíráno, vyneseno neb pečetěno bude.[1]) Převedše moc kapitolní na několik osob kanovníci měli patrně na zřeteli, žeby snad z místa sídelního uteci donuceni byli. Když však král Václav rozhněvav se nad odporem přívržencův biskupa Jana měšťanům Olomuckým rozkázal, aby všecky kanovníky a kněze zjímali, kteří biskupa Alše uznati nechtěli, zdálo se straně Janově mezi kanovníky právě velmi nebezpečným býti, pečeť kapitolní zůstaviti v moci několika členů kapitolních, kteří snad násilím k tomu by přivedeni byli pečeť tu vydati. A za tou příčinou odvolali plnomocenství dřívější a nařídili v kapitole dne 6. prosince 1416 odbývané, že plná moc oněch čtyř členů kapitoly má přestati a nařízeno, aby pečeti i všecka rejstra důchodová vydali.[2])

A brzo na to kanovníci strany Janovy, jakož předvídali, z Olomuce musili uteci. Na opětný rozkaz králův totiž, aby Olomučané Alše do města přijali a kněze k uznání jeho „vyhnanstvím, násilím neb vězením donutili, měšťané odpověděli, že rozkazu krále a pána svého ve věcech světských sice poslušni budou i ochotni jemu hrad a město vzdáti, že však ve věcech církevních jako věrní synové církve vůle jeho plniti nemohou a že tudyž rukou svou nikdy na kněze nesáhnou aniž dopustí, aby se jim křivda nějaká stala. Nicméně však uznali kanovníci za dobré města jim nyní pro hněv královský již nebezpečného uniknouti; měšťané sami jim při odchodu nápomocni byli a ukryli klenoty církevní a svátosti, ažby se opět navrátiti mohli. Uprchlíci rozutíkali se každý tam, kde bezpečnosť

[1]) Cer. sbír. č. 358 str. 901. Přepis listu toho sice datován jest z r. 1417; poněvadž však odvoláni této plné moci datováno jest 6. pros. l. 1416, jest nabiledni, že r. 1417 jest lapsus calami opisovatele.

[2]) Cer. sbír. č. 358 str. 903.

pro sebe v zemi nalezti se domníval;[1]) onino čtyři plnomocníci však musili ze země se odstěhovati.

V adventu l. 1416 byl Aleš do Olomouce přiveden a na biskupství nastolen. Zároveň ohlášen jest rozkaz arcibiskupa Kunrata vydaný ku všem kněžím a obyvatelstvu dioecése olomucké, aby nového biskupa poslušni byli; hlavně pak vyzváni jsou všichni manové biskupství, aby Alšovi holdovali a slibem věrnosti jemu se zavázali, těm pak kněžím i laikům, ježto by v poslušenství státi nechtěli, vyhrožováno v rozkazu tom, že stíháni budou pro to tresty církevními. K tomuto přísnému nastupování arcibiskupovu na zákony církevní nedobře hodila se událost, která brzo po nastolení Alšově v biskupském chrámě se stala a mysl měšťanstva olomuckého nemálo pobouřila. Ještě v adventě téhož roku přišlo několik Husitů do biskupského chrámu, kdež husitský kněz, jménem Jan, mši sloužil; rozlomil hostii ve tři díly a s jedním toliko dílem učinil pozdvihování, načež přívržencům svým svátosť oltářní pod obojí spůsobou rozdával. To stalo se u přítomnosti biskupa. Katoličtí měšťané olomučtí ná-

[1]) Vypravujeť o tom olom. písař městský Venceslaus de Iglavia: „Kunig Wenczlaw gepot menigermal gar ernstlichen bai leib und gut dem rate und burger allhie zu Olomuncz, das sie denselben (Alše) uffnemen und in die besitzung des Bisthumes prengen solden, es wer mit echtung, nottung ader vahung der pristerschaft, ader wie sie das getun mochten. Indem doch der rat und die burger dieser stat ires erblichen herrn unczimlich gepot wider die geistliche ordnung nicht vorpringen wolden, sunder als gelaubige und getreue Christen got und der romischen kirchen mer gehorsam waren, dann ires leiblichen herrn unczimlichen gepot und vil lieber leib und gut in grosse geuere satzten, dann das sie wider geistliche ordnung getan hetten, und wiewol sie irem herren mit dem gesloss und in werntlichen sachen treu und gehorsam leisten jedoch wolden sie ire hende uff die pristerschaft nicht ausreken noch sie zu leidigen gestatten, sunder do sie die pristerschaft wider ires herrn gepott und willen allhie in der stat nicht lenger hanthaben mochten, do liesen sie die tumherrn und die prister, die allhie nicht bleiben turften von der stat gutlichen cziehen und hehielden bai in heimlichen der kirchen kleinat und heiligtum.“ (Arch. města Olom.) A kanovníci sami vypravují ve stížném listu ku sboru poslaném: „Cum terroribus et comminationibus sub poena perditionis corporum et rerum conati sunt (strana Alšova) avertere decanum cum nonnullis aliis canonicis a postulatione, propter quae quidam canonici postulantes coacti sunt de civitate Olom. recedere et alii latitare timentes periculum mortis. Unde et illi, in quos propter metum et insultum Husitarum potestas et auctoritas capitularis fuit translata, in toto marchionatu non potuerunt habere locum tutum et securum, sed coacti sunt exulari de terra propter praedictos hereticos violentos.“ — Cer. sbír. č. 358 str. 897.

ramně tím rozhorleni vzali kněze i ty, jenž svátosť po husitsku přijímali, a předvedli je před biskupa, aby je potrestal; tento však je bez trestu propustil na svobodu a tak prý nemstěna zůstala rouhavosť osmi lidí, kteří zlobu kacířskou vyznali a z ní usvědčeni byli. Ač biskup sám mši pod obojí nesloužil, upadl svou shovívavostí přece v podezření, že sám novým kacířstvem nakažen jest; podezření to nebylo bez podstaty, jak níže uvidíme.

Pokud potvrzení postulace biskupa Litomyšlského z Konstancie nedošlo, stály věci dobře pro biskupa Alše. Odporovali sice katolíci horliví biskupovi a zřízencům jeho, nicméně však uvázal se ve všecky statky biskupské, an odpor nevzrostl ve brannou vzpouru. Sbor otcův potvrdil konečně postulaci; listem daným v Konstancii dne 14. měsíce prosince l. 1416 k manům biskupským praví otcové, že poznavše vzácnou zkušenosť, ve věcech duchovních i světských opatrnosť Jana Litomyšlského nejen ze zpráv věrohodných nýbrž i z chování a skutků jeho, pokud mezi nimi na sboru meškal a majíce na uvážení, poněvadž obě dioecese Litomyšlská i Olomucká spolu hraničí, že on více než kdo jiný k administraci biskupství olomuckého hoditi se bude; proto prý otcové ustanovují řečeného Jana za administratora in spiritualibus et temporalibus, aby biskupství to spravoval až do volby budoucího papeže a po volbě ještě tři měsíce. Na konci listu otcové napomínají many všecky, aby po tu dobu, co administrace potrvá, biskupovi Litomyšlskému úctu vzdávali a jemu ve všem věrnými se ukázali a všecka práva a závazky jemu činili, která se činívají skutečnému biskupu Olomuckému; kdoby však odboj proti němu učinil, o tom prý potvrdí sbor všecky nálezy a tresty, které by administrator Jan nad takovým opovážlivcem vynesl.[1]) List ten nečině ani slovem zmínky o biskupovi Alši ani o tom, že mnozí manové skutečně postulovanému administratorovi hned od počátku odporovali, jest velmi opatrně sepsán a ukazuje tím, že složen jest podle rady takových mužů, kteří běh věcí na Moravě znali a věděli, kterak nejlépe bude v takových okolnostech se zachovati. Divno jest, že místo listu, které o postulaci Jana se zmiňuje, prostě praví, kterak kanovníci v kapitole shromáždění jednosvorně žádali, aby biskup Litomyšlský na uprázdněné biskupství Olomucké za administratora ustanoven byl. Jest ovšem pravda, že postulace Janova stala se jednosvorně, avšak jen proto, že ti kanovníci, jejichžto nechuť k Janovi známa byla, ke kapitole voláni nebyli. Ač list sám dělá, jakoby sbor o volbě Alšově nic nevěděl, přece nelze pochybovati, že dobře o tom zpraven byl; pročby totiž při závěrku vyhrožoval odbojníkům ad-

[1]) Orig. jest v arch. Kroměřížském.

ministratorovým? Věděl-li o odbojnících, znal sbor zajisté také příčinu toho odboje a věděl, že odboj proti Janovi pochází od přívrženců soka jeho.

Biskup Jan maje potvrzení sboru na administraci jal se nyní vší rázností práva svého dobývati. Věděl dobře, že se potká s odporem nejen se strany mnoha kněží, manův a zemanstva v zemi, nýbrž že také král Václav velmi rozhněván bude, poněvadž sbor administratora toho biskupství ustanovil, kde již biskup od krále uznaný seděl. Umínil si, chovati se ku králi jak opatrnost, a ku kněžím novotářským a manům, jak důstojnost biskupská, pravomocnost lenního pána a zmužilá odhodlanost velela. Věda, že sám před krále předstoupiti nemůže, žádal kanovníků strany své, aby se obrátili k arcibiskupovi Kunratovi, by tento přímluvou svou u krále Václava uznání Jana za administratora zjednal. Spis, který od kanovníků těch arcibiskupovi poslán byl, jest vlastně prosáknut skrytou ironií. Připomínají totiž kanovníci v úvodu listu arcibiskupovi, kterak za jeho vlády v dioecesi olomucké statky církevní zastaveny i prodávány byly, avšak že nynější stav církve té jest mnohem nebezpečnější pro kacířství nyní bujně se zmáhající, hlavně pak proto, že jakýsi Aleš v biskupství se vetřel a v statky biskupské se uvázal. „Poněvadž pak biskup Litomyšlský," praví kanovníci doslovně, „jednosvorně za administratora žádán a také již od sboru Konstantského přijat a potvrzen jest; poněvadž se vidí, že Vaše Otcovství spolu příčinou bylo nebezpečného vetření se Alšova, proto uctivě žádáme na Vaší velebnosti, že k tomu přihlížeti ráčíte, aby naše církev nyní tak hanebně rozervaná i s členy svými na lepší spůsob přivedena byla. Zvláště pak prosíme za přímluvu Vaši před nejjasnějším králem, aby pan biskup Litomyšlský beze vší nesnáze a beze všeho prodlévání v biskupství uveden byl, což nejen králi a Vám bude ke cti, nýbrž ze mnohých příčin také nám prospěšno bude. Ostatně již také Jeho Milost král dostal list strany oné administrace, který zároveň s touto žádostí Vašemu otcovství posýláme." [1]) Vylupneme-li jádro z této šupky slov, žádali kanovníci na arcibiskupu a králi, aby oni potvrzení Alšovi dané odvolali a zrušili, by biskup Jan bez překážky v administraci uvázati se mohl. Obrátil-li se nový administrator skrze prostředníky ku králi a k metropolitovi s prosbou, osvědčil ráznost svou naproti Alšovi, kněžím a manům hrozbami. Alše napomenul, aby biskupství se vzdal a z dioecese olomucké se odstranil, jinak že upadne v klatbu církevní a interdikt se vynese

[1]) Nalezl jsem žádost napsanou na vnitřní stránce vazby kodexu č. 205 v arch. kap. Olom.

nade všemi místy, kdekoliby meškal. Manům rozkázal, aby jemu slib věrnosti učinili, purkrabím statkův a hradův biskupských od biskupa Alše ustanoveným poručil, aby jen k němu jako administratoru zření měli a hradův i statků jemu postoupili. Když však tito rozkazů jeho nedbali, jal se Jan násilně k nim přikročovati; kdokoli byl přívržencem Alšovým buď si kněz, zeman, man, klášter, v statky těch vpadali oděnci Janovi, brali je v plen, šacovali lidi poddané a dávali je u vězení.[1]) Druhá strana ovšem také nelenila a činila odpůrcům svým totéž, tak že pustošení statků bylo v celé zemi všeobecné.

Král Václav slyšev, že biskup Jan brannou mocí statkův a hradů biskupských dobývá, dal rozkaz Přibíkovi z Odlochovic, hejtmanu města Litovle,[2]) jež tehda zeměpánům náleželo, aby on jménem krále českého, který od založení a nadání jest nejvyšším patronem a ochrancem kostela olomuckého, ve všecky statky a hrady biskupské se uvázal, jménem královým je spravoval a proti všem útokům, jímání a šacování lidí poddaných je bránil a statky ty potud držel, pokud spor mezi oběma soky biskupskými urovnán nebude. Přibík podle rozkazu toho se zachoval a v držení hradův a statků biskupských jménem královým se uvázal. Očekávaje branný odpor se strany biskupa Jana sebral několik tlup válečných; na chování těch vypisoval dávky mezi poddanými a pomocí královskou vyhnal vladaře Janem ustanovené ze statkův a dovedl toho, že ve všecky statky se uvázal. Biskup Jan poslal Přibíkovi list oznamuje mu v něm, že jediné on jsa sborem církevním potvrzen jest pravým biskupem olomuckým, protož aby jemu statky biskupské vydal. Přibík však odpověděl, že statků postoupiti a vydati nemůže; biskup aby dříve si vymohl u krále, jehož jménem statky ty nyní se spravují, rozkaz na vydání, pak ovšem že mu statky postoupí. Biskup Jan dostav odpověď tu nedal se zastrašiti, nýbrž odhodlal se na přísnější prostředky nastoupiti, nedbaje, že tím vlastně vzpouřy proti králi se

[1]) „Per tyrannos sibi (t. j. Alšovi) et dictae ecclesiae adversantes plurima bona eccl. Olm. ac aliorum monasteriorum et piorum locorum inhumaniter fuerunt invasa, depredata manu violenta et spoliata, homines captivi abducebantur per eosdem tirannos et abducuntur, pauperes homines taxantur pecuniis, durissimis carceribus tenentur et cruciantur in compedibus et manicis ferreis in destructionem totius cleri et populi eccl. Olm.“ Sbír. Cer. č. 358 str. 967.

[2]) Tvrz a ves Odlochovice jsou v Čechách na Kouřimsku. Přibík ten uvádí se již na začátku XV. století v pramenech moravských; již l. 140- jmenuje se „haupman“ na Litovli. (Lib. cit. I. str. 285. č. 712). Ve válkách mezi markr. Joštem a Prokopem měl veliké účastenstvi.

dopouští. Dal totiž dne 14. února l. 1417 na bráně kostela olomuckého vyvěsiti spis, v němžto vytýká Přibíkovi, že on nedbaje cti své, ani bázně boží ani vážnosti u lidí násilím od lidí kostela vydírá peníze, je vězní, trápí, mučí a olupuje, pročež prý biskup nemoha toho déle snášeti, jej veřejně napomíná, aby od takového týraní lidí pustil; kdyby se tak nezachoval, má šest dní od vyvěšení toho listu pořád sběhlých i se svými pomocníky dán býti v klatbu a všechna místa, kdeby Přibík a jeho pomocníci meškali, že interdiktem stížena budou. Přibík dostav zprávu o tom i opis listu toho vyvěšeného umínil si, z toho odvolati se ku sboru Konstantskému a budoucímu papeži; appellace ta má, jak tehda často se stávalo, formu notářského instrumentu. Svolal totiž ku dni 17. února do bytu svého v Litovli, v domě měšťana Losa, notáře Gabriela z Králové Hradce, pak svědky kanovníka Ludvíka z Holešova, panoše Jana Světlíka z Rakousek, Velíka z Olomouce, Štěpána ze Čbelu a Michka ze Slavkova[1]) a oznámil jim, že vznese na sbor církevní appellaci z onoho ohlášení biskupa Jana, kterážto appellace před svědky dotčenými se četla a ve formu notářského instrumentu uvedena jest. V appellaci té vykládá se, že kanovníci ti, kteří Jana postulovali, postulaci neuveřejnili a sboru volbu Alše úplně zamlčeli; že Aleš, než potvrzení postulace z Konstancie došlo, řádně uvázal se v biskupství své; že Jan, obdržev potvrzení své, jal se mocnou rukou přívržence Alšovy stíhati, pronásledovati, lidi poddané šacovati, věznit a mučiti a učinil jednáním svým veliký rozpor v církvi i v zemi. To vida král Václav rozkázal Přibíkovi, aby jménem jeho v statky biskupské až do rozřešení sporu se uvázal; biskup však nedbaje rozkazu králova, že na něm Přibíkovi žádal postoupení statků atd. A proto prý on Přibík znaje to, že biskup vlastně proti králi a rozkazům jeho se bouří a věrného sluhu králova a vykonavatele královských rozkazů v klatbu dal, odvolává se z té klatby a interdiktu ku sboru církevnímu, aby nerozvážný výnos biskupa Jana zrušen byl. Mimo to ustanovil Přibík zástupcem svým Jana Světlíka z Rakousek, který appellaci tu dne 18. února na bráně kathedrálního chrámu olomuckého uveřejnil a po celou mši u přítomnosti velikého množství lidí viseti nechal.[2]) Biskupovi Janovi pak Přibík poslal

[1]) „Michko de Naussedlicz" stojí v originale; jest to město Slavkov. Mimochodě podotýkáme, že ono místo Nawserlitz, Newserlitz, Neusterlitz, které u Palackého Děj. IV. 2. str. 436, pozn. 332 se čte, věrojatně jest také Slavkov (po něm. nyní Austerlitz, dříve však Neosedlicz, Nausedlicz) a nikoli Hostěradice, kteréž po něm. vždy Hosterlitz se psalo a znělo.

[2]) Cer. č. 358 str. 967 ssl. 977. 979.

dne 20. února toto ohlášení: „Ode mne Přibíka z Odlochovic tobě kněze Jene biskupe z Litomyšle dávám věděti: tak jakož mne v kostele olomuckém napomenul, věz, žeť jsem sě odvolal k svatému sboru do Kostnice a budúcímu papeži. A to své odvolání ohlásil jsem také v kostele olomuckém a chciť sě právem brániti a toho odvolání teď posílám přepis. Dán v Lutovli v sobotu po světém Valentíně.“ [1])

Mimo toto odvolání Přibíkovo podány také tou dobou ještě jiné spisy a stížnosti ku sboru Konstantskému a to se strany jak Alšovy tak Janovy. Sotva že biskup Jan potvrzení od sboru obdržel, kanovníci ti, kteří jej postulovali, podali žalobu na stranu Alšovu, ve které líčili, kterak Aleš a strana jeho statků biskupských se zmocnili, kacířství za jeho vlády se zmáhá, mše husitská u jeho přítomnosti sloužena byla, zboží biskupská se pustoší a mrhají: proto aby tedy sbor Alše a přívržence jeho před sebe buď si i pomocí ramene světského předvolal, aby ze zmrhání statků církevních a podporování kacířství se zodpovídali. Strana pak Alšova vznesla na sbor spis, v němž žádala, aby především napomínání a klatby, které biskup Jan na Alše a stranu jeho vydal, se zrušily a pak, aby sbor potvrzení Alše arcibiskupem pražským učiněné za zákonnité uznal a byloliby potřebí biskupa Jana před sebe pohnal. Věc tato odevzdána jest při sboru kardinálovi Janovi biskupu z Ostie a místokancléři dvoru papežského, který další vyšetřování a jednání nařídil papežskému auditoru Bertoldovi z Vildungen, jenž také výhrůžky a klatby biskupa Litomyšlského na Alše a stranu jeho vynešené zastavil. [2]) Od tohoto rozeznání odvolal se prokurator Janův, Michal z Brodu Německého, k otcům, aby s toho zastavení a půhonu, kterým biskup Jan před koncilium volán býti měl, sešlo. Sbor nařídil Bertoldovi nové vyšetřování. Tento však jsa zastrašen náruživostí, kterou mnozí členové sboru biskupu Janu Litomyšlskému

---

[1]) Cer. l. c. str. 980.

[2]) „Auditor (t. j. Bertold z Vildungen) citationem per edictum necnon inhibitionem ad partes decrevit. Cum autem, Reverendissime Pater, videantur esse facta extorta et perpetrata contra administratorem predictam et ipsius synodi decretum et ordinationem, supplicatur R. P. pro parte nationis germanicae, quatenus .... dictam citationem et inhibitionem in contenti absque cujuscunque partis ad hoc vocatione revocet, casset et annullet, necnon mandet capitulo, vasallis et subditis ecclesiae Olom., quatenus sub poenis et censuris ecclesiasticis et aliis poenis formidalibus praefato Johanni episcopo velut administratori in omnibus pareant et obediant.“ Cer. l. c. pag. 890.

stranili[1]), vzdal se všeho vyšetřování, které ovšem ve prospěch Alšův rozhodnuto býti nemohlo. Vždyť se žádalo na sboru, aby on sám potvrzení Jana Litomyšlského učiněné loni u veřejném sezení koncilia odvolal a zrušil, což sbor představuje celou církev ještě méně se svou ctí a vážností učiniti mohl, než arcibiskup pražský, který taktéž své potvrzení Alše zrušiti nechtěl. Mimo to otcové znali Jana Litomyšlského za horlitele pro církev římskou a nesmířitelného odpůrce nového učení, kdežto Aleš nařknut byl, že husitství nakloněn jest. Když tedy Bertold z Vildungen jednání u při té se vzdal, žádal prokurator Alšův a strany jeho, mistr Jan Helling, aby další vyjednávání na někoho jiného vznešeno bylo. Ustanoven k tomu kardinal Pisanský, Alaman, který v pátek dne 16. července l. 1417 v Konstancii vynesl rozsudek tento: potvrzení Alše na biskupství olomucké, které arcibiskup Kunrat vydal, i všechno to, co z toho potvrzení šlo, se zrušuje, odvolává a za neplatné se prohlašuje.

Tímto rozsudkem byl Aleš tedy s biskupství složen, nicméně však biskupství se nevzdal. Jan Litomyšlský jsa od sboru, jako svrchu dotčeno, ustanoven za administratora do volby papeže nového a po volbě té maje správu jen do tří měsíců dále vésti, když kardinal Ota z Kolonny dne 11. listopadu l. 1417 jednohlasně za papeže volen byl a jméno Martina V. přijal, obrátil se k novému papeži, aby jej na biskupství olomucké stvrdil, což tento také listem daným dne 14. února l. 1418 učinil. Sotva však došlo potvrzení papežovo do dioecese olomucké, Aleš a kanovníci jeho vznesli žádosť na nového papeže. Vypravujíť v ní o postulaci Jana Litomyšlského, kterak učiněna byla, aniž kanovníci mimo dioecesu Olomuckou bydlící přivoláni jsou, kterak oni pak kanovníka Alše volili, jenž potvrzen byl od metropolity, kterak postulovaný Jan vyslal posly ku sboru, u něhož Aleš osočen byl za přítele nového kacířství, kterak voliči Alšovi žádali, aby sbor jej potvrdil, kterak Jan toho dovedl, že kardinal Alaman potvrzení arcibiskupa Kunrata zrušil, neslyšev svědkův Alšových a propůjčiv ucha svého jen svědkům strany Litomyšlského biskupa. Žádají tedy papeže, by rozkázal, že proces znovu se probrati má a biskup Jan až do konečného vyřízení té pře, aby nic nového před se nebral a bude-li potřeba, před papeže pohnán byl. Papež ustanovil, aby kardinal Placentinský, Branda, tuto stížnosť a žádosť

[1]) Propter varios clamores dictae partis adversae dictus Bertoldus forsan, hanc causam audire non est bene inclinatus aut saltem aliqui ex natione germanica, ut eam audiant, minus bene sunt contenti.“ Cer. l. c. pag. 885.

vyšetřoval, avšak tím směrem, aby Aleš i tresty církevními donucen byl vzdáti se biskupství.[1]) Prokurator biskupa Jana u věci té, mistr Gerard z Verdena, ohlásil a svědky dotvrdil, že příchod k Alšovi není bezpečen, aby tedy edikty v kostelích biskupství olomuckému poblízkých napomínán byl vzdáti se biskupství a kdyby toho neučinil, aby ihned ke dvoru římskému do Konstancie pohnán byl. Kardinal Branda vydal tedy proti Alšovi list napomínající, v němž on a jeho přívrženci pod klatbou církevní a interdiktem se vyzývají, aby dvanácte dní od uveřejnění listu pořád sběhlých všecky hrady, města a statky biskupství olomuckého z držení svého propustili a je biskupovi Janovi nebo plnomocníkům jeho vydali; nad to aby za třicet dní před kardinálem dosvědčili, že tak se zachovali, jinak že Aleš i přívrženci jeho před něj pohnáni budou. Tento rozkaz kardinálův vydán v Konstancii dne 7. máje l. 1418.

Biskup Aleš, znaje nepřátelské smýšlení Olomučanů proti sobě bydlel času toho v Kroměříži, ustanoviv kanovníka Víta z Lomnice officiálem kostela olomuckého; biskup Jan meškal v Litomyšli. — Soudíme to z toho, že na základě plnomocenství od sboru obdrženého, aby kacíře v dioecesi Litomyšlské a Olomucké stíhal, do Litomyšle povolal listem daným tamtéž dne 5. února l. 1418 několik kněží z Moravy, aby se před ním z nároků husitského kacířství očistili a na několik článků víry odpovídali. Poznáváme z tohoto pohnání zároveň, kde všudy tehdáž husitské služby na Moravě se konaly. Předvoláni byli: Vít z Lomnice, officiál biskupský, Zikmund kaplan kdysi Lacka z Kravař, Mikuláš a Pavel řečený Kaysnar držitelé (occupatores) kostela ve Strážnici, Jan řečený Nalucha, Tomáš a dva Blažeji držitelé kostela v Pačlavicích, Petr držitel kostela v Kvasicích, Pavel úchvatník kostela ve Veliké; Lev, Stach a Lukáš úchvatníci kostela ve Veselí, Ondřej a Václav úchvatníci kostela v Ratajích, Martin úchvatník kostela ve Vznorovech, Tomáš Klečka úchvatník kostela v Lipové, Jan úchvatník kostela v Tlumačově, Mikuláš v Napajedlích, Václav řečený Škleboň v Šarově, Bartoloměj v Kvasicích, Jan Bledoň vikař v Kvasicích, Pavel farář ve Střílkách, Jakub farář v Boršicích a Martin v Hradčovicích.

Vynesením kardinála Brandy daným dne 7. maje 1418 pozbyl Aleš veškeré naděje, že by papežská stolice jej kdy za biskupa Olomuckého uznala. S druhé pak strany nemohlo Jana Litomyšlského

[1]) „De mandato domini nostri papae audiat rev. pat. card. Placentinus, moneat dictum Alssonem intrusum et ejus adhaerentes sub poenis ecclesiasticis, quod desistant ab occupatione etc.“ Cer. l. c. oag. 880.

zůstati tajno, že také král Václav tak snadno se nenakloní, aby Přibíkovi z Odlochovic, který hrady a statky jménem královým držel, nařídil, by Jana ve skutečné držení biskupství připustil. Takovéto úvahy, pak zjevná jistota, že dlouhým až i krvavým sporem, vzájemným obou soků na sebe metáním klateb věc obou jen se před laiky pohorší, pohnuly biskupa Jana, že se dal u vyjednávání s nepřítelem svým, aby také rozkol v biskupství Olomuckém, když schisma v církvi obecné již pominulo, urovnán a jemu jeden pastýř zjednán byl. Okolností, za kterých ono vyjednávání se dálo, místněji neznáme; jen to se podobá pravdě, že Jan to byl, který k vyjednávání se nabízel a také králi Václavovi v tom se ochotným ukazoval. Vychází to ze spisu zachovaného v archivě Třeboňském, jemuž nadepsáno: „Články sepsané panem biskupem Litomyšlským na důkaz úcty krále, a k vůli povýšení Alše.“ Články ty zněly, za prvé: kdyby král žádného za biskupa Olomuckého od stolice papežské jmenovaného neuznal, král především rozkazuje, aby všecky statky od kohokolvěk držené vrátily se kanovníkům a kněžím a tito od žádného více týráni nebyli, by stížnosti více ke kurii podávány nebyly. Za druhé: obě strany zachovejtež příměří až do svatého Havla, poněvadž se neví, zdali spor při stolici papežské rychle bude moci býti ukončen. Za třetí: mezi tím ať Aleš nevkládá se ve správu kostela Olomuckého ani světskou ani duchovní vyjma hrad Mejlice a město Vyškov se vším příslušenstvím jich, ostatní ať vzdá biskupu Janovi jako poslušný syn stolice apoštolské, aby Jan i s kapitolou mohli papeži ohlásiti, kterak Aleš rozkazův apoštolských poslechl. Za čtvrté: král ať pošle posly své k papeži, aby podle vůle své povýšil Alše buď na biskupství Olomucké buď Litomyšlské a biskup Jan ať též pošle podle přání králova posly své k papeži s vyjádřením, že on svoluje k tomu, aby Aleš na jedno z těch dvou biskupství ustanoven byl, tak aby biskupu Janovi zůstalo jedno a Alšovi druhé.

Tímto rozvážným jednáním biskupa Jana ukončil se dvouletý ostudný spor o biskupství Olomucké, an výpovědí papežskou Janovi se přidělilo Olomucké, Alšovi pak Litomyšlské biskupství.

Zavírajíce rozpravu svou dotkneme se ještě výtky Alšovi činěné, že byl přívržencem nového učení husitského. Pravili jsme svrchu, že on v podezření to upadl ne bez příčin: trpěl to, že u přítomnosti jeho mše pod obojí se sloužila; měl za důvěrného přítele rytíře Jana řečeného Sádlo ze Smílkova, který jej také často dosti znamenitými sumami zakládal a o němž známo bylo, že mezi přední

přátely nového učení náleží;[1]) nečinil nic, aby kněze husitské napomínal nebo do konce ostře s nimi nakládal. Není tedy divu, že v době rozkvašeného horlení náboženského od strany katolické za rozkolníka považován byl a to tím více, ana také strana husitská Alše ku svým následníkům počítala. Zachoval se totiž dopis daný, jak se domnívám, od Šimona z Tišnova „k velebnému biskupu Olomuckému nyní v Kroměříži sídlícímu," ve kterém pisatel si stěžuje do jakéhosi kněze Pavla, který prý Jana Husa a Viklefa za kacíře prohlašuje, články víry od university pražské potvrzené zatracuje atd. a pisatel podává zprávu svou tak, jakoby předpokládal, že Aleš s ním souhlasí a nikoli ku knězi Pavlovi nepřistupuje. Avšak zdá se nám, že Alši s obojí strany se křivdilo, že podezříváním takovým byla vinna jeho kolisavosť, nestatečnosť povahy, která každého rázného předsevzetí a jednání se štítila. Nejvíce však padá zde na váhu, že horlitel pro věc římskokatolickou tehda největší, biskup Jan totiž se nezdráhal ujímati se Alše u papeže, aby na biskupství jedno nebo druhé povýšen byl, cožby zajisté nebyl učinil, kdyby přesvědčen byl, že Aleš skutečně novému učení ze srdce přeje. Protož máme za to, že Aleš byl jen vlažným, kde horlitelé očekávali, že bude teplým; tak se stalo, že strana katolická jeho nenáviděla, husitská pak že ho šetřila. To se ukázalo, když měšťané Litomyšlští dne 2. května 1421 čtyři artykule pražské přijali a husitské vojsko do města svého pustili: husité hradu biskupského se nedotkli a nechali biskupa úplně na pokoji, který pak s husitským hejtmanem Bořkem dobře se snášel. Teprve když r. 1425 Sirotci k městu se blížili, utekl se Aleš i s kapitolou do Moravy, aby více na biskupství své se nenavrátil, kteréž v bouřích husitských úplně zaniklo. Kde pak se zdržoval, není nám známo; jen z roku 1427 máme listinnou zprávu, že tehda v Uherském Hradišti meškal. Avšak ani dřevní odpůrce jeho, biskup Jan, který statečnou bojovností svou biskupství Olomucké obhájil a zachoval, neumřel v dioecesi své; nýbrž byv jmenován r. 1428 od krále Zikmunda také biskupem Vácovským umřel v Ostřihomě dne 9. října l. 1430.

---

[1]) Jmenuje jej Aleš ještě r. 1420 „consultissimus vir et amicus noster." Dobner Mon. IV. pag. 412. Že toto přátelství spolu příčinou bylo onoho podezříváni Alše, jde také z kn. Tovač. kap. 217, kdež biskup Tas si stěžuje, že biskupství Litomyšlské se dostalo *Sadlovu* příteli. — Dle toho se zároveň vidí, že čtení v mém vydání kn. Tovač. na tomto místě ode mne přijaté: „*sedlákovu* příteli" opraviti sluší v „*Sadlovu*" příteli.

O složených slovech v češtině.

Napsal *A. Vašek.*

Část první.

Jazyk český v rozličných dobách trvání svého nestejnou měrou užíval složenin. V době nejstarší, takořka předhistorické, ve které o theorii jazyka nebylo ani slechu, složeniny tvořily se bujnou silou samorostlého a cizotou nezkaženého vědomí jazykového. Plodnosť ta trvala ještě za času, ze kterého nejstarší památky písemné jazyka českého pocházejí. Ve střední době literatury české tvořivosť, anebo snad zalíbení ve složeninách, klesá na stupeň dosti nízký, na kterém ovšem ustrnula i v době úpadku českého národa v 18. století. Když pak národní život a literatura česká na počátku 19. století znovu počaly zkvétati, i ona tvůrčí síla vědomí jazykového zase oživla, napřed ústy vzletných básníků (jako Kollára) a po jejich příkladu i spisy střízlivých pěstovatelův učené prosy.

Komu se výrok náš o *nejstarší* době jazyka českého zdá býti pravdě nepodobným, toho odkazujeme k jediné památce slovesné z onoho času, k vlastním jménům osobním i místním. Jaká tu hojnosť složenin nejsmělejších a přece tak případných! Jak významny jsou mnohé složené názvy osadní, jež po většině posud neskrouceny žijí v ústech lidu! Na důkaz uvádíme zde některá jména *povahopisná* (o nichž viz článek v předešlém ročníku časop. Mat. mor.): Chvatěruby, Libosvary, Utěchvosty, Přestavlky, Kozolupy, Břehoryje, Doloplazy, Chroustoklaty, Koloděje, Kotopeky, Pustověty, Trnobrany, Žernoseky; Kratonohy, Kosmonosy, Nasevrky, Tuněchody, Bujesily atd. Podobná rozmanitosť a hojnosť naskytuje se nám také ve staročeských jménech osobních, jako: Bohurad, Božetěch, Braňsud, Domažil, Hostimil, Hostpříd, Chotěbor, Lutobor, Křesomysl, Načepluk, Samoděl, Svatopluk, Těchobud, Třebomysl, Ubyslav, Zbyhoň atd.

Nejstarší památka básnictví staročeského Rukopis Zelenohorský, jenž zajisté z časů pohanských pochází, poskytuje nám značný počet složenin: stříbropěný, zlatopísky, ztatonosný, vltoříčný [1]), stříbronosný, věhlasný, pravdodatný, pravdozvěstný, svatocudný, věkožizný.

[1]) *Vlto* pochází od kořene *vl* (volvo), odtud vlna, vláti; bylo zajisté ve staré češt. substant. *vlť* (cf. plť, smrť) = vlnění, aneb particip. *vlt* cf. u-mrt-i;

Také druhá slavná památka staročeského básnictví národního, Rukopis Kralodvorský, vyznamenává se hojným počtem složenin; tak čteme v Jaroslavu: veleslavný, zlatohlav, čaroděj, jarobujný, vojevoda, milosrdí, přemnožství, všestrašivo, prorada, samochtíc, hlasonosný (v Žalt. Praž. vyskytuje se dle Jungm. také „v hlasonosiech“ = in vociferatione) velebyster, věhlas, krupobití, velelítý, sáhodlouhý; v básni Čestmíru nalezáme: vysokorostlý, blahodějný, lepotvorný, jarohlavý, Vlaslavobojce (cf. Dalimilovo „mužebojstvo“). V jiných básních téhož rukopisu čteme ještě: dlúhopustý, šedošerý, masožravý, hrózonosný, zlatostvúcí, kuropění. Některá z uvedených složenin vyskytují se ovšem vícekráte.

Naproti tomu Alexandreida, která ač starší Rukopisu Kralodvorského (zejmena Jaroslava) obsahem i formou dle cizokrajných vzorů psána byvši, mnohem chudší jest složeninami.

Snad někdo namítne, že nejstarší čeština jen v básních složenin ráda užívala, v nevázané řeči však se jim vyhýbala, tak jako spisovatelé doby střední a prosaikové doby nové. Námítku tu vyvracují jména vlastní, jmenovitě osadní. Kromě toho nalezáme právě u starých dobrých prosaiků dosti složenin, později z užitku vyšlých. Tak čteme u Štítného vedle mnohých posud užívaných složeniny: napěnožec (kdo si hrdě vykračuje, nohy napíná), rukotržnost (marnotratnost), samotěžný mlýn, sladokusný (sladké chuti), holoplíště (neopeřené ptáče), dlúhověčen (budeš — na zemi) a jiné.

Vplyv latiny, dle které se v době střední prosa česká vzdělávala, nebyl přízniv složeninám, za to v době nové vplyv němčiny zavedl některé prosaiky české ku tvoření složenin duchu jazyka českého se příčících, ano nepotřebných.

Porovnáme-li české *rukavice* s něm. Handschuh, aneb *podkova* s něm. Hufeisen, poznáme okamžitě nemotornost něm. složenin naproti vhodnosti českých jednoduchých názvů; a zajisté dáme i v jiných případech přednost slovům jednoduchým, jestliže pojem dosti jasně vyjadřují. Avšak vyskytují se pojmy tak složité, že jest těžko i Čechovi jednoduchým slovem je vyjádřiti, ačkoli řeč česká nad jiné se honosí neobyčejnou hojností prostředků kmenotvorných; pak ovšem nezbývá leč opsati pojem složitý dvěma nebo více slovy, nebo vyjádřiti jej složeninou. Tak opisujeme zeměpisný pojem něm. Wasserscheide jmenovaný, v nové době dvěma slovy „rozhraní vod“ a přece měli staří Čechové jednodušší název *předěl*, jejž jiní Slovanć posud zachovali, a jak se *Herm. Jireček* domnívá, (Slov. právo I.

vltořičný tedy znamená tolik co vltořeký = rozvlněné řeky mající (composit. possess.). Vltava tudíž jest vlnící se, silně proudící řeka.

str. 5) naši předkové označovali pojem ten také slovem *vrchomezí*, které se udrželo v něm. názvu hory Hohemense.

Složeniny nevyhovují pouze prosaické potřebě, nýbrž mají také svou aesthetickou stránku, která je staví po boku řečnickým figurám a básnickým ozdobám slohovým. Miklosich praví, že půvab složenin se zakládá na bohatém obsahu myšlénkovém ve formě stručné, tak na př. ruské „suchorosie" značí sucho, pocházející z nedostatku rosy. Jak. Grimm tvrdí podobně: „Snadnost skládání slov v němčině je vzácná přednost; tím nabýváme živých výrazů básnických, kterých často ani přeložiti nelze do jiných jazyků. Avšak tyto cizí jazyky předstihují nás nezřídka jednoduchými slovy a odvozovacími prostředky. Složeniny jsou krásny, když dva pojmy v jeden obraz sloučí, méně, když *jeden* pojem ve dvě slova rozdělí. V básních jiných novějších řečí není snad dosti složenin, v naší prose je jich příliš mnoho. Latinské *malus* (jabloň), *vinea* (vinice), *mulctra* (doják) zasluhují přednosti před naším Apfelbaum, Weinberg, Melkfass" atd. Ano Grimm neváhá tvrditi, že některé něm. složeniny projevují dobu rozvoje, která jen po neblahém zdivočení jazyka povstati mohla. Komuž tu nepřipadne podobný úkaz z dějin jazyka českého v 18. a na počátku 19. století?

Považíme-li, že naše řeč a literatura, po více než jedno století byvši úplně zanedbána ano i násilně potlačována, ve mnohém oboru daleko zůstala za ostatními řečmi evropskými, přiznáme zajisté křisitelům vědecké literatury české na počátku tohoto století se vyskytnuvším právo, tvořiti slova nová pro pojmy nové, jež během půl druha století v oboru lidského vědění vznikly. Za to oprávněni jsme na nich žádati, aby slova ta se nepříčila duchu jazyka, t. j. aby se shodovala s pravidly, kterými čeština u tvoření slov se řídila, pokud přirozený rozvoj její nebyl násilně přetržen a vědomí jazykové porušeno cizáckým vychováním vzdělanců.

Pravidla o tvoření slov jak jednoduchých příponami a stupňováním, tak složených spojováním dvou nebo více slov v jedno, nebyla posud v literatuře naší úplně vylíčena. Jen některé počátky v té věci učiněny, jež v rozličných spisech roztroušeny jsou a těžko shledati se dají. Mnohem více prospěl v tom oboru celému Slovanstvu slavný jazykozpytec *Fr. Miklosich*. Jeho práce, zejména 2. díl srov. mluv. slov. jaz., který jedná o tvoření kmenů, za základ položíce a doplňujíce jej vzhledem k češtině, pokusíme se zde o sestavení pravidel, kterými se přesná čeština řídí skládajíc slova.

Složeninou nazýváme spojení dvou slov anebo kmenů v jeden celek slovný, který také v mysli jednotný pojem vzbuzuje. Kde více

než dvě slova v jedno spojena jsou, tam máme takořka složeninu druhého stupně, která povstala ze dvou členů, z nichž jeden neb oba již složeny byly. Výminky jako na př. latinské *su-ove-taurilia* jsou velmi řídky.

Grimm dělí složeniny ve dvě hlavní třídy, vlastní a nevlastní; známkou vlastního složení jest mu skladací samohláska, kterou prý původně první slovo ke druhému bylo připojeno. Dle jeho mínění na př. ve slově „černohlavý" první část složeniny „černo" má sklad. samohlásku, za kterou bychom ve slov. jazycích musili považovati *o*. Avšak mínění to je zastaralé, neboť srovnavací jazykovědou jest dokázáno, že „černo" je původní kmen, jenž ve staroslov. zněl černъ; koncové *ъ* není nic jiného, než seslabené původní *o*, jak Dr. L. Geitler ve své fonologii starobulharské dokázal. Tím celý základ rozdělení Grimmova je vyvrácen.

Miklosich dělí takto: ze složenin jsou jedny toho spůsobu, že jednotlivé členy jejich jsou samostatná slova, jako na př. v srbském *ništačovjek*, kde ništa i čovjek jsou tvary slovné, které samostatnými částkami věty býti mohou. Takové složeniny Miklosich nazývá Zusammenrückung, což bychom snad slovem sloučeniny přeložiti mohli. Jiné složeniny jsou takové, že jednotlivým členům jejich aneb aspoň jednomu z nich nepřísluší úkon samostatného slova, jako na př. ve slově *holobrad* (demin. holobrádek), ve kterrém *holo* není neutrum adjectiva hol (holý), nýbrž pouhý kmen, který ve větě místa nemá; a *brad* není snad genit. plur. od slova *brada*, nýbrž nový kmen utvořený příponou *o*, která ovšem v češtině od nepamětných časův odpadla.

První druh složenin jest mnohem volnější než druhý; připomínáme jen na sloučeniny jako naše *pánbůh*, vlastní jm. *Malýpetr*, *svévole* (vlastně svoje vůle, jak z polského *swawola*[1]) vysvítá). Může tudíž stupeň pevnosti složeniny za základ roztřídění složených slov sloužiti.

A. Sloučeniny.

Slova sem spadající dělí se dle částek sloučených ve čtyři třídy: 1. sloučení jména se jménem, 2. částice se jménem nebo slovesem, 3. číslovek, zájmen a částic mezi sebou, 4. sloves s jinými částkami řeči.

I. Příklady, kde v češtině jméno se jménem se pojí, kromě na hoře uvedených jsou mor. *povsinoha* (= uličník), *Ježibaba* čili Jagababa (první část slova toho je turanské jaga = nepřítel, tedy = zlá baba, opak její Zlatábába), *smrtholka* t. j. Morana.

[1]) Slovácky *svávola, svávolný*.

Miklosich sem také čítá české *neznaboh*, o němž níže řeč bude, (že to není 3. praes. *nezná* boha, ukazuje již krátké *a*) pak přísloví „*jaký pánbůhdej, taký bodejzdráv*," „*darmodej umřel, kupsobě nastal*" a slovo *poberto* či *poberta*, ačkoli je na první pohled patrno, že zde máme imperativy, tedy verba s jinými částkami složena.

II. Druhá třída sloučenin rozestupuje se ve dvě řady: a) spojení záporné částice ne, b) spojení předložkové částice s jiným slovem.

a) Co se týče významu první řady, mění obyčejně záporné *ne* význam *jména*, ke kterému se přidruží, v mírný opak, někdy značí něco zvrhlého nebo zlého. Tak znamená *nehezký* ne pouhou negaci, nedostatek hezkosti, nýbrž tolik co *škaredý*, jen že pojem ten je mírněji vyjádřen; *nečest* je skoro tolik co hanba; podobně *nemrav*, *nenávist*, *nechuť*, *nečas* (cf. německé Unwetter), *nepohoda*, *neduh* (vlastně co nejde k duhu), *nemoc*, *nebezpečí*, *nešvar*, *neplecha*, *nečlověk* (Velesl.).

Podobně máme také ve slovese *nenáviděti* opak náviděti, ačkoli *ne* s časoslovy spojené pouze původní význam neguje.

Ostatně nelze spojení verba s částicí *ne* za sloučeninu považovati, ačkoli je v češtině za jedno slovo vyslovujeme a píšeme. Podobně bychom mohli psáti „doměsta" místo „do města," poněvadž to skutečně za jedno vyslovujeme.

Pozoru hodno jest, že se od časoslov záporných tvoří jména, úplně obdobná odvozeninám předložkovým na př. *neuk*, *nestyda*, *nekola* (neustupný člověk, od kláti, cf. nekolný špalek). Obyčejně sprostředkuje se takový útvar předložkou: *nedouk*, *nedohonče* (nedohoněný uteklec), *nedohořek* (zbytek svíčky), *nedopita* (piják), *nedosyta* (Nimmersatt), *nedožrout* (mělo by vlastně zníti nedožera, jak z osadního „Nedožery" vysvítá), *nedotyka* (noli me tangere), *nedotvora* (Bildungshemmung čili dle Darwinovy theorie Ahnenbildung), *neodbyda*, *neposeda*, *nesplata* (kdo nerád platí), *nezbeda*, *nezabudka*, *neoprávka* (místo neopravené); od jmen tím způsobem odvozeno: nevlid a nevlida, neuznalec, neužilec. Sem náležejí vlastní jména jako Nelepa, Nesrsta.

Podivno, že u některých slov negací se pojem sesiluje, na př. *nehňupa* = hňup (přezdívka), *nehorázný* (jestliže to slovo souvisí s ruským gorazdo = velmi; ve starosl. má gorazdъ arcit jiný význam = zkušený), *neohýralec* (je vlastně totéž co ohýralý), *nepobuda* tolik co pobuda (tulák), *nesvár*, *nešoust* = ošoust, na Moravě praví se *urvalec*, v Čechách *neurvalec*.

b) Ze slov, ve kterých předložka se jménem se pojí, náleží jen

část ke sloučeninám; mnohá jsou pravé složeniny, o nichž tedy později řeč bude.

Velmi důležito jest ve slov. jazycích slučování předložek s verbem, poněvadž má zvláštní vplyv na jakost děje; o tom však jest v českých mluvnicích dosti pojednáno a pravidlo toho skládání jednoduché, pročež nebudeme zde o tom slov šířiti.

Některé předložky zachovaly ve složeninách jmenných starší tvar, jako *pa* (po), *pra* (pro), *sou* (s) na př. pahrbek, pařez, palouk, prastarý, praděd, prastrýc (Grossonkel), souboj, soucit. Zřídka kdy spatřujeme to u časoslov, na př. padělati (má také jiný význam než podělati).

III. Sloučením číslovek jednoduchých anebo s předložkou spojených povstala skoro všechna slova, jež čísla nad desítku sahající vyjadřují, na př. jedenáct, dvanáct atd. znělo původně *jeden na deset, dva na deset* atd., dvacet, třicet, padesát, šedesát vzniklo ze *dva deseti, tři desete, piat desát, šest desát* atd., zastaralé jedenmecítma atd. z „*jeden mezi desetmá*“ atd.

Také mezi zájmeny nalezáme sloučeniny jako *někdo* (dle Miklosiche = nevím kdo), týden = týž den, každý = kyždo atd.

Zvláštností jsou sloučeniny jako *nej-starší*. Miklosich má za to, že *naj* je sesílená předložka *na*.

IV. Miklosich čítá k nevlastním složeninám všechna složená slova, jichž první část jest sloveso, na př. *bolehlav*, jméno rostliny jedovaté, jejíž požití působí *bolení hlavy*. „Takové složeniny,“ praví Miklosich, „jsou ve slov. řečech hojny, avšak ze spisovné řeči skoro zcela vyloučeny a mají v obecné mluvě humoristickou příchuť.“ Také Dobrovský praví o slově *kratiknot* čili *tratiknot*, jež bezpochyby V. Rosa utvořil: rite quidem derivata sunt, sed puerilia (jsou sice správně odvozena, avšak dětinská). I Jungmann jest mínění toho, ježto ke slovesu kratiknot připojil poznámku, že lépe jest říci „utěradlo.“ Než slovo Rosovo se ujalo v lidu a slyšeti je jako i jiná toho druhu, u nichž není stopy dětinskosti nebo žertovnosti. Sem náležejí slezské *kopidol* (hrobař), Hájkovo *boleoký*, pak mnohá jména rostlin, na př. *bolehlav, hubilen, konitrud, lomikámen* (cf. lat. saxifraga), *matonoha* a jiné; podobně mají význam vážný *třesohlasý, třesoruký, třesonohý*, aneb aspoň neutralný jako *klapouchý, vrtohlavý* (nemoc ovčí), *vijohlav* (jméno ptáka) a ještě několik jiných.

Miklosich má za to, že zde nelze pomýšleti na podobné útvary sanskritské, jako *taraddvêšas* vítězící nad nepřátely, poněvadž první část sansk. složenin je participium, že tedy máme zde před sebou nový útvar, který se kromě slov. jen ještě v němčině a románštině

vyskytuje. První část těch složenin jest prý starý imperativ, jenž se končil v 2. a 3. osobě jednot. hláskou *i;* kde sloveso prvního členu končí v *o,* vysvětluje to Miklosich tím, že přemnohé složeniny nominalné končí touto hláskou, že tedy chybnou analogií *o* vniklo tam, kde původně *i* bylo neb býti mělo.

Původní význam takových složenin bylo prý *vzvolání* (rozkaz), ve kterém s imperativem se spojuje vokativ neb akkusativ, dle toho, je-li sloveso střední neb přechodné. Že druhý člen složeniny nestojí ve vokativě neb akkusativě, má prý svou příčinu v tom, že by tím ona slova přestala býti složeninou, celkem.

Že nám zde není činiti s útvarem mladým, dokazuje předně *staroslovanština,* která podobné slož. měla: *izkusoborъ* zkušený v boji, *ljuboiměnije* lakomství, *přestąpokletije* křivá přísaha, *vrtoglavъ* závrativý, *nejęvěrъ* nevěřící (vzniklo z *ne-im*(jmu) *věra,* jinak též nejętověrьnъ a *neimověrьnъ*), *věgodъ* zkušený a *věglasъ*[1]) rozumný. Za druhé svědčí o starobylosti slov těch slov. *jména vlastní,* která čím starší jsou, tím více takových složenin obsahují (příklady viz níže), a za třetí *starořecký jazyk,* který má takových složenin velikou hojnosť, jak ve jménech obecných, tak vlastních. Řecká literatura nám také nade vši pochybnosť dokazuje, že v útvarech toho druhu nevězí snad již za příčinou pouhé formy význam žertovný, humoristický, nýbrž že zde máme slova tak vážná a opravdivá, jak u jiných druhů složenin. Humor. příchuť mnohdy neleží ve spůsobě složení, nýbrž ve významu členů složeniny, tak na př. význam slova *duspivo* a *plašikura* zůstane žertovný a posměšný i tenkrát, když jim dáme obyčejnější tvár „pivodus“ a „*kuroplach,*“ které se také skutečně v naší řeči vyskytují. Že je počet těch humorist. a žertovných slov nyní hojnější, dokazuje jen, kterak v řeči obecného lidu toho druhu složeniny v oblíbenosti zůstaly a déle se udržely, než u pěstovatelů písemnosti. Příklady z řečtiny uvedeme níže.

Česká složená slova toho druhu vyvracují theorii Miklosichovu a dokazují, že ve slov. jazycích se také skládá *verbalní kmen* se jmény, že tedy zde máme před sebou složeniny vlastní, ne pouhé sloučeniny.

[1]) Miklosich má za to, že zde máme 3. osobu sing. staženou s předmět. Avšak v staroslov. je 3. osoba sing. *věstъ,* nemůže se tedy na ni pomýšleti; mámeť zde před sebou kmen verbálný *vêd* slož. se subst. *godъ* a *glas. d* vypadlo tak jako v slož. Aor. bezsponovém na př. vêchъ (= vedechъ, rêchъ = rekochъ); podobně vysouvá se *d* v 1. osobě sing. dual. a plur. praes. v časování bezsponovém. Toť nový důkaz starožitnosti toho složení. Ve slož. *věhlas* značí „hlas“ původně as „řeč,“ význam původní byl by tedy *výmluvný; věgod* značí: ví, co je vhod.

Abychom tvrzení své náležitě dokázali, uvedeme zde všechny nám známé složeniny verbalní.

1. *Obecná jména: bažihuba* (Leckermaul, Palkovič), *bolehlav, boleoký* (též bolovoký, Hájek), *bolekyčlost* (Presl. rostl.), *bouřisvět* (Jungm. bez udání pramene), *češpivo* (Jgm. po Dobrovském), *davizvěř* (Jgm. bez pramene), *drbohlav* (neodhodlanec, Šumavský), *držemota* (Jgm.: excerpta Dobr.) = *držgrešle* (Šum.), *držmíšek* (Jgm. bez ud. pram.), *dusvíno* (paměti Kutnoh. „za toho dusvína (krále Václava IV.),“ *hasačert* (Mühlbeutelstecken, Aquensis lex., pak pokušitel, zlý ďábel, Rešel, od slova *hasati* = rejditi. Usus.), *honsobě* Trossbube (Jgm. z Rešel.), *hřešpytel* (Jgm. dle Dobr.), *hryzikůrka* (Dobr.), *hubilen* (rostlina, byl. Mathiol.), *hubihrách* (Presl), *chrastibotka* (Šumavský praví, že jest to potupné slovo a vykládá je něm. Stiefelschlepper), *chlepouchý* (Jgm. ochlípené uši mající, Usus.) *kazichleb* (Jgm. dle Zlobického), *kazisvět* (Usus.), *kazilen* (Jgm. bez pram.), *kazimluv* (Dobr.), *kaziškol* (Komenský), *kazivíno* (Velesl. = piják), *klatisvět* (= tulák. Usus.), *klepinos* a *kleponosý* (pendulum nasum habens. Rešel.), *konitrud* (Dobr. jméno rostl. lat. gratiola nazvané, bezpochyby = končí trud či nemoc), *kopidol* (mor.), *kratiknot* a tratiknot (Rosa), *krutichvost* (Šum. = Zieraffe, u Jgm. čteme *krutichvist*, člověk upejpavý. Us.), *krutohlav* jinak *vrtohlav* a *vijohlav* (Jgm.), *lapikura* (slc. = tchoř), *litochleb* (skoupec, Rešel.), *lomihnát* (Dobr.), *lomikamen* (saxifraga, byl. Math., u Rešel. čte se *lupkamen*), *mastihuba* (Leckermaul. Us.), *mastikulka* (Schlüffel, Dobr., na Moravě = chytrák), *matonoha* (lolium temul. Dobr.), *matohlavý* (Šum.), *mydlifous* (holič, Šum.) *mlatipysk* (slez. = tlučhuba) *matlafous* (Usus = matlač), *mluchuba* (Jgm. bez pram.), *močihub* Saufaus (Jgm. dle Manusc.), *motovouz* (motouz), *mřihlad* (Dobr.), *mrštichlup* (posměšný název kožešníků a souken. Vulg.), *mrtohlavý* (dle Jgm. Us. Vorlík.) patrně = vrtohlavý, *odřifous* (název znaku panského), *odřihost* a *odřihosti* (Dobr.), *otevřhuba* (Maulaffe. Us. dle Jgm.), *pasobřich* (starob. sklád.), *pasořitek* (Rvač.), *plaširyba* (kdo ryby plaší. Zlob.), *pletikoš* (mor. = košař), *pletinoha* (Hájek), *pudivítr* (Windbeutel, Dobr.), *pudizimnice* (Velesl. centaurea febrifuga), *roztahuba* (Usus) = otevřhuba, *rušihlas* neb *kazinota* (Blahosl.), *slidikvas* a *slidikout* (Rešel), *složpytel* (obyčejná přezdívka kordonistů, Vulg.), *smetiprach* Rhon., *sralbotka* a *sraligaťa* (mor., Jgm.), *stavikrev* (Velesl. blutstill. Arznei), *stojnoha* (dle Palk. = lenoch), *stavinoha* (nom. propr.), *strašpytel* (Dobr.), *střebíkrevka* (Velesl.) a *střebokrevka* (Kom. = pijavka), *střebíkrev* (Vampyr. Dobr.) a *střebokrev* (Velesl. rostl. = sanguisorba), *střebivejce* (Schlürfei, Dobr.),

střebívejce (Velesl.) Jgm. vykládá = střebné vejce, pak uvádí (Vn. t. j. Velesl. nomencl.), také *střebovejce* (slc.), *strnož* a *trnož* (Jgm. Usus), *stulikep* a *stulkep* (rostl. leknínovitá, od účinku prostonár. tak nazvaná, Jgm., o významu slova *kep* viz Brandl, Glossar), *stulipysk* (dle Bernol. prý stoulení rtů), *sužotrap*, (Usus dle Jgm.), *šaliplachta* (mor. Tollkopf), *šidolid* (Šum.), *škrabifous* (Us. dle Jgm.), *tluchuba* (Jgm. Us., jest také fem. gen.), *třasochvost* (Kom.) = *třasořitka* (Jgm. motacilla), *tratilen* (= hubilen Us.), *tratiloj* (Jgm. zloděj na svíčce), *třesohlasý* (Kollár), *třesohlavec* (Ros.), *třesoruký* a *třesonohý* (dle Jgm. Us.) *trativod* (Velesl.), *třeštihlav, třeštiburda, třeštipidlo* (střeštěný člověk, Jgm.), *trubiroh* (trubač, Velesl.), *trubikyj* (slez. = trouba, přezd.), *tupisrp* (= charpa. Velesl.), *tupikos* (Palk.), *valihrach* (kdo se snadno svalí, Us. dle Jgm., také Erben překládá v rus. pohádce katigorošek — kulihrášek), *vařbuchta* (Šum. = lenoch), *vydřiduch* (Blahosl.), *vydřigroš, vijohlav* (Velesl. nomencl. et in indice *vihlav*[1]), *voněkras* (majorana, Aquensis lex. a us. mor.), *vozihnoj* (Zlob.), *vrtipata* (dle Jgm. Windbeutel, bez ud. pram.), *vrtoduch* (dle Dobr. prý vrtkavý člověk), *vrtověz* (starob. sklad. cf. ruské motoviaz, pol. motowąz), *vstrčhuba* (dle Jgm. us., kdo do všeho mluví), *zavřihuba* (dle Jgm. ze Zlobického, prof. ve Vídni, zápisků a příd. ke slovn. Tomsově).

2. Důležitější než obecná jména jsou jména vlastní, jmenovitě osadní poněvadž při těch nemůže býti pochybnosti, že jsou prastará, že tedy tento druh verbal. složenin nevznikl v novější době snad vplyvem němčiny nebo jiné řeči.

Z osadních jmen sem náležejí: *Bujesily* (florentes viribus), *Drbohlavy, Hubilesy, Chotěrady* (volentes curam, diligentes laborem t. j. pracovití), *Chrudichromy* (nejasného významu, že první část je sloveso, vysvítá z participia *chrudim*, které se taktéž v osadním jméně udrželo), *Chvatěruby* (uchvatitelé rubů, t. j. šatů), *Kalivody, Kazlechy* (t. j. Kazilechy), *Kročihlavy*, (bezpochyby = Kroutihlavy), *Libosváry* (milující sváry cf. Komenského „svárurád“ Labyr. 19. 5.), *Litochleby, Litopecny, Mlčechvosty, Neznabohy, Nedakonice* (jež ovšem k osobnímu jménu Nedakon tak jako *Nedachlebice* ku jm. Nedachleb odnášeti se může), *Nestachleby* (non aestimantes panem), *Odřepsy, Pečekozly, Pobipsy, Pobistrýce, Poděbrady, Poděfousy, Poděbaby* (qui perdiderunt barbas, aviam?) *Poděčely* (tegentes frontem?), *Podmylesy, Praskolesy* (?), *Přestavlky, Přišímasy* (adsuentes carnem), *Řežihlavy, Rozbělesy* (Rozbilesy), *Šťáhlavy* (abscidentes capita může býti také pluralem osob. jména *Šťáhlav*, jež z rukopisu

[1]) Ve vých. Moravě *výhlava*. R.

zelenoh. známe), *Štipoklasy, Uněklasy,* (desecantes aristas), *Útěchvosty* (succidentes caudam), *Zajekury* (capientes gallinas), *Zbility (?), Zbinohy, Zbizuby* (contundentes pedes, dentes, snad znělo původně Zbyzuby, perdentes d.), *Zděbrady* (conficientes barbam), *Zibohlavy.* Snad sem také počísti dlužno jména zaniklých osad: *Chvistonosy, Mořižaby, Nedakřevice, Varobyle.*

Z osobních jmen sem spadají: *Bivoj, Bořivoj, Bořihněv, Bořislav, Břetislav, Branislav, Braňsud, Branimír, Budimír, Budivoj Bdihosť,* (Bedihosť), *Budilov, Budislav, Česlav, Čerad* (Miklosich má za to, že první část slova pochází od kořene *ča*, který máme ve slovech čáka, čekati, staroslov. *čajati*), a však porovnáme-li je se jmény *Načepluk, Načerad, Načevoj,* jež patrně k časosl. *načíti* se odnášejí, nebude snadno je od téhož kmene odloučiti; značí tedy *čerad* začínajícího práci tak jako *Načerat* (jež z osadního Načerac vysvítá) začínajícího boj, (polské *Czeradz*, je-li správné, s tím se neshoduje). *Damír* (dle významu totéž, co chorv. *Daslav*, totiž a dando nomen habens" dáváním slynoucí), *Dobyslav, Držslav, Hořimír, Hodislav, Hostislav (?), Chotislav (Chotěslav* Podlaž.), *Držimír, Držkraj, Chotimír, Chotivoj, Chvaliboh, Chotěbor, Chotěbud, Istislav (?), Kazimír, Krsimír,* jež bezpochyby jest jen obměna charv. *Kresimír, Křesislav* (Krsislav), *Křesomysl, Kusibrod* (zkusibrod), *Mutimír, Myslibor, Mílboh (?), Modliboga, Mstidruh, Mstihněv, Mnislav, Načehost, Nosislav, Nedamír, Nutibor, Plativoj, Podivoj* (Podě-voj?), *Přibyčest, Pobraslav, Přibyslav, Prosimír, Prostibor, Prostivoj, Pustimír, Přejsobě* (v nekrologu Podlaž. stojí P—sobě), *Radimír, Radislav* (Radosl.), *Radmír, Ředihost, Ředivoj* (řídi-voj), *Rostislav, Rudivoj* (je nejasné) *Slavhost, Slavibor, Slavimír, Spytibor, Spytimír, Spytihněv* (první část slov těch jest ovšem temna, Miklosič připomíná na řecké *σπεύδω* staroněm. spuoti, sputen = kvapiti), *Stanislav, Stojmír, Stojslav, Stojhněv, Střezivoj, Střezimír, Střebor* (stříti), *Střelut, Sudimír, Sudislav; Sudivoj, Sudimír* či *Sudomír, Třebohost (?), Tvořimír, Těšivoj, Ubyčest, Vladislav, Věřislav, Vladimír, Vladislav, Vladivoj, Vratislav, Vrativoj, Volimír, Vratižír, Vřeslav, Zbivoj, Zdivoj* (Zděvoj, zdějati = sdělati- či sebrati-voj), *Zdimír, Zbramír, Zbraslav* (t. j. iz-bra-slav); *Zbyslav, Zbyhněv, Zděslav, Zdilut (?), Zbilut, Želolut, Živhost,* (je stažené z původního Živihost, jak ze srb. osad. vysvítá), ženská jména jsou: *Střezislava, Ubyněha.*

Nebude od místa uvésti zde také jména jiných slov. kmenů, jako: *Berivoj* srb., *Berislav* srb. *Braslav* (dux Pannoniae), *Branivoj* srb. *Židimír* rus. a *Židislav,* (jež Miklosich odvozuje od kmene *žid* (ždáti),

Mutižir rus., *Izjaslav* rus. (od slovesa iz-im t. j. vy-jmu), *Imislav* pol. (iměti), *Myslimír* pol., *Mutimír* (dux Slavoniae), *Přáslav* (vysvítá z míst. jména Přáslavice, cf. rus. Perejaslavl, od časoslova *přáti), Přibyvoj* pol., *Přibychval* pol., *Rastimír* srb.,, *Ostahněv* pol., *Stratimír* srb., *Strojislav* srb., *Izbyhněv* rus., *Těšigor* pol., *Pobislav* pol., *Chvalislav* pol., *Chodivoj* srb.. *Chodimír* srb., *Chranidrug* srb., *Chranimír* a *Chranislav* srb.

Z osadních jmen, která pošla z osobních, dal by se počet složenin takových zajisté ještě značně rozmnožiti; my na ten čas uvedeme zde jen ještě tyto: *Branibor, Bořihněv, Bydhost* (Budegast), *Budomysl* (Będziemyśl), *Vodislav* a snad sem také patří *Voděrad* (pol. or. *Wodzirady*), *Hořislav* (malorus. Horyslavyczy), *Hradislav, Hřmislav, Želibor, Želiděd, Želislav, Živigost* (srb.), *Znamír, Neznamír, Žimír* (cf. slez. Žimrovice), *Kajimír* (Kajmirovo pol.), *Luborad, Lihhost, Načemír, Modlibor, Ozřislav, Skrbimír, Tvořirad, Trpihor* (Cierzpigorz, porovnej české *Sestrohor* t. j. sestřino hoře znamenající), *Chotěbyt, Čahost* t. j. čekající hosti.

Hned na první pohled je patrno, že mnohé z uvedených složenin nelze nijak počítati k složeninám imperativným, poněvadž první část jejich není imperativ, nýbrž pouhý kmen verbalní a sice:

1. *infinitivný* ve složeninách: *Chotěrady, Mlčechvosty, Neznabohy, Nedakonice, Nestachleby, Poděbrady, Podmylesy, Stáhlavy, Utěchvosty, Zajekury; Načerat, Damír, Dobyslav, Pobraslav, Přibyčest; bolehlav, držemota* atd.

2. kmen *času přítomného* ve složeninách: *Odřepsy, Pečekozly, Střebor, Střelut, Vřeslav; vijohlav, matonoha, matohlavy, pasobřich, pasořitka, třasochvost, třesohlavý* a pod.

Když příklady těmi na jisto postaveno, že pouhý kmen časoslovný tvoří složeniny, nejsme oprávněni, složeniny jako *Bořivoj, Branimír, Pobistrýce, Přišimasy, hubilen, kazisvět* atd. považovati za imperativné, ježto první jejich část může býti infinit. kmen, ne zastaralý imperativ.

Že tyto tvary časosl. končící hláskou *i*, nejsou imperativem, nýbrž kmenem, dá se stvrditi těmi důvody:

a) Zajisté každý, kdo vlastní jména končící se slabikou *slav* a *mír* proskoumá, bude souhlasiti s Miklosichem, že slovce ta jsou předně stejného *významu* a za druhé, že nesouvisí *co do významu* se slovy *sláva* a *mír* (pokoj), nýbrž se slovem „slouti," že tedy na př. *Bořislav* neznamená toho, kdo *slávu boří*, nýbrž toho, kdo od *bořeni* t. j. bojování jméno své má aneb, chceme-li, kdo *„bojem*

slyne;“ podobně *Kazimír* neznačí toho, kdo *mír kazí*, nýbrž od „kázaní“ t. j. poroučení sluje, *rozkazováním slyne*.

Je-li tomu tak (a Miklosich sám to tvrdí), nelze nám než první část verbalních složenin slovy *slav* a *mír* ukončených považovati za imperativ, sic bychom význam těch složenin nemohli nijak pochopiti a vysvětliti. Vidíme-li totiž ve jméně jako *Sudislav* imperativ, nelze nám jinak, leč slovo *slav* pokládati za doplněk čili předmět imperativu *suď* a význam jména toho byl by „*soudící slávu*,“ což nehledě ani k nesmyslu jména toho odporuje výkladu nahoře uvedenému a za pravý uznanému.

b) Kdyby složeniny ty byly imperativné, bylo by zajisté s podivením, že se stará forma imperativu tak přesně zachovala, a že nebyla jako jiné imperativy již ve 13. století odvržením hlásky *i* skomolena tam, kde toho výslovnosť připouští. Jestliže někdo namítá, že skrácení to skutečně se vykonalo v některých jménech na př. *Kazlechy* (m. Kazilechy), *Držkraj*, *Drslav* (= Drž-slav), jest zajisté počet těch skrácenin tak nepatrný, že je můžeme považovati za výminky, které se nezakládají na pravidle skrác. imperat., nýbrž vznikly obyčejnou výsuvkou jako na př. *Hodslavice* m. Hodislavice, *Raclavice* m. Radislavice, *Vojtěch* m. Vojetěch či Vojotěch a pod. (Vždyť i v latině máme podobné výsuvky, na př. vindemia = vinidemia, manceps = maniceps, vlastně manuceps). K tomu již dokázáno, že složeniny Drslav, Stojmír a pod. od imperativu pocházeti nemohou, že tedy máme i zde jen skrácená themata *drže-* neb *drži-*, *kazi-*.

Mohlo by se zde namítati, že první část složenin jako *Držimír*, *Chotimír*, *Chotivoj*, *Mnislav*, *Stojhněv* (m. Stojihněv) není ani kmen inf. ani presentní, že tedy zde patrně máme před sebou imperativy.

Co se týče tvaru *choti* nemůže býti imperativem, neboť ten zní v češtině *chtěj* a ve staroslov. *chošti*. Co tedy je *choti*? Patrně kmen verbalní, který v infinit. se sesiluje v *chotě* (chotěti, skrác. chtieti, chtíti), avšak v přítomném čase vystupuje na jevo, nebo české *chci*, starosl. *choštą* vzniklo z původního *choti-ą*. Podobně všechna slovesa V. třídy 2. odd., která v infinit. se končí v *ě-ti*, jeví nám v přítomném čase kmen na *i*, na př. viděti, přít. čas *vidí*-m (starosl. vižd-ą t. j. *vidi*-ą) atd. Z toho patrno, že i složeniny jako Mnislav, Hořimír mají za základ čisté kmeny verbalní, končící se hláskou *i*. Podobně se má i se slož. Stojhněv, Stojmír (skrác. ze Stojihněv, Stojimír), jejíž první část je kmen *stoji* (od slov. stojati = státi), jenž v přítomném čase zřetelně se jeví.

Jména jako *Drbohlavy, Štipoklasy, Zibohlavy,* pak *Libosvary, Litochleby* poskytují tvar, který ani s imperativem ani s kmenem se neshoduje, neboť imperat. zněl by drbej, štípej, lituj etc., kmen pak drba-, štípa-, litova- neb litu-. Zajisté v těch a podobných tvarech máme před sebou kmen, jehož koncové *a* neb *u* se proměnilo v *o*. Mohlo se to státi příkladem složenin nominalních, jichž převeliká část má na konci prvního členu *o* na př. černo-hlavý, vodorovný. Podobná změna nastoupila snad také ve slově *Křesomysl* (místo *Křesimysl*), ačkoli zde můžeme míti starý, nyní již neužívaný kmen křes, jenž v přít. čase rozšířil se v křeso. Také kmeny drbo-, štípo- připouštějí možnost toho výkladu.

Jak analogie kmenů nominalních působila na verbalní složeniny, viděti patrně na starosl. složeninách *izkusoborъ, ljuboiměnije* a *prestąpokletije,* které by pravidelně zněly izkusiborъ, ljubiiměnije, prestąpiklętije.

Zbývá nám ze vlastních jmen jen ještě nepatrný počet složenin, jako *Střezivoj* (Střezislav, Střezimír), *Stanislav* (Stanimír), *Vladivoj* (Vladislav, Vladimír), *Režihlavy,* jejichž první část není ani kmenem praesentním, ani infinitivním, ani thematem vůbec.

Co se týče právě uvedených jmen osobních, sluší uvážiti, že verbalní kmen první části je zavřený (střeh-, stan-, vlad-) a zavřené kmeny skoro nikdy neskládají se s jinými částkami tak, aby nezměněny zůstaly (výminky činí jen pochybné *Drprsty,* nyní Trpisty, *strnož,* jestliže pochází od tříti a noha, *roztahuba,* jež žádným spisovatelem doloženo není, a záhadné *věhlas* m. vědhlas; kmeny na *m* a *n* jako im- a ton- nelze sem počítati, ježto se řídí i jinak pravidlem kmenův otevřených). K zavřeným kmenům přibírá se buď *e* (jak Peče-kozly) neb *o* (pasobřich), kteréžto tvary náležejí kmenu praesentnímu, aneb — jak za to mám — také *i*. A právě tato hláska namanula se nejdříve, poněvadž největší část verb. kmenů se končí v *i*. Tak vznikla slova Stanislav, Střezislav, Vladivoj, poněvadž Stanslav, Střehslav, Vladvoj byla příliš tvrda. Jen tak lze nám vysvětliti tvary, jako srbské *izjedipogača* imperat. izjedji) a j., jež Miklosich má za nepravidel. imperat.

Co se týče osad. jm. *Řežihlavy,* mám za to, že znělo původně *Řezihlavy* a že *řezi-* je obměnou kmene *řeza,* jakož se také v přít. čase jeví, neboť 1. osoba přít. *řežu* není leč stažené řezi-u. K tomu nás vede slovo *liziobrázek* (svatoušek), které Miklosich uvádí mezi slovy českými, dodávaje, že prý tvar imperat. je nepravidelný; slovo to nachází se ovšem ve slovníku Jungmannově (odkud bezpochyby i do jiných, jako Šumavského se dostalo), avšak stojí při něm osudné

L., co znamená, že vzato je z *Lindeho* slovníku *polského*. Nelze první část jeho považovati za imperativ, neboť ten by zněl *l* .- neb raději *liž-obrázek*, nýbrž za thema, které slouží za základ imeni praesentnímu.

Přes to přese všechno nechceme a nemůžeme češtině složeniny imperativních zcela upírati, nýbrž je jenom obmeziti na řídké případy, kde název nějaký vznik *z celé věty*. Toho druhu jest jméno osobní v nekrologii Podlažickém psané P˜sobe, které Palacký čte *Přesobě*, Dudík *Přejsobě*. Přijímaje Dudíkovo čtení za pravé domnívám se, že to vlastně byla přezdívka, původně někomu dána proto, že říkával jiným „přej sobě!“ Podobného druhu jsou jména rodová, jako Osolsobě, Skočdopole atd. Tak též vznikl název *hořisobě*, který u Rešela čteme a jenž velmi případně označuje povahu pakosty.

Stejného spůsobu jsou přezdívky *složpytel* (celný strážník) a slezské *berho* (dráb či policejní sluha u bývalých patrimonialních úřadův).

Uvažujíce důvody posud proti imperativu ve složeninách uvedené, pokládáme ze všech napřed uvedených jmen vlastních jediné *Přejsobě* za skutečnou imperat. složeninu; z obecných jmen kromě již udaných ještě: češpivo, dusvíno, držgrešle, držmíšek, držhuba, odřihosti, tlučhuba, vydřigroš a snad ještě některá z přezdívek nahoře uvedených, které u Jgm. ani jménem spisovatelovým doloženy nejsou.

Zvláštním spůsobem jsou utvořena *sralbotka* a *sraligata*, jejichž první část jest particip. praet. act. Než i tato slova mají své analogon v ruském vlast. jméně „*Umylborodin*“ (umylbrada), jakož se česká řeč obecného lidu i v tom shoduje s ruskou, že užívá participia praet. act. za imperativ; česká chůva vybízí svého chovance slovy „*šel* sem!“ místo „pojď sem!“ tak jako Rus nezvanému hosti volá své „pošel!“

Co se týče slova *hřešpytel*, domníváme se, že je nejapně utvořeno dle něm. Sündensack a podle něho snad vzniklo *strašpytel*; jinak jsou složeniny ty nepochopitelny.

Ve slově *odřifous* nevidím složeniny imperativné, přes její příbuznosť se slovem *odřihosti*. Podobně se to má se slezskopolským *odřilas*, jež značí měsíc, který *odírá les* (listopad).

Jak se *i*, jež Miklosich má za imperativné, rádo vloudilo mezi souhlásky složenin, toho makavý důkaz máme ve slově sraligata.

Vůbec máme za to, že v nejstarší době skládáno čistý verbalní kmen s jinými slovy, jak to vidíme ve složeninách „neznaboh, Stabor, starosl. nejęvěrъ, *vêglas*“ a podobných. Později teprve přidáváno ke kmenům zavřeným samohlásky, právě tak jako v konjugaci času

přítomného známé *e* nebo *o*, jehož v nejstarším bezsponovém časování nemáme; později vnikly tyto samohlásky i do kmenů otevřených; starší *e* seslabováno v *i*, k čemuž zvláště sváděla analogie velmi četných i-kmenů.

Zajímavo jest, že stará řečtina se podobnými pravidly ve skládání kmenů verbalních řídila; vyskytuje se v ní co první část složenin:

α) Kmen verbalní, který buď přítomnému času nebo silnému aoristu základem jest, bez přídavku samohláskového, na př.: *ταλα-πενθής* vytrvalý v strastech, *ταυ-γλωσσος* dlouhojazyký, *Ἐρύ-λαος*, *Ἡγέ-λεως*; *ἐγρε-μάχης* zbuzující bitvu (Budivoj), *ἑλ-άνδρος* jímající muže, *τλή-θυμος* vytrvalé mysli, *Τλη-πόλεμος*, *Πυθ-αγόρας*.

β) Kmen verbalní se samohláskou *e* nebo *o* na př.: *ἐχ-έ-φρων* mající rozum, *μεν-έ-πτολεμος* stálý v boji (Stabor), *φερ-έ-καρπος* úrodný, *χαιρ-έ-κακος* škodorád, *Ἰσχ-έ-πολις*; *ἀπτ-ο-επής* výmluvný; *ἐγειρ-ό-φρων* (křesimysl); *Κρεν-ό-βουλος*, *Μιμν-ό-μαχος*, *Πειθ-ό-λαος*; *δακ-έ-θυμος* hlodající srdce; *ἑλ-έ-πολις* dobývající města; *Ἑλ-έ-δημος*; *ἁμαρτ-ο-επής* chybující ve slovech, marnomluvný; *λιπ-ο-στρατία* zanedbání služby vojenské, (zakládá se na adj. *λιπόστρατος*); *Πυθ-ό-δημος*.

γ) Kmen verbalní se samohláskou *i*, na př.: *ἀλεξ-ί-κακος* odvracující neštěstí; *αὐξ-ί-βιος* prodlužující život, *τερπ-ι-κέραυνος* hromomil; *ταλα-ί-πωρος* snášející bídu; *Πειθ-ι-άνασσα*; *ἀμαρτ-ί-νοος* pomatený; *λαθ-ι-κηθής* zapuzující starostí (žalokojný); *Ὠδ-ί-πους*, *Χαιρ-ί-σοφος*; *Ἀλφ-ί-νους* a pod. atd.

Řečtina má však tu zvláštnost do sebe, že také kmen slabého aoristu béře za první část složenin, t. j. kmen rozšířený hláskou *σ*, k níž se zase pojí buď *ε* nebo *o*, aneb nejčastěji *ι*, na př.: *κλέψυδρα* (t. j. *κλεπ-σ-ύδρα*) hodiny vodní (vlastně „kradivod"), *φερέσβιος* dávající výživu; *θρεψ-ήνωρ* živící muže; *ἀ-κερσ-ε-κόμης* nestříhané vlasy mající; *ἀερ-σ-ί-πους* dvíhající nohy; *ἐρυ-σ-ί-πτολις* ochraňující město; *ταλα-σ-ί-φρων* vytrvalé mysli; *ὀρ-σ-ό-λοπος* zbuzující nepokoj. *Ερασικλῆς*, *Βρασίλας*, což Curtius odvozuje od kořene *βρατ*, t. j. slov. vrat, tedy „Vrativoj", *Χαιρησίλαος*, t. j. Těšivoj. (Příklady ty jsou až na některé vzaty z díla V. Clemm-ova „De compositis Graecis."

V latině, která na složeniny je chudá, vyskytují se předce příklady verb. slož.; lat. název třasořitky *motacilla* vykládal již Varro „motans cillam t. j. caudam", tedy = třasochvost; *mulciber* vykládá se mulcens ferrum, (což ovšem jest pochybno); *flexanimus* hýbající srdcem je dokonce příklad sigmatické složeniny. K tomu je v latině ještě několik jinde neslýchaných složenin, kde se sloveso se slovesem skládá, jako *cale-facio*, *ol-facio* (m. ole-facio), *pate-facio*, *torre-facio* etc.

Jsouť ovšem mnozí mluvozpytci, kteří v řeckých složeninách neuznávají kmeny verbalní. Z těch nejpřednější jest Fr. A. *Pott*, jenž tvrdí, že první členy složenin sigmatických (souhláskou *s* rozšířených) jsou substantiva abstracta. Avšak domnění to vyvracuje se krom jiných důvodů hlavně tím, že by význam oněch složenin byl nepochopitelný, jestliže první část jejich považujeme za substantiv; tak slovo *φαεσίμβροτος* znamená patrně jen *svítící lidem* (přívlastek slunce); jakmile první část béřeme za podstatné *φάος*, mohl by význam jeho jen býti *světlolidý*, t. j. světlé lidi mající, což se nijak nehodí.[1])

J. *Grimm* měl za to, že první členy oněch složenin jsou sice časoslova, avšak *imperativy;* poněvadž ale tvary sigmatické tomu náhledu odporuji, vyslovil domněnku, že to jsou zaniklé imperativy budoucího času: avšak hypothese ta nedá se ani nejmenším odůvodnit; k tomu nemáme v celé řečtině, která tak bohatá je na složeniny, ani jediného zřejmého příkladu složeniny imperativné. Kdyby takové v řečtině byly, musely by se zajisté především vyskytovati slož. s imperat. aor. I., který končí v *ον* nebo medialně v *αι*. Proto souhlasíme úplně s Miklosichem, an tvrdí, že slož. *imperativné* jsou poměrně *nové;* jen že se počet pravých imperat. slož. obmezuje na malý počet složenin verbalních.

Zbývá nám ještě udati změny, kterým podléhá druhá část složenin verbálných.

Ve sloučeninách vzniklých z vět imperativných druhá část zůstává v téže spůsobě, jaká byla ve větě, na př. složpytel, hoňsobě, Přejsobě. Druhá část jest tedy doplňkem první; zajímavý toho příklad máme ve slově *odřihosti* (Dobrovský), kde doplněk stojí v akkusativě množ. čísla. V češtině nenalezl jsem ani jednoho nepochybného příkladu imperat. sloučeniny, kde by druhá část zastupovala vokativ, jak se toho domýšlí Miklosich o srb. slově *visibaba* galanthus nivalis, které dle své theorie vykládá imperat. větou „visi babo!“

Vůbec jest ve slož. verbalných pravidlem, že druhá část je buď doplňkem aneb příslovkovým určením první, hlavní částí; tak značí *klatisvět* toho, jenž se světem klátí, *tlučhuba* kdo hubou tluče, *slidikout* kdo po koutech slídí. Výminky od toho pravidla jsou *bažihuba*, které patrně jest utvořeno dle analogie slova *mastihuba*, *stojnoha* zase dle anal. *stavinoha;* ve slově *valihrach* zdá se býti

[1]) Výborný slovník Lepařův překládá *φαεσίμβροτος* také slovem světosvětlý, což není dobře, neboť toto může jen znamenati „světlý jak svět.“

hrách subjektem praedikatu *váleti se*, podobně v Frbenově *kulihrášek*, utvořeného dle rusk. *katigorošek*. V takových případech je význam slovesa první částí passivný anebo aspoň medialný. Slezské *trubikyj* je žertovný opis přezdívky *trouba*, tedy kyj na který se troubí; podobně se flinta ve Slezsku nazývá *děravý kyj*. Rovněž smělý výtvor jazyka jest *bolehlav*, značící rostlinu, která působí bolení hlavy. Naproti tomu značí *boleoký* toho, kdo má bolavé oči. Slovo to zní u Hájka též *bolovoký* a náleží ke složeninám ve slov. jazycích velmi řídkým, kde první (verbalní) část určuje druhou, tak že se dá opsati participiem praesantis act., na př. *smrdipotok* (srb. jméno vlastní), *smrdohlavec* (bulh.), *plačidrug* a *pěvidrug* (srb.) = přítel, který s přítelem pláče, pěje, maloruské „*palychvost* a *horychvost*," pták, který ve Slezsku se nazývá *červený chvost;* srb. *nazovibrat*, t. j. bratr dle jména, ne dle skutků, cf. *δοκησί-σοφος* kdo se moudrým býti domýšlí, rus. *mnimomudryj*. Neobyčejné jsou také složeniny *šaliplachta*, mor. provinc. patrně = šálený i plachý, a české *sužotrap* = sužující a trápící. Co se slova *voněkras* týče, jež prý také je mor. provinc., pochybuji dokonce, že je lid zná. Slova *motouz* a staročeské *vrtověz* (houžev) vykládati dlužno *uz* (věz) či provaz smotaný, stočený či skroucený. Konečně sem ještě patří neobyčejné slovo *hasačert*, jehož první část je nyní Čechu temna. Jungmann připomíná polské gasać t. j. skákati.

Viděti, že složeniny toho druhu, kde verbalná částka určuje druhou, jsou velmi řídké a že neradno jich následovati; proto považuji slovo *střebivejce* ve smyslu „*střebné vejce*" za germanismus (Schlürf-ei); neboť dle pravidla značí *střebivejce* toho, kdo vejce střebe. Za tou příčinou jsou nové složeniny jako *chladivřece* (Ammerl.), *kaliprach* Härtepulver, *sečistroj*, Mähmaschine, *sevřičtverec*, Schliessgevierte a podobné germanismy, jež co nejdříve i ze slovníků českých vypuditi dlužno. Pleonastické je Šumavského *libozištný* místo jednoduchého *zištný* neb slož. *ziskumilovný*.

Pravidlo, že druhá část verbal slož. je doplňkem první, důležito jest pro výklad vlastních jmen. Dle toho sluší na př. jméno *Bořivoj* vykládati „*boří voj* (akkusat.)" t. j. poráží voj nepřátel.

Druhý člen *pravých* verb. složenin jeví se nám obyčejně v původním svém tvaru nominativném na př.: mastihuba, plaširyba, kalivoda, kazisvět. Slova v *a* vyzvukující jsou masculina, pokud znamenají mužskon osobu. Druhý člen je změněný ve slovech *tupikos* (cf. tupisrp), *močihub* (vedle močihuba), *bolehlav*, *matonoh* u Jungm. bez udání pramene = kdo nohama plete, tedy tolik co *pletinoha* (Háj.) Ze ustoupilo původní zakončení příponě *o*. Totéž se

stalo ve složeninách, které přijaly tvar adjektivný, jen že tyto ještě přírůstkem určovacím rozšířeny jsou: *boleoký* (cf. ἀλγησίθυμος, animum moerore afficiens), *matohlavý* (Jungm. slova toho nemá), *třesohlavý*, *třesoruký*, *klepouchý* (kdo má uši ochlíplé) *kleponosý*. Jsou to tvary napodobené ke složeninám přivlastňovacím, (o nichž později řeč bude), které vesměs jsou adjektivné na př.: černovlasý.

Několik nových dokladův o stáří vzdělanosti egyptské.

Napsal *F. Vělišský*.

Velezajímavo jest museum egyptských starožitností ve staré Kahýře či Bulaku. Vystaveno jest na samém břehu Nilu ku podobě staroegyptského chrámu skládajíc se ze čtyř prostorných síní se světlem svrchním a širé předsíně. Avšak nedostatky a vady jeho jsou takové, že nyní pomýšlejí na vystavení nového. První vada jest hned ta, že sbírkám již nevystačuje; vzrostl totiž počet kusův od r. 1858., kdy museum bylo založeno, na 33 tisíc, z nichž ani polovice zde umístěna býti nemůže. Jiná nehoda jest opět ta, že není stavba od Nilu bezpečna, neboť vystoupí-li někdy výše, dostane se voda jeho až pod samu podlahu sálů (pouze parketovou!), která tudy zkázku béře, neřku-li tak mnohé předměty sbírek, jimž především vlhko škodlivo. Konečně prohlídka stává se nad míru obtížnou nedostatečným provětráváním; vzduch v síních jest tak dusný a výpary z četných mumií (při takovém vedru!) látkami pvonikavými tou měrou naplněn, že nelze delší dobu v těchto místnostech pohodlně prodlévati.

Tvůrcem musea jest francouzský učenec Aug. Mariette. Byltť k tomu konci od Saida paše jakož i nynějšího Ismaila opatřen neobmezeným plnomocenstvím pátrati po starožitnostech a nedbati žádných překážek a dány mu prostředky hmotné takové, jakými snad nikdy žádný jiný archaeolog nevládl, a tak ovšem se stalo, že Mariette za 15 let[1]) snesl v hromadu tolik, čeho jinde za celé věky se nenastřádá. Převeliké žulové sochy a sfingy byly z hlubokého písku vyhrabávány a sem po Nilu sváženy, hroby ve skalách a pod zemí hledány a otvírány a z nich sarkofagů s mumiemi vedle množství jiných předmětův o životě starých Egyptanů svědectví a světlo vydávajících nakořistěno a sem složeno. Všechny předměty, jež zde umístěny býti mohly, jsou tak přehledně spořádany, že snadno z nich dovedeme učiniti sobě obraz nejhlavnějších momentů života staro-

[1]) Psáno r. 1873.

egyptského. Na místě předním umístěny jsou památky *náboženské* a *kulturní* jako: sochy a sošky bohův, obětní nářadí a oltáře. Největší jich počet nalézá se ve zříceninách chrámů, ve hrobech a něco málo také v nemnohých zbytcích obydlí soukromých (na př. sošky skřítkův domácích). Druhé místo zaujímají *památky života obecného* pocházející nejvíce z hrobův. Zásluha v této příčině náleží vedle Marietta oběma Brugschům, jižto od mnoha let onomu k ruce jsouce dáni v aegyptologii (jmenovitě starší z nich) jména sobě dobyli.

Laskavostí p. Brugsche mladšího, jenž s velikou ochotou, pokud mu pokdy bylo, v museu průvodcem a interpretem nám byl, dostalo se nám neocenitelného poučení o předmětech nejdůležitějších. I zavedl nás nejprve do zadní síně k veliké skleněné skříni dobře tmelem upěchované, v níž spatřili jsme sedící dvě podoby muže a ženy. V březnu r. 1872., vypravoval p. Brugsch, přišlo se u Meidunu v dolním Egyptě blíže stanice železné dráhy El Uasta na hrobku, a když pátráno po otvoru (jenž obyčejně na několik loket kolmo dolů jde) shledán všecek prostor jeho neproniknutelnou zkamenělinou vyplněn; když pak s nemalým namáháním opět byl vylámán, nalezeny ve hrobce tyto sochy a kartuše (pečetidla) se jménem krále *Nefru* ze 3. dynastie. V každém totiž hrobě nalezají se pečetidla se jménem krále právě vládnoucího, což nejspolehlivějším bývá udajem chronologickým.

Obě sochy jsou něco menší životní velikosti. Muž jest až na pás všecek nahý, pleť jeho rudě hnědá, vlas krátký leskle černý, tvar lebky kulatý, kosti liční vyčnívající, nos špičatý, svrchní pysk pokryt krátkým černým vousem; jedna ruka spočívá na prsou, druhá na kolenou; jediná ozdoba jeho jest amulet na hrdle zavěšený. Žena jemu po boku sedící jest pleti téměř bledé, černý plný vlas sepjat čelenkou a krk ozdoben vkusnou páskou šesterobarvou; ruce složeny pod prsami, jež bílý, těsně k tělu přiléhající šat pokrývá sahaje až pod kolena; výraz obličeje, jmenovitě překrásných očí, jest velmi jemný a jaksi elegicky tklivý.[1]) Všechny barvy jsou tak živy, jako by dnes natřeny byly a přece máme před sebou sochy, jež vyvedeny byly o 2—3 století dříve, než obě veliké pyramidy gizehské! — Zachváceni jsouce dojmem stojíme před těmito dávnověkými památ-

[1]) P. Brugsch tvrdil, že takový typus lidí až po dnes viděti v horním Egyptě mezi Karnakem a Assuanem (Thebami a Syenou). Snadno bych tomu věřil, vždyť pak některé hieratické sochy kněží egyptských na př. kněze Ra-nefer až ku podivu připomínají podobu fellahů: široká ramena, prsa vyvinutá, páže svalnaté, nohy vyschlé, chodidla z míry široká.

kami dlouho mlčky; celá řada otázek vstupuje nám na mysl. Pomníme-li, že tyto sochy o čtyři [1]) tisíce let starší jsou našeho letopočtu, žasneme nad netušeným květem sochařského umění v dobách, z nichž o lidstvu ostatním ani nejmenších zpráv nemáme. A jak dlouhý předpokládá tato dokonalosť cvik umělecký a jaké vůbec stáří vzdělanosti této tajemné země? Jak pozdní jest proti ní všechna slavná kultura hellenská?! Onen umělec egyptský, jenž v toto dvé podob takovou individualnosť vdechl a prostý vápenec tak duchaplně oživil, nestál on v této příčině výše, než původcové Aeginetův? A když i toho nechtěli bychom dopustiti soudíce na př. s Overbeckem z platných důvodů, že tito umělci řečtí onu mrtvou nehybnosť a typickou jednotvárnosť v obličejích ne tak z nedovednosti vyjádřili, jako spíše pro to, že žádné potřeby necítili, aby od dosavadní tradice odstoupiti měli: pak přece aspoň tolik rozhodně tvrditi můžeme, *že egyptský tento sochař dokonalejší byl mistr, než kdokoliv z Řekův ještě kolem r. 550 před Kristem!* —

Že umění egyptské v oné dávnověkosti skutečně nevšední výše dosáhlo, o tom poučilo nás ještě několik vzácných památek spadajících ve IV. a V. dynastii. Jest pak to přede vším socha krále Šafry [2]) (Chefren), vystavitele druhé pyramidy gizehské. Představuje nám krále sedícího ve známé attitudě posvátného slohu egyptského. Za hlavou jest krahujec maje křídla roztažena k ochraně. Levá ruka králova natažena na koleně, pravá drží jakousi stužku složenou. Hlava, ku podivu zachovalá jest bezpochyby věrná podoba krále u věku dospělejším. Dojem činí tato socha tiché vznešenosti. Ramena, prsa, kolena jsou důkazem dláta mohutného, jež obtíže látky (tvrdého dioritu) překonati dovedlo. Technická umělosť není menší než ona, jež za dob císařských v Římě z tvrdých egyptských látek sochy hotovila, jež na př. v museu kapitolském spatřujeme a ne mnoho menší té, jíž v klášteře sv. Martina nad Neapolí při několika růžicích v době novější z tvrdého egyptského čediče velmi jemně vyvedených všichni cestovatelé se podivují. I tato socha pouze o několik století mladší než obě již zmíněné, vydává o pradávném umění egyptském svědectví co nejpřiznivější.

Jakožto jiný též věci důkaz vykládal nám p. Brugsch nápis na velikém čtverci svědčící králi Chufovi (Cheops), zakladateli druhé pyramidy gizehské. Vypisují se tu dary obětní od něho svatyni jednoho chrámu učiněné. Dovídáme se, že to byly mezi jinými též

[1]) Dle Manethona a listiny sakharské s udáním jeho se srovnávající; dle počtů jiných o tisíc roků méně.

[2]) Dle nápisu na podstavci.

sochy bohů zhotovené z drahých kamenů, zlata, spěže, mědi a dřeva. A jako na doklad zachovala se socha dřevěná (!) nikoliv sice z tohoto pokladu leč z téže doby pocházející, jejížto hlava tak mistrně jest provedena, že větší dovednosti v portretování v této látce ani mysliti sobě nemůžeme. Bylo nám s podivením, kterak dřevo tolika tisíciletím i v tomto suchém podnebí odolati mohlo, leč přihlížejíce blíže shledali jsme, že socha natřena byla silnou vrstvou jakési glasury, která se místy ještě zachovala.

Jaké výše bylo by dostoupilo umění egyptské, kdyby se bylo stále vyvíjelo! Než IV. dynastií počínaje až k IX. táhne se děsný úpadek, tak že po plných téměř pěti stoletích umění egyptské nejinak než jako z hrobů vzniká. Které a jaké to pohromy byly, jež krásný rozkvět umění a vzdělanosti zničily, o tom nemáme ovšem zpráv písemných, avšak neklamný důkaz o onom úpadku podávají nám svědectví vycházející hlavně z hrobův oněch zapomenutých dob, jakož opět hroby to jsou, jež o vzkříšení kultury za dynastie XII. svědčí.

Prohlédše za první návštěvy ještě některé velezajímavé papyry staroegyptské, jež nám žádoucího poučení podaly o způsobě výroby této látky vyšli jsme z omamujícího dusna do zahrady. Zde pak procházejíce se mezi žulovými sfingami a faraony bavili jsme se pohledem na temnohnědé proudy rozvodněného Nilu podle nás se valící, na nichž četné lodě obtížené obilím, bavlnou a jinými přírodninami k severu se plavily. I vzpomínal jsem tu našich hospodářův, kterak by jim srdce plesalo, kdyby spatřili to boží požehnání, jež Nil od tisícletí po celé zemi roznáší. Temnohnědá barva, jež vlny jeho halí, nic jiného není než nejlepší mrva, kterou tropické deště byly splákly s vyvětralých hor střední Afriky, Habeše a Nubie a jež od jakživa panovníkům egyptským ohromné bohatství, poddaným však porobu a bídu plodila a podobně nyní khedivovi ročních sto millionův, ubohým pak fellahům nevolnictví a žití tvorů lidských nehodné způsobuje.

Jednu z návštěv musea kahýrského věnovali jsme výhradně prohlídce šperků královny Aah-hotep z XVIII. dynastie a zmíníme se o nich jakožto svědcích kultury egyptské počátkem 2. tisíciletí před naším letopočtem. Šperky tyto nalezeny byly ve hrobce, jakož veliká většina všech předmětů v museu chovaných. Budiž nám tudy dovoleno předkem něco o těchto podotknouti.

Spisovatelé řečtí podávajíce nám zprávy o Egyptě a obyvatelstvu vypisují, kterak Egypťané málo dbali obydlí živých, nýbrž veškeru péči vynakládali na obydlí, v nichž jim bylo po smrti bydleti. Domy

jejich byly tudy prý malé, úzké, stavěné buď ze dřeva buď z nepálených cihel a nezbylo z nich ovšem po věcích ničeho, kdežto nákladné hrobky vzdorovaly tisíceletím. Jsou pak tyto hrobky obyčejně vytesány ve skále. Prostřed hrobky nalezá se sarkofág. Ten bývá v dobách staré říše čtyrhraný z černého čediče, červené žuly aneb také z vápence. Nápisy na něm obsahují pouze jméno a tituly zemřelého, někdy také modlitby na výroční svátky obyčejné. Vedle sarkofágu stojí obyčejně nádoba obsahující kosti a popel obětovaných při pohřbu zvířat. Vnitř kamenného sarkofágu shledává se rakev dřevěná z mnohých částí složená a z hruba ku podobě člověka zhotovená bez maleb a vůbec beze všech okras. V této rakvi odpočívá mrtvola, kterážto obyčejně jakmile rakev se otevře, v prach se rozpadává a jemný bituminový zápach po sobě zůstavuje.

Teprve v hrobech za XI. dynastie (počátkem střední říše, jež trvala od r. 3064—1700 př. Kr.) vyskytují se rakve malované barvami živými, křiklavými; okrasy představují obyčejně motivy lotosové, podoby nádob, zbraní a náčiní obětního. Vyskytují se již také rakve s *obličeji* lidskými, leč rysů velice hrubých a barvy obyčejně žluté, někdy bílé a černé. Ozdoba těchto rakví jest obzvláštní. Pod velikou páskou hrdelní s ramenou tohoto pouzdra na prsa jdoucí vymalován jest sup s křídly rozpjatými jako by tuto rakev objímal, symbol to Isidy, jež bratra svého Osiria vzkřísila (a tomu mrtvola zasvěcena) a tudy symbol z mrtvých vstání. Mrtvoly za těchto dob bývaly již balsamovány, leč nedostatečně, takže jsou seschlé, vetché, téměř kostry. Ovinování plátnem vyskytuje se pouze u zámožných. Z ozdob nenalézá se na mrtvole ničeho kromě prstenu s posvátným prznískem (scarabaeus) na levém malíku. Za dynastií následujících XII. a XIII. sarkofagy stávají se ozdobnějšími, malby na rakvích jsou dokonalejší, zavinování mumií ještě neúplné, avšak mimo prznísky shledávají se při nich sošky bohův a rozličné amulety. Z dob dynastií od XIV. až k XVI., dynastií to t. ř. pastýřův, Hyksos, nedostává se na tento čas památek až opět z dynastie XVII.

Nejznamenitější rakev, jež v museu se nalézá a jež spadá v dobu dynastie XVIII. jest rakev královny Aah-hotep. Jest všecka pozlacena, zřítelnice očí jsou z černé pasty skelné, rohovka z bílého křemene; nákrční ozdoba (malovaná) pokrývá ramena a prsa, pod ní had urveus, symbol to královské důstojnosti, níže sup se křídly rozpjatými a v nohách klečící bohyně Isis a Nefthys a konečně nápis: „Zbytky královské manželky, jež obdržela milosť koruny bílé, Aah-hotep, žijící na věky.“ V rakvi této při mumii nalezeno bylo množství předmětů: dvě loďky zlaté a stříbrné (významu náboženskomystického)

spěžové motyčky; mezi plátnem, jímž byla mumie ovinuta, nalezly se: sekerka zlatá, mečíky, řetěz zlatý se třemi zlatými muchami, vějíř, zrcadlo; na těle samém byl zlatý řetěz s prsníkem, náramky a čelenka. Nápisy na lodkách a sekerce připomínají jméno krále *Ahmesa* t. j. Amosisa, vítěze nad králi Hyksů, zakladatele XVIII. dynastie. Vizme však již, kterak některé tyto ozdoby jsou provedeny. Náramky jsou vesměs práce veleumělé, nejvíce však vyniká jeden, jenž skládá se ze dvou stežejkou spojených částí; přední představuje supa s křídly roztaženými, jichžto brky vytvořeny jsou z maloučkých proužků lazurovce, karneolu a pasty skelné a z prokládaných nitek zlatých; zadní část sestává ze dvou proužků zlata tyrkysy vysázených.

Mezi zlatými řetězy vynikají tři. Jeden přes dvě stopy dlouhý, jehož spony vytvořeny jsou k podobě dvou hlav husích, ozdoben jest prsníkem velikosti o něco větší nežli přirozené, práce podivuhodné. Štítek brouka a křídla jsou z modré pasty skelné zlatými čárkami rýhované, nožky tak jemnoučké jako přirozené k tělu jsou připojeny, jež vyrobeno jest z ryzího zlata. Tato ozdoba svědčí o neobyčejné umělosti zlatníkův egyptských *počátkem 2. tisíciletí př. Kristem.* Druhý řetěz, t. ř. *uzek,* ritualem egyptským předepsaná to ozdoba, jež mrtvolám na šíji se zavěšovala a na rakvích (jakož jsme svrchu dotkli) malovala, skládá se ze zlatých článků představujících skřížené čtyři listy, lvy, antilopy v běhu, šakaly sedící, krahujce, supy a okřídlené zmije v obrazech polovypuklých; spínadly jsou dvě zlaté hlavy supí. Třetí menší řetěz nákrční skládá se ze samých zlatých růžic, na nichž jsou zavěšeny zlaté ozdoby ve způsobě mandlí.

Vkusným tvarem vyniká konečně vějíř a obzvláště ruční zrcadlo. Rukojeť onoho jest dřevěná, zlatým plechem kovaná, na němž v práci vypuklé vypodobněn král boha Khonsa vzývající. Rukojeť zrcadla napodobuje dřík a rozvitý květ rostliny papyrové; kulatá deska byla někdy hlazena zlatem.

Rozhledy literární.

Katolický kancionálek obsahující písně a modlitby k veřejným i domácím pobožnostem. Dle kancionalu Tomáše Bečáka uspořádal František P. Poimon, kněz diecese Brněnské. V Olomouci 1876.

Jakož není té ctnosti, aby zárodou člověku nebyla přistvořena, tak zase není té ctnosti, aby člověku hotova „s nebe dolů padla bez potu.“ A čím nesnadnější která ctnosť, čím důležitější pro lidský život, tím pilnějšího ji potřebí jest a obezřelejšího pěstování. Zbožnosť už starobylí pohané počítali ke ctnostem nejdůležitějším a křesťanstvo právem ji prohlašuje za ctnosti

vrcholec. Neboť co může člověk dostoupiti vyššího, než aby všecku bytosť svou odnášeje k Bohu jakožto svrchované pravdě a prazdroji krásy jednak jasně poznával, kým a nač ho Bůh stvořil a na základě těch poznatků zařizoval všecko své konání? — Ale právě proto, že zbožnosť ctnosti nade ctnosti jest, aby se ji péče dostávalo co nejusilovnější, nezbytná jest potřeba. Děje-li se tak? — Nelze bohužel jinak odpověděti na otázku tuto než záporně. Jestiť zajisté lidi na tisíce a na tisíce, kteří netoliko nikdy se nedopracovali pravého o zbožnosti pojmu, jindy s pouhou bohabojností si ji matouce jindy dokonce i lichým pobožnůstkářstvím, ale ani jak živi potřeby toho při sobě nepocítili, by o věci nad jiné důležitější poněkud přemýšleli. A táže-li se, jaká smutného zjevu toho příčina, nemůžeme odpověděti jinak, než že nedostatečné vychování. I nemyslím tuto jenom na vychování školské — totě právě veliké neštěstí naše, že považujíce vychování školské za vychování všeho konec a vrchol, obyčejně člověku v té době života všecko vychování methodicky upravené odnímáme, kde by teprve hojné mohlo vydávati ovoce — ne tedy vychování školské jediné máme na mysli, nýbrž zároveň i vychování ono, kterým každému údu svému povinna jest obec čili společnosť, ve které žije, a přede vším povinna jest i církev, ve které žije. Vychování se strany obce, ačkoli, jak přirozeno, vždy směrem půjde více praktickým a po přednosti ku potřebám hmotným prohlédajíc obzvláště vyučovati bude těm ctnostem, na kterých se zakládá blahobyt hmotný, jako pracovitosti, střídmosti, spořivosti a těm podobným, přece rozvoji ctnosti hledících ku blahobytu duševnímu, jako spravedlivosti, cudnosti, vlastenecké obětavosti a podobných, je-li na zdravých upravena základech, alespoň nebude na úkor a překážku. Církev pak, jakož se nazývá mateří věřících, jednoho každého údu svého, buď muž buď žena, buď věku kvetoucího nebo nahrbeň stářím, za dítě považuj opatrovnictvu svému poručené a z bohatých pokladů svých štědrýma rukama uděluj mu vychovávacích darů svých. Nejpřednější pak a nejdůstojnější člověka jsouc vychovatelkou netoliko ku poznání pravdy křesťanské vodiž chovance své, ale všem ušlechtilým mohutnostem, jejichž zárodu Tvůrce vložil do duše každého člověka ku plnému dopomáhej rozvětu. Jakož pak Bůh netoliko věčná pravda jest nýbrž i odvěká krása, církev netoliko učitelkou pravdy budiž, nýbrž i pěstounkou a předním vzorem krásy. Pravda beze krásy, toť obr bušící hromy — ale jednooký. Církev katolická od nepaměti krásně tím se lišíc od zamrklého sektářstva uměny všeho způsobu ochranným svým zastřela ramenem; pod její záštitou nebetyčné vyklenuly se chrámy, balvany kamenné oživly podobami idealně lepými, barvami zrakům pozemšťanův odkryt odlesk krásy nebešťanů, zvuky ozvěna zpěvů velebících ústy cherubínů Hospodina, a směleji než klenby chrámové, trvanlivěji nežli mramor, ohnivěji než barva, dojímavě jako sama hudba slávu boží od končin do končin hlásá poesie, hlásá ji tím účinněji, čím vroucněji se tulí ke druži své hudbě. — Tím pak, že církev katolická ochranitelkou uměn se prohlásivši nad jiné způsobilejší jest, aby ve člověku přivodila k rozkvětu všechny mohutnosti jeho duševní, to jest, aby člověka dovedla ke stupni nejvyšší dokonalosti, které po ustanovení božím je schopen nehledíc ani ku stránce dogmatické po pravdě a skutku je samospasitelna, anoť dosíci svrchované dokonalosti a spasenu býti člověku jest totožno. Ale jak vážné, jak vznešené tudy plynou povinnosti těm, kdož výhradně se zasvětili službě církevní, jak vážné tudy plynou povinnosti veškeré — církvi

učící! A ne bez pocitu jakési tajné hrůzy člověk zvyklý nepředpojatě na svět se dívati a jeho běhy klade si otázku, zda ve příčině té vždy a všude se děje, co ku spáse duší lidských díti se má. Kdyby se dálo, bylo-li by možná, aby pohledni kam pohledni tolik surovosti bujelo, aby tolik prostopášnosti se páchalo, aby tak obecně se šířily stesky, že „ctnosť řídne jako stará moda?“ — Sotva! — Arcitže uměny jsouce poutány více méně ku hmotě znamenitého druhdy vymáhají nákladu hmotného, by se přístupnými staly plody jejich obecnému množstvu; pravda že nákladu toho pořizovati za dob cukrovarův a přadelen nesnadno: může-li však ubohý farář pohorský nelituje ni kroků ni slov toho se dožebrati, aby chudý stánek Páně opatřil vkusným obrazem svatého, k jehož cti a chvále kostelíček zbudován, netřeba by chrámy kathedralní jindy hroznou strašily pustotou, jindy téměř ležely troskami, jindy zase kombinaci desatera slohů tu stály hlasateli barbarstva a nechutenstva. Nad to pak uměny právě čím příměji plody jejich promlouvají k duchu lidskému, látky tím duševnější a — mluvme po rozumu věku devatenáctého — tím lacinější vymáhají. Všech uměn královna, poesie, přestává na slově, látce to nejlacinější. Není tu tedy nižádné výmluvy, že by nemožno bylo pro nedostatek prostředků hmotných opatřiti věřícím poklad písní pravou dýšicích poesii, mysl povznášejících na perutech nadšenosti ku Tvůrci všehomíra, člověka šlechtících a vzdělávajících po rozumu slova toho nejušlechtilejším. Ohlédáme-li se však okem pátravým po knihách, jež lidu našemu slovanskému ve příčině té pokladem býti mají, co shledáváme? — Ne-li jedinou, přece každým způsobem nejrozšířenější mezi lidem naším knihou toho druhu jest „katolický kancionálek“, jehož plný a nezkrácený titul jsem položil shora. Kniha ta ve vydání novém a opraveném prý nevím po kolikáte tuto se vydává na světlo. Nuže, hledíce k nepopíranému skutku, že kniha právě jmenovaná téměř jediným je zdrojem, z něhož lidu našemu jest se napájeti, aby ukojil svou žízeň po posvátné poesii, odpovězme si upřímně a bez obalu na otázku, má-li kniha tato do sebe ty vlastnosti, kterých po knize vzdělávací vůbec, po kancionale pak obzvláště dožadovati se netoliko právi jsme, nýbrž i povinni.

Pouštěje mimo všecky úvahy o té části knihy, která věnována jsouc rozjímáním a modlitbám prosou psána jest, prohlédati hodlám toliko ku části — veršované řeknu, nemoha říci básnické. Aby však nikoho tajno neostávalo, jakou měrou měřiti hodlám písně církevní, obsažené v tomto kancionálku, umístiti se mi zdá tuto slova Františka *Sušila*, auktority, proti níž vzpírati se nikomu tuším nepřipadne na mysl. Píšeť v úvodě ku překrásným hymnům církevním takto: „Píseň duchovní jest pronesení a vyjádření zbožných citů či *názorný* a *nadchnutý* výraz pobožného a bohumilého života slovem a zpěvem. Jestiť to *oddychání citem v Bohu, jest to modlitba na nejvyšším a nejkrašším stupni.* Píseň duchovní jest výplod *bohaté* sice avšak *ostražné, kárané* a *kázané fantasie* a tudy také chod její nemůže jiné býti povahy. Všecko co *bezměrno, zámezno, přesažito* a *bezpřemno* jest, z ní se vylučuje. Není v ní bouřlivého rachocení, avšak ani *vlačité rozsedavosti.*“

S tohoto stanoviska Sušilova pohlédaje na přítomný kancionálek nemohu jinak než na prosto jej odsouditi; nemohu jinak než prohlásiti jej za nehodný vznešenosti katolické církve, za nehodný národu, kterému se podává, za nehodný národu toho literatury vůbec a básnické literatury jeho zvláště. Za nehodný církve jej pokládám, poněvadž v lidu našem šíří nechutenstvo a

sprostáctvo, kdežto církev od nepaměti toho pilna byla, aby údy své pozývala ku všemu, co vznešeno, co krásno jest; za nedůstojný národu, kterému se vtírá, poněvadž národ ten celou velikolepou historii svou toho důkaz podává, že s vroucím citem od nepaměti se nesl k ideám velikým vůbec a k ideji pravdy náboženské zvláště, za nepřipadný a nehodný národní literatury jej považuji a básnické zvláště, poněvadž poesie jeho jako červ po zemi se plazí, kdežto poesie světské literatury naši orli perutí se vzbíjí k nebesům.

— „A důkazy na to?“ — Žel Bohu, že jest jich tolik!

Po každém člověku, jenž mezi vzdělanci jmín býti chce, právem toho se dožadujeme, aby mateřštinou rozprávěl správnou, aby třeba jen i řemeslníčkem jsa, neb obchodníčkem účty své a dopisy uměl podati slohem korrektním, prostým hrubých poklesků grammatických: a básníkovi, aby řeč lidu svého prznil nesprávnými formami, nesprávnými vazbami syntaktickými, aby mnohdy do básní svých vsoukal nesmysly, dovoleno býti by mělo? Nikdy! kdo nevládneš jazykem národa svého dokonale, mistrovsky, nepopínej se na ješitnou žádosť Phaëthontovu, by chtěl zasedati na slunečném voze básnickém. — Jakže vydavatel našeho kancionálku, vyhověl-li nejskrovnějšímu požadavku, aby alespoň správnou mluvou mluvil ke svým bratřím? — Nevyhověl! Dokladů toho, co tvrdím, ne z celé knihy dobírati se hodlám, nýbrž toliko z prvých sto stránek, znamenaje číslem prvním stránku, číslem druhým řádek.

Hned s počátku (5. 12. zd.) čteme: „*Obleč mne* v Krista Pána“ místo *oblec mě*; „*Ti* se poroučíme“ (14. 5.), „*Ti* bože se kořímе“ (79. 20. zd.), kdež nezbytno bylo klásti *tobě*; podobněž: „*I tě*, bože, ctíme“ (58. 4. zd.), „*tě* pak pane prosíme“ (86. 12. zd.) položeno místo: *i tebe, tebe pak*. — Verš neverš nikterak trpíno býti nemůže, by kdo se osměloval psáti *krom tě* (17. 16; 75. 10 zd.) m. *krom tebe*; *oběm* (70. 16; 72. 13 zd.) m. *oběma*; *křesťani* (65. 8. zd.) m. *křesťané*; *přijmout* (74. 4. zd.; 91. 19 zd.); *mět* (90. 15. zd.), *vlect* (61. 17.) m. *přijati, míti, vléci*; *opouště svět* (67. 14. zd.) m. *opouštěje navštiv* (74. 1.), *osvít* (85. 21.) m. *navštěv, osvět*; *nad hříchami* (83. 9.) m. *nad hříchy*. Aby pro ledajaký rým místo *trpí* psáti kdo si troufal *trpěji* (57. 3. zd.), grammatika jsouc paní velmi konservativnou, co nejrozhodněji zapovídá. Píše-li kdo o knězi „vzals chléb víno do *ruk* svých (98. 10.) m. *do rukou* tatáž paní grammatika přímo jej viní ze šíření theorie Vogtovy o původu člověka. —

Kdyby skladatelé písní v kancionálku obsažených skřívánkům byli podobnější třepetavým letem se nesoucím k bání nebeské nežli lastovicím před deštěm nízko poletujícím za hmyzem zemským, ne tak často, jako ve skutku se stává, ve fatálné kollise a spory by byli uběhli se skladbou. Žeť pak národu svému špatně rymovanou prosu podávají místo básní, nebudiž jim proti mysli, když jim na paměť uvedeme, čeho po nich žádají zákonové prosy. *Požívati* od nepaměti ne s akkusativem předmětným se víže, nýbrž s genitivem („*požívat zakázané ovoce*“ 5. 16.); totéž má své místo pro časoslovo *žádati* („smrť nežádáš“ 83. 12.); záporně časoslovo přechodné, ač-li kde, ve větě „ať je (hříchy) víc nerozmnožuji“ (5. 2. zd.) tolikéž hlasem velikým se domáhá vazby genitivné. — Praví-li kdo „z ohledu spasení držíme se ctnosti“ (31. 2.) netolíko nebásnicky ale i nesprávně prosaicky se vyjadřuje m. *ve příčině spasení*. „Křesťané, *vaše* ničemnosti vzneste“ (58. 8.) m. *své* jest poklesek školácký, který tím, že skladateli bylo potřebí slova dvojsyllabého, nikterak nepřestane býti pokleskem školáckým. Podobný soud vynesti jest o slovech:

„*na ni bera zření*“ (62. 17.) m. *k ni maje* zření. — „Sebe samých obětujem“ (69. 4. zd.) m. *sebe samy* chyba jest tím svévolnější, čím snáze bylo lze se jí vyhnouti i básníku nejnemotornějšímu. Z brusu nova, praoriginální, jen přeškoda že nesrozumitelna je vazba: „Tělo, krev tvou velebíme, *oba jest drahá cena*, za náš hřích vyplacena.“ (71. 2.) — Ve veršíku „hřích je to zlo největší“ (78. 8. zd.) *to* příliš každé ucho slovanské upomíná na existenci německého členu. — I *s cočkem*, tímto miláčkem naším, tím cri-cri moderní prosy naší se tu potkáváme čtouce na str. 62. 14. „Lidem tvou láskou jatým *co* otec vždy oddán“ a na str. 79. 18. zd. „přikázaní plníme co věrní synové.“ — Kterak by kdo dolíčil oprávněnosť dativu „*živu*“ m. *živi* ve větě „dobře živu býti slibujem“ (85. 9. zd.) věru ne nerad bych uslyšel.

Někdy — člověk ani nevěří vlastním očím — i pouhý, čirý nesmysl tak neostýchavě se položí do verše, jako by tam umístěn byl dokonalým právem. Za takový nesmyslíček pokládám slova na str. 26. 13. 12. zd. „otče náš *vezdejší*, skonče dím milejší: Pochválen buď Ježíš Kristus!“ — Podobněž nedostupen jako těchto slov jest mi rozum veršíků: „Zbav nás všeho zlého, *předešlého*, přítomného“ (60. 12. zd.) Jaký smysl do sebe mají slova: „Ku konci sic přichází — Ta nejdražší obět — Však nikdy ať neschází(?!?) Tvá čeť, o bože, znět“ (67. 10 atd.), kdo by mi vysvětlil, za velikého bych ho považoval proroka.

Na místě nejednom písní v tomto kancionálku obsažených skladatelé zapomněli na čisto, že jsou věci na světě, jež úpravy básnické se dáli na prosto — dílem proto, že výhradně rozum zaměstnávajíce i roucha výhradně rozumového se domáhají, dílem i pro to, že při vší důležitosti pro živobyti lidské krásy tak jsou daleky, že, přičinilo-li by se jim roucho básnické, toto sice jimi potřísní se, oněch věcí nekalých nekalosť však ukryti nemohouc místo kýžené záliby a duševné roznicenosti ošklivosť budí a rozmrzelosť. Kdokoli věci takové v úpravu básnickou upínati se podjímá, zjevný toho důkaz dává, že mu posvátného daru věštího nebesa odepřela. —

Tak na př. ve třetí písni ke mši svaté (str. 62. 5. zd.) čteme tyto verše — (Pan Bůh hříchy odpusť!) — „Prostý sic chléb a víno — jest jen patrný nám — však co jest teď tak jmino — bude pán Kristus sám.“ — V písni páté (str. 68. 15.): „Přijmi, otče, oběť chleba, vína, — však brzo bude podstata jiná — neboť mocí tvou v okamžiku — v tělo a krev Krista se promění.“ — V písni šesté pak (str. 70. 17. zd.) zase takto: „Ač zde jest chléb, víno, — však v tělo, v krev Syna tvého — bude vše proměníno.“ — Pravda, že chléb a víno se promění při oběti mše svaté v tělo a krev Krista pána, křesťanu do chrámu Páně vstupujícímu dávno je známa; opětné pravdy té opakováním duše jeho se nepovznese výše, než byla; rozvlnění duše pocity, které se jí vzmocňují z poznání pravdy té, ty ovšem mohou důstojným býti předmětem písně velebné, unášející; prosté pravdy pronesení, ať by veršem se dálo nevím jak uhlazeným — a bohužel toho nelze říci mi o jediném z veršův uvedených — duši ostavuje chladnu. Co by pan upravovatel kancionálku řekl, kdybych se jal hlásati starou pravdu mathematickou, že dvakráte dva jsou čtyři, veršíky asi těmito:

„Poslechněte moji milí,
co vám hlásám v tuto chvíli:
dvakrát dva, jak vždycky byly,
po dnešní den čtyři jsou,
věčně čtyřmi zůstanou.“

Je-li člověkem jovialním jako já, zasmál by se, je-li mrzout, hnal by mě i s veršíky mými, ač proti veršíkům jeho jsou praví šviháci, ke všem všudy. — Že věc jím opěvovaná vznešena jest, kdežto na thema moje vyzraje i klučina pětiletý, věc nezmění v jeho prospěch, anobrž v úplný jeho neprospěch. Věcí svatých nesvatýma rukama člověk se netýkej: — a posvěcení básnického panu skladateli kancionálku bohužel se nedostalo naprosto.

Jsou dále předmětové, kterých básníku velmi delikatnímu rukama chápati se jest, nemají-li se minouti s účinem žádoucím a spůsobiti dojem nelibý. Nač tuto narážím, pozná nejlépe, kdo si přečte v kancionálku na str. 226. rýmovačku „Maria, plná milosti.“

Mnohdy v kancionálku se potkáváme s věcmi, kterých básník lyrický asi tak málo si všímá jako medvěd prý mrtvol. Tak se nám ukládá kancionálkem *zpívati* při mytí a česání (p. 5.) tuto spasitelnou hatmatilku:

„S pláčem sahám po oděvu
Daném k smutné památce,
Jak požíval Adam s Evou
Zakázané ovoce atd.“

„Já sic mohu těla špiny
Skrz vodu očistiti,
Ty pak jen mne od mé viny
Pane, můžeš obmyti.“

Tuším bohuliběji že jednati budeme, takových písniček nezpívajíce; nedámeť alespoň nikomu žádného pohoršení.

Mnohdy zdá se, proklouzlo leckdy leckteré sprosťáctvo jediné proto, že skladatelé kancionálku neprohlédali k obecnému významu slov. Co na př. znamenají slova: „Uzdrav naše zsinalosti.“ (70. 3. zd.) Může-li Bůh vyhověti prosbě: „odpusť *zavilosť* celé své rodině?“ (80. 14.) Blasfemií zdají mi se býti slova „*krotte* prosbou Boha“ (86. 7.), krotiť se zajisté jen divoké šelmy a vášně, které právem k divokosti šelem přirovnávati smíme. — Při slovech „Nepustíme tě, leč nás požehnáš“ mnohé duši křesťanské mnohem spíše na mysl vstoupí obraz dlouhobradého veřitele praesentujícího propadlou směnku, než obraz patriarchy Jakuba zápasícího s andělem Hospodinovým. Est modus in rebus, sunt certi denique fines! — Neznalosť synonymiky české krutě se mstí na vydavateli kancionálku. Nazývať (96. 15. zd.) sotva tuše, že by hříchu se dopouštěl chléb Bohu v oběť kladený „darem *sprostým*“ chtěje jej asi naznati za dar *sprostný*.

Ale čas už, abychom poněkud zřetel obrátili k úpravě veršové písní obsažených v našem kancionálku. Jaké to jest důležitosti, vyložiž opět místo mne na slovo vzatý náš Sušil. Píšeť v úvodě k hymnám církevním (str. 3.) o věci té takto: „Svatá píseň nejraději si v jambech vede nebo v trochějích; zřídka jiných rozměrův užívá; těmi pak tak zná vládnouti, že bujnosť jich pod mocnýma a uhladivýma rukama jejíma okrotá mírnou na se berouc povahu. Jamby ty a ty trochéje ponejvíce a nejraději *rýmem* ozdobuje, tímto echem a ohlasem celého verše, v němž cit veškeren splývá a jímžto veršům mocnosť hudebná přirostá. Rým jest jakési vítání, kterým myšlénku pozdravuje a cit citu odpovídá vzájemně se vzývajíce; jest to jako příhlas předmětenstva, které jednotu a soustrasť s citem pronášeným vyjadřuje. Básník, který právě s rýmem zacházeje jím dokona vládne, ten se pánem prokazuje přírody, ji citům svým podrobuje a ji citem svým ozývati se učí. Proto zván rým zlatou páskou a proto tolikéž jmenován nadějí i památkou souhlasu, an nové se starým a na obrat, a opět přítomné s budoucím a minulým přeslušně poutá, jako píseň rovně buď ku přešlosti se ohlédá, buď k přítomnosti patří, buď k budoucnu prozírá, již žel, již naději, již radosť vynořujíc. Tudy rým

ve svaté písni není pouhým klinkáním, nýbrž důležitý zastává úřad zastupníkem a representantem jsa souhlasícího s citem náboženským světa.“

Velikých se to dožaduje věcí zbožný pěvec náš po písni duchovní a hrůza nemalá by tuším obešla přítomného kancionálku pořadatele, chtěl-li by si to vše připustiti k mysli. Jemu však na štěstí daru sluchu jemnějšího na prosto se nedostává. Kdyby dostávalo, kterak by v písních, to jest v básních ku zpívání ustanovených, kterak by mohl nahromaditi kakofonií takovou spoustu jako jsou tyto: „skrz vodu očistit (5. 11. zd.); dejž skrze každodenní *k šťastné* smrti připravení (13. 4.); *chtěl's* stvořiti (14. 1.); *trest smrt* Páně shladí (28. 19.); skrz nějž (56. 7.); *pokrm smrt* zahlazujíc (57. 13.); skrz Krista (69. 16. zd.); slyšme *s vší* pozorností (70. 10.); *jež již* bylo od dávna (86. 2.); *k cti* (80. 5.); *s srdečnou* vděčností (109. 6. zd.)

Než možná, že hroznými těchto barbarismů pan skladatel se dopustil pouze proto, že příliš úzkostlivě šetřil rhythmu veršového? Snad jamby jeho, snad trochéje těch tvrdostí nezbytně vymáhají. — Kdo by takto soudil, na hrubém by tkvěl omylu, neboť o rhythmu nějakém v písních našeho kancionálku, vyjmeš-li ze vší té spousty pět šest písní, nikde ani potuchy. Délka nedélka, přízvuk nepřízvuk, vše pan skladatel tyranskou rukou ve verše slučuje hrozitánské, až úzko poslouchati. Kdo nevěříš, měj tuto některý příkladeček. Jaký rhythmus jest v domnělém verši „Ve jmenu Otce i Syna“ (5. 1.)? Snad jambický, odpovíš ostýchavě. Chyba lávky, brachu! Druhé sloky první verš „Tobě, stražný Israele“ poučuje tě co nejevidentněji, že ve verši onom před sebou máš trochéje. Advokát tvůj ovšem replikovati by mohl, že první verš sloky třetí „Vše myšlení a žádosti“ bez odporu je rázu čistě jambického, za to však já tebe zas odkáži k prvnímu verši sloky čtvrté „Pročež schopně vstanu s lože,“ jehož rhythmus trochéjský nade všecku vyvýšen je pochybnosť, a budeme s rozepří svou zrovna v těch místech, ve kterých jsme byli dříve. — Jiný příkladeček první píseň večerní na str. 21.

„Již opět den se schyluje, Ó člověče, nezapomeň
Mrákota zemi přikrývá, Děkovat svému dárci,
Tmavá noc se přibližuje, Že tě ostříhal celý den,
Denní světlo zakrývá. Pros, by obránil v noci.“

Pojďte, pospěšte bratři měřiči, pomozte mi v úzkostech — neboť já měř jak měř rhythmu doměřiti se nemohu! — S divokou směsicí rhythmu jambického, trochéjského a — řeknu bezejmenného — potkáváme se téměř ve ve všech třiceti písních ke mši svaté. Tak hned v první sloce písně první, první dva verše „Před tebou se klaníme — Bože na výsosti“ zjevné tuším jsou trochéje, třetí: „Vstup před tvůj trůn prosíme“ zase patchavý jakýs jamb; ostatní pak verše sloky: „Náš zpěv s líbezností — když dle zákona tvého Oběť ti věnujem'. — Dejž ať při ní z vroucného — Srdce prozpěvujem'“, jsou patrně onoho, jak jsem napověděl, bezejmenného, nebo lépe řečeno, nevyslovitelného rhythmu. „To's, šibale, si vyhlídl sloku jednu náhodou méně podařilou a nyní děláš hluky, jako by byly všecky takové“, namítne snad někdo. Nuže, odpovídám, jmenuj si, kdo nevěříš, mezi stránkami padesátou pátou a stou dvacátou čtvrtou, kterou mu libo, a nenajdu-li na ni strofu krásy podobné, jako je uvedená, kajícně skladatele poprosím za odpuštění. Poněkud lepší ač nemnoho než písně ku mši sv. jsou písně Marianské.

Bude se snad leckdo domnívati, že rhythmus písní našeho kancionálku tím snad újmy doznal, že v oběť dáván byl rýmu. Horšího bludu nad tento

nelze ani pomysliti. Rým zajisté skladatelům našeho kancionálku mnoho starosti nenadělal. Tuto několik příkladečků neostýchavosti více nežli dětské: *tebe to — bláto* (6. 15.); *rozmlouvat — konat* (6. 15.); *dennice — více* (21. 1.); *nebeští — zemští* (14. 2.); *anděle — děli* (22. 8.); vší cti, lásky jsi *hoden* — k tomu nás zve každý *den* (23. 4.); *býti — vzdáliti* (24. 5.); *volám — konám* (27. 14.); *nebeský — lidský* (29. 11.); *cestu zde — vede* (31. 1.); *Sabaot — původ* (59. 2. 1. zd.); *evangelium — lidům* atd. atd. I neměj nikdo za to, že jsem těchto příkladů lopotnou prací se dohledával, nikoli! Otevři kde otevři a najdeš, čtenáři milý, podobných příkladů všude nazbyt. I může-li hroznější mizerie pomyšlena býti než veršíky ani kloudných myšlének neobsahující, ani kusa rhythmu nemající ani konečně trochu rýmu nevyzvánějící? Jaký soud o jazyku našem a literatuře vynesl by vzdělaný cizinec, který by jiného plodu písemnictva našeho nepoznal než tento kancionálek? Tolik nechutenstva, tolik sprostáctva všude, kam oko padne! Nejvšednější písničky kramářské nepoličkují surověji jazyk náš, nevystavují ho v tak bídné nuzotě a nahotě jako tento kancionálek, jenž se podjímá hlásati a množiti slávu a velikosť krále králův.

O hrozné prose, jež domuje v domnělých verších kancionálku šířiti se bylo by zbytečno. Znamenal ji tuším dosti laskavý čtenář v úryvcích tu tam položených mnou na ukázku. Ani v písních ku mši svaté, kde tolikeré vznešené motivy básníkovi se naskýtají, ani v písních k panně Marii, jejíž kult sám jedna nepřetržená vznešená báseň jest, nespatřujeme ni jiskerky básnické, všude prosa, věčná prosa. Z písní původních ni jedna nestojí za řeč. Překlady větším dílem pořízeny jsou z němčiny. Jak toho maloulinký příklad tuto měj místo:

Original:	*Překlad:*
Vater, Du empfingst mit Wohlgefallen	Otče! přijal's oběť v zalíbení
Abels frommen Opferduft,	*Pobožného Abele,*
Denn er gab die beste Frucht von allen,	Neboť vzav *nejlepší z svého jmění*
Sein Gemüth war rein und gut.	*Obětoval vesele (!).*

Namítne snad pan vydavatel, že nesnadno jest sestavovati kancionaly pěkné, když není po ruce dostatečného materialu. Kdyby pravda bylo, čím se snad hodlá hraditi pan vydavatel, řekl bych, že jest lépe míť ve zpěvníku dvě tři písně mešní, ale dojímavé, dokonalé, nežli třicet a po žádné nic; lépe míti ve zpěvníčku jedinou píseň marianskou, ale krásnou, ducha povznášející, mysl šlechtící, než dvacet mdlých, ledabylých rymovaček. Ale není tak zle o materiál. Důkaz toho, že mnohého překrásného klenotu vydavatel ostavil stranou a šarapatky v kancionálku téměř se zálibou jakousi ukládal. Píseň sv. Ambrosia ve překladě Sušilově se nelíbila, položen překlad jiný; laskavý čtenář usuďiž sám; osvědčil-li pan vydavatel kancionalu jaký vkus:

Překlad Sušilův:	*Překlad kancionálku:*
Již nám vzešla hvězda ranní,	Lid se tobě Bože klaní,
Lid se tobě Bože klaní,	An již vzešla hvězda ranní,
Chraň tvá láska, moc a síla	Při dnové nás posilň práci,
Škod a hříchův naše díla.	Ať se mysl nepotáci.
Jen náš jazyk vezmi v káru	Rač náš jazyk skrocovati,
Ať hlas nezní strašných svárů;	Svár by nemoh' zavznívati;

Zraky zakryj moci svojí	Oko chraniž svou milostí
Ať se šalbou nenapojí.	Aby nehltalo zlosti.
Útroba buď čista, cudna,	Budiž mysl naše svatá,
Po marnostech nebaž bludna,	Šálenosť od nás odňata,
Střídmosť skrocuj těla pýchu	Střídmosť skorcuj těla pýchu
By duch zdolal všemu hříchu.	By duch zdolal všemu hříchu.

Ani převýtečný Sušilův překlad velebné písně „dies irae“ panu vydavateli se nelíbil.

Překlad Sušilův:	*Překlad kancionálku:*
Den ten hněvu s hroznou silou	Hrůza pojme nás v tu chvíli,
Přírodu v prach sklopí znylou,	Až se svět rozpadne v díly
Jak dí David se Sibyllou.	Dle Davida a Sibylly.
Hrůza zmocní se všech zvůrů,	Jak se třásti budou lidé
Když pán přijde v nebes kůru,	Až je Soudce soudit přijde
Aby soudil všechnu stvůru.	A los na ně přísný vyjde.
Trouba Boží po vůkolí	Trouba divné vydá hluky,
Divným hlasem na mrtvoly,	K trůnu Páně svými zvuky
Vstaňte k soudu zahlaholí.	Vyzve všeho lidstva pluky ...

Než byť i ve vlasti Sušilův a Vinařických na ten čas nebylo ni jediné písně posvátné, bylo-li by, když nám nebesa živí Štulce a Soukopy a jiné pěvce, jejichž lyra posud skromně zaznívá v domácím zátiší, jiného potřebí, než aby ti, do jejichž rukou Hospodin vložil berly pastýřské, mocného pozdvihli hlasu svého, by vlasti naše jednou hymnou zaznívaly od končin do končin? — A čas věru, čas svrchovaný, aby náš lid, ten dobrý, nadaný, mírný lid náš odchováván byl mannou posvátné poesie, neboť den po dni hrozněji a hrozněji o poslední baštu mravnosti jeho tříská příboj materialismu, do něhož blaha se nenaděj nikdo. Pouhá kancelář byť sebe vzorněji vedená, již dávno nevyhovuje ani potřebám církve ani lidu katolického.

Jan Kosina.

Slovenské bajeslovie. Sošit I. Písal V. Pauliny-Tóth.

Majíce úsudek pronesti o knize Pauliny-Tótha nadepsané „Slovenské bajeslovie“ jsme věru na rozpacích velikých; rádi vítáme každý příspěvek k bajesloví slovanskému, ana věda tato jest mezi námi posud roli jen málo vzdělávanou, avšak přejeme sobě, aby takový příspěvek byl *skutečným* obohacením vědy. Toho však o knize té, jak níže dokážeme, říci nám nelze; jest nám toho tím více žel, an spisovatel, velezasloužilý o Uherské Slovensko vlastenec, již umřel a tudíž mu již popřáno není, aby proti výtkám, které mu ve příčině předmětu od něho pojednaného činiti nám povinnosť velí, sebe sama hájil a bránil. Pravíme, že nám to povinnosť velí; vždyť by státi se mohlo, že kniha se dostane do rukou mládeže aneb jinak lidí vzdělaných, kteří neznajíce nynějšího stupně vědy jazykozpytné a bajeslovné právě apodiktickým tvrzením páně P. T. svedeni býti mohou považovati všecko za čirou pravdu, co ve knize té se vypravuje a tak by se rozšířily mezi našinci bludy mnohem horší těch, které básník Kollár ve své Staroitalii slavjanské nakupil.

Jest nám především vytknouti dvě vady při p. spisovateli i co do methody i co do věci. Co se týče prvé, bylo nám a bude zajisté každému s podivením, že spisovatel tvrdě věci z brusu nové nikdy a nikde sobě práce nebéře, aby tvrzení svá také odůvodnil neb opodstatnil; kdo klada nový,

posud neslýchaný názor všecka posavádní mínění podtíná, na tom vším právem žádati smíme, aby dokázal, proč mínění posud stojící jest klamné; pouhé *Roma locuta res finita* ve příčině naší nic neplatí, anobrž ten, kdo tak si počíná, vzbuzuje spíše podezření, že prací předchůdců svých nezná. Co se pak věcí týče, nevidíme ve knize ani stopy, že by spisovatel jen byl tušil, jak vysokého stupně věda jazykozpytná a bajeslovná za naší doby dostoupila. A tak jsou základy, na kterých spisovatel stavěl, chybny, nespolehlivy a není se tedy čemu diviti, když celá stavba jeho se drobí a ssuje jako na písku a nikoli na žule založená. Avšak přikročme již k rozboru knihy samé.

Spisovatel má za to, že vysvětlování bajeslovné nemůže se díti, leč vezme-li se na pomoc jazykozpyt a zvláště etymologie; zvláště prý slovenská mythologie s etymologií a etymologie s mythologií „pre mimoriadnu zachovalosť jednej i druhej nedielne a nerozlúčene spolu považované byť musejú“ (str. 22). K tomuto názoru přistupujeme, ač podle našeho zdání p. spisovatel etymologii příliš velikou působnosť ve příčině bajesloví připisuje; avšak vytknouti nám jest, že mythologie slovanská nikterak nevyniká svou zachovalostí, naopak vyznati slušno, že mythologie naše co do zachovalosti, pokud totiž o tom *nyní* souditi možno, ani k indické, ani k nordické porovnati se nedá, prostě za tou příčinou, že se nám nezachovalo tolik mythologických písemných památek jako oněm dvěma národům. Již mylné toto mínění o zachovalosti našeho bajesloví jest povážlivým znamením, že spisovatel málo se poohlédl v kritických spisech o mythologii vůbec jednajících; ovšem, kdo si utvoří takový pramen svých výskumů mythologických jaký si zjednal spisovatel, ten snadno o zachovalosti slovanských mythů mluviti dovede. A tu již rozumíme, proč spisovatel etymologii při badání mythologickém tak náramně v popředí staví; on totiž pomocí bujné fantasie ustanovil sobě zcela novou soustavu jazykozpytnou, jmenovitě pokud se týče kořenův a kmenů. Spisovatel váží sobě sice velmi jazykozpytu, ale jazykozpytu nest anného, choutkami národního sobectví nenakaženého (str. 22). Jak tento „nestranný“ jazykozpyt okem spisovatelovým spatřený vypadá, toho stůjtež zde nějaké ukázky. Spisovatel totiž chtěje si opatřiti jazykozpytné doklady na bajeslovná tvrzení svá vynalezl novou prařeč, řeč totiž *Hvalskou* (str. 29) „Hvalov, čelade to za drievného praveku, dla môjho presvedčenia, sídlivšej na južnom pobreží Chvalinského mora.“ Maje řeč vynalezenu spisovatel ustanovil k ní také kořeny a kmeny a to na spůsob tak prostý, že bys ani neuvěřil. Jsout prý v řeči prvky *mužské*, totiž samohlásky a *ženské*, totiž souhlásky; z těchto prvků tvořily se *belbožeské* či přátelské (prajné) a *černobožeské* či nepřátelské (neprajné) kořeny (str. 30, 31), při čemž prý ta se naskytuje věc „že *ú* a *í* často zamieňajú svoju úlohu pri rozhodování prajnej abo neprajnej prirodzenosti kořenov t. j. nie žeby na pr. *ú* dávalo vždy prajné (belbožeské), *í* neprajné (černobožeské) korene, alebo naopak, leš i jeden i druhý mužský prvok (*ú* a *í*), ked pridruži sa ku ženskému, tvorí raz belbožeské raz černobožeské korene. Na príme r: a) belbožeské korene: *di, hú, bú, li* atd. b) černobožeské korene: *dú, hi, bi, lú,* atd.“ Připomínáme zde čtenářům, že nikterak nežertujeme, nýbrž že tak skutečně stojí tištěno na str. 31. a na str. 32. praví se, že z belbožeckých kořenů vyvinula se všecka slova vyjadřující předměty života, blaha a štěstí lidského na př. světlo, teplo, vlaha, tvoření, rodění, chůva, čistota, zdraví atd. a z černobožeských všecky předměty lidstvu nepřátelské na př. tma, zima, suchota, vichory, bouřky, hlad atd.

A kterak se tvořila slova z těchto prvků? Ale na spůsob zcela jednoduchý; slyšme spisovatele: „Vezmime na př. hmotný (ženský) prvok *b*; — podkoreň slova je tu; ale môže z neho ešte voždy byť i *boh* i *bes* (čert), dokialkolvek nepridá sa mu duševný (mužský) prvok *i* alebo *y*; teprv tohto pridruženie určí prirodzenosť koreňa, vztahom na človeka, belbožeskú abo černobožeskú. Pridružme tomuže hmotnému (ženskému) prvku duševný (mužský) prvok *i*; máme — vztahom na človeka — černobožeský koreň *bi*, peň *biť*, vetvy: *boj, bič, bôl, bes, bída, betiar, blen* atd.; pridružme mu avšak duševný prvok *y*, pak máme belbožeský koreň *by*, peň *byť*, vetvy: *bavit, boh, bača, bán, býk, buk, bylina* atd. (str. 35).“ Může-li býti co prostějšího? Aby pak náležitě nauku svou znázornil, spisovatel sestavil 32 kořeny přidruživ k nim i větve z nich vyrostlé (str. 36—45) a přičinil k nim poznámky na str. 46—51. Na člověka, který jen poněkud se obíral studiemi jazykozpytnými, vychází z těchto poznámek hrůza hrůzoucí; nejsmělejší fantasie Kollárova jest zde překonána a nikterak tomu nerozumíme, jak někdo nyní ještě, když tolik důkladných spisů jazykozpytných před rukama jest, takové monstrum horrendum na svět zploditi mohl! Spisovatel nemá ani tušení o příbuzenství jazykovém, nemá tušení o přesouvání hlásek atd., on plete slovanská, maďarská, semitská atd. slova do hromady bez ladu a skladu až mžiky před očima se dělají; tak prý vyvinula se z belbožeského kořene *di* slova assyrské *Mero-Dač*, hebr. *Adon*, fenické *Bel-Adon*, řec. *Den, Din, Difs, Devs, Theos, Athene*, lat. *Deus, Diana*, german. *Thiusk*, skand. *Odin*, slov. (sic!) *Odin, Deva, Devana, Dadž*, egypt. *Dionys* atd. (str. 46). Avšak slova podle spisovatele tvoří se také addicí a subtrakcí prvků; tak na př.: „Kořeň *ty*, peň *tyt* s predložkou *o* dá *oty*; s vynecháním mužského prvku *y* zostane *ot* = Vater, *otec* = Väterchen (str. 56); — kořeň *di* peň *diat* s predponou *o* premenenou na *u* dá *udi* a po odhodení mužského prvku *i* zostane *úd* das Glied, v Arabčine premenilo sa *o* na *je* vo slove *jedd* = ruka. Keď sa ale koreňu *di* predloží predpona *o*, dá on slova *Odin* der Thäter, v terajšie deminutivnej forme *odinec*, dobr*odinec* (!!) Wohlthäter“ To nejsou opět žádné žerty, to stojí skutečně vytištěno na str. 56.

Vidouce takovou učenosť páně spisovatelovu nebudeme již se ničemu diviti, cokoli on tvrdí; ač staroň. slovo zní *werlt*, nevadí spisovateli, novoněm. *welt* odvozovati od *welle* vlnou a vlahou prý obmytý (str. 50); *mar* nebo *myr* (sic) na konci vlastních jmen neznamená prý pokoj, nýbrž zrost a zdar, neboť *mír* jest prý větev vyrostlá z kmene *mřít* a kde prý Morana vykonala svoji úlohu, tam je děsný pokoj čili *mír* (!!). Jaká hrozná nesprávnosť spisovatelova, když neví, že *mír* v osobních jmenech se píše s měkkým *i*; o to, zdali, jak Miklošič tvrdí, znamená inclytus, famosus (na př. Vladimir = imperio, imperando inclitus) nebo-li, jak jiní tomu chtějí, skutečně pokoj = Friede, může býti spor, to však jest na bílední, že psáti se má mír a nikoli myr. Také se nebudeme diviti, když p. spisovateli totožny jsou kořeny vit a pit a následkem toho také totožna jsou slova: piter, pater, vater, päť, pnúť, binden, päť (= pět) fünf, piaď, päsť, pes (Fuss); — že s *Vanou, Vienou* a *Vesnou* srovnati slušno lat. *Venus venustus*; že *Vesta* jest složeno ze slov *Vien* a *sta* (= dcera od *syt*) a značí prý tolik co děva čistoty, cudu (!!) a že *Lada* má společný kořen *li* se slovy láska, úl, ulice, júl (= plodiitel), jelen a jelito (!!) strana 56.

Uvedli jsme několik příkladův, aby čtenáři poznali základy, na kterých

spisovatel svou soustavu mythologickou zbudovati chtěl. Nedivme se tedy, že ta část mythologie, kterou v tomto prvním sešitě nám podává, úplně tak vypadla, jak podle těchto základův očekávati lze. Jest tu opět nejčirejší subjektivismus, bezúzdná fantasie; protiví se to věru člověku tyto nejapnosti opakovati a postačiž zde jen několik příkladův uvesti. *Odin* jest podle pana spisovatele původní božstvo Hvalenův (t. j. obyvatelů kaspického jezera); jméno to prý v době pozdější zachovali jedini Skandinavci, kdežto prý u Slovanů se zachovalo jen ve složeném slově hosp-*odin* (!). Když p. spisovatel již nevěděl, že naše slovo hospodin jest odvozeno z řec. *δεσπότης*, měl aspoň čísti Grimmovu mythologii, kde na str. 120—150 poučení vziti mohl o Odinu čili Wuotanu, nechtěl-li se propracovati dílem Wolfg. Menzla (Odin. Stuttgart 1855). Ač Odin dle spisovatele byl božstvem Hvalenů, nelze pochybovati, že jméno jeho — dle spisovatele — jest vlastně slovanské; neb spisovatel na několika místech (na př. str. 56., 67., 68., 69.) připomíná, že Odin jest *jeden*; divno nám, že spisovatel nepřipadl na ruské odins = jeden, tu má úplně formu chvalenskou! Odin jest specifické božstvo germanské a vlastnosti jeho dají se tedy poznati hlavitě z germanských pramenů; protož také jest všechno, co pan P. Tóth o něm vypravuje, pouhou fantasií. Podobně se to má s tím, co tvrdí o *Děvě*; kdyby byl četl důmyslné pojednání nebožtíka Hanuše nadepsané „Děva zlatovlasá“ atd., byl by dostal o božstvu tom jiný názor a jiné ponětí. Vůbec musíme p. spisovateli vytýkati, že z bohaté literatury novověké o mythologii jednající nečetl a nezná říkaje nic; prominuli bychom, kdyby nebyl studoval pouze jinojazyčných spisů na př. Grimma, Kuhna, Lehrsa, M. Müllera, Mannhardta atd. atd., že však nečetl Afanasjeva, bať ani ne různých rozprav Šafaříkových, J. Jirečkových, Hanušových, toho mu prominouti nelze. Kdyby spisovatel byl jen četl Hanušův bajeslovný kalendář, nebylby tak nerozumně psal na str. 99 o bohu Turovi: „To jest boží *tvor*, ktorého ludia podla jeho rodičov aj Hel-lônom abo Zel-lônom t. j. Hela a Hely synom, v diminutivnej pak forme Zel-lôn-kom abo Zel-lonča-tom nazývali. A v tomto diminutivnom nazve božiča Tura obsažené sú naše terajšie názvy prameňa svetla a tepla, totiž *slnko* (Zellônko!) a *slnce* (Zellônče!), len že pravda vo skrátenej forme.“ Kdo takové věci tvrditi smí, tomu se nedivíme, když všechno vysvětluje či vysvětlovati se odvažuje nejinak, než jakoby tehdáž byl žil, když Hvalené (které p. spisovatel na str. 59 ztotožňuje se Slovany) božstva svá pojmenovati se jali. —

Avšak budiž dosti na těchto ukázkách. Jest nám velice líto, že jsme o celé knize nic dobrého a chvalitebného říci nemohli. Práce spisovatele jinak zdařiti se nemohla; neznalť on spůsobu, kterým novější věda bajeslovná sobě počíná, nevěděl, že především jest třeba snášeti mythologické stavivo uložené v národních pověstech, bachorkách, písních, pořekadlech, zvycích a obyčejích; kdyby nám byl podal sebrané pověsti, pověry a obyčeje slavnostní lidu slovenského, byli bychom vděčni a byl by tím vědě bajeslovné prokázal službu platnou. O knize jeho však nelze nám jiného úsudku pronesti, nežli že škoda času, který spisovatel psav ji obětoval, a škoda peněz, které na tisk a papír vynaložil. *V. Brandl.*

U krbu. Pověsti Jos. Vl. Hrubého. V Táboře, náklad. spisovatel. 1877.

Máme před sebou první dílko mladého básníka a vyznáváme, že s nemalým potěšením jali jsme se čísti verše, kterými poprvé před širší obecenstvo

vystupuje už proto, že jsme se v nich konečně zase po dlouhé době octli na půdě domácí, aniž nám bylo teprve podnikati s básníkem obvyklých, u nás už cest kolem světa. — Hrubý sáhl do života domácího, z nepřeberných pokladův obraznosti národní vyňal několik pověstí a uhladiv po umělecku surové kamy v lesku umělé poesie nám je předkládá. — Vidíme v mladém básníku pěkný talent, který jakousi už zručnosti a mnohdy jako na př. v pověsti IX. „Na čekání“ dosti šťastně a obratně sobě vede. Také „devět křížů“ lehkou formou a pěkným právě poetickým líčením vyniká a urovná-li se ještě poněkud část V. nabude báseň zajisté ceny trvalé. Líčení hlavního momentu, vraždy v lese, zdá se nám totiž příliš slabým:

Jaké to na cestu stíny zakmitly?
blesky zasvitly,
výstřely zazněly.
A zase ticho jako hrob
jen divoká jízda dále zní
svatební.

Slova „výstřely — zazněly“, ve kterých všechna síla spočívá, nejsou sama sebou dosti mohutna, aby s náležitým důrazem dopadala; snad už proto, že nemají v sobě štěpného rýmu. Zakončení, kterým se vrací básník k náladě počáteční, jest zdařilé a dobře celou báseň zaokrouhluje:

Les temný jako noci stín
a smutný jest jak hrobu klín.

Líbí se nám také „kletba matčina“ pro mohutnosť koncepce, ačkoliv provedení není bezvadné. Tak jest první část příliš rozvláčna; nehezky zní třikrát po sobě:

a přijdem, přijdem v divný kraj,
tak krásný jest jak nebe, ráj,
ba krásnější než nebe, ráj
to není nebe, není ráj — —

a zcela zbytečny jsou formální nesprávnosti jako na př. „*ku* bohu“, — pak co do přízvuku: „to dokud jest *na* nebesích“ — „jen pojď, — *o* tom ti povím tam“, — „tam budu ti *vy*právět báj“ — „nás tam *u*nese za šera“ a j. Nehezky zní „*ká* podoba.“ — Také v jiných básních s podobnými vadami se potkáváme. Také rým všelico má na svědomí! tak zajisté (str. 2.) „Modlení“ zavinilo rým „po vsi žalmy *zní*“, jinde mu obětována jasnosť myšlénky, tak na př. nerozumíme verši: „když dřímou háje v tichý sklon“, aneb „a k reji vichr hučí — skon“, a p.

Na podobná nedopatření však nechceme klásti přílišné váhy. Ale jiné vady nelze nám nedotknouti se už proto, že si v ní přemnozí z našich mladších básníků zrovna libují, a které ani Hrubý prostým nezůstal, — *nejasnosti* totiž, jakou své myšlénky projadřují. Básnické roucho nesmí býti nikdy na úkor jasnosti, této přední vlastnosti každého slohu. Ba právě naopak jest účelem vázané řeči a všech pomůcek dikce básnické, aby se myšlénky básníkovy jasněji, určitěji, konkretnější čtenáři sprostředkovaly, než by možno bylo pouhou prosou. Tento účel má i v epické poesii volnosť básníkova, že netřeba mu děj pragmaticky rozvíjeti, nýbrž že rychlým, názorným a plastickým předvedením jednotlivých karakteristických výjevů čtenáře svého staví takořka před jeviště divadelní, aby ne tak četl a uvažoval, jako spíše viděl v živých obrazích děj, kterým chce básník mysl jeho uchvátiti.

Zvláště tón baladický, kterým si Hrubý nejraději vede, líbuje si v takzvaných skocích, v dikci co nejstručnější, v obrazích a obratech co nejúsečnějších. Balada kvapí jako jezdec na rychlém koni romantickou krajinou; byť

i tajemné noční šero halilo rokle a údolí, v záři plného měsíce tím ostřeji vystupují tu strom, tu skála, bílý kostel, starý hrad. Celkový obraz a dojem krajiny tím však nic netrpí, ba působí tím mohutněji. — Nedobrým znamením každé básně jest, musí-li čtenář ves um svůj sbírati, aby poznal, o čem vlastně básník mluví, a je-li mu všechnu pozornosť napínati, aby pracně zachycená nitka Ariadnina všelijakými skoky Pegasovými znova se nepřetrhla. A této napínavé a trapné pozornosti třeba jest i při některých básních Hrubého, jako jsou na př. „Rozcestí", aneb kratší „Vínek svatební." Jak těžko tu rozeznati, co kdo mluví v básni této, co básník, co děva vínek pletoucí, co vichr ve vrbách? — A kdo porozumí souvislosti a smyslu veršů, které mají celou situaci vylíčiti:

Snad přijde, než se vrátí den,
Mám k svatbě vínek upleten,
On přijde již, co byl by sen?
Byl spanilý, však bájně bled (ten sen?)
Snad znamení? — zlý zmlkni ret. (čí?)
Což vám byl svět? My žert a smích
svatební vínek v kadeřích (kdy a kde to bylo?)
Než kdo to pro nás kvílel sten, (!?)
ó stiš se srdce, toť byl sen. —

Podobně na str. 20 v soudě duchů:

Hu tato hle cesta křižitá,
zde oko mu navždy dokmitá;
v den uhasne jeho klamný zrak,
noc rozsvítí zas jej bouřná temná;
teď v plameni lásky naopak
se ukojí jeho láska jemná.

Tomu rozuměj kdo můžeš, my tomu nerozumíme! —

Tedy více jasnosti! voláme netoliko k básníku pověstí těchto, nýbrž i k těm z novějších básníků našich, kterým jakási mlhovitosť a tápavá neurčitosť v citech a představách jest zvláštní oblibou. Neukládejte čtenáři svých plodův, aby řeč vaši teprve za vás spojoval, srovnával, doplňoval, ba aby mnohdy i myslil za vás; neboť člověk mermomocí nějakou myšlenku v proudu slov a veršů předpokládaje, často s mrzutostí shledává, že všechno lovení jeho v této spoustě bylo nadarmo.

Tato nesrozumitelnosť a nejasnosť tuším přední jest závadou, pro kterou se plody „moderního" básnění českého v národě neujímají a nikdy neujmou. Romantika zahájená Máchovým „Májem", u nás nezdokonalila, nevytříbila se v romantiku národní.

U Poláků po „Marii" Malčevského přišla „Gražyna a Konrád Wallenrod" — u nás bohužel následoval po „Máji" nechutný Hálkův „Alfred" a „Goar" a působením cizích vzorů „světová" reflexe širokým proudem rozvodnila se naší novou literaturou, tak že ani „Adamité" Čechovi nezůstali jí prosti. (Krásným pokrokem jest ovšem téhož básníka „Čerkes", která báseň však o sobě ještě nevyšla a tudíž dosti oceněna ještě býti nemohla.)

Jak lehce, určitě a jasně vysloveny jsou nejhlubší myšlenky v Göthově „Faustu" Puškin své verše předčítával staré chůvě své, a gondolieři vlaští zpívají si stanze Tassovy jako my národní písně své. Tomu se učme od poesie světové! — Nezavrhujeme „světový" let, na který se vydala moderní poesie

naše, neupíráme, že formální, jazykové stránce jím skvěle bylo posloužено; ale čas už s kořistí tou vrátiti se k opuštěným luhům domácím a zapěti zase od srdce k srdci řečí vlastní, jasně a zvučně jako Záboj pěl a Kollár, Erben i Čelakovský a uvidíte, že sice na vašich písních nebude lze udržeti zlatou ořízku a lipskou vazbu tak dlouho neporušenu jako se nyní děje, ale za to, že zase půjdou z ruky do ruky, a ode rtů ke rtům budou mluviti i těšiti a šlechtiti lid náš.

Avšak mluvíme tu o věci, která jen jistou měrou týká se básníka pověstí „U krbu." Básník náš nezná nudných reflexí, snažil se býti stručným a konkretním, ale to mu jen vytknouti si dovolujeme, že to činil někdy na ujmu jasnosti. Také se dikce baladická nehodí vždy pro pověsti. Dle našeho soudu jediné Erben posud mistrnou rukou ukázal, jak pověsti národní spracovati, aby zůstaly národními, nejen látkou nýbrž i formou. Proč ho nenásledovati? —

S potěšením jsme při básních Hrubého pozorovali, že práce pozdější pracované jsou též lepší, a že se v nich („Na čekání") poněkud emancipoval také z jambův a nezvučných mužských rýmů, kterých výhradně užívati zajisté není s prospěchem. Jsme ubezpečeni, že pěkný talent mladého pěvce nám svým časem vydá ještě plody dokonalé. Jen ať pěje národně nejen látkou, ale i duchem a formou.

Vladimír Šťastný.

Osvěta, listy pro rozhled v umění, vědě a politice. Redaktor a vydavatel V. Vlček. — Ročník VII., díl I.

Sešitem červnovým Vlčkova Osvěta dokončila první pololetí ročníku VII. Najde-li čtenář ve všech ročnících výborného tohoto měsíčníku hojnost článků ceny trvalé z oboru vědy, umění a politiky, tož ročník letošní nade všecky vyniká svým rázem čistě českým a slovanským. Milo a poučno tu čísti časové články historicko-politické: *„Zápas Evropy s plemenem mongolským,* hledíc obzvláště k válkám Rusův s Turky" od Jos. Procházky, *„Slovanská otázka"* od dra K. Mattuše, *„Naděje v budoucnost Slovanstva"* od Fr. V. Jeřábka. Pěkný obraz *„Černohorci ve zbrani"* nakreslil nám Jos. Holeček z názoru vlastního. — Z oboru vědy nejvíce místa dopřáno článkům literárněhistorickým a to po právu. Poučuje se tu čtenářstvo o nejsvětějších zájmech a důležitostech národních, o národní naší literatuře, způsobem zábavným a příjemným, jednotlivé zjevy kulturního života našeho probírají se tu do podrobna v rozsáhlých monografiích, budoucím vzdělavatelům pragmatických dějin naší literatury národní chystá se takto hojný a výborný material. Ze článků sem spadajících nad jiné vyniká Schulzova duchaplná studie *„O české baladě a romanci,"* v níž p. spisovatel nám podává historický rozvoj české balady a romance za nové doby naší literatury — Dr. Josef Kalousek sepsal zase velmi poučný *„Přehled dějepisné činnosti české* v letech 1872—1877," a Primus Sobotka *„O překladech v novočeské literatuře."* — Biografie zastoupena důkladnou a rozsáhlou studií osvědčeného v tom oboru mistra p. Ant. Rybičky *„O Janu Nejedlém,"* jehož veliké a nepopíratelné zásluhy o národní naši literaturu nestranně vylíčeny aniž zastřeny jsou některé slabé stránky jeho povahy, pro něž v době nejnovější odsouzen byl za nepřítele všeho snažení národního. B. V. Spiess vylíčil nám *„Jan Kocína z Kocínetu a jeho dobu."* V. Podhajský napsal vřelou vzpomínku na velečinného a obětavého vlastence

a paedagoga českého *Jana K. Škodu.* Jiných zasloužilých vlastenců a spisovatelů našich v první čtvrti r. 1877 zemřelých (Ant. Marka, Fr. Petery, Ferd. Košina, Rob. Nápravníka, dra Jos. Matouška) vzpomíná El. Krásnohorská v citupiném článku nadepsaném „*Nové hroby naše.*“ Edv. Valečka podal pěkně psaný životopis šlechetného vlastence a slavjanofila ruského *Nikolaje Alexejeviče Kirjejeva* a Ot. Mokrý rozebral činnosť básníka polského a historika *Aug. Bielowského.*

Věda lékařská zastoupena poučným a zajímavým článkem „*Pokroky v léčení nemocí vnitřních*“ od dra K. Chudounského. Z oboru věd přírodních rozsáhlý ale méně zdařilý článek podal Lad. Hajniš nadepsaný „*Rozhledy na poli technickém.*“ Nakupena tu ohromná spousta materialu ve způsobě pouhých výpisků z děl větších. Není tu té průzračné jasnosti a slohové plastiky, jakou shledáváme ve přírodovědeckých článcích Fr. Studničky, Em. Bořického a M. Pokorného, s nimiž bychom si přáli co nejdříve opět shledati se v Osvětě.

O umění našem jedná pěkný článek dra Jos. Kalouska „*O historii výtvarného umění v Čechách,*“ ve kterém p. spisovatel důkladně odbyl útoky německých professorů Gruebera a Woltmanna, jimiž dorážejí na zachovalé posud památky výtvarného umění v Čechách, buď snižujíce vše co uměleckého Česká země v sobě chová, nebo zapírajíce český původ toho, čemu nelze upříti ceny krasoumé. — Dr. Hostinský pojednal „*O nejstarších stopách umění evropského*“ a L. Svoboda „*O české opeře* r. 1876.“

Část zábavná obsahuje mimo některé básně Jar. Vrchlického a Jos. Hrubého velmi pěkný obrázek cestopisný od dra V. Kurze „*Z Lublaně do Terstu,*“ v němž p. spisovatel slohem půvabným popisuje kolové stavby krajinské, jeskyni Postojenskou, Kars a Terst, pak socialní román „*Starohorský filosof*“ od A. V. Šmilovského psaný slohem jadrným a velmi živým.

Řeč statí v Osvětě uveřejněných správna jest, jako v málo kterém časopise našem; jmenovitě z „Filosofa Starohorského“ viděti, že není nikterak se škodou básníkům našim, všímají-li si pilně všelijakých těch prací brusičských. Šmilovský dobře si povšimnul všeho, co v oboru tom posud u nás pracováno; vybíraje všude s rozvahou, jaké tu ovšem třeba, dobrousil se slohu ryze českého, jadrného a půvabného. Kéž by i jiní ho následovali.

Přáli bychom si z toho srdce, aby Osvěta vytrvala na dráze, kterou letošním ročníkem tak šťastně nastoupila, aby pokud možná vystříhala se článků, z nichž by kdo výmluvu sobě bráti mohl, že se jimi uráží jeho přesvědčení, a vzdaloval se proto našeho nejlepšího časopisu poučně-zábavného. I když se pominou věci takové, zbude toho ještě dosť a dosť, odkud pravá osvěta v lidu našem šířiti se může plným, nezkaleným proudem.

F. B.

Úplný Besednik. Spořádali Jiří Bittner a Jos. R. Vilímek.

Jak důležitým činitelem v našem životě společenském a národním byly a jsou posud naše české besedy, vůbec známo. Na besedách národních počala se pěstovati ušlechtilá zábava, jimi šířil se dobrý ton a umělecký vkus v obecenstvě našem městském i venkovském, jimi budilo a utvrzovalo se vědomí národní v kruzích nejširších. Podstatnou pak částí našich besed byly od počátku deklamace vážné i žertovné, kteréžto, byly-li náležitě předneseny, vždy nacházely vděčné posluchačstvo. Ale nejen na besedách i o jiných slavnostech a zábavách společenských a veřejných přednášívají se proslovy a jiné básně

příležitostné. Za tou příčinou vydávány Krasořečníky, Besedníky a jiné sbírky přiměřených k těm účelům deklamací, ale ty jsouce skrovného jen objemu a nešetříce vždy náležitého výběru, brzo se vyčerpaly, a pořadatelé besed a jiných zábav a slavností, v nemalých se ocitali nesnázích, kde nabrati látky nové, aby nebylo potřebi opakovati pořáde jedno a totéž. Potřebě této výborně vyhovuje „*Úplný Besedník,*“ jejž spořádali pražský herec a spisovatel *Jiří Bittner* a vydavatel Hum. Listů *Jos. R. Vilímek.* Nový tento Besednik vytknul si za úlohu, „cokoli *dobrého* a *slušného* objevilo se až posud v *deklamatorní části* vážné i žertovné literatury české, veršem nebo prosou, původního i přeloženého a spracovaného, vše to v sobě sloučiti aby platné služby prokazoval nejen pořadatelům besed, koncertů, divadel, výletův a různých jiných produkcí a zábav, nýbrž aby byl též vydatnou pomůckou učiteli a žáku vyučujícímu a učícímu se deklamaci, jakož aby byl také milým společníkem všem, kdož hledíce si domácnosti rádi se baví čtením vybranějším.

Úplný Besednik rozvržen na těchto devět hlavních oddílů: I. Slovo o deklamaci od J. J. Kolára. II. Proslovy. III. Deklamace vážné 1. historické 2. obecné. IV. Deklamace žertovné 1. pro dámu 2. pro pána 3. společné. V. Besední čtení. VI. Dramatické výstupy. VII. Deklamovánky pro mládež. VIII. Díky za vyvolání s deklamatorními přídavky. IX. Dodatky.

Pokud z vydaných posud pěti sešitů souditi lze pp. pořadatelé úloze svojí výborně dostáli a mohou Besednik svůj vším právem nazývati „*Úplným*;“ tak bohaté a tak vkusné sbírky básní příležitostných neměli jsme posud v naší literatuře. Jen „Proslovů“ počítá se 71 a to ku příležitostem nejrozmanitějším: ku slavnostem národním, pěveckým, hudebním a divadelním, školním, na oslavu důležitých událostí národních a mužův o vlasť zasloužilých, ku sjezdům a merendám studentským, k besedám učitelským a k besedám vůbec atd.

Nebezpečné úskalí obeplouti bude pp. pořadatelům, až se dostanou k části humoristické. V rozličnych těch našich „Merendách, Besedách, Komických výstupech“ a p. nakupeno tolik frivolnosti a sprostoty, že tu věru veliké opatrnosti potřebí bude, aby „Besednik,“ jakož slibuje, vybral toliko co *slušného.* Podaří-li se však i v tomto oboru dobrému vkusu pp. pořadatelův učiniti výběr dobrý, pak jejich zásluha tím větší bude; neboť pořadatelé zábav společenských majíce před rukama hojnou zásobu dobrého čtení humoristického, nesáhnou zajisté ku sprostým „Merendám,“ jimiž kazí se dobrý vkus našeho obecenstva a řeč mateřská przní spůsobem nejhnusnějším.

„Slovo o deklamaci“ za úvod položené jest pouhé povídání o věcech všech možných a ještě některých jiných jen ne o deklamaci. Stať tu bylo by nahraditi něčím lepším, „praktičtějším.“

F. B.

Sláva a úpadek pana Jana Kroutila pololáníka z Drnkalova. Všem rozumným lidem pro zábavu i na poučenou vypravuje V. Kosmák. V Brně 1877.

Jest to vůbec známá zkušenosť, že, kdykoli hyperkultura svými omamujícími požitbami vyšší vrstvy společnosti podebírajíc je svými jedy obarvuje, oplzlostmi naplňuje, mravnosti a karakternosti zbavuje, že poesie se utíká z dušné atmosféry salonů hledajíc takových spůsobů života, při kterých mravnosť, ušlechtilosť, mírnosť, lidskosť, prostotu povahy a srdce nalezti lze. Čím více vyšší společnosť jest nakažena, tím nevinnějšími zdají se býti po

měry lidu selského a v dobách takových tvoří poesie idylly čili selanky, které nám jemný, neporušený život venkovanův ovšem v poetickém lesku idealním líčí. Tak měla řecká hyperkultura ve třetím století př. Kr. básníky selanek Theokrita, Moscha, Biona a zhejřilým Římanům za doby Augustovy zpíval Virgil své eklogy. V novější době zvláště Francouzi od doby Ludvika XIV. idylly pěstovali ze příčin snadno pochopitelných; v Německu pak byl v minulém století hlavním básníkem idyllickým Gessner. Jakkoli česká literatura, která teprve na začátku tohoto století se probouzeti začala, selanek pěstovati nemohla samostatně, ano tehda života národního vůbec nerci-li hyperkulturního nebylo, přece ani nemohla vyhnouti se všeobecnému ruchu a V. Hanka domníval se, že vyplnil mezeru v písemnictví českém, když r. 1819 Gessnerovy idylly na jazyk český převedl. Jinak zajisté netušil J. Langer vydav r. 1830 selanky své. Hlavním obsahem selanek všech věků jest neporušený, nevinný tytýž idealisovaný život venkovanů, který se takořka na svícen staví znemravnělým vrstvám vyšší společnosti, aby tyto podle příkladu prostého, mravního života se spravovaly. Selanky popisují lidi, jací nikdy nebyli; oni žijí jen ve fantasii básnické nemajíce na této tvrdé zemi nikde půdy, aby z ní vyrůsti mohli. Za tou příčinou opadává také rychle květ idyllické poesie, kdykoli energický ruch realního, anebo realistického názoru života se platným činí. To spatřujeme za dob našich, kde nemravnosť hrozného stupně dostoupila, aniž kterému básníku připadá, aby selankami trudnou mysl hojil. Od několika třicíti roků jest socialný život všech národův evropejských nesmírně rozerván; stavů politicko-socialných již není, šlechta na díle bývalé moci své jest zbavena, na díle sama se vzdala upomínek stavu svého majíc účastenství ve všech podnicích průmyslových a bursovních, měšťanstvo dávno již roztřískalo všecky hráze cechové, kamkoli se ohlídáme, všudy spatřujeme jen zbytky dřevních stavů, samé jednotlivce, kteří každý o sobě a pro sebe pracuje a bojuje. Starý mrav, staré ohrady a meze jsou vyhlazeny, to, co nazýváme ve společnosti *konvenienci,* na dobro z ní se vytratilo, vysokorodý aristokrat béře sobě za manželku leckterou tanečnici z balletu, mnohý parvenu kupčík dostává šlechtičku v manželstvo a nade všemi se vypíná vlněný baron israelský i neisraelský! Život aristokratické a měšťanské společnosti přestal býti organickým, ona jest bez tradice proto, že se ji sama vzdala. Za tou příčinou neposkytují tito kruhové společnosti již takových způsobů života, kde by starožitný, ustálený mrav v rozpor přijíti mohl s novým v popředí se deroucím názorem, z kteréhožto sporu se vyvinují nejdojemnější konflikty jednotlivce se společností celou. Proto literatura, která látku svou založiti nechce pouze na kriminálních případech, za doby novější obrátila se opět k životu venkovskému, poněvadž život venkovanů chová v sobě ještě dosti těch ohrad, které na tvrdosti starožitného mravu spočívajíce jednotlivce nutí, aby na těchto ohradách přestal a z nich nevykračoval. Utíká-li se tedy literatura opět do života vesnického, činí zevně něco podobného jak tehda, když poesie selanky skládala; avšak podstatně jest zde veliký rozdíl. Selankami hledala poesie útěchy, hleděla se sprostiti okovů, kterými ve způsobě přísné konvenience společnosť hyperkulturní členy své poutala nedajíc jim podle přírody a svobody se pohybovati a žíti: vesnickými však povídkami, které literatura nyní pěstuje, staví poesie na odiv právě houževnatý mrav selský, který ve přímém jsa odporu proti roztříštěnosti společnosti vyšší účastníky své, lidí venkovské, pod moci a nad-

vládou svou drží. Ač tedy látka selanek a vesnických povídek jest stejna, život totiž venkovský, přece směr obou jest různým: selanky idealisovaly venkovany, vesnické povídky jsou realistické líčíce nám venkovany jakými jsou ve skutečnosti: oni mají tytéž vášně jako my, jsou ctižádostivi, marni, marnotratni, lakotni, ale všecky tyto vlastnosti přivádějí je také do konfliktu s mravem starožitným, kdežto *nyní* ve vyšší společnosti takového konfliktu se obávati potřebí již není.

Ač vůbec tomu chtějí, že obrazy, novelly a povídky vesnické do evropejské literatury uvedeny jsou od Němců, není bedlivějšího pozorovatele tajno, že již Walter Scott ve mnohých romanech svých na př. v The heart of Mid Lothiam (srdce z Mid Lothiamu), v The lady of the lake (panna jezerní) atd. nakreslil takové povahy a situace, ježto úplně nynějším vesnickým novellám podobný jsou. Tím ovšem neupíráme, že teprve přičiněním Němců Jeremiáše Gotthelfa, Bertolda Auerbacha a Stifftera tento druh poetické literatury byl nejvíce pěstován a tím pak i do ostatních literatur evropejských rozšířen. Do české literatury novelly vesnické uvedeny jsou od Boženy Němcové, která roztomilou povídkou „Babičkou“, již vším právem vedle Gotthelfovy novelly „Käthi die Grossmutter“ postaviti sluší, velmi šťastný začátek učinila. Od r. 1855, kterého „Babička“ vyšla tiskem, literatura česká dostala více vesnických novel, k nimž se přidružila nejnovější práce Kosmákova „Sláva a úpadek pana Jana Kroutila pololánika z Drnkalova.“

Spisovatel líčí nám v této novelle kus venkovského života, který se takořka před našima očima odehrává. Tresť zkrátka jest tato. Starý J. Kroutil, zámožný sedlák v Drnkalově, muž poctivý a rozšafný, odevzdal hospodářství svému synovi Janovi a odebral se s manželkou Maryšou na výměnu; dceru Anyšu provdali do blízkého Pozorova na Šrámkův půllán, syn Jan pak vzal si Kačenu Koukalovu z Jakubova. Žena mladého Kroutila jest srdce nedobrého, pyšna, ctižádostiva, hašteřiva na věně svém 3000 zl. mnoho si zakládající, tak že muži i jeho rodičům na výměnce od ní mnoho trpkých řečí snášeti jest. Ve vsi Drnkalově octl se jakýsi Spěšný, rodák Drnkalovský, svého řemesla krejčí, který vyslouživ na vojně stal se v Drnkalově poštmistrem a trafikantem; důchody z tohoto obojího zaměstnání však nepostačují, aby pan Spěšný i se svou po městsku vychovanou choti pohodlně žíti mohl. Chce se tedy státi obecným písařem, aby důchody své rozmnožil; za posavádního starosty Kratochvíla nemá však naděje k tomu a proto intriguje proti němu, aby již starostou volen nebyl. Když důvěru občanů k starostovi podkopal, přimlouvá mladému Kroutilovi, aby staroství přijal; tento však se zdráhá, zvláště proto že starý Kroutil tomu nechce; avšak pan Spěšný získá pro plány své mladou Kroutilku a tak přijme Kroutil chtěj nechtěj úřad starosty. Tím nastala jemu doba strastí. Starý Kroutil zlostí, že syn ho neuposlechl, zemře raněn byv mrtvicí, vdova jeho, nemohouc uštěpačné řeči snachy své déle snášeti odebéře se k dceři do Pozorova. Mladý starosta zanedbává hospodářství svého, chodí do města častěji nežli potřebí, pan Spěšný jej „hobluje“, svede jej, aby složil selský oblek a šatil se po městsku, paní starostova taktéž si kupuje hedbávné šaty atd. Že hospodářství při tom kleslo, není divu. Když pak prostřednictvím Spěšného přišel do Drnkalova druhý hospodský, žid, najav sobě místnosť ve výměnce Kroutilově, nemělo hejření pana starosty konce. Tak se stalo, že starosta maje pořád peněz potřebí z daní sobě odvedených několik set na své marnotratničtví vynaložil;

když přísně vyzván byl, aby daně odvedl, pomohla mu matka na smrtelné posteli ležící. Avšak Kroutil nezmoudřel, u žida trávil dále. Když mu tento na nový rok podal účet za všecko, co u něho za půldruhého roku kupoval a trávil, lekl se, že to činilo na 2000 zl. Když pak žid peníze za osm dní míti chtěl, utekl se Kroutil k švagrovi Šrámkovi, se kterým pro ženu svou v nepřízni žil, a tento mu dal radu dobrou, že peníze si mohl vypůjčiti, židovi zaplatiti a tak nebezpečenství uniknouti, aby mu grunt prodán nebyl. Kroutil se polepšil důkladně; zákonní doba úřadování tříletá právě uplynula a proto byl Kroutil rád, že se úřadu zbaviti mohl a pracuje nyní při hospodářství svém tak pilně a rozšafně, jak před ním otec jeho.

Toť tedy tresť novelly jednoduchá, událost', která říkajíc každý den se stává. Avšak podařilo se spisovateli nakresliti před očima obraz nad míru zdařilý, který nás zajímá velmi, poněvadž nám namaloval věrně osoby jednající. Nejsou to idealisovaní venkované, nýbrž jsou to postavy z masa a z krve, lidé kostnatí, lidé upřímní a lidé falešní, jakých i na venkově hojnost' jest. Poznati při každé příležitosti, že spisovatel nekreslil pouze z fantasie své, nýbrž že ty postavy, které nám představuje, skutečně žijí a podle způsobu, jak nám je líčí, přesvědčujeme se, že spisovatel mezi takovými lidmi žije, že bedlivě pozoroval život venkovský, že nad to více neobyčejné nadání má, proniknouti do hloubi lidu selského. Tu jest především starý Kroutil, poctivý šedivec, který, ač do stáří svého pilně pracoval, nyní synovi, poněvadž on hospodářem jest, do ničeho se nevkládá, neb výměnkař již není pánem v domě, tím jest hospodář. Jen *radu* dává synovi, aby přednostenství obce nepřijímal, ale nezapovídá mu to jako otec; když syn neuposlechl, rozzlobil se tak, že mrtvice jej raní. Ale není on člověkem naprostó zlostným, naopak jest srdce dobrého, jen jako každý stařec jest laudator temporis acti; ale dovede také býti veselým a šprýmovným jako každý člověk, jenž dobré svědomí má. I mladý Kroutil jest vlastně srdce dobrého; neštěstím jeho však jest žena jeho, která se ráda nad jiné pro jmění své vypíná a nad míru po cti baží; on jest sice povaha váhavá, o své ujmě nerad se rozhodne k tomu neb onomu, ale „má rád v domě pokoj" a proto poslouchá více ženy své než rady otcovy. Mistrně kreslen jest pan Spěšný, či jak se psal Spiessni, jeden z oněch půlpánů, kteří přičichnuvše k životu městskému a naučivše se němčině již se považují za vzdělance a lidem venkovským pohrdají. Avšak nemíníme se více šířiti o jednotlivých osobách této novelly; přihlídneme k celku. A tu na panu spisovateli nechváliti nemůžeme, že nám vypravuje rozvoj povídky své rozvinul také obraz takořka všestranný života venkovského; neschází tu posvícení a veselí při něm; neschází tu pohřeb ani křest ani „ouvodky", ba i do krčmy nás vede a předvádí nám stálé hosti krčemní, kteří za prototypy takových lidí sloužiti mohou. Žádný pohyb, žádný způsob mluvení, žádné „špoulení" úst, kterých venkované užívají, spisovateli neušlo: zkrátka vidíme před sebou venkovany skutečné až do nejmenších podrobností líčené a poznáváme, že takové množství jemných a malých podrobností nepřehlednouti, nýbrž je zřetelně viděti dovede jen oko *pravého* básníka. Ač spisovatel na mnoha místech velmi příjemným humorem vypravuje, přece tam, kde předmět toho žádá, užívá dikce poetické; tak na př. praví, když Anyška Šrámková byla na úvodě v kostele: „srdce matčino jest v takovém okamžení živý žalm a tepot jeho tluče mocně na bránu nebeskou, že Pán Bůh nemůže nevyslyšeti prosby matčiny a v okamžicích takových posilá své

anděly na zem, aby novorozeňátkům byli věrnými strážci po cestě životem (str. 30.) Podobně krásně popsáno jest ticho večerní (str. 125), ovšem jen rysy, ale právě proto jest velmi poetickým. Srdcejemné jest loučení staré Kroutilky, když výměnu svou opouští: loučí se s kravami, se slepicemi i se psem; člověk musil sám na venkově bydleti a viděti, kterak bedlivá hospodyň domácího dobytka a drůbeže ošetřuje, aby pochopil, jak věrně Kosmák toto loučení líčil. A tak loučíme se i my s knihou Kosmákovou, kterou jsme s velikou zálibou četli, o níž jinak nevěříme než že každý přečta ji velmi uspokojen ji odloží.

V. Brandl.

Kytice z Krasického bajek. Pro českou mládež uvil Fr. M. Vrána.

Dílko to obsahuje 59 bajek vybraných ze spisů proslulého polského spisovatele biskupa Ignata hraběte Krasického, a pan překladatel pečlivě k tomu prohlédal, aby vybral a v české roucho oblékl takové bajky, které jak formou tak obsahem pro mládež nalezl nejlepšími a nejzáživnějšími, jak sám v proslovu podotýká. Práce ta se mu zdařila úplně. Vybrané kusy hodí se mládeži výborně, ovšem některé z nich mládeži už pokročilejší, mravným obsahem svým budou ji šlechtiti a vtipným, veskrze epigramatickým provedením bystřiti mysl její. Překlad jest plynný, jasný a správný, úprava knížky skvostná. Odporučujeme tudíž milerádi toto nové kvítko přesazené z utěšených sadů poezie polské přízni hlavně duchovenstva i učitelstva našeho. *Vl. Šťastný.*

Oprava.

Co nás došlo posudkův o článku „Misie Jednoty bratrské“, žádný nevytknul důležitosti jeho v ten smysl, že tu *ponejprv* aspoň v naší literatuře podán statistický přehled *údův* Jednoty bratrské. O misiích a jich pokroku přicházejí každoročně příslušné zprávy do veřejnosti; statistické soupisy samých údův Jednoty tisknou jen za „manuskript“, a mimo Jednotu do veřejnosti nepřicházejí. Nadopisovali jsme se mnoho, až nám z Ochranova k naší snažné prosbě odeslány *úhrnné* jenom soupisy; zprávy z r. 1868 a 1869 dány nám za našeho osobního pobytu v Ochranově k usilovnému našemu naléhání laskavostí tehdejšího šlechetného archiváře Römera. Při této důležitosti nadzmíněného článku dotklo se nás nemilo, že se v něj vloudily některé chyby, kteréž aby ctění čtenářové opraviti sobě ráčili snažně prosíme.

Na str. 36 v řádku 5 z dola místo Aruny stůj: *Anny*.
„ „ 39 „ 1 „ místo *Cl*iftonhill stůj: *Cl*iftonhill.
„ „ 46 „ 7 „ „ Devo*u*shire „ Devo*n*shire.
„ „ 47 „ 5 shora „ Ballind*e*ry „ Ballinde*rr*y.
„ „ 47 „ 13 „ „ Hu*r*tingdo*u*shire „ Hu*n*tingdo*n*shire.
„ „ 47 „ 14 „ „ Glou*s*tershire „ Glou*c*etershire.
„ „ 47 „ 18 „ „ Lanko*s*hire „ Lanko*s*hire.
„ „ 47 „ 5 z dola „ Pe*n*sylvanie „ Pe*nn*sylvanie.
„ „ 48 „ 2 shora „ 1741 „ 1742.
„ „ 48 „ 3 „ „ *D*ankaster „ *L*ankaster.
„ „ 48 „ 3 „ „ 1749 „ 1748.
„ „ 48 „ 4 „ „ 1751 „ 1744.
„ „ 48 „ 6 „ „ Staaten „ Staten.
„ „ 48 „ 6 „ „ 1763 „ 1747.
„ „ 48 „ 7 „ „ 197 „ 198.
„ „ 48 „ 10 „ „ 1760 „ 1759.
„ „ 48 „ 13 „ „ 1770 „ 1772.

Na téže stránce všude místo Wiskonsi*u* stůj: Wiskonsi*n*; místo Gnadenhu̇ton: Gnadenhu̇tten; m. Kernerville: Kerner*s*ville; m. Illino*s*is: Illino*is*; m. West-*T*alem: West-*S*alem.

Na str. 50 v řádku 23 shora místo Dou*b*a stůj: Dub*á*.
„ „ 50 „ 24 „ „ Č*e*rkovice „ Č*e*nkovice.
„ „ 50 „ 25 „ „ Doubě „ Dub*é*.

Ve článku: „Upomínka na publicistickou činnosť J. Erazima Vocela“ prosíme poopraviti:

Na str. 90 v řádku 17 shora vymaž známku: “ ku konci odstavce.
„ „ 90 „ 2 z dola místo 1861 čti: 1851.
„ „ 93 „ 9 shora místo učení čti: *zničení* ve smyslu *negace.*
„ „ 94 „ 15 „ „ tomu „ tom.
„ „ 94 „ 1 z dola smaž poslední: 476.
„ „ 99 „ 3 shora místo Jan IV. stůj: Jan IX.

Článek: „Statistika knížetství Srbského“ potkal se s uznáním i u našich pobratimů Srbů. Došel nás z *Bělehradu* ze dne 14. února t. r. zvláštní dopis pana Bogoljuba *Jovanoviće,* úředníka v srbském ministerstvě osvěty, z něhož dovolujeme si tento úryvek pro jeho důležitosť s laskavými čtenáři sděliti: „Poznav z novin, že jste podali do „Časopisu Matice Moravské“ článek: „Statistika knížetství Srbského“ nemohl jsem se domysliti, kde jste asi sebral material ke článku tomu; neboť mi je povědomo, že mimo onen přehled, jenž je v Milićevičově díle „Кнежевина Србиа“ umístěn, *a který jsem já sestavil,* nikde nic úplného o srbské statistice podáno nebylo. Proto také nemeškal jsem objednati si „Časopis Matice Moravské.“ — I nemohu nenechati nepřipomenuto, že není vinou mou, nepodal-li jsem více materialu a obzvláště materialu k moralní statistice.“ Dále nás činí velectěný pan zasylatel pozorny na některé chyby, ježto mimo vůli naši v dotčený článek se byly vloudily. Na str. 152. nejsou pod názvem „města“ zahrnuta jenom města v našem obyčejném smyslu, nýbrž všecka *obydlená místa,* tudyž *města* i *vesnice;* a na str. 153, kde se dí, že roku 1866 bylo v Srbsku *vyučováno* 50.893 osoby, tu že se rozuměti musejí vůbec všichni, v městech i ve vesnicích *čísti a psáti umějící.* Za tuto ušlechtilou nám prokázanou laskavost skládáme velectěnému panu zasylateli vřelé i upřímné své díky.

K. Šmídek.

Josef Heřman Galaš a pozůstalé rukopisy jeho.

Podal *K. Šmídek.*

Františkovo Museum v Brně chová ve své mnoholičné knihovně mezi jinými i dosti valně rukopisův, přiřčených zvěčnělému spisovateli moravskému a horlivci o blaho své otčiny, *Jos. H. Galašovi.* I zatoužil jsem poznati jich zevrubněji, vyčerpati z nich nějaké zralejší zrnko ku poznání vlasti a milého národu našeho, a takto vděčně obnoviti památku muže, jenž v době našeho nejhlubšího úpadku národního vřelou láskou přilnul k milé své vlasti moravské, nezoufaje nikterak nad blaženější budoucností národu svého.

Galaš provedl sepsání svého života sám až k roku 1792, od pokračování však z mnohých důležitých důvodův ustal. Tím liběji byli jsme překvapeni, naleznuvše hned mezi prvými jeho rukopisy „Opravení a doplnění biografie Galašovy, v Muse Moravské vydané.“ *Tomáš Fryčaj,* posledně farář v Obřanech u Brna, známý po veškeré Moravě svým *na tehdejší dobu* dosti dokonalým kancionalem, vydal r. 1813 v Brně prvý svazek básní Jos. H. Galašem, spolužákem Fryčajovým, složených i sebraných pod názvem: „Muza Moravská v pateru odděleních obsahujících duchovní, mravní, polní, veskoobčanské a starovlastenské hanácké písně skadatelů vlastenských, k prospěchu a vzdělání moravských vlastenců.“ Skládání tato Galašova uvedl ve slušný pořádek, zde onde poopravil, rozmnožil a tiskem vydal, jak se sám nazývá, „krajan a spoluškolník skladatelův Tomáš Fryčaj, kněz.“ Ke spisu tomuto přičinil ovšem ve chvalné snaze vydavatel stručný životopis Galašův, v nějž se však vloudila mnohá nesprávná udání, jichž poopraviti a kde toho potřeba doplniti a ke konci přivesti za dobro uznal ještě za živa Galaš sám. Jakož ku konci těchto svých doplňků skladatel podotýká, sepsal tyto opravy ve věku již valně pokročilém, nedlouho před svou smrtí; neboť zprávy o svém trudném životě končí takto: „S milostí Boží při všech svých pokleskách, trampotách a těžkých nemocech, jichž jsem až dosavad 16 přestál, z nichž každá, jak říkáme, smrtelna byla, dožil jsem přece 78 let (Galaš narodil se 1756, umřel 1840, v 84. roce věku svého). Záslušno zajisté, abychom čehož jsme se v těchto opravách

důležitějšího dopídili, sdělili s laskavými čtenáři, z nichž snad někteří dotčenou Musu Moravskou mezi knihami svými chovají. Mnohé nad to tam obsažené zprávy mají do sebe všeobecnou zajímavost, jsouce nenepatrnými příspěvky, jimiž značí se veškera doba, v níž po tak dlouhý věk činností svou blahodárnou zúčastnil se milý krajan náš.

Fryčaj napsal na str. 3. dotčené knihy, že J. H. Galaš narodil se v Hranicích dne 7. dubna r. 1756; Galaš opravuje bludné udání dne svého narození: „den mého narození vpadá na 4. dubna, a ne na 7.“

Druhá polovice osmnáctého století, kdež Galaš prožil nejkrásnější léta svého mladictví a mnohočinného věku mužského, patří podle zdání našeho mezi nejpamátnější doby věku křesťanského. Zárodky všech velikých vynálezův, jimiž se vším právem honosí osvícené naše století, nalezáme v kypré již půdě tehda zanořeny. Lavoisierem prospěla věda přírodní a základy položila k četným úspěchům, z nichž se raduje nyní před jinými vědami. I Lamarka dlužno považovati za pravého předchůdce nynější náuky descendenční, náuky Darwinovy. Světlo nové zářilo v minulém století se všech stran. Jmenovitě Francie byla tehda bohata velikými genii ve všech oborech vědectva. Montesquieu povznesl svým spisem „O duchu zákonův“ státnictví u výši, na kteréž se nyní nalezá. V Německu počali nejvyšší duchové v umělectví, jmenovitě v básnictví, vyvíjeti svěží nadějnou činnost. Konečně překotila z kořene francouzská revoluce veškero bývalé státní i náboženské zřízení; ba přihlíženo tu Condorcetem a St. Simonem i ku převratům společenským. Vše mělo znovu býti obrozeno a na základech číře nových zbudováno. — Novochtivost ta dotekla se bořivým směrem i samého kalendáře. Všeliké náboženství positivní bylo zrušeno, a na přestol vystavena vláda rozumu, jako k tomu připravovali Voltaire a veškera škola encyklopédistův. Kláštery řeholné zrušeny, počátek v tom učiněn zrušením nenáviděné řeholy jesuitské. Těsné úvazky mezi papežem všudež trhány a narušovány. Humanism šířen nejvýdatněji snahami svobodných zedníkův, v době zvláště císaře Josefa II. i v rakouské říši valně se zmahajících. Vědomí jednotlivých odsouvalo se na všech stranách od dosavadních vazeb, jimiž je spoutala vyšší autorita. Duch jednotlivcův roztoužil se uvolniti všechny obory své činnosti.

Jestiť nad míru zajímavo pozorovati, jak duch ten, ve všeobecnosti vanoucí, vlévá se obrodivou silou i v duši jednotlivcovu. I Rakousko pod vládou Marie Teresie i syna jejího, císaře Josefa II., nemohlo se ubrániti záchvěvův mohutně všude se probouzejícího nového vědomí; jenom že boj ten sestárlého věku s dobou v mladi-

stvém nadšení se obnovující byl v Rakousku tužší a prodlouženější. Stará budova hrozila zřícením již, nová znenáhla se jenom stavěla; přenáhlení u vývoji duchovém, nutnými zákony zpravovaném, dosti trpce pykal sám velikodušný císař Josef. V toto pološeří spadá mladý věk Galašův. Rodičové jeho záhy po jeho narození odstěhovali se do Blanska, kdež prodléval v duchovní správě jakožto farář bratr matky našeho Galaše, Jan Vojtek. Otec Galašův, František, opatřen tu byl laskavostí duchovního toho správce řezbářskou prací při farním chrámu Páně, maje tu vyhotoviti tři oltáře, kazatelnu a křtitelnici. Z tohoto jeho pobytu vypravuje Fryčaj zajímavý pro tu dobu případ, že matka synáčka svého, jehož byla neopatrná chůva o horká kamna nebezpečně popálila, Marii Panně na Vranově (Fryčaj dokládá: „dle tehdejšího obyčejného *předsudku*) zaslíbila a po šťastném vyhojení v habit řeholníkův Paulanův, jenž klášter na Vranově obývali, dítě své obléci dala.“

Galaš jevil hned v prvém mládí zvláštní nadání k malířství a k řezbářství, kterémužto zaměstnání věren zůstal až do své smrti. Proslulý tehda brněnský malíř *Havelka* měl rodiče k tomu, aby syna svého zcela umění tomu věnovali. Tito pak odstěhovavše se opět do Hranic náradou tamního učitele, Bened. *Kellera*, a svým vlastním popudem jakož i podle učiněného slibu usnesli se, odevzdati ho vyšším studiím latinským. I odešel Galaš za tím účelem r. 1768 do Lipníka oddav se na tamější koleji studiu gymnasijnímu. Skončiv tam se šťastným prospěchem svá studia byl by mladý studující rád podle vnitřního zápalu zcela se věnoval umění malířskému; avšak otec jeho, chtěje dostáti slibu, usiloval živou mocí o to, aby syn zvolil sobě za povolání stav knězský. I odebrati se mu bylo za tímto úmyslem do Olomouce, kdež při svých studiích valně potýkati se musil v tehdejších trpkých letech s nouzí a s četnými jinými nesnázemi, při čemž milého oddechu nalezal v zalíbeném sobě kreslení i malování. V prázdninách navštěvoval tytýž i strýce svého v Blansku. Tu však potkala ho osudná nehoda, ježto zrušila na jednou všechny úmysly otcovy ve příčině stavu duchovního, v němž by byl tento syna milerád spatřoval. Mladý Galaš seznámil se tu s tehdejším dvorským kaplanem knížete ze Salmů, jenž mu tak zvaný titulum mensae ku vysvěcení pohledávaný u téhož knížete vymoci přislíbil. Přímá povaha Galašova zmařila záhy tuto naději. Exřeholník tento zapůjčoval jemu ku čtení knihy různého obsahu; tázav se jedenkráte, jak se Galašovi jedna ze zapůjčených kněh líbí, rozmrzel se nemálo z odhodlané jeho odpovědi, (tehdáž, jak významně na onu dobu Fryčaj dokládá: „zdravou filosofií osvíceného“): „že

tu knihu jenom nějaký ignorant složiti mohl.“ Exřeholník mu na to ihned svoje přátelství odňal; strýc pak Galašův, farář blanecký, po této nemilé příhodě dosvědčil, aby se mladý theolog žádnou již nadějí nekojil, že dotčeného titulu mensae kdy nabude. K tomuto případu dokládá Galaš ve svých rukopisných doplňcích, že kniha tato jednala „o chvále květin“ jsouc v latině sepsána, na níž jména skladatelova nebylo — bylo‘ť vytrženo; „ostatní knihy, jichž mi zapůjčoval, byly z většího dílu historické i protestantských autorův.“

Po této příhodě pozbyl Galaš všeliké chuti ku stavu knězskému, k němuž, jak ze všeho jasno, ani hlubšího povolání ve svém vnitru nepocitoval. Vystoupiv ze druhého ročníku theologických studií odebral se s velmi nepatrnou peněžitou pomocí se strany svých chudobných rodičův do Vídně, hledat tam dalšího svého štěstí a trvanlivějšího bohdá zaopatření. Došed do Mikulova na hranice moravsko-rakouské pad na kolena s pláčem loučil se se drahou svou otčinou, líbaje vlastenskou půdu a Boha o další dobrodiní žádaje.

Do Vídně dospěl dne 28. října 1778. Maje odporuční list ke dvornímu malíři Šteinerovi, krajanu svému nezastihl ho při svém do Vídně příchodu při domě. Tím octl se záhy v trudných okolnostech. Spolucestovník jeho Frant. Sobol těšil ho a zavedl do předměstí Josefova do hostince, jemuž byl název: „U dobrého Pastýře.“ Zajímavo jest čísti, jak jej hostinská, když vstoupil do světnice uvítala: „Vítej mi, dobrý Moravane! snad nejsi *husita* (!!)?“ Občerstviv vyhladovělého mladíka chutným obědem těšila dále: „Nekormuť se tak velice; jsi v hospodě dobrého Pastýře, pod jehožto stráží, dokud se Boha a cnosti držeti budeš, dobře se ti ve Vídni povede. Dokud sobě větší známosti ve Vídni nezjednáš, já tobě z útrpnosti denně stravy miléráda poskytnu.“ Aby pak lakomého svého muže uspokojila, útlocitná Rakušanka dala Galašovi svou dcerušku vyučovati, aby tak něčím zplatil prokázané sobě milosrdenství. Neopomenul však nad to i malířstvím další svou ve Vídni živnosť sobě obstarávati, jmenovitě malováním světnic v domech městských i panských, a to s valným u všech úspěchem.

Dotčenou dcerušku, jižto se svědomitou pílí Galaš vypěstoval, oblíbil sobě a později za choť pojal ranhojič Metz z Mohuče rodilý, o němž Fryčaj (str. 11.) dokládá, že našeho Galaše k tomu přiměl, aby se odřekl na dále všelikého malířství a s ním raději navštěvoval anatomická kolegia tak řečené Josefinské akademie. Galaš (l. c.) bludné toto přítelovo udání opravuje v ten smysl, že Metz ho k tomu nepobízel, aby anatomická kolegia navstěvoval; „já sám, nevěda ještě nic o Josefinské akademii, kteráž teprv asi čtyry leta později

založena byla, navštěvoval jsem při universitě kolegia professora Libera, kdež jsem se i s Metzem seznámil. Brzy na to upadl jsem dne 19. března 1782, právě na svůj svátek (jmeniny) do velmi těžké nemoci, kterouž doktor Quarin, jehož Metz ke mně poprosil, febrim acutissimam pojmenoval; tento velmi vlídný lékař dal mne na svoje vlastní útraty k milosrdným zavesti, kdež mne často navštěvoval; byl jsem velmi velice (výraz to Galaši oblíbený) nebezpečný, a jemu jen po Bohu své uzdravení mám děkovati, kterážto nemoc spolu s rekonvalescencí celých 8 neděl trvala."

Na témž místě tolikéž mylně udává Fryčaj spůsob, jakým Galaš ve známosť vešel s Brambillou, s prof. Hunčovským (tolikéž Moravanem) a s Adamem Šmidem. Galaš ve svých zápiskách věc tu takto vyličuje. „S tímto posledním vešel jsem v první známosť u jeho milenky sestry mé bývalé žačky, za Metza provdané, an natrefiv u ní několik spisův k jejímu prospěchu složených požádal mne hned při prvém s ním setkání, abych mu Calissenii Institutiones Chirurgiae, dle kterých Hunčovský své učení přednášel, do němčiny přeložil, což jsem k jeho snažné žádosti i učinil, on pak v čistější němčinu uveda tiskem vydal, a pak mne teprve se svým plukovním ranhojičem Valentinem Göpfertem seznámil, kteříž mne oba k tomu namluvili, že já zanechav malířství na ranhojičství jsem se oddal, a od těchto obou Brambillovi schválen jsem byl; Hunčovskému pak často pathologické tabulky jsem známkoval (kreslil)."

Chtěje se v ranhojičství lépe vycvičiti, odebral se Galaš ku Goepfertovi v Korneuburku tehda přebývajícímu; pod tímto osvíceným mistrem v umění ranhojičském tak valně prospíval, že ho Brambilla za polního ranhojiče u pluku Khevenhüllerova ustanoviv do Hunčova na Moravě, v milé jeho vlasti, odeslal (1784). Tu též usiloval vědeckých v ranhojičtví pokrokův se domoci, sepsav zvláštní rozpravu „de duplici cava", kterážto v prvém díle anatomických bádání Josefinské akademie tiskem vyšla, a i v cizině s velikon pochvalou se potkala. Tím sobě získal větší pozornosť u svých vojenských představených, byv v téže důstojnosti do Vídně opět povolán a ke pluku Preisovu ve Vídni ležícímu přeložen. Pro své přímé jednání zakoušeti mu tam bylo četných nesnází, ba i mnohého pronásledování. Avšak mocný tehda Brambilla znaje lépe jeho ušlechtilou povahu a čirý ve všem ráz hájil ho všemožně proti všelikým odpůrcům, r. 1788 ustanoviv jej za vrchního lékaře u generalního štábu, zároveň nařídil, aby byl k ruce cís. tělesnému ranhojiči Goepfertovi, jemuž vrchní správa vzhledem k ranhojičtví ve veškeré armádě svěřena byla. S Goepfertem Galaš odebral se do Syrmie,

kdež prodléval arcivévoda František, potomní císař rakouský, jenž jim oběma, aby ve svém povolání snadněji mohli a rychleji úřadovati, zvláštní uherský vůz zakoupil.

I císař Josef II. sobě našeho Galaše pro vzornou a ráznou jeho povahu tak oblíbil, že mu 18. května 1788 tajné prohlednutí všech ku hlavní armádě příslušejících nemocnic svěřil, kteroužto úlohu Galaš svědomitě vykonav svému vznešenému panovníku bez obalu veškery jím zpozorované nedostatky a nešvary odhalil, čímž sobě, jak ani jinak nelze, četných nepřátel pozbudil. Fryčaj v dotčeném životopise dále dokládá (str. 12), že „tentýž slavný císař jemu albanského koně k rychlejšímu projíždění daroval," což Galaš opravuje: „nedaroval, nýbrž jen k jízdě ustanovil." Galaš však neznaje na koni jezditi, při zpáteční výpravě s něho byv shozen těžké poranění na prsou sobě způsobil a k budoucí své churavosti základ položil. Císař o nehodě té se dověděv obdaroval ho dvanácti dukáty.

Záhy po té stísněn byl Galaš kormoutlivější ještě nehodou, o které bludně píše Fryčaj (str. 13), že se byla udála v „Petervaradině"; tomu tak nebylo. Dne 13. května 1789 byl Galaš jmenován vrchním lékařem u Jaroslavské ekonomie v Halíči, kamž se byl z Bílého Kostela v Banátě dne 4. června odebral. Tam onemocněl třídenní zimnicí, a leže ještě v potu náhle byv k nemocnému povolán sobě nebezpečné zastuzení přičinil tou měrou, že nemoc vrazila se do očí nočním čtením bez toho již valně poškozených. Galaš oslepnuv odeslán byl k léčení do Lvova, později však r. 1791 do Vídně ku svému starému lékaři a příteli Adamovi Šmidovi. Fryčaj dále vypravuje, že „ku prosbě téhož přítele pohnut byl František II. tehdáž císař, aby bídného Galaše navštíviti ráčil, kteréž milostivé navštívení jej také tuze utěšilo", k čemuž Galaš ve svých doplňcích správné přičiňuje poznamenání, že „František nebyl ještě r. 1791 císařem, když ho byl navštívil; načež dí doslovně: „ano tento princ ledva že o mém neštěstí zaslechl, hnedka nařídil, aby jej vozka do hlavního vojenského špitálu k mému navštívení zavezl." Usilovnou pečí zručných lékařův navrácen zrak opětně ubohému Galašovi, avšak zdraví jeho bylo přece tak značně narušeno, že za dobré uznal, vojenské správy požádati, aby ho churavého dosavadního úřadu sprostila a pensi mu nějakou vyměřila. I svoleno k jeho prosbě; Galaš bolestně se rozloučiv se svými příznivci ve Vídni odebral se do rodného svého města, do Hranic dne 8. října 1791.

Zde v lůně klidné venkovské přírody lepšilo se vůčihledě seslablé jeho zdraví, ba poškozený zrak jeho značně se opět zbystřil. Galaš veškero své pochvílí věnoval lidumilnému svému povolání,

čímž se i jeho materiální okolnosti tak úspěšně zlepšily, že se mohl odhodlati vstoupiti do stavu manželského, což se stalo r. 1793 (dne 7. ledna); zasnoubil se s Annou, dcerou měšťana Andrla ve Hranicích. R. 1805 stiženo bylo rodné jeho město nebezpečnou epidemií, při nížto Galaš takovou obětovnou přičinlivostí vynikal, že ač sám dosti hrozivě postonávaje 116 nebezpečně onemocnělých opatroval, z nichž jen pět (a tito vlastní nedbanlivostí) jemu zemřelo. A jaké mu se za tak usilovnou snahu dostalo odplaty? 16 zlatých víd. č. bylať veškera jeho za to odměna!

Nenít zajisté snažnějšího člověka, zvláště je-li veškera činnosť jeho zamířena ku zvelebení národního blaha, jenž by ve všem ušel dráždivým útokům bídné závisti. Tak se událo i našemu Galašovi. Nebylo mu ani v rodném městě při všeliké obětovné i lidumilné přičinlivosti nekaleného klidu popřáno. Různá tam zakušená pronásledování přičítá Fryčaj (str. 15) tamějším lékařům, kteří prý jemu „brzy veliké mrzutosti, povyky, ba i tajná pronásledování na krk uvalili, žeť jedenkráte večerem samotný domů se ubíraje kamení se všech stran na něj lítalo, ba jakýsi bezbožník na něj do domu svého vcházejícího i střelil — ale jej pochybil. Z návodu těchto tajných lékařských závistníkův i někteří místa představení proti Galašovi zanevřeli, tak že mu praxi lékařskou zapovědět chtěli, a on přinucen byl u Josefinské akademie ve Vídni svou stížnosť o to vésti; což také i slavně vyvedl; neb dvorským dekretem tamotnému krajskému fisikovi zapovězeno bylo, Galašovi v jeho lékařském úřadu budoucně dokonce žádných překážek nedělati.“ Takto Fryčaj; Galaš pak opravuje v tento smysl. „Co na str. 15. o mém pronásledování zaznamenáno jest, nestalo se r. 1795, nýbrž 93, aniž také ze záští tehdejších lékařův, kteří mi všichni dobří a náchylní byli, nýbrž od jakéhosi potajného soka, jenž mne, jakož se ke svým důvěrným, sobě rovným zlosynům prohlásil, o život připraviti chtěl. Tento bezbožný a náramně mstivý padouch, jenž mnoho zlého v Hranicích natropil, vytloukl mi na ten čas v městě bydlícímu okna, a sice mrštěným, ostrým asi libru vážícím kamenem, kterýmž by byl na mále jednoho starého velmi počestného měšťana, kterýž mne právě na ten čas navštívil, zabil; neb kámen ten, jenž mně u samé hlavy šoustl, vražený do zdi učinil v ní asi půl druhého palce hlubokou díru, což vlastně na mne zaměřeno bylo. Což se v zápovědi lékařské praxe stalo, pocházelo od tehdejšího krajského lékaře K....y, kterýž se okolo r. 1800 do Hranic dostal.“

Fryčaj provedl životopisný nárys o Galašovi k r. 1813. Tam dosvědčuje, že Galaš ošemetným osočováním svých nepřátel a jinými

jizlivými trudy vezdejšího života vešken utrápený upadl „do truchlivé hypochondrie“; trudnomyslnosť tuto jal se ukájeti a mírniti vedle rady Theokritovy „holdováním veským Musám“, jichž prý od maličkosti věrným byl ctitelem a služebníkem. O výplodech těchto promluvíme později.

Avšak nejenom tím, že ve klidném zátiší věnoval píli svou oblažujícím Musám, o nichž prý Homér byl projádřil, že blah ten, kohoť ony milují, alebrž i lidumilným působením v úzkém oboru své činnosti usiloval rozsmucené nitro utišiti a konejšiti, dobře vyrozumívaje, žeť každý přede vším povinen jest, starati se o zvelebení blaha v nejbližším svém okolí, ve kruhu své rodiny, v mezích své milé otčiny, a že kdyby každý tak jednal, nešvary ve svém blízku odstraňuje a obětovnými činy prospěch své otčiny rozšiřuje, povýšil by se nejzdarněji i nejtrvanlivěji prospěch veškeré širé vlasti a dále i všeho člověčenstva.

Nejúspěšnější cestou ku společenskému blahu vedoucí uznával býti pravou *osvětu* duchem náboženským prozářenou. Aby se v lidu tehda dosti zanedbaném budila znenáhla chuť ke čtení a takto láska k vědám, z nichž opět pučí nutným věcí během i zmahání se blaha hmotného, založil Galaš ve svém rodném městě r. 1811 s povolením slavné arcibiskupské olomoucké konsistoře, ježto jeho ušlechtilý podnik úplně schválila, jakož i s vědomím zemské vlády, jížto katalog dílem svých vlastních dílem od jiných dobrodincův sebraných kněh předložil, *chrámovou knihovnu*, z nížto sobě nejenom hraničtí měšťané, alebrž i okolní obyvatelé knihy vypůjčovati mohli. A neuznáváme-li až dosud v zakládání podobných knihoven prvé a nejzdárnější základy ku všestrannému vzdělávání svého národa? Jenom ve všech i nejnižších svých vrstvách vzdělaný národ má platnosť a vážnosť ve kruhu jiných národův; avšak na této jenom cestě dospívá ku pravé *svobodě*, nabývaje takto potřebných vědomostí, jakých se u občanů ve svobodném státu při veřejném životě státním nutně vyžaduje.

Než klidný ten život Galašův ztrpčen byl nehodou, jež ho stihla r. 1812 dne 20. července, kdež maluje světnici jednoho ze hranických měšťanův a práci svou právě dokonávaje, spadl z lešení špatně upraveného. Těžkým tímto pádem sobě velice na prsou uškodil, že pohromu tuto považoval za původ záhé své smrti, která však bohudíky nepřikvačila tak urychleným krokem na vlastimila našeho.

Zrak jeho lidumilný obrácen byl s toutéž horlivou pečlivostí ku hranickému školství, ač veškery jeho snahy v té příčině nevyplnily se. Ve svých zápiskách, jež jak svrchu dotčeno, ve vysokém

již stáří k životopisu svému Fryčajem podanému přičinil, podotýká, že při valném sezení městského školního výboru, sestávajícího ze starosty a šesti údův, předložil návrh, že by to bylo nad míru úspěšno, aby při hranické škole ustanovil se schvální duchovní *řiditel* (jak tehda bývalo až do r. 1848 při čtverotřídných tak zvaných normálních školách), jehožto správě by pak všichni ostatní učitelé podrobeni byli, k čemuž prý také všichni údové svolili. Zámožnější mezi nimi složili ihned asi 1500 zl. v. č., kterážto záloha později výše zrůstala, tak že v době, kde Galaš řádky tyto psal, vyplývající odtud úroky 300 zl. konv. m. převyšovaly. „Než ale," běduje Galaš, „žádný k témuž cíli a konci určený duchovní direktor žel bohu! se nenachází; avšak té radosti přece jsem se dožil, že jsem ze štědrosti měšťana Kobra *čtvero fundací* pod mojím jménem (poněvadž on jmenován býti nechtěl) založil, totiž 1. na školní premie, 2. pro nejlepšího učitele, 3. pro chudého otce neb pro vdovu, jež své dítky cnostně vychovati se snaží, a 4. pro nejcnostnější chudé dospělé děvče, kterážto fundace každého pátého roku po 100 zl. konv. m. (ve stříbře) udělena bývá. Avšak ani toto přičinění bez trpkosti ku svému cíli nepřišlo."

Roku 1818 náš vlastenec náhodou dostal vědomosť, že císař pán zasloužilým vojenským lékařům ročního příspěvku po 100 zl. stř. uděluje; pročež složil i Galaš prosbu k nevyššímu trůnu, aby i jemu téže milosti popřáno bylo. Než slyšmež vlastní jeho o tom vypravání. „Prosbu poslal jsem svému příteli panu prof. a sekretářovi Josefinské akademie Vilému Šmidtovi, žádaje, aby ji Jeho cís. Veličenstvu předložil. Ten ale jsa politikus podal ji cís. vojenské radě, načež mi odpověděl, že se taková milosť jen těm zasloužilým vojenským lékařům uděluje, kteřížto ve francouzské válce byli sloužili; nicméně ale že se mi darem 75 zl. víd. valuty uděluje, kteréž mi ve zdejší krajské kase vyplaceny budou; víc ale že očekávati nemám. Já rozmrzev se nad takýmto jednáním udělal jsem druhou prosbu a požádal pana protochirurga Beinla, aby ji Jeho cís. Mil. podal, což on také rád učinil, načež má žádosť ochotně vyplněna byla. Než ale nadporučík, jenž mi to oznámil, přiložil k tomu také to vyřízení od plukovníka, že jsem já ne přídavku, ale vězení u profosa za svou takovou odvážlivosť zasloužil. Načež jsem mu tuto dal odpověď: že bych já se nikoliv nepříčil, témuž trestu se poddati, než ale kdybych jej byl přestál, že bych přímo ke trůnu našeho milostivého mocnáře, jenž mne a mé okolnosti lépe než pan plukovník zná, chvátal, jak se se mnou zachází, ústně požaloval. Od kterézto doby žádná více pohrůžka mne nestihla. Ba i oněch

75 zl. bylo mi vyplaceno. Já bych o ten přídavek nebyl prosil, kdybych za jedno nebyl býval přesvědčen, že mnozí mladší, jenž ještě dlouho, dlouho byli by sloužiti mohli, nebyli do výslužby vstoupili a přídavek tentýž obdrželi; za druhé poněvadž já nejen u slavné armády v turecké vojně obvazuje raněného dělostřelce mezi hřímajícími dělami již tenkráte na sluchu svém škodu utrpěl, zde pak jakožto pensionista hromem, jenž r. 1802 do jednoho blíž mého domu stojícího vysokého topola udeřil, nemálo jsem zase ohluchl, tak že z této příčiny méně schopným jsem se byl stal k obsluhování nemocných, a malováním nějaké pomůcky k mojí skrovné pensi vydělávati sobě přinucen jsem byl, v kterémžto čase na sukna pro kupce jsem malovával, krom těchto ale čtyry velké obrazy vodními barvami pro zdejší kostel, tři oltářní, z nichžto v oleji jeden, pro cizí chrámy, pak pět cest křížových a mnoho krucifixů plechových k cestám jsem vyhotovil; za třetí, že můj zrak také velmi slábnouti počal a mne k malování méně schopným uspůsobil. Nicméně neustal jsem, dle své možnosti zdejší mládež v rejsování (kreslení) vyučovati, což až dosavad konávám, tak že letošího roku 14 chlapcův a 2 děvčata zadarmo v témž umění cvičím. Toto vyučování, při němž se zavdy ku mravnímu napomenutí a ku napravení srdcí příležitosť namítala, bylo mi až dosud velikým potěšením, ač jsem od některých rodičův za to nic leč velký nevděk obdržel.“ Jadrný to obraz tehdejších společenských poměrův!

Současně s Galašem žil v Těšíně muž, stejným jako náš vlastenec směrem nadšený, povznesti vzdělání svěřené sobě mládeže. Byltě to tamější prefekt gymnasijní, *Šeršník*, jenž založil si u tamějšího obyvatelstva stále vděčnou památku rozšířením a vhodným upravením knihovny téhož gymnasia. S ním si Galaš srdečně dopisoval. V jednom svých listův stěžuje sobě a touží na nevděk svých krajanův Hranických, na mnohé tam utrpené útisky; Šeršník, jenž sám byl 160 knih bibliotéce Hranické daroval, v odpovědi ho těší a napomíná, aby sobě různé ty trudy a svízely, jichž mu v Hranicích od svých vlastních krajanův snášeti jest, příliš k srdci nebral a tím příliš mysl nezkormucoval, vždyť prý i Šeršníkovi jinak se nevedlo, ačkoliv byl své otčině vše dobré, seč jen byly síly jeho, prokázal.

Bylať pak veškera povaha Galašova příliš ocelova, aby ji mnohonásobná pronásledování byla strhla se dráhy v dobře uváženém zámyslu jedenkráte nastoupené. Ba ta jen zdvojnásobňovala, jak to u všech silných charakterův bývá, činnosť a usilovnosť jeho. Virtus infirmitate perficitur. Snahy jeho obecnomyslné zamířily svou činností tam, kde činné soustrasti nejvíce jest třeba, k nemocným a jakým-

koliv neduhem stísněným, k čemuž vedlo jej ovšem samo jeho lékařské povolání. Než ať mluví sám! „Slyše a vida sám jak velmi velice chudí, zvláště pak počestní lidé, roznemocněvše se, bývali opuštěni ve svojí největší potřebě a bídě zde v Hranicích, kdež žádného lazaretu není, přemýšlel jsem o tom, kterak by nedostatku tomu brzy některak aspoň mohlo zpomoženo býti. I pohnul jsem svou manželku k tomu, abychom prozatím jedno oddělení od ostatního domu, v němž hofír (podruh) přebýval, k obsloužení takýchto chuďasův a bídných opuštěných žebrákův věnovali. Což ovšem přijato bylo, poněvadž já sám jsem k tomu pozvolil, že já, dokavad moci budu sám lékařskou pomoc obstarám. Ale milý Bože! jak velmi bolestně mně a mojí manželce připadati musilo, když jsme slyšeli, že právě tací lidé, jenž k tomu prozatimnímu lazaretu zhola ničímž nepřispěli, projekty ku prodaji tohoto dílu v úředním spolku dělati počali, což by se snad od nich skutečně bylo stalo, kdyby spis mé přislíbené oběti v rukou ode mne byli měli. Načež má manželka hnedka svůj úmysl změnila, a to místo — poněvadž dům jejím vlastnictvím jest — jen na tak dlouhý čas, jakž jí volno bude, ku přechování takových ubohých lidí připustila, ve kterémžto stavu až posavad ještě pozůstává, málo však kdo ze zámožných ba i z těch, jichž by to povinnosť a povolání bylo, se tam dosud byl ukázal, kromě když jich k tomu povinnosť nutila. Stravu a jiné potřeby musím na větším díle vyžebrati; ti pak lidé, jenž k ústavu tomu ani heblou nepřispěli, nejochotněji své nemocné čeledíny do něho posýlají. Co za trpkosti jak ohledem téhož ústavu pro chudé nemocné tak i ohledem založené ode mne knihovny a čtyř fundací pro školní prémie mi za vděk připadly, to milý Pán Bůh nejlépe zná.“ Pravdu zajisté ve smyslu politickém (mudráckém) pronesl ke mně jeden ze zdejších právníkův takto ke mně řkouc: „Kdo obci slouží, ten béře od ďábla za svou práci a snažnosť záplatu.“ Kristova ale propověď zní jináče: „blahoslavení, jenž pro spravedlnosť nátisky snášejí, nebo jejich jest království nebeské. A tento slib Pána Ježíše osladí každému, jenž v něj věří a jemu se důvěří, i ty nejhořčejší trpkosti.“ Tak i za doby Galašovy v tak zvaných dobrých časích bylo zhusta vrstevníkův, jenž na svůj prapor zavěsili nyní jen jasněji a rázněji vyřknutý princip holé „oportunity“, pouhého zevnějšího úspěchu, proti nimž s hamižným směrem materialistickým tím liběji prozírá a odráží se obětovná i zbožná mysl Galašova, kteráž jasně prosvítá i ze samého hesla, kteréž dotčeným doplňkům ku svému životopisu byl předeslal: „Nic ze všeho toho, což jsme dobrého vykonali, nejméně sobě za vlastní zásluhu pokládati smíme: neb každé, každičké

dobré jednání naše jest darem milosti Boží. Beze mne, pravil Pán Ježíš, nemůžete nic.“ Útěchou, že při všech svých četných trampotách i chorobách, dožil se přece 78 roku, končí zajímavé ty bibliografické nárysy, k nimžto jmenovitě ve příčině založené Galašem nemocnice pro chudé ve Hranicích jen to ještě dokládáme, že v závěti své odkázal dům svůj i se zahradou — choť jeho předešla ho smrtí r. 1836 — rodnému svému městu s tím však dokladem, aby dům ten přeměnil se úplně v nemocnici pro chudé nemocné.

Mezi rukopisy Galašovými, jež Františkovo Museum v sobě chová, nalezli jsme dva, rakouskou censurou přehlednuté a k tisku povolené. Prvý z těchto rukopisův má název: „Josefa Heřmana Galaše *Paramythie* z Herdera a z některých jiných básníkův přeložené r. 1812. Censorem podepsán jest všeobecně po Moravě sbíráním starých rukopisův ve zrušených klášteřích proslulý *Cerroni*, jenž ku konci připsal: „Censuriert — Imprimatur gegen Abgabe dieses MS. und 4 abgedruckten Exemplare an das Bücherrevisionsamt.“ Paramythie byla báseň, Herderem vzniklá a jemu zvláště zalíbená, kterouž on vykládá sám v ten smysl, že béře sobě za původ nějaký případ z antické mythologie, jemuž pak nový ladný tvar a smysl usiluje připůsobiti. Některé z Herderových paramythií zamlouvají se mile svým provedením a ušlechtilou odtud průsvitnou myšlenkou. Galaš vybral ku převodu svému tyto básně: Květ Gracie — Zefyrové (rozmluva) — sněžný zvoneček — oželená proměna — jitřenka — den a noc — výběrek Květušin — lilie a růže (jedna z nejpěknějších Herderových paramythií) — stvoření hrdliček — sen — a vůbec známá: umírající labuť. Mluva ve překladu posuzujeme-li ovšem s nynějšího stanoviska, na něž se povznesla dikce básnická mladistvých našich spisovatelův, jest nejvíce nesprávna, ba nemotorna; rukopis nezasluhoval by již za touto příčinou býti tiskem vydán, ač nedíme nic o tom, že i veškeren ten způsob básnění paramythií nenaleznul po Herderovi ani následníkův aniž stálé u čtenářstva obliby.

Druhý rukopis, jejž Galaš tolikéž byl podal c. k. censuře a sice jak úředně poznamenáno čteme: cens. præs. 16. Juli 1803, nese v čele nápis: „Osudné povolání básníka *k bukolickému pění.*“ — Censura připsala. „Admittitur et imprimatur ommissis deletis. Gresch, Censor. K. k. Büchercensurkommission in M. Mæhren.“ Některá místa nalezáme v skutku censorem zcela přeškrtnuta. Galaš při veškerých svých útrapách roztoužil se po básnictví, domýšleje se v libém s Musami obcování dospěti k želaném klidu. Počátečně nesla ho mysl roztoužená k epopejím Homérovým, k básnictví epickému; ale

veškeré jeho vniterné rozladění rozhodnějším svahem přilnulo ku pění bukolickému," jak v úvodu k dotčené sbírce idyllických svých výplodův sám to s jasným vědomím projadřuje, kterážto slova k úplnějšímu seznání jeho slohu tuto uvozujeme: „Tak tichý genie, chop se Gessnerovy pastýřské píšťaly, pěj na ní o čisté mladého světa blaženosti veselé písně, a tak mé zármutkem a žíravými starostmi a nátiskami poněkud sklíčené, zasi předešlé radosti a veselosti otvírej a rozšiřuj srdce!" Zvláště to zkroucená skladba vět, v jisté době u našich spisovatelův i jinde dosti oblíbená! Prvá báseň pěje chválu Musy Theokritovy a Gessnerovy; ale největším v tom oboru básníkem jest Galašovi přece jen Gessner; neb takto o něm rozháraným vzletem se pronáší: „Mnozí tvojich (t. Theokritových) ctitelů snažili se tvé božské umělny získati přízeň. Moschus a Bion byli tak šťastni, nakloniti ji k svojemu pění. Kleist a Foss (Voss) přivábili ji z Hyblejských hájů též na svou vlastenskou půdu; ale žádný, žádný z tvých hodných následovníkův tak štědře její neužil milosti jako *Gessner!*" V duchu téhož obdivovaného Gessnera nalezáme tam složenu původní selanku: „na Libušku"; pak následuje „Vábení Musy do Moravských hájů"; z úvodu seznáváme, že i náš Galaš vězel hluboce podle příkladu Klopstockova v obdivování se starogermanským *bardům*, jenžto, jak nyní vůbec jest průvodno, byli národními pěvci u národův keltických nikoliv pak u plemene germanského; tak uchvacující bývá moc nějaké nové nadšením rozechvěné myšlenky, že i náš moravskoslovanský Galaš v úvodu pěje: „Božská zpěvanko silného Barda, abych tak šťastný byl, přivábiti tebe do toho krásného údolí, v němž kdysi slavanské křepčily uměny." Nám bude neméně zajímavo zvěděti, co v nevinných těchto básních uznal censor za hodno, aby škrtnuto bylo pérem censorským. Básník vědom sobě jsa různých námitek, ježto za jeho ovšem doby mohly mu činěny býti, že se pokouší vzletné již vybroušené německé básnictví převoditi ve sprostou řeč nevzdělaného, opovrženého lidu moravského, omlouvá svůj podnik v témž úvodu takto: „Vím sice, co docela znemčilí řeknou, a slyším již zdaleka jejich potupného chechtání mé uši bolestně obrážející ohlas, an takto zní: ha, což to za pošetilá opovážlivosť, Gessnerovu Musu z plodné německé půdy na pustý slavanský (Galaš všude píše slavanský) louditi suchopar? Ale neděs se tím mojich znemčelých vlastencův potupným chechtáním a svého vlastenského jazyku nevděčným a lehkovážným pohrdáním, má dobrá bohyně!" Porok tento zhrdlých němčinou krajanův ustřihl censor svými nůžkami; odtud patrno, že každý smělejší projev vlastenského citu nepříjemně se dotýkal tehdejší rakouské vlády. Náš básník pokračuje

dále: „Nevěř jim, že tak plana jest a studena slavanského jazyka půda, že by docela neschopná byla ku přesazení rozkošných tvého Milika kvítečků, neb dostal jsem jich onehdy z *Nejedlého* české zahrádky spanilou kytku. Ano i toho svědectvím Polyhymnie jistý jsem, že již tehdáž, když ještě tvá vlastní ouhorem ležela, líbezné plodila ovoce, totiž pod pilnou *Moravských Bratří* péčí a opravou. Od oné ale truchlivé doby, co jejich Beránků jakýmsi strachem zplašené ven z vlasti se rozprchlo stádo, tak hustým trním a bujnou zněmčilství zarůstlo pejřavkou, že to sám za Herkulovou pokládám práci, celý ten neřád z moravské dobromluvnosti Komenského vypleniti dvojzubem. Nicméně přece já vroucnou vlastenskou nutkaný láskou pokusím se v tom, jakžkoli tuze a takměř dvě sta let již zpuštěném poli aspoň svůj pilně vzdělávati podíl. O by Krasopán moje srdečné vyslyšel kýžení, by ospalého ducha mých milých vlastenců k pilnému vzdělávání a zvelebování národního jazyka vzbuditi ráčil!“ Podali jsme úryvek tento v úplném znění, aby čtenářové poznali ušlechtilou, láskou ku ztýranému jazyku rozháranou mysl básníkovu, jakož aby sobě utvořili poněkud aspoň jasný obraz o výši, na jaké tehda stál jazyk náš československý (nezapomeňme, že to psáno před r. 1803).

Tehdejší časové, jako vůbec známo, byli nejen náramným překotem veškerých státních i společenských poměrů ve Francii alebrž následovavšími odtud krvavými válkami, celou Europu tehda ku všeobecnému rozruchu roznítivšími, tak uvnitř tolikéž rozbouřeni a bezčetnými pro každého pohromami stísněni, že touha po konečném míru přirozeným během v útlejších duších se rozvinouti musila. Vroucnému tomuto u všech přání poskytl náš básník zpřízněný ohlas ve skladbě, jižto nadepsal: „Toužení po *pokoji*“ s pěkným mottem z Cicerona vzatým: „Nihil est tam populare quam pax, qua non modo ii, quibus sensum natura dedit, sed etiam tecta atque agri mihi laetari videntur.“ Na to setkáváme se tam s básní ve způsobu rozmluvy nadepsané: „Musa a básník“, která tolikéž pozornosť naši zbuzuje škrtnutím tam několika míst pérem censorovým, jmenovitě ona rčení, jimiž básník ubolévá „nad nynějšími bouřlivými a mudrlantskými léty“, a touží po dobách, „kdež ještě nejstarší v čeledi *hospodář byl spolu knězem a králem.*“ Jmenovitě poslední tento výrok u básníka v idyllách rozkochaného zdál se příliš obezřelému censorovi býti poněkud podezřelým! Dále škrtnul nemilosrdný nůž censorův i toto místo, kde Musa básníkovi žaluje: „Více tehdáž (totiž kde hospodář v čeledi byl knězem i králem) a horlivějších míval Bůh ctitelův, než nyní, když se mu ještě pod širým

nebem v posvátném háji jen na dřevěném květnými věncemi od nevinné mládeže ozdobeném oltáři při sprosté sedlské hudbě konávala obět. „Větší zajisté zalíbení měli nebešťané," odpovídá básník, „v jejich sprostých sice, ale srdečných písních než v naší nynější při službách božích zvučné a nádherné hudbě, ana více k roztržitosti nežli k líbeznému bohabojného citu a ducha k svému Tvůrci pozdvihování slouží." I v tomto výroku odrážejí se paprskové ducha tehdejší k náboženskému indiferentismu se sklánějící doby, kdež zvláště žehráno na přílišnou ozdobu i vřavu katolické bohoslužby, a přihlíženo k tomu též i se strany samých církevních hodnostářův, aby ve příčině této zavládla větší jednoduchost a vroucnější ke vnitru přivinulost. Útěšenější ovšem i tu zavanuli časové, kde povšechně ve chrámové stavbě, jakož i v malbě a sochařství církevním přihlíží se ku přísně uměleckým tvarům, a i v hudbě stal se znamenitý obrat, ba řekněme návrat ku ladným výtvorům starého církevního ducha, a vokalní hudba nabyla vrchu nad vřískavou a často světáckou hudbou instrumentalní.

Pak následují skladání s těmito nápisy: „Umky následovnice Milečka" — „Na oběť Eratě" — „Posvěcení se Charitkám" s mottem z Platona vzatým: „*θῦε ταῖς χάρισιν*" — „Kouzelná noc Thalie píšťalky" — „Voskový Mileček" — „Milosrdné pachole" — „Jaroš a Letovít" — „Liboškovo vzdychání k Milkovi" — „První den v máji" — „Bohmilova lípa" (rozmluva mezi Horákem a Letovítem) — „Rybáři" v rozmluvě, mezi nimi uvádějí se jména Mirodína a Stejskala — „Zefyrové" — „Vilém a Blažek" — „Mořská bouře" — „Barta a Mikoň", polovici téměř této básně nalezáme škrtnutu nožem censorovým, jmenovitě místa, v nichž skladatel běduje nad novými časy trampotnými a starých dob se stává přílišným chvalořečníkem, v čemž, tak zdá se aspoň, nazíral čirou povahu pravé idylly. Tolikéž pokusil se o převod Kleistova Irina pod názvem; „Duhokras neb Kleistův Irin" v slovanském stroji s heslem Ciceronovým (lib. 2. de Orat.): „Pietati summa tribuenda laus est." Konec činí rozhovory s idyllickým nádechem: „Sedlská zimní večerní beseda."

Jak čtenáři seznávají, hojný tu podán obsah výtvorův básnických; kýž by nám bylo lze i o vnitřní jich ceně pochvalnou učiniti zmínku! Jedva by při jednom z nich Musa, jejížto milosti tak vroucnými prosbami se básník dovolává, libým se zachvěla úsměvem! Myšlenky sem tam dosti trefné, i nálada místem právě básnická; avšak stvrzuje se též stará pravda, že v díle uměleckém z jakéhokoliv oboru nepostačuje sebe krásnější, sebe hlubší a vznešenější

myšlenka, nepřidruží-li se nebo raději nezasnoubí-li se s ní těsným úvazkem ladná forma. Bohyně krásy, sličná Lada, zasnoubila se s Hefaistem, mistrem to zevnějšího tvaru, τέχνη. Abychom nikoliv přísný výrok tento odůvodnili a čtenáři sami se přesvědčili, jakým duchem se neslo básnictví Galašovo a jiných zajisté v téže době vrstevníkův, poukazujeme tu ke skladbě, kterouž sám Galaš zajisté za lepší svůj výplod považoval, an ji r. 1803 v Olomouci (u Ant. Al. Škarnicla) tiskem vydal. Nese pak název: „Tajemný Dub," — moravská prosaická Idylla; jméno skladatelovo nalezáme takto vytištěno: od Jozefa Heřmana *Gallasa*. Jest to vlastně oslavování velikého hrdiny tehdejších vojsk rakouských, slovutného arcivévody *Karla* ve způsobě rozmluvy Musy a Básníka. Básník počíná: „První snad z kůrů moravských Pierin přichází k Tobě má zpěvobohyně slavný hrdino! první zajisté, jenž se osměluje slavanským jazykem tvou hlásati chválu!" Musa dosvědčuje, že sláva toho vojevůdce ozývá se ve všech končinách země, nejen u nás v Rakousku: „zdaliž jím (ohlasem slávy) vzdálený nezazněl Petrohrad? zdaliž jej Kalmuci, Samojedi, Ostiaci, pak onen při Meotidském jezeru bydlící bojovný nezaslechl národ? zdaliž i Sibirské Nymfy na krásnojarských paloucích též tak radostně neskokotaly, jak tvé, požehnaná Moravo! spanilé hájobohynky v rozkošném hranickém údolí?" Název básně vysvětluje se [později: „I Tvé, o Karle, ozdobo Austrie a slávo! roztomilé vlídnosti, vzácné knížatům moudrosti a pravé hrdinské statečnosti, vzácné knížatům moudrosti a pravé hrdinské statečnosti chválu slavanské hájům a údolím od věků k věkům rozsývati budou zpěvobohyně; ježto jak přerozkošně vytržená na hvězdách četu Chason od stínu onoho slavanské statečnosti tajemně posvátného shromáždí stromu, na němž mi poručil Tvé veleslavné vyryti jméno." I vědomí slovanské proráží jasným papryskem: „O šťastná Austrio! jenž's svůj trůn na téhož *slavanské mocnosti tajemného stromu* silném upevnila pni. Bezpečná zajisté poodpočineš na něm v čas každé válečné bouře; neb věrní a stateční Slavané obstráží tebe proti každému násilí tvých závistlivých soků, a zastřou tebe egidou vlastenské lásky proti všem jejím pohromám. Marně se až dosavad pokoušeli tvoji závistníci jeho podhrabati kořene, a tvou vladařskou na nich postavenou otřásti a vyvrátiti stolici; byť by veškeré vůkol klesly, ona nicméně předci nepohnutelná zůstane; neb *český lev* bdí na jejím trnoží a nedopustí žádnému z nich blízkého k ní přístupu."

Konajíce v této své rozpravě i úlohu literárního historika, přihledněme blíže ji k různým živlům, z nichž se utvořoval ve druhé

polovici zvláštní duch tehdejší, jejž jsme byli hned na počátku svého pojednání v nejusečnějším, nejpovšechnějším obrysu nakreslili. Vytknouti mám jest přede vším nápadnou tu sentimentalnost myslí, posouvající se zde onde až ku zženštilé rozbřečenosti a chabé v citech rozplývavosti, kteráž opanovala veškeru téměř Europu okolo 76 let dotčeného věku osmnáctého. Zároveň s rozechvělou touto citlivostí jevila se všude tu jasnější tam temnější roztouženost po novém veskrz útvaru lidské společnosti. Myšlenky ty, kdykoliv se všeobecněji v útrobách lidských rozproudí a v širších vrstvách společenských valněji rozšiřují, usilují utkvíti a znázorniti se tolikéž i v zevnějších výplodech. Počátek v té příčině přičísti dlužno Anglii, od nížto právě v minulých dvou stoletích všeliké počátky nových nejen útvarův politických braly se, alebrž i ve vědě a v literatuře vůbec nové vzniklo obrození, nové vyvoděno vědomí. Filosofie dějepisu, ježto jakožto věda nalezá se teprve v plénkách, při všem hromotlukovství, jakým se chvástají dotyčné spisy jmenovitě u Němcův, usiluje stihnouti ke hlubším i literárních objevů příčinám. Kde jich hledati? Nelze upříti, že v době, kde za příkladem bojechtivého a pánovitého samovládce Ludvíka XIV. ve Francii zmohl se tak zvaný absolutism k vrcholu svému, povýšiv svou vůli za jediné samostatnou a vše ostatní ovládající, zaniknul konečně všeliký živější a svobodnější ruch v životě společenském; vše utvářilo se v mravích, ba i ve smýšlení, v umě podle jistého nejvyšší vůlí stanoveného a přísně odměřeného kadlubu; všeliká lahodná a krásná rozmanitost zjevův, anaž samovolně pučí z nekaleného, samostatného rozvoje každé vznešenější individualnosti, vymizela ze kruhů vyšší i nižší společnosti. Na její místo nastoupiti musila holá zevnějšnost, utvářená podle zákonitě předepsaného ceremonielu, tak úzkostlivě přistříhnuta jako leporostlí ti stromové v panských sadech podrobiti se musili nemilosrdným nůžkám, aby i v nezkažené té přírodě objevila se suchoparná ta veškerého života sesoustředěnost a jednotvárnost. Tím vyvanul ze všech zjevů mravního a veřejného života duch oživující, samovolný, vše scvrklo se v plané zevnější formy, umořeno veškero samohybné proudění života duchového. Toho však na dlouho neztrpí duch lidský. Násilně pak často převrhne a překotí veškery hráze a překážky, sebe chytřejším různých mudrlantů výmyslem proti svobodnému jeho rozvoji nalécené a ustrojené. Svoboda jest podstatou ducha. Odtud snadno sobě vysvětlíme, proč ve všech útrobách roznícenějších a pokročilejších v tehdejší Europě tak roztkliveného ohlasu došla Rousseauem pronesená slova: „Retournons à la nature! Svrhněmež konečně nesnesitelné to jho zevnějších vy-

mudrovaných forem, v nichž není žádné *vniternosti* více, žádného oživujícího ducha, a založme společnosť na nových základech, jakým nás učí všude ve všech zjevech svých nezkažená nevinná příroda. Z takovéhož tolikéž pudu po novém zcela útvaru všech lidských zákonův i mravů vypučely tak zvané Robinsonady, jež v literaturu europskou byl uvedl Angličan *Defoe,* chtěje nespokojeným a rozrušeným tehdejším myslím ukázati a odhaliti, jakým jest člověk, jak sobě pomáhá, jak živobytí své utvařuje *sám v sobě,* beze všelikých lidských úvazkův, jaké vyrůstají ze souhrnu mnoha jednotlivcův mezi sebou sloučených; Robinson tu odkázán na vlastní jenom sílu, na svůj výhradně rozum, jenž musí sám překonati a sobě podrobovati zpouzející se mu často přírodu zevnější. Odtud vyrůstl záludný u Rousseaua obraz tak zvaného *přirozeného* stavu, jejž byl vrstevníkům svým vylíčil dojemnými, básnickými a tím svůdnějšími slovy a domysly. Mělo se posud za to, že nejnadšenější žák jeho, pošmurný Robespierre s ocelovou svou povahou a puritanskou ctností jest záhadou pro dějepisce; nám zdá se, že nikoliv. Robespierre byl překotnými ideami svého mistra J. J. Rousseaua tak roznícen a v celé duši tak přemožen, že usiloval všelikými prostředky, třeba i potoky krve, ve skutek je uvesti a takto obroditi veškeru společnosť lidskou na idealních těchto, avšak i záludných základech; vždyť říkával a probouzející se svědomí ohlušoval děsivým výrokem: „Co záleží na tisíci životův lidských, když při tom jen vítězí myšlenka?“

V tomto všeobecném roztoužení, zavesti život v tichém klidném lůně *nezkalené přírody,* tkvějí též příčiny nadřečené sentimentalnosti, kteráž v literatuře ponejprv se byla v Anglicku objevila v tak zvané „sentimentalní cestě“ Yorickově (vyšla r. 1768), kdež spisovatel libuje sobě v citlivůstném doličování zjevův a různých malicherných nejvíce případností na své cestě po Anglicku a po Francii; směru téhož následováno i v literatuře německé, v románu „Sigwart“, Müllerem sepsaném a konečně v pověstném Götheově románu: „Strasti mladého Werthera“, jenž v tehdejším věku s tak všeobecnou se setkal zálibou, že nejen byl s vroucností až převrácenou, ba tytýž i k samovraždě nutkající čítán v Europě, ale i za hranicemi, v samém prý Kytajsku.*) V témž zřídle tkví dále i záliba všeobecná v tak zvaných básních *idyllických.* Uznáno, že nastává radikalný překot lidských záležitostí; odtud ta všeobecná roztklivělosť; avšak zároveň poznáváno, že nová společnosť se utvořiti

*) Tak dosvědčuje *Vilmar* Literaturgeschichte II., 222 v pátém vydání svého zajímavého spisu.

musí na základech klidného v nelíčené přírodě zakotveného života; odtud přivinulosť k idylle, ježto podobný život dojemnými slovy vyličuje. Záliba tato tak byla všeobecna, že i střízliví duchové k ní přilnuli, jak na př. mezi jinými dosvědčuje Zimmermann proslulý svým spisem o samotnosti: „Nie findet man die Natur so schön, nie schlägt das Herz so frei, nie fühlt man sich so glücklich als wenn man Theokrits oder Gessners Idyllen liest.“

Veškera pravá poesie béře látku svou z idealu. Mysl lidská útrapami vezdejšího prosaického života sklíčená, klene sobě říši nadpozemskou, blankytnou, a v růžových obrazích, ježto povždy tvořivá fantasie vykouzluje, pokochává sobě po trudech všedních a čítá chvíle v nadhvězdné této výši svých idealů ztrávené ku svým nejslastnějším. Podle různého básnické mysli uladění zrozují se různé tolikéž tvary básnické. Vznáší-li se před básníkem ideal jeho v úplné ryzé záři, odpírá li mu však příliš křiklavě drsná skutečnosť, rozruší se mysl jeho posvátným hněvem, v nadšené nevoli horlí proti projevům skutečného života od idealního vzletu naprosto vzdáleným, ba jemu zjevně se příčícím, tu skládá *satyru*, indignatio facit versum. Je-li však citlivá jeho duše ubolováním rozechvěla, patřiti musíc, jak vzdálen tento svět od chlumu idealův, jak všude, kde prosvitují paprysky utěšenějšího bytí, ihned holá, suchopárná skutečnosť vrhá na osluněnou tu krajinu skličující své šeré stíny: vynořuje se tu z duše básníkovy tklivoměkká *elegie*, která sobě libuje v širších rozhovorech a v hustějším rozpřádání zasmucených obrazův. Podaří-li se konečně nadanému básníkovi, utvořiti ve skutečných lidského života objevech svět ten idealní, aby snesl se se své výše v mlhové nížiny pozemské, umí-li nádechem idealním prozáříti a klidem rozvroucněným osvěžiti trampotný vezdejšek, vykouzliti obraz skutečného idealního žití (*εἰδύλλιον*): tu skytá nám roznícená jeho fantasie mírumilovnou *idyllu*. Při tom není třeba, aby idealní ten život zobrazoval se a odrážel v obcování jenom *pastýřův*; arkadské to vnitřní oblažení, v sobě souladné umírnění, všech bouřlivých vášní oproštěné, paprskovati se může i ve společnosti měšťanské, jak to genius Goethův byl vytvořil v nevyrovnaném svém idyllském epu, Herman a Dorota (zdařile naším Jungmannem přeloženém), kdež různé projevy občanského života urovnané vnitřním ladem, spanilý ten klid, jenž nad veškerým všech tu vystupujících osob jednáním nebeskýma zachvívá perutěma, tím patrněji a důrazněji na mysl naši soucitnou spadají, že v pozadí temném zahřímávají výbuchy, vojna, stěhování se nešťastníkův z děsné francouzské revoluce. Jenom že při idylle právem předpokládáme u samého básníka mysl v sobě

urovnanou, nezrušenou, *naivnou*, jak toho skvělým jsou dosvědčením nejenom idylly Theokritovy, alebrž i našeho v oboru tom dosud u nás nepřekonaného Hollého; jeho „Jaroslava“ můžeme považovati za jednu z nejzdařilejších selanek jakékoliv literatury a směle nejspanilejším plodům antické Musy po boku postaviti. Právě naivné této, v sobě v ušlechtilém souladu usjednocené mysli u Gessnera není; popisy života pastýřského v jeho idyllách neoddychují živoucí tou barvitostí, jakou nás vábí nelíčená příroda; vše tu nejvíce dělané, umělecky vysoustružené; nikde neovívá nás prvotná ta svěžest, libodechá ta šťavnatost, abychom tak se projádřili, projevů života lidského. Není nikterak divu, že právě Gessnerovy idylly setkaly se u Francouzův s takouto zálibou, že nejenom tyto, alebrž i ostatní jeho básně (smrť Abelova, i u nás Nejedlým jako idylly Hankou v jazyk náš uvedeny) do francíny byly přeloženy. Souhlasí to úplně s rázem tehdejší francouzské společnosti. Na dvoře jmenovitě Ludvíka XV. všelikými rozkošemi neřestnými a labužnictvím římského horším přesyceném objevovaly se Dafnidy, Chloe, Amarillidy ve frivolných tancech; ale záletnice tyto, vzavše zevně na sebe podobu nevinných pastýřek, měly zvýšiti jen půvab té frivolnosti, pod závojem nevinnosti rozdrážditi více zmalátnělou již příchuť rozbujnělé rozpustilosti a neřestnosti. I tu vadu do sebe mají idylly téhož neprávě zbožňovaného Gessnera, že skládány jsou téměř všecky v řeči nevázané, kdežto každé v pravdě umělecké dílo nutně vymáhá příslušné metrické formy. Gessner totiž prodlévaje v Berlíně, kdež počal básně své skládati, užil v nich rozličných rozměrův, podav jich však vševládnému tehdaž kritikovi Rammlerovi ku přehlednutí, a seznav z jeho úsudku, že verše ty jsou nejvíce neladně utvořeny, vzdal se dalších v té příčině pokusův a sepisovati se jal své skladby jakousi poetisující prosou, ač přátelé jeho, přesvědčeni jsouce o nutnosti metrické v nich formy dle vzorův již antických (Theokrita i Vergilia, hexametru ve svých bukolických básních užívajících) přepracovali je ve verše. Avšak bezmírní nástupcové jeho řídili se i ve bludu tomto podle jeho příkladu; odtud pojmenoval Galaš svou báseň „Tajemný dub“ moravskou *prosaickou* idyllou (ač jest to contradictio in adjecto), kdežto vlastně říci chtěl: idylla prosou sepsaná; skládání to nemůže však za idyllu ani považováno býti, nejsouc nic jiného než nabubřená a poněkud chvastavá chvalořeč o hrdinovi arcivévodovi Karlovi.

Mezi ostatními censuře již nepodanými rukopisy nalezáme dále překlad spisu *Fénelonova*, arcibiskupa Cambrayského „Duchovní rozjímání na každý den v měsíci“, dle německého přeložení Karo-

líny Pichlerovy zčeštěno od J. H. Agapia Galaše, k němuž překladatel přičinil stručný nákres života původního slovutného skladatele.

Větší pozorností upoutal nás jiný naskytlý se tam rukopis, jenž nese název: „Pobízka všech věrných rodilých Hraničanů k ujednání a nařízení zvláštní dle příkladu Třebovické vlastenské slavnosti v jejich otcovském městě vydaná od jich spolukrajana J. H. G. r. 1823.“ Jaká to slavnost? tázali jsme sami sebe. Jest se nám něco obšírněji o ní zmíniti.

V úvodě vybízí vroucími slovy krajany své ku věrné lásce k vlasti, přivozuje na dosvědčenou příklady vlastenských ctností starého Říma, vychvaluje Moravu, jmenovitě pak rodné své město Hranice pro jeho vábnou, romantickou polohu, výborné silnice, blízké lázně (mor. Teplice), kteréžto město tím více zamlouvá se svým rodákům, že tu obývali slavní rodové, mezi nimiž i duchovní osoby skvěle vynikají, jako na př. *Bohuš,* opat kláštera Hradišťského (umř. 1322), později Ignác *Soukup,* jenž zemřel jakožto věhlasný duchovní správce u sv. Jakuba v Brně, jsa doktorem theologie, přítelem chudých, zvěčniv se založením stipendií pro chudé studující z Hranic rodilé. Neméně prosluly Hranice sborem *literátů;* hranický chrám P. honosil se v 17. století již znamenitou knihovnou, která však během časův zanikla, až opět Galašem nová biblioteka uspořádána byla, založena byvši r. 1811 se 300 svazky a vzrostši záhy (t. r. 1823, kde to psáno) na 2000 svazkův. Po té zejména uvozují se někteří umělci z Hranic rodilí, mezi nimi *K. Řehula,* malíř a štafír z minulého století; i otec našeho Galaše, František, vynikal řezbářstvím; rodina *Řehulovic* Karel, Jan, Josef vyznačili se mezi sourodáky svými ve zpěvu a j. Bylo by záslužno, aby každé důležitější město naší Moravy postaralo se o dějiny místní, v nichž by patřičného ocenění došli i mužové o město v jakémkoli vzhledě zasloužilí aneb vědou, uměním a p. vynikající. Aby však veškery síly v tom neb onom místě více a platněji činností svou prospěli, potřebí jest těsnějšího mezi nimi *usjednocení.* Jak by se toto provesti dalo podle vzoru vlastencův Třebechovských i v Hranicích, o tom šíře sděluje Galaš své zvláštní myšlenky, jichžto trest aspoň podáváme, za to majíce, že zasluhují i v naší době všelikého povšimnutí a žádoucího uskutečnění ovšem se změnami, jakýchž jinaké okolnosti časové samy sebou vyžadují. *Ústav vlídného usjednocení* Hranických krajanův má vésti nejenom k utužení a osvěžení vzájemných sil v duchovním i světském jich povolání, alebrž dle zvláštního plánu Galašova k tomu má dále směřovati cíli, aby i Hranická škola se zdokonalila a stipendia pro studující mládež určená časem

rozhojnila. Údové toho spolku zavazují se: 1. Každoročně složit 2 zl. stř., z nichž jeden zlatý ke školnímu ústavu, druhý pak ku zavedení a zvelebení bratrské slavnosti, kteráž každého pátého roku konána budiž, obrátiti se má; 2. obětuje každý úd vstupuje do této vlídné společnosti jednu čistě zavázanou knihu do zdejší kostelní pedagogické knihovny, do nížto zaznamenej své jméno, pak den, měsíc a rok svého narození; bratrsky obětované tyto knihy chovány budtež ve zvláštní k tomu určené schránce; 3. každý úd béře na sebe i povinnosť, že ještě nějakou částku ze svojí literární zásoby po smrti ve své závěti téže knihovně odkáže; 4. svolují konečně údové k tomu, že se každého pátého roku ku bratrské slavnosti, jež v oktávě Narození P. Marie konána býti má, najíti dají, kteráž po tři dni v Hranicích trvati bude. O spůsobu slavnosti té projadřuje se Galaš takto. Všichni sezvaní údové sešedše se v ustanovený den ve svém rodném městě, odeberou se ke kostelíčku P. Marie pod lesem, jakožto k onomu posvátnému místu, od něhož Hranice německý svůj název „Weisskirchen“ byly obdržely, a kteréžto domeček boží prvý byl v celé té krajině. Zde shromáždivše se pod lipami a uvítavše se vespolek vejdou do téhož prastarého chrámečku, kdežto jeden z nejstarších duchovních Hraničanům krátkou modlitbu vykoná před oltářem, na němž prastarý obraz tak zvané Hranické P. Marie vystaven bude, ve jménu všech údův na poděkování za božské milosti, jichž stali se účastnými v rodném svém městě. Odporučivše se ochraně Boží a přímluvě P. Marie odebéře se každý, kam se mu líbiti bude na procházku nebo také společně na ona místa, kteráž každého v mladosti nejvíce těšila a tudyž dosud každého zajímají. Druhého dne budtež ve farském kostele konány služby Boží od duchovních v Hranicích zrodilých, kázaní totiž a slavná mše sv., při kteréžto přistoupí premianti zdejší školy ke stolu Páně a pak knihy pro ně určené obdrží z rukou téhož kněze, jenž slavnou mši sv. sloužil. Po službách Božích odeberou se údové na místo, kdež pro ně upraven bude skrovný sice ale slušný oběd, jakž jej takáto vlídná (humanní) vlastenská slavnosť vyžaduje, za druhou to polovici peněz jimi při vstoupení do spolku věnovaných. Mírný a skrovný proto, že se údové nikoliv k hodování ale k dobročinným úkolům byli usjednotili. Zbyloli by něco z této ku společnému obědu věnované sumy, to odevzdáno budiž chrámu Páně, podobně veškeří zbytkové dáni budtež chudým; ba Galaš se svým útlocitným srdcem přeje sobě, aby i chudým slušný při té příležitosti oběd uchystal se, čímž by prý slavnosť jen více se zvelebila a větší ceny nabyla. Po obědě odejdou údové opět do

chrámu Páně, kde jeden z duchovních údův zanotí Te Deum a udělí požehnání. Třetího dne před polednem odslouží duchovní údové tiché mše sv. za zemřelé obyvatele Hranické; pak odeberou se na hřbitov, kdež jeden z nich kratičkou mravní řeč učiní o pomíjejícnosti všech věcí lidských a připamatujíce sobě, že jedva všichni opět po pěti letech se shledají, podavše sobě ruce na rozloučenou rozejdou se podle libosti. — Jak viděti, veškera tato bratrská slavnosť má do sebe ráz popředně náboženský, zřejmé dávajíc svědectví o povaze samého navrhovatele. Že takové a podobné schůze ku vzájemnému v dobrém posilnění a utužení jsou nad míru vhodny a tudyž ovšem žádoucí, na jevě jest. Neníť národu, jenž by ve svém společenském a politickém poněkud jen vyvinutějším životě veřejnou nějakou národní slavností se byl nehonosil; ovšem ne všichni tak velikolepým a věčně památným spůsobem jako staří Řekové ve svých slavnostních hrách olympických, kdež všichni různí řečtí kmenové ku vzájemné jednotě se pobízeli a v ní osvěžovali, dávajíce skvělé důkazy o vývoji leposti své tělesné jakož i později o výplodech duchovních. Středověk kochal se v rytířských svých turnajích, kdež podobně jako ve hrách řeckých popřední zřetel obracel se ke zručnosti a obratnosti tělesné. V každém větším městečku naší vlasti mohly by ob čas národní radovánky se uspořádati pro všechny vrstvy obyvatelstva, jakéž ročně zařizoval mládeži zvěčnělý Tom. Procházka v Ivančicích. Náš věk uvedl na místo her olympických a rytířských světové výstavy, mimo ně i odborné hospodářské i průmyslné výstavy skrovnějšího rozsahu. Že by s podobnými výstavami dalo se snadno spojiti oživení i osvěžení zájmův jednotlivých národností, výplodů vědeckých i básnických, snadno každý sezná; jenom že tak zvané světové výstavy nesou se duchem více kosmopolitickým, kdežto partikulárními průmyslnými výstavami jednotlivých zemí dalo by se těsnější usjednocení a dokonalejší proto že podrobnější seznání jednotlivých výrobkův jak z oboru průmyslu a hospodářství tak i plodův duchovních snadněji docíliti. Bez slavností podobných neobejde se nikdy lidstvo ani národ; jinak všedností a každodenní obvyklostí zakrsává duch lidský; potřebuje nutně ku svému osvěžení vzletných, mimořádných objevův a slavností. To jest základní myšlenka v dotčeném návrhu Galašově, jenž všelikou čest a uznání činí svému původci.

Z ostatních rukopisů v musejní sbírce uvádíme jen v českém jazyku sepsané: „Elogia Mariana“, t. j. chvalosvědectví Marianská vytažená z písma sv. a z kněh sv. otcův a učitelův církevních“ (v prose bez udání letopočtu, kdy spis ten složen); pak: „Sv. Au-

gustina, biskupa hipponského řeč o ožralství s přídavkem některých jiných o témž mravním nešvaru jednajících z jeho výborných spisův výtahův a propovědí (tolikéž neudán rok sepsání).

Mezi německými rukopisy vytknouti tu nám jakožto nejdůležitější sepsání dějin města Hranic: „Kurzgefasste Geschichte der k. k. kreisämtlichen und fürstlich Dietrichsteinischen Schutzstadt Weisskirchen*), jejž nalezáme censurovaným ve Vídni i v Brně: „Imprimatur ommissis deletis et correctis corrigendis 7. Aug. 1835 (spis sám složen již r. 1812) Hölzl, k. k. Central-Bücherrevisionsamt in Wien — Vidi $18^2/_9 35$, *Janota*", kteryžto censor pro svou mírnost s jakou v Brně i v době slovanských útiskův prohlížel československé spisy, jako na př. vzletné a na tu dobu svobodomyslné básně *Klácelovy*, (vyšlé v rocích 1836 a 1837), zasluhuje vděčné u našeho národa zpomínky.

Mysl Galašova přihlížela všude k obecným prospěchům i ve věcech často, jež by se při prvním pohledu zdály býti malichernými. Tak sepsal německou rozpravu o nebezpečí, jaké povstává z vysokých stromův blízko při budovách postavených; ba sepsal i apologii podloubí moravských tržných měst, jmenovitě v Hranicích. Každá důležitější událost na Moravě nebo v rodném jeho městě byla mu ihned podnětem k nějakému spisku; tak na př. nalezáme v dotčené sbírce „Upamatování na velmi radostný pro nás Hraničany příchod Jeho Jasnosti císaře Františka, našeho velemilovaného a veleváženého vlasti otce, jenž udál se dne 19. října 1823, s předcházejícími historickými poznámkami."

Největší objemem ze všech rukopisův Galašových jest rukopis mající název: „*Musa Betlemská*, ve trojím oddělení, obsahující v sobě sbírku starých a nových vánočních písní s připojenou zprávou o bývalých v tom samém času nábožných obyčejích a ceremoniích; o idylle neb koledě vánoční, zvláště pak valašské, opis končiny (krajiny) betlemské, hory Radoště a salašáků valašských, pravých arkadův moravských." Obsah rukopisu zřetelně tu udán do podrobna; o něm psal důvěrný přítel Galašův, František Fiala, farář ve Hrozné Lhotě, d'Elvertovi r. 1856, odesýlaje mu rukopis tento: „Podle slibu svého odesýlám písně vlastnoručně Galašem sepsané, ježto byly vyšly v Muse Moravské r. 1813. Mějtež sobě poklad tento velmi poručen. Neblahým opravováním nebožtíka Fryčaje mnoho básně tyto ztratily ze své lepoty a ústrojnosti, že by v skutku přáti bylo, aby vyšlo nové a zlepšené jich vydání. Lze mi nad to i ještě na tucty jiných i příležitostných básní odeslati." Tak Fiala;

*) Spis tento vyšel jakožto samostatné dílo tiskem v Olomouci r. 1836.

že by literatuře naší a památce Galašově valně bylo jimi posloužено, o tom nemůžeme s dotčeným dopisovatelem nikterak souhlasiti. Nahlédnuvše podrobněji v nadřečenou „Musu betlemskou“ shledali jsme, že tu nejsou ani podána sama původní skladání Galašova, alebrž že hojně písní tam opsaných vzato jest od jiných skladatelův, od Fryčaje, od bratří českomoravských, od Kadlinského, Adama z Plintovic a jiných neznámých básníkův. Litovati jest, že Galaš uskrovňuje sil svých v sepisování vlastních básní nevěnoval raději pochvíli dlouhého svého věku hlubším studiím filologie a historie slovanské, pozornému čítání slovanských tehda již slavně vynikajících básníkův; kvetli tehda již naši Jungmannové, Nejedlí, Kollarové a j. ale ve všelikých i v pozdější době Galašem sepsaných básních nejeví se žádného pokroku; ba i veškeren jeho sloh, veškero ústrojí jeho vět neokazuje nikterak, že by naň byly nějak působily výplody tehdejší literatury české. Jakým duchem kritickým se byl nesl v mythologii a filologii slovanské spisy Dobrovského již tehda velmi pokročilé, seznají čtenáři nejlépe sami z úryvku, s jakým v úvodě k nadřečené Muse Betlemské se setkáváme. *Koledu**) odvozuje ze staroslovanského, znamená prý tolik co obcházení, do kola chození. „Naši pohanští předkové,“ vece dále, „měli jednoho boha, jenž *Vel* slul, jemuž všechno požehnání domácí připisovali, v tak veliké poctě a vážnosti, že s ním každoměsíčně popové (kněží) jeho *koledovali*, t. j. jej po domech nosili, a zpívajíce jistou k jeho poctě složenou píseň je (domy) vyžehnávali. Při kteréžto ceremonii jakýsi dubec v prostřed domu stavěli a vůkol něho tancujíce zpívali: „Vele! Vele! dubec prostřed dvora stojí.“ Jan *Holešovský*, jenž nám o tomto pohanském obyčeji ve svém o štědrém večeru v latině sepsaném traktatu památku zanechal, domnívá se, že ten moravský Vel jiný nebyl než onen Beel babylonský, a tak tedy Joviáš, všech bohů bůh a nejvyšší panovník přírody, což také v tom slově Vel, kteréžto nej-

*) O „Koledě“ obšírně jedná *J. J. Hanuš* ve svém spise: „Bájeslovný kalendář slovanský“ v Praze, 1860 na str. 48 atd. Podle jeho zdání byl druhdy čas od 24. prosince až do 6. ledna svátečným hodem; za této doby bylo *přání* k nastávajícímu novému létu *a obdarování* hlavní účel toho, proč chodili lidé dům od domu. Dnové tito, obřady za nich odbývané a písně při tom zpívané sluly ve středověku po celé téměř Evropě *kalendae*, ale jen prý u Slovanův a Litvínů se ve slově *Koleda* Kalédos jméno toto zachovalo. *Kollár* ve svém díle: „Slávy bohyně“ v Pešti 1839 na str. 332 odvozuje jméno *Koleda*, Kaljeda od Indické bohyně *Kalendy*, dcery slunce, manželky Višnu — Krišny; slovo Kalenda Kalenta pochodí prý od *kala*, čas a *ento* konec, času čili roku konec, tak jako Ananta, Ananda, bez konce, Bram.

vyšší vysokosť a vznešenosť znamená, patrně leží. Neb cožkoliv nad jiné vyvýšiti chceme, tak vždy to slovo Vel až dosavad připojujeme, k. p. velmi veliký, velmi důstojný, veleslavný, velryba, velmoře a t. d. — Co se pak onoho pohanského koledování tkne, tak do něho prastaří předkové naši velmi zamilováni byli, že se ani tehdaž ještě, když už víru křesťanskou byli přijali, od něho odloučiti nemohli. Což pozorujíce sv. Cyrill a Strachota pečovali o to, aby onu pohanskou koledu ve křesťanskou proměnili. Což se tím spůsobem stalo, že na počátku roku s křížem při zpívání sv. vánočních písní všechny vesměs příbytky obcházeti, kaděním a svěcenou vodou od duchovních vyžehnávati poručili; odkudž ta tak nazvaná duchovní koleda v Moravě a v Čechách povstala, brzy ale zase, když se zde křesťanství zmohlo a vkořenilo, z obyčeje vyšla. Poněvadž pak ale za času knížete Břetislava pohanství v Čechách a na Moravě zase okřívati počalo, tak že modláři a pověrkáři bohům svým na rozcestích, při potocích a studních krvavé oběti konati počali, což když se skrze pražského Kosmu knížeti doneslo, tak jeho nařízením koleda opět uvedena jest, a sice k vyšetřování pohanův, aby skrze znamení sv. kříže, jejž oni nenáviděli, a který při té příležitosti všem vesměs domácím k líbání podáván byl, od křesťanův vyzrazeni býti mohli. Kterýžto obyčej duchovní koledy dodržel se až do časů husitských a pikhartských, kteřížto jakož i jiní po nich následující kacíři rovně jak oni pohané znamení sv. kříže, v němž sobě apoštol národův největší hodnosť zakládá, nenáviděli a až dosavad nenávidějí, pomalu klesati počal, až konečně i docela klesl. Než ale za časů Ferdinanda II., jenž po obdrženém vítězství na Bílé Hoře všechny vesměs kacíře z Moravy i z Čech vypověděl, k rozeznání polapených sektářův znovu zase uveden a přísně nařízen byl, nad čímž se oni nemálo mrzeli a horšili a tak dlouho všemožně o to, aby zdvižen byl, pracovali, což se jim za času císaře Josefa II. velmi dobře zdařilo, tak že duchovní koleda pod zástěrou všeliké obtížnosti r. 1784 přísně zapovězena byla."

Pak popisuje Galaš spůsob, jakým za jeho ještě doby koledování se provádělo; i zasluhuje vypravování toto již z dějepisného vzhledu býti zachováno, zároveň nám dosvědčujíc, že jím ujmy nebrala vážnosť ni kněží ni učitelův. „Na den sv. Štěpána prvomučeníka vypravil se farář po nešporách se svými kostelními služebníky na první koledu v tomto pořádku. Napřed kráčel v komži oděný ministrant s křížem, po němž dva jiní se zvonkami následovali; po těchto kráčeli v komžích odění kostelníci a za nimi farář v duchovním oděvu s pacifikalem v ruce. Za ním následoval rektor (učitel), var-

haník a několik zpěvákův, konečně pak řád zavírali zvoníci a hrobaři s košemi. Vejdouce do domu počali ministranti zvonkami blinkati, načež hospodář ochotně k uvítání jich dvéře otevřel; zpěváci pak vkročivše do jizby počali jednu neb druhou tak nazvanou duchovní koledu buďto v jazyku latinském neb moravském zpívati. Farář pozdraviv uctivě hospodáře a jeho manželku a jiné příbuzné a postaviv svůj pacifikal na čistě prostřeném stole říkal k tomu cíli a konci duchovní požehnání; pak usadiv se na obětované sobě stolici počal dítky a čeládku zavzdy také samého hospodáře z křesť. katol. cvičení neb z katechismu se vyptávati a těm, jenž otázky sobě předložené dobře zodpovídali, obrázky udělovati. Po skončené katechisaci a po krátké exhortě přijímal farář a ostatní koledníci obětované sobě peněžité dary a koláče, kteréž zvoníci a hrobaři do košův přijímali a skládali. Což sice dokonalý farář nikoli nežádal; kdyby to však od vděčných farníkův nebyl chtěl přijmouti, bylby mnohého hospodáře nemálo zarmoutil; ač i na takových nechybovalo, kteří takovou oběť — obzvláště pak potajní kacíři — za velkou obtížnosť sobě pokládali. Na den *sv. třech králů* míval rektor ten obyčej, že svěcenou křídou tyto jména C. M. B. (Caspar, Melchior, Baltasar) latinskými neb také moravskými písmeny s tolikéž křížkami na dveřích napsal. Že tento obyčej v mnohém ohledu obzvláště pak také i v tom, že farář všech svojich farníkův mravní a duchovní povahu poznal, prospěšným byl, žádný moudrý pochybovati nebude. Od oné také doby, co koleda přestala, duchovním příslušná vážnosť nemalou obdržela ujmu. Proč? I to každý zdravým rozumem obdařený člověk snadno uhodne. Z tohoto duchovního pošel jiný rovně tak starý křesťanského koledování obyčej, totižto chudobné, obzvláště pak *školní mládeže,* kterážto buď po různu neb také v malém tovaryšstvu po pastýřsku vystrojené chasy po domích koledujíc nábožné písně o Narození P. Ježíše zpívala, kterýžto obyčej ještě až dosavad zvláště pak ve Valaších panuje. Druhu toho koledníci, k nimž i malí chudobní študenti náležejí, počali již o štědrém večeru domy obcházeti; a tito poslední obyčejně v provencalním způsobu, totiž z polu latinsky z polu moravsky koledovati, kteréhožto způsobu některé písně též jsem připojil, aby naši potomci nějaký pochop o tomž koledování obdrželi.“ My však v rukopisu samém podobných příkladův nemohli se dopíditi, ač by nás byli ve mnohé příčině velmi zajímaly; našli jsme tu jen koledy, buď zúplna latině, neb zcela moravsky složené. Z latinských poukazujeme tuto na koledu, jenž počíná:

Puer nobis nascitur
De Virgine pura,

Quem pie veneratur
Omnis creatura atd., k čemuž Galaš přičinil český nedosti správný překlad. Z moravských zamlouvá se koleda od neznámého skladatele složená pro svou libou prostotu:

Veselé vánoční hody!
Zpívejte dítky koledy
O tom co se přihodilo,
Že se božské narodilo
Děťátko.

Slovo Boží věčné tělem
Stalo se nám Spasitelem,
V chlévě se nám narodilo
A jak outlíčké zjevilo
Děťátko.

Panna svatá, Bohu milá
V Betlémě jej porodila,
Zavinula do pleneček
A vložila do jesliček
Děťátko atd.

Po té setkáváme se v témž rukopise se četnou sbírkou koled ve Valašsku obvyklých, kteréž se nám pro jich národní ráz zdají býti důležitými a zasluhovaly by byvše příslušně opraveny aspoň v patřičném výboru býti vydány. Konec sbírky činí paramythie, Galašovi tak oblíbené, o nichž dříve již obšírněji promluvili jsme.

Podle toho, co jsme již dříve o básních Galašových byli projádřili, nezdá se nám býti potřebno aniž úspěšno, pouštěti se v širší kritiku „Musy Moravské“ z r. 1813, jejíž druhý svazek vydán v Olomouci r. 1825. Aniž velikou vinu, že by něco byl pokazil nebo lepoty těm básním byl ubral přičítati smíme vydavateli Fryčajovi. Poetické nálady nemůže žádný kritik za básníka utvořiti, ta vyvíjí se z téže původní tajemné síly jako ta vonnodechá bylinka z lůna matky země. Opravovatel může pochybiti změněním nějakého slovce nebo přetvořením nějakého verše, poskytnuv místo původně třeba trefnějšího, výraznějšího a ladnějšího rčení nějaké mdlejší, vybledlejší a nejapnější; ale ducha právě básnického tam vdechnouti, kde ho nějaký výtvor sám v sobě již nemá, nedovede žádné sebe obratnější a vybroušenější péro kritické. Musa Moravská (1813) obsahuje v prvém oddělení „písně duchovní a mravní,“ upomínající jak obsahem tak formou na Fryčajův kancionál. Mezi nimi zvláštní místo zaujímají (str. 56 a násl.) písně vzbuzující k rozličným křesťanským a občanským cnostem,“ na př. rozšafnosti a nábožnosti, poctivosti a upřímnosti, zdvořilosti; chvalozpěv o zdvořilosti nazývá se (str. 64) *ódou;* vane-li v ní vzlet onen bohonadšený, jaký pravé ódě přísluší, poznají čtenáři hned z prvých slok:

Člověk spůsobu vlídného
Tichého a zdvořilého
Vždy sobě v světě dosti
Získá cti a náklonnosti.

Neb člověka zdvořilého
Byť by byl stavu sprostého
Všichni sobě váží lidi —
Rádi mají, rádi vidí.

Kdo ale jest nezdvořilý,
Ten žádnému není milý,
Nechť v haleně chodí bosý,
Aneb zlaté roucho nosí atd.

Pak následují „písně o některých truchlivých okolostojičnostech a příhodách (str. 82 a násl.) samé ódy o úlevě v chudobě, v nemoci, v smrti a pod., kteréž končí ódou u kostnice (str. 106) a rozjímáním o věčnosti (str. 108). Mravní rýmovní propovědi (110 a násl.) měly, jak skladatel v úvodě k nim vysvětluje, sloužiti tolikéž i dítkám ve škole „za mustr na předpise neb tak řečené foršrifty k jich časnému mravnímu vzdělání," na př.:

Kdo rozsývá cnosti, bude žít v hojnosti
Zde i na věčnosti, jemnější radosti.

Z ostatních propovědí vyjímáme ještě propověď na str. 122 podanou, protože jasný podává obraz o tehdejším smýšlení náboženském i skladatele i opravovatele a tehdejší doby vůbec:

Křesťanství se obírá s čistou nábožností,
Anaž přímou otvírá cestu k blaženosti;
Cnosti kvítí prokvétá na té cestě boží —
Pokrytství ale smetá na ní pověr hloží.
To hloží jsou: pověra a mnišské baluchy,
Hloupá víra v příšery a rohaté duchy,
Amulitův nošení nebo škapulířův,
Svého těla hyzdění, pálení kacířův.
Pýcha, lesť a zisklivosť, pod ním se skrývají
Z těch, jenž v tu věří hlouposť, sami posměch mají,
Však ale jen potejně — jindy se na oko
Těm pověrám veřejně klanějí hluboko.
Kdo ale jich chytrosti a šalbě se vyhýbá
A ty marné svatosti s vroucností nelíbá —
Na toho co hadice strašlivě syptějí,
Zubami naň skřípíce — zkacířit jej chtějí.

Divno dosti, že tehdejší censurou v náboženských věcech zvláště přísnou, místo toto proklouzlo! Anebo na str. 126:

Častěj putovati a své povinnosti
Přitom zanedbati — rovně tolik platí,
Jak svůj čas v lenosti zbohdarma zmrhati.

Doba Josefinská měla zvláště přísně zamířeno proti *poutěm* a zaškloudlým zrakem k nim pohlížela, kdež náš čas i s humanního stanoviska na ně pozírá a milerád ubohému, pracemi ztýranému lidu

milého krátkého oddechu popřívá v romantických krajinách, kdež místa poutnická nejvíce jej vítají, kdežto boháčové, jenž na lid ten v klidné pobožnosti úlevy hledající, hanu kydají sami hoví sobě v lenosti a labužnictví měst lázenských a přesycené rozkošemi a neřestmi nervy své sesilují — často k novému rozkošnictví.

Také se tam setkáváme s propovědmi o *lásce k vlasti* (str. 133), avšak i v těchto nevane svěžejší básnický nádech, aneb kde z počátku mile nás ovívá, klesá náhle v čirou prosu (na př. str. 135):

O! vlasť, kterás mne chovala —
Tvá mateřská prsa dala,
Ducha mého vycvikala,
Ze mne člověka vzdělala,
Bohu i lidem milého,
K práci, k ctnosti ochotného,
Císaři — králi věrného,
A občanstvu prospěšného, —
V níž bratří, sestry, rodiče,
Přátelé, a co ještě více
I choté bytuje milá,
Ctnostná, pracná a spanilá,
Anaž mi krom srdce svého
Zadá kuse pole svého —
O což bych tě nemiloval? atd.

Druhé oddělení obsahuje „polní neb veské a sedlské písně“ — opět samé téměř „ódy!“ Tak na př. jedna z těch ód pěje o „důležitosti sedlského stavu“ (str. 179), kdež mezi jiným básník pěje:

Z vsi pocházejí: kuřata,
Husy, kačeny, selata,
Moráci, tučné holuby —
Pro nádherných pánů huby!
Kdož seyry, máslo působí
Leč sprostné sedlské roby?
Kdož do měst nosí smetanu,
A sladkou ovocnou manu?
A přece mnozí mrzáci
Smějí říct: žeť jsou sedláci
Jen nemravná chamovina —
Na níž všudy lepí špina atd.

Oddělení třetí poskytuje nám „písně pro osoby rozličného stavu, jakož služebníky, dělnice, nádenníky a řemeslníky atd.,“ mezi nimi i píseň „dojičky při dojení (str. 222), mlatcův při mlácení“ a pod.; konec píseň při kopání hrobův (str. 277). Jak vytříbena jest nynější naše mluva básnická proti tehdejší době, která bojovala ještě s příslušnými slovy a ovšem při verších a rýmech ani gramatiky nebrala na přísnou míru, seznají čtenáři mezi jinými četnými tam položenými ódami na př. z úvodu ódy „o Bohu, jeho bytnosti a vlastnostech“ (str. 48):

Bůh jest všechněch věcí původ!
Natůra pak jest důvod
Živý té jeho bytnosti —
Dobroty a moudrosti.
Ač rozumem pochopiti
Nelze Božské Tednosti (Dasein)
Přec ji lidské srdce cítí
V chrámu přirozenosti.

Blaze tomu srdci, blaze
Jenžto plesá radostí,
Cítě ty mocné důkaze
Jeho moci, moudrosti atd.

Než dosti již těchto paběrkův na dosvědčenou výroku našeho. Zasnouti jest nám nad pracovitostí muže, jenž v době, kdež nad naším národem prví teprve se usmívali paprskové nadějnějšího žití, toužil i svou hřivnou přispěti k oslavení jeho; jen že domněle básničtí výplodové Musy jeho při vší horoucnosti dobré vůle daleko pokulhávají za požadavky sebe mírnějšími, jež činí a činiti povinna jest kritika při výtvorech uměleckých. Avšak při Galašovi našem popřední zřetel obrátiti jest k občanským jeho ctnostem, ku vzorné jeho obecnomyslnosti, jimiž nám září dosud v slávě ničím nezkalené a pobouzí i nynější pokolení k horlivému následování. Spisovatel anebo muž jinak činně pro svůj národ se obětující nesmí domáhati se aneb očekávati nějakých časných odměn; slušno tudyž, aby časopisectvo naše národní aspoň v literatuře čestnou mužům takýmto zachovalo památku, jakové i náš Galaš plnou měrou zasluhuje. *)

*) Na základě zápisek Galašových vydal v novější době r. 1864, když se v Hranicích konala stoletá slavnosť posvěcení tamějšího chrámu Páně, *Libor Scholz* „Památky města Hranice," k nimž přičinil ku konci str. 130 a násl. „Životopisný nástin Josefa Heřmana Agapita Galaše," při čemž použil životopisného nárysu, Fryčajem v „Muse Moravské" vydaného. Nalezáme tam mezi jinými na str. 137. nesprávné udání Fryčajovo, že Galaš onemocněv v Petrovaradině (1789) a oslepnuv odebral se do Lvova. Oprav a doplňkův Galašových ku vlastnímu životopisu, v rukopise jen chovaných, před námi, dokud víme, žádný nepoužil; tím však životopis Galašův konečně na jisto postaven jest. Vypočítávají se jiní ještě rukopisové po Galaši pozůstali; avšak ze všeho, co jsme objektivným úsudkem o rukopisech jeho v brněnském Františkově Museu chovaných pronesli, seznají čtenářové, že by vydáním jich tiskem neposloužilo se valně nynější literatuře naši, nad dobu Galašovu v každé příčině nevyrovnaně pokročilé.

Ze života lidu moravského.

Napsal *F. Bartoš.*

I.

Uvod. — Panství Zlínské. — Dědiny. — Chalupy. — Polní hospodářství. — Ovoce. — Včely. — Přírodopis lidu. — Ptačí mluva. — Strava. — Kroj. Obec. — Roboty.

Rokem 1849 veškeren život lidu moravského rozhodný vzal obrat a směrem docela novým bráti se počal. Vychování mládeže dříve na mnoze rodinné odkázáno tu škole, která netoliko mluvu lidu znenáhla pozměňuje, stírajíc s ní zvláštnosti dialektické a dodávajíc jí rázu povšechného řeči spisovné, nýbrž i v názorech lidu a v duchovní jeho povaze veliký obrat spůsobuje, vytiskujíc z mysli lidu moderním směrem svým naivní, snivý, poetický názor světa. A co škola začala, v tom pokračuje literatura, jmenovitě žurnalistika burcujíc lid z tiché, odloučené domácnosti ven na kolbiště bojů socialních a politických, přivodíc mu plným proudem nové pomysly a názory osvěty novověké a vypuzujíc i ty skrovné ještě zbytky naivního názoru světového, tak řečené „pověry.“ Železnice uvádí lid ve přímý a snadný styk se „světem“ a nepopíratelný větší nyní blahobyt jeho proti časům dřívějším usnadňuje mu hověti všelikým potřebám dříve neznámým a opatřovati si rozmanité výrobky novověkého rozvoje průmyslového, kdežto dříve všechno říkajíc obstarávala domácnosť. — Nenepatrným také činitelem v novém tomto směru jest nynější zřízení politické a soudní proti dřívějšímu patrimonialnímu tak říkaje patriarchálnímu, jakož i nynější spůsob služby vojenské.

Tito přední a nejedni jiní činitelé spůsobili onen rozhodný a dalekosáhlý převrat v životě lidu našeho, jejž zkrátka nazvati můžeme *rozkladem individualit kmenových v individuality osobní.* — Ještě pak bývalý konservatismus a houževnatá setrvačnosť lidu našeho nyní měrou úžasnou ustupuje novověké pohyblivosti, vše co

samorostlého a rázovitého v životě a povaze jeho bylo: jeho kroj, jeho zpěvy a zábavy, jeho zvyky a pověry, jeho nářečí se mění a hyne, nebude zajisté nevhod, zachytneme-li několik alespoň rysů *bývalé* za nedlouho povahy lidu našeho. Státi-li se tak má, státi se tak musí co nejdříve, neboť se starší generací nynější zahyne ve mnohých krajinách všecka téměř tradice národní, setřen bude všecken ráz individualní povahy kmenové. Co toho na stránkách následujících podáme, čerpáno již částečně z minulosti buď z vlastních upomínek buď z vypravování lidí starších. Leckterých věcí posud ještě vůbec známých a tudíž mnohým snad čtenářům malicherných neodvažovali bychom se tiskem uveřejňovati, kdyby nás k tomu nepobádal příklad badatelů německých a v novější době i slovanských jmenovitě polských,[1]) kteří s největší svědomitostí a pietou sbírají všecky i sebe malichernější na pohled zbytky tradice národní, v nichž se zrcadlí původní ráz a samorostlá povaha lidu; kdyby nás k tomu nepobádala důtklivá slova naší Karoliny Světlé, která ve příčině té pověděla v úvodě ku svým výtečným „Upomínkám:“[2]) „Káže“ prý „nám nejen pouze pieta ku předkům našim a k odkazům jejich, nýbrž především svatá vlastenecká povinnost, aby každý z nás v kritické této době, *kdež se snad rozhodněji než kdy dříve jedná o naše bytí a nebytí,* dle sil a schopností svých se snažil vynajíti, stopovati a zachytiti každý i ten nejslabší rys zvláštnosti naší národní, než ještě se rozplyne ve všeobecném onom rázu, jejž za nedlouho stejná u všech národů vzdělanosť vtiskne ve tvářnosť celé Evropy, abychom takto si poznamenali, co v ní bylo a jest našeho a tím na vždy vykázati se mohli.“

Avšak poznání individualní povahy lidu našeho a rozmanitých zjevů ze života jeho, v nichž se onano zobrazuje, nemá do sebe toliko ceny historické; vniknouce ve psychologický proces duchovního přerodu lidu našeho a poznajíce příčiny rozhodné a dalekosáhlé proměny takové, snáze si opatříme a vyhledáme prostředků přiměřených, abychom i v těsných těch mezích, jichž nám dopřáno, individuality osobní, v něž se posavadní individuality kmenové očividně rozdrobují, shromažďovati a slučovati mohli *v novou a mohutnější individualitu tělesa národního.* Než k úvaze o věci této pro národní život náš

---

[1]) Připomínám zde toliko velikolepý sborník toho způsobu, jejž pod jménem „*Lud,* jego zwyczaje, sposób życia, mova, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce“ vydává *Oskar Kollberg.*

[2]) V Osvětě Vlčkově r. 1877 str. 17. — Kéž se paní spisovatelka odhodlá dokončiti brzy tyto vzácné svoje „Upomínky.“

veledůležité vrátíme se na konec rozpravy předsevzaté vylíčíce napřed několika rysy jakkoli hrubými jednu kmenovou individualitu našeho lidu moravského.

Kmenové individuality lidu českého, kteréž připomínají se na počátku rozvoje státu českého, jakými byli kmeny Charvátů, Lučanů, Pšovanů, Děčanů, Lemuzův a j. dávno již splynuly až na skrovné zbytky v jednotný celek *národu* českého. Na Moravě poněkud jinak věci se mají. Tu liší se posud určitě a přesně od sebe nejen hlavní individuality kmenové Hanáků, Slováků, Valachův a j. krojem, nářečím, zvykem a mravem ba i typickou fysiognomií, nýbrž i mezi těmito většími individualitami kmenovými vynikají opět individuality menší dosti patrně. Tyto soustřeďují se obyčejně v obvodu bývalých *panství*. Jednu takovou menší individualitu lidu moravského obral jsem si za předmět svého pozorování, jednak že v krajině té jsem vzrostl a i rozžehnav se s krbem domácím každý rok na delší čas k němu se uchyluji a tudíž nejen z trvalejšího názoru a delší zkušenosti nýbrž i z vlastního nitra a z dávných upomínek čerpati mohu, jednak že právě individualita tato velmi ostře se vyznačuje jsouc na rozhraní tří hlavních kmenů moravských, Hanáků, Slovákův a Valachů,[1]) konečně i z té příčiny, že obmeziv předmět svého pozorování hranicemi užšími alespoň doufati jsem mohl, že tím snáze a zevrubněji postřehnu všecky důležitější zjevy duchovního života krajanů svých. Jest pak to bývalé *panství Zlinské* v jihovýchodní Moravě.

Panství Zlinské skládalo se z *města Zlína*, sídla úřadů vrchnostenských, a z osmi dědin, jež kruhem okolo města se rozkládají: na východ *Želechovice s Loužkovici*, na severovýchod *Příluk*, na severozápad *Mlatcova*, na západ *Pršné*,[2]) k jihu *Kudlov* a *Březnica*, k jihovýchodu *Jaroslavice*. Kromě toho k obcím Zlinské, Březnické, Kudlovské, Jaroslavské a Želechovské patří *paseky* více méně rozsáhlé, t. j. roztroušené po polích samoty od obcí značně vzdálené. Zlín, Želechovice s Loužkovici a Pršné leží v krásném udolí podél řeky Dřevnice, Březnica rozložena jest za lesem v hluboké roklině mezi dvěma hřebeny horskými, ostatní dědiny a příslušné k nim paseky jakož i paseky Zlinské táhnou se po stráních a návrších dosti příkrých.

Farní kostely se školami jsou:

1. ve Zlíně, kamž přifařeny jsou Jaroslavice, Kudlov, Pršné, Mlatcova, přiškolena Mlatcova; 2. ve Březnici, kamž přiškolen Kudlov;

[1]) O sousedech těchto a o hranicich ethnografických promluvíme později.

[2]) Původně Prštné, jakož ve starých matrikách se píše. Adjektivum zní posud Prštěnský.

3. v Želechovicích, k nimž přifařeny i přiškoleny Loužkovice a přifařen Přílnk. V nejnovější době vyzdviženy jsou také školy v Pršném a na Příluku, k tomuto pak přiškoleny Jaroslavice, kdežto dříve děti Prštěnské chodily do blízkých Louk, sousední to dědiny panství Malenovského, a Jaroslavské do vzdálených Želechovic.

Chalupy v dědinách vyjma rozptýlené paseky postaveny jsou dvěma řadama podél cesty s úzkým návsím[1]) jedna ode druhé oddělena tytýž i značně vzdálena. Tím liší se dědiny tyto ode vsí hanáckých, ježto mají návsí velmi široké a domy těsně k sobě přistavené. Za stara chalupy stavěly se ode dřeva, pak nastaly tak řečené „tlčénky", které tím spůsobem se budovaly, že na základ z kamene vyzděný přičinily se mezi koly desky tak vzdálené od sebe, jak široká měla býti zeď; mezi desky ty sypala se hlína a utloukala v pevnou masu, pak se desky posouvaly do délky i do výšky až zdi dokola patřičných rozměrů nabyly. Nyní staví se z „kotů" neboli vepřovic. Střecha byla vesměs dochová,[2]) jakož i na Hané dříve, nyní staví se i v našich dědinách úhledněji, ovšem jakož i jinde, šablonovitě a pokrývá se kamenem. V průčelí jak zdělí podle stěny jest chodník vyvýšený obyčejně podezděný, jemuž se „náspa" říká. Příjemný dojem činí chalupy tyto svou čistotnou bělostí, obličujíc se před každými svátky úročitými, přede žněmi, na hody a na konec masopustu.[3]) Podél náspy při zemi táhne se modrý pruh asi tří prstů z šíří, jenž se nazývá „obrovnávka." Místo podlahy jest v „jizbě" v chalupách starších pouhá „zem", z hlíny ubitá jako na mlatě; v nejnovějších chalupách jest podlaha deštěná „dlážka" nazvaná. Tla (strop) byla za stara „brlinová;" přes trámy příční byly totiž naloženy „brliny" (tlusté tyče) místo desek. V jizbách větších trámy příční podepřeny jsou ještě trámem podélním, jemuž se „rošt" říká. V pravém koutě naproti dveřům stojí stůl, za ním s obou stran při stěně „lava" (lavice). V koutě nad stolem visí kříž horní částí dolů nakloněný, k němu táhnou se dvě řady obrazů na skle velmi hrubě malovaných. Obrazy tyto těsně vedle sebe seřaděny jsou, dolním koncem opřeny o černou „lajstnu," za horní konec na delším provázku zavěšeny, tak že horním koncem dolů nakloněny jsou jako kříž. Na jiných stěnách obrazů není, leč malé zrcadélko na místě příhodném. V levo na stěně proti dveřům přibita jest dřevěná „lištva", na níž dlouhými řadami zastrkány,

[1]) Slova toho neužívá se, říká se „na dědině."

[2]) Valašské chalupy jsou posud vesměs dřevěny a pokryty šindelem.

[3]) I dřevěné chalupy jsou zaličeny, čímž se liší od chalup valašských, nelíčených.

postaveny a pověšeny jsou misy, talíře, hrnky a džbány „túfarové“. Náčiní tohoto jen za zvláštních slavnostních příležitostí se potřebuje, sice visí toliko „na parádu“ jsouc pýchou hospodyně. Náčiní druhu sprostšího pro potřebu každodenní umístěno jest v „polici“ v kuchyni. Ostatního „nádrabí“ (nábytku) není mnoho v jizbě selské: jedna postel,[1]) peřinami až do tly vystlaná, veliká dubová truhla, okolo kamen dvě lavy, při stole dvě tři dřevěné „stoličky“ neboli „legátky“ (židle). Důležitým místem v jizbě selské jest prostranná pec, postavená v levém koutě ode dveří za kamny. Na peci spávají děti a v zimě i za dne si tam zalezou zehřát se. Za spižírnu byla „pavlač“,[2]) dřevěná komora jednopatrová o sobě postavená. Novější chalupy mají komoru ke kuchyni přistavenu, taktéž o jednom patře, kteréž se říká „lomenica,“ poněvadž jsouc vyšší nežli jizba pod střechu vyvýšena jest zdí lomenou.

Za stavením táhne se „zahrada“ ohrazená se všech stran plotem proutěným, na jejímžto konci u prostřed stojí stodola.[3])

Polnosti rozdrobeny jsou po kouscích na různých místech, každá trať i sebe menší má své jméno, jichž některá tuto položím: Baba, Beckov, Boněcko, Břehy Daléčky, Desčénka, Díly, Drahy, Hložky, Hoškovská, Ježovsko, Juré, Kaly, Kamenné, Katovec, Kopaniny, Kopečné, Kříby, Kučová, Kúty, Láze, Lázky, Łebaviny, Łozky, Łuhy, Mokré, Nivy, Noviny, Ohrabečnice, Ohrady, Ostrá Horka, Paseky, Pasíčky, Podhoří, Podhrabůvčí, Podmečíní Podstrání, Podvesná, Polednisko, Potoky, Na požáře, Přeseka, Příhony, Pústka, Santrážiny, Stráně, Stráže, Strhance, Sýkoří, Šebíčky, Šibenice, Šťaňky, Tyky, Újezd, Ulehla, Vinohrádky, Vypálená, Vývanovy, Vrcha, Zádraží, Zahrady, Zálešná, Zářičí, Zboženso, Žabince, Žmoly. — Veškery polnosti jedné obci označují se souborně tvarem vedeným ode jména téže obce příponou — *sko:* na Zlinsku, na Jaroslavsku na Prštěnsku atd.

Obilí nesklízí se mnohem více nežli co spotřebuje krajina sama, anoť s polovici půdy orné náleží velkostatku a slinovice na kopcích a stráních příliš úrodna není. Za to stromoví ovocné znamenitě se daří v půdě zdejší a když se urodí, vyváží se výborného ovoce velmi mnoho. Dědiny z hustých sadův ovocných sotva pro-

---

[1]) Posteli říkalo se za stara „pohrádka,“ později „ložnica“ nyni „lůžko.“

[2]) Jménem tímto označují ve Březnici také kůr kostelní čili kruchtu, jemuž ve Zlíně „chóra“ říkají, kdežto „kruchta“ znamená sakristii.

[3]) Ve Zlíně zahradě říkají „humno,“ kteréžto ohrazeno jest „parkanem,“ plotem prkenným. Než i na dědinách říká se „nad humny, pod humny, za humny.

hlédají a polem taktéž řady ovocných stromů se táhnou, což i krajině velikého půvabu dodává. Druhy ovocné, jež se tu pěstují, jsou asi tyto:

Jabka a) sladká: adamovské, čapáky, hedbávné, jánky, koty, kutny, lipůvky, medůvky, panenské, pernice, zajačky b) nákyslá: bečičky, čandůvky, fadlejové, funtovské, hrabové, hrklávky, kardinálky, kožušénky, křížovské, krvavnice, měkkýže, míšenky, podstráňky, pruháče, římské, svrbovské, šalfiovské, valínky, vinné.

Hrušky: buláčky cibulíny, cukrovačky, částavky, červénky, dule (kyselé), dulky (sladké), fíkové, hrbolky, jakubinky, knězské, kožušnice, křehule, kvadrátky, limónky, lipůvky, mackůvky, margétky, medůvky, močidélky, omizary, ovesnice, panenské, pavlůvky, pečítky, pergamotky, planuše, polepšínky, pomoranče, pražanky, přestavlčky, rájky, slovenky, smolénky, sudinky, šedule, šemendije, škarédky, špičky, tabačky, vavřínky, vinohradky, vonné, vonuše, žitnice. — Toto jsou většinou hrušky letní, které buď na syrovo se prodávají obyčejně však v sušírnách se suší. Hrušky, jež na zimu trvají, nazývají se obecným jménem „zimňačky".

Třešně: drobnice, kteréžto jsou buď černé, (černice) buď červenobílé (bělice), uherky, křupy (třešně veliké a tvrdé).

Ořechy jsou: vlaské (obyčejné), křapáky (veliké) a košláky (Steinnuss).

Hlavním však a nejvýnosnějším stromem jest *trnka* (švestka). Stromoví švestkové (trní) nejhojněji se sází jmenovitě na poli, ovoce pak jeho (trnky) se buď suší buď na povidla (trnky vařené) v „kotlinách" vyvařuje. Kromě „trnky" obecné pěstují se po řídku durancie (větší druh), švestky (drobné), kapálky (kulaté), špendlíky (žluté), blumy.

Také včely pěstují se, ač ne tou měrou, jak by snad mohly v krajině ovocné a lesnaté. Jsou však přece včelaři, co mají po padesáti i po stu „klátech" (úlech). Že pak včelaření od nepaměti domácím jest zaměstnáním, toho důkazem samorostlá terminologie včelařská, jíž tuto některé ukázky kladu:[1]) Prkénko, jímž se zadělává klát v zadu, jmenuje se *„dužka."* *„Semeno"* jsou vajíčka včelí; červ v nich zasedlý nazývá se *„červ krúcený,"* včela vyléhlá jest *„červ bršený."* Trubcům se říká *„trúti,"* buňce ze které se *„matka"*[2])

[1]) Naši páni spisovatelé i v této příčině po německu si vedou; tak v jedné knize včelařské *česno* vůbec známé pojmenováno *„děrou létací"* (= Flugloch)!

[2]) Nikoli „královna" (= Königin)!

léhne „*hrotica.*“ Plásty jsou „*dělo,*“ kteréžto včely dělají buď „*dužito,*“ souběžně s dužkou s vrchu dolů (dělo dužité), nebo „*krajito,*“ napříč klátem, konci k dužce (dělo krajité), nebo „*kútno,*“ do roha (dělo kútné). Plásty medem naplněné, vrchem zalité voskem slovou „*med bršený.*“ „*Včely sa prášija*“ (něm. „vorspielen“). Roje jsou: „prvák“ (Vorschwarm), „*druhák, troják, čtverák*“ (Nachschwärme). Včely bez matky jsou „*bezmateřelé.*“

Tažným dobytkem byl odjakživa dobromyslný vůl, na něho se volá po domácku: tihy! (v levo), hač! (v pravo), hajs! (v před), hog! hoghog! hogni! (couvni), hoha! (stůj).[1]) „Volečků“ svých hospodář opatruje jak oka v hlavě, jim uschraňuje krmi lepší, s nimi na poli hovoří, je pohlazuje a „potapkává,“ aby jim dodal chuti do práce. S nemenší láskou a šetrností ošetřuje hospodyně ostatní dobytek domácí a drůbež, i ten pes, věrný strážce domu a kočka myšilapka jsou v lásce a přízni všech domácích. Přítulnosť tato vysvítá již ze jmen, kterými se oslovují. „Kravičky“ a „psíci“ mají svá jména vlastní, na ostatní zvířata domácí a na drůbež volává se ne jménem obecným, nýbrž zvláštním lichotným názvem obyčejně diminutivem.

Nejčastější jména kravská jsou: černula, bělena, sivěna, plavěna, paluša (která je „podpálená“ do černa), muřena (murovaná), łysena (která má bílou lysku na čele), babuša (která má bílou hubu = babušnatou), kropěna (bílá červeně kropenatá), květuša, růžena, hvězdula, březula (černá, po hřbětě bílá), linduša (barvy kmene topolového = lindového), stračena, kavěna (černá jako kavka), vranuša, srnula, ryběna, malena, jahoda, ranuša, středula, patuša, sobota, neděla (dle toho, kdy se uléhly, ranuša ráno, patuša v pátek atd.), chovana (doma vychovaná, nekoupená), telica, dvoruša, droběna, choděna, mazula (miláček kravařčin). — Běhula a klapěna jsou „nadávky,“ onano značí krávu mlsnou, která ráda „do škody“ běhá, tato jest kráva s rohama „klapatýma,“ dolů skroucenýma.

Obyčejná jména psí jsou: turek, sultán, cigán, šohaj, guráš, bundáš, dunaj, kaštan, múrek, vlček. — Feně se obyčejně říká „fryška“ (fryšký = čerstvý, rychlý). Neví-li se, jaké psu jméno, volá se naň „pučíčku!“ (pučík = psík). Kočce lichotí se jménem *koteňka* nebo *čičenka* (od zvuku, kterým se přivolává: na čičí!), kocouru *macek, macúrek.* — Prase jest *mušík,* svině *mušena,* ovce *baruška.* Jenom koza vyňata jest z této lichotivé dvornosti. Chudá

[1]) Kůň už svým komandem jeví se cizincem nedávno přibylým, voláť se na něho: tihy, hat, vió, zurik, př.

„hofrava," majitelka její oslovuje ji ovšem „kozičko!" ale přísloví praví, že prý žena není člověk, zimnice že není nemoc ani koza dobytek. Toliko „nadává se" chudeře názvem „prča!" a mléko její prý smrdí „prčinou."

Drůbež má jména lichotná ode zvuků, jimiž se přivolává, volát se: na slepice: na tutú, tutú, tutú — odtud *tutěnka,* na husy: babula, babula, babula — odtud *babulka,* na kačeny: lili, lili, lili — odtud *liluška.* [1])

Taktéž ustáleny jsou zvuky, jimiž se zvířata odhánějí: tele: kec, kec! — prase: ks, huš, huš! — koza: prč! — kočka: pšoc, pšc! — pes: ideš ležat! — slepice: kš, juk šahá! [2]) — husy: haj háj! — kačeny: kač kač!

Jak něžným citem, s jakou sdílností náš lid slovanský ku přírodě lne, jest věc vůbec známá a částečně i objasněná jmenovitě z jeho písní a pohádek. Není tudiž divu, že lid náš přírodu také důkladně zná; nevábíť ho k sobě toliko, co mu přináší užitek, ale též co mu radosť působí, čím se pokochá i obveselí. Přírodozpytec mohl by věru mezi lidem posud nasbírati hojného a dobrého materialu, mnohé jméno podle němčiny na honem všelijak utvořené mohlo by se nahraditi dobrým domácím. Mně, především ku stránce filologické prohlédajícímu, přestati tu bude na mnoze na pouhém vyčtení několika jmen od terminologie vědecké odchodných.

Ze živočišstva lne lid přede vším *ku ptactvu* s láskou něžnou často až náruživou. *Laštovička* jest ptákem posvátným, jejímu příchodu těší se rolník, anať přináší teplé počasí jarní, za ní smutně pohlédá, když se na podzim ubírá z našich krajů, jejího hnízda přilepeného leckde, že ho rukou dosáhnouti lze, chrání posvátná úcta lidu, a největší „pustoň" neodvážil by se ublížiti milému ptáčku tomuto nebo hnízdu jeho. Laštovička také „nezdychá," jako jiná zvířata, nýbrž „umírá" jako včelička. V jizbě pak málo které aby nechovali nějakého zpěváčka, nejčastěji stehlíka. Řádný ptáčník, jakých jmenovitě ve Zlíně bývalo hojně, nepřestává ovšem na jednom nebo několika ptácích, jeho ptáčkům k vůli aby se všichni domácí z jizby vystěhovali. Tu visí klec na kleci, ptáčkové poskakují za okny, poletují po jizbě, procházejí se pod lůžkem a j. Mimo to mívá ještě „hek," v němž pěstuje kanárky. A všecky ty ptáčky chová toliko pro své potěšení, ne snad aby je zanesl někam do města na prodej. — Ptáčník zná ptáka kde jakého, on ho pozná z daleka po jedno-

[1]) Na kuřata se volá: mali mali! na tele: počem na! (= pod sem).

[2]) Tímto zvukem „oháňá" se také obilí z ptáků.

tlivém šveholu, ví jaký „kabát“ má který pták, jaký zobák, jaké hnízdo a kde, jaká vajíčka a kolik a umí výborně napodobiti jeho zpěv. Také svoji systematiku má ptáčník náš, ovšem ne z knih naučenou, nýbrž samorostlou, po svém rozumu sestavenou. Položím zde pouze několik jmen, jež nejsou vůbec známa. *Sýkor* zná čtvero: *konorzu* (parus maior), *babušku* (p. caeruleus), *koníčka* (p. caudatus) a *černohlávka* (p. palustris). *Stehlíci* jsou čtveří: stehlík *zahradní* neboli zahrádkový, nejlepší zpěvák (z těch zase nejvzácnější jest *„šesterák,“* co má v ocase šest kapek, ostatní jsou všecko *„štveráci“*), *lesňák*, nejpěknější, *polňák*, nejmenší, bělavý a *linďák*, snědý do černa. — *Čížci* jsou dvojí: *obyčejný* čížek a *olšák*, jenž má černé kapky pod zobáčkem. Kromě *laštůvky* obecné znám jest *juřík* a *rohlík* (největší prý laštůvka) a vedle „brablce“ domácího brablc polní „ščrček“ [1]) nazvaný. *Křivky* (křivonosky) jsou troje: zelené, červené a sivé se šedými kropečkami; sivým křivkám se říká *„šprtky.“* Po kalenicích procházejí se: *pliska* (konipásek), *kominář* (snědý do černa, potřásává ocasem — rehek zahradní), *třasichvost* (pod ocasem červený — rehek domácí). Nejmenší ptáčkové jsou: *střiž* (plotníček), *křižlíček* (má na hlavě žlutý křížek, kabát šedý, přiletuje v zimě a létá po jalovčí), *králíček* neboli *polní kanárek* (žlutavý, menší nežli čížek, „vrnoží“ sedě na suché halouzce. — *Paštůvka* jest sivá, šedě kropenatá, zvící kosa, létá při zemi a ošklebuje se: fav, fav. *Prskavec* vypadá jako drozd jen o něco kratší, zpívá jako kos a ohlašuje se časně z jara. *Zákorník* jest šedý, drobno kropenatý, lozí po stromech jako brhel. *Hřivnál*, veliký holub divoký, jest český řivnáč, *výhlav* český vijohlav, čápu se říká *bogdál*.

Vzácní zpěváci kromě vůbec známých jsou: *výščeřák* (posměváček), *juřica* (konopka), *trpělka* (chocholouš), *raška* (čermáček), *kotvrla*, ptáček šedý, snáší se křídloma roztáhnutýma, jimiž letě ani nehne, s dubu na dub, zpívá časně z jara (alauda arborea?).

Z této veliké příchylnosti ku ptactvu snadno pochopiti, že ptačník náš svých miláčků způsobem nejrozmanitějším zmocniti se hledí. Strážíť na ně: 1. *skřek*. Ptáčník vyhlédne si v seči strom sám o sobě stojící, tak řečený „výstavek“ s haluzemi „odhoditými“ (rozložitými). V haluze od „snětu“ (kmene) počínajíc až po větve vřeže „záruby“, do nichž nastrká vějic. Pod stromem postaví si boudu z haluzí, v níž se ukryje. Volavým jest tuhýk, jehož ptáčník v měchu má, kterýmžto potřasuje tuhýka nutí, aby tuhýkal; nemá-li tuhýka ptáčník napodobuje tuhýkání na lístek bukový. Ptáci přiletují

[1]) Odtud „*ščrčný*,“ dotěrný.

a sednuvše na vějici padají dolů. Na skřek chytají se: sojky, „jatli“ žlny, vlhy, brhli, kosy, drozdi, rašky. Na žlunu vějice jinak se lícejí: na snětě zaseká se totiž dokola „věnec“ a do něho nastrkají se vějice. Aby žlunu přivolal, ťuká ptáčník na strom nebo na lepnisko t. j. na dřevěné pouzdro, v němž má vějice.

2. *Tyky*, stromy z větví osekané a vějicemi ověšené. Volavých jest mnoho a jsou v klecích na stromích těch pověšeni. Na tyto chytají se: kvíčely, prskavci, soje.

3. *Týčky*, malý suchý stromek košatý bez vršku, jejž ptáčník s sebou nosí a chtěje chytati do prostřed pole postaví. Na halouzkách přiříznutých nastrčeny jsou „trúbelky“ chebzové a v nich vějice. Tak chytají se: stehlíci, čížì, íkavci, hýli, křivky, juřice, čečetky.

4. *Bidélka*, jež do plota zařeže a na ně vějice připevní. Ptáka, jehož chytnouti chce, na bidélka nahání; bývá to obyčejně raška.

5. *Konopě*, jichž tři snopky do sebe postaví a vějicemi obstaví. Na sýkorky stráží *skříňku*, brablce chytá do „*komonca*,“ t. j. jest do dlouhého, úzkého čeřeně, jejž přičiní k díře ostatní všecky ucpav, a nahání pak vrabce do komonce. Strnadle chytá na *klásky* polepené nebo lapá je i s vrabci *pod poklop*. Za tuhé zimy obstavuje vějicemi také studánky lesní, kam ptáci pit chodívají.

Když takto ptáčník jen svým ptáčkům žije a všecku pozornost k nim obrací, což divu, že jim také rozumí, co povídají, neboť neštěbetají jen tak do větru, mají i oni svou mluvu. Všem pravdať porozuměti nelze. Některý sice toho mnoho „nařehoce,“ druhý „nažvacholí“ třetí „našviřiňká,“ čtvrtý „navrnoží,“ ale „není to slané ani masné.“ Těm pravým řečníkům však porozumí i laik. Tak jmenovitě *hřívnál* praví zcela zřetelně: „Myslivec chudý,[1]) za dubem stójí, na mne sa strójí, že mne zahubí puk!“ *Pěnkava* nemajíc kalendáře ráda by věděla: „Skoro-li bude svatého Matěja?“ *Sýkora* vidouc, an si někdo v lese na trn sedl, pokřikuje uštěpačně: „V řiti trn, v řiti trn, pinčrrr!“ Jindy zase povolává: „Cici pán, cici pán, břink, břink!“ Sousedé *vlhy* povolávají na sebe: „Kmotře Vlho, poď na pivo!“ „Nemám peněz! „Prodaj oves!“ *Brhel* s *brhlenou* někdy se v domácnosti dobře nepořádají. Tu se rozkřikne brhel: „Sem s týlcem, sem s týlcem!“ a již letí na brhlenu. Ta pak vidouc, že není žertu, křičí: „Bíješ! bíješ!“ *Brablci* vidouce krahulce letěti, zalízají jeden přes druhého do křoví svolávajíce se: Sem Šimku! Sem Šimku!“ Ale když odletí a nebezpečí pomine, tu vylízajíce ze svých skrýší chystají se naň pokřikujíce

[1]) t. j. hubený.

zmužile: „Erdek teremtete, kde je, kde je?“ [1]) — Když ras mrchu dře, *vrány* obletujíce volají: „Náš, náš! Náš, náš!“ Ale straka nedaleko na stromě sedíc, domnívá se míti větší právo, i ozývá se: „Švagře nechte toho! Švagře nechte toho!“ — Jmenovitě sedláka dotýká se často mluva ptačí. *Strnadel* na vesno, když je v poli žíru dosť, nestojí o něho velice, povolávaje naň uštěpačně spatřiv ho na roli: „Nepotřebujeme strýců!“ Za to v zimě přiletuje šelma ke stodole, ozobává snopy a pochvaluje si rolníka pečlivého: „Dobrý strýc! Dobrý strýc!“ *Kotvrla* časně z jara ho napomíná: „Sej, sej, sedláčku sej, sej!“ Když na louce trávu seče, *křástel* posmívá se mu: „Řež, řež; kec, kec, přes pec!“ Ale *dudek* slyše to, napomíná křástela, by se neposmíval, žeť se mu stěhovati bude z louky, až sedlák doseče: „po potok, po potok!“ *Křepelka* zase vidouc sedláka jíti polem povolává na sousedku: „Vávra! Vávra! Poď polez, poď polez!“ Když čeládka na dvoře hnůj nakládá, *laštůvka* pokřikuje: „Štvery vidly, štvery vidly, pátý kopáč! *Stehlík* hlídá mu zahrady, nebo když mu jde někdo na hrušky cibulíny, volá: „Cibulín, cibulín, vinčučuču!“ Také drůbež domácí účastna jest mluvy ptačí. *Slípka* snesši vejce, volá na hospodyň; „Kodo koko vdák, snesla sem vajíčko za paták!“ *Morák,* když někdo cizí přijde na dvůr, čertí se náramně sápaje se: „Udri, udri, udri, udri! Ale *morky* jemnější jsouce povahy, okřikují ho pravíce: „A dyby tebe tak tak tak tak!“ — „Jednúc strýček Pívodů — bylo ím Pavel — šli opilí dóm. Dyž přišli na dvůr, *kohút* volál: „Opilí dú, opilí dú!“ [2]) Slyša to *holub* na střeše povídál: „Pavla hůlkú, Pavla hůlkú!“ Ale *húser* věděl ešče lepší radu: „Kyjem ho, kyjem ho!“ A *káčer* přisvědčoval: „Šak tak, šak tak!“ Strýčkovi Pívodovým sa rozležeło a od tej doby neviděl ich žádný opilých.“

Vedle *hada* obecného, o kterém se lid domnívá, že štípe jedovatým „žídlem“ (žihadlem t. j. jazykem), zná lid ještě *břitelnicu* (slepýše). Tolikéž pokládá *žabu rapnatou* (chrastavou) za jedovatou, a děti spatřivše ji, úzkostlivě zavírají hubu, sice by žaba zuby „sčítala“ a ty by pak vypadaly.

Ryby, které v našich vodách žijí, zná lid všecky náležitě; jména

[1]) Charakterisována tu trefně povaha vrabcova dotěrná ale přitom opatrná. Srov. též: „Nejsóli tam, hr na ně; só-li tam, cófnem.“

[2]) Připadá mi tu, že by se nám „Brus“ i toho kohouta ujati měl. V pohádkách tištěných a v dětských povídkách už i ten kohout po německu kokrhá „kikiriki!“ Kdežto by se pravý český kohout němčinou nenatuchlý za takové titěrné „kikiriki“ styděl; ten si zakokrhá z plna hrdla kokrhuhú!

jejich jsou táž, jakých užívá terminologie vědecká, toliko malá rybička, kteréž Čechové řízek říkají, jmenuje se u nás *hrouzek*, poněvadž se s udicí rychle „pohruzuje.“ [1])

Hmyz označuje lid náš souborným názvem *žúžela,* [2]) jednotlivých druhů příliš si nevšímaje, leč vynikajících buď velikostí buď množstvím nebo škodlivostí a p. jako jsou: rohál (roháč), chrúst (babka), hovnivál, škvor, škřiňa (štěnice stromová), barušky (červené štěnice hromadně na kmenech lipových při zemi žijící) a některé jiné. Dětem oblíbený jest zvláště brouček řečený *korunka verunka* (coccinella septempunctata), jehož postavivše na konec prstu říkají: „Korunko verunko, pověz mi, bude-li svítit slúnečko, lesti mi nepovíš, tož tě hodím mezi hady, mezi ščúry, mezi mlsné kocúry.“ Nebo: „Korunko verunko, uleť mi do nebíčka, dones mi zlatého chlebíčka.“ Štávu, již *máselníček* (meloë proscarabaeus) vypouští, kapávají si děti na ránu, říkajíce: „Máselníčku, daj mi masti od bolesti.“

Cizopásníci lidští nazývají se jménem hromadným *hyd.* [3])

Pestrobarevní motýli nejsou lidu příliš sympatičtí; neumíť jich jmenovati rozeznávaje toliko všeobecně *motýle* (denní) a *můry* (noční). Příčina toho jest, jednak že v nich lid nevidí než původce škodlivých housenek, jednak že noční motýle spojoval s příšerami nočními téhož jména.

Bylinstvo, vyjma ovšem cerealie a jiné potraviny, lid náš si dělí na čtvero: *zeliny, kvítí, voničky* a *trávu.* Zelin nasbírá si hospodyně z jara hojnou zásobu, znáť je všecky jmenovati, ví kde která roste „jaký lék nese“ a od jaké jest nemoci.

Kvítí, nejmilejší bývá zábavou „cérkám,“ (malým děvčatům), věnci z něho uvitými zdobívají kravařky sebe a své kravičky a ženouce z pole neopomenou ozdobiti jimi „Pámbíčka“ u cesty.

V zahrádce při domě a v hrncích za okny pěstují děvčata především květiny voňavé, odtud pak každá květina zahrádková nazývá se „voničkou.“ Jdouc do kostela každé děvče svobodné nese si v ruce voničky. Nejoblíbenější voničky jsou: rozmarýn, bazalka, muškát, boží dřevec, Mařík list, karafiát, pyšnica (tagetes patula), slúnečko, šubra (č. čubr, čibr, satureja), slézová růža, pivoňka, žarůžek plný (ranunculus), rezedka.

---

[1]) Také české řízek, podobá se, znělo původně *hřízek,* od slovesa pohřížiti, za kterýžto tvar i na Moravě „pohrouziti“ se užívá.

[2]) Pod kterýžto název zahrnují se též hadi, ještěrky, žáby a p. Broukům se říká *chrobáci* nebo *škrobáci.*

[3]) Srovn. hydný, ohyzdný.

V pojem *trávy* zahrnuje se také všeliká plevel na poli a v zahradě rostoucí, kteroužto lid všecku náležitě pojmenovati umí, namnoze jmény zvláštními, jinde neznámými. Za příklad uvedu alespoň jména kopřiv. Kopřiva veliká nazývá se *„prlavica“*, [1]) kopřiva menší *„žížlavica;“* kopřivě tak řečené „hluché“ říká lid náš *„kopřiva mrtvá“*, zajisté velmi případně, jestiť proti oněm dvěma jakoby mrtva.

Ode stravy přepychu přílišného věru není ani veliké hojnosti; přece však jídelní lístek dosti jest rozmanit.

Masa (kromě uzeného) v domech selských posud velmi málo se pojí, a bývaly doby, kdy ho ani na úročité svátky nebylo. *„Strava“* (luštěniny, kaše, lámanka) *„makota“* (zeleniny), jídla moučná a mléčná, zemáky jsou hlavním *„živobytím“* (victus) lidu našeho. Obyčejně se jídá třikráte za den, svačina bývá jen v létě, „divoké husy s ní odletí pryč“. Na snídaní bývá buď polévka zasmažená: *„česnekovica“* nebo *„kmínovica“*, nebo *zemáky se zelím*, někdy též na pochoutku „škvařenina“ (vaječnice). Na oběd jest opět polévka zasmažená: *zemákovica, čočovica, kašovica, fazolovica, hrachová, hříbovica,* kyselica (ze zelnice [2]) zahrkané smetanou a vejci), *lámanková, drobkovica, stěrkovica.* Pod polévku, není-li z nějaké „stravy“ bývají: *lukše* (nudle), *stěrky, drobky, kúsky, strúhanek, šišky,* (knedle). Kromě polévky bývá pak jen jedno jídlo, buď něco od stravy: *kaša prosná, hrách, lámanka, krupica, pohanka* (kaša pohančená), nebo něco od múky: *šišky s máčkú* (oharkovú, koprovú, s křenem), *šišky kyslé* s mlékem a máslem, *pěry* (tašky), *kúsky masné, tahance, škubance, pochlápance* (kúsky "pochlápané," polité „trnkami“ = povidlím), *šlížky, netyja* (z kaše na řídko uvařené a moukou zasypané udělají se kule, nadějí „trnkama,“ omastí a posypou syrem); nebo konečně nějaké „pečivo“: *buchty, vdolky, vdolečky,* [3]) *pagáče.* V časy slavnostní usmaží se také *varmuža* (krupice s vejci v mléku zasypaná a na slaninách roztopených usmažená), nebo se upeče *svítek* (krupice, vejce, žemličky, slaniny, uzené maso, klobásy smíchané a v troubě upečené), *báleše* (české dolky), *kraple* (Butterteig), *skládanka* (Stritzel). — Z jablek a hrušek okroužlaných, uvařených a pak zasmažených připravuje se také někdy *chamula.*

Na večeři bývá: *mléko s kašou, zemáky s kýškou* (sražené

---

[1]) od přliti = páliti.

[2]) zelnica č. zelňačka.

[3]) Názvu „koláč“ užívá se toliko o koláči svadebním. — Vdolky zase podle toho, čím nadity nebo pomazány jsou jmenují se: *trnčák, hrušňák, tvarožňák.* Je-li vdolek z těsta chlebového, nazývá se *chlebovník.*

mléko kyselé), *se zelím, s trnkovicou* (povidla ve sladkém mléce syrovém rozředěná), nebo *s vařeným suchým ovocem.*

Kroj lidu selského byl nad míru vkusný, svěčný a praktický. V neděli obul si „chlap" *nohavice* úzké, barvy blankytné, vyšívané po uhersku šňůrami temnomodrými, zadrhnuté na řemen, který pak z prava na levo ještě jednou otočen byl do kola a na zadku do polovic kyčle obloukem splýval. Pak oblékl si kordulu buď „višňovicu" (ze sukna barvy višňové) nebo zelenou. Kordula byla všecka soukenná (i záda), *obojek* (límec) měla krátký, stojatý, u kapes „patky" a jednu řadu knoflíků mosazných; okolo krku byla však dokola značně vystřižena. Nohavice obul v *„čižmy"* vysoké pod kolena. Čižmy měly holénky dole nabírané, s předu šly do špice pod opatkem okuty byly *krajačkami,* želízky tří prstů širokými, s vrchu visela *kyta* (třapec) modrá do půl holénky. Svrchním šatem byla *župica* pod kolena dlouhá ze sukna modrého. V bocích klíny byly „na fald" přehnuty, tak že od těla odestávaly; obojek byl stojatý, uprostřed zašpičatělý. Na rukávech s hora přišity byly červené výložky na spůsob srdce. Po pravé straně byla hustá řada drobných olověných *bombíků* (kulatých knoflíků), jež se zapínaly na přišité, třapečky ozdobené *přasky* (šlingličky); obyčejně však župica jakož i kordula bývala nezapjata. Hlavu pokryl buď *vydrovicou* nebo *kłobúkem* prostřední velikosti a velmi tuhým, nepromokavým, jenž ozdoben byl válcovitými vlněnými tkaničkami červeno-bílými „housenkami" zvanými, později širokou tkaničkou z černého aksamitu se dvěma žlutými pruhy u prostřed, tak řečeným „šmukem."

V den všední nosil široké gatě plátěné (plátěnky, plátenice) přes *boty* hovězí, silnými podkovicemi okuté, kordulu modrou a *halenu* z bílé huně, téhož střihu jako župica, s výložky červenými nebo zelenými a velkými knoflíky mosaznými Na zimu měl *dubský kožuch.* — *Košula* byla na neděli tenká „komrtúška," na všední den hrubá konopná. U rukou se zavazovala na šňůrky, pod krkem byl obojek stojatý sepjat dvěma špendlíky. Ostatek byl krk v zimě v létě prostý. Župicu oblékal toliko do kostela, sice byl v létě „bez obleku" (t. j. bez šatu svrchního) a tak chodil i k muzice v zimě v létě.

Přední však ozdobou každého „chlapa" byl kožený *pás,* tří dlaní široký, jejž pod kordulou okolo těla opásaný nosil. V páse tom měl všecky své potřeby uschovány: tabák, fajku, křesivo, peníze. Při těžké práci pás takový konal služby neocenitelné.

Hlavní části kroje ženského byly: *rubáč, rukávce, letnica, kordúlka* a *zástěra nebo fěrtoch.*

Rubáč (spodní to část košile, avšak od rukávců, horní části,

oddělená), byl z hrubého plátna konopného, na něm přišito bylo *opléčko* pod paže sahající, na prsou u prostřed přestřižené. Na opléčku přišity byly dva *prorámky*, kšandy plátěné, na něž rubáč zavěšen byl na ramenou. Na to oblékly se *rukávce* na neděli tenké, na všední den konopné. Rukávy měly rukávce úzké a dlouhé s „okružím“ u rukou; obojek žlutým hedbávím vyšívaný, zapínal se pod krkem špendlíkem. *Letnica* byla bílá sukně z tenkého plátna s *opléčkem* (životem), na němž *náramky* vyšity byly žlutým hedbávím. Později místo opléčka nosila se soukenná *kordúlka* višňová, zelená nebo modrá, s předu vystřižená, v zadu v „rypáčky“ nabíraná. Na všední den opásala se *zástěra* modrá, na neděli *fěrtoch* jemnější. *Střívě* měly vysoké špalíky dřevěné, koží obšité a plechem podbité; *pančochy* byly modré nabírané.

Vlasy ženských svobodných byly na hladko učesány, na předku rovným *pútcem* rozděleny, v zadu v dlouhý *lelík* spleteny, k němuž na konci připleteny byly „na mašlu“ dlouhé pentle. Vdané a „závitky“ měly vlasy ve šňůrku spleteny a okolo hlavy otočeny, kterémužto spletení se říkalo „*obalena.*“ *Šátek*, na neděli červený („vídeňský“), na všední den modrý ženštiny svobodné zavazovaly pod bradu, vdané a závitky do tyla.

Bylo-li počasí deštivé nebo sychravé, oblékla si ženská ještě *marýnku* (bílý, flanelový živůtek s rukávy), nebo soukenný *kabátek* a oděla se bílou *plachtou* nebo *vlňákem*. Na zimu i ženské měly „dubský kožuch,“ jehož klíny v zad na ruby obráceny byly a tam, v kloubech přišity.

Když mladá chasa takto nastrojená v neděli z kostela různými směry do svých dědin se ubírala, bylo věru radost patřiti na ty dlouhé řady svěžích jonáků a stepilých dívek, any vzhůru do kopce zeleným polem vystupují modrajíce a červenajíce se jako charpa a vlčí mák. A jak mužně, jak sebevědomě vykračoval si takový šohaj, jak čisto, jak úpravno bylo na něm všecko!

A tento vkusný, ladný, svěčný kroj národní nyní už považovati se může za vyhynulý. Pásu, župice, korduly, modrých nohavic, čižem říkajíc ani už neviděti a haleny se dodírají. Nové pokolení oblíbilo si nohavice „cajkové,“ vesty a neúhledné i neforemné jakési „špenzle„ krátké tolikéž „cajkové“ nebo soukenné. Špatné tyto výrobky fabrického průmyslu sluncem, deštěm a prachem brzy vyrudnou, tak že mladší generace venkovského lidu svým krojem činí dojem bídného maloměstského proletariátu. Také krk se nyní obvazuje „polůvkou“ (šátkem křížem přestříženým) a, by paráda větší byla, tytýž i vlněným šálem zimním, třeba bylo o Svatém duše. Tolikéž děvčata od-

loživše „starosvětský“ kroj oblékají se v „kacabajky“ střihu divného a jinačího, rozplétají zdobné lelíky otáčejíce vlasy v drdol nebo v „nec.“ Co by tomu řekl onen národní zpěvák mravokárce, který již přede dávnem pěl:[1])

Byly panny, byly,
pěkně si chodiły:
vlásky měły učesané,
pentličkami proplétané
tak ony chodiły.

Včil už nerozezná
panenky od ženy;
ona nosí obalenku,
to nesvědčí na panenku,
to svědčí na ženy.

Ve Zlíně, vyjma několik sedláků tam usedlých, chodili „po městsku.“ Byl to asi kroj všech tehdejších měšťáků vůbec: dlouhé nohavice v botách leštěných, vesta po krk, dlouhý kabát, na hlavě vysoký cilindr „kastorový,“ na krku bílý šátek. I při tomto kroji měšťák setrvával konservativně; nyní ovšem jeho repraesentanti už jsou tak řídcí jako veteráni z bitvy Lipské.

Obec skládala se *z úsedlých* a *hoferů*. Úsedlí byli buď sedláci, kdož mě-li *grunt* neboli *místo* (se sto měřic výsevku), a *podsedníci*, jenž seděli na *podsedku* (asi 25 měřic). Vzhledem ku své čeledi a své *úsedlosti* byl úsedlý *hospodářem*, vzhledem k obci *súsedem*. Obec repraesentována byla toliko úsedlými. Jen oni, volili ze sebe *úřad*[2]) a *pudmístra*, jen oni užívali *obecin*, hoferům něčeho toliko z milosti dopřávajíce.

Hoferi v podobném byli jaksi poměru k úsedlým, jako u Římanů plebeji k patriciům. Byli to osadníci k úsedlým později přibylí, jichž *chalupy*[3]) nebyly postaveny v řadě s podsedky a místy úsedlých, nýbrž buď na konci dědiny (na ulehli), buď po stranách mimo dědinu. Ku své chalupě měl hofer toliko kousek „paseky“ od vrchnosti poskytnuté, začež jistý počet dní robotoval, ostatek živil se nádeňkou. Práva volebního hofer neměl ani aktivního ani passivního a obecin tolikéž neužíval. Tudiž tytéž boje agrární vznikaly v obcích našich jako u Římanův a skončily konečným vítězstvím hoferů v době nejnovější.

Z connubia hofer sice vyloučen nebyl, přece však ono velmi obmezeno a jednostranné bylo. Dcera podsedníkova, která dostávala věna šestnácte rýnských šajnů, v čas nouze ovšem nezamítla při-

---

[1]) Ovšem tehdy snad o dívkách městských.

[2]) Kromě nynějších funkcionářův obecních bývali před rokem r. 1848 ještě dva *konšelé* z úřadu voleni, jimž náleželo prohlédati komíny, jsou-li vymeteny, nejsou-li za kamny třísky, v peci konopě na sušení a p.

[3]) Odtud také *chalupníky* se nazývali.

vdati se „na chalúpku," i druhorozený syn z podsedka byl často rád, když se tam přiženiti mohl, ale málo kdy se stávalo, aby se kdo z chalupy na podsedek dostal.

I jinak patricius podsedník na plebejčíka hofera pohlížel jako na nižšího sebe; ani při tanci nesměl se chudák k nim příliš plichtiti, sice mu zazpívali: Hoferi, hoferi!
tancujte u dveří,
a vy podsedníci
po celej světnici.

Ovšem hoferi také nenechávali za lubem replikujíce velmi kousavé:

Není jako o svatej Anně,
dyž si sedlák žitečka nažne:
chodí po humně,
pysky naduje,
praví že má hodně.

A jak přijde k velikej noci,
tluče sedlák na hofera v noci,
tluče na dveři,
bratře otevři,
založ ňa penězi!

Člověk ženatý, který nemaje své chalupy u jiného v podruží bydlí, jmenuje se *podludník* (podlidník).[1]) Osamělé podruhyni (vdově) říká se *hofrava*.

Mimo tyto „stavovské rozdíly," jež hoferi slušně respektovali, žili všichni v obci v bratrské shodě a přízni jako jedna rodina. Nemělit si na vzájem čeho záviděti, na podsedku i v chalupě bývalo bídy jako kvítí a hladu co vleze. Bývalyť časy zlé; pro častá mokra obilí leckdy pochybělo a co se urodilo, nebylo lze v čas skliditi; robota tížila všecky stejně.

Sedlák měl roboty tři dni „jeté" týhodně po celý rok; když pršelo, zůstal, „rešt," kterýž se vybýval pak, kdy se „pánovi" zlíbilo. Kromě této celoroční jeté měl sedlák od Jana do Václava 13 dní roboty „pěší," kterouž konati bylo, kdy právě pán potřeboval nebo chtěl. Robota tato nazývala se „chlebová," poněvadž za každý den této roboty sedlák od pána dostal po libře chleba, kterýž se mu po vybytých 13 dnech na jednou odvážil.

Podsedníci byli dvoji: *rustikální a dominikální*. Onino měli dva dni pěší týhodně, tito taktéž dva dni mimo dobu od Jana do Václava, kde bylo po třech dnech týhodně. Z pasek jichž, jim pán po 5—10 měřích propůjčil, bylo podsedníkům dominikalním odváděti, máslo (odtud „máselné paseky") po žejdlíku z měřice,[2]) čemuž

[1]) Jména toho užívá se však u nás toliko na Jaroslavicích a na Kudlově; v sousedních dědinách hanáckých užívá se ho vůbec.

[2]) Žejdlík máselný byl větši nežli pivný, na váhu másla toho bylo libru (= 8 grošů šajnů).

se říkalo „odvádat máslo na horu.“ Mimo to předli pánovi v zimě konopě, jež dostávali odváženy, v létě mu chytali vrabce, sbírali „šneky“ (hlemýždě) a kmín. [1])

Hofeři dominikální měli 26 dní roboty do roka, pozdější, „na obci postavení“ 13 dní.

Kromě toho i jiných sil pracovních uměl pán využitkovati ve svůj prospěch. Chtěl-li se na př. ženiti člověk chudobný, jenž neměl svého „numera,“ nedostal od pána povolení leč vzal na sebe 13 dní roboty ročně. Synové a dcery hoferů musili ve dvorech panských sloužiti za pacholky a za děvečky, a selský synek tříletou službou ve dvoře vyprostil se z vojny. Aby nebylo potíž o pacholky, nesměl se žádný mladík ženiti dokud mu nebylo 24 léta.

V létě robota vybývala se na poli, v zimě, „v horách,“ kdež půl sáhu dříví hotového se počítalo za den roboty, při čemž bylo robotníkům strom skáceti, pořezati, poštípati a v sáh složiti, tak že někdy za jeden den i tři dni pracovali. Nebylo-li práce důležitější, robota přece vybyti se musila a byť to bylo překládati kamení z místa na místo.

Za to dostávali od pána podsedníci rustikální a hofeři dominikální po dvou sáhách dříví za 20 kr. šajnů „pařezného.“ Nejlépe měli podsedníci dominikální. Ti platili pánovi dva rynské šajnů ročně a dostávali od něho stelivo (suchý list lesní), sucháří, na něž si dvakráte za týden do lesa zajeti mohli, směli pásti v seči sedmileté, a pán vybýval za ně všecky „povinnosti císařské“: daně, [2]) „profanty“ (přípřeže) a p. Zhořelo-li by podsedníku stavení nebo jinak škodu vzalo, pán měl povinnosť je opraviti. Později však z toho všeho pán se „vybavil“ a dával posedníkovi dominikálnímu tolikéž jako rustikálnímu jen dva sáhy dříví.

Desátku dával sedlák kopu žita (pšenice) a kopu ovsa, podsedník kuře a vejce.

Jsa takto robotami zaneprázdněn rolník nemohl svých vlastních polí obdělati s potřebnou bedlivostí; sám také na všecko nestačoval a najímati nebylo zač. Pomáhali si tudíž na vzájem za „dobré slovo,“ odkudž posud se zachovalo rčení nadenníky „naptati“ nikoli najati, ačkoli nyní se to děje již za plat.

[1]) Později vykoupili se ze šneků za dva patáky ročního platu, pak ze všech těchto drobných robot za 8 grošů šajnů.

[2]) Jež ovšem tehdy nebyly veliké; podsedník rustikální na př. platil 20 kr. šajnů měsíčně.

Příspěvky k dějinám domácího řemesla.

Sdělil *Jos. Zukal.*

Jda za vyzváním, jež byl učinil v 6. ročníku tohoto časopisu náš neunavený badatel p. Ant. Rybička, podávám některé listy týkající se řemesla obuvnického, masařského a pekařského v Opavě. Vedle soukennictví mezi živnostmi měšťanův opavských od starodávna vynikalo koželužství a obuvnictví. Švec původně byl zároveň koželuhem, vydělával si potřebné kůže sám; teprve když během času potřeby a nádhera obyvatelův se množily, tu řemeslo prosté drobilo a rozcházelo se znenáhla v různé větve a cechy, poněvadž jedny ruce prácem rozmanitým stačiti nemohly. Avšak cechové z jednoho kmene vyrostlí vždy zůstali v těsném svazku, často dopouštějíce toho členům svým, aby mohli přecházeti od jednoho řemesla ke druhému příbuznému, aneb užívati dvojí živnosti zároveň. Takové těsné spojení mezi ševci a koželuhy shledáváme v cechovním řádu, jejž r. 1475 vydala městská rada ševcům opavským; [1]) s tímto řádem srovnávají se téměř doslovně cechovní artikule dané r. 1546., kteréž níže klademe. [2]) Z obojího řádu dovídáme se také, že býval v Opavě vedle cechu ševců *německých* zvláštní cech ševců *moravských*. Kterak rozdíl tento vznikl a kdy oba cechové zase srostli v jeden, na ten čas pověděti neumím. Ještě r. 1595. jmenují se moravští ševci vedle německých. Která práva slušela těmto a která oněm, patrno z řádu samého.

Masaři a pekaři jakožto dodavatelé nejpotřebnějších potravin vždy a všude měli přední místo mezi městskými živnostníky. Zbohatnuvše snadno bujněli a libovolným zdražením masa a chleba působili, že městský úřad ujal jim cechovních výsad a pustil na trh do města venkovské konkurrenty. Ještě častěji však neúroda, válka a jiné pohromy bývaly toho příčinou, že se hledělo nadejíti přílišné drahotě ustanovením *volného trhu masařského* a *pekařského*, na

[1]) Original měmecky sepsaný chová truhlice cechu obuvnického v Opavě

[2]) Original český v téže truhlici.

němž venkovský lid mohl prodávati. Ve Slezsku již na sklonku 14. věku větší města mají své volné trhy; Svidnice obdržela pekařský trh r. 1311., Vratislav r. 1327., Lehnice r. 1352., všude býval v neděli. Městům lidnatým jako Vratislavi přibyl později ještě druhý takový trh a to ve čtvrtek. Volný trh masařský zřízen ve Svidnici r. 1374., ve Vratislavi r. 1387.[1]) Za městy slezskými šla v této příčině i Opava; řád volného trhu masařského vzala, jak se podobá, ze Svidnice.[2]) Rozumí se, že městští masaři i pekaři vždy bránili se co mohli takovému volným trhem stenčení svého výdělku a že venkovští prodávači — v Opavě jim říkali *volníci* — od městských mistrů všelijak bývali hnětěni a sužováni, tak že úřadu městskému i zeměpánu často bylo se vkládati mezi obě strany.

I.

Cechovní řád moravských ševců v Opavě z r. 1546.

Ve jméno svaté a nerozdílné trojice amen. Poněvadž správcom a jedné každé vrchnosti z povinnosti ouřadův jejich přisluši jednotu, řád a lásku při poddaných svých a k úřadom jejich náležitých obmýšleti, a což komu spravedlivě náleží, při tom jeho zachovati a obhajovati, kdež i my purkmistr a rada města Opavy pro uvarování potomních různic a nesnází, kteréžby mezi cechy moravských a německých ševcův a koželuhův, obyvateli zdejšími vzníknúti mohly, ševcom cechu moravského podle vejsad a obdarování předkom našim, nám a městu tomuto od králův, knižat a pánův Opavských jich Miu daných, řád a kterak by se v cechu a při řemesle svém nyní i na budúcí časy zachovati a čeho by svobodně užívati měli v tomto listu sepsaný a pečetí naší městskú utvrzený od nás a potomkův našich sme s dobrým rozmyslem a předešlú radú dali; však tak, abychom my neb potomci naši týž řád a cechovní tuto vejsadu podle znění výš dotčených svobod a privilejí našich rušiti, ničiti, ujíti, přidati a jakž by toho případnosť času a potřeba ukazovala, měniti mohli.

Nejprv. Aby moravští ševci řád dobrý mezi sebú a cech svůj měli; cechmistrův, kteréž my jim a potomci naši : a správce každý rok zřídíme, v poctivosti mají poslušni býti. A kteříž by chtěli dvojeho řemesla, totiž kože vydělávání a obuvi šiti, užívati, ti sobě mají domy v městě kúpic bydleti. A z povolení našeho a z starobylého obyčeje budú moci kože hovězi, telecí i kozlové k své potřebě na černo k obuvi na prodaj vydělati, než koží nikoli jinam prodávati nemají. Také škopových a ovčich koží aby nevydělávali.[3]) Střevíce *dubové* a *pytlové*[4]) barvy a ne jinými barvami dělati mohú,

[1]) Codex diplom. Silesiae sv. VIII.

[2]) V kopiáři privilejí opavských z počátku 17. stol. (v knihovně musea opavského) nalezá se přepis řádu svidnického s Vidimus rady svidnické z r. 1519.

[3]) V německém listě z r. 1475 tu přidáno: Russin hewte und leder mogin sy erbtin.

[4]) Německý list z r. 1475.: Lohrothe und Schweissschuhe.

neb červenú barvú dělati německým ševcom náleží. A k pytlovým střevícom aby kože škopové neb ovčí u koželuhův kupovali; a jestli by ty jim za slušné peníze koželuzi prodávati a je fedrovati nechtěli, aby to na nás vznesli; a obuv také správně dávali. A ženské střevíce aby obyčejem starodávným na dva prsty štemovali, ktomu štemování také kože od koželuhův kupovati mají.

Item. Dilně k vydělávání koži aby před městem měli a v městě pro smrad aby žádných koží nevydělávali pod naší vinú. A kterýmž by koží nedostávalo [se], mají je u koželuhův zdejších kupovati, jimž je koželuzi, mimo přespolní ševce, prodávati mají. A kterýž by koli řádně zachovalý z mistrův cechu moravského jediného řemesla užívati a kože vydělávati chtěl, aby koželuzi toho neb ty do cechu svého bez odpornosti přijíti a jim řemesla koželužského dělati dopustiti povinni byli. Němečtí ševci, aby také svůj cech měli a dělali obuv červenú a jiné všelijaké barvy, jakž od starodávna, kupujíc kože od koželuhův a sami je nikoli nevydělávajíc.

Item. Jestli by který místo z moravských ševcův k německým do cechu, vezma od moravských pořádné odpuštění, vstúpiti chtěl, toho beze všeho odporu přijíti mají, a ten mistr podle listu jejich se zachovati a dělati má. Týmž spůsobem moravští německé mezi sebe přijímati mají.

Item. Ktoby s moravskými ševci cech přijíti chtěl, ten má řádně zdávanú a poctivě zachovalú manželku míti, právo městské předkem přijíti a listy rodu a zachování svého i od řemesla učení se vokážic osm grošův a dva funty vosku do cechu, také mistrom šestnácte grošú na pivo dáti. A jestli by se kto na tom pivě bratrském zvadil, ten tolikýž dáti pokuty povinen.

Item. Když který mistr pachole na učení přijíti chce, má se to pachole prvé listy neb živým svědomím rodu a zachování svého v cechu okázati osm groši a dva funty vosku dáti.

Item. *Vetešníci* žádných nových střevíc dělati nemají, toliko své hotové podešvy, jakž obyčej starodávný jest, přisazovati. [1])

Item. Žádný z ševcův moravských nemá hovězích ani telecích koží na mase zamlúvati, ani ven z města, ve vsech neb před branami a v ulicích, prvé než k trhu a na prodaj přineseny budú, kupovati. Než na zámky a tvrze choditi a tam kože i teletiny svobodně kupovati mohú. [2])

Item. Jestli by který z mistrův, obeslán súc a jemu oznámeno bylo, do cechu v čas nepřišel, ani se, neoznámíc slušnou příčinu, proč přijíti nemúže, cechmistrom neopověděl, ten každý bude povinen půl věrdunku viny, polovici pánom na rathúz a druhú polovici do cechu dáti. A jestli by kto z nich, nepočta se, z domu krčemného odešel a vo to mistrom naň žalováno bylo, také půl věrdunku viny do cechu propadne.

Item. Žádného, který sobě ženu neřádnú z domku pojal, nebo s kterú nezdáván súc přebýval a jakýmžkoli obyčejem cti zbaven byl, mezi sebe přijíti, chovati a v cechu trpěti nemají.

Item. Jestli by kdy v cechu jaké takové pře a jednání byly, v kteréž by mistři sami uhoditi a je rozsúditi nemohli, mohú a mají vo dva konšely

---

[1]) Něm. list z r. 1475: Auch keyn Refler newe schu sal machn Sunder ire eygen zolen sulln sy anseczn noch yrem sitten. — Vetešníci čili příštipkáři nazývali se obyčejně něm.: Altbüsser, Altreiss, Altmacher. Refler rovná se našemu „krosnaři."

[2]) Něm.: off dy hewser und festen mögen sy czihn und frey hewte kawffn.

mezi ně, k slyšení a rozsúzení těch věcí, purkmistra, kterýž každého času bude, prositi a ti jim puštěni a povoleni býti. Také jestli by kdy který spolumistr jejich ctně a řádně mezi nimi zachovalý cech na čas vzdal a řemeslo opustil, tomu mají bratrstvi s sebú (ač by toho žádostiv byl) příti a k němu se, jakž pořádek jest, jitim za mrtvým tělem k pohřbu i jiným zachovati. A jestli by se událo kterého mistra synu na místo otce svého vstúpiti neb mistrem býti, tomu se to polehčení staň, že polovici peněz do cechu dáti povinných i právo městské se mu odpouští. Vdovy řemesla a cechu jejich mohú s nimi bratrstvo držeti.

I Jestli by takto z nich co komu dlužen súc, jiného mistra v rukojemstvi zastavil a platiti ani rukojmě svého vyvaditi nedbal, že by naň v cechu žalováno bylo, mají ho cechmistři k placení přídržeti a jemu, pokudž by nezaplatil, řemeslo složiti. A jestli by se kteří mistři, manželky jich, neb kto z nich v stolích vadili,[1]) to což by právu a fojtovi bez ublížení bylo, mají cechmistři mezi nimi upokojiti a na míře postaviti. Pakli by cechmistrův v tom uposlechnúti nechtěli, má to na nás, potomky naše neb na fojta vznešeno a ti svévolní skutečně trestáni i vina podle provinění od nich vzata býti.

Item. Když by který mistr cechu jejich, mistrkyně neb dítě umřelo, a kdo z nich po oznámení za mrtvým tělem nešel, má od mistra a mistrkyně jeden groš a od dítěte půl groše viny dáti.

Item. Žádnému, kdo by s nimi neb s německými ševci cechu neměl, nemají střevíc ani na předměstí dělati dopúštěti. Také němečtí ševci mohú časem k moravským s konšely a služebníky[2]) nadcházeti a, aby v díla jim podle vyměření listu jejich náležitá nesahali, ohledovati; tolikéž moravští ševci německým činiti a ohledovati mohú.

Item. Žádný z nadepsaného cechu mistrův nemá druhému tovaryšův ani jiné čeledi lúditi neb penězi vykupovati, ani tovaryše přijíti, leč se řádně od mistra svého, u kterého prvé dělal, odlúčil, pod věrdunkem viny, polovici na rathúz a druhú polovici do cechu. Také mistr mistra žádným obyčejem z hospody a obydlí jeho vykupovati bez vúle jeho nemá; pod půl věrdunkem viny, polovice na rathúz a druhú polovici do cechu. A kdož by z nich svávolně s braní do cechu všel, povinen osm grošův, polovici na rathúz a druhú polovici do cechu viny dáti. Také žádného mezi sebe za mistra přijíti povinni nejsú, kdož by neměl svúj vlastni stúl ševcovský. A těch stolův jest dvaceti štyry, z kterýchž nám a potomkom našim každý rok pět zlatých a dvanácte grošův platu dávati, a cechmistři jejich vše tu neděli po jarmarku podzimním přinášeti povinni sú. A jakož také moravští ševci *dubový mlýn*[3]) u velikého mlýna drží, z kteréhož králi J. Mti neb pánu našemu dědičnému, tři hřivny ročního platu povinni sú, ten nyní i potomně tak vydávati a platiti mají z cechu svého. Moravští ševci také mohú mužské i dětinské střevíce tak jakž od starodávná štemovati koží dubové barvy, však jakž i nadepsáno koží škopových i ovčích kupovati a vydělávati nemají pod desíti hřivnami nám na rathúz viny dáti (sic).

---

[1]) Něm. ab der meyster zwene oder ire weyber sich in denn Schubenckn ichtes kyweln wurden.

[2]) Něm. mit Scheppen und Statknechten.

[3]) Lohmühle.

A toto naše zřízení a spůsobeni má na všem pevně a neporušitedlně od těch tří cechův moravských a německých ševcův a koželuhův zdržáno a zachováno býti. Jestli by pak který mistr neb obvláštní osoba výš psaných cechův ve všech neb na dile již dotčených artykulův nezachoval a víry hodným svědomím usvědčen byl, ten každý výstupný má nám a potomkom našim deset hřiven bez umenšení viny na rathúz propaden býti. A jestli by který cech z nadepsaných tří cechův to rušiti a tomu jakúžkoli smělosti neb spůsobem se protiviti chtěl, ten cech má beze vší milosti padesáte hřiven, polovici králi J. Mti neb potomním pánom našim dědičným a druhú polovici nám a potomkom našim na rathúz viny dáti. Také tímto listem přísně pod skutečným na těle i statku trestáním všem moravského cechu mistrom zúmyslně přisahání, šeredně lání a utrhání i jiné neřády a rozpustilosti, kteréž proti přikázání božímu a k ujmě svornosti, lásky a ctnosti a dobrých mravův, k popuzeni hněvu a trestání božího mezi lidmi povstávají, zapovídáme i v domích a při čeledi své aby to konečně zastavili.

Toho všeho na potvrzení jistému a neporušitedlnému zdrženi sme pečeť naši městskú k listu tomuto přivěsiti dali. Dán ve štvrtek po sv. Žofii léta páně patnáctistého čtyřicátého šestého počítajíc.

II.

Řád volného trhu masařského v Opavě z r. 1520.

My Kazimir z boží milosti kníže Těšínské a Velikého Hlohova, najvyšši hajtman Horní Slezie etc., známo činíme tímto listem etc., že jsme z rozkázání nejjasnějšího knížete a pána pána Ludvika, Uherského a Českého krále, pána našeho milostivého J. M. učinili smlúvu dobrovolnú, celou a dokonalou, mezi moudrými a opatrnými purgkmistrem a raddú a vší obcí města Opavy s jednej, a opatrnými masařmi téhož města s strany druhej, a to obyčejem duole psaným.

Item. Najprvé mají masaři cech svuoj i ty jatky držeti a zase řemesla svého i prvé hleděti a dělati a z těch všech jatek aneboli mastnic prázdných i osedlých mají a povinni budou polovici platu ročního dávati a platiti králi Jeho milosti i jiným, kteříž na to spravedlivosť maji a prokáži. A ten luoj k tomu, kterýž jsou prvé masaři od starodávna na zámek dávali, ještě zuoplna ten luoj dávati na zámek mají nyní i na potomní časy. Také ten Kytlhoff staviti, opraviti a držeti zase mají, jakož i prvé, a plat všecek z něho jakož jsou od starodávna dávali, tiž masaři vydávati mají jakož prvé.

Item. Druhú polovici platu z těch ze všech jatek aneboli mastnic, kteréž masaři držeti budou, ty platy na se páni a radda a všecka vuobec města svrchu psaného vzali a přijali jsú a mají dáti a spraviti.

Item. Také jest v tej smluvě osazeno a přívoleno, že volný *trh masařský* jednúc v téhodni, totižto v sobotu každú v Opavě držán bejti má, nyní i na věčné potomní časy, tak jakž v jiných městech královských se zachovává.

Item. V sobotní den masaři opavští v jatkách masa prodávati nemají, než na volném trhu na rynku, tu kdež jim místo ukázáno bude, a tam se každý ukázati a býti má, jakož v jiných městech královských; a ten volný trh trvati má od Velikej noci až do svatého Michala hodinu před slunce západem, a od svatého Michala do masopustu hodinu na noc.

Item. Také kteříž na volný trh býti (sic) a tu prodávati chtíti budú,

každý z nich na každý rok v sobotu velikonoční purgkmistrovi a raddě města Opavy opověděti se má a list okázati od toho cechu, v kterémž se učil, aneboli od toho města neboli městečka, v kterémž sedí, že toho řemesla v tomž městě aneboli městečku užíval a že se řádně a slušně zachoval; a také kteří pod pánem svým sedí a pánu svému i vobci hodni jsou, aby také sem byli (sic). A kterýž se tak jakž se tuto vypisuje purgkmistrovi a raddě na tenž den opoví a okáže, ten již ten celý rok na volném trhu v sobotní den bez překážky bude moci prodávati; než kterýžby na své cti a poctivosti v jakovém nářku byl, ten aby na volném trhu neprodával dotud, dokudžby se z takového nářku nevyvedl a neočistil. A kterýžby se na tenž den neopověděl a neokázal, ten aby toho roku volného trhu neužíval.

Item. Také jest mezi nimi umluveno, že ti, kteříby na volný trh maso jakovéžkolvěk přivezli neboli přinesli, čehožby v sobotní den do hodiny uložené neprodali, že toho zase z města neboli z trhu vézti aneb nésti nemají, než cožbykoli jim zbývalo a zuostalo, to má jim pobráno a chudině pro buoh dáno bejti s raddou purgkmistra i raddy.

Item. K dohlédání toho volného trhu také mají usazené bejti dvě osoby, totiž jeden od raddy a druhý z cechu masařského, kteříž těch všech věcí dohlédati mají, aby řád podle tejto smluvy učiněný v každém artykuli zachován byl.

Item. Toto také jest vyměněno, že prázdní pacholci, kteříž zde v Opavě aneb v předměstí leží a usedlí lidé nejsou, že ti na volném trhu prodávati nemají, leč kterýby se tu v městě neb předměsti osaditi chtěl.

Tomu na svědomí naši vlastní pečeť k tomuto listu zavěsiti jsme kázali. Jenž dán a psán v Opavě v sobotu před květnou nedělí léta od narození Božího tisícího pětistého dvacátého počitajíc.

Smlouvu tuto potvrdil král Ludvík listem daným v Budíně ve čtvrtek po hodu sté. Žofie 1521. (Přepisy z počátku 17. věku v kopiáři privilejí opavských v musealní knihovně).

III.

Výpověď císaře Rudolfa II. učiněná r. 1584. mezi opavskými mistry řemesla pekařského, kteří lávky své mají s strany jedné, a placbeky aneb těmi, kteří na volný trh pekú, s strany druhé.

Rudolf Druhý z boží milosti etc.
hejtmanu knížetství Oppavského.

Urozený věrný náš milý. Z poníženého psaní tvého jsme tomu, jaké nám s strany té rozepře mezi dvacíti osobami pekařského, kterýmž řemeslo a živnosť jejich zastavena jest, a jinými mistry téhož řemesla pekařského vzniklé, oznámení činíš, obšírně vyrozuměti a to všecko v raddě a uváženi našem císařském jmíti ráčili.

I přivedši My sobě k milostivé paměti, že jsme předešlého času, když jsou oppatrní purgkmistr a konšelé města našeho Opavy, věrní naši mili, v cechu pekařském podle privilejí a svobod svých nový řád učinili, takové jejich nařízení z bedlivého uváženi našeho císařského sobě oblíbiti a jim toho milostivě Majestatem našim císařským potvrditi ráčili: proto toho při takovém milostivém potvrzení našem zůstavovati ráčíme. Však poněvadž

tomu porozumívati ráčíme, že mezi dotčenými xx osobami, kteříž takovému novému nařízení na odpor nastupují, a těmi jinými mistry, kteříž krámy pekařské mají, o to největší rozepře jest, že by nyní psaní mistři pekařští, jmenovaných dvaceti osob, kteříž krámův pekařských nedrží a s nimi zároveň chleba péci nemají, v cechu svém pekařském trpěti, je mezi sebe do cechu obsýlati, i ve mlejních podle sebe mleti dáti nechtěli, což jim na nemalé ublížení poctivosti a řemesla jejich, i dítkám jich býti a se vztahovati chce; i majíce My to v milostivém uvážení našem císařském a nechtíce, aby které straně jaké skrácení se státi mělo, to nacházeti ráčíme: Že dotčeným xx osobám pekařům pro žádnú nenáležitú a nepoctivú věc takové pečení chleba zastaveno není, než že toliko pro to od purgkmistra a konšelův města našeho Oppavy v nově udělané cechovní nařízení a ustanovení, kteréž, jakž vejš oznámeno, od Nás milostivě potvrzeno jest. Z té příčiny často psaným xx osobám takové jejich nepečení chleba nyní jako předešle, též na budoucí časy, na újmu řemeslu jejich poctivému, jim ani dítkám jejich, býti nemá.

A protožť milostivě poroučeti ráčíme, aby to stranám obešlic je před sebe jmenem a na místě našem císařském v známosť uvedl a dále o tom dostatečně nařízení učinil. Jestližeby která osoba z dotčených xx pekařův při městě našem Oppavě živnosť svou vésti chtěla a poctivě při městě se chovala, aby svobodně na volné trhy jednú za tejden chleb režný v pecních po jednom groši slezským, aneb větčí, péci a prodávati a tak jako jiní, kteří na trhy svobodné chlíb pekou a prodávají, též také koláče, krupice na dotčený volný trh aby péci a prodávati mohli. A nic méně také aby mistři svrchu psaní, kteříž krámy pekařské podle nového nařízení drží, těch xx osob, poněvadž jsou prvé v jejich cechu byli, zase mezi sebou to v cechu i ve mlejních, jak sou to prvé činili, trpěli a k nim se ve všem podle cechu jako k spolubratřím náležitě chovali, a strany tovaryšův pekařských žádné překážky nečinili. Však proti tomu, aby se častopsaných xx osob zase k týmž mistrům v cechu i jinak ve všem náležitě chovali a jedni k druhým k nesvornosti příčiny pod skutečným trestáním a nemilostí naší císařskú nedávali. Čehož jsme tebe tejna učiniti neráčili, a na tom jistou a milostivou vuoli naši císařskou naplniš.

Dán na hradě našem Pražském v outerý po neděli postní Oculi létha lxxxiiij a království našich Římského devátého, Uherského dvanáctého a Českého též devátého.

Rudolf m. p. Ad mandatum etc.
Osvald z Šenffeldu m. p.

Urozenému Janovi z Vrbna a na Hulčíně, hejtmanu knížet. oc. Oppav. oc. věrnému našemu milému.

Tento vejpis slovo od slova vypsán jest z psaní zpečetěného J. M. C. Uherského a Českého krále, a dán jest pod sekrytem u. p. p. Jana staršího z Vrbna a na Hlučíně, hejtmanu kníž. Oppavského.

Jan z Vrbna m. p.
hejtman.

(Přepis současný v musealni knihově opavské.)

Příspěvek k výkladu Rukopisu Kralodvorského.

Napsal *V. Brandl.*

V básni rukopisu Kralodvorského „Čestmír a Vlaslav“ řečené zní 13. verš (podle rozvrhu Výboru) takto:

(Ctmír) radostně sně svój ščít črn *dvú zubú.*

Slova „*dvú zubú*“ vykládána jsou posud na dvojí spůsob. Jedni vykladači totiž tomu chtěli, že slovy „*dvú zubú*“ míní se znak čili erb Čestmíra, který na štítě jeho vyobrazen byl; druzí zase mají za to, že slovy těmi vyrozumívati sluší „dva háky u prostřed štítu, jimiž by se mohl jako kleštěmi nepřítel s koně strhnouti, aneb dvě špice, jimiž by se mohl štít do země zaraziti.“

Nám však se nezamlouvá ani jeden ani druhý výklad a proto pokusíme se o výklad nový zůstavujíce všem soudným znalcům, aby vyšetřili, zdali náš výklad přijíti lze čili nic.

Co se především týče mínění těch, kteří slova *dvú zubú* vykládali na znak čili erb Čestmírův, neostojí ono před okolností historicky zjištěnou, že znaků rodinných se užívati začalo ve Francii v 12., v Němcích pak a v zemích českých teprve na začátku 13. století. Poněvadž báseň „Čestmír a Vlaslav“ pochází ještě z 9. neb 10. století, jde z toho, že výkladu slov „*dvú zubú*“ na znak čili erb přitákati nelze.

Co se týče výkladu, jakoby slova „*dvú zubú*“ znamenala dva háky u prostřed štítu, aby jimi nepřítel s koně strhnouti se mohl, příčí se jemu jednak ta okolnost, že štít nesloužil k útoku, nýbrž k obraně, jinak okolnost ta, že takové háky byly by musily býti dosti dlouhy, aby jimi muž na koni sedící s něho strhnouti se mohl. Avšak i v případě tom, že by háky ty byly dosti dlouhy, nebyly by bývaly dostatečny k útoku: neboť vojín, který takovým štítem útok činiti chtěl, nebyl by se již štítem náležitě mohl kryti a byl by v nebezpečí přišel, že jezdec, když štít proti němu pozdvihl, jej kopím neb mečem raniti mohl. I to sluší uvážiti, že, byly-li ony háky dosti dlouhy, aby jimi nepřítel s koně se strhl, vojín pak sotva

meče prospěšně užiti mohl, poněvadž háky ty mu překážely, těsněji k nepříteli přistoupiti. Za tou příčinou nezamlouvá se nám tento výklad, nehledě ani k tomu, že, byla-li v prostředku štítu nějaká vyvýšenina, nebyla u žádného národu hákem, nýbrž vypuklinou, kterou nazývali Řekové *ὀμφαλός*, Římané *umbo*, Francouzi *boucle* a Němci *buckel*, Češi pak *puklíř*. Co se pak týče náhledu, že slovy *dvú zubú* míní se dvě špice, jimiž by se mobl štít do země zaraziti, podotýkáme, že žádný národ neužíval štítů takových. Štíty měly sice uvnitř řemeny, kterými ruka je držela, anebo na kterých na zdi visely, nikde však nečte se o takovém opatření štítů, kterým by do země zaraziti se mohly.

Nemohouce tedy přidati se ani k jednomu ani ke druhému výkladu navrhujeme čtení nové, a sice aby na místě „ščít črn dvú zubú“ znělo:

ščít črn dvú zubrú

a opodstatňujeme návrh svůj těmito důvody.

Jest známo, že štíty u starožitných národů dělány jsou ze dřeva, které pak několika kožemi přetaženo bylo, aby štít tak snadně nepřátelskou zbraní, buď mečem přetat buď kopím proklán býti nemohl. Toho spůsobu bylo římské *scutum*, štít totiž zhotovený z desek sklížených, které plátnem a nad tím kožemi dobytčími přetaženy byly. Jak slovo *scutum* samo ukazuje, bylo toto potažení čili tento svršek z koží velmi důležitou částí štítu; neboť slovo *scutum* příbuzno jest s řeckým *σκῦτος* kůže a naše české slovo *štít* i co do gramatického pohlaví s řeckým slovem souhlasí.[1]) Rovněž potahovali Řekové štíty své několika kožemi dobytčími; tak na př. praví se v Iliadě 7, 222:

ὅς οἱ ἀποίησεν σάκος εἴολον ἑπταβόειον
ταύρων ζατρεφέων ...

a spůsob takto štíty potahovati, byl tak obyčejný, že slovem *βοείη*, znamenajícím kůži dobytčí, znamenán také štít vůbec. Mimo klasické národy užívali také kožených štítů Keltové, o nich Caesar v té příčině praví: „partim scutis ex cortice factis, aut viminibus intextis, quae .... *pellibus* induxerant.“

Avšak i naši bližší sousedé, Němci, měli dřevěné štíty kožemi dobytčími potažené. Závažná jsou u věci té svědectví básně středověké „Waltharus manu fortis“, která jsouc původně staroněmecky sepsána na začátku 10. století na jazyk latinský převedena byla.

[1]) Srovnej goth. skildus, staroněm. skilt; avšak i v latině jest archaická forma scu*tus*.

Dovídáme se z ní, že štíty dělány byly ze dřeva, nad nímž několik vrstev kožĺ nataženo bylo. Tak praví se v. 776:

Lancea *taurino* contextum *tergore* lignum
Diffidit.

Vrstvy ty byly buď trojí:

Triplicem clypeum collegit in ulnam (v. 668).

buď sedmery:

Opponens clypei *septemplicis*[1]) orbem (v. 733).

Toho spůsobu byly štíty u Němců ještě v 12. a 13. století; vyjímáme místo mnohých několik dokladů ze středoněmecké básně Eneity:

Vil wol das bret gesnitten was und ungleichen gebogen
Wol *gehûtet* und wol getzogen (v. 5731).
Avencius hat eines lewen *hût* gemachet zu eime schilde
(v. 5039).
(der schild war so) *gehûtet* und gebunden,
In nyeman mocht vorwunden (v. 12.141).

Na podobný spůsob shotovovali starožitní Čechové štíty své; báseň „Záboj a Slavoj" dává svědectví, že štíty české potaženy byly kožĺ:

I tasi Luděk,
meč se smeče po *koženě* ščítě (v. 145).

Táž báseň nás poučuje, že štít český byl potažen několika kožemi:

Luděk uderi silným mečem
přetě tŕie kóže ve ščítě (v. 132),

Vidíme tedy, že staří Čechové rovněž jako Řekové, Římané, Keltové a Němci užívali kožĺ dobytčích, aby jimi štíty své potahovali. A na základě této nepopíratelně zjištěné okolnosti navrhujeme, aby na místě *dvú zubú* se četlo *dvú zubrú*.

Neboť jen tímto čtením nabývá ono místo rukopisu Kralodvorského náležitého smyslu, ano tím se vyjadřuje, že kožĺ dvou zubrů užito k potažení štítu Čestmírova, čímž síla štítu a nesnadnosť, jej přetíti, na jevo se dává.

Avšak okolnosť ta, že staročeské štíty několika vrstvami kožĺ obloženy byly, jest nám jen jako podkladem, na kterém čtení své spolehlivě opodstatniti nám lze jest. Tu především se tážeme, nač celý rozum onoho místa bije? Praví se, že Čestmír sňal *svój črn ščít dvú zubú*. Má-li slovy *dvú zubú* udána býti nějaká vlastnosť

[1]) Srovnej svrchupoložený výraz Iliady: ἑπταβόειον.

štítu? Toť zbytečno, ana jakosť štítu vyjádřena jest slovem *črn*, právě tak, jako se děje v písni „Ludiše a Lubor," kde štíty také nazývají se černými:

ráz po ráze v *črná* ščíty,
jiskry vzprchu z *črnú* ščítú.

Jestli tedy jakosť štítu vyjádřena slovem *črn*, jest k pravdě velmi podobno, že slova *dvú zubú* naznačiti mají látku, ze které štít dělán byl. Tomuto výkladu zdá se překážeti genitiv *dvú zubú*; avšak příčí se mu jen zdánlivě, an to jest genitiv hmoty neb látky naznačující, z čeho nějaká věc dělána jest. Podobný genitiv spatřujeme v místě Iliady svrchupoloženém *σάκος ἐπταβόειον ταύρων ζατρεφέων*, anebo v Iliadě 11, 23, kde se zbroj Agamemnona popisuje:

τοῦ δ' ἦ τοι δέκα δῖμοι ἔσαν μέλανος κυάνοιο,
δώδεκα δὲ χρυσοῖο καὶ εἴκοσι κασσιτέροιο
(srovn, Il. 11, 34. 35),

kdež *κυάνοιο*, *χρυσοῖο*, *κασσιτέροιο* jsou genitivy hmoty. Toho genitivu hmoty užívají také řeči slovanské; starosl. mošti vъ grobě *mramora* položiše = reliquias in sepulcro marmoreo posuerunt; — srb. na konju bojno sedlo *roga jelena*. [1]) Že pak také čeština toho genitivu hmotného užívala a v národní mluvě posud užívá, toho stůjtež zde doklady z pojednání prof. Bartoše: plášť *aksamita* nový (Výb. I. 1113); — uzře v svej bělúcej ruce prsten *nebeského zlata* (leg. Kat. v. 31); — kdyby byly zámky *železa štýrského*, žádný nezabrání do dvora panského. (Suš. Pís. pag. 235). [2]) Jako v Alexandreidě slova: „plášť aksamita nový" znamenají plášť nový z aksamitu ušitý, tak znamená místo rukopisu Kralodvorského „ščít črn dvú zubrú" černý štít z kožĺ dvou zubrů shotovený aneb vrstvami z těch dvou kožĺ zubřích potažený.

Mám tedy za to, že v místě rukopisu Kralodvorského, o které zde činiti jest, slovo *zubŭ* jest lapsus calami opisovatele, a sice táž chyba jeho, které se dopustil, psav v básni „Čestmír a Vlaslav" ve verši 48 *kutost* místo *krutost* [3]) a v básni „Jaroslav" ve verši 94 *czni* místo *czrni*; [4]) ačkoli v obojím případě chyby své neopravil, nepostaviv, jak to při jiných chybách činil, vynechané písmeno nad řádkem, přece žádný vydavatel nerozmýšlel se čísti *krutost* a *črný*, poněvadž pravý rozum slov těch na snadě byl. Jen při slově *zubŭ*,

[1]) Mikl. Syn. pag. 462.

[2]) Viz Program gymn. Brněn. 1873 str. 5.

[3]) Vydání Hank. IX. p. 40; vydání fotogr. str. 14 řádek 28.

[4]) Vydání Hank. IX. str. 20; vydání fotogr. str. 9 řádek 24.

kde opisovatel vynechaného **r** rovněž nenahradil nad řádkem, netušili posavádní vydavatelé, že státi má *zubrú*, poněvadž pravý smysl toho místa onou chybou hustěji zatemněn jest a jen výkladem věcným analogickým odhaliti se dá.

O propasti jedovnické.

Pojednává *Jan Havelka.*

Mylně bychom se domnívali, že Morava po stránce přírodnické proskoumána jest dostatečně. Jsouť v nitru rodné naší půdy prostory nesmírné, jichž dosud nižádné oko lidské nevidělo a hluboko v útrobách zemských rozebíhají se cesty nekonečné, o něž nikdy jestě nezavadila noha lidská. Jen bystré ony vody horské, které urychleným kvapem z temných dutin vysočiny drahanské ven se tlačí na krásné, milé světlo denní, vykládati by nám mohly o zapomenutém tom světě podzemním, o divech netušených, nevídaných. Než přece tu onde věčné to šero, v němž příroda velebná ukrývá se před světem, ozářeno jest již světlem vědy, přece tu onde odvaha a přičinlivosť badatelská proskoumala i takové prostory podzemní, do nichž vniknouti dlouho pokládáno jest věcí nemožnou.

Důkazem toho jest propasť jedovnická.

Malebné městečko Jedovnice dvě hodiny na východ vzdáleno jest od Blanska a našim starožitníkům proto památným se stalo, že objevují se tam při kopání hojné stopy pravěkých staveb kůlových [1])

[1]) Praobyvatelé naši vlasti podobně, jakož i v jiných krajinách se dálo, jednou dobou druhdy obydlí stavěli spůsobem podivným. Naráželi totiž do potoků nebo močálů nebo jezer množství přihrotěných dřev, na nichž pak budovali si dřevěné chýže své nad vodou. Obyčejně bývalo návodních těch chýží mnoho pohromadě, tak že činili celou osadu. Se břehem spojeny byly jen lehkými můstky, které snadno bylo odklidíti, když osadě od nepřátel hrozilo nebezpečenství, jakož vůbec veškero zařízení čelilo ku snadnějšímu života a majetku ochránění v dobách oněch nebezpečných. Tohoto druhu stavby, jichž někteří národové mimoevropští přidržují se posud, nazýváme *stavby na jehlách* čili *stavby kůlové*. Stavby ty — jako dřevěné budovy vůbec — obyčejně za své vzaly požárem, ale zbytky jejich na žádném místě dotyčném nevymizely úplně; všude naskytají se nejen koly do země narážené, nýbrž i nádoby a nástroje, obilí, všeliké odpadky a jiné věci, které při rozličných příležitostech jmenovitě pak při záhubném požáru na dno řeky aneb jezera dopadly a tam zachovaly se až po naše doby.

jichž bez pochyby nejvíce našlo by se na dně rozsáhlých rybníků lesknoucích se východně od obce jedovnické! Voda rybníků jedovnických sbírá se z nepatrných bystřin horských a odtéká pak směrem západním ku slévárně, která knížeti Salmovi patří a „hutí Hugonovou“ se nazývá. Sledujíce odtok rybníkníků dále, octneme se u horského mlýna, jehož klepot odměřený mile odnáší se ode strání údolí uzounkého a přívětivého nad míru.

Ale sotva podle potoku kvapícího ode mlýna popošli jsme sto kroků ku předu, zdá se, jako by vše kouzlem vůkol se bylo proměnilo; krajinka dotud líbezná, idylická na sebe béře roucho strnulé, děsné pustoty.

Jakoby svět končil v místech těch, zataraseno rázem údolí příč na příč šedou stěnou 50 metrů vysokou a nakupenou z velikánských balvanů vápencových, mezi nimiž po skrovnu tu mech tu křovina se zelená! A v pravo a v levo srázné ubočí skalní, že zdá se, jako by odtud nikudy nebylo lze uniknouti. Na dně pak zatarasené kotliny vidíš skaliska pohozená a balvany, památky to zápasů strašných, jež v tomto zákoutí odlehlém vedli druhdy strašní živlové rozpoutaní. A tam hle! opuštěné rozvaliny mlýnce požárem prý a povodní zašlého, který jistotně okolím svým děsným podobával se „mlýnům čertovým,“ o nichž dočítáme se v báchorkách. Potok, podle něhož kráčejíce až v tyto končiny jsme došli, místy tu již mezi štěrkem zaniká, tu pod balvany se ztrácí, tu z nenadání opět na slunci se leskne a bublá mezi kamením šedým. Ale jen několik kroků dále se svitem slunečním se loučí na dobro a rachotem hromovým padá do černé, děsné propasti jedovnické.

Otvor, jímž potok do útrob zemských se vrhá, zeje na samém úpatí dotčené již stěny skalní, 50 metrů vysoké, a má podobu nepravidelného čtyrúhelníka zvýší 2 a zšíří $1^1/_2$ metru.

Přistupme blíže; neb otvorem tím počíná prohlubeň, s níž alespoň poněkud seznámiti čtenáře milé účelem jest těchto řádků.

Propast jedovnická za dřívějších časů po vlasti naší docela byla neznáma.[1]) Ve starých spisech jednajících o památnostech moravských ani slovem o ní neděje se zmínka; dobou novější arci po různu jmenuje se ve knihách učených avšak nikdo mimo jméno nic o ní nám neumí pověděti. A není také divu, že dlouho a dlouho toliko hříšnou pošetilostí bylo pokládáno odvážiti se do hlubiny strašné a na oko bezedné, z níž ohlušující rachot vodstva rozzuřeného ozývá se neustále na pohroženou: sem až a ne dále! Teprve na sa-

[1]) Lotos, ročník 1860.

mém začátku tohoto století odvážil se díla smělého muž urozený a o vědu vlastenskou velezasloužilý, totiž nebožtík *starohrabě Hugo Salm*, jejž propast jednovnická tak velice zajímala, že nevšímaje si ani předsudkův ani výstrah proskoumati ji se odhodlal.

S nesmírnými obtížemi a odvahou velikou spouštěl se hučivým vodopádem, plazil se po kluzkém kamení a brodil vodou dosti hlubokou, až konečně stanul u hlubiny tak příkrými stěnami obehnané, že nebylo lze proniknouti dále. Zdálo se starohraběti Salmovi, stojícímu nad hřmícím vodopádem, že prohlubeň, do níž voda téměř kolmo se řítí, ne-li bezedna, jest alespoň náramně hluboka. Jak by tedy byl mohl odvážiti se dále, jak odolati zuřivé síle vodopádu slabou silou lidskou?

Pravda, že smělý tento badatel přes všecko úsilí své tehdy jen několik sáhů do temné hloubky se dostal; nic méně nevzdal se úmyslu svého. Několik let později totiž náhodou objevil suchou jeskyni dosti prostrannou něco výše otvoru skalního, jímž potok jedovnický do propasti padá, a sleduje pozorně směr sluje té, poznal brzo, že taktéž vede dolů ku hlavní propasti a to právě v ta místa, kam dolní cestou totiž vodopádem pro příkrost stěn nebylo možno dostati se. I umínil si tedy, že pokusí se novou touto cestou sestoupiti snad až na dno propasti. Tehdy starohrabě Salm nepodnikl výpravy sám. Doprovázeloť jej několik mužův odhodlaných, jenž všichni potřebnými nástroji byli opatřeni a slibovali si výsledek výpravy co nejlepší. Pomocí provazových řebříkův a lan dostala se expedice sice o něco dále do hloubky, nežli byl starohrabě pronikl při první své výpravě, avšak celkem ani tehdy nevniknuto daleko. Strašná rozsedlina zející z hloubi nedohledné zdála se účastníkům výpravy překážkou nepřemožitelnou, tak že nastoupili cestu zpáteční, přes všecky provazy a řebříky dosti nebezpečnou. Sám starohrabě málem byl by přišel k osudnému úrazu. Ale po nějakých nesnázích konečně všichni přece šťastně vrátili se nazpět.

Po třetí ohledána byla propast jedovnická v srpnu roku 1856. a sice chvalně známým badatelem moravským doktorem *Jindřichem Vanklem* z Blanska, jejž tamější báňský správce *Mládek* a šichtmistr *A. Medrycr* doprovázeli. Výprava ta byla poněkud snadnější nežli obě předešlé; nebo následkem horkého a suchého léta potok do propasti tekoucí vyschl, tak že výletníci téměř suchou nohou dosti daleko vnikli do strašné hlubiny. Nicméně obtíží přemahati jim bylo dosť a dosti. Na začátku nebylo třeba světel; denní svit jako zelenavý magický paprsek nějakým otvorem padá do prvních prostor skalních, až pak zmírá udušen věčnou tmou. Tuto na začátku půda

pokryta jest pískem, štěrkem křemenitým a vápencovým, na němž tu onde otřené a vodou oleptané balvany vápencové spočívají. Místy balvany tak jsou nahromaděny, že cestu zavírají úplně a výletníkům buď přes skaliny nakupené bylo přelízati nebo pod nimi plaziti se pracně těsnými děrami. Stěny a strop dutin kolkolem tak jsou rozrozpukány, jako by každým okamžikem vše mělo se sřítiti. Směr propasti dosti daleko trvá západní.

Majíce na pomoc žebříky a provazy, účastníci výpravy šťastně slezli po třech příkrých svazích, jimiž propast stupňovitě se prohlubuje. Výška každého ze tří svahů těch převyšuje 12 metrů. Poblíž úpatí svahu posledního směrem severním ve stěně skalní otvírá se průlom na spůsob ohromného okna, pod nímž propast zeje téměř kolmá a 49 metrů hluboká! Odtud výletníci úzkou chodbou jen asi 10 metrů ještě postoupili ku předu směrem severním, načež ustáti musili od výpravy; nebo jedinou cestu, kterou tuto proniknouti lze dále, činí kolmá prohlubeň velmi hluboká. Skalnatá půda vůkol značně sklání se k jícnu strašnému a jen s těží plazíce se po břiše účastníci výpravy dolezli až na sám pokraj hlubiny. Poněvadž světlo pochodní a kahánců havířských nestačilo, vhozeny jsou do hlubiny věchty hořící a smolnice, jimiž prohlubeň až na dno se ozářila. Výlelníky pohlížející dolů do propasti až hrůza pojímala. Bylo na snadě, že těmi prostředky, jež tehdy měli po ruce, do hloubky tak veliké se nedostanou.

Proto umluvili se poodložiti výpravu další, až by pomůcky dostatečnější byly pořízeny. K tomu cíli prachem střelným rozšířiti dali úzkou onu chodbu, která ku prohlubni vede, a sice 7 metrův od jícnu. Na rozšířené místo tam zařízen jest rumpál s motadlem, od něhož provaz přes hřídel vedl až k jícnu samému.

Když se takové přípravy byly staly, táže společnost doprovázena jsouc několika havíři v září téhož roku jala se pokračovati ve výpravě. Beze všech nehod dolezli v ona místa, kde rumpál byl postaven, a chystali se k pouti povětrné. Pozvolna a s pozorem velikým po provaze spuštěn byl první výletník do černé propasti, kdežto ostatní s utajeným dechem očekávali od něho zvěsti, že také jim dolů lze sestoupiti, Konečně ozval se zespod hlas. Předník odvážlivý zvěstoval, že šťastně dolů dojel, že stojí na pevné půdě a nikde vůkol nepozoruje nebezpečenství nižádného. Po té všichni ostatní výletníci, pokud nebylo jich třeba při hřídelu a rumpálu, spustili se za ním.

Nořidlem změřeno, že prohlubeň obnáší 33 metry. Podobu má studně stěn oblých zšíří desíti až patnácti metrů. Stěny jsou ná-

ramně popukány a jen na málo místech zdobeny krapníkem. Dno prohlubně jest hladká skála vápencová, již vodopád tuto obyčejně dopadající na mnohých místech dutě vyhlodal. Na západní straně pokrývá dno pahorek nakupeného kamení a štěrku hrubého za nímž viděti ve stěně černou puklinu. Tuto ohledavše blíže přesvědčili se výletníci, že tudy právě do útrob zemských vniknouti lze dále. Puklina směr majíc celkem jižní čím dále do skály tím jest vyšší a prostrannější.

Výletníci pustili se tedy do pukliny řečené a jakkoliv tůně hluboké jakož i balvany nakupené mnoho překážely, přece pozvolna na 80 metrů popošli ku předu. Poněvadž půda valně se neskláněla a voda stojatá objevovala se v kalužinách pořád větších, všichni domnívali se, že jsou již na nejspodnějším dně jedovnických propastí a že odtud voda jen malým spádem tlačí se na venek.

Než mimo nadání octli se rázem u kruhovité díry, jíž nová opět propast přes 15 metrů hluboká se počínala. Nastaly nové nesnáze; ale konečně po nějakých přípravách i tato překážka byla přemožena a výletníci pomocí provazových řebříků sestoupili až na dno prohlubně. A jako na dně propasti prvnější i tuto shledali ve stěně trhlinu, která je směrem jižním asi 50 metrů pod skalami vedla dále. Na této pouti ani tůně ani balvany nakupené nečinily valných překážek, za to však visutá skaliska, která již již padati se zdála, výletníky odvážné tak děsila, že mlčky jen a ostýchavě brali se dále a vystříhali se pečlivě naraziti do stěn rozpukaných, aby snad otřesením skaliska nesřítila se na ně.

Sotva však prošli puklinou nebezpečnou, octli se oproti nedalekého vchodu do jakési prostory nesmírné, z níž vzdálený šumot vod se ozýval a v níž — zakřikl-li kdo — hlas podivně se odrážel a duněl dlouhou ozvěnou. Dostati se dovnitř nebylo nesnadno, třeba bylo jen z řebříků pořídíti můstek přes tůni, která před otvorem se rozlévala hluboko a široko. Ale sotva začali svazovati řebříky, ustati musili od díla. S hůry slyšeti bylo volání na poplach a výletníci z pokřiků horníků zanechaných u rumpálu na stráži seznali brzo, že mimo nadání všichni jsou v nebezpečenství velikém. A co se stalo tak nenadále? Nad krajem jedovnickým v tu dobu, co výletníci ve propasti dleli, strhla se bouře a liják veliký, tak že bystřiny z výšin okolních mocným proudem hrnuly se do propasti. Zdálo se, že nikdo z výletníků neuzří už světla denního; nebo při takovém návalu vod návrat viděl se býti takořka nemožným.

Než horníci i v té tísni uměli sobě i ostatním vydatně pomáhati a všickni účastníci výpravy po nesmírném arci namahání a po-

strašeni nemálo z propasti jedovnické přece konečně vyvázli bez úrazu. A když poněkud zapomněli zažitých útrap, rádi by byli expedici dovedli ku konci, kdyby do propasti bylo bývalo přístupu. Potok jedovnický však po několik následujících let vždy značně byl rozvodněn, tak že na novou výpravu nebylo lze ani pomysliti.

Ale doktorovi J. Vanklovi nedala věc ta pokoje; a když vodstvo propastí protékající dlouho a dlouho nevysýchalo, odhodlal se smělý badatel možná-li jinou cestou přece dopátrati se konce propasti. Roku 1860 v měsíci červnu uvedl svůj úmysl ve skutek.

Bylo již řečeno, že před lety nebožtík starohrabě Salm něco výše vlastní propasti jedovnické objevil suchou jeskyni, kterou sice daleko nepronikl, ale přece toho přesvědčení nabyl, že by i tudy lze bylo dostati se do nejhlubších prostor propasti jedovnické. Té myšlenky chopiv se podnikl roku 1860 doktor Vankl pátou výpravu doprovázen jsa šichtmistrem A. Medrycrem, jeho příručím a několika horníky.

Vchod do řečené suché jeskyně otvírá se asi 20 metrů nad spodní branou propasti, jíž potok dovnitř padá, jen něco více na východ, blíže bočnímu pokraji stěny 50 metrů vysoké, o níž jsme se již dvakráte zmínili. Vchod má podobu obyčejné pukliny skalní a přistoupiti k němu je dosti obtížno, poněvadž vylízati se musí po balvanech pohozených, po štěrku a prodírati se hustým křovím lesním.

Sem tedy vypravil se v červnu roku dotčeného doktor J. Vankl se společníky svými. Prošedše otvorem octli se výletníci v suché sluji dosti prostranné zšíří 5 až 9 a zvýší 18 metrů. Ve stropě klenby jest trhlina, která mezi skalními balvany vzhůru sahá až na venek. Z této sluje velmi srázně dolů vede chodba úzká a proto nepohodlná velice, poněvadž mnoho úlomků skalních a štěrku půdu pokrývá, čímž slízání na příkrých místech jmenovitě stěžuje se velice. Délka chodby té obnáší 20 metrů, směr její jest západní. Propracovavše se chodbou touto sestoupili účastníci výpravy pomocí řebříků havířských po dvou kolmých stupních, z nichž prvnější 2 poslednější 11 metrů zvýší jest, na dno dutiny 4 metry široké 9 metrů dlouhé a přes 13 metrů vysoké. Jeskyně vůbec odtud nabývají značné výše jakož i směr jejich mění se na jižní. Dále vede chodba místy až přes 20 metrů vysoká ale za to srázná velice. Výletníci v této části jeskyně mnoho zakusili nesnází, až octli se u velikánského balvanu vápencového, jímž cesta po celé šíři své byla zatarasena. Sotva však přelezli přes něj, stáli na pokrají kolmého srázu 15 metrů hlubokého, po němž šťastně dopravivše se dolů pomocí provazův a řebříků stanuli na hlinitém dně jeskyně velmi prostranné. Ale na hořejší klenbě

tak hrozivě viselo několik volných na oko balvanů, že s obavou velikou všichni pohlíželi nahoru. V těchto místech také cítiti bylo jakýsi silný průvan a z dolejších prostor po chvilkách ozývalo se temné hučení vířících vod.

Na západním boku jeskyně té zdvihá se nevysoká skalka a za ní viděti trhlinu ve skále, kterou možná bráti se dále. Když do trhliny vlezli, slyšeli výletníci silné již hučení vodopádů, z čehož soudili, že nejspodnějšího dna propasti jedovnické asi nejsou velice vzdáleni.

Ale právě tuto výprava nejvíce vázla, ana trhlina jest nad míru těsna a zároveň velmi příkra, tak že i horníci zkušení často v nesnázích byli, kterak řebříky připevniti a že jmenovitě přelízati se řebříku na řebřík bylo místy s velikým nebezpečenstvím.

Než i tyto obtíže překonala odvaha a odhodlanosť a výletníci šťastně asi 24 metry níže dostali se na místo pohodlnější a, jak zdálo se, i bezpečnější. Byl to skalní výstupek dosti široký, který ze stěny boční vyčníval nad propastí více než 15 metrů hlubokou. Všichni účastníci výpravy na výstupku tom stáli připravujíce se k pouti další a ni jeden netušil, že všickni jsou ve velikém nebezpečenství života. Nebyl to totiž pevný, samorostlý výstupek skalní, na němž stáli, byl to volný balvan jen drobným kamením mezi dvěma stěnama zaklínovaný, ba na jedné straně jen hlinou naplavenou k úbočí jak tak přilepený. Teprve když výletníci po řebřících pod balvan sestoupili do prohlubně patnáctimetrové, s hrůzou pozorovali, že před chvílí život všech visel jako na nitce tenounké. Aby snad někdo jiný, kdož odvážil by se jeskyni tu navštíviti, tuto nepřišel k úrazu, odhodlali se šalebný balvan odstraniti s místa nebezpečného. A skutečně síla jednoho horníka dostačila vypáčiti pouhou rukou balvan osudný, který hromovým rachotem dolů se střítil. Divno věru, předivno, že týž balvan dříve unesl tíži tolika lidí! Výletníci případem tím byli jako omráčeni a mnohý z nich zatoužil po rychlé cestě zpáteční.

Mimo nadání také nebylo již lze ku předu proniknouti mnohem dále; nebo prostora skalní, v níž právě se nalézali, byla sice 10 metrů široká, 15 metrů dlouhá a ku dvacíti metrům vysoká, ale dno její jenom na jedné straně severní bylo schůdné, tak že pohodlně všickni mohli popocházeti, kdežto ostatně nálevkovitě sklánělo se k černé díře přiokrouhlené zšíří 6 zdélí 8 metrů. Z této díry již hromové slyšeti bylo hučení vod a průvan byl tak silný, že shášel světla výletníkům. Sestoupiti děrou ještě níže bylo proto velmi nesnadno, poněvadž přístup k ní pro sráznosť hladké a kluzké půdy byl ne-

bezpečný a jiných pomůcek nežli provazův a řebříků nikdo neměl po ruce. Ustanoveno tedy změřiti ještě hloubku prohlubně, jejížto otvor bylo viděti, a nastoupiti pouť zpáteční.

S výstupku skalního na východním úbočí jeskyně spočívajícího spuštěny jsou dolů věchty hořící, jimiž zrakům výletníkův objevilo se rozsáhlé podzemní jezero na severní straně troskami skalisk z části zasypané. Nořidlem zjištěna jest hloubka propasti 17 metrů; jezero alespoň na tom místě, kde lze bylo do něho spustiti nořidlo, ukázalo se dosti mělkým a ani ne celý metr hlubokým. Není však pochybnosti, že jezero to na jiných místech jakož i vody s ním souvisící jsou hluboky; vždyť již podle děsného hukotu, jenž z propasti zhůru se nesl, bylo patrno, že velikánské spousty živlu tekutého tamo pod skalami řítí se s místa na místo. Za takových okolností bylo by ku dalšímu prohledávání potřebí bývalo též vorů nebo člunů. Tuto tedy uvázla pátá a poslední dosud výprava do propasti jedovnické.

Ale podle mého zdání byl pátou výpravou tou účel vědecký vyčerpán takořka úplně. Od onoho jezera, jež výletníci viděli, přestávají asi všeliké propasti a prohlubně a voda malým již spádem pod zemí béře se do údolí Josefova; řečiště její podzemní asi podobného jest rázu, jako temné koryto Punkvy mezi Macochou a tak zvaným výtokem Punkvy, kde místy nad vodou až ke stropu skalnímu tak nízká vrstva vzduchu zbývá, že ani na voru ani na člunu nemožno plouti ku předu. Pro takové překážky asi také v jedovnické propasti další výprava brzo by došla mezí nepřekročitelných.

Propast, z níž k účastníkům páté výpravy ozýval se bouřlivý hukot vod, toť beze vší pochybnosti táž velikánská prostora podzemní, u níž čtvrtá výprava se ukončila a z níž taktéž slyšeti bylo mocný šumot vod. Směr a délka dutin podzemních také tomu nasvědčují, že nedaleko toho místa, kde výprava čtvrtá a pátá uvázla, obě hlavní jeskyně, dolejší, kterou voda protéká, a hořejší suchá, spojují se v dutinu jednu.

Celkem při páté výpravě dosaženo bylo hloubky 124 metrů, což také k tomu poukazuje, že jedovnická propast nemůže již býti mnohem hlubší, poněvadž by pak potok jedovnický, který asi 4 kilometry od Jedovnic v údolí Josefově vytéká na venek, neměl nižádného spádu.

Avšak, nač tolik úsilí, táže se snad čtenář laskavý, nač tolik výprav nebezpečných takořka pro nic a za nic?

Nuž jeden užitek z výprav těch plyne zajisté, že alespoň na jisto postaveno, kterak jedovnická propast hloubkou svou téměř Macoše se vyrovná a že patří tedy mezi podzemní prostory moravské

největší. Ozdobných krapníků propast jedovnická arci postrádá, jen na jednom místě — jakož zmíněno — nalezeno jich více. Také pravěké naplaveniny, v nichž by se kosti zvířat předpotopných nebo stopy národů pravěkých byly zachovaly, v propasti nikde se neukázaly; vždyť každé místo bouřlivými vodopády stokrát zajisté již bylo propláknuto, tak že ani dosti mladá naplavenina nikde dlouho nemůže obstáti.

Škoda jen, že nejhlavnějšího účelu dosavadními výpravami přece nedosaženo.

Pravil jsem shora, že potok jedovnický padající do propasti asi 4 kilometry jihozápadně v Josefově údolí a sice mezi dvěma nejpamátnějšími jeskyněmi moravskými, mezi Býčí skalou a jeskyní Evinou, na povrch zemský vytéká a pak spojen s potokem Říčkou u Adamova do Svitávky plíží.

Avšak tvrzení to přece jen spočívá na důmněnce pouhé a kdo chce mluviti upřímně, vyznati musí, že dosud ničím není dokázáno nade vši pochybnost, že onen potok, který mezi Býčí skalou a Evinou jeskyní ze skály dere se na venek, že onen potok týmž jest potokem, který padá do propasti jedovnické. Tuto věc na jisto postaviti hlavním bylo úmyslem doktora Vankla při všech třech jeho výpravách do propasti jedovnické. Účelu toho arci nedosáhl. Takto až dosud *ani jedné* podzemní řeky moravské tak důkladně neznáme a hydrografie moravská ve příčině té vykazuje mezery velmi značné. A podle všeho mezery ty sotva vyplní se brzo; nebo bylo by s velikým podivením, kdyby za materialistického směru dob nynějších někdo i život v nebezpečenství dáti odvážil se za účelem pouze ideálním, pouze vědeckým, jakož záslužný náš badatel doktor Vankel již několikráte učinil ve prospěch důkladné vlastivědy moravské.

Drobnosti historické.

Znamení smrti. Balbín ve spise svém, který „Miscellanea historica regni Bohemiae“ se zove, zmiňuje se o některých staročeských rodech panských, při nichž zachovávaly se jisté pověry dědičné, jmenovitě co do určitých znamení smrti. Takto prý mocným *pánům z Růže* pokaždé ukázala se Perchta z Jindřichova Hradce, *Bílou paní* zvaná, kdykoliv rodině té nějaké neštěstí hrozilo nebo někdo měl umříti. Podobné vidění také *Švamberky* poděsilo prý několikráte na hradě jejich Krasikově a *pány z Dubé* a *Lipé* na

zámcích v České Lípě a Tolnštejně; a vždy prý vidění ta předcházela události osudné. — Pod Velikými Horkami ve kraji boleslavském v kostelíčku památném pohřben byl druhdy rytíř *Jiří Vančura*, jehož kámen náhrobní také prý dával jistá znamení smrti; nebo kdykoliv prý zarosil se vlhkostí neobyčejnou, vždy někdo z potomků Vančurových se světem se rozloučil. Taktéž rodina *Kolovratů* za zlé znamení pokládala, když zarosil se náhrobní pomník Alberta staršího pána z Kolovratů, zemřelého roku 1391. Pomník ten posud viděti lze v področovském (kraj žatecký) klášteře augustiniánském. — *Šternberkové* opět děsívali se zlou předtuchou, když kostel v Nepomuku noční dobou nápadně byl osvětlen; neboť záře ta prý vždy věštila záhubu a sice záhubu některého pána z rodu toho, když od pravé strany oltáře sršela, a smrť některé paní Šternberské, když svítila od strany levé. — Rytířové *Strojetičtí ze Strojetic* ve kraji žateckém zase bílé vrabce za věštitele smrti pokládali. — *Lobkovicům* tajemný hlahol zvonů býval výstrahou a *Malovcům* plaménky, jež po způsobě bludiček prostorami zámku Kamene ve kraji táborském prý poletovaly. — Rodina *Martiniců* zanedlouho prý některého příbuzného oplakávala, kdykoliv za nočního šera ozářila se kaple svaté Anny ve Smečně kraje pražského, a rytířům *Nebílovským* vždy prý ubyl člen rodiny, když svíčky na oltáři rodinném samy sebou pozhasínaly. — Na hradě Rabím Balbín sám viděl rakev černým suknem potaženou, z níž prý vždy děsný rachot se ozval, když někdo z rodin *Dlouhoveských*, *Častolovicův* a *Chanovských* měl umříti. — Nejvíce však pověrám podobným hověli páni *Přichovští*. Každému členu rodiny té zvěstována prý byla smrť nějakým znamením, buď hlaholem rohů, buď drnkotem zbraně, buď řehotem koňským nebo psím štěkotem, buď kamenem, který ruka neviditelná k nohám toho kterého vyvolence Morany pohodila. Někdy prý arci znamení tato také selhala. Ale najisto prý někdo z Přichovských umřel, když socha svatého Jana evang., která na oltáři přestickém (kraj plzeňský) vedle erbu rodinného stála, na dlažbu kostelní se povalila. J. H.

Gregoriánský kalendář a sněm moravský. V pamětné knize města Prostějova, která pochází z konce šestnáctého století, zachovala se mimo jiné zajímavá poznámka ze dne 30. června roku 1586. o tom, kterak kalendář Řehořův na Moravě byl zaveden. Ze současné zprávy té zároveň velmi zřejmo vysvítá, že tehdejší sněm moravský ústavní právo své vzhledem k zákonům zemským nerad si dal zkracovati. Napřed vykládá pisatel nejmenovaný, že stavové čeští napravený kalendář papeže Řehoře XIII. podle mandátu císaře

Rudolfa II. leta Páně 1584. přijali. Ještě v lednu roku jmenovaného správný letopočet v Čechách byl zaveden, tak sice, že po šestém dni téhož měsíce čítal se hned den sedmnáctý. Dále vykládá pisatel, že sice téhož roku v měsíci lednu také stavové markrabství moravského valný sněm měli v Olomouci, avšak opraveného kalendáře Řehořova podle mandátu císařského nepřijali, poněvadž naporučení císařské dříve než sněmovní snešení se stalo. Tak prý se událo, že veliká noc s jinými výročnými svátky o čtyři neděle v Čechách dříve slavena byla nežli na Moravě a mnohým přes svět pracujícím se přihodilo, že některých svátkův ani jednou neslavili. Z líčení toho na jevo jde, že ono nařízení císařské přímo dáno bylo úřadům moravským a opomenuto při věci schválení stavovského. Aby tedy stavové uhájili práva svého, nedali mandátu Rudolfovu souhlasu a rozešli se. Teprve dne 8. července roku 1584., když opět moravský sněm sešel se v Olomouci, stavové nový kalendář přijali a dali nařízení, aby téhož roku na Moravě po dni 4. měsíce října čítán byl hned den 14. A tak — končí pisatel poznámku svou — kalendář od toho času jde, a každý svátek pohyblivý o deset dní *později* přichází, čehož hospodářům při prácech šetřiti jest potřebí. J. H.

O erbu markrabství moravského. Nejstarší erb moravský docela stejný byl s erbem českým, totiž *lev o dvou ohonech*. Že erb našeho markrabství takový zajisté byl alespoň koncem XII. a začátkem XIII. století — o dřívějších dobách ve příčině té nic se neví — zřejmo dokazuje šest listin v diplomatáři moravském uveřejněných z roku 1199., 1210. (asi), 1213., 1213., 1220., 1223., (Cod. dipl. Mor. T. I. p. 354., T. II. p. 65., p. 66., p. 69., p. 112., p. 147.) na kterýchžto listinách *markraběcí erb* pečetní zcela zřetelně dvouocasého lva zobrazuje. Avšak již roku 1233. na listině, jíž markhrabě Přemysl, právo patronátní při kostele přimětickém potvrzuje (Cod. dipl. Mor. T. II. p. 250.), přivěšena jest pečeť, na které *poprvé* shledáváme *orlici* jakožto markhrabský erb moravský; arci ještě na třech listinách pozdějších (z roku 1247., 1250. a 1251.) dvouocasý lev se objevuje, načež starý erb ten zaniká úplně. — *Kostkovaná* orlice poprvé značí se na pečeti jedné listiny z roku 1286. (Cod. d. M. T. IV. p. 310.) než pečeť ta není dosti zřetelna. Velmi krásně a zřetelně za to viděti kostkovanou orlici na listině krále Václava II. z roku 1297., kterouž listinou se patronát u svat. Petra v Brně tišnovskému klášteru odevzdává (C. d. M. T. V. p. 71.) a podobně na mnohých listinách pozdějších.

O barvách moravských až do druhé polovice XV. století nemáme dokladů žádných. Teprva roku 1462. poprvé o nich zmínka

se děje a sice ve privileji císaře Bedřicha III. kteryžto panovník povděčen jsa za to stavům moravským, že zároveň s Jiříkem Poděbradským na pomoc mu přispěli proti odbojným Vídeňákům a stavům rakouským, listinou řečenou povolení dal, aby dosavádní erb moravský (totiž orlice — hlavu mající v pravo obrácenu a opatřenu korunou — *bílo a červeno kostkována v modrém poli*) pro příští doby přeměniti se směl na *zlatě* a *červeno kostkovanou* orlici v poli modrém ....ut.... scacatam Aquilam, rubeo siue Aureo colore mixtim superductam scacherii ad instar debeat deferre et habere . . . " Jsouť tedy od roku 1462. vlastní barvy moravské *červená*, *zlatá* a modrá, ačkoliv od těch dob velmi zhusta i úředně užíváno bylo starší trikolory červeno-bílo-modré, ba tato dobou nejnovější takořka úplně zase zavládla. K ktomu přispělo také zvláštní nedopatření, jež událo se roku 1836. Tehdy totiž za příčinou nedávného nastolení císaře pána Ferdinanda I. výnosem úředním rozhlášen jest heraldický popis erbu císařsko-rakouského. Avšak v popisu tom nedbáno řečeného privileje z roku 1462. a erb moravský ustanoven v takové podobě, jakou měl před rokem 1462. Tehdejší zemský výbor moravský ihned ohradil se proti tomu patřičně a žádal, aby v císařském erbu odznak moravský podle privileje císaře Bedřicha III. byl poopraven. Na to zemskému výboru od předsedy císařské dvorní kanceláře dne 7. dubna roku 1838. bylo zděleno, že skutečně nedopatření stalo se při sestavování císařského erbu vzhledem k odznaku markhrabství moravského; než náprava chyby té v samém erbu císařském proto že není již možná, poněvadž publikace erbu toho nejen uvnitř říše se stala, nýbrž i ve více státech zahraničných, kdekoliv Rakousko má své zástupce; avšak že nedopatřením tím nikterak nezrušuje se platnosť privileje z roku 1462. a že stavové moravští i na dál přidržovati se mohou takových odznaků zemských, k jakým privilegium ono je oprávňuje, totiž orlice červeno-*zlaté* v poli modrém. J. H.

Rozhledy literární.

Čeština v Opavsku. Rozprava historicko-gramatická. Napsal V. Prasek. V Olomouci, nakladatel Vlad. Žákovský.

S upřímnou radostí vítáme tento spisek, který nemá sice než 31 stran avšak pojednáno v něm o látce velmi zajímavé. Prof. Prasek, chvalně známý svými pracemi gramatickými, dovozuje ve spisu svém, že v Opavsku t. j v tom území nynějšího Rakouského a Pruského Slezska, kteréž druhdy pode

jmenem Holešicko zvláštní župou země Moravské bylo,[1]) od dob nejstarších vládl jazyk slovanský a sice jazyk český, nikoli pak, jak někteří tomu chtějí, jazyk polský anebo nějaká slátanina českopolská (wasserpolakisch). Podle toho dělí p. Pr. rozpravu svou na dvě části, na historickou totiž a gramatickou. V prvé založené na bedlivém studium pramenů historických ustanovuje přede vším meze starého Opavska a vypočítává ty osady, které nepochybně českým lidem obydleny byly, načež hned rázné příznaky jazykové na přetřes béře, kterými se dotvrzuje, že v osadách těch *česky* se mluvilo, probíraje poměr hlásky *h* a *g*, pak hlásky *ę, ą, r, l*. Dokázav na základě listin přesných, že v Opavsku od nepaměti mluvilo se česky, p. Pr. podává nám „krátký přehled dějin řeči české v Opavsku," přehled to velezajímavý a velmi poučný zvláště těm, kteří neznajíce dob a poměrů minulých nejinak se domnívají, nežli že odjakživa v Opavsku a Krnovsku vládl jazyk německý. Ti z rozpravy páně Praskovy naučení vziti mohou, že sice domorodý český jazyk v krajinách těch německou kolonisací v 13. a 14. století poněkud obmezován byl zvláště v městech, že nicméně však od dob husitských bujně český živel se zmohl, ana šlechta dříve na velikém díle poněmčená se zčeštila a tím i veškera správa politická i soudní v zemi českým šatem se přioděla, tak sice, že sněmovní jednání, desky zemské a zřízení zemská jazykem českým se vedly. Byloť to zásluhou ovšem stavů vyšších t. j. panstva a rytířstva, kteří jsouce v ustavičném styku se stavy českými i moravskými toho nedopouštěli, aby jazyk český z veřejné správy zemské tak vyobcován byl, jak to mnohá města podlé příkladu Slezského učinila. Krásný příklad vlasteneckého smýšlení vyšších stavů zachovaný z r. 1564 podává p. Pr. na str. 18 rozpravy své, kde stavové Krnovští ku knížeti svému Frydrychovi, markrabí Braniborskému se pronesli takto: „Co se pak dotýče žádosti knížecí J. L. aby s knížetem J. L. o věci a potřeby zemské německy jednati měli, toho se nám učiniti nevidí, neboť toto knížetství užívá řeči *moravské* a spravuje se od časů nepamětných právem a zvyky moravskými. Nás je velmi mnoho, kdož německy neumíme, jiní umějí a rozuměji málo, ale není mezi námi nikoho, *kdožby se opovážil, ve věci tak vážné a obecné mluviti německy.*" A tak zůstaly věci v Krnovsku až do druhé polovice věku 17.; když totiž za války třicítileté obyvatelstva, které v rovinách žilo a českým jazykem mluvilo, drahně ubylo, zmohl se živel německý a následkem toho ustanoveno r. 1662, aby při soudě Krnovském německy se jednalo a vklady do desk též jazykem německým se činily. V Opavsku t. j. v nynějším knížectví či vévodství Opavském vládla čeština až do století 18., ana ještě r. 1747 Marie Theresia potvrdila zřízení zemské po česku, až konečně i zde po r. 1755 němčina jazyk český naprosto ze soudu i z desk vytiskla. Mohlo se to ovšem jen státi poněmčováním vyšších stavů, které od sklonku 17. století kvapně se zmáhalo tak sice, že k. p. páni

[1]) Prof. Prasek praví, že Holešicko pod správou knížat čili *markrabí Olomuckých* i markrabí Moravských bylo. Přesně historicky o *markrabích* Olomuckých mluviti nelze; neboť Morava stala se teprva r. 1197 markrabstvím a Přemyslovci ti, kteří před rokem tím krajiny v Moravě drželi, nebyli markrabími, aniž kdy toho titulu měli, nýbrž byvše nějakou krajinou od vévody (nebo krále) českého poděleni jmenovali se jen knížaty (dux, princeps).

z Vrbna, kteří ještě r. 1693 dávali listy české v Opavsku, v 18. století již zapomněli řeči mateřské a nyní již ani se nepíši starožitným jménem svým „z Vrbna“ nýbrž německy „Würben.“ Tato část rozpravy páně Praskovy jest nad míru poučna a mohla by se mnohými doklady rozšířiti!

Ku konci přičinil p. Pr. hláskoslovný přehled, kterak nářečí Opavské se má k řeči polské a k české spisovné, kteryžto přehled jsa na methodě vědecké založený bude vzácným příspěvkem všem, kteří nářečoslovím slovanským se zabývají.

Sněmy České od léta 1526 až po naši dobu. Vydává královský český archiv zemský. Sv. I. Nákladem král. čes. zem. výboru.

Kdo jen poněkud život veřejný našich předků z historie zná, toho tajno není, že život ten těžiště své měl ve sněmích zemských. Co kolivěk země se týkalo, o tom rokováno na sněmích, jichžto usnešeni nám tedy podávají věrný obraz vývoje státního ve věcech politických, soudních i socialních. Ten bylby na omylu hrubém, jenž by domníval se, že tak zvané zřízení zemská (Landesordnungen) jsou úplným zákonníkem, jehožto znalostí čtenář i známosti úplné starých zákonů zemských nabývá. Naopak jisto jest, že ona zřízení zemská jen velmi skrovnou část snešení sněmovních obsahují, a sice na větším díle taková snešení, která se vztahují k věcem soudním, ač ovšem také do nich přibrány bývaly články o minci, policii atd. Vedle těchto zřízení zemských zůstávala však v plné platnosti zákona veřejného všecka ostatní snešení sněmovská učiněná o věci kterékoli, ač do tištěných zřízení zemských nevešla. Kdo tedy zákonodárství zemské podle všech všech jeho stran poznati chce, tomu nesluší přestávati na zřízeních zemských, nýbrž nezbývá mu, leč vážiti také sněmy zemské samy, v jichžto snešeních najde látku přehojnou nejen co se týče státních poměrů, historických příběhův a diplomatických vyjednávání, nýbrž také socialních, soudních, národohospodářských věcí; a právě v příčině té převyšuje látka sněmy podaná daleko to, co zřízeni zemská obsahují. Za tou příčinou velikými díkami zavázáni jsme vydavatelům díla svrchudotčeného panu archiváři zemskému dru. Gindelymu jenž část německou a panu Dvorskému, jenž část českou rediguje, že v práci tak důležitou se uvázali, ani tím otevřeli hojný zdroj k dějinám domácím, jehožto praménky jednotlivé posud v různých archivech domácích i cizích ukryty byly. Svazek první díla tohoto ve velmi slušné úpravě vydaného obsahuje na 80 arších kvartových sněmy od r. 1526—1545; počíná tedy dobou tou, kdy rod Habsburský na království České volen byl. Nebylo by zajisté proti přáni historiků našich, kdyby do díla tohoto se byly přijaly také sněmy z roků dřívějších; neb Archiv Český Palackým vydaný nepřijal všech sněmů starších a nad to jest většina svazkův Archivu již rozebrána, tak žeby páni vydavatelé velice se zavděčili, kdyby dílo své později na spůsob právě dotčený doplnili.

Der Přemysliden Thronkämpfe und Genesis der Markgrafschaft Mähren. Von Wenzel Johann Koutný. Wien 1877. Str. 77.

Dějiny Přemyslovců braly se ve 12. století proto živým proudem, poněvadž proud ten vniternými válkami také krvavým byl. Zvláště zakusila Morava tehda trpkých osudů, poněvadž na ouděly rozdělena byla, jež jednotli-

vým Přemyslovcům za apanáži dávány byly. Celé 12. století jest v našich dějinách naplněno zprávami o ustavičných válkách vzniklých z nesvornosti oudělnich knižat Moravských, z nichž jeden hned Brněnsko, hned Olomoucko, hned Znojemsko, hned vice oukrajů na jednou držel, tak že toto občasí našich dějin velmi spleteno a nepřehledno jest. Pojednání, které nám před rukama jest, snaží se na základě bedlivého, svědomitého a bystrého zkoumání pramenů do spletků těch uvesti jakýsi přehledný pořádek a rádi to půjčujeme, že věc se panu spisovateli podařila. Vytknul sobě úlohu udati příčiny, pro které právě z vnitřních rozbrojů Přemyslovců římští císařové příležitosť najíti mohli, aby r. 1182 z těla státu Českého Moravu za samostatné t. j. ne od Čech, nýbrž od říše německé závislé markrabství vyřizli, událosť to, která původem byla, že země Moravská, byvši dříve oudem bezprostředným státu českého jako nějaká provincia Pilsnensis atd., již na časy příští markrabstvím zůstala, když r. 1197 Přemyslovec Jindřich Vladislav také od panovníka Českého za markrabí Moravské uznán byl. Líčení páně spisovatelovo jest tak průzračno, že hledě k zapletenosti předmětu všeho uznání zasluhuje. Z jednotlivostí vybíráme jen, že po důkazu spisovatelem podaném (str. 41—45) již nebude lze pochybovati, jakoby jména Kunrat Ota značila dvě od sebe rozdílné osoby, nýbrž že to jest osoba jedna, Kunrat Ota totiž, oudělní kníže Znojemský, jenž r. 1182 prvním markrabím se stal. Náležitě také vytknul pan spisovatel *právo volební*, jež stavům českým při přijímání vévody nebo krále náleželo, kterého ani Břetislavovým zákonem ani tehdáž, když Čechy královstvím se staly, stavové se nevzdali (str. 25. 73. 74.) — Co se týče onoho Primezla *maryggravius* de Moravia, jehož spisovatel na str. 48 dotýká, připustiti lze mimo náhled Dr. Fickerem pronesený, že to jest snad lapsus calami písaře na místě *burggravius?* —

V. Brandl.

Karl's von Žerotín böhmische Bibliothek in Breslau. Von Dr. Beda Dudík. O. S. B. Prag. Verlag der k. b. Gesellschaft der Wissenschaften. 1877.

Kdo četl četné „spisy Karla Staršího ze Žerotína“ a jeho „Sněm r. 1612 držaný,“ jak je výtečnými úvody a vysvětlivkami opatřené náš slovutný p. archivář Brandl nákladem Matice moravské vydal, poznal sám s dostatek, že Karel ze Žerotína nejplnější měrou zasluhuje chvály tě, jížto dějiny vlasti naši pána toho vyslavují, nazývajíce jej přední ozdobou a chloubou národa našeho v časech ohromných zápasů, největším státníkem moravským, který politickým věhlasem nade všechny pány české v tehdejší rozbouřené době předčil a Kassandřiným hlasem zvěsto al zbědovaný konec odboje pánův českých a který při každé příležitosti a proti všem, byť sebe mocnějším odpůrcům, neohroženě bránil práva jazyka českého v životě veřejném a jemu o živý svět ukřivditi nedopustil. V nejskvělejším lesku září zajisté jeho loyalnosť ve známém výroku, jejž k Fridrichovi Falckému k věrolomnosti jej přemlouvajícímu učinil: „Nad život a nade všechny výhody zemské vážím sobě ctí rodinné a raději volím umříti, než abych potomkům svým zůstavil skvrnu zpronevěřilosti.“

Pro toto vzorné vlastenectví jakož i pro vše ostatní výtečné vlastnosti jeho jest všecko, cokoliv jméno slavného muže toho připomíná, každému

upřímnému národovci velemilo a draho a tudíž také s radostí vítáme spis p. Dra *Dudíka,* vystavující nám obraz duchové družiny velikého státníka dotčeného v jeho dobrovolném vyhnanství. *Radost naše toliko umenšena tím, že se p. spisovateli vidělo za dobré, jazykem německým vydati spis, jenž přirozenou povahou svou — uváděním samých českých nápisů kněh jazykem našim psaných — jest z dobré polovice český a jak snadno na rozum jde, toliko od českých literátův a neliterátů vzdělaných čten bude.*

Než buď si, že p. dr. Dudík jednal proti mysli naší, přece jsme jemu povděčni, že se v práci tu uvázal a nám úplný obraz české knihovny Žerotínovy ve Vratislavi uložené podal. Shledáváme tam asi 22 spisy, kterýchž Jungmann v historii literatury české nezaznamenal, bez pochyby proto, že jich neznal a ještě několik jiných, kteréž ani v Rukověti Jirečkově uvedeny nejsou.

Dobře dí p. dr. Dudík hned na začátku spisu svého: „Pověz mi s kým obcuješ a já ti povím, kdo jsi čili pověz, jaké knihy čteš a já ti řeknu, jaké v sobě chováš city a názory.“ A již s tohoto stanoviska není nezajímavo poznati bibliotéku českých kněh, kteréž velikému státníku našemu a upřímnému bratru českému byly společnosti u večer jeho života, skytajíce mu ve vyhnanství útěchu i naději, že Bratři čeští tehdáž rozptýlení opět uznání a pokliduu dojdou.

P. spisovatel předesílá stručný životopis velikého Moravana našeho, nám již ze spisův Matice moravské dosti známý a vyličuje, kterak Karel ze Žerotína, dobrovolně sdílejíc vyhnanství s Bratřími, ve Vratislavi své sídlo zarazil a tam také značnou biblioteku založil, kteráž po jeho smrti l. 1636 dědičně přešla na jeho vnuka Karla Bruntálského z Vrbna, jenž ji v závěti své na památku slavného děda svého městu Vratislavi v dar zůstavil. Vykonavatel závěti té, Václav hrabě z Vrbna, odevzdal ji prokuratorem Matoušem z Kaltenbruun r. 1641 úplně městu, kteréž ji uložilo u farního chrámu sv. Maří Magdaleny. Vedle bohoslovných a polemických spisů byly v ní v přehojném počtu knihy právnické, lékařské, latinští klassikové, spisy svatých otcův a jiné knihy v rozličných jazycích. Mezi nimi nalezala se i veškera česky sepsaná díla, jež ve zvláštním katalogu zaznamenána byla, kteryž r. 1644 při slavném otevření knihovny Magdalenské do hlavního katalogu pojat byv, až podnes se v něm chová. L. 1863 umístěna byla knihovna tato se dvěma jinýma ve staré radnici ve veliké pěkně upravené síni, ozdobené dvěma mramorovýma tabulkama, kteréž v latinském jazyku připomínají dva hlavní dárce knihovny té, *Karla ze Žerotína,* jehož i původní podobizna z mládí tam viděti, a *Tomáše Rhedigera.*

A nyní následuje popis veškerých českých kněh Žerotínových podle seznamu z r. 1644. Jsouť obsahu rozličného: náboženského, lékařského, dějepisného, politického a právnického. Spisy obsahu náboženského počtem nadvládají. Pak uvádějí se sborníky čili svazky, v nichž sebrány a v jedno spojeny jsou spisky rozmanitého obsahu: politického, náboženského, hospodářského, mluvnického, dějepisného. Načež následuje popis rozličných tam uložených rukopisů českých k dějinám vlasti naší (kp. kronika Martina Pernička česká) aneb k náboženství se odnášejících, mezi těmito vyskytá se i rukopis ze století 16. s nápisem: „Učitele velikého svatého Jana Zlatoústého o pokání pravém a neošemetném.“ Vůbec shledáváme v knihovně této mezi náboženskými spisy také katolické, ačkoli Karel ze Žerotína jinak hor-

livým byl bratrem českým. Konečně připojeno k bibliotéce Žerotínově ještě několik rukopisů, kteréž sice k ní nenáležeji ale k českým dějinám se odnášejí, vyjmouc jednu kroniku uherskou, kteráž rokem 1333 končí a jejížto opis také v národním museji peštském se nachází.

V poněmčené Vratislavi jest česká knihovna Žerotínova mrtvým kapitalem, jímž nikdo se nežiči a duchovním pramenem, z něhož nikdo nečerpá. Nebylo-li by dlužno a slušno, aby duchovní majetek jednoho z největších Moravanů na Moravě, na př. v Brně, uložen byl a země, kteráž jej chloubou svou nazývá, aby si duchovní majetek ten vyjednáváním s radou obecní ve Vratislavi opatřila?

Matěj Procházka.

Srbské národní pohádky. Ze sbírek V. Karadžiče a A. Nikoliče přeložil J. Z. Veselý. Nákladem Mikuláše a Knappa. — Vydány posud tři sešity, v nichž obsaženo 37 pohádek.

Český překlad *srbských* pohádek *národních* pořízený panem Veselým v překladové naší literatuře zjevem jest tak zajímavým, že ho nemůžeme pominouti mlčením. Jsmeť ode dávna již zvykli malomocně dívati se tomu, kterak jazyk náš překlady všelijakých škvárů napořád se kazí a przní, ale aby někdo překládaje *z příbuzného jazyka slovanského* a nad to *plod Musy prostonárodní* tak barbarsky sobě vedl a tolik hrubých germanismů nadělal, toho posud neměli jsme v literatuře naší příkladu. Pan Veselý nezná české deklinace, o české skladbě, české frazeologii nemá ani zdání, jeho sloh tak jest nemotorný, jako by jak živ slova českého nebyl četl. Že sloh pohádkový má své zvláštnosti skladebné, svou vlastní frazeologii, jakož se o tom pilným čtením vzorných pohádek Erbenových, Kuldových, Boženy Němcové a j. snadno přesvědčiti mohl, na to pan překladatel ani nepomyslil. Kdyby pan Veselý jen malinký měl rozhled po naší literatuře pohádkové, byl by věděl, že šest pohádek jeho sbírky (č. 4., 5., 12., 17., 21., 22.) už naším nesmrtelným K. J. Erbenem mistrně přeloženo bylo. (Vybrané báje a pověsti národní č. 22., 160., 69., 66., 27., 3.) Kdyby byl nevyrovnané tyto překlady Erbenovy srovnal se svými bídnými pokusy, byl by zajisté na ten čas nechal tak a učil se napřed české mluvnici, české skladbě a frazeologii, českému slohu pohádkovému pilným čtením výborných vzorů, jichž právě v oboru tomto hojnosť máme v literatuře domácí. Že z takového překladu nelze nám souditi o aesthetické ceně a literárním významě pohádek srbských, rozumí se samo sebou, neboť bídným a nemotorným překladem pana Veselého všecek pel setřen z utěšených těchto kvítků poesie prostonárodní. Promluvíme tudíž o překladě samém.

Pravili jsme, že pan překladatel nezná české deklinace. Tuto několik toho dokladů. Lokalů: na klín*u* (19[1]), ve sklep*u* (37), na sud*u* (37), v koryt*u* (165), na kolen*u* (195), v kout*u* (226) a p. nikde jsme posud ani neslyšeli ani nečetli, v těch příčinách drží se posud všude správný lokal v *ě*. — Z krv*i* (122) není správný genitiv, nýbrž z krv*e*, manžel nemá v nom. pl. manžel*ové* (162), nýbrž manžel*é*. Že substantiva v-*men* zakončená svoji zvláštní deklinaci mají, o tom pan překladatel také nic neví, píšeť: na temen*u* (13, = temeni), po řemen*u* (19, = řemeni), konec toho řemen*u* (19,

[1]) Čísla znamenají stránky překladu.

= řemene), ku pramenu (168, = pramení). — Jako dativu za lokal, tak zase v náhradu lokalu za dativ užívá: k paláci kněžnině (70, = kněžninu). Že *křídlo*, jsouc rodu středního, nemá v instr. dualis křídlama (205), nýbrž křídloma, o tom se mohl z každé mluvničky poučiti. Zajímavý jest superlativ *nejdobřejší* (130)!

Co se skladby týče, tu přede vším zajímavo jest čísti, kterak pan Veselý s náměstkami zachází. Velmi oblíbena jest mu náměstka *tento, tato, toto,* užívať ji 1. kde jí vůbec třeba není: Tím jaksi přemluvila mladika, že *tento* slíbil (5). Ale syn po čase opět zatoužil po světě, a poněvadž *tento* nedal se nižádným spůsobem přemluviti, vyvedl jej otec (5). Nyní pozoroval dívku, která byla oběd přinesla; *tato* byla silná, zdravá a krásná (9). Dívka nosila prsten a byl jí *tento* velmi milý (52). Pták upustil ze zobáku vlas, kterýžto *v tomto* nesl (65). Huna hodil chléb havranu, aby *tento* hladem zahynouti nemusil (67, m. aby nezahynul). Vydej se na cestu a *na této* potkáš muže (142). Nasekal něco (sic!) trávy a vrátil se *s touto* (175). — 2. Kde by stačila náměstka *on, ona ono:* Položil lebku do praku a zatočiv *tento* (= jím) nad hlavou (14). Nařezal řemeny (sic) a učiniv *z těchto* (= z nich) dlouhý řemen ... (19). Vystavěl pro žábu komoru a dal ji *do této* (= do ní, 62). Na to vzala žába kus papíru a napsala *na tento* (= naň) několik slov (62). Osud otevřel truhlu a počal *z této* (= z ní) malé skořepiny rozhazovati (153). Vyběhla ven, aby tchyni spatřila, ale když *tuto* (= jí) uviděla ... (166). Vzpomněl si na lískový oříšek a chopiv se *tohoto* (= ho) tázal se (182). Car obrátiv se ku svým radům tázal se *těchto* (= jich, 203). Carová smíchala pálenku do (sic) vína a přemluvila cara, aby *z tohoto* pil (= aby se napil, 204). 3. Kde by lépe bylo substantivum opakovati: Muž jak mile znamenal, že pro *tohoto* (= draka) nelze mu pokladu vyzvednouti, pravil mu třikráte, aby *se odtud vzdálil* (= aby uhnul, 191). Přišel do velikého města, které ..., a *v tomto* se procházeje spatřil (= procházeje se městem, 220). 4. Kde by stačilo prosté *ten, ta, to:* Muž byl tímto velice potěšen (184). Car *tohoto* uslyšev podivil se (202). — Zbytečně užívá pan Veselý demonstrativných korrelativ: Dvořané vyřídili Stojšovi (*to*), co byl drak pověděl (104). Tak se po právu stalo. jak (*to*) byly zasloužily (75). *Ten, který* (= kdo) do pekla vstoupí, hned se spálí (90). Nalezl-li by se *někdo, který* by (= kdo by) zajíce přinesl (104). — I ostatních náměstek nesprávně uživáno: Byl od Víly šípem poraněn, ale potom od *téže* (= od ní) opět vyhojen (192). Mlynář tento *ale* (sic!) byl kouzelníkem. (*On*) se proměnil v supa (81). Neděle pravil: (*Ona*) mně po právu náleží (196 — v obou větách *on, ona* zbytečno). Přišla jsem, abych se dcery tvé otázala, zda by *mě* (= mi) o něm *cosi* (= něco) pověděti mohla (125). I *jej* (= jeho) poslal (173). Jel do lesa *jemu* (= sobě) naznačeného (212). V lese spatřil naznačený *jemu* (= sobě) dům (181). To vše sním *samoten* (= sám, 6.) Syn *samoten* (= sám) v zámku zůstal (37).

Číslovky jeden p. překladatel užívá po spůsobu členu neurčitého: Pán vzal *jeden* vůz s sebou (26). Tu vyňal pán *jeden* peníz a pravil (54). — Místo číslovky *jeden* čteme jediný: Nemožno, aby *jediný* tolik snědl (6). — Chybně užito číslovky základní místo *druhové* v těchto větách: *Dvě* (= dvoje) pečení chleba (99). Hodil jím daleko za *čtyry* (= čtvery) hranice (102). — Podílnosť bylo označiti předložkou *po* v této větě: Car každému synu dal jednoho koně (18) = Car dal synům po koni.

Sloveso, tato chlouba jazyka našeho, p. Veselým zmrzačeno až běda. O slovesech končicích, trvacích a opětovacích, o českém imperativě a prohibitivě a m. j. p. překladatel jakoby ani tušení neměl, buď jich docela zanedbávaje aneb užívaje za ně všelikých opisů německých: Jabloň každou noc kvetla a *dala* (= dávala) ovoce (30). Otaž se, proč mi otec a matka *nezemrou* (= neumírají, 150). Již jich stará *skorem dohonila* (= doháněla, 181). Vypraviv se na cestu *šel* (= chodil) od místa k místu (221). Oheň byl *blízký uhasnuti* (= uhasínal, mor. dohořéval, 224). Zvěř se *rozutekla* (= rozutíkala, 225). Podobného cos nikdy jsem doma *nedělala* (= takového nic jsem doma nedělávala, 226). Nepřišel jsem, abych tě z carovy dcery *vyhnal* (= vyháněl, 233). Naučil jsem se *zhotoviti* (= hotoviti) umělé brejle (77). Jak se *počalo* rozednívati (= jak se rozednívalo, 36). Pak *počali* jísti (= dali se do jídla, 9). Stařena *počala* plakati (= dala se do pláče, 180). Stařena *chtěla* jej přemlouvati (= přemlouvala jej, 45). Bratrům *nepodařilo se s dobrým výsledkem stromu stříci* (= bratři stromu neuhlídali, 31). Pravil, aby ho na hlavě *málo šimrala* (= pošimrala, 10). Když *byli* takto všude *chodili* (= všecko pochodili, 21). Princ *tasil* šabli (= vytasil, 36). Car se tomu *smál* a pravil (= zasmál, 118). Car nemohl se tomu *dosť nadiviti* (= vynadiviti, 141). Spěchal k ní, aby ji *líbal* (= políbil, 145). Z těch všech, kteří tam až posud *šli* (= vešli), žádný se nenavrátil, 173). Když se *blížilo ráno* (= když se rozednívalo, 32). Když *nastalo ráno* (= když svítalo, bylo na úsvitě, bylo ráno, 184). Když *nastal den* (= když se rozednilo, 58). Když se *večer přiblížil* (= když se svečeřilo, 132). *Nechci* jich prodati (= neprodám, 128). Když to vše byl carův syn uslyšel, *chtěl* se lítostí usmrtiti (= div se neusmrtil, 34). *Nedej* mne nikomu (= nedávej, 33). Ty však *nevezmi* z těch věcí pranic (= neber, 64). Jenom mi *neubliž* (= neubližuj, 115). *Nelekni se* (= nelekej se, 132). Až nalezneš dívku, *neoddej* se s ní (= neoddávej, 214).

Neméně chyb hrubých p. Veselý nadělal proti nauce o pádech prostých i předložkových: Nařezal *řemeny* (= řemenů) z kůže (19). Přineste léčivé byliny (= bylin, 63). V korytu nebyl*a* ani kapk*a* pomeji (= nebylo ani kapky, 165). Dal mu vodu (= vody, 168). Nasekal *něco* trávy (*něco* zbytečno, 147). Car jí tuto žádosť povolil (= car jí té žádosti povolil, 204). Spravedlnosť Boha (= boží, 168). Budu ti jednou prospěšn*ou* (= prospěšna, 38). Neboť on byl *čertem* (= čert, 49). Muž, ačkoliv byl *zlým člověkem* (= zlý člověk), rozmýšlel se přec (184). Šlo nás deset do Dubrovníka *pro* sůl (= na sůl, 13). Poslal ho *pro* trávu (= na trávu, 173). Žena plakala *pro* hada (= o hada, 117). Huna vystavěl *pro* žábu komoru (= žábě, 62). Zastihl jej *při* lži (= postihl ve lži, 173). Zapřisáhl je *při* zemi a nebi (= zemí a nebem, 187). Nepověděl ani slova ani knězi *při* zpovědi (= ve zpovědi, 188). Kdežto se mu dařilo *v* každé noci (= každé noci, 31). *V* této noci vystál větší strach (= této noci, 134). Vše se stalo *v* prvním roce (= prvního roku, 219). Matka byla *v* útěžku (!), jak něžně Erben: byla sama druhá, 96). *Ve* světě (= na světě, 123). *V* sedmi dnech bude zámek hotov (= za sedm dní, 141). My *ve* všem hojnosť máme (= všeho, 174). Vždyť ani netušíš, co *v* nás máš (= čím ti jsme, 219). Nechtěl *k* tomu připustiti (= toho, 19). Pověsť donesla se k jinochu (= jinocha, 193). *Mezi* večeří pravil (= za večeře, při večeři, 175). A to *se* všemi učinila (= všem, 181). Car hned uhodl, že jej *k* tomu navedla dcera (= na to, 201). Nikdy jsem nebyl *svatbě přítomen* (= na svatbě, 135). Onen *u přirovnání k nim* je žebrák (= proti nim, 161).

Pominouce nesprávného užívání přechodníků (*přijdouce* ucházeli se m. přišedše, *uzřic* koně pospišila m. uzřevši str. 160, 222 a j.), příslovek a spojek (*se* shora, *ze* zdola str. 104, 191, někomu-*li* poviš m. poviš-li str. 25 a m. j.), podáme některé ukázky frazeologie p. překladatelovy, která jest buď naprosto nesprávna nebo slohu pohádkovému nepřiměřena: Jedno jablko *náleží* jemu (= jest jeho, 31). Celý poklad tento *náleží* tobě (= jest tvůj, 26). Která komu *náležeti* bude (= která čí bude). Dívka ta *má ti náležeti* (= bude tvou, 33). Komu já *náležím*, tomu i tyto ovce *náležejí* (= či já jsem, toho jsou i tyto ovce, 147). Komu pak *náleží* tento krásný dobytek (= čí jest, 156). Byli tři bratři, těm *náležela* na širošíré zemi pouze jedna hrušeň (= ti neměli než jednu, 158). Mezi těmi psy *nalezal se* jeden stařičký (= byl, 27.) Král *nalezal se* právě v zámecké zahradě (= procházel se, 65). Když ráno nastalo, nalezaly se hrozny na révě (= do rána vyrostly hrozny, 161). Dívka vybrala nejlehčí truhlici, poněvadž věděla, že se v ní nejméně *nalezá* (= že v ní toho nejméně jest, 226). Co to *má* znamenati? (= co to jest?, 23). I pro vás *má* maso zbýti (= i vám zbude masa, 27). Rozuměti *máš* jazykům všech národů (= rozuměti budeš, 62). I tobě *má* se dostati odměny (= dostane se, 63 — a tak bez počtu kráte!) Viděl jsem jednu vesnici a v této *panoval* smutek (= v té měli smutek, 176). *Máš* toho *dosáhnouti* (= stane se ti po vůli, 62). Abych opět *dosáhla* pokoje (= došla, 106). Uzřel jsem čarokrásnou louku, tam bych býval tři dni stál, abych se mohl *nasytiti* té krásy (= napatřiti, 176).[1]) Bránu *tvořily* samé zmije (= brána spletena byla ze samých zmijí, 24). Dívka vyplakala slzu, z které se hned *utvořily* hučící proudy (= která se hned rozvodnila v h. p., 198). Jeden z nás jeskyni *odkryl* (= našel, 14). Hledajíce *odkryli* jej (= nalezli, 170.) — Také-li by p. překladatel napsal „odkryli *ji*," třeba nějakou princeznu?!) *Málo chybělo* a byl bych tě byl (sic!) spolknul (= málem bych tě byl spolknul. 13). Jak se jmenuješ? (= jak je ti? jak ti říkají? 105). Nevěděla, co by jim *chybělo* (= co by jim bylo, 162). Tázal se ho, co by mu scházelo (= co by mu bylo, 239). Tu pojednou objevil se onen *hlad trpící* pes (= hladný, hladovitý, lačný, 72). Dcera *domýšlela si* mnoho na bohatství otce svého (= zakládala si, 84). Dlouho nechtěla s pravdou *se vytasiti* (= s pravdou ven, 123). Matka pec *topila* a *šarovala* v ohni (= vytapěla a hrabala, kutala, 125). Princezně tak se zalíbil, že nemohla *zraku od něho odvrátiti* (= očí s něho spustiti, očí na něm nechati, 131). Jak k němu (šátku) *přicházíš*, tys ho někde odcizil (= kdes ho vzal, nabral, ukradl, 133). Obr *zavřel* oči (zamhouřil, zamžel, 235). Na to vystrojili v zámku hody a *když tyto skončeny byly* odebrali se k otci (= po nich, když bylo po hodech, 135). Roztloukávali kůru některého stromu a z takové mouky hnětli si chléb (= třeli kůru stromovou na mouku, 162). Aby sestru *tomu* (= za toho) dali, kdo se nejdřív o ni ucházeti bude, *ať jest kdokoli* (= buď kdo buď, 171). *Počal nosem krváceti* (= krev se mu spustila z nosu, 179). Dcera vzala hrnec, dala do něho *boby* a *vodu* (= bobův a vody) a *postavila jej na oheň* (= přistavila k ohni, 201). Začeš Boha prositi budeš, toho nechť *dociliš* (= nechť se ti dostane, 215). Rozřež to na čtyry díly (= rozkrájej na čtvero, 219). Macecha dala jí *hlad trpěti* (= nechala jí hlady mříti, 224). Muž *pokračoval v dokazování* (= nepřestával dokazovati, 228). Chci dnes

[1]) Srovn.: Navoňáš se kvítka voňavého, *napatříš se* líčka červeného. (Suš. Pís. 206).

v noci stromu stříci (= budu hlídati, 30). Až přijde drak domů, *ptej se* (= zeptej se) ho, kde *obdržel* toho koně (= vzal, nabral, 40). Otec *se položil* (= lehl si, 201). Kopali až přišli na dvéře sklepové (= až se dokopali dveří, 26). Myši prchaly kam jen mohly (= kam která, 58). Prohrál *celá* tři sta zlatých (= všech tři sta zl., 168). Švagr tebe *dává* pozdravovati (= vzkazuje, 173). Panna postavila se v jich *středu* (= mezi nimi, u prostřed nich, 197). Někdo z našeho *středu* (= z nás, 198). Vyznala, že žádného *prostředku* nezná, kterým by se mohlo dívce pomoci (= že neví jak dívce pomoci, 217). Žena dorážela naň, by ji *příčinu* smíchu pověděl (= proč se směje, 28). Ptáci *všeho druhu* (= všelijací, 63). Na to pak vypravoval mu *celou tu záležitost* (= vše, 81). Uhodl kam směřuje (= co zamýšlí, 177). Těm nebude *ani v nejmenším* ubliženo (= ani za mák, 24). Prosil, aby se od něho *nemožné* nežádalo (= nic nemožného, 138). Kůži tuto ti neprodám za žádnou cenu (= kůže tě ti nedám za nic, 138). Často dva *až* tři dni pranic jísti nedostala (= dva tři dni, 164). Synové byli *schopní* k ženění (= mohli se už ženiti, 130). Dcery ku vdání *dospěly* (= byly na vdaj, 93). *Ustal* od toho a *ubíral* se dále (= nechal toho a šel svou cestou, 174). Žádný žebrák *pralu jich neobdařen neopouští* (= neodchází bez almužny, 175). *Pozorlivě* ji ošetřoval (= pečlivě, 62). Voda *života* (= živá, 144). Pokud ty dva zuby v *držce* (!) míti budu, budu chrániti majetku pánova, pravil starý pes (27). Proklínal svou *náruživost po bohatství* (= lakotu, 89). Švagr tě pozdravuje, abys k němu přišel *na návštěvu* (= ho navštívit, 173). Princezna dala se *zavésti* (= oklamati, podvésti, 195). Neuhodneš-li, *jsi ztracen* (= bude po tobě, s tebou veta, 195). Potom *povolal všecky k svatebnímu veselí* (= pozval na svatbu, 196). Postav se *u hlavy* své mrtvé dcery (= v hlavách, 216). Medvěd se staral o *udržení* dítěte (= o dítě, o výživu dítěte, 5). Dala ovcím sůl *k lízání* (= lízati, 13). Po *dlouho trvajícím cestování* dospěli jednoho zámku (= nachodivše se do vůle, do únavy, 18). Pastýř *po slovech* těchto *chtěl* odejíti (= to pověděv odcházel, 25). Teď přišla řada *ku hlídání* stromu na nejmladšího syna (= Po té došlo na nejmladšího hlídati stromu, 30). Přistoupil k otci svému a oznámil mu *rozhodnutí* své (= na čem se ustanovil, 32). *Při odchodu* odevzdala mu carevna klíče (= odcházejíc, 37). Dala papír Hunovi ku spolknutí (= spolknouti, 63). Modlil se k Bohu, aby mu nápomocen byl k zaopatření vody (= aby mu dopomohl vody, 69). Jen mi pověz své přání (= čeho si přeješ, 72). Pročež dej mi věděti, zdaž mé *ucházení se* o ruku dcery tvé (sic) příznivě přijmeš (= pověz, dáš-li mi dceru svou za manželku, 85). Když *s čerpáním* vody hotova byla (= když vody načerpala, 101). Oba vyrazili *k porážení* draků (= porazit, 105). Znáš-li též *způsob ucházení se* o dceru mou? (= víš-li jak ucházeti se, 195). — Podle barvy pan Veselý rozeznává tyto koně: *bělouš, černouš, hnědouš* m. brůna, vraník, ryzka.

Bylo by též promluviti o sličných větách p. Veselého, ale na to by nám ani místa nestačilo, stůjtež zde alespoň tři na ukázku: Ale když to majetník dvora uslyšel a tomu porozuměl, a jakmile počalo se šeřiti, nařídil pobiti všecky psy vyjma onoho starého psa (27). Já, odvětil Pátek, naučil jsem se: když pták do výše nedohledně vyletí a v zobáku oves drží, sémě to mu dovedu, aniž bych ho ranil, ze zobáku ustřeliti a i to zůstane celé (78). Kníže ho prosil, aby ještě nějaký čas u něho *potrval*; avšak zeť *trval* na svém a chtěl odejíti, ješto by mu delší *trvání škodu přinésti* mohlo (86).

Aby laskaví čtenáři poznali, jak ohromný jest rozdíl mezi mistrným

překladem Erbenovým a bídnou slátaninou p. Veselého, položíme po kousku obojího překladu téže pohádky vedle sebe.

Překlad Erbenův str. 180:

Druhého dne, když drak *odešel* ze mlýna, přišel carovic k babě a ta mu všecko pověděla, co jí drak řekl. Tehdy on šel domů a převlekl se: vzal na se pastýřskou halenu a do ruky pastýřskou hůl a šel do světa. I putoval tak ode vsi ke vsi, od města k městu, až naposledy přišel do druhého cářství a do toho cařského *města*, pod kterým v jezeře byl ten drak. Tu v tom městě počal se vyptávati, třeba-li komu pastýře? A lidé mu *pravili*, že cář *pastýře* hledá. Tehdy šel přímo k cáři. I otázal se ho cář: „*Chceš-li pásti* ovce?“ A on odpověděl: „Chci, jasná koruno!“ Tehdy cář ho přijal a počal mu dávati radu a naučení: „Máme tu jezero a podle něho *je* pastva velmi pěkná, a jakmile ovce vyvedeš, hned tam *poběhnou* a kolem jezera se *rozejdou*. *Ale který ovčák* tam *zašel*, žádný se více nevrátil. A proto, synku, tobě radím, *nepouštěj* ovec, kam samy chtějí, ale žeň je, kam chceš sám.“ Cařovic jemu poděkoval a potom se vypravil i vyvedl ovce ven; ale vzal s sebou ještě taky dva silné chrty *a* sokola *a krom toho* dudy. Když ovce *vyvedl*, hned je *pustil* k jezeru a *ovce* se hned okolo jezera *rozběhly*. Cařovic pak posadil tam sokola na *kládu* a chrty i dudy *uložil pod kládu*, sám pak si *ohrnul nohavice* i rukávy, *zašel* do jezera a začal volati: „Hej draku, hej draku! pojď ven, budeme se dnes *spolu* měřiti, kdo silnější, ač nejsi-li žena.“ A drak se ozval: hned příjdu, cařovici, hned!“ *Za malou chvíli* drak vyšel, a byl veliký, strašlivý a ošklivý. *Tu se hned* spolu popadli za pasy a *potýkali se až do poledne*. *A* když nastalo parné poledne, tehdy řekl

Překlad Veselého str. 110:

Nazejtří ráno, když drak mlýn *opustil*, přišel opět princ a tu pak mu stařena vyprávěla vše, čeho se byla dověděla od draka. Po té princ šel domů, přestrojil se za pasáka, vzal pastýřskou hůl do ruky a odešel jako pastýř do světa. A když putoval od vesnice k vesnici, od města k městu, přišel konečně do oné daleké říše a k onomu carskému *hradu*,[1]) před kterým bylo jezero a v jezeře drak. Když do hradu vstoupil, vyptával se, zdali by potřebovali pastýře, a obyvatelé zámečti mu *oznámili*, že car *takového* potřebuje. I šel rovnou cestou k caru, dal se oznámiti a car se ho hned otázal: „*Chceš* mých ovcí *hlídati*?“ A on odpověděl: „Chci, jasná koruno.“ Car ho přijal a dal mu toto naučení: „Na blízku máme tu jezero a poděl jezera toho *rozprostírají se* krásné pastviny a když ovce ven vyvedeš, hned *přijdou* tam a poděl jezera *se roztrousí*; *ježto však z těch všech pastýřů*, kteří před tebou *vyšli*, ani jediný se nevrátil, radím ti, milý synu, *nedej* ovcím *jíti*, kam by chtěly, nýbrž veď je, kam sám za dobré uznáš!“ Princ caru poděkoval, potom se vypravil a vyvedl ovce ven, ale vzal si s sebou dva chrty, *pak* sokola *a konečně* dudy. A když *byl* ovce ven *vyhnal*, *nechal* jich hned k jezeru *jíti* a *tyto* se hned poděl jezera *rozešly*. Ale princ posadil sokola na *pařez* a *postavil* chrty a dudy *pod tento*, pak si *vysoukal kalhoty* a rukávy, *vstoupil* do jezera a zvolal: „Hej draku, hej draku! pojď ven ke mně, budeme se *v souboji* měřiti, ač nejsi-li žena.“ A drak se ozval: „Hned přijdu, carevíči, hned!“ *V málo okamženích*, hle! již tu drak. Hu, jak je veliký, jak strašlivý a ošklivý! *A když*

[1]) P. Veselý srbské *grad* (= město) překládá hradem.

drak: „Pusť mě, cařovici, *ať* si svou *holou* hlavu *omočím* v jezeře a pak tě vyhodím do oblak.“

ven vyšel, popadli se za pasy a *zápasili celého půldne. Ale* když v poledne slunce pálilo, pravil drak: „Pusť mě, careviči, *abych si mohl* svou *vřelou* hlavu v jezeře *ponořiti,* pak tě vyhodím do oblak.

Rožnov, léčebné místo na moravském Valašsku, a jeho okolí. Popsal Fr. Bayer, učitel při matičné škole Olomucké. Nákladem Fr. A. Urbánka v Praze.

Rožnov, toto utěšené městečko valašské, svou libeznou a zdravou polohou a svou výbornou žinčicí získalo si již pověsť světovou. Co rok na sta chorých z blizka i z daleka hledá a dochází tam zdraví neb aspoň úlevy svému neduhu. Každý zajisté host lázeňský, nežli se na cestu vydá, rád se poohlédne, jak se žije v místě tom, kde delší čas pro své zotavení pobyti hodlá, jaký tam lid, pěkné-li okolí a p. Potřebám těm vyhovuje několikero monografií; ale ty všecky sepsány jsou jazykem německým, a přece mezi hostmi lázeňskými nemálo jest Čechův a správa místní, jediná snad ze všech českých míst léčebných, jest česká. Citelnou tedy mezeru vyplnil p. spisovatel důkladným a zajímavým svým spiskem, jejž vřele doporučujeme nejen našim hostem lázeňským a touristům, nýbrž i každému, kdož zevrubněji poznati chce půvabné Valašsko a jeho bodrý a prostosrdečný lid.

Spisek svůj pan spisovatel rozdělil ve dvě části: v část topografickotherapeutickou a v část historicko-ethnografickou. V části první pojednáno důkladně a obšírně, čeho věděti třeba hosti lázeňskému, v části druhé p. spisovatel vypisuje stručně dějiny města Rožnovského a podává velmi zajímavé zprávy o moravských Valaších, o jich řeči a kroji, o jich zaměstnání a povaze, k čemuž přičinil též některé charakteristické ukázky nářeči valašského v národních pohádkách a písních. Tím nabývá monografie tato důležitosti a zajímavosti všeobecné a jest pěkným příspěvkem k chudičké naší topografické literatuře moravské. — Dílko ozdobeno též obrázkem Rožnova a mapkou okolí Rožnovského.

Co bychom p. spisovateli vytknuli, jest, aby tak často neužíval slovce „*tušim,*“ děje se to často zcela zbytečně i o věcech, o kterých p. spisovatel jistoty snadno nabyti mohl.

F. B.

Mluvnice jazyka českého. Pro školy střední a ústavy učitelské napsal M. Blažek, prof. cís. král. paedagogia Brněnského. V Brně 1877. Nákladem vlastním. Str. 239.

Ve mluvnictví od několika třiceti roků stal se pokrok valný, jejž posouditi jmenovitě dovede ten, kdo hmoždiv se za let předešlých ve školách na př. s tak zvanou Sectio I. mluvnice řecké k ní přirovná práci výtečnou, kterou nebožtík Niederle žákům do rukou vložil. Spůsob, podle kterého starší mluvnice žákům učivo podávaly, liší se od spůsobu novějšího, že onyno považovaly jazyk lidský za mechanismus, kdežto věda našich dob pojímá řeč za organismus, jenž přesnými sobě vrozenými zákony se řídí. Toho aby každý

gramatik bedlivě šetřil a řeč skoumal jako fysiolog jiné organismy tvorstva, věda na něm žádati nezbytně zavázána jest. Ani mluvnictví české této žádosti přísné uniknouti nemohlo, anobrž snažilo se po příkladu jiných mluvozpytců, aby organické ústrojí jazyka českého rozkládalo na části jeho a zákony, podle kterých život toho organismu se řídí, roste, se proměňuje, rozumu a názoru rodáků našich náležitě vyložilo. Ovšem tomu, jenž mluvnici spisuje, jest se zachovati spůsobem takovým, který přístupen jest vnímavosti a chápavosti těch, pro které píše, a stupni vědeckosti se bliží, kterého posud oni dostoupili. Protož s upřímnou radostí vítáme mluvnici českou sepsanou prof. Blažkem, jehožto prací toto odvětví naší literatury o vzácný příspěvek se obohatilo.

P. spisovatel psav mluvnici tuto zřel především k žákům škol středních, též ústavův učitelských a tím již zároveň vytknut jest mu směr, kterým mu se bráti bylo, aby spis jeho potřebám těchto žáků vyhověl. Střední totiž školy učíce žáky své několik roků zahrnují tudíž v sobě také různé stupně vnímavosti duchové, podle kterých opět učivo rozděliti jest. Má-li tedy *jedna* kniha stačiti žákům všech stupňů, nezbývá než učivo tak uspořádati, aby učitel vybrati si mohl z látky to, čeho právě potřebuje, aniž tím organická souvislosť knihy celé a učiva v ní podaného se přerušuje. Chtěje této věci dosti učiniti jest spisovatel ovšem v nebezpečí, že narazí na ouskalí neb zaběhne na zámezí podávaje látky tu mnoho tam málo. Avšak prof. Blažek šťastně vyhnul se všemu ouskalí a zámezí rozděliv prakticky velmi jemným taktem paedagogickým látku učebnou tak, že soudný učitel nikdy do rozpaků nepřijde, co na nižším neb vyšším stupni žákům svým podávati a čeho nechati má, an podle tisku rozličného již pozná, co v nižších a co ve vyšších třídách probírati by slušelo a se hodilo. Žádný učitel rozumný žáky formami staroslovanskými neb i staročeskými v nižších třídách trýzniti nebude; avšak, osvojí-li si žák přesné formy gramatické a zná-li již důkladně řeč, jak nyní jest, pak ovšem nebude od místa, aby učitel přibíraje sobě na pomoc starožitné formy žákům takořka historicky vysvětlil, proč ta forma nyní tak, ona jinak zdobena jest. Ve příčině té dáváme Blažkově mluvnici napřed před mnoha jinými pracemi druhu toho, ana z mluvnice staroslovanské a staročeské klade formy ty, na jichžto základě spatřiti lze, kterak organickým vývojem t. j. buď přehláskou, stupňováním, odsůvkami, přisůvkami atd. nynější podoba slova se utvořila. A právě za tou příčinou hodí se mluvnice Blažkova po soudě našem nejen žákům vyšších tříd na středních školách, nýbrž hodí se všem vzdělancům, kteří ústroji jazyka českého důkladně, t. j. logicky a historicky, poznati chtějí. Půjčujeme rádi, že každý, i ten, jenž hlouběji do zákonů gramatických nevnikl, jazykem mateřským správně mluviti dovede; avšak činí-li on to, činí to bezvědomě, na vzdělanci pak žádáme, aby nejen správně mluvil, nýbrž aby věděl, proč tak mluví. Pevného jsme přesvědčení, že vzdělanec probíraje se pozorně a skoumavě v mluvnici Blažkově při mnohých místech povzbuzen bude ku přemýšlení a tudíž i k samostatnému uvažování řeči mateřské, která není toliko rouchem ducha národního, nebo zrcadlem jeho, nýbrž která sama jest tím duchem. Přejeme z toho srdce, aby kniha Blažkova valně se rozšířila, aby jmenovitě všichni ti, kteří *dobře* česky psáti chtějí a od středisk vyučovacích vzdáleni jsou, knihu tu si opatřili. Poznají mnozí z ní, v čem posud chybovali a poznavše posavádní poklesky své snadně se jim budoucně vyhnou. Povrchný jen pohled v nauku

o skloňování poučí je, kterak nedbale posud mnozí v té příčině si vedou a kterak ovšem nesnadno jest, jazykem českým bohatosti forem oplývajícím dokonale a správně vládnouti. Kdo Blažkovu mluvnici svědomitě proběře, nepotřebuje se obávati, že proti ústrojí gramatickému jazyka českého více se prohřeší. *V. Brandl.*

Nitra. Dar dcerám a synům Slovenska, Moravy, Čech a Slezska obětovaný. Vydávaná od Mil. Jos. L. Hurbana, ročník VII. v Turč. sv. Martině 1877.

Když uherští Slováci, tato statečná dvoumilionová větev národa československého, počali se trhati od společného jazyka spisovného, nikdo toho neželel více jako my Moravané. Důkazem toho ono rázné slovo k Slovákům, jež v té příčině z péra Sušilova přinesl Brněnský „Hlas“ a které tehdá nemalou sensaci způsobilo. Vidíme-li tedy za našich dnů bratry Slováky ponenáhla upouštěti od neblahého rozkolu a vraceti se ke společnému nám ode věků spisovnému jazyku českému, zajisté nikdo z toho nemá radosti větší, jako my Moravané, bezprostřední sousedé a bratři Slováků nyní tak těžce zkoušených. A radosť naše tím větší jest, když vidíme, že právě muž nad jiné na Slovensku vynikající, muž, který celý svůj život zasvětil vlasti, pro niž pracoval, bojoval a trpěl jako málo kdo jiný, když takový muž upravuje cesty k nové, nadějné shodě mezi námi. Muž tento jest Hurban, a cesta, kterou zvolil jest vydávání almanachu „Nitry,“ jehož sedmý a v jazyku českém druhý ročník (prvého 1842 nečítaje) před sebou máme.

Krásný úkol „Nitry“ jest dvojí: Má jednak obeznamovati Slováky s českou produkcí literární a společný jazyk spisovný jim zase ve známosť a přízeň uváděti a pak nás Čechy obeznamovati se Slovenskem, jeho životem, jeho potřebami a touhami. Jak dostál dvojí této úloze letoší ročník „Nitry?“

První část úkolu vytknutého připadá spisovatelům ponejvíce mimoslovenským, kteří do almanachu přispěli hlavně básněmi. Jsou to: Ad. Heyduk, Pokorný, Hendrych, Hostivít, Sadovský, Vrána, Vrchlický, Tichý, Irma Geisslerova, Klimšova, Rolnický, Kokoška, Skalínský, Červinka, Turinský, Hvězdoslav, Brádelský, Žeranovský, Lacko. — Dosti dlouhá to řada básníkův a v ní mnohé jméno zvučné na parnassu českém. A přece jest nám vyznati, že oddíl básnický jest poměrně slabší části almanachu.

Jest tu především *Heyduk*, jehož „Cymbál a husle“ bez odporu k nejlepším výtvorům naší literatury náležeji a kterým se stal pěvcem Slovenska par excellence. Vidouce z péra tak osvědčeného dosti četné příspěvky v „Nitře“ nemálo jsme se zaradovali. Avšak poznali jsme opětně, jak nebezpečno jest i dobrému básníku o jednom a témže předmětě příliš mnoho zpívati. Slovensko jest zajisté velikolepý předmět poetický a Heyduk celou knihou krásných písní to dosvědčil, konečně však, zdá se nám, vyčerpal se přece a tak jeví některé básně jeho v „Nitře“ už cosi nuceného a dělaného. Tak nám divným připadá hned v úvodní básni „Modlitba,“ že by mohlo komu připadnouti „zahvízdnouti“ sobě na bratra v hrobě odpočívajícího; v básni „pod lípou“ (str. 99) nelibí se nám co praví básník ku ptáčkovi, sedmihláskovi:

Pěj, smuť, jsem *egoista*
a nehnu se ti z místa
pokud tvá bolesť zní.

A příliš mnoho fantasie žádá po nás básník, když v „písni bojtárově“ popisuje pustu obrazem milenky praví:

Šumná bystřeň totě zcela
Modrá stužka kolem čela,
a ty váhy u studnice,
Mé milušky *náušnice!*

Máme za to, že podobných exagerací nejkrajnější hranice dotknul se nadšený pěvec Uherska Petőfy an zvolal:

Pakli boží čapkou
zem se vám zdá býti,
jsou mé Uhry na ni
jistě kytkou z kvíti!

Dále však jíti samému Petőfymu by asi neprospělo. Nejlépe líbila se nám z Heydukových básní „Noc před bojem“ pro mohutnou koncepci a celkem skvělé provedení. „Záloha“ snad by získala rozdělením na dvě půle po sloze jedenácté, kde vypravování děje ukončeno a povstalá z něho pověst se liči. Významnou růzností vyniká básnička: „Hoří!“

Jar. Vrchlický má v „Nitře“ básně tři. Skvělý talent básníkův osvědčuje se i v těchto fotografiích duše rozvlněné, ale nevyspělé ještě ve klid pravému věštci slušící. I v těchto verších uchvacuje nás krásná dikce, jako v kaleidoskopu stihá sloka sloku plna pěkných obrazů, ale přece se nám zdá, že též u Vrchlického byl by čas, aby předmět, jemuž celé dva svazky básní už věnoval, totiž vlastní rozhárané nitro ustoupil jinému. — Třetí z osvědčených už básníků jest Rudolf *Pokorný*. Tušíme, kdyby mladý, nadaný básník příspěvky své do „Nitry“ opětně a poněkud pozorneji byl přečetl, že by byl mnohé básní ještě dal ve stolku dozráti a jiné aspoň logicky byl upravil. Kéž by mladší poetové naši vůbec na paměti měli, že i nejvyšší horování básníkovo neoprošťuje ho zákonů přísně logického myšlení a že ku hlavním požadavkům zejména kratších básní náleží jednotná myšlenka. Obou těchto věcí postrádáme na př. v básni „Milujme se“ (str. 5.):

Slyš bědná vlasti, slyš! Hrom hučí nad Prahu
to šedé Tatry *lkají* tobě přísahu.

Taktéž v úryvku z další básně „Slovač“ (str. 110.):

Hoj, tu nářek fletny kvilný
vpadá v cinkot pronikavě,
vzlyká v souzvuk hlahol sdílný (?!)

A podobných veršů, při kterých těžko si něco mysliti, poněvadž si básník při nich sám nic nemyslil, nalezáme u Pokorného bohužel velmi mnoho. Ba celý ten úryvek málo má smyslu ve spoustě slov mnohdy jen rýmem „vymučených“ jako na př.:

„Zas vše tichne, *zas to mučí,*
až pak v cimbál tiše zvučí.“

Také nám připadá, že na Slovensku ani ten větřík nezpívá vlnám „barkaroly,“ jak se v úryvku tvrdí. Lepší jsou téhož básníka: „Únos,“ „Kozácký pohřeb,“ „Hetmanův sen.“

Jaroslavovi *Tichému,* jehož vlastenecké básně v „Poslu z Prahy“ a jinde rádi jsme četli, verše v „Nitře“ podané taktéž méně se zdařily. Také jemu ve proudu slov a frasí topí se myšlenky jako na př. v „Rozloučení,“ a drobné básničky nemají dosti síly působivé.

Vedlo by nás příliš daleko, kdybychom chtěli rozebírati všechny básně „Nitry.“ Povíme jen, které se nám z nich ještě líbí. A to je především „Píštělka“ od Fr. *Vrány*, pověst to velmi pěkně veršovaná. Rytmem, prostotou dikce a baladickou stručností vynikajíc patří k nejlepším pracím almanachu. Od Irmy *Geisslovy* líbí se nám „Bouře,“ od Fr. *Hostivíta*: „Matce;“ od Ot. *Sadovského*: „Chorál povstalců,“ a některé z písní J. J. *Hendrycha*.

Pronesli jsme nad oddílem básnickým poněkud přísnější soud, poněvadž máme za to, že krásné myšlence „Nitry:“ *zálibu zase vzbuditi na Slovensku k české literatuře*, jen v pravdě *dokonalými* pracemi se posloužiti; byť i takových básní méně bylo, lépe budou působiti než halda nějakých odpadků aneb nedozralých plodů. Z téže příčiny docela dobře mohl také vynechán býti úryvek z truchlohry Fr. Zákrejsa „Rozvadění bratří.“ Ceny poetické nemá pražádné.

Z prosaických prací slouží úkolu prvnímu „Nitry:“ „Historické stíny“ od Žofie Podlipské. Záslužná to práce; zdá se nám však, že dobré líčení „světlých“ stránek naší historije mnohem povzbudivěji by působilo, než to oblíbené rozdírání bolaček ještě nezcela zahojených, jako jest doba po bitvě na Bílé hoře.

Jaroslav *Tichý* napsal literární lístek o předním belletristovi našem *Václavovi Vlčkovi*. Zaslouží této pocty plnou měrou a také práce sama vší pochvaly hodna. Také článek: „duševní práce pobratimých národův slovanských v r. 1876“ od Edv. Jelínka zajímati bude nemálo každého přítele písemnictva slovanského a bylo by žádoucno každoročně takovýto přehled snad i s přibráním domácí naší produkce podávati.

Druhou úlohou „Nitry,“ pravili jsme, jest, aby obeznamovala nás Čechy a Moravany se životem Slovenským, jeho tužbami a potřebami. Této práce podjal se Miloslav *Dumný* historickou povídkou: Z vlastní síly. Život slavného malíře Kupeckého předvádí se nám tu v rouše velmi pěkném. Postavy jednajících osob jako Kupeckého a zejména otce jeho, přísného bratra českého, zcela určitě a živé jsou kresleny a dobrá tendence nadpisem naznačená úplně dosažena. — Korunu almanachu však uchvátil sám vydavatel jeho Dr. M. *Hurban* obšírnou prací: „Viliam Pauliny-Tóth a jeho doba.“ Jsou lidé, kteří duševně nestárnou a mezi ně patří také statečný Hurban. Tentýž mladický zápas spojený s mužnou silou a odvahou, který jest oznakem celého života jeho, dýchá a blýská i z obrazu tohoto, který nás uvádí přímo v celý ruch života Slovenského. Viděti z každého řádku, že láska k vlasti horoucná a neoblomná vedla péro spisovatelovo a proto netřeba mu bylo planých frasí, netřeba pikantních obratův, a přece dovede obraz jeho tak zajímati a což nad to jest i rozehřáti čtenáře, jako málo který spis posledních let. Jen ta matka Viliamova, jaký to vzor pravé vlastenky, jak ušlechtilá to povaha! A jakým to pestrým, živým dějištěm provádí nás spisovatel od počátku až ku konci životopisu Pauliny-ho! Nad to pak nemálo povděční jsme slovutnému spisovateli, že dle spůsobu svého rázně a odhodlaně odsuzuje všeliké to otravování bujarého života slovanského hnilobou materialismu a lichého citlivůstkářství západního a že korouhev vlasteneckého zápalu odhodlaně zdobí křížem Kristovým, nedbaje pohanův ani židů. Stůjtež tu slova která Štúrovi do úst klade (str. 349) a která by též za našich dnů zasluhovala všelikého uvážení: „Celá snaha romantiky západní je subjectivismus chorý, který všechno žití a bytí člověka klade a staví na osobný cit, pak krají a anatomisuje historii na samé drobty chtíčů tělesných a žádostí bláznivých. Duch slovanského

národu se docela v jinou stranu nese, tu se musí subject potápět v objectu svém, object pak jeho je národ a prostřednictvím jediným tohoto člověčenstvo. Tomuto opět object je Kristus a křesťanstvo, a tu dochází cíle svého nejvyšší ideal umění i vědy. Veliké zájmy člověčenstva — jsou cílem svrchovaným básníkův pravého jádra slovanského. To rozklepávání, to anatomisování subjectu s jeho kraterem tělesných chtíčů a náruživostí ponechejme židům a třeba kterým jiným hynoucím a zhynout chtějícím národům. My jsme národ života a budoucnosti. Básníci slovanští musejí umět pohříženi se v tuto objectivitu národa zdravého. A vy mladíci zvláště, kteří cítíte v sobě povolání poesie, cvičte se v dialektice těchto zjevů, studujte poměry a charaktery národů, nejobzvláštěji pak a nejpilněji svého vlastního národu v jeho kmenovém rozratolestnění.

Takovýmto způsobem nechať „Nitra“ z Tater i na dále blýská svatou láskou k vlasti a mluví hromem pravdy a zdravého rozumu a s radostí uvítáme každý nový ročník její.

Jos. Ruda.

Zvolení a korunování Ferdinanda I. za krále Českého. Sepsal dr. Ant. Rezek. — V Praze v komisí knihkupectví J. Otta.

Když po nešťastné bitvě u Muháče (dne 29. srpna 1526) země české osiřely a bez pána byly a zpráva, že zahuben mladý král českouherský, po Evropě se roznesla, nebylo se čemu diviti, že několik panujících rodů se snažilo, aby panství v zemích tak bohatých a rozsáhlých nabylo. Nejen pro to, že koruna česká slynula velikým bohatstvím, bylo očekávati, že bude mnoho těch, kteří by o ni stáli, nýbrž poloha sama království českého byla příčinou, že také knížata, jichžto země daleko od hranic českých ležely, o trůn český se ucházeli. Království české jsouc totiž u prostřed Evropy položeno skýtalo pánu koruny české mnoho výhod strategických i diplomatických a to tím více ano lény svými v Němcích daleko do říše německé sáhalo. Byla tedy doba, ve které stavové čeští nového krále voliti měli, velmi důležita nejen pro korunu českou, nýbrž pro Evropu vůbec. Věděloť se, že rod Habsburský všemi silami se napřáhne, aby korunu českou získal; toho však aby se nestalo, bylo horoucím přáním krále Francouzského, jenž obávaje se moci Habsburské již ve Španělích, v Nizozemích a v Italii vládnoucí všelijaké překážky a závady vyhledával, aby rod ten zemí českých nenabyl. Ve přání tom snášeli se s ním knížata Bavorská, Saská a král Polský.

Těmito několika slovy označiti jsme chtěli, jaká to byla vážná doba, když po bitvě Muhačské nový král na osiřelý trůn Český dosednouti měl. Pro vážnost doby této mohlo by se souditi, že dějepisci již dávno zevrubně a též i důkladně popsali všecky okolnosti a příběhy, které k volbě té se vztahují; avšak nestalo se to z několika snad příčin, kterých na tomto místě rozebírati nemíníme. Proto jsme velice vděčni spisovateli rozpravy, jež před rukama jest, že nám všechno to, co před volbou Ferdinanda I. a po ní v království Českém a v zemích ke koruně České příslušejících se dálo, tak zevrubně, tak věrně popsal a vylíčil. Snášel bedlivě látku k věci té náležitou z archivů domácích a cizích, tak že práci jeho v pravém slova smyslu *původní* nazvati sluší. Čerpaje nejvíce ze zpráv a dopisů, které poslové pánům svým, čekancům království Českého, z Prahy zasýlali, odhaluje nám roušku,

která posud dosti hustě kryla to, co mezi stavy Českými a čekanci jednáno bylo. Dovídáme se, že z domácí šlechty České pan Zdeněk Lev z Rožmitálu a pan Vojtěch z Pernšteina o korunu se ucházeli, k nimž přidružili se z knížat zahraničných knížata Bavorští Ludvík a Vilém, kníže Saský Jiří, Jan a Fridrich, markrabi Braniborský Jáchym, polský král Zikmund, král Francouzský František I. a Ferdinand arcikníže Rakouský, jenž sestru nebožtíka krále Ludvíka za manželku měl. Spisovatel líčí zevrubně barvami velmi živými spůsoby, kterými ten neb onen uchazeč koruny dosici hleděl; popisuje ouskoky, kterými jeden uchazeč druhého obelstiti a předstihnouti usiloval a kterak se stalo, že konečně arcikníže Ferdinand králem Českým zvolen jest. Tak se dostala koruna Česká v držení toho čekance, jehož poslové nejschytraleji užili jak zjevných tak tajných nelibostí a kyselostí, které páni Čeští mezi sebou měli a přišla na ně spravedlivá odměna, ani sobě muže zvolili za krále, jehož přední snahou bylo, aby moc královskou od vyšších stavů posud oslabovanou opět v Čechách povýšil. Ve příčině té podává nám práce páně Rezkova mnoho zpráv zajímavých, kterak vyšší šlechta tehda nedbala tak o blaho vlasti jak o vlastní zisk a prospěch, po kterém jmenovitě pan Lev z Rožmitalu a Břetislav Švihovský z Risenberka (o tom viz str. 91 pozn. 54) žiznili. Není tedy obraz doby té, jejž nám Dr. Rezek nakreslil, potěšitelný, ale jest věrný, nejen co se týče pánů Českých, nýbrž také stavů zemí korunních, jmenovitě Moravy a Slezska, jichžto stavové majíce zřetel více k hrdosti své než ku společnému dobrému veškeré koruny těžce to nesli, že ku volbě krále Českého voláni nebyli. Jmenovitě Moravané tvrdě na to nastupovali, že jim náleželo spolu s Čechy krále voliti; ač právo takové nikterak na jisto postaveno nebylo, nicméně Moravané, ovšem Čechům jen na vzdory, přiřkli Ferdinandovi právo dědičné ku koruně České, kdežto Čechové správně a podstatně takového práva při Ferdinandu neuznávali.

Co se týče obsahu a spůsobu, kterak p. spisovatel látku spracoval, jest nám vzdáti mu všecku pochvalu; avšak co se formy týče, dovolíme si, některé věci zde vytknouti, jednak za tou příčinou, aby mladší spisovatelstvo vůbec více si všímalo zvláštností jazyka Českého, jinak pro to, aby p. spisovatel, který tak štědře nadán jest, bedlivě dbal přesnosti jazykové, kterou sice všudy, především však v historických spisích zachovati nám sluší. Tak n. p. chváliti nám nelze, že p. spisovatel mnoho statných jmen po sobě jdoucích klade; jest to spůsob německý, který nás v němčině, jejížto síla právě ve statných jmenech leží, neuráží, v češtině však, jejížto síla na slovesích spočívá, zajisté nemístným jest. Proto zní nečesky: „čím více rozpoutání byli živlové anarchičtí již za posledních dvou panovníků na úkor sesílení moci královské“ (str. 3); — „ač ovšem při tehdejším náboženském hloubání toto právě přispívalo k jejímu vzmáhání se“ (ibid.); — „když ale úřadu užíti chtěl k dobytí sobě domnělého práva svého“ (str. 8); — „a tato možnost společných nesnází se strany turecké byla velikým politickým motivem horujícím pro sloučení oněch zemí pod jedním panovníkem“ (str. 13); — „příbuzenství Ferdinandovo s císařem Karlem, jež při dosažení koruny české bude míti za následek tím užší přivinutí se jich obou i obou říší v případě potřeby a nouze jakékolivěk“ (str. 17); — „přičiňovalo se o dosažení slyšení u stavů českých“ (str. 18); — „že Ferdinand zakládal přání svá o dosažení trůnu českého ne na svobodné volbě stavů než na pouhém přijetí na základě nejbližšího příbuzenstva se zemřelým králem Ludvíkem“ (str. 16); — „zřídka

kdy před tím tolik cizích vyslanců v Čechách hledělo časným příjezdem učiniti ve svůj prospěch rozhodný vliv na usnešení stavů českých“ (str 23); — „pro zachránění útoku od Turků na země koruny české a pro nabytí jistoty o stavu události v Uhřích“ (str. 37). — Takovým větám rozumí zajisté jen ten, který němčinu zná a sice ne tu němčinu, kterou psali Göthe, Schiller atd., nýbrž tu barbarskou hantýrku německou, která se v kancelářích a ve sněmovnách rozpelešila. A píšíce česky, máme-li na zřeteli barbarismy německé, či nesluší nám psáti tak, aby přirozený Čech tomu rozuměl? I jinak vloudily se germanismy do práce páně Rezkovy, jako: „ve vyjednávání se pustiti“ (str. 18 = sich in Verhandlungen einlassen); — „kteří v zemi slovo vedou“ (str. 29). V němčině lze užívati slova *der letztere* místo náměstky, v češtině však říci nelze: „datovaný list poslednějšího“ (= toho) str. 23; — „jež on ještě více posilňoval“ (str. 30) jest německé *bestärken*, kdežto čeština užívá *utvrzoval*; — v češtině není nám nic *nutno*, nýbrž *třeba*, *potřebí*, a proto neměli předkové naši žádných *nutných* nýbrž *pilných* jednání, aniž *chopili* se slova (str. 35) jako Němci, kteří das Wort *ergreifen* praví, nýbrž *začali*, *jali* se mluviti; u nás nemá měsic *Lauf* a protož neříkali předkové naši *během* tří měsíců (str. 37) nýbrž prostě *za* tři měsíce. Nedobře mluveno česky: „sdělili oni v relaci“ (str. 35) „to všecko sdělili pánu svému“ (str. 36) nýbrž mluviti se má: *oznámili to*, sdělili se *s pánem svým o to*. Taktéž chváliti nelze takového rčení: „v celku vzato“ (str. 43) místo: *to všecko uvážíce* (= im ganzen genommen), aneb: „držeti se dle původní instrukce“ (str. 35 = sich nach der ursprünglichen Instruction halten); — „*zdvihnul nároky* na veliké dědictví“ (str. 8); — „sněm se *otevřel*“ (str. 16, 18, 22, 23, 31 atd.); — „příjmy *na* berních“ (str. 5 = Einnahmen *an* Steuern); — „zaujímal vůči stavům stanovisko práva dědičného“ (str. 22); — „že by množství drobné šlechty mohlo proraziti s některým z knížat bavorských“ (str. 55); — „to spůsobilo ale ještě větší pro něho ochabnutí“ (str. 103); — „do konečného *výpadku* věcí v Italii“ (str. 107). Nikdy neříkali předkové naši *složiti* přísahu (= den Eid ablegen), aniž *sestavovali* přísahu (str. 55) nýbrž *napsali*, *zřídili* ji. Bohužel! pozbyli jsme na velikém díle citu, kterak dobře česky psáti a mluviti se má, tak že většina čtenářů vzdělaných germanismy již se neuráží; avšak jak neladně takový germanismus zní, poznati n. p. rčením: list *vystavěti*. Jest to překlad německé frase: *eine Urkunde ausstellen*; kdyby někdo slova „list vystavěti“ zpět na jazyk německý převedl řka: eine Urkunde *aufbauen*, jaký by to byl křik a snad by našinci neostýchající se psáti česky: list *vystavěti*, píšícímu německy: „eine Urkunde aufbauen“ vytýkali, že neumí německy! Proto dbejme jen svědomitě přesnosti jazyka mateřského a cvičme se pilně, abychom se vyhýbali všem chybám proti mluvnici a slohu českému, abychom n. p. nepsali: „mělo se předejíti *všem* těžkostem“ (str. 14); — „snesli stížnosti ve 12 článků“ (str. 68), abychom neužívali slovesa *míti* místo *prý*: „kterak se dozvěděli, že pani Moravané *měli* by na krále žádati“ (str. 87). Taktéž škodu béře slovanský ráz mluvy naší, užíváme-li slovesa *museli*, kde sloveso *býti* s dativem osoby, které co je činiti, úplně by dostačilo; nedobře tedy se píše: „že budou museti zápasiti“ (str. 18), „že král se bude musetí zapsati“ (str. 21) místo: „že jim bude zápasiti.“ Neužívejme vazeb předložkových, kde čeština správněji klade příslovce nebo transgressiv; nepišme tedy: „nemohl neviděti, že volba sotva *s* pokojem se odbude“ (str. 55) nýbrž pišme: „*pokojně*,“ a nepišme: „stavové téhož dne *s* uznáním dědičnosti Anniny

Ferdinanda za pána přijali" (str. 67) nýbrž pišme: *„uznávajíce;"* nepišme: *„ve* velikých rozpacích" nýbrž pišme: *na* rozpacích, — nepišme: „nevěděli, *kam až* král za slušnou ji uznává" (str. 95) nýbrž pišme: *pokud;* — neužívejme předložky *při* chtíce označiti dobu na spůsob německé předložky *bei;* psáti lze sice česky: *při* času sv. Bartoloměje, nikoli však: „příbuzenství, jež *při* dosažení koruny české bude míti za následek (str. 17); — neužívejme všudy předložky **k**, když účel nějaký vyjádřiti jest: *„ku* sdělení úmluv do Bavor se odebral" (str. 30) místo: do Bavor se odebral, *aby* atd. Taktéž chváliti nám nelze, když se píše: „poslav tam jedině některého ze sluhů" (str. 30) místo *toliko, jen,* anebo: „on jedině to byl" (str. 37) místo: *jediný, sám.* Rovněž nezasluhuje chvály, když takořka v každém řádku nějakého spisu spatřujeme ty roztomilé očky, ve kterých našim spisovatelům **co** (!) germanismech tak se zalíbilo, že správná vazba česká s předložkou *za,* neb s příslovcem *jako,* nebo s instrumentalem na dobro z češtiny *tištěné* se vytratí; nač tedy píše se n. př. „manželka *co* nejbližší příbuzná Ludvíka," — „aby *co* vždy věrní přátelé poradili" (str. 14); 2000 zl. *co* dluh, 2000 zl. *co* dar (str. 31)? Vyhýbejme se také hiatům, aspoň tam, kde to snadně býti může, libozvučnosť jazyka našeho tím jen větši bude; nepišme tedy: *a o* jichž (str. 13); — *a o* obtížích (str. 14); *ano i o* zvláštním kroku (str. 25); — jako *i o* oné (str. 28 pozn. 36). Avšak ani na tom nepřestávejme, nýbrž neužívejme *zbytečně* cizích slov; kde se bez cizího slova obejíti nelze, tu ho kladme, nikoli pak tu, kde čeština nám dostačí. Víme co Šafařík pověděl, že totiž jen vzdělaná řeč schopna jest přijímati slova cizí; avšak neminil on zajisté, aby řeč mateřská se zalátala hadry cizími. Protož vzbuzuje se v nás cit nepříjemný, čteme-li ve spisu nějakém na každé straně několikráte slova jako: praetendent, agent, motiv, regressivně, neexistovati, kopie, relace, debatta, situace, operace, protestace, existence, faktor, alternativa, interressantní, kolisí, reserva, moment, agitator, opposice, moderně řečeno, disposice, patriotismus, koalice, imposantní, charakterisovati, direktiva atd. Když kterákoli příčina jest, abychom latinsky psali, zajisté všecku pilnosť k tomu přičiňujeme, abychom ducha latinského neuráželi; tak to čiňme píšíce česky. Neboť jazyk náš, který v 14. a 15. století již znamenité vytříbenosti nabyl, zajisté jest hoden, abychom po rozumu jeho psali, jest hoden, abychom jej všech barbarismův a nesprávnosti prosta a čista zachovali. *V. Brandl.*

Zpráva literární. „Spolek československých účetních a pomocníků knihkupeckých v Praze" hodlá vydati různé publikace ve prospěch bibliografie slovanské a literatury samé vůbec, z nichž především úplný katalog veškerých děl v jazycích slovanských, vydaných za rok 1877 v zemích mocnářství rakousko-uherského připravuje a počátkem roku příštího vydá. Totéž hodlá spolek učiniti každý rok a doplní takto započaté dílo své uveřejněním přehledného seznamu veškerých zjevů literatury slovanské mocnářství rakousko-uherského z posledního desítiletí (1866—1876) jakmile tomu okolnosti příznivy budou. — My předůležitý tento podnik českých pomocníků knihkupeckých vítáme s upřímnou radostí přejíce mu všeobecné podpory a zdaru nejlepšího, budeť on neocenitelnou pomůckou k pěstování literární vzájemnosti mezi Slovany mocnářství rakousko-uherského.

Do pokladnice Matice Moravské

složili od 1. listopadu 1876 až do 20. listopadu 1877.

1. Údové zakládající.

P. T. pánové: Vladimír hrabě Logothetty v Bilovicích zl. 10, Bruno Kučera, žák slov. gymnasia v Brně zl. 10.

2. Údové činní.

P. T. pánové: Fr. Bartoš, c. k. prof. gym. v Brně zl. 25, Dor. K. Beránek, rada konsistorní, farář v Újezdě zl. 5, Slov. Beseda ve Vídni zl. 10, Ferd. Čenský, c. k. setník a professor v Novém Městě za Vídní zl. 5, F. A. Diviš, farář ve Vladislavi zl. 5, c. k. české gymnasium v Budějovicích zl. 10 gymnasium v Mladé Boleslavi zl. 20, c. k. gymnasium ve Valašském Meziříčí zl. 10, B. Hakl, děkan v Hořici zl. 5, Al. M. Hassek, továrník v Třebíči zl. 25, Fr. Hoch, farář v Horním Újezdě zl. 5, Al. Horáček, žák gym. v Olomouci zl. 5, Jan Hrůza, obchodník v Rajhradě zl. 10, Fr. Chudoba, farář v Loučce Studeně zl. 25, Jan Kadláček, farář v Moravičanech zl. 5, Dor. J. Kalousek v Praze zl. 15, Zdenek hrabě Kolovrat Krakovský v Rychnově zl. 10, Kašpar Král, bohoslovec v Brně zl. 5, Ad. Kubeš, prof. v Telči zl. 7, Jos. Kučera, farář v Žilošicích zl. 5, Fr. Kvítek, kaplan v Třebíči zl. 3, Frant. Maršovský, děkan v Brně zl. 5, Dor. V. Materna, advokát ve Slavkově zl. 10, Věk. Milota, ředitel gym. v Kremži zl. 5, K. Mohelský, c. k. notář ve Vyzovicích zl. 15, J. Nezval, farář v Jedovnici zl. 5, K. Omasta, č. kanovník a farář v Újezdě zl. 5, Jos. Osvačil, prof. v Opavě zl. 5, Jak. Procházka, rada konsistorní v Brně zl. 5, Jan Růžička, žák gym. v Brně zl. 5, Jan Soukop, rada konsistorní, farář v Doubravici zl. 5, Fr. Straka, farář v Prosetíně zl. 5, A. V. Šembera, c. k. vládní rada, prof. ve Vídni zl. 3 darem, Dor. E. Špatinka, advokát v Budějovicích zl. 5, A. svob. pán ze Štillfriedů, c. k. podmaršálek v Králicích zl. 5, J. S. Wurm, hlavní zástupce banky Slavie v Brně zl. 5. Fr. Zavadil, učitel v Rajhradě zl. 5, Dor. Fr. Zeibert, kanovník v Brně zl. 10, Jos. Zukal, prof. v Opavě zl. 5, Dor. Jan Žáček, kand. adv. v Olomouci zl. 5.

3. Údové přispívající.

a) Za r. 1876. (Pokračování z Časopisu Mat. Mor. 1876.)

Ant. Adamec, bohoslovec v Brně, Fr. Augustyn, kooperator v Želeticích, Boh. Augustyn, bohoslovec v Olomouci, Jos. Bartoš, prof. v Přerově, Hugo Bayer, prof. v Přerově, Fr. Blažíček, cestmistr v Ostrovačicích, Fr. Borovička, učitel v Humpolci, V. Brandl, archivář v Brně, August Brzobohatý, kaplan v Bystřici, Fr. Bystřický, nad. kaplan v Telči, Coufal Frant., prof. v Přerově, Čermák Ant., zeměměřič v Brně, Čtenářský spolek v Přerově, Daněk Jan bohoslovec v Olomouci, Drašar Frant., bohoslovec v Brně, Gillig Frant., boho-

slovec v Olomouci, c. k. gymnasium v Hradci Králové, Hanák Rud., učitel v Brně, Holman Frant., prof. v Brně, Dor. Bedř. Hoppe, advokát v Brně, Jos. Hrabal, obchodník v Deštné, Tom. Chytil, prof. v Přerově, Fr. Jan, prof. v Přerově, Jednota českých filologů v Praze, Kafka Gabriel, učitel v Dambořicích, Jos. Kašpar, prof. v Přerově, Mik. Kašpárek, purkmistr ve Zlíně, Jos. Klváč, bohoslovec v Olomouci, J. K. Klumpar, ředitel gymnasia v Hradci Králové, Ferd. Kment, rada konsistorní, farář v Brně, Dor. J. Knap, advokát v Přerově, Ant. Konečný, kaplan v Hustopeči, Jan Kopka, kaplan v Brně, Dor. J. Koudela, advokát v Prostějově, Dor. O. Kramář, prof. v Přerově, H. Krch, prof. v Přerově, Ant. Krondl, prof. v Přerově, Ant. Kubiček, bohoslovec v Brně, Dor. Em. Kusý, okresní lékař ve Velkém Meziříčí, Max Lubojacký, bohoslovec v Olomouci, Jan Lavička, farář v Komině, Jan Mahel, koop. v Šatavě, Fr. Matulík, bohoslovec v Olomouci, Jan Mésl, prof. v Přerově, Jan Mikula, bohoslovec v Olomouci, Jan Mládek, řed. šk. r. v Telči, V. Nebovidský, zemský úředník v Brně, Ig. Němec, bohoslovec v Olomouci, Jan Nemluvil, prof. v Přerově, Jan Ondroušek, bohoslovec v Olomouci, Fr. Oščádal, prof. v Přerově, Frant. Ošťádal, bohoslovec v Olomouci, Jan Ouředníček, prof. v Přerově, L. Pejčoch, zemský úředník v Brně, Pavel Perka, učitel v Sudicích, Dor. Jos. Pospišil, prof. v Brně, Jak. Přecechtěl, bohoslovec v Olomouci, Fabian Roháček, spiritual v Brně, L. Schubert, farář v Polešovicích, Dr. F. A. Skácelík v Přerově, Ant. Skládal, bohoslovec v Olomouci, Dor. J. Sobotka, advokát v Telči, Jan Soušek, farář ve Zlíně, Al. Suchánek, bohoslovec v Olomouci, Ant. Šimek, kaplan v Osvětimanech, Jak. Škoda, ředitel gym. v Přerově, Vlad. Šťastný, prof. v Brně, Jos. Šustala, bohoslovec v Olomouci, Fr. Fischer, archivář v Jindřichově Hradci, Ant. Trnkal, bohoslovec v Olomouci, Fr. Utíkal, bohoslovec v Olomouci, Al. Vaníček, ředitel gym. v Jindřichově Hradci, Jan Vařeka, filolog v Cholticích, Dor. Rich. Vašíček, kand. adv. v Brně, Ferd. Vinkler, bohoslovec v Olomouci, Jan Vyhlídal, kaplan v Dědicích, Fr. Vymazal, bohoslovec v Olomouci, Tom. Základník, prof. šk. r. v Jičíně, Ig. Zavřel, bohoslovec v Olomouci.

Z r. 1877.

Ant. Ackermann ve Ždánicích, Jos. Apetauer, měšťan ve Žďáře, Jan Bačák, učitel ve Slavkově, Jos. Badiura, farář v Kurovicích, Jan Bartoš, učitel ve Frenštátě, Matouš Bébar, městský tajemník v Brušperku, R. Beer, prof. v Chrudimi, J. Berger, koop. v Tršicích, Fr. Bayer, učitel v Olomouci, Fr. Bezloja, kaplan v Dřevohosticích, J. U. Dor. Blahovec, advokát v Třebíči, Matěj Blažek, prof. v Brně, Fr. Blažíček, c. k. cestmistr v Ostrovačicích, Fr. Borovička, učitel v Humpolci, Dor. Alb. Braf, docent na vysokých školách v Praze, Jan Brázdil official v Hodoníně, Jan Brázdil, kooperator v Brušperku, Budeč, učitelský spolek v Jindřichově Hradci, Alois Buchta, hudební umělec ve Vídni, Ant. Cetkovský, kooperator v Derfli, K. Čech, arcikněz v Bučovicích, Jan Čejka, lékárník v Jindřichově Hradci, Ant. Čermák, zeměměřič v Brně, Antonín Černý, farář v Olbram Kostele, Leop. Červenka, učitel v Příboře, Leop. Čiž, koop. v Mor. Ostravě, Čtenářský spolek v Králově Poli, Čtenářská Beseda v Čáslavi, Fr. Dědek, farář v Rožné, K. Dědek, farář v Drásově, Leop. Derka, farář v Miloticích, Dor. Jos. Diviš, ředitel šk. reální v Lokti, J. Dokoupil, farář v Podhoří, Ed. Domluvil, prof. ve Valašském Meziříčí Dor. K. Dostal, advokát ve Vídni, Jos. Droběna, kaplan v Klinkovicích, Fl. Duda, děkan v Litenčicích, Fr. Dvořák, kanovník v Kroměříži, Gerlach Dvo-

řák, kaplan v Jihlavě, Jak. Eliáš, kaplan v Olomouci, Fr. Embert, farář v Lukově, Dor. J. Emler, archivář v Praze, Fr. Fáček, notář v Jindřichově Hradci, Dor. J. Fanderlík, advokát v Olomouci, Vilém Fischer, farář v Přímětičích, Jos. Fišara, kaplan v Brumově, Ant. Florian, farář ve Ždánicích, Jos. Fuchsík, koop. ve Velkém Klokočově, J. Gabriel, prof. v Jindřichově Hradci, Fr. Gotthard, prof. v Jindřichově Hradci, Ant. Gottwald, farář v Drnovicích, Tomáš Grégr, kanovník v Kroměříži, c. k. gymnasium v Hradci Králové, c. k. gymnasium v Jičíně, c. k. gymnasium reální v Chrudimi, c. k. gymnasium v Litomyšli, c. k. gymnasium v Jindřichově Hradci, Tomáš Hájek, farář v Záhlinicích, Dor. K. Hanáček, zemský rada v Brně, Jos. Hanák, farář v Horních Dubňanech, K. Hanák, kooperator v Bystřici pod Hostýnem, Tom. Hánl, koop. v Jevíčku, Ant. Halla, farář na Kunštátě, Ferd. Harna, kněz církevní v Holici, Ig. Havlíček, kaplan v Pozlovicích, Jan Havránek, kanovník v Jimramově, Dor. Ct. Helcelet, advokát ve Vyškově, Fr. Hess, právník v Brně, Jos. Hoch, rolník v Hrubčicích, Jos. Holejšovský, prof. v Jindřichově Hradci, Fr. Holman, prof. v Brně, Fr. Holub, prof. v Brně, Jos. Hon, obchodník v Praze, V. Honejsek, kaplan v Praze, Dor. B. Hoppe, advokát v Brně, Jan Horčica, obchodník ve Vyškově, Ant. Hošek, prof. v Chrudimi, Jindř. Houra, obecní tajemník v Jindřichově Hradci, Fr. Hrabal, farář v Mnichu, Fr. Hrbáček, praefekt arcibisk. semináře v Kroměříži, Al. Hrudička, prof. v Třebíči, Jos. Hübl, komorník v Brně, Dor. Vács. Hübsch, adv. v Poličce, Fr. Chalupecký, kaplan v Starém Kolíně, V. Chmelař, zámecký kaplan v Eggenberku, Karel Jahn, vyrabitel sodovky ve Valašském Meziříčí, Jos. Jašek, rolník v Ratajích, Jednota českých filologů v Praze, Dor. J. Illner, advokát v Bučovicích, Jan Jurášek, prof. v Olomouci, Gabr. Kafka, učitel v Dambořicích, Jan Kaláb, koop. v Citově, K. Kandus, kanovník v Bystrci, J. Karásek, koop. v Dobřinsku, Rich. Kašlík, měšťan ve Valašském Meziříčí, Mik. Kašpárek, měšťan ve Zlíně, Jos. Kaštil, kaplan v Krumsíně, Karel Kaštyl, farář ve Starči, Bedř. Kaun, farář v Místku, Dor. Fr. Kendik, pluk. lékař v Jindřichově Hradci, Ant. Kizlink, koop. v Náměšti, Aug. Kleveta, kaplan v Lodenici, J. Kloss, prof. v Brně, J. Klumpar, ředitel gym. v Jindřichově Hradci, Ferd. Kment, rada konsistorní, farář v Brně, Fr. Kocíř, nad. kaplan v Mořicích, Ant. Konečný, kaplan v Hustopeči, Jan Kopka, kaplan v Brně, Jan Kosina, zemský inšpektor školní v Praze, Václav Kosmák, farář ve Tvarožné, Pavel Kotas, prachárník v Josefově, Jan Kovářík, statkář ve Velkém Újezdě, J. U. Dor. Koudela, advokát v Prostějově, Dor. Tom. Kouřil, prof. v Rychnově, Ant. Král, farář v Račicích, Kr. Kračmář, kaplan v Buchlovicích, Fab. Krejčiřík, farář ve Střížově, Jindř. Krejčí, účetní v Újezdě, J. Kubíček, administrator farní v Olšanech, Beneš M. Kulda, kanovník na Vyšehradě, Dor. W. Kusý, advokát v Brně, Dor. Em. Kusý, okresní lékař ve Velkém Meziříčí, Fr. Kutter, koop. v Brně, Landfrass Vilém, knihkupec v Jindřichově Hradci, Jan Lavička, farář v Komíně, Jan Lazar, kaplan v Židlochovicích, Theod. Lazar, prof. v Brně, V. Lebloch, statkář v Bilovicích, F. Liebner, farář v Zubří, Jan Mahel, kaplan v Šatově, Fr. Malota, farář v Majetíně, Fr. Martilík, kaplan v Kunovicích, Ig. Mašek, prof. v Jindřichově Hradci Jan Materna, farář v Otnicích, Fr. Mazour, kaplan ve Velkém Újezdě, Dor. Ant. Mezník, advokát v Praze, Dor. Vilib. Mildschuh, advokát v Kroměříži, K. Misař, purkmistr v Jindřichově Hradci, Jos. Místecký, měšťan ve Valašském Meziříčí, Leop. Mráček, správce robotárny v Brně, J. Mrázek, kaplan

v Lulči, J. Neudörfl, prof. v Chrudimi, Jak. Nejedlý, farář v Želeticích, J. Nováček, správce v Nových Hvězdlicích, Josef Novák, farář v Prostějově, Leop. Novák, farář v Čučicích, Jos. Novotný, farář v Nových Hvězdlicích, Per. Obdržálek, farář v Blansku, Obecní knihovna v Hrubčicích, Občanská Beseda v Bučovicích, Občanská Beseda v Náměšti, J. Očadlík, koop. v Moskovicích, Okresní knihovna učit. v Příboře, Fr. Ondruška, učitel v Brumově, Anatole hrabě d' Orsay, farář v Kojetíně, J. Orth, ředitel obč. školy v Jindřichově Hradci, Ant. Ošťádal, kooperator v Stangendorfě, Jan Parobek, kaplan v Uher. Brodě, K. Paul, prof. v Chrudimi, J. Pavlíček, farář v Doubravníku, Jos. Pazderka, farář v Kateřinkách, Ant. Peka, komisař vzájemné pojišťovny v Brně, P. Perka, učitel v Sudicích, F. Perútka, prof. v Uher. Hradišti, Vinc. Peřina, nájemce statku v Rohově, Fr. Pinkava, kaplan ve Velké Polomi, J. Pírek, koop. v Myslošovicích, Ant. Přibyl, koop. v Lidečku, Pruša, koop. vMikulovicích, J. Pyrek, učitel v Příboře, K. Raimund, dohlížitel v Černovicích, Dor. J. Reichert, prof. v Třebíči, Dor. K. Ripka, advokát v Ivančicích, Fab. Roháček, spiritual v Brně, Ant. Rybička, c. k. dvorní sekretář ve Vídni, Jan Sedláček, učitel v Němčicích, Jan Sedláček, farář v Hounanově, V. Sedlák, farář v Prusinovicích, Jos. Schildberger, farář v Nemoticích, Tom. Schmyd, kurat ve Škřipově, Fr. Schönbek, katecheta v Praze, J. Schwarz, ředitel ústavu slepých, K. Skopalík, kaplan v Uh. Brodě, Fr. Sklopík, rol. v Záhlinicích, Ant. Skopalík, rol. v Záhlinicích, J. Slavík, kaplan v Klinkovicích, Fr. Snopek, koop. ve Velké, A. Sokol, far. v Nákle, J. Soušek, far. ze Zlíně, Fr. Stiller, farář v Horní Slatině, JUDor. V. Stopka v Rakovníku, Jindř. Stürzenhofer, farář v Kylešovicích, R. Stranský, prof. v Chrudimi, Ig. Strouhal, farář v Bohuňovicích, Fr. Studený, kaplan v Slavoníně, J. Svátek, koop. v Brtnici, Fr. Svoboda, lékárník v Tišnově, Fr. Svoboda, farář v Našiměřicích, Fr. Svoboda, kaplan v Kopici, Jos. Svoboda, kaplan v Nové Vsi, Jos. Sytko, prof. v Olomouci, Tom. Šimbera, farář v Myslibořicích. Ant. Šimek, kaplan v Osvětimanech, Fr. Šindler, praefekt arcibisk. semináře v Kroměříži, V. Škaloud, prof. v Jindřichově Hradci, Jak. Škoda, ředitel gym. v Přerově, Dor. X. Škorpík, děkan v Kučerově, Ant. Šnaidar, koop. ve Starém Městě, Fr. Špaček, farář v Rájci, Fr. Špička, kaplan ve Valašském Meziříčí, Vlad. Šťastný, prof. v Brně, Jos. Štolfa, obecní tajemník v Ivanovicích, Ant. Táborský, měšťan ve Valašském Meziříčí, Ig. Tkáč, prof. v Uher. Hradišti, M. Trapl, ředitel gym. v Chrudimi, Fr. Trnka, koop. v Určicích. Jan V. Tvarůžek, učitel v Budišově, Umělecké Beseda v Praze, Jos. Válek, obchodník v Hutisku, Jos. Valleský v Humpolci, Dor. S. Vašátko, advokát ve Velkém Meziříčí, Ant. Vašek. prof. v Brně, Fr. Vašek, farář v Studnicích, J. U. Dor. Rich. Vašíček, kand. adv. v Brně, Arnošt Vávra, kaplan v Jihlavě, Antonín Weinlich, farář na Vranově, J. Vellner, koop. v Tovačově, Jos. Veselý, farář v Babicích, J. Wiedermann, kaplan v Tovačově, K. Wittek, šk. rada v Brně, J. Vlk, koop. v Třešti, Al. Wolf, farář ve Valči, Jan Vondráček, prof. v Králové Hradci, Jan Vrzal, farář v Kněžicích, J. Vycpálek, prof. v Rychnově, Jan Vychodil, koop. na Velehradě, Jos. Vychodil, koop. ve Vlachovicích, J. Vykydal, děkan na Velehradě, Tom. Základník, prof. v Jičíně, Vinc. Zdráhal, kurat v Hradisku, J. U. Dor. Em. Zelinka, advokát v Tišnově, Ebro Zelníček, kapitular proboštství Světelského v Rakousích, Josef Zindulka, učitel v Ivančicích. (Pokračování budoucně.)

ČASOPIS

MATICE MORAVSKÉ.

Redaktor:

František Bartoš.

ROČNÍK DESÁTÝ.
1878.

V BRNĚ 1878.

TISKEM AKCIOVÉ MORAVSKÉ KNIHTISKÁRNY.

NÁKLADEM MATICE MORAVSKÉ.

TISK ARC. MOR. KNĚETISKÁRNY.

Abecední rejstřík spisovatelů, kteří k posavadním desíti ročníkům Časopisu Matice Moravské přispěli.

1. **František Bartoš:**
   1. O instrumentale hmoty. 1869. 148.
   2. Příspěvky k české skladbě. a) O genitivě míry. b) V akkusativě kolikosti. c) O vazbě dle smyslu. d) v assimilaci pádův. 1870. 117.
   3. O genitivě závislém na slovesech. 1872. 1.
   4. Jakou zkázu béře jazyk český v době novější. 1871. 84.
   5. Jak bychom mohli i měli těžiti z neporušené řeči lidu ve prospěch jazyka spisovného. 1873. 62.
   6. Paběrky sebrané na poli české poesie kramářské. 1871. 6, 56.
   7. Ze života lidu moravského
      I. Panství Zlinské. Dědiny. Chalupy. Polní hospodářství. Včely. Přírodopis lidu. Ptačí mluva. Strava. Kroj. Obec. Roboty. 1877. 136.
      II. Nářečí slovácké (Zlinské) 1878. 1.
      III. Svatba. 1878. 125.
   8. Posoudil: Nákres mluvnice staročeské od Josefa Jirečka. 1870. 36. Knihu Rožmberskou vydanou V. Brandlem. 1872. 92. — Kuldovy Pohádky. 1873. 182. — Vlčkovu Osvětu. 1877. 98. — Vilímkův Besedník. 1877. 99. — Srbské národní pohádky přeložené J. Z. Veselým. 1877. 181. — Rožnov a jeho okolí od F. Bayera. 1877. 187. — Odbornou pathologii a therapii, seš. I. 1878. 118.
2. **František Bayer:**
   Národní pověry a obyčeje z okolí Rožnovského na Moravě. 1875. 83.
3. **Vincenc Brandl:**
   1. Příspěvky k historii práva českého I. Kmeti v právě českém. II. O přísahách v českém právě. 1869. 1.
   2. Stav panský a rytířský. 1869. 145.
   3. O deskách zemských a jiných veřejných zápisech chovaných při právě zemském v Čechách a na Moravě. 1870. 77, 111.
   4. O hlavě čili muževbojstvu v právě českém. 1870. 145.
   5. O Bojích herkynských a o významě nejstarších pověstí českých. 1873. 8.
   6. Spor o biskupství Olomucké a počátky husitství na Moravě. 1877. 29.
   7. Příspěvek k mythologii české. 1876. 59.
   8. O písních národních. 1876. 117.
   9. Fragmenta Monseana či Zlomky Monséovy. 1878. 78.
   10. Výklad některých věcí „Libušina soudu.“ 1869. 97.
   11. Výklad některých věcí ze zpěvu „Záboj a Slavoj.“ 1870. 18.
   12. Příspěvek k výkladu Rukopisu Kralodvorského. 1877, 161.
   13. Posoudil: Fr. Palackého spis „O stycích a poměru sekty Valdenské

k někdejším sektám v Čechách.“ 1869. 78. — V. Pauliny-Tótha „Slovenské bajeslovie.“ 1877. 92. — V. Kosmáka „Sláva a úpadek pana Jana Kroutila, pololáníka z Drnkálova“ 1877. 100. — V. Praska „Čeština v Opavsku“ 1877. 176. — M. Blažka Mluvnici jazyka českého 1877. 187. — „Sněmy české“ 1877. 178. — V. Koutného „Der Přemysliden Thronkaempfe und Genesis der Markgrafschaft Maehren. 1877. 178. — Dra. Ant. Rezka „Zvolení a korunování Ferdinanda I. za krále českého 1877. 192.

4. **Dr. Béda Dudík:**
   1. Úryvek z dějů Přemysla Otakara II. 1874. 7.
   2. Přemysla Otakara II. konec. 1874. 105.
   3. Předkřesťanské pohřebiště na Moravě. 1875. 9.
   4. Dějiny knihtiskařství na Moravě. 1875. 103.
5. **Jan Havelka:**
   1. O starožitnostech, ježto nalezeny byly v okolí Olomuckém. 1876. 136.
   2. O propasti Jedovnické. 1877. 165.
   3. Pravěké starožitnosti objevené v jeskyních Moravských. 1878. 68.
   4. Pohanské pohřebiště tršické. 1878. 169.
   5. Drobnosti historické. 1877. 173.
6. **Dr. František Hošek:**
   O spirutualismu. 1874. 61, 141.
7. **Vítězslav Houdek:**
   Zřízení selské v Loučanech z r. 1525. 1878. 162.
8. **Dr. Hermenegild Jireček:**
   Jindřich Zdik, biskup Olomucký. 1870. 49.
9. **Josef Jireček:**
   1. Klasobraní z rukopisův staročeských na Moravě chovaných. 1873. 1, 1875, 97.
   2. Dr. Václav Mitmánek z Uherského Brodu. 1873. 101.
   3. Jakub Kunevaldský a jeho kancionál. 1874. 1.
   4. Jakub Palaeolog. 1875. 1, 205.
10. **Eugen a Rudolf Kadeřávkové:**
    Rozdíl mezi tvary ústrojnými a bezústrojnými. 1876. 54.
11. **Jan Kosina:**
    Posoudil: „Tiché vody.“ Román od Boh. Havlasy. 1876. 156. — Epické básně Jar. Vrchlického. 1876. 169. — „Zoru,“ almanah omladiny moravské 1876. 182. — Poimonův katolický kancionálek. 1877. 84.
12. **Vojtěch Kotsmich:**
    O skladbě české vůbec a užívání genitivu zvláště. 1871. 121.
13. **František Koželuha:**
    Řád cechovní, kterýž dali páni z Žerotína poddaným svým v Meziříčí Valašském a v Rožnově r. 1658 a 1699. — 1873. 80.
14. **Antonín Kubeš:**
    Zřízení selské, kteréž vesnicím ku panství Třebíckému patřícím vydal r. 1573 Smil Osovský z Doubravice. 1876. 17.
15. **Beneš Method Kulda:**
    Národní pověry a obyčeje z okolí Rožnovského na Moravě. 1870. 91., 123, 187. 1871, 37, 137, 188.

16. Dr. Emanuel Kusý:

1. Síla ve zjevech přírody. 1872. 79, 123.
2. O vzájemnosti ústrojné mezi rostlinami a živočichy. 1875. 75.
3. Hygieina čili Zdravotnictvo. 1876. 1.

17. Jan Lorenz:

1. Výpravy k severní točně. 1872. 133.
2. Dějiny republiky Benátské ve středním věku. 1872. 170.

18. Ignác B. Mašek:

1. Něco k Brusu jazyka českého. 1873. 165.
2. Urbář kláštera Žďárského na Moravě. 1875. 139.

19. Antonín Matzenauer:

Příbuznosť jazykův indoevropských 1869. 30.

20. Vincenc Nebovidský:

1. Mýta Markrabství Moravského léta 1484. Ze zápisu kláštera Hradišťského. 1873. 74.
2. O řádech literáckých na Moravě 1874. 119.

21. Matěj Procházka:

1. Karel Šmídek (Nekrolog) 1878. 171.
2. Posoudil Dudíkův spis „Karl's Žerotín" boehmiche Bibliothek in Breslau. 1877. 179.

22. Dr. Jan Reichert:

1. O robotách lidu sedlciho na statcích pánů z Pernšteina v 16. století na Moravě. 1869. 74.
2. O spůsobu peněžitých a materialních dávek lidu poddaného na vpanství Jemnickém na začátku 17. století. 1869. 138.
3. Kolik a od čeho dáváno mýto v městě Prostějově. 1871. 36.

23. Václav Royt:

1. O Brně nejstarší doby. 1869. 68.
2. O včelařství českém za starých časův a o bývalém tovaryštvu medařů Valašsko-Meziříčských. 1869. 131.
3. Stanislav ze Znojma. 1869. 141.
4. Úryvky ze starého místopisu Znojemského. 1871. 28.
5. Sv. Ota biskup bamberský, apoštol Pomořanů. Úryvek z dějin baltického Slovanstva. 1872. 79, 123.
6. Nejnovější archeologická skoumání na ostrově Raně. 1874. 198.
7. O Slovanech na ostrově Raně r. 1168. — 1875. 26, 152.

Posoudil: Dudíkovu „Maehrens allgemeine Geschichte" V. Band. 1871. 92. — Téhož díla sv. VIII. 1878. 122. — Téhož spisovatele „Dějiny Moravy" díl I. 1871. 143. — Prameny dějin českých vydávané z nadací Palackého. 1877. 95. — Libri citationum, Knihy půhonné a nálezové vyd. Brandl. I. 1872. 196. — Nové spisy německé týkající se dějin českých. 1873. 187.

24. Josef Ruda:

Posoudil almanah Nitru. 1877. 189.

25. Antonín Rybička:

1. Pomůcky k domácí historii kulturní. 1874. 52.
2. Pan Hynek mladší Bruntalský z Vrbna. 1875. 21.

26. Alois Vojtěch Šembera:

1. Jakou zkázu vzal jazyk český od časů kardinála z Ditrichšteina při manském soudě Kroměřížském. 1871. 1.
2. Kde leží vrch řečený „Mons Comianus“ v Dolních Rakousích, na němž císař Karel Tlustý měl r. 884 sjezd se Svatoplukem Moravským? a kde leží osada „Comageni,“ v níž se r. 454 zdržoval sv. Severin? 1871. 49.
3. List šlechtičny polské Hasiliny z Řitonic daný r. 1500 Konradovi Celtesovi. 1871. 184.

27. Karel Šmídek:

1. Literarní ruch na Moravě v novější době. 1870. 1, 65, 97, 168.
2. Josef Heřman Galaš a pozůstalé rukopisy jeho. 1877. 105.
3. Zpomínka na publicistickou činnosť Jana Erazima Vocela. 1876. 76.
4. Studie o Shakespearovi, I. Lear. 1871. 101, 145, II. Hamlet 1875. 47, 168.
5. Pojem tragoedie v soustavě Schopenhauerově. 1877. 1.
6. Nynější stav Jednoty bratrské. 1873. 46, 127.
7. Missie Jednoty bratrské 1876. 36.
8. Výpisky z korrespondence dra. Řehoře Volného. 1872. 43.
9. Posoudil: Jak. Malého „Shakespear a jeho díla.“ 1873. 180. — Vlčkovu tragoedii „Elišku Přemyslovnu. 1878. 104.

28. Vladimír Šťastný:

Posoudil: Bartošovu Anthologii z národních písní československých 1873 95. „Kukátko čili život v obrazích“ od V. Kosmáka. 1876. 192. — Fr. Vrány Kytici z Krasického bajek. 1877. 104.

29. Antonín Vašek:

1. O povahopisných jménech osad staročeských. 1876. 25.
2. O složených slovech v češtině. I. 1877. 62, II. 1878. 146.

30. František Velišský:

Několik nových dokladův o stáří vzdělanosti egyptské. 1877. 79.

31. František Vymazal:

Posoudil: Poesii světovou. 1873. 182. — „Besedu“ Olomouckou. 1873. 182.

32. Josef Znkal:

Příspěvky k dějinám domácího řemesla 1877. 154.

Ze života lidu moravského.

Napsal *Fr. Bartoš.*

II.

Nářeči slovácké (Zlinské).

Nežli o jiných zjevech ze života lidu našeho mluviti budu, vidí mi se za potřebno vypsati napřed nářečí, jakým na Zlinsku se mluví, anoť mi ve statích následujících častěji ho bude užívati.

Nářečí Zlinské jest čisté nářečí slovácké, jehož rozlohu i hranice ethnografické v Uhřích i na Moravě důkladně vypsal dr. A. V. Šembera ve svých „Základech dialektologie československé."

Slovácké nářečí moravské rozestupuje se v několikero podřečí; na Zlinsku mluví se celkem tak jako na Brodsku s nepatrnými jen odchylkami, tak že podřečí Zlinské a Uhersko-Brodské neboli tak řečené Záhořanské za jedno a též považovati se může. Na Zlinsku pak podřečí toto dostupuje svých hranic ethnografických, sousedíc na východ s nářečím valašským, na sever a západ s nářečím hanáckým.

Od našich dialektologův uchyluji se poněkud tím, že více než oni prohlédám k syntaktické, fraseologické a lexikalní stránce našeho nářečí. Vím, že nejednu vazbu, nejednu frasi, nejedno slovo, ba snad většinu jich i v jiných krajinách z úst lidu slyšeti a že tedy, co tuto podávám, není všecko výhradním majetkem podřečí Zlinského. Přece však dovolil jsem si odchylku tuto jmenovitě z té příčiny, že jsem chtěl podati celkovitý obraz řeči lidu i po té stránce, po které z ní probleskuje jeho duch národní, a tu ovšem bez syntaxe a fraseologie obejíti se nelze. Mimo to považuji neporušenou řeč lidu za přední přítok, z něhož velebný proud řeči spisovné posily a potravy přibírati musí, nemá-li osáknouti v bahně cizoty. Žeť ovšem přítoky takové nemohou vplývati než teprve přese splav soudné kritiky a vytříbeného vkusu, rozumí se samo sebou.

Při práci své spravoval jsem se rozpravou Kotsmíchovou „O podřečí Doudlebském“ jmenovitě ve hláskosloví, používaje i jiných prací zvláště Hláskosloví dra Gebauerova.

Ostatek poukazuji laskavé čtenáře též ku článku položenému v Časopise Mat. Mor. na r. 1873 „Jak bychom mohli i měli těžiti z neporušené řeči lidu ve prospěch jazyka spisovného.“

Hláskosloví.

A. Samohlásky.

I. Vůbec.

1. *y* a *ý*, jakkoli neznějí tak zhruba jako v ruštině a polštině, přece po retnicích a po *ł* zcela určitě se rozeznávají od *i* a *í*: byt a bit, my a mi, vykat a vítat, łyko a líto, były a byli.

2. Samohláska dlouhá velmi rázně se vyslovuje a zní dobře za dvě krátké: sláva, dobrého.

3. *l* a *r* častěji mají platnosť samohlásek nežli v češtině: brła, ščrba, ščrbina, ščrbatý, ščrk, žrď; chłm, chłp, kłbko, žłč, kadłb, brablc, kadlc, dłžen, hłboký, tłstý, žłtý, klzat, klzký, škłbat.

4. Co do kvantity *l* a *r* jsou krátky i dlouhy. Dlouhé *r* slyší se v těchto asi slovech: kŕč (křeč), tŕn, tŕní, vŕš (verš), vŕba, kŕdel, vŕchtitý (vrchovatý), pŕlit, sŕkat, cabŕňat, šobŕňat, hogŕňat. Dlouhé *l* a *ł*: hĺb (košťál), kĺč (klíč), sĺp (sloup), sĺnečko, zhĺbka, dĺhý, chĺpat, pĺnit, tĺct, stĺkat. [1])

5. Také *n* a *ň* mívají úkol samohláskový, při čemž *ň* u výslovnosti se dlouží: sedn, osn (dvojslab.), sednnástý, osnnástý; kňže (kníže), kňžky, sňdaní, chasňk.

6. Původní *ú* všude drží místo české dvojhlásky ou.

II. Přehlasování.

1. Samohláska *a* zachovala se nepřehlasována celkem tou měrou, jako ve slovenčině uherské, vyjma nom. fem. ve sklonění složeném kmenů měkkých: boží sláva (m. božia). Proti češtině jest *a* přehlasováno v infin. a part. perf. sloves V. tř. vzoru hráti: hŕít, pŕít, smít sa, okŕít; hŕíł, pŕíł, smíł sa, okŕíł. Kromě toho: vsíknút, dosíhat, zapříhat, uzíbnút, vzítý. [2])

[1]) V městě hláska *r* drží se posud ve své míře. Tvrdé *ł* krátké vokalizováno v *łu*, dlouhé *ł* v *łú*. — *Klč* přešlo napřed v *klúč* potom v *klíč*. V matrice století XVI. jména nynější *Tlusťák* a *Škubal* psána jsou Tłsták, Škłbal, jak se v dědinách posud vyslovují.

[2]) V městě přehláska značně postoupila. Posud drží se *a* nepřehlasované *a)* jatelina, majstr, přádlo (předivo), přaza, přazka, řetaz, řetázek,

2. *o* nepřehlasuje se *a*) ve vok. vzoru *duša*: dušo *b*) v dat. a lok. plur. vzoru *pole*: polom, v poloch *c*) ve slovech: macocha, jazovec.

3. *u* nepřehlasuje se *a*) ve slabikách *kmenových*: břuch, čuch, dúra, juh, juhový, kluka, kožuch, lud, lušňa, poklud, pokludit, ščúr, ščútrovo, cuzí, blut, plut, cúdit, lúbit, polúbit, čut. *b*) V koncovkách *ohýbacích u* drží se všude nepřehlasováno, vyjma ve sklonění složeném kmenů měkkých akk. a instr. sg. ženskr.: boží. [1])

III. Stupňování.

1. *a* v *á*: pravím—vypráviám, drobím—předrábiám, kropím—pokrápiá.

2. *e* v *ě*: zamětat, záměť (závěje), utěkat, zatěkat, napěkat.

3. *e* v *o*: lezu—łozím (jako vedu—vodím, nesu—nosím).

4. *ě* v *ié*: seďévám, viďévám, slyšévám, klečévám.

5. *o* v *á*: kročím—okráčám, prosím—odprášám, roním—ráňám.

6. *o* v *ó*: chlopit—chlópat, rochnút—róchat.

7. *u* v *ú*: čarúvám, kupúvám, malúvám, nocúvám, pamatúvám, pracúvám, řečnúvám, tancúvám (iterativa sloves VI. třídy).

8. *l* v *ĺ*: Víček, Píšek (vlastní jména).

9. *r* v *ŕ*: víšek, hŕbek, ukŕčat sa, shŕňat, zdŕžat, zadŕhat, popŕchá. [2])

IV. Dloužení.

1. Délka náhradná a stupňováním vzniklá přesně se zachovává všude, za to délkou fonetickou slováčtina valně se liší od češtiny spisovné.

2. V některých případech slováčtina *nedlouží*, kde čeština má tvary dlouhé:

a) Ve jménech: jama, kłada, kameň, kaňa, para, rana, saně skała, vrana, žaba, chvała Bohu (sice chvála), hrach, mak, prah, kočar, blato, dveři, hlina, lipa, sila, sito, dyňa, łyko, tyło, koža, noša,

---

vějačka, šlahat. *b)* V koncovkách deklinace jmenné a zájmenné (vyjma *se*). *c)* V imperativě: volaj, staviaj atd. *d)* V koncovce *aj* jmen podstatných: lišaj, prodaj (ale: obyčej, obličej). *e)* V měkkých kmenech sloves V. třídy (opětovacích): házat, staviat, svážat, zabíjat atd., kdežto slovesa III. tř. vzoru držeti *a* přehlasovala: klečet, křičet, ležet atd.

[1]) V městě přehlasováno *kmenové u* ve slovech: dúra, lúd, poklúd, poklúdit, cizí, lúbit; kdežto v *koncovkách ohýbacích u* nepřehlasované všude se udrželo.

[2]) Pomalu poprchati počiná (Auth. II. 149), nyní *poprchává*.

loj, mostek, kozle (a tak ve všech zdrobnělých: kostka, stromek atd.), hruda, husle, luža, mucha, luh, pruh, uheľ, kłobučník, łuskat; naopak: dúpat (č. dupati).

b) *V infinitivech dvojslabičných* kmenův otevřených, jež jsou vlastně *supina:* łnat, dat, psat, pit, šit, kryt, mět, chtět, vět, dut, kut, płut, plut atd. — ale: hrát, stát, bát sa atd. — Ze kmenů zavřených nedlouží se toliko: kłast, krast, přast, jest (jísti).

c) V čase přít. sloves *plakati* a moci: plaču, možeš.

d) V dativě plur. m. *ům* vždy *om*: pánom, dubom, koňom, telatom.

3. V jiných zase případech slováčtina dlouží, kde čeština má tvary krátké:

a) *Ve jménech*: fára, pápež, vráta, céra, čért, večér, k véčeru, včéra, šestý, sédmý, dúle, medúvka, stolúvka.

b) *Ve příslovcích* dlouží se koncové *a*: sotvá, naprotivá, podlevá, stranivá.

c) *V participiu perf. act.* kmenů zavřených I. třídy dlouží se samohláska kmenová: nésł, vézł, védł, pékl. — V témže participiu všecka slovesa dlouží samohlásku před ł v rodě mužském: volál, chodíl, kúl, seďél; ale: volała, chodiło, seděli.

d) Slabika *-ej* zdlouha se vyslovuje: oléj, néjlepší, néjsu.

e) *i* a *y* dlouží se v čase přítomném sloves I. tř.: bíju, šíju, kryju, mýju.

f) Dlouhé *o* zkusta vyskytuje se u výslovnosti slovácké *α*) Ve tvarech jmenných: chóra, dóm (domů), lóni, zbóník, tróník, ósmý. *β*) Slovesa *trvací* třídy IV. mají kmenové *o* dlouhé: hóním, hnójím, rójím, strójím, róním, zvónim; taktéž; bójím sa, stójím. — Vyňata jsou: łovím, modlím sa. — Slovesa opětovací třídy IV. a slovesa třídy III. mají *o* krátké: chodím, łozím, nosím, vozím; bolí, hovím.

g) Verbalia v *aní* a *ení* dlouží *a* i *e* ve slabice předposlední, je-li třetí slabika od konce krátka; pakli jest dlouha *a* i *e* se krátí: milování, malování, stavění, dovolění, ale: kázaní, pálení.

h) *Šňora* jest přípletek na konci biče, *šňůra*, provázek vůbec. *Hrábě* = Graf, *hrabě* = Rechen (v češtině kvantita opačná). — *V zimě* = hieme, *v zimě* = ve chladě (v takové zimě tu nebudu). Néni = není. —

V. Úžení.

1. Měkké *é* a *ie* neúží se v *í*:

a) *Ve slabikách kmenových*: březa, lésa, měrka, mřeža, pěha,

sněh, věko, větr, dělo (ve rčení „zpropadené dělo"), hnést (hnísti), věc (více), spěš (spíše).[1] *ie* se úží: říka, říčica (řetice).

b) *V koncovkách ohýbacích*: zelé, obilé, tré, štyré; vél, věla, věli (vět – víti).[2]

c) *Ve příponě -éř*: klempéř, šenkéř, maléř, piléř, taléř.[3]

d) *Ve stupňovaných tvarech sloves opětovacích*: sedévat, umiévat, pochťévat.

2 Tvrdé *é* neúží se nikdy.

VI. Rozšiřování.

1. Dlouhé *ú* drží se všude ve slabikách kmenových i ohýbacích: múka, múdrý, kút, kohút, kocúr, tú velikú vodú, budú.

2. Dlouhé *ý* nerozšířeno v *ej* ani tam, kde to i spisovná čeština připouští, jako ve slovech *hýl*, *knýp* a p.

VII. Hiát.

1. *Ve středosloví* hiát proti češtině častý bývá: paúk (č. pavouk, han. pók), paučina, pauz (č. pavuz, han. póz), piovár, pozdraovat, vypraovat, staovat a staúvat sa (iterativa s lovesa staviti se) naím sa, napóím. Vůbec *j* ve středosloví jen slabým přídechem se vyslovuje: pívá, bóía sa (bójíja).

2. *V násloví:* Ozef (vedle Jozef), osa, oje, ešče, enom. — Před *i* nepředsouvá se *j*: idáš, íkavec, íkry, iskra, iný, izba, íva, istý, ít, íščerka (ještěrka) atd.

VIII. Střídání.

a-o: lomcovat (vedle lamcovat).
e-a: baran, huspanina, nelza.
e-o: polynek, pahnozt.
e-u: klupat.
o-i: lubivý (č. libový).
y-a: trachtýr.
o-a: hamatný (stč. homatný).
o-u: čučka.
u-o: obrus, moset.

---

[1]) V městě súženo: snih (gen. snihu), vic, spiš, polivka.

[2]) V městě: zeli, obili.

[3]) V městě: pilíř, taliř, maliř.

u-y: po mały, po německy,[1]) po chudopacholsky, po kolensky, (lézt = po kolenou), znovy, zdoly.

IX. Přisouvání.

1. Ohřeblo (hřeblo), vichor (gen. vichora), smradutý (smrdutý), zerzavý.

2. Předložky vyzvukující souhláskou přibírají *e*, počíná-li slovo následující skupeninou těžce vyslovitelnou: ve Zlíně, ve Skalici, ve chlévě, ke stodole, ze Březnice, ode dveří, přede žňama.

X. Vysouvání.

1. *e* odsuto *a*) v 1. os. mn. v těch třídách sloves, kde 1. os. jedn. má *u*: nesem, kupujem, půjdem.[2]) *b*) Od komparativův a superlativů příslovcí: výš, níž, dál, blíž, víc, myň. *c*) Ve slovese očkávat (očekávati.) — Nevysouvá se v kosých pádech slova *pohřeb*: od pohřeba, na pohřebě.

2. *i* odsuto *a*) od infinitivů: nést, pit, chtět. *b*) Od přípony *isko*, když se přičiňuje k substantivům ženského rodu v *a*, předchází-li *b* nebo *v*: robsko, babsko, kravsko. *c*) Vysuto ze slov pchat,[3]) pchaní, pcháč, požčat (uh. slov. požičat). — Neodsuto v imperativě otevři, ve přídavném veliký, ve příť. čase slovesa *ídu*, vyjma imperativ: di, děte.

3. *u* odsuto v dativě jedn. sklonění zájmenného a složeného: kom' je to? Tom' dobrém' člověkovi, tvojem' mladším' bratrovi. Je-li však adjektivum samo, *u* se neodsouvá: bude ti to k dobrému.

B. Souhlásky.

I. Vůbec.

1. Hláska *g* často se slyší: čagan, šmignút, hogŕňat, ogebovat sa, vrzgolit a m. j., jmenovitě za střídnici hlásek jiných.

2. Tvrdé a měkké *l* (ł a l) u výslovnosti rázně se odlišují: łáska, laluja; były, byli; łuh, lud; uheł, uhel.

3. Hlásky *s* a *z* nevyslovují se sice měkce, mají však platnosť hlásek měkkých. Proto *y* po nich zní jako *i* a podstatná jména

---

[1]) Vazba ta vznikla snad splynutím dvou vazeb v jednu: mluvi *po německu* a mluvi *německy*, z toho: po německy.

[2]) Avšak ne důsledně, vedle těchto slyší se též tvary plné.

[3]) Pchat znamená *strkati*: pchl tam ruku, hlavu, prsty; pchl to do kapce — ale: pchá mne v boku, upchła se jehlou.

jimi ukončená skloňují se podle vzorů měkkých: obraze, lese, koze (nom. plur.), v lesi, já o vozi a on o kozi.

4. Za českou skupeninu *šť* vsude jest *šč*: ščekat, ščít, ščava.

II. Přesmykování.

Hrab (habr), škarłúp (škraloup), melec, melci (mleč, mleči), zerz (masc.), zerzavý, zerzavět (rez, rezavý, rezavěti).

III. Přisouvání.

1. *v*: onak*v*ý.

2. *z*: na*z*hłas (srvn. nazpaměť m. na paměť), *z*dovědět sa, *z*dohnat, *z*dorozumět sa, „na to bych sa *z*podíval“ (sice podívat sa), *z*hłúbka, *z*délka.

3. *c*: jednú*c*, po inú*c* (= jindy).

4. *l*: brab*l*c, brab*l*enec.

5. *ř*: krajčí*ř*.

6. *j*: leto*j*šek, ža*j*krut (zákrut cesty).

7. *m*: kolé*m*bat sa, kole*m*bač.

8. *n*: ha*n*drlák.

9. *ň*: *mňást* (másti).

IV. Vysouvání.

a) V názvosloví.

1. *v* se sesouvá ve slovech: šak, stanu, łaštůvka.

2. *vž*: dyť, dycky.

3. *k*: dyž, dyby.

4. *s*: tín, tínit. — Nesesouvá se ode slov počínajících skupeninou *str*: střešně, střevo, střep, vyjma třísło.

5. *t*: kadlc.

b) Ve středosloví:

1. *t*: kerý, kerak, ščasný, zlášní, zřez (střez), košlák (kostlák, Steinnuss).

2. *d*: zvihat.

3. *v*: słak (svlak, svlačec), piovár, pozdraovat (vůbec vždy *ova* m. *vova*); pak ve všech podstatných na *stvo* (ství); království, bláznoství.

4. *h*: zamúřit oči; rožnút m. rožehnút.

5. *j*: půčit,[1]) tróník, zbóník, přič (vedle přijdi), poč; sloveso

[1]) Ale imperativ: puč, pučte.

jest (jísti) všude ve středosloví: zedl, zez, zest, zí,[1]) naím sa. I jinde *j* ve středosloví mezi dvěma samohláskama toliko příhlasem zní (viz hiát).

6. Příklonná částice *-li* odsouvá *l*, předchází-li *a, e, o:* má-i? také-i chcete? daleko-i? To však neděje se tak důsledně jako v nářečí valašském, kdež „eli" znamená *jestli* (slov. *lesti*).

7. *l*: čupek (člupek), mynář, šupka (slupka).

8. *ř*: žídło (= zřídlo, ale i = žihadlo).

c) *V koncovkách* odsouvá se vždy *v* po *ů*: súsedů syn, u súsedů. Bůh zní Bů (pámbů, pambíček), *půl* odsouvá l a zní *pů*.

Pozn. Jotový příhlas při souhláskách retných původně měkkých *bia, pia, mia, via* neodsut: konopia, kúpia, kurotvia, krmia, hrábiata, Mlatcovian, Malenovian, viadnút, popraviat, pokrápiá.

V. Změkčovaní a rozlišování.

Proti češtině změkčuje slováčtina:

1. *t* a *d* v *i*-kmenech mužských i ženských všude původní měkkosť zachovalo: hosť, zeť, loket, smrť, méď. — *t* změkčuje se před příponou *ba*: klaťba, svaťba. Po různu: mlaďoch, smraďoch, balamuťa, žluťá sa.

2. *d* se změkčuje ve všech příslovcích: hneď, snáď, pořáď, dokáď, dosavád, prostředť.

3. *t*: *a*) ve příponě *krát:* pětkrát, desetkrát, *b*) ve slovech: peťák, šesťák.

4. *ň*: *a*) ve všech podstatných v *en*: jeleň, kameň, kořeň, hřebeň, deň, vyjma jména měsíců: leden, březen, duben. *b*) Ve příponě *na:* kolňa, kovárňa, kravárňa. *c*) Před příponou *ba:* haňba, hoňba. *d*) Před *a* sloves V. tř.: lýňat, míňat, vyhýňat, zeleňat sa, červeňat sa, čerňat sa. *e*) Ve přechodníku přítomném: sedňa, lehňa, utňa, vezňa. *f*) Po různu: hňusit.

5. *ř:* modřat sa, provětřat.

6. *š*: šršeň, rúšat, často ve skupenině *sk:* škop, škřivánek, škřeček, škřečet, škřékat, škřítek.

7. *ž:* žmoła.

Naopak slováčtina měkké hlásky proměňuje ve tvrdé:

1. *ne-*, které se spojuje se zájmeny a příslovkami: nekdo, nekerý, nekde, nejaký.

2. *ve:* veža, vetva, medveď.

3. *t*: tech, tem, řetázek (řetízek).

[1]) V městě: snědl, sněz, sněst, sni.

4. *de:* čarodeník, čarodenica.

5. *r*: uderit (všude na Moravě), varit (skloňuje se všemi časy), hore (na hoře), streła (streła do toho!).

6. *dě* ve příčestí trpném zůstává nezměno: ohraděný, osloboděný, vycúděný. *tě* rozlišuje se jako v češtině: vymlácený, vypłacený.

VI. Střídání.

1. *k-ch* v cizích slovech před *t:* dochtor, dyrechtor, rechtor, precechtor, prachtykant, trachta (hostina); kromě toho: lechtat, žvýchat, hazucha.

2. *k-g*: gavał, gebula, glej, Grán (Krainer), gréjcar, groniga, cigán, fagan, tragač, zgabnút (vedle skapnút), zgarby (pol. skarb), zgrblík (skrblík).

3. *k-c*: macat.

4. *k-ť:* ťuhýk.

5. *k-v:* vdákat.

6. *h-g*: mizga, grča (v. hrča).

7. *h-v*: levký, křevký, srvký (v. srhký).

8. *ch-k:* kotár (uh. chotár), křapět, křapák, nátka, skovat, vypláknút, vetký.

9. *ch-s:* brchat sa vedle brsat se (toto v Klobucku Brň.).

10. *ch-š:* míšat, míšanina.

11. *b-g*: grmle (brumle), zgłýňat vedle zbłýňat.

12. *p-b*: babrat i pabrat.

13. *p-k:* kříkopa (příkop; znamená však *struhu* mlýnskou).

14. *v-b*: brablc, brablenec, brstva, brstevník, bříškat, břešťák, břed, břeteno, klebeta, skyba, přízbisko.

15. *v-f*: cúfat, fúsa (neutr. pl.).

16. *v-n:* závdanek, přídanek.

17. *v-ł*: słoboda, słobodný.

18. *m-b*: bramor, brablenec, darebný, pisebný.

19. *m-n*: veznu, vezni, snědý.

20. *j-l*: krahulec.

21. *j-n*: nandu, přindu, vyndu, odendu.

22. *n-l*: lebo, nedakdo (v. ledakdo).

23. *r-l*: pliskýř, pliskýřica, legruta.

24. *c-s*: jedenást, patnást (atd.).

25. *s-c*: kapca, kerúci (kterousi = kdysi).

26. *s-č*: občáhnút.

27. *c-š*: švrček, švŕčela.

28. *č-š*: šryry, štvrtek, štvrť, štverák, štenář.
29. *č-ž*: žbán.
30. *š-č*: počta.
31. *š-ř*: ořklivý.
32. *št-č, c*: čvat, moravčí, malenovčí (vždy po *v*), hradišcí.
33. *ž-ř*: drůbeř, krádeř, mládeř, rohořka.
34. *t-d*: delegraf.
35. *d-n*: drážnit.
36. *d-j*: jatel.
37. *ď-j*: jásna (neutr. plur., dásně).
38. *d-g*: agvent, žigla (židla), štangla (štanda).
39. *c-t*: tihła, tihlička.
40. *t-c*: cicvár (citvar).
41. *t-č*: říčica (řetice).
42. *t-p*: pípec (típec).

VII. Vokalizace.

1. *l-u*: užica,[1]) chúm, Tumačov (vedle Tlmačov, městečko Tlumačov), kupko (v. klbko), škubat (v. šklbat).

2. *r-u*: guča (vedle grča), dudłat (v. drdłat), č. mukat (s. mrkat; sedí ani nemrká).[2])

3. *v-u*: teprú (teprv).

VIII. Přízvuk.

Z pravidla bývá přízvuk jako v češtině na slabice první, ale v hovoru důvěrném často se přesmykuje na slabiku předposlední: „Kde ste byli?“ „Ja ve stodole.“ — Ono by sa toho napovídało. — Dobře je vám sedět pod lípú ve chládku. — V otázkách vybízecích přízvuk se klade na poslední slabiku celé věty: No, ešče nepůjdete? Počkáte tu na nás? Půjdete s nama?

Z nauky o tvoření slov.

A) Jména podstatná.

Co se týče přípon jmen podstatných, nářečí slovácké liší se v některých kusech od spisovné češtiny.

o m. *a*: bot.

[1]) V městě: ližica.

[2]) Máme tu nový doklad zajimavého úkazu, kterak všickni jazykové evropští zjevy světelné a zvukové často týmiž slovy označuji. Srovn. rozbřesklo se a dítě bříská, hora sa jasala (slov.) a lidé jásali; jasné světlo a jasný hlas, temné světlo a temný hlas. A tak i *mrkali* znamená i světlo přitlumené i hlas.

ák m. *ík*: květňák, nočňák, povětrňák, sláměňák (slaměný klobouk).

ál m. *áč* (atý): hlavál, gambál, hubál, nosál, nohál, okál, zubál, rohál, střapál, ňuhňál (kdo „ňuhně," nosem mluví), chromál, všivál, prašivál, šušnivál. [1])

ař m. *ník*: hrobař, kamenář, kominář, zvonař.

áň: hlucháň (přezdívka tomu, kdo slyšeti maje, neslyší), slepáň, peršáň (člověk peršavý, jenž má veliké pěhy), ryzáň (nadávka ryšavému), čeláň (kdo má veliké čelo), sopláň, šurpáň (ovoce „šurpivé," rudou spálené), šoráň (škaredý šorec hanácký).

aňa: kabaňa (starý kabát), chrobaňa (škaredý chrobák, brouk); kubaňa (hliněná nádoba záhrdlitá).

ěna: huběna (pěkná huba), mazlena (děvče mazlík), modlena (Betschwester); kropěna, choděna a j. jména krav.

oň: blvoň, chebzoň, slivoň (převzdívky surovců), cagoň, korhoň, orgoň (názvy malých děcek nezvedených), mazloň (mazlík), skřekoň (děcko ukřičené), hopsoň (skakoun), pustoň (děcko pusté, rozpustilé).

ula: běhula (jež ráda běhá, se toulá), zpěvula (jež ráda zpívá, i v nečas).

ka m. *ice*: čépka, jalůvka, lavka, slépka.

etka m. *ička*: buchetka, plachetka.

ečka m. *ička*: hůlečka, čárečka, kůrečka.

ěnka m. *ička*: huběnka, holuběnka, hlavěnka, maměnka, noženka, ručenka, travěnka.

inka. Příponou touto tvoří se názvy některých plodů stromových a keřových: dubinka, jalovinka, šípinka, hložinka, dřínka.

Přípony *isko* zhusta se užívá, jež znamená *a*) něco nemilého, obhroublého: chlapisko, robsko, chlapčisko, kłobučisko, blacko. *a*) Pole, z něhož uklizeno obilí, jež jest označeno kmenem: režnisko, žitnisko, ječmenisko, ovesnisko, zemačnisko, jatelinisko. *c*) Jména mláďat odrostlejších: hříbiacko, telacko, sálacko, kuřacko, prasacko. Přípona *išče* toliko ve slově *ohnišče* se vyskytá.

Jména žen vdaných tvoří se ode jmen mužských příponami *ěna, ka, ica*:

Fila-Filena, Vrla-Vrlena, Hoza-Hozena, Ščrba-Ščrběna, Stuchła-Stuchlena, Cipra-Cipřena, Bałajka-Bałajčena, Mezírka-Mezírčena, Mička-Mičena, Veverka-Veverčena, Januška-Januščena, Dědek-Dedčena, Vlček-Vlčena, Marek-Marčena, Velísek-Velíščena.

[1]) Příponou *-ál* se vsutým pro hiát *v* podobá se, že utvořeny jsou též: *pecivál* a *hovnivál;* nebyly by to tedy složeniny lokalu se slovesným kmenem *vali.*

Pívoda-Pívodka, Haja-Hajka, Malota-Malotka, Nesrsta-Nesrstka, Blecha-Bleška, Bartoš-Bartoška, Stlúkal-Stlúkalka, Mazáč-Mazáčka, Ščetkář-Ščetkářka, Martiš-Martiška, Novosád-Novosádka, Macháň-Macháňka, Vágner-Vágnerka.

Bednář*ík*-Bednářica, Hanáčík-Hanáčica, Kožík-Kožica, Gaven*da*-Gavendica, Kočenda-Kočendica.

Je-li jméno mužovo adjektivum, jméno ženy tvarem ženským adjektiva se označuje: Hořecký-Hořecká.

Příkladem jmen vlastních spravují se též obecná jména řemeslníkův a p., jsou-li v obci po jednom: kovář-kovářka, švec-ševčena, hospodář- (panský) hospodářka; posel- (obecní) poslena.

Děti jmenují se jménem křestním a přídavným jménem přivlastňovacím vedeným ode jména otcova: Janek Filů, Josefa Filova.

B) Sloveso.

Tvoříc slovesa opětovací nářečí slovácké nechuť má ku tvarům v *-ovati* volíc raději tvary v *-ati*: okráčat, přiúčat, doúčat, poúčat, oprášat (oprašovati), odprášat (odprošovati), zadŕhat, zhŕňat, skŕčat sa, předrábiat, vypráviat, napráviat, dopráviat (ale: spraovat), zvářat, vyhrážat (vyhrazovati). Tudíž tvar opětovací od končicího tytýž toliko délkou se liší: podsýpat-podsypat, přidŕžat-přidržat.

Slovesa *vidět, slyšet, seděť, klečet* mají tvary opětovací: viďévat, slyšévat, seďévat, klečévat. *Hleděť* má *-hlédat*: pohlédat, vyhlédat (nikdy -hlížet). *Lézt* má lozit. Za české *chyběti* užívá se *chybovat*: chybuje mi ešče pů lokťa.

Že slovesa třídy VI. tvary opětovací v *-úvat* tvoří, o tom byla již řeč.

Slovesa *minúť, zahynúť, rónit* mají iter. míňat, zahýňat, ráňat.

Příponami *-ýňat* a *-úzgat* tvoří se verba intensiva, jimiž se označuje zmocnělosť, neleposť děje: čahat-čahýňat, packovat-pacgýňat, skřéhnit-šhřehýňat, řehtat sa-řehýňat sa, zvářat-zvořýňat; lamozit-lamúzgat,[1]) pochramozdit-pochramúzgat.

Břinkat má int. bŕáňat, špinit- (plísnit koho) špincovat, udobřit-udobrúchat.

Příponami *-otat* a *-olit* tvoří se verba deminutiva, jimiž se zdrobnělosť neboli vlastně rozdrobenosť děje označuje: čapat-čapotat, mrkat-mrkotat, plkat-plkotat, šuchtat-šuchotat, šupět-šupotat, vŕzgat-vrzgotat. Srovn. č. práskati-praskotati, šeptati-šepotati. míhati-mihotati, klátiti-kolotati. — Vŕzgat-vrzgolit, žvachľat-žvacholit, mžít-mrholit; — prdolit (něm. plauschen).

[1]) Je všecek polámozený, polámuzganý.

Tvarosloví.

Skloňování jmen mužských.

Podstatná *déšč, půst, pás, mráz* nekrátí kmenové samohlásky: déšča, v půstě, do pásu, mrázem.

Genitiv sing. Koncovku životných (*-a*) podržela posud mnohá neživotná: pluha, kožucha, šátka, javora, komína, płota, duba, hroma, snopa a m. j. — *u* mají jména *hmotná* pak *abstraktná* vyjma ta, jež i v češtině *a* mají: medu, ledu, cukru, vosku, potu, prachu, maku,[1]) hladu, dýmu, dluhu, slechu, dechu, času, zvyku, pepřu, kúřu, pýřu, kašlu a j. — Tak i: stromu, prahu.

Dativ sing. Ze životných toliko *Bůh, duch, pán* a jména svatých mají *u* všecka ostatní *ovi*. Neživotná jak tvrdého tak měkkého zakončení mají *u*: Kdy bude tom' déšču konec?

Akkus. sing. Životná jak tvrdého tak měkkého zakončení mají *a*: bratra, muža; taktéž i některá neživotná: Podíváme sa na toho *duba*, sťali *bučka*, má na něho *zteka*.

Ve *vokativě sing.* měkké kmeny mají *u*: milý mužu!

Lokal sing. Z neživotných zakončení tvrdého toliko jména zakončená v *h* a *ch* mají pravidlem *u*: na prahu, v prachu. Při ostatních převládá přípona *ě*: po roce, na potoce, ve výboře, na boře, v únoře, v ledně, v kožuše. Jména zakončení měkkého mají *i*: na kříži, v lesi, na obrazi, na vozi, v jednom kusi.

Nom. plur. Obyčejná přípona jest *i*. Přípony *ové* v nom. pl. neužívá se nikdy, ve *vokativě* pl. toliko při jménech *bratrové* (= přátelé; ale milí bratři, fratres), *ludkové* a *poutníčkové* (v řeči žebrákův). Častá jest přípona *é*: *holubé, kohouté*. Při jménech rodinných příponou *i* označují se jednotliví členové rodiny, příponou *é* celá rodina: Kde bývajú Kožíké (Kožík), Petré (Petr), Hozé (Hoza)? — Byli u nás Kožíci (synové, neb otec a synové). *Hospodáři* znamená jednotlivé otce rodin, *hospodářé* rodinu hospodáře (šafáře) panského. *Kováři* jsou jednotliví řemeslníci, *kovářé* rodina jistého kováře; taktéž *ševci* a *ševcé* a pod. Jména zvířat mívají příponu akkusativnou jako neživotná: vrané koně, sivé voły (volky), mladé ptáky (ptáčky), pěkné holuby, drobné raky. Neživotná měkkého zakončení mají *e*: voze, obraze, řetaze, lese.

Genitiv plur. končí se v *ů* (nikdy ův). Některé kmeny měkké mají místo *ů*: *í*, groší, vlasí, loktí. Starý tvar genitivný zachoval se při určování geografickém: ze Slovák, z Valach.

[1]) Ale: pracha maka nic (= pranic).

Dativ plur. končí se vždy v *om*, to platí též o středních: chlapom, koňom, slovom, telatom.

Lokal plur. končí se v *och*: chlapoch, mužoch, duboch, nožoch. Avšak pluralia jmen místních mají *ích* a *ech*: ve Vyzovicích, v Napajedlích (Napajedla), v Březolupích (Březolupy), v Topolanech (Topolany).

Instrumental plur. Obyčejná koncovka jest *ama*. Pravidelná přípona zachovala se toliko v některých instrumentalech předložkových: pod ploty, před svátky, před časy, nad kostely, za rámy, s tema penězi; jmenovitě pravidelny jsou instrumentaly jmen místních: za Topolany, před Vyzovici, za Malenovici a p.

Substantiva kmene původně zavřeného přestoupila všecka pod měkké *-a* kmeny: kameň, ječmeň, kořeň. — Deň má v pl. dni, dní, dňom, dňoch, dňama. V lok. sing. po *dňu* ale ve *dně*.

Skloňování jmen ženských.

Vzor *ryba* skloňuje se podle českého, toliko instr. sing. = rybú a instr. plur. rybama.

Vzor *duša* skloňuje se podle staročeského; vok. sing. *dušo*. Pod tento vzor spadají též substantiva, jež mají před *a* hlásky *s* a *z*: husa, koza; g. sg. huse, koze, d. a lok. sg. husi, kozi, nom. pl. huse, koze atd.

Vzor *kosť* má v instr. sg. kosťú (žrďú, chytrosťú atd.),[1]) dat. pl. kosťám, lok. pl. kosťách, instr. pl. kosťama.

Jména, jež se skloňují v češtině podle vzoru *daň*, původní *a* většinou zachovala, spadajíce pode vzor *duša*, jmenovitě: hráza, hrča, kaďa, kleca, labuťa, meza, nesnáza, obruča, oprať a, papuča, stráža, strža, veža.

Substantiva v *ev* zakončená přestoupila všecka pode vzor *ryba*: vyka, tykva, mrkva, podešva atd., vyjma krév, jež má v gen. sg. krvi, v instr. sg. krviú.

Substantiva dlouhé hlásky kmenové nekrátí v žádném pádě: v bránách, kráv, kůrú.

Gen. plur. často se končívá v *í*, jmenovitě při kmenech měkkých: kozí, husí, kapcí, klobásí; minutí, modlitbí. Střešňa má *střešeň*. *Paní* má v plur. paně; *děti* v dat. děťom, v instr. dětima. *Dvéře* zní v nom. *dveři*, v dat. dveřom, v lok. dveřoch, instr. dveřama.

---

[1]) Ale: s bolestí ho čekám (snad záměna instr. s genitivem?).

Skloňování jmen středních.

Vzor *slovo* má v dat. pl. slovom, v lok. slovoch, v instr. slovama. Původní instr. zachoval se toliko v některých rčeních: pod okny, za humny, před lety.

Vzor *pole* liší se od předešlého toliko lokalem sg.: na poli.

Vzor *znamení*. Starší koncovka *ie* zachovala se po l: zelé, obilé, melé, veselé,[1]) ale: rolí. Jiná jména mají *í*: stavění, psaní, roždí. Táž koncovka jest v gen. sg.: do zelé, ze stavení. Dat. a lok. sg. končí se *iú*: co máte k zelú, to je k zúfaňú, nebylo ho k spatřeňú; v zelú, v bořú, v rolú, po vagacú, po ptaňú, byli jsme jednako v stářú, po chrastú, při sečéňú, je na rožďú, seděli při kafú.[2]) — Nom. pl. končí se v *a*: rola, zela, staveňa, psáňa, visitaca. — Gen. pl. po *l* odmítá *í*: rol, obil. Dativ pl. má příponu *om*: rolom, obilom, lok. *och*: v obiloch, na poloch, instr. *ama*.

Místo *znamení* říká se *znameno*.

Vzor *kuře* skloňuje se takto: Sg. 1. 4. 5. kuřa[3]) (jahňa, tela, sála, prasa), 2. kuřate, 3. 6. kuřati, 7. kuřatem. Pl. 1. 4. 5. kuřata, 2 kuřat, 3. kuřatom, 6. kuřatoch, 7. kuřaty a kuřatama.

Dvojné číslo.

Dvojného čísla zachovaly se skrovnější zbytky nežli v češtině; oči, uši, ruce, na rukú, do nohú.

Jméno přídavné.

Přídavných neurčitých zřídka se užívá; v nom.: dlžen, vinen, povinen, rád, škoden. Participia objevují se skoro vždy ve formě určité: žito je požaté, vymlácené. Častěji vyskytuje se tvar neurčitý v rodě středním: už je zaplaceno. — Přisvojovací mají kromě nominativu a akkusativu (vyjmouc akk. sing. muž. životn.) všecky pády dle určitých: súsedů, -ova, -ovo, g. súsedového, -ej, -ého, d. súsedovém, -éj, -ém, akk. súsedového, -ovu, -ovo, lok. súsedovém, -éj, -ém, instr. súsedovým, -ú, -ým, plur. súsedovi, -ovy, -ovy, g. súsedových, inst. súsedovýma atd. Taktéž: sestřin, sestřina, sestřino.

Neutralného tvaru ve formě neurčité užívá se jako v češtině: za často; prodál obilé na stojato, na ležato; kúpil ovoce na syrovo na sucho (= sušené) atd. — Tři adjektiva měkkého zakončení za-

[1]) V městě: zelí, obilí atd.

[2]) V městě: v zelí, v boří, při kafé atd.

[3]) V městě číslo jednotné podle sklonění českého: kuře, kuřete atd.

chovala posud tvar neurčitý v gen. sg.: práca je *z věča* hotová, chalupa přišla *do ciza, z dalša* na to hleda, zdá sa to byt malé (= z větší vzdálenosti). *Pilno* má též plural: včil máme veliké pilna (srovn. sucha, mokra atd.).

Určitá přídavná v dativě sg. muž. a středn. odmítají *u*: dobrém otcovi; za to v gen., dat. a lok. sg. ž. *j* neodmítají: dobréj matky, dobréj matce, o dobréj matce. Instr. pl. jest dobrýma. Ostatek skloňují se jako v češtině.

Komparace jest táž jako v češtině, toliko některá příslovce mají tvary odchodné: věc n. věcej (více), spěš n. špěšej (spíše), posleď (později). Komparuje se též *tma* (tměj), zima (ziměj), v zadu (zaděj), v předu (předěj). Místo *lépe* a *hůře* užívá se *lepší, horší* (dnes je mu lepší), ostatní adverbia mají v komparativě *ěj*: pěknějí, dalej. — A tak říká se též: zasej, prvej.

Číslovky.

Číslovka *jeden* má v dat. sg. m. a stř. *jednom* v gen., dat., loc. sg. ž. *jednéj*, v instr. sg. *jedným, jední*. — V čísle množném toliko nom. a akk. zachovaly tvary neurčité: *jedni, jedny*, ostatní pády skloňují se podle adjektiv určitých: jedných, jedným, jednýma.

Další tři číslovky mají tyto pády:

Nom. muž. životn.	dvá,	než. dva,	ž. a stř. dvě,
	tré,	tři,	tři,
	štyré,	štyry,	štyry,
Gen. Lok.	dvúch,	třech,	štyrech,
Dat.	dvúm,	třem,	štyrem,
Akk.	dva-ě,	tři,	štyry,
Instr.	dvúma,	třema,	štyrma.

Ostatní číslovky základní skloňují se pravidelně až na instr., který, je-li číslovka bez substantiva, má *-ima*: přišel s pětima; spojena jsouc se substantivem má obyčejně *i*: před pěti dňama, před pěti sty lety a před pěti stama letama. Je-li číslovka složena, skloňují se obě části: po štyrech a dvacíti, po dvúch a padesáti, po pěti a třicíti.

Místo devětaštyrycet, osnaštyrycet atd. říká se: bez jednoho, beze dvúch padesát; kopa beze dvúch snopů

Na označenou počtu přibližného přidává se k číslovkám *svůj* nebo *nejaký*: To může byt ze svých třicet roků. Pobyl tam nejaké dva roky.

Ve spojení s nesklonným *pů* (= půl) užívá se pravidelně čí-

slovek řadových tvaru neurčitého v rodě muž. a stř. pů druha, *třeťa,* štvrta lokťa. *Pátý* v tomto spojení *á* krátí: pů pata, o pů paté.

Číslovky podílné *dvojí* a *trojí* mají v rodě ž. *dvoja, troja,* v rodě stř. *dvoje, troje.*

Zvláštní tvary substantivné od číslovek vedené jsou tyto: mlátili ve dvojnicu, trojnicu, štvernicu, paternicu, šesternicu atd.

Pěťák jest bankovka pětizlatová, *pětka,* cifra 5, *pětítka* bečka o pěti vědrech.

Obecná číslovka *všecek* v nom. i v akk. obou čísel skloňuje se dle přídavných neurčitých, v ostatních pádech dle přídavných určitých: všecek oves, všecku vodu, všeci lidé; všeckéj vody, všeckých lidí, všeckýma siłama. — Číslovky této užívá se pravidelně ve smyslu německého „*ganz*“ v nom. i v akk. obou čísel: su všecek mokrý, mám ruku všecku zmoženú, byli všeci pobití, ste všecky ušmúrané atd.

Zájmeno.

Zájmeno *já* má v gen. i akk. *mne,* v dat. prostém. vždy *mi,* v dativě předložkovém a v lok. mne. Tvarů *mňa* a *ňa* ani od nejstarších lidí neslyšeti, v písních však se často vyskytují.

Ty má v gen. i akk. *ťa,* a tak i po předložce *do* (do ťa); po předložkách ostatních gen. *tebe,* akk. obyčejně *ťa*; za ťa, pro ťa, o ťa.

Se zní *sa.*[1]) Instr. pl. jest *nama,* vama.

On, ona, ono skloňuje se takto:

Gen.	ho,	í,	ho.
Dat.	mu,	í,	mu.
Akk.	ho,	ju,	ho.
Lok.	něm,	ní,	něm.
Instr.	ním,	ňú,	ním.

Dat. *jem'* užívá se toliko po předložkách a ve rčení: „Pán Bůh jem odpusť.“ Akk. *jej* není znám, neutr. akk. *je* toliko po předložkách se užívá: Nepolezu pro ně (jablko). V akk. muž. zachoval se ještě plný tvar *ji* po předložkách: Ten strom je vysoký, nevylezeš na ni. Sednu si na ni (na koně).

Mnohočet.

Nom.	oni,	ony.
Gen., Akk.		ich.
Dat.		ím.
Lok.		nich.
Instr.		něma.

[1]) V městě mluví se ode dávna *tě, se.*

Můj, tvůj, svůj nemá tvarů stažených: moja, svojéj, tvojích; toliko ve rčeních: na mu věru, na mu hříšnú a p., ve kterých *ú* se skracuje.

Místo *její* říká se: *jejin, jejina, jejino.*

Ten má v dat. sg. *tom, téj, tom,* v instr. sg. *tým,* v gen. a lok. pl. *tech,* v dat. pl. *tem.* — Sesilovací *to* mění se v *te*: tente, táte, tote, tyte, při čemž *o* v gen. sg. se odsouvá: *tohte.* — Potem = deinde, sice po tom. *Onen* má v instr. sg. *oným,* v gen. pl. *ných,* v dat. *ným.* Staročeské *koliký, toliký* (tantus quantus) zachovalo se posud, nikdy neříká se jak *veliký tak veliký.* — Vedle *kolik tolik* užívá se *koléj toléj;* v pádech kosých *kolikati*: o kolikati stáváte?

Vztažné zájmeno jest vlastně jen jedno t. *co,* a to v nom. a v akk. neživotn. samo, v ostatních pádech spojené se zájmenem *i, ja, je*: sg. nom. ten muž *co* přišél, ta žena *co* přišla, to dítě *co* přišlo; gen. ten pes *co* ses *ho* bál, tá kočka *co* ses *jí* bál; dat. ten žebrák *co*'s *mu* dál gréjcar; akk. ten pán *co*'s *ho* potkál, ten dům *co* kupuješ, tá łúka *co* prodáváš, tá pani *co* ste *ju* viděli. Podobně s předložkami: ten sedlák *co*'s od *něho* kúpił krávu, ta pani *co* k *ní* chodívám atd. [1])

Který, která, které užívá se vždy ve spojení se substantivem: Který člověk nepracuje, nech nejí.

Sám, sama, samo stotožňuje tak říkajíc přísudek s podmětem: pole je sám kameň, sama tráva, kočar byl samy světla, strom je sám květ, přiběhl sám smích, sama radosť, ta roba je samy klebety.

Jiný má tvary: iný, inší, inačí, inakší.

Předpona *ně-* zájmen a příslovcí neurčitých zní vesměs tvrdě *ne-*: nekerý, nekde. Místo *nekdo, neco* užívá se obyčejně *kdosi, cosi*: Kdosi klupe na dveři. Cosi pěkného sa mi zdálo. — *Nekde nekerý* jest tolik co něm. „hie und da einer." — „Je tam *kerási* hruška" = něco málo hrušek. — „Nebuď *jakýsi*" = nebuď tak svéhlavý, neústupný a p. „Bratr sa na mne *cosi* pohněvál" = z jakési mně neznámé příčiny. *Bar* který, *bar* kdo = ledakdo.

---

[1]) Srovn. Kotsmichovu rozpravu o Doudlebštině str. 25. — Podobným spůsobem užívá se ve staré češtině zájmena *ješto*: Něco se do sněmu připsalo, *ješto o tom* lidé nevěděli. (Arch. I. 91.) — Páni všichni, *ješto jich* pečeti jsú při tomto listu, mají k tomu hradu přiléci. (Tov. 27.) — Vzali berni z mého člověka, *ješto jeho* byl v držení mój otec (Půh. I. 255). — Jsúť jistě, *ještoť jim* jest užitečno takové knihy čísti (Nauč. 4.).

Sloveso.

Co se přípon osobních týče, slováčtina má v 1. osobě přít. všude *u*, kdekoli 2. osoba má koncovku *-eš*: nesu, píju, vinu, plaču, možu, píšu, pracuju. V čísle pak množném 3. osoba končí se v *ú*: nesú, píjú, vinú, płačú, možú, píšú, pracujú.

Slovesa, jež mají v 1. osobě jedn. *-ám*, mají v 3. osobě množ. *-ajú*: volajú, střílajú, majú.

Končí-li se 1. osoba jedn. v *-ím*, vyzvukuje 3. osoba množ. v *-íja*: umíja, hoříja, mlátíja.

Iterativa třídy V. vzoru *krájeti* v infinitivě a v participii perf. mají *a* nepřehlasované: krájat, staviat, kláňat; věšáł, míšáł, napájáł. — V 1. osobě jedn. mají *-ám*, ve 3. množ. ajú: staviám, staviajú. Toliko *krájat, házat, sázat* mají: kráju-krájú, házu-házú, sážu-sážú.

Slovesa V. třídy vzoru *tesati* mají pravidelně v 1. osobě jedn. *-u*: češu, lížu, čícu, łácu, łehcu, íšču, hvížďžu, strúžu, dýšu, říču, smýču, ořu, pářu, zívu, dřímu atd. — Tvaru *-ám* jen tehdy se užívá, kdyby tvar *-u* nejasným se stal: pichám, trhám; ale též: sbírám, zpívám, pískám, dívám sa. [1])

Slovesa třídy I., jichž kmen se končí nosovkami *m*, *n*, mají tvary vesměs pravidelné: najat, napiáł, žat, dut, dúł, ufat; nikdy: najmul, dmul, utnout a p. — Rozžžati má: rožít, rožéł, fut. rožnu, imper. rožni-nerožihaj, praes. rožihám.

Přechodník přítomný má pro všecky rody a pro obě čísla příponu *-ia*, jejížto jotový přídech ve předcházející hlásce měkké mizí, tvrdé souhlásky *d, t, n* změkčuje a toliko po retnicích oživuje: nesa, veďa, přaďa, sedňa, vezňa, nažňa, rožňa, seďa, leža, stoja, hořa, uměja, mláťa, živ*ia*, łov*ia*, sp*ia*, sypia, najm*ia*, volaja, stavjaja, púščaja, pracuja.

Slovesa třídy V. vzoru *tesati* mají v přechodníku *-aja*: dřímaja, dýchaja. Kratší tvar *-ia* mají toliko slovesa, jichž prostý kmen se končí souhláskami *s, z, r* a má kmenovou samohlásku krátkou: maža, češa, křeša, kyša, píša, teša, řeža, ořa. Pakli jest kmenová samohláska dlouha, vyzvukuje přechodník v *-aja*: kúsaja, kázaja, lízaja, vázaja, pásaja. Přechodníky v *-íc* jsou jen dva: *děkujíc* Pánu Bohu a *tak říkajíc*, vedle kterého častěji se užívá *řekňa* (= č. takřka).

Sloveso *dat* má v 3. osobě množ. *dajú*, přech. *daja*; vědět: *víja*, přech. *věďa*; jest: *íja*, přech. *jeza*.

[1]) Valašsky: sbířu, zpívu, dívu sa.

Sloveso *byt,* je-li slovesem určitým, časuje se v čase přítomném takto: *su, si, je, sme, ste, sú* — néjsu, néjsi, néni; pakli jest slovesem pomocným má v 1. osobě jedn. sem: slyšél sem. Přechodník jest: *buďa.*

Sloveso *ít* má v čase přítomném: *idu, ideš* atd. Přech. *iďa.* *Chtět* má *chcu-chcú, chtél,* přech. *chca,* ale: samochťa, nechťa. *Mět* má přechodník: *měja.*

Příslovce.

Zvláštní tvary jsou: henkaj, toťkaj, semkaj, hneďkaj, včilkaj, dneskaj, včeraj.

Česká příslovce *zvýši, zdélí* atd. končí se v *-á*: zdélá, zvýšá, šířá, zhlúbiá a užívá se jich pravidelně na určenou míry: Hnál přes jatelinu jak šířá. Jak šířá cesta voda valila. Člověka zvýšá. Končá našého pola (= konec).

Některé předložky mají tvar prodloužený: vedlevá, podlevá, skrzevá, kroměvá, kvůlivá.

Příslovce *kam* jest neznámo, za ně užívá se *kde*: Kde ideš? Já neidu za celý týdeň nikde. — *Hen* jako ve staré češtině = tam na otázku kde? — *Tu* znamená též sem k tobě, sem k vám: Zaplatím vám, až tu příjdu. — Na otázku „odkud?“ říká se: z tu odtáď, z tam odtáď, z tady odsáď. — *Toť* znamená 1. místně *tu, zde*: Kde je to? Toť. 2. časově *nedávno*: Toť sem ho viděl. 3. ovšem, arciť: Sú ty hrušky už zralé? Toť že sú. — „Už to mám naoraně *kdy*“ (= dávno). — *Tudiž* znamená tolik co „za malou chvilku, co neviděti:“ Počkaj, tudiž přijde, tudiž to bude. *Zavdy* znamená více než „někdy“ a méně než „často:“ Chodívá k nám zavdy. Zavdy tam bývám.

Částice.

A i, i: „Šli tam tatíček a i maměnka.“ *Aha,* ano: „Vy ste vdovec, néni-liž pravda?“ „Aha, su.“ „Poď sem!“ „Ahá, abys mne bíl!“ — *Ale,* asi: Mám ale pů třetí kopy žita. Dnes nepřijdu až ale o desíti. — *Aniž*: „Je tam zima?“ „Včil už aniž tak ne jak zrána.“ „A vlha pěkněli zpívá?“ „Ona aniž tak pěkně nezpívá, jak je krásná.“ — *Až*: Néni tu až tak horko, zima. Na tom až tak nezáleží. Přeje si až moc. Ty špato špatúcná, až špatúcná. To je veliké lumpisko, až lumpisko. Šak já mu dám, až mu dám! — *Běda na rosto,* nastojte! — *Cit, citte,* buď ticho, buďte tiši. — *Coky, cofeł,* ale jdi, co nepravíš! — *Enom, enom!* opovaž se! — *Chyba,*

leč: Kdež sú peníze, chyba u vás! — *Ja,* ano.[1]) Částicí touto často počíná se odpověď nebo námitka: „No jak to bylo?“ „Ja šak vy to také víte!“ „Kde's to kúpił?“ „Ja v Holešově.“ „Daj mi kúsek.“ „Ja nate.“ „Počkaj dostaneš!“ „Ó ja!“ (= nebojím se). — *Jako*: „Chtěl sem to prodat; jako ne“ (= vlastně ne prodat; tak se mluvčí opravuje). — *Janu*, inu: „Pro vás je najlepší trochu mléka.“ „Janu šak, trochu mléka.“ — *Jejda! jejdana! jejdanečky!* (označuje podivení). — *Kata* zapírá, *kata ne* přisvědčuje: „Ty's mi to vzał!“ „Kata vzał“ (= nevzal). „Chceš kúsek?“ „Kata ne“ (= chci). *Ozaj,* na *ozaj,* opravdu. — *Prám*: To je prám dobrý člověk. Dyť on je prám opatrný, jak mohł do toho vlézt. (České *právě* není úplně adaequatní). — *Pravda,* ovšem, arciť: Otec mu to pravda rozpovídał, ale on nic nedbał. — *Šak* přisvědčuje: „Tož přidte!“ „Šak!“ — *Toto!* zapírá: „Už ste hotoví?“ „Toto!“ — *Tož,* tedy; ano: „Byli ste už v Holomúci?“ „No tož!“ — *Třebas* přisvědčuje: „Přidte na besedu!“ „Třebas.“ — *Tvy!* označuje nechuť: Tvy! to je hořké! *Ťa* uvozuje odpověď: „Je ten člověk bohatý?“ „Ťa na mu hříšnú, a jak!“ „Je nemocný?“ „Ťa, nic mu néni.“ — *Veď,* vždyť, *však*: „Veď máme toho dosť.“

Zajímavo jest rčení *„na ty zbohy“* jehož se velmi často užívá adverbialně: Na ty zbohy zahlédne ho (= na štěstí). Měli sme krávu nemocnú, ale na ty zbohy přišel N. N. a pomohł jí.

Příklonné *ž* slyšeti často, jmenovitě v otázkách a u výkřiku: Není-liž pravda? Začiž je to? Jakž, Jane, ty nepůjdeš? Čemuž by ti to bylo? Kdož vás ví, kde ste to poděli! Pro bohaž!

Skladba.

Některá appellativa mají též význam *hromadných*: Na poli mám pěkný *strom* (= stromoví), to je drobný *kameň,* žito má pěkný *klas,* réž má pěkné *zrno.*

Jména hromadná mívají číslo množné: Letos sú pěkné obila, zela, žita, rža.

Některá jména podstatná liší se od nynější češtiny spisovné rodem. Mužského rodu jsou: kancelář, kúpel, Pešt (do Peštu), Vídeň (do Vídňa), ovšem též Hołomúc, Kroměříž a jiná jména měst, jichž spisovatelé doby nejnovější v rodě ženském užívají. — *Oje* rodu stř. jest jako ve starší češtině. — *Jásna* plur. tant. neutr.

---

[1]) Potakací částice tato není snad totožna s německým *ja;* jestiť to původní *a,* k němuž pro hiat přisuto *j.* Na Valaších se mluví: „Kde's to vzał?“ *A* kúpił sem to. — „Poď se mnú.“ *A* půjdu.

Některá podstatná mění rod v nom. a v akk. množného čísla: chlév-chléva, chlad-chlada (ten rok byly veliké chlada), fús-fúsa, Vrcha, Pruta (jména tratí), réž-rža, pekło-pekły (ve rčení „di v pekły"), čelusťa (u kamen), svisla, žňa.

Osobám dospělým se vyká, v té pak příčině nejen určité sloveso, nýbrž i všecka participia, přísudky a přívlastky adjektivné ve množném čísle se kladou; je-li osoba rodu ženského, přísudek i přívlastek jest rodu mužského: Naši tatíček sú nemocní. Naši tetička byli včéra u nás. Stařenko, byli ste tam? Moji milí maměnko![1]) Néjsú tam naši (otec nebo matka, hospodář nebo hospodyně) u vás? Balajkovi (t. *strýčku* nebo *tetičko*), kde idete? V pádech kosých užívá se pravidelně přívlastku v jednočtu: potkál sem vašu stařenku, ale též slyšeti: šel s našima stařenkú, povídál to naším tatíčkovi.

„Pánům" lid posud oniká.

Přívlastek a přísudek adjektivný co do rodu shoduje se přesně se svým substantivem, toliko nom., akk. a voc. plur. rodu středního přibírá k sobě přívlastek a přísudek rodu ženského: Ty jabka sú kyselé, všecky telata běžely na potok.

Nominativ. Sloveso *dělati se* pojí se s nominativem adjektiva přísudkového: Dělál sa hlúpý.

Genitiv: *Nebylo* tam žádného doma. Až mne *nestane*, teprú uvidí. Letos ani kláska *neporůstlo*. — *Přechodná slovesa záporná vždy se pojí s genitivem*: Neviděla's maměnky? Nepotkali ste našich?[2]) Toliko *moc, málo, co, neco, nic, kolik, tolik* bývá vždy v akkusativě (gen. *ničeho* není znám). — *Nechál* tam čeřeňa. Nechte tam toho snopa. *Zapomiel* sem si vzít provázka. Šak mu toho *závidím*. *Podaj* mi toho žbána, tech videl atd. *Požčajte* nám obříseľ. *Pomož* mi toho žita cúdit. *Podržím* ti čeřeňa. *Ptál* si nocleha. *Popros* maměnky. Čí je to? To je tatíčkovo, našého Francka. Kdo je silnější t.ho ty peníze budú (nikdy v této příčině „náležeti, patřiti" a pod. germanismy!). *Nic* mi néni tak *divného* jako... Věděl sem

[1]) „Byli ste tam?" ptá se dcera matky. „były ste tam?" ptá se matka dcer. Dle toho měla by česká spisovatelka mluvic *o sobé* v mnohočtu užívati rodu mužského: „Pravili jsme." jako pravi Andromacha Euripidova: ἐχόντες αὐτοί τὴν δίκην ὑφέξομεν.

[2]) Neporušená řeč lidu všude na Moravě genitivu záporného užívá *důsledně a bez výminky*, kde ve starší řeči spisovné akkusativ se vyskytá, jest to jen *výminkou*, sice i tu genitiv záporný pravidelný jest. Lito mi tudiž, že jsem ve své antigenitivné horlivosti „přebrousil" (Čas. Mat. Mor. 1873. str. 36) a jsem nyní všecek těch, jenž učí, že záporná slovesa přechodná vždy pojiti jest s genitivem, ještoby jakým koli mudrováním o věci té nastaly nekonečné zmatky.

každý kúsek *co* je *čího*. Oves je těžký, *snopa* je *co* zvihat. Sedn *roků* má *vysłúžených*. Ten člověk néni *nic dobrého*. Dybys był *co dobrého*, neděłáł bys toho. — Genitivu závisłého *na supinu* slyšel jsem jeden toliko příklad: Šéł kopat peněz. — *Datování* se děje takto: letos, lóni, třetího roku, [1]) štvrtého roku atd. — Genitivu „čeho," s přízvukem na poslední slabice, užívá se v otázce, jmenovitě na odbytou námitky. „Šak bys ty mu neporadił" (= nezmohl bys ho). „Čeho? Podíval by ses."

Dativ. Zhlédł sa penězom (též peněz, na peníze). Zhlédł sa łaciném zboží (koupil, že bylo laciné, ale bylo špatné). Inšímu [2]) sa to nehodí. Kom' je to? Kom' to bude? (nikoli „pro koho"). Šła kravám na trávu. Był volom na vodu. To je tatíčkovi, maměnce. Čem' je to? (= nač). Jaká tom' správa? (= jak to spraviti?) Není tom' konca kraja. Nevím tom' drahy (= nevím co s tím, jak tomu pomoci). Tom' je dobře (nikoli ten je „v tom" nebo „na tom" dobře). Na křtu dali chłapcovi Jozef. Było mu Francek. Jak je vám? (vazba homonymní *a*) jak se máte? *b*) jaké vám jméno?). Hrnčířka, Šimlena jí všecko povídajú ... Kolik je mu roků? Ide mu na třetí, na dvacátý. Było mu na třinástý rok, dochodilo mu 24 let. Ona kýšky nechce, a já su ráda téj. Já tom' néjsu vinen. Co je *ti prstu? Noze mu* nic néni, *hlavě* nic nemá (= neublížil si).

Akkusativ „dóm" na otázku „kam?" Podme dóm.

Lokal: *hore* (na hoře), *dóle* (dole), *kole* jedenásti hodin.

Instrumental prostorový na otázku „kudy?" jest pravidelný; na otázku „kde?" užívá se ho adverbialně: horem, dołem, vrchem, spodkem, prostředkem („vrchem je to oschłé, spodkem je voda"). — Časta jest tak řečená figura etymologica: Sed sedmem, běží během, leží ležmem (o nemocném, [3]) pálí palmem, štípe štípmem, lejmem leje (prší velice). — Instrumental příčinný: to je místem, půdú, semenem; též: to je na půdě = záleží na půdě, půda tím vinna („přijde na půdu," jak po německu říkají!). Budeš-li tak hospodářit, půjdeš odtúd žebrákem. — *Oddělovát* ženu drvama. — K instrumentalu *jím* a *jú* (i ku prostorovému!) přičiňuje se — ovšem nesprávně — předložka *s*: šel s ním (= chodníkem), jeli s ňú (= cestú).

Pády předložkové: *Od* čeho je to? (= od čeho pomáhá ta zelina?). To je *od* žałúdka, *od* zubů (t. j. od bolestí žaludkových). Píjú to *od* zimice. Řepík je *od* kašlu, hlístník *od* žalúdka. Je nemocný *od* játer. *Od* jídła a pití nebyło nedostatku. To sú šelmy

[1]) Také adjektivně: žito třeťorocké.

[2]) Dativ cíle = na nic jiného.

[3]) Jinde říkají: leží pádem.

jeden *od* (= vedle) druhého. Kdež ten je *ode* mne mladší! Kabát je *od* vápna, máš boty *od* blata. Je *od* řeči, od huby (= řečný). Kúpil to *z* náhody. Vyšlapuje si *z* pyšna, *z* hrda. Je to od poly *z* darma. Bylo mu to *k* dobrému. *Naproti* se pojí s genitivem: bývajú naproti kostela; *protivá* s dativem: protivá prvějšku, ľonsku máme sa dobře. — Néni ho s prácu. Předložka *s* (či *z*?) označuje počet přibližný a pojí se též *s nominativem*: Nechaj ho ze štyry neděle. Nech přijdú ze dvá, ze tré, ze štyré. — To je *nad* víc (= zbývá). Co máme *pod* polévku? Peníze vypůčené pod deset rynských (t. j. úroků). Rolí *pod* dvě měřice. Přišla pro mne *na* hřiby (t. j. abych šla na hřiby). Koňé tahnú *na* celú silu. *Na* mocnú moc lék vypit. Vypíl *na* vás dva žbánky piva, brál tu kdosi *na* vás hřebíky (t. j. na váš účet). Ide mu to *na* odpor. *Na* večérku (= k večeru). Slúnečko bylo *na* západě, dyž odjížďali. „Jednu trávu si vymíním z lúky.“ „Udělajme to rači *na* penězoch“ (t. j. vyrovnejme se penězi). Má *po* pěti měřicách žita *po* třech rži (t. j. výsevku). Upékla chleba po měřici (t. j. z měřice mouky). Dlážka je *po* polovici nová (= jedna polovice). Di *po* dobrotě. Kráva je *po* teleti (nedáno se otelila). Je *při* něm, Uhři sú *při* Turkoch (= zastávají se jich; nikoli „na straně“ Turků). V jedné dědině *při* Brodě (v okolí Brodském). *Při* nás (v naší krajině). *Při* sv. Václavě (časově = „okolo“). *Při* páté hodině příjde. Je-li ti *o* peníze ... Dyby nebylo *o* maměnku, nechál bych ho. *O* mne néni ale *o* děti. (= jde-li, běží-li). Pořád *o* to křičí. Rozešli se *o* dva rynské (neshodli se při koupi). Jezdí *o* štyrycet míl (v okolí). Utiskoval ho *o* šestku (dával mu méně proti právu). Té rži je *za* malú měřicu. Má rozumu *za* celý svět (vychloubá se). Pracuje *za* dva, jí za pět (tolik co). Ten snop je *za* štyry těžký. Letos je žito *za* polovicu ľonského. Půjdu *za* vás (vezmu si vás *za* muže). Dostali sa, vzali sa *za* sebe. Su vám za to (ručím vám). Néni mne *za* tolej (nejsem s to). Jezdí *za* pacholka. Tady može byt kdysi rovina, *za* to (pro to) že voda to pořád vymílá. Di *v* čérty, *v* pekly. Měl sem to *ve* smích (z toho smích). Má tu čepicu zastavenú *v* padesáti grejcaroch. Kdo sa cítí *v* penězoch, nech dá věc.

„Co za“ (= jaký) pojí se po spůsobu německém a polském s nominativem: Co sú to za páni? Co je to za člověk?

Sloveso. Tvarů složených na označenou nejjemnějších odstínů myšlénkových mnohem přesněji se užívá nežli v nynější řeči spisovné: Dyby ím na táčkách vdolky vozíl, tož sa ne*do*vozí. Statku sa ne*do*hostí lesti ne*do*postí. *Od*síkajú, *od*žínajú mne (jsou přede mnou; sečou, žnou rychleji). Co tu *na*stójíte! Co tu nasedíme! Co sa už

*na*vadíme, *na*křičíme, už je to málo platné! (t. j. darmo tu stojíme, sedíme, vadíme se, nic tím nevyřídíme). Ešče sem *sa* málo na světě *na*býl. Už *sa na*bylo zima! (už je dlouho zima, už je jí dost). Málo tu *na*hledíme, *na*ležíme, *na*skřečíme!

Slovesa s předložkou *po* složená označují menší míru děje: postál u stodoly (nějaký čas), polež si ešče! (trochu), posedte! Avšak v emfasi znamená táž složenina *přílišnou míru děje*: Ti si poseděli! (seděli dlouho do noci, na př. hráči, pijáci); ten si poleží! (těžce nemocný). „Postonává, poléhá, posedává“ říká se o nemocném, který „neleží ležmem.“ Pochťévá ju (rád ji vidí, jest „do ní zamilován“). Avšak *postávati* znamená lenošiti, zaháleti; *postávka* jest zahálka. — Sám toho nepodělám (více nás potřebí do té práce).

Na označenou *distributivnosti* děje, buď že *několik* podmětů *jeden po druhém stejnou měrou* děje se zúčastňuje buď že děj slovesný *několik* předmětů *po sobě stejnou měrou* zasahuje, skládají se složená slovesa trvací s předložkovou skupeninou *poz* nebo, počíná-li složené sloveso sykavkou s pouhou předložkou *po*. To děje se vždy, pravidelně a bezvýminečně a jest tudíž počet takových složenin nekonečný: Všeci pozutíkali. Ptáci pozulétali. Ovce sa porozbíhały. Vrúble sa pozujímały. Všecko sem pozapomínál. Pozvyupomínál peníze. Pozvyplácál dluhy. Pozvynapožčávál si peněz. Všecko mu pozvytřípál. Stromy sú pozohýbané od ovoca. Poznavlékała, pozvyvlékała jehlice. Knoflíky sú pozvytrhované. Všecky pozvyhazovál z izby. Pozamykál truhły. Pozotvírál okna. Pozvytahovál hřebíky. Poznachodili všecko. Pozobchodíl pole. Pozaorávali po kúsku. Pozutínál všecky haluze.

Předložka *u* složena jsouc se slovesem znamená možnosť, spůsobilosť vykonati děj slovesem prostým označený. Složeniny takové dodávají řeči veliké určitosti a stručnosti; užívá se jich nejčastěji ve větách záporných: Tech krav sám neupaseš. Neuhlédál ovoca. Nemám zubů, nemožu masa ujest, ukousat, uhryzt. Nech mne, šak já to unesu, uvezu. Sám toho býka neuvedeš. Na Valachoch laciněj dobytek ukúpí.

Složeniny s předložkou *při* znamenají menší míru děje: přichromuje, přikulhává.

Jiné složeniny, jichž význam zřejmý jest: *Vy*lehni z lůžka a lehni si na zem. Nemožu si *za*pracovat (říkají žebráci). Jak si *za*radím? (pomohu). Dybych sa rozhledál, nenajdu toho.

Sloves *trvacích* a *opětovacích*, označujících děj mnohem názorněji a konkretněji proti abstraktnímu ději sloves končicích, řeč lidu mnohem hojněji užívá nežli jazyk spisovný, *jmenovitě ve větách*

záporných. S tím shoduje se poněkud imperfektum Homérské, jež grammatikové velmi případně plastickým nazývají: Já vás nebudu vyháňat, vyhazovat, napájat. Nebudu sa s tým natáhat, vláčit. Budu sa staovat v Holomúci. Šla vypraviat chlapca na pole. Já sem to tam nedával. My sme to tam neskovávali, ale nekdo iný. Já sem nic neobjednával, nic neprodával. *Proč's* mu to dával, *proč's* tam chodíl, proč ste tam lozili? = *měl's* mu to nedávat, *měli ste* tam nelozit, nechodit atd. *Nač* by ses s tým vláčíl, *nač* bys to prodával, *nač* bys tam chodíl? *Nač* sem to kupoval! *Nač* sem tam chodíl! Nadenníci mu *chtěli* utíkat. *Nedál* mi toho kupovat. *Mohl's* mi toho neposýlat (= čemu's mi to posýlál). Mohla's mi toho nedělat (= proč jsi mi to udělala). Měla í včil ty peníze klast. Budeme zabíjat. [1]) Já sem u něho mlátíval, on sa mne ptával.

Pozn. Sloveso *hoditi se* jest významu trvacího: To sa mi nehodí (praes.). Bude-li sa vám to hodit (futur.).

Třetí osoby jednotného čísla užívá se velmi často na označenou podmětu neurčitého (něm. *man*): Než *dojede* z Kvítkovic do Napajedel *je* v Tumačově. Sedňa na železnicu za hodinu *je* v Holomúci. Člověk dobrý, že by *moséł* pohledat. Daja sa v pravo *přijde* do Březnice a daja sa v levo na Kudlov. Do toho obřísla *by uvázál* snop, že by ním nepohnúł. Po ní *nepozná*, že je dívka. Tam *dostane* všecko, *nedostane* nic (t. koupiti). Spěš ho *uslyší* jak *uhlédne*. Ešče včil tam *nande* kúsky bramora. Ani *by neuvěřil*, ani *by* neřekł. Jak dyž *by* desku *táhł*, tak to jelo po vodě. Jak *by namazál*, *uťál*. *Může* na tom ubyt (přestat).

Plusquamperfektum častěji se slyší: Jednúc to *býł* větr *vyvrátił*, tož sme to moseli znovy stavět. Na vesno sem to *býł kúpił*, a už sa to potrhało. Rany sem kdysi *býł počúł*.

Imperativů poď a *hybaj* užívá se někdy za indikativ, když se živě vypravuje. Pichł peníze do kapce a hybaj ven. Vzál sekyru na rameno a poď do lesa.

Mírný rozkaz nebo *prosba* vyjadřuje *kondicionalem* aneb i jinými spůsoby: Abyste šli k obědu (= poďte). Francku! abys šél pro mlatce do stodoły. Ale ne abys mysléł... Potom ne abyste ostali doma! Veď abysme šli! Ja di, ja nech toho, ja co bys chodíł! Mohł bys tam ít. No neposýláte si, neidete si na ty jabka! (= pošlete si).

Kondicionaly „já bych jedł, píl, spál, kúřił a p.“ znamenají

[1]) Správna jest tedy vazba nedávno v pochybnosť braná: N. N. *bude* sobě *bráti* tu a tu.

tolik co „chce mi se jísti, spáti atd.," oněch vazeb však se užívá pravidelně.

Infinitiv a) substantivný: Budu vařit *jest* (= oběd). Vzál si *jest* (= jídlo) na pole. Už mi nešmakuje ani *pit* (= pití, „truňk"). Puč mi *kúřit*. Už vám nesu *sednút* (= židli).

b) infinitiv účelný: Dál chlapca slúžit. Jozefa žne u Vajů, volali ju pomáhat. Dali žebráka na hůru ležat. Dybyste tak kýšky měli sa napit. Složíl sem seno v kopky, ale nemiél sem slámy ho přikryt. Pán nechtél iného ke stolu slúžit než ho. Zanésl sem si boty spravit. Šél že do světa, ale ostál dělat v Kroměřiži. Moc trnek ostało zbírat. Žito ostało vázat. Je počta otevřená? je tam psání nést. Žito je mlátit, žat, vázat. Ty řádky (stromů) příjdú vykopat. — Na otázku „čem' je to?" odpovídá se pravidelně infinitivem: ptáky chytat, obilé cúdit atd. — Taktéž se odpovídá infinitivem na otázku „kde's byl:" žito vázat, hnůj rozhazovat atd. — A tak i: kostelník býl zvónit klekání. Byli sme hrušky trhat, krávy dójit atd.

c) Jiné spůsoby infinitivu: Réž mám stát na poli (= réž mi stojí na poli). Voľky mám pást na lúce (= voľky sa mi pasú). U nás je byt ten lebo ten pudmístrem (= nám na tom nesejde, je-li ten nebo ten). Je to kopat včil nebo později (pilno s tím sice není, ale státi se to jednou musí, tedy raději dříve si to odbudme). Ono je to enom kde ít, hneď člověk neco utratí (sotva člověk někam vyjde). Hrušky sú enom kvést (co neviděti pokvetou). To světlo bylo by zhasit. Toho psa bylo by uvázat. Bylo by udělat nový trám. Za oves si číce utržit 40 zl. Má oběda co nést (jiného nic už neunese). Šak to má kdo zest. Šak nám má ešče kdo pomoct. Veď já nestát a ít dóm oběd vařit.

Přechodníku času přítomného užívá se hojně na označenou současnosti i předčasnosti (přechodníku sloves končicích), neboť *přechodník času minulého* vymizel všecek: Stoja u dveří dívali sme sa. Vyběhňa ven nic neviděla. Popadňa palicu bíl hlava, nehlava. Příjda do města poptám sa. — Často užívá se přechodníku tohoto absolutně, jmenovitě, když podmět věty všeobecný jest (něm. „man"): Zamkňa može to tu byt. Daja pozor nic sa neztratí. To je hneď nedaja pozor. Hleda na ně (třešně) sú černé a utrhňa jich sú červené. Zdálo sa pichňa tam ruku, že je horká. Příjda tam nebylo tam žádného. Posłúchaja ho řekl by, že neumí pět načítat.[1]) —

[1]) Starší řeč spisovná taktéž hojně užívá přechodníku o neurčitém podmětě ve spojení s infinitivem. S dostatek příkladův uvedl jsem v „Komenském" 1874 str. 772. I zdá mi se, že novověká naše skladba bez

Záporný přechodník často se přičiňuje k imperativu: Di nezavazaja, nehněvaja, nedopaluja, nedomrzaja, nedožíraja; pod nečekaja, tahni nestoja; dělaj nepostávaja (t. j. nezavazaj a di, nepostávaj a dělaj atd.). — Přechodníkem *buďa* připojuje se pravidelně přístavka příslovková k podmětu: Já sem sa buďa mladým naděl'ál. Buďa pudmístrem hleděl pořádku v obci. Buďa malým chlapcem slýchával sem.[1]) — „Buďa tebú, nedělál bych toho, buďa vama nechál bych ho" znamená tolik co germanismus „na tvém, na vašem místě," kdežto by se po česku říci mělo „jsa tebou, jsa vámi." — V hovoru důvěrném a ve slohu pohádkovém přechodníku tohoto užívá se pleonasticky: Orál sem a oře tam... Pásl sem na lúce volky a pasa ty volky viděl sem... Byl jeden král a buďa ten král...

Participium activi mívá význam optativný: Čért to vzál![2]) Zdraví páni byli! (v jedné koledě). „Zdrav se prošél, zdrav, Vašku, tancoval" říká se tomu, kdo maje někde nějakou pořízenou špatně pochodil. — Frasemi „zdraví zkazovali, zdraví čekali, zdraví požčávali" děkuje se tomu, kdo po nás někomu vzkazuje pozdravení, kdo nám půjčil peněz a čekal, komu oplácíme věc vypůjčenou.

Participia passivi sloves nepřechodných užívá se často (vzhledem k jazyku spisovnému) nesprávně s významem participia activi: Tak daleko byl v tom lesi zajděný. Už byli všeci sejdení. Včil je svět vysoko vyjdeuý (= jest mnoho nádhery a pýchy). Byl v dúře vlezený. Páni byli slezení (= byli s kočaru slezli). Stromy byly odkvetené. Je všecek promířitý zimú. Je najezený, napitý, pomodlený, vyspaný. Minutý týdeň. Už je staté (už se stalo). Peníze zastáté (jež jsou za někým). Koně byly ustáté (unaveny, vysíleny). Deset nás to mělo *kúpených*. — Po spůsobu polském: Ty smluvy ostaly zebrané (= sebral je).

Věty. Věty *účelné* a *žádací*: Běžél honem, *co by* sa dostál z lesa. Dajte mi nekoho, *co by* mne tam zavédl. Prosím vás, *dybyste* mi nejakú vědomosť dali.

Věty sousledné: Sám nevěděl kolik mí peněz, *co* byl *takový* boháč (= takový byl boháč, že nevěděl, až nevěděl). Francek sa potíl *co* pracoval. Voda potokem tékla, *co* pršalo. Sotvá mlúvit mohl, *co* plakál lútostú. Prší *tak* sa práší. Jí *tak* mu od huby prší. Hoří

práva mnohé stručné a úsečné vazby přechodníkové zavrhuje, nešetříc při tom ani vzorů starých ani řeči lidu.

[1]) Starší spisovatelé naši užívají v té příčině přechodníku *jsa*, novějším lépe se líbí germanismus *co*.

[2]) Ale „čérti vzali" má význam jiný. Frase této užívá se na spůsob mezislovce jako by řekl: No pravda! No vidíš! No hle! Ale jdi: a p.

tak to praščí. Zmokł sem tak se mne tékło. Zpívali *tak* dědina jačała.

Věty časové uvozují se nejčastěji spojkou *jak*: Jak sme tam přišli, hneď sme viděli...

Věty připouštěcí: Neuhodne, *aby* hádál. Mosí, *aby* nechtél. „Což, ten má peněz!“ „*Aby* měl, přeca...“ V sobotu mosí slúnko svítit *aby* na chvílku. Tom' já také rozumím, *jak* sem neštudirovál. *Jak* su groša potřebný, to bych si nevzál na svědomí. *Třeba* nemám nic, přeca bych í nechtél. Půjdeme, *třeba* pršało.

Věty podmínečné: *Co* mu trochu vybíje, to mu neuškodí. Možete ít, *jak* chcete (= chcete-li). *Jak* máte, dajte. *Nech* to ešče nekolik dní trvá, Bůh ví jak bude (= kdyby trvalo). — V záporných neskutečných větách podmínečných vynechává se vždy participium *było*, *było bývało*: Dyby ne tebe, mohł sem byt šťasný. Dyby ne déšča, už by sme tu dávno byli. Dyby ne tvých hlúpých řečí, nebýł by dělál takového pekła.

Věty elliptické, *pleonastické* a j.: Šak já vám povím, dám, až enom. (Větou takovou vyhrožuje se trestem, pomstou do budoucna). „Pomož nám!“ „Ale pomožu, pomožu.“ Ale on pořád, že tam nepůjde a nepůjde.“ „Chceš neco?“ „Nechcu.“ „Já, jak bys neco chtél.“ Že by tam zlodějé byli, nebyli. Že by to drahé było, néni. Ten iným chłapom poradí, *ne tak* (= nercili) tobě. Zhniłoch, *ne aby* si sám přišél, udělá si ze starého člověka posła! *Čekám, až jak* to vypadne, *až* nebude-*li* pršat. „Dajte mi kúsek!“ „*Počkaj až co* nesníme.“ „Kup si to!“ „*Dyž* nemám peněz.“ Já sem sa hnál *že* na maso, a vy íte kýšku. Mám za ním peníze, šél sem k něm' *že* ho budu upomínat. Chtěli sme *že* k vám ít. Šél na rolí *že* prasatom na trávu. Vzál oba k sobě, aby ím było *jako* veselo (jako = prý). Ale ona, že půjde pro tatíčka, že jí mosíja *jako* šaty dat.

Slovosled. Genitiv často bývá před svým jménem: Já su chudobných rodičů syn. Od stolu spraování. Kozeł húcál hlavú do dvúch domů vrát. — K tomu přidávám z pohádek Kuldových: Tu jich ďábel prosil, aby ho propustili na jednoho měšťana svadbu. Holubice, co se koupaly na vašeho bratra rybníku. Lehnul si pod toho velikého raka břicho. Já jsem jednoho krále dcera (I. 54, 77, 86, 197).

Assimilace padů. O zajímavém tomto zjevě syntaktickém událo mi se zmíniti již několikráte. Tuto přičiňuji několik nových příkladů čerpaných jak z řeči lidu tak ze starší literatury na důkaz, jak časta vazba tato jest a že by jí tudiž ani nyní nebylo docela zanedbávati: Leží na hrstce slámě. Před koncem listopádem. Pod hrdłem ztracení. Po senách dělání. Jede ke hroznám zbírání. Náš sládek ne-

rozumí tom' sladom dělání. — Maria po svém milým (sic) synu na nebesa vstupenie dvanacet let na tomto světě živa byla (Pass. 698). Třetí měsíc po tom městu obležení v nemoc upadl (Pass. 753). Dietě po svém otci smrti slovutně kralovalo (Pass. 882). Po všech svatých pokloně jednoho pústeníka navštívil (Pass. 896). Ten čtvrtek po svatém Pavlu na víru obrácení (Anth. II. 139). Toto se čte o panie *Mariji matky* božie narozenie (Pass. 782). Biskup sv. Justinu nad mnozstvím pannami starostú učinil (Pass. 838). Lékařuov k jeho raně zacelení káza dobyti (Pass. 764). Obcovánie Čechuov s jinými křesťanskými zeměmi v svátostech přijímání (Anth. II. 27). Hajtman táhne jim na pomoc s několiknásti sty koňmi a s některým tisícem pěšími (Anth. II. 80).

Ani spodoba zájmena vztažného není neobyčejna: *V čem* mám, v tom budu chodit (= co mám t. j. jaké šaty). Dybys býl dál pozor *na co* sem ti povídál, býl bys veděl co dělat. Buď spokojený *s čím* sem ti dál.

Slovcí zvukodobných, o nichž jsem se zmínil v Čas. Mat. Mor. V. 65, lid užívá velmi zhusta, vypravuje-li něco živě, často celé věty se z nich skládají: Tu on dareba *chmát* kameň a *pác* do okna, a tabula *břink*. Ale já *skók* s peci, *chýt* palicu a *róch* chlapa za tylo.

Slovník.

B.

babka, bába porodní.

bachłat, zmásti, zpřeházeti něco; všecko zbachłál = v nepořádek uvedl.

bátoš, kabela myslivecká.

barvenik = barvíř.

běda, na bědu volat = bědákati.

békat na koho, sápati se; obékł sa na mne.

bětka, žemlička.

bláznivý dům, blázinec.

blk, světlo udělalo *blk*, náhle zhaslo.

bohovaný, boží; celý bohovaný deň stójí u kolébky.

bojazlivý = bázlivý.

bolavý, není bolavý = je zámožný.

bor, borovice, č. bor = boří.

božiti sa, Boha se dovolávati; divně sa božiła, že to neudělała.

brat; brat na sebe, muhutněti tělem, tučněti; prase bere na slaninu. Nebrali sa ít. Nebere sa k práci = nemá se. Sebrál chuť na víno. Bere chuť k ídlu, vzál chuť k ídlu.

brav, vyřezaný kanec.

brká se mi, říhá se mi; salátem.

bŕáňat, chřestiti; penězi, ostruhami, řetězem a p.

břed, padoucí nemoc; břed ho zaťál.

břeh, kopec; nemohl vyjet do břeha, běžél dolů břehem, je tam do břeha.

búchat sa, bíti se v prsa.

bytelně, stále; usadíl sa tam bytelně.

bytnosť, byt.

bývat, bydleti.

C.

cabříňat, rozlévati vodu.

cambál střešeň, trnek a p., hromadu jich pospolu na stromě, na haluzi.

cambélat sa, ve vzduchu se kolébati na spůsob „cambálu.“

campáry, rozbitý, roztrhaný na campáry.

casnovat koho, tahati, smýkati; c. sa s kým; casnovali sa; c. sebú, smýkati sebou.

cedílko, cedidlo. Poněvadž se na cezení mléka užívalo čistého plátna, říká se žertovně cedílko košili malému hochu z kalhotek vykukující.

cmúr, šum z másla vytopený.

cpat sa, tlačiti se; necpi sa, co sa tam cpeš?

crknút; crkni mi trochu toho vína.

cúdit, cíditi, čistiti; jen: cúdit obilí, studňu, křížkopu a p.

Č.

čagan, hůl s ohnutým opěradlem.

čahat, *čahýňat*, lézti na strom.

čapák, hrnec čapatý; též druh velikých sladkých jablek.

čapatý, dole (u dna) široký, na hoře úzký.

čapěti, seděti na *čapce* (= dřepě), dřepěti; *čapnút*, na *čapku* sednouti.

čava, velbloud.

čért; nestojí to ani za starého čérta. Di v čérty, peníze sú v čérty.

čértový; kde ste do čértovéj chvíle (= dotud, tak dlouho). Tak též: je tam do *šlakovéj* chvíle.

činit kožu, vydělávati.

čtvernožka; po štvernožce = čtvernožky.

čučet; kde tak dlúho čučí? (vězí), začučél sa kdesi.

čujný, čilý; spat čujno (netvrdo).

čupek, pahorek.

čut, cítiti, slyšeti; čuješ? (slyšíš?); počúvaj! Jak živ sem nepočúl.

D.

dat sa; já sa tam přeca dám (pustím); dál sa lézt hore. Dało sa na déšč. Dá-li sa to tam všecko? (= vejde-li se). Dat ven = vyzraditi.

dáňka, daň.

darebný; su jakýsi darebný (ne svůj, chorý).

dávno; ty si dávno hlúpý.

debřa, roklina.

dénko, dřevěná přikrývka na hrnce.

dělat, pracovati. Dělá v Holomúci atd. (o tovaryších). Co sme sa nadělali!

dereš; už je v dereši = v pasti, v klepetech.

dnes; dnes jak zitra přijde (co neviděti). Na dnes týdeň = ode dneška za týden.

dobrotisko; to je člověk dobrotisko, veliký dobrák.

dobyt; pachołek dobýł ve službě do vánoc. Dobýval sem to, dosahoval, vymáhal.

dopažit; přeca cosi dopažił, urval, dostal.

dořezat sa; ten sa dořezał! dostal se, uškodil si.

dostat kam, dosáhnouti. Já tam nedostanu. Nemože dostat do mise. Dostaňte tú sklénku. Počkaj, já ti to dostanu.

dopustit; nedopustił na sebe strachu.

dožera; nestójí to za tú dožeru (za tu zlosť). Je s tým veliká dožera (Plackerei). To je dožera člověk (Plagegeist).

draha; nevím tom drahy (rady).

drdłat, brblati; udrdłaný, ubrblaný (morosus). *Drdlena*, žena udrdlaná. Vydrdłał mu, vyškamral, domluvil mu.

drhnút, náčení, zem (mýti), péří, (dráti); drhne pořád jednakú (mele, mluví).

drchat, třepati; podrchaj ten zhłavec. Hołub je nadrchaný (když jest nemocný) též o člověku: je jakýsi nadrchaný.

drobiask, drobné ovoce.

drůbeř, žertovně o dětech: Má téj drůbeře plnú pec.

drusa, drusík, téhož jména křestního. Druso! drusíku! oslovuje na př. Josef Josefa.

držení r. deržava; v celém držéňú císařském.

ďuča, díra vtlučená na př. do dřeva.

dut; ten duje, pije velikým douškem.

dušit sa, dušovati se; dušił sa, zadušił sa.

džgat, cpáti; nadžgat sa, nacpati, najísti se.

džignút koho, bodnouti koho něčím špičatým, též prstem, holí. — Džig ho!

F.

fajčit, kouřiti.

fikat, stříkati; krév fikla.

fryžula, fernombuk.

G.

gagotat, kejhati; husy gagocú.

gajdy, dudy; *gajdoš*, dudák.

gavał chleba, kus.

gécnút, gécat, žduchnouti. Gécni ho. Géc ho!

glaga, telecí žaludek namočený, jímž se ovčí mléko syří. To je glaga! (o člověku slabém).

gléj, klih; *glějit, zagléjit*, klížiti.

glgat, hltati (srov. glu glu glu).

glvat, klubati; *glv* ho! *glvanec,* rána zobákem, pak udeření vůbec.

grmle, drnkačka.

grňa, grňka, nožík; nůž má dobrú grňu. Ty grňo! = tuhelo!

gryndy, sliny malému dítěti nebo psu a dobytku z huby tekoucí. *Gryndat, ugryndaný. Gryndáček* uvazuje se malému dítěti pod bradu.

guča, grča peněz, mnoho peněz v pytlíku nebo v šátku zavázaných.

II.

hádka, hádanka.

haľúzčí, drobné haluzí.

hamářit, hluk působiti.

hamatný, sukno, plátno = silné.

harvasit, hlomoziti.

házat; háže krév, vrhá; kašle a vyhazuje (opp. suchý kašel).

hek, ptáci v kleci spáření, jmenovitě kanárci.

heknút, hrknouti; heklo v něm.

hesło, dali si hesło, zřekli se.

hladný; umřel hladnú smrťú.

hlava; umí to z hlavy, z paměti.

hledaná, cérky šly na hledanú = trhat trávu v obilí; „na trávu jíti" znamená vysíkati na louce, na mezi atd. S jara chodívají na *rýpačku* t. j. rýpat „pamprléšku, pcháčí" a p.

hlísty ščíja, když má kdo pálení a kyselina žaludková přetéká.

hňacnút, spadnouti s vysoka. Jak je ta ľavka vysoká, tak sem sebú hňacl dolů.

hňápat, zvuk tlučením způsobený; co to tam hňápe? — Vyhňápál se na chodníku.

hni ve spojení s „ani;" voly, ani hni nechtěli z místa. Volal sem ho, ale on ani hni.

hnojnice pl., desky na voze, ve kterých se hnůj vozí.

hnojůvka, hnojová voda.

hňusit, tísniti, zmáhati; práca ho hňusí. Veliké stromy hňusiły małé.

hodit; hodil na něho, házali na sebe, při licitací podávali více.

hodný; už je hodný chlapec, dosti veliký; je hodná, hezká.

hogŕňat, kolébka hogŕňá, třením o zem působí hřmot, děcko v kolébce se hogŕňá (kolébá), vůz se hogŕňá (nejede rovno).

holica, pšenice holá, bez ostí; holica bílá, červená.

holubi jsou; štrosi (šupkovití, vičkovití), stříbrňáci, peršáňé, otročáci (letíce dělají kotrlce), staviáci (letíce sehnou křídla k sobě), múčňáci (popelaví), kaprošé (černí, bíle kropkovatí), voláčé.

hora, les; ít do hor, je v horách.

hranět; plátno zhranělo, ztěřelo.

hrb, kopec.

hrcnút, spadnouti se hřmotem; klenutí hrclo; zeď hrcla dolů.

hrča, boule; také na stromech.

hrdelný, namáhavý; práca hrdelná. To mi přišlo hrdelno.

hrdlovisko, těžká práce.

hrk, žebrota, Fecht; šel na hrk říká se o vandrovných).

hrncovat; vůz hrncuje, hřmotí, když prázdný jede po kamenité cestě.

hromotřesk, netřesk; též hromosvod.

hrubý, veliký: hrubý člověk, hrubý kus; šel na hrubú (t. mši).

hryzt sa s kým, vaditi se; všeci sa se mnú hryzú. Vyhryzli ho z domu.

hřácnút; rána hřácla, bouchla, vyšla.

hřisko, kuželna; p. igrzysko.

húcat, bouchati; húcál do vrát.

hybaj; dostal hybaj, dám ti hybaj (bití).

Ch.

chábí, chabaščí, chrástí, křoví.

chaňkat, dobřiti, krotiti; chaňkál ditě, aby neplakalo.

charabura, slaboch.

chebz, bez.

chlopit, udeřiti dlaní; chlóp ho! iter. chlápat; tak ti vychlápu! Chlóp na to! — Při prodeji smlouvá se dlouho, konečně, když se dohodli, „chlópnou si v ruce" a smlouva hotova. Slovy „chlóp na to," vyzývá se prodavač, aby nabízené peníze přijal.

chlupět, padati; ovoce ochlupělo, opadalo než dozrálo.

choroba; to je choroba, člověk chorý, bídný.

chudý, hubený; chudé maso, libové.

chudozňa, chudina.

chůza; já už na chůzu nejsu, nemohu choditi. Ty boty sú do chůze těžké.

chybný na oko, na ruku, na nohu.

chytnút barvu (o látkách); je chycený na plúca.

chválit sa, chlubiti se; pochválil sa mi, že vyhrál.

chvíla; ta réž mosí chvílu schnút (dlouho); dyby si dali chvílu (sich Zeit nehmen); to je *chvílú* (počasí toho příčina).

J.

iskerka, chudobka.

ít; neidu na tvé zlé. Stromy pěkně idú (rostou). Přišél sem sa podívat (na trh), jak svět ide.

jadět, jadí mne ruka, svrbí.

jak; nejedl sem, jak včéra, neviděl sem ho jak lóni (ale: nemám *než* to, nebylo tam *než* toto); deň jak deň, večer jak večer, rok jak rok (= každý den); popadl hůl a oháňál sa jak oháňál, bíl jak bíl; muž jak muž (= o toho není), ale žena, tá naříkala; hrál jak umiél tak; jak ťa chytnu, tak ti vymlátím! Matka sa rozhněvala a jak biła tak biła (= hlava nehlava).

jak patří se skloňuje za adjektivum: Mám jak patřího pachołka.

jančary, polobotky ženské.
janek, zajíc.
járek, malý potůček.
jařabý, kropenatý; slepice, kohout.
jednoť, má rolí na 100 měřic v jednoti (v jednom).
jezivo, koll. jídlo.

K.

kácat; kácá se, páčí se, chce zrušiti smlouvu.
kady; nevíte kady do N.? (= neznáte cesty?) Vím kady, nezabloudím.
kapat, hynouti, kape hlady; skapni!
kdy; „nemám kdy.“ „Udělaj si kdy.“
klapatý, co „klapí,“ dolů visí: klapaté uši; klapatý klobúk = klapák.
klásí, koll.; podme na klásí, sbírat klasů na pole.
klást; kalendář klade, že bude pršat.
koberec, plachta, ve které cikanka na zádech děti nosí.
komár, „Kiebitz“ při kartech.
kopenec, kopec mravenčí.
kopencář, kdo rozkopává „kopence“ a vybírá z nich „vajíčka mravenčí.“
koráb 1. strom vypráchnivělý (koráb vrbový) 2. studénka, v níž takový koráb zasazen jest, aby voda blatem se nekalila 3. vyžraný zub (mám v hubě už enom nekolik korábů) 4. kostra koňská. — Odtud „dostal se na koráb, už je na korábě“ auf den Hund kommen.“
kordovat sa s kým, bíti se, hádati se.
kostka, pecka.
kot, noha, pův. snad píšťala nohy, neboť se říká: tvrdý, zmrzlý jak kot 2. druh sladkých jablek 3. vepřovice (cihla).
kotúlat, kutáleti. „Kotululú“ říkají děti kotúlejíce něčím.
kraby, ů, faldy, ve tváři i na šatech; krabatý, zkrabatěný.
kraj; začni z kraja, ze začátku.
krajanka, jablko na poly rozkrojené a usušené.
krbík, dřevěná nádobka (pouzdro), ve které sekáci brousek mají.
křdeľ, hejno, množství; křdel borů vyschlo.
krév; púščat krév (ne žílu ani žilou, oboje podle německého!)
krchňák, levák, han. manďák, jinde: galvák (levice: krchňačka, manďačka, galvaňa.
krkoška, tréska od valašské dýmky jalovcové.
kŕs, zakrsalý stromek; kŕse ženú omlády.
krsačka, bodlák sukennický.
krúcat prádlo, ždímati.
krúžlat jabko, ze slupky okrájeti, *krúželky*, slupka z jabka okrájená.
křápat 1. při jídle mlaskati 2. udeřiti; křápnu tě tým žbánem 3. mluviti nemístně: co to křápeš?
křenec, kra ledová.
křížné cesty, křižovatky.
křupět, praštěti; sníh křupí pod

nohama; mrzlo, až křupělo pod nohama.

kuřenčář, kupuje po dědinách kuřata a nosí je ve „škrošni“ do města na prodej.

kus; v jednom kusi, bez přestání; pršelo v jednom kusi pět dní.

kutat v popele, rozkutat uhlí, což se děje *kutákem* železným.

kýprý; z kýpra chodit, drobným krokem.

kyst, proso, oves mají *kystě*.

kýstka, sebrané klásí, kolik se ho do hrsti vejde, a svázané, též kýstka střešeň, jak je svázané prodávají.

kvaka, veliká řepa sladká, žlutá i bílá.

L.

lancúch, silný řetěz na „hemování,“ též „svěra“ zvaný.

laprdón; už sme v laprdóně, v bryndě.

łaska, lasice.

lašovat po poli, po zahradě, choditi s úmyslem něco ukrásti.

ledačina, osoba nebo věc ledajaká, daremná.

ledovica, náledí.

lehký, (o váze a tolik co lehkomyslný), *levký* (o tíži), *lehný* (o chorobě), *levný* (o ceně).

leknút sa; nelekne sa (nebójí sa) ani sedláka na obilé (má tolik obilí jako sedlák).

léskovec, lískový ořech.

letět, padati; chléva letíja. Mi letí (vypadá) dvě kopy po měřici. Ščasně sem vyletěl (vypadl).

letina, zelené haluzí zvláště dubové, jež se suší na zimu dobytku.

ležisko, pelech zaječí.

lícný, úhledný, pěkný.

líčit, bíliti.

lín hadí, hadí kůže zvlečená.

litka, litkup.

łonsko, loňský rok. Od łonska; proti łonsku je obilé letos pěkné. Před łonsky.

łopačat sa; „ptáci, húsata sa łopačajú,“ dostávají brky na lopatkách. Takovým ptákům, housatům říká se *łopačata*. Mladí ptáci jsou napřed *holata*, pak *łopačata*, potom *opéřenci*, konečně *vyvedenci*, když se z hnízda „vyvedli,“ vyletěli.

lúbit koho, milovati.

łýňat, kráva łýňá, pouští chlupy.

M.

makyta, druh vrby jako jíva.

márný, hubený; márný človíček, márná fárečka. [1])

mdlý, mdlá chuť, mdlé ovoce (fad).

měch, pytel; měchem pobúchaný, hloupý.

měkkýš 1. opuka 2. rak, jenž shodil krunýř,

metla, koště.

[1]) Marnému pánu slúžíte (Výb. I. 233).

mět (míti) užívá se častěji s významem slovesa býti nežli v češtině spisovné: nemá mi kdo oběd uvařit. Nemiél kdo byt ve stodole. Nemiél kdo mi žito dovést. Ešče mi má kdo pomoct.

minút sa; minem sa bez něho (obejdeme se); mine sa o chlebě. Nevím, mine-li sa zitra bez déšča. Míňáme sa jak možem. Tam sa zminuli (zmizeli). Dyby sa tatíček zminuli (zemřeli). Múka sa míňá (má odbyt). Kupec minúł všecku sůl (vyprodal).

míra; žito dalo míru, čtyři měřice z kopy, sice pod míru, nad míru.

mírný, pouhý; je mokrý, jak dyby ho hodil do mírnéj vody. Sám mírný snět je v tom žitě.

místo, dvakrát, třikrát atd. místem (jež se k těmto číslovkám pravidelně přidává). Prosil ho dvakrát místem. — Tam nedostane *z místa nic* (pranic).

mladoch 1. mladík 2. mladý zajíc.

mlat, bití, dostaneš mlatu.

mlčená, s mlčenú všady obstójí.

moc, nikdy mnoho.

morútný, unavený.

mrchavý; to je mrchavé, nepříjemné.

mrknutí, v oko mrknutí, v okamžení.

mýľek, lilek.

myslet; my sme ani nemysleli vázat (nemínili). Matka si nad tebú myslí (stará se). Je jich myslím kopu (asi). Pravili, že je myslím 11 hodin.

mysl; pořáď sa mi to na mysl vede, staví.

N.

nadbyt; nekdy toho trochu nadbude, nekdy chybí. Groš nadbývá (je více o groš, než se počítalo).

najavit na tchoře, nastrážiti.

náhlit na sebe; kněz při kázaňú na sebe náhlí (mluví rychle).

namětat kým; začál ním namětat (chtěl ho povaliti).

naparovat sa, namáhati se.

napopácat; kdes ho napopácał? (našel).

naprahnút, pole naprahło, navlhlo.

napučňalý, nabubřelý.

následovat koho, obtěžovati.

nářadí domácí a hospodářské, náčiní a p. Kromě jmenovaného již ve stati I. „nádrabí“ domácího, položím zde ještě několik názvů, pokud se liší od českých: *štangla* (stč. štanda, něm. die Stande, stoudev na vodu); *zřez* (střez) na umývaní náčiní; *trečaf*, káď, v níž se dobytku sečka paří; *pajchovňa* (han. pýchovňa), stoudev o třech nohách, v níž se prádlo „sváří“ (han. pýchuje); *kolovratnica* (kolovrátek) na předení; *žigla*, dlouhá truhla s příhradami na mouku a jiné potraviny, stojí na komoře; *škřich*, veliká truhla, vlastně prkenná ohrada na obilí; *masnica* (han. maslenka), v níž se máslo „stlúká“ (v masnici za-

strčen jest *hrotík*, nad děrou hrotíku přes *hůlku* nastrčen *hrotíček*, na hůlce dole připevněn *kotúček* (cezanec dřevěný); *struhálko* (struhadlo); *struhadla* pl. neutr., na zelí; *táčky* (i táčka pl. neutr.), kolečko; *łamačka* (han. trdlica č. trlice, ohybačka); *patírka* (han. potírka, č. potěračka, mědlice); *hrotek*, dřevěná nádoba, do níž se dojí; *łátka*, veliký hrnec, v němž se dojivo uschovává (krajáč); *mandaska*, veliký a široký hrnec, v němž se dobytku vaří; *kubaňa*, veliká nádoba hliněná, záhrdlitá na vodu; *baňka* menší taková nádoba; *pantok*, dlouhá neširoká sekera o dlouhém topoře, štípati dříví; *obušek*, malá sekerka o krátkém topoře; *rýl* (rýč); *graca*, široká kulatá motyka; motyka obyčejná slove též *kučovnica* na rozdíl od grace; *kosák* (han. srp); *křivák* (kudla); *łepačka*, placačka na mouchy.

nátěsta, Sauerteig.

nedobrota = nedobrý (pustý) chlapec: Počkaj ty nedobroto!

nemoresný nespůsobný, velikánský.

neohřápaný, nevycválaný.

neokřápaná řeč, nerozvážná.

neokonaný člověk, jehož nelze okonati, jemuž nelze vyhověti.

nepodobný, náramný; takový leják přišel nepodobný!

neporadný, čemu nelze poraditi, seč nemůže kdo býti.

nesplejný člověk, jehož se nelze spleti, zbaviti.

nespůsobný, ingens; to je člověk nespůsobný.

neumíraný; to je neumíraný otec, o dítěti otci zcela podobném.

nevrlý člověk, nehybný.

nic; to je na nic hodné. Hledali, ale kde nic tu nic. Byl na nic uveden. Z ničeho nic se ohlédne a vidí... Pro nic a za nic nedám sa bit.

noha; zloděj dal v nohy.

nosit; kde ťa šlak nosí (= kde se touláš).

novosedlí nové hospodářství mladých snoubenců. Na Valaších chudé nevěsty chodí „po novosedlů," ptají pomoci na nové hospodářství.

ňuchat, čichati; trefil do hospody po ňuchu.

O.

občihnút strom, obsáhnouti.

obec = obecní kasa, obecní peníze: Zaplatił do obci 10 zl. pokuty. Pili na obec. Zaplatí sa to z obci.

oběknút se na koho, anbrüllen.

oběcat, věnovati, určiti; tři rynské oběcá na šaty.

obestat, trans. obsáhnouti.

obchodit; slabota mne obchodiła.

obleviło, nastala obleva.

obnášat; co to obnáší? (beträgt).

obolet; nemohł toho obolet (über's Herz bringen, přes srdce přenésti!) [1]

[1]) Jeden krajčí, když plášč krájieše, nemohl *otrpěti* toho, ukrade jeho nemnoho (Výb. I. 257).

obracat sa. Mosíte sa dobře obracat, chcete-li být hotoví.

obrátit peníze na sebe, na něco verwenden.

obraziti někoho, uraziti. Já nejsu v hlavu obražený „na hlavu padlý.“

obšata, obšacení.

obšustnút haňbu, utržiti.

obtáhnút koho, ošiditi.

obtúlit, políbiti.

obudit, č. zbuditi.

obut koho, ošiditi.

očehlat, odrati, kabát očehlaný.

odběračka, bolačka, jež ‚odbírá,‘ hnisá.

odháňka, hráz při řece, aby voda nebila v břeh.

odhoditá haluz, ode pně do délky rostlá.

odjímat sa; blato sa odjímá, chytá obuvi.

odpúdit, odehnati; ptáci sa odpúdili, opustili hnízdo, jsouce znepokojováni.

odrabaný, schäbig; odrabaný člověk, kabát, dům.

odrazit; byl bych přišel, ale ta nepohoda mne odrážała.

oharek, okurka.

ohlednosť mět na koho, Rücksicht.

ohŕňat; zemáky napřed se „okopávajú“ potom „ohŕňajú.“

ohřasnút sa, uleknouti se (čeho i čemu).

ochalebný, lichotný, dítě ochalebné.

okluk, cesta dělá okluk, nejde přímo.

oko, něco má oko, jest pěkné. Udělal si darem oko.

okoličně, není tak pěkného žita okoličně (v celém okolí).

okřaky, hustý šum na zhnilé stojaté vodě.

okřtili ho kaplanem, přezvali.

oľefat, do hola ostřihati.

ominút, zatým ho to omine (pomine).

omžít sa; ani sa doma neomží, neukáže.

opáčit, pokusiti.

opoňka, tráva při plotech rostoucí listu kulatého, dává se do polívky.

oračka = orání; v oračky = v čas oraní.

osíknút, zhubeněti.

oslznút, oslzlo, oklzlo (po dešti).

ostrý kopec, příkrý. [1])

oščeřovat sa, smáti se hubou otevřenou; huba oščéřená, dveři oščéřené, č. *oškerovati.*

ošívá sa v práci, je lehtivý do práce.

ošklebovat sa, plakati velice.

ošklivec, ja nebudu ošklivcem (nenechám na sobě podezření), ostat ošklivcem.

ošťera, nepříjemnosť, též člověk nepříjemný, který pokoje nedá (ošterný).

ošterovat koho, dopalovati sa s něčím.

ošúlit, ošiditi.

ošutraný, ošumělý, člověk, šat.

otknút, ai vám sa neco z toho otkne, dostane.

otměli v lesi, zatměli.

[1]) Srv. A budou křivá místa příma a *ostrá* cestami rovnými (Luk. 3. 6.).

otřeščit, obalamutiti; nechál sa otřeščit.

ověne, ověnulo 3. os. sg. verbi def. Nechod až to trochu ověne (obeschne). Už hodně ověnulo.

ozíbe mne v ruce, zebe.

oždarovat, ovoce se stromu tyčkou (oždaračkú) shazovati.

ožebračit koho, pochramozditi, zmrzačiti; žebrák = mrzák.

ožihat; mráz ožihá (pálí).

ožrała, ožralec.

P.

pabĺcat sa, po tmě, blatem (tápati).

padat; ten náš zeť padá také do téj rodiny.

pahnozt, pazneht; zašlo mi za pahnozty.

páchat, vyváděti, žertovati. Děti nepáchajte. Kočata páchajú.

pajzem, mentem; všecko pajzem.

palach, rákos; koll. palaší.

palata, palanda.

pálka, hlavička na břebíku, na špendlíku, na jeteli. Ani co by stálo za špendlíkovú pálku sem mu nevzal.

paluda, tulák.

papírek, zlatka papírová. Dál sem za to tři papírky.

parádný, není to parádné (ne příliš pěkné, dobré).

pečeňák, upečený zemák.

pečetiti, tvrditi; dušú pečetil, že to neudělál.

pekáč; má hubu na pekáč, dělá pekáč (tváří se do pláče).

pekło 1. prohlubeň u peci, aby se pohodlněji do peci dostalo 2. pohoršení, svár: neděłaj pekła! Tam je pekło!

peň, pařez (viz sněť).

penize, užívá se za „cena.“ Obilé je v penězoch, ide do peněz. V tech penězoch sem to kúpił. Za ty peníze je to drahé.

peršavý, hrušky nebo jabka od rudy popálené.

peršaviny veliké pěhy.

piádlit sa, vypínati se; ja nepiádli sa. Piádlili sa na to (spínali se, dychtili po tom).

pídit sa; voda sa pídí, vystupuje, neteče svým járkem. „Voda sa pídí, bude mrznút.“

pijatyka, pitka.

pyplat, pfuschen; ten to spyplál!

pitomý, zvědavý. Su pitomý, co z toho bude. V témž smysle říká se též *hlúpý*.

pyzda, vulva srv. pyj.

piznút, uhoditi. Piznu ťa! Piznúł s ním o zem.

plantat, plésti. Ja di, neplanci (nepleskej). Já sa ím do toho neplancu.

plátežník špatný, kdo nerad platí nebo zaplatiti nemůže.

pleščiti, uděřiti; zapleščím ťa, pleščił sebú.

plezmero, košile pod krkem rozepiatá. „Chodí s plezmerem.“

plkat, plauschen; plkoš; uplkaný.

ploščka, stěnice.

plpa, šišky sú na plpu, rozplpały sa, rozvařily se.

pluha; pluhy, deště často po sobě jdoucí.

plúšče uderiły = pluhy.

pobíjat na koho, hetzen gegen Jmd.

podborůvky, houby, č. podbůrky.

podět, založiti, ztratiti; podél sem kdesi křivák, nemožu ho najít.

podílný; tam je zem podílná (dobře se oře). Oračka, vláčka podílná (dobře se dělá).

podjedy, ů; kdo má podjedy, tomu jásna opuchnou, zuby se hýbou a krvácejí.

podklasek, pšenice (žito) zaschlá, malá, drobného klasu. „Žito je sám podklasek."

podlistek, ovoce pod lístem vyrostlé a následkem toho nevyspělé.

podoba; je ho enom podoba. Ty děti sú enom podobečky (po nemoci na př.).

podobný; není podobný k světu (špatně vypadá). To není k světu podobné (nehodí se na nic). Za český dativ užívá se vždy předložky na: syn je podobný na otca, céra na matku. [1])

podpalovat, podpichovat, podebírat koho, aufziehen, foppen.

podříčat sa = podchýtat.

podubaný od neštovic.

pohodit, pohazovat. Ráno, v poledne, večer vozka koně „nakrmí;" před polednem a o svačinách jim „pohazuje."

pochablý, slabý, mdlý.

pochabělý; už to bude všecko pochabělé (popsuté).

pochlapit sa, přičiniti se, ukázati se „chlapem" (= chlapíkem).

pochťává ju, je do ní „zamilován."

pojímky, řetěz, na který se uváže (pojme) kráva nebo vůl za rohy; k řetězu pak jest přivázán provaz, za který se dobytče vede. — Pojmi si krávy! Šak sú pojaté.

pojednali sa, porovnali.

pojícný člověk, který hodně sní; pojícné jídlo, které se chutě jí.

poledňovat, o polednách odpočívati.

polák, polský (studený) vítr.

Polská, Polsko, do Polskéj.

pometat č. zmetati; kráva pometala.

pomknút koho k čemu, pohnouti.

popelit sa na peci, v prachu.

popiál sa, že... ukazoval ochotu.

popravit; všecko sem si sama popravila (uklidila), popraviá si, přeje si (lepší stravy). Macocha vlastní céři popráviala (přilepšovala na stravě).

pospolitý chléb, černý, sprostý.

postať, na postať žati, když se žne na příč záhonem (= na housera), opp. *na pokos*, když se žne po záhoně.

postavit; vykládáł v jaké bídě je postavený.

postávat, lenošiti; nemám kdy postávat, *z postávky* nebudu živ. *Vypostávaný*, odpočinutý.

---

[1]) Srvn. lat.: Servus aetate et forma haud dissimili in dominum erat (Tac. Ann. II. 39). Puella vultu honesta, in deae Junonis speciem similis (Apul. Met. X.).

pošarvátit, poškoditi; hrom pošarvátil kosteł.

potknút sa s kým, pohádati se.

potrhnút sa, míti se k nečemu, ukazovati chuť; potrhł sa, že půjde.

potřípat koho, pomlouvati.

poťapkat, pohladiti; žertovně: „Poťapkaj vás Pán Bůh starú gracú.“

považovat si, vážiti si; to si mosí považovat.

poznější, špatnější: mouka, obilí a pod.

poziňaný, ožehnutý; sukno, vlasy, kabát a p.

prašnica, půda řídká, která se v prach rozsypává; opp. slínovica.

přlit, páliti; kopřivá přlí. Přlí mne na jazyku.

produch, propadlina od mokra.

prohřňál si čelo (bylo mu horko).

pronadivit sa; nemohl sa pronadivit (dosti nadiviti).

prosík; dál sa do prosíka (nebo do prošáka), jal se prositi.

prúd, místo v řece, kde voda proudí = brod.

prýšč, euphorbium.

přeběhati; všecky dvory přeběhali (hledajíce).

přebírat nohama = předrábiat, s nohy na nohu přeskakovati na př. při tanci, zimou a p.

předek vést, předním býti.

předvčérajšky = předevčírem.

přehodit, přeměnit; semeno; přehodit si chuť.

přeje si, hoví si.

překřtěný žid = pokřtěný.

přemřet zimou.

přenocovati, v. trans.: někoho.

přesílený; kraj nebył ešče přesílený ludstvem = přelidněný.

přesvědčenosť; co sa toho týče, to já mám přesvědčenosť (jsem přesvědčen).

přeškobrtnút sa, převrátiti se: sklénka se přeškobrtła.

příbuzenské názvy nejsou četny: tatíček, maměnka; bratr, sestra; staříček, stařenka (dědeček, babička; — staříčké, u staříčků); bratranec, sestřenica; strýček, tetička; svagr, švagrová. — Tchánovi se říká „tatíčku,“ tchyni „maměnko,“ za *vnuk* se říká syn synů atd. Hochu se říká *ogara* (val. ogar), ogarec, ogareček, chlapec; 14—20letý jest *chasník* nebo poněkud obhrouble *ohnaš*, pak je z něho *chlap*. Děvčeti říká se *cérka*, dospělé dívce *roba*. *Dívka* jest děvečka služebná. — *Chlap* a *roba* nemá do sebe nižádné příhany, každý dospělý mužský jest chlapem, každá dospělá ženská robou. „Naši chlapi sú v lesi“ praví hospodyň o svém muži, dospělých synech a služebném pacholku; „naše roby sú na poli“ praví hospodář o své ženě, dospělých dcerách a o dívce služebné. — Cizímu hochu říká se *synek*, malému *syneček* („čí si synečku?“), cizí holce *cérka*. V dědině každý hospodář jest *strýček* každá hospodyň *tetička*. Kdo chodí po městsku jest *pantáta*, ženská *paňmáma*.

přichýlit dveři, přivříti.

přijít; dybych byl věděl, do čeho příjdu! (jak pochodím). Ne-

může mu přijít na méno (nadává mu). Je jeho známý a příjde mu přítel (je s ním spřízněn). Polovička stromu (coll.) přijde ven (vykope se). Co ti z toho příjde? (jaký užitek?) Když na kerchov vlézl, přišél mu strach. Přišlo mi ít kole rybníka.

příky; šél příky polem, na příč. Dělá mu všecko na příky (na příč).

přítazek, lavečka přes plot, kudy se přelézá.

přísada, sázenice zelná.

přiškvrknút, připáliti se.

přítalúpit sa, přijíti z nenadání.

psaný; mám to psané (černé na bílém). Co není psané není dané.

ptat, žebrati; nádeníky ptat (najímati). Chodí po ptaňú (po žebrotě).

pučňat, okna, dveři pučňajú od mokra, sú napučňalé.

pucheřina, měchýř.

pukač, bouchačka bezová.

pustatina, pustina.

pustý chlapec, rozpustilý.

putina, úponka fazolí, chmelu a pod.

R.

rác, trumf v kartech. Už věděl čeho je rác = kolik uhodilo.

racovat, trumfovati.

ráčiti, jezte a pijte co hrdlo ráčí. Jedli a pili co duša ráčila, co srdce ráčilo.

rakůvky, račí oka.

rana; na ranu, na jednou. Je ho rana = je tělný, silný v těle.

ražný, prudký; voda, jizda. Jede ražno. Náš chlapec je ražnější (silnější).

róchat bičem, praskati. *Vyróchat* někomu, vybiti. *Róchł sebú* o zem, udeřil. Róch!

rok; k roku chovat prase, které se toho roku nezabíjí, nýbrž příštího.

rónit; zrónil jabko, udeřením shodil. *Ráňá* hrušky, háže po nich.

rozbytovat něco, promarniti.

rozčápit sa, postaviti se nohama od sebe roztaženýma; *rozčápený*, kdo tak stojí.

rozčesnút strom, rozštipnouti ve dvé vstoupením opačným směrem na haluze. Vůl sa rozčesł, vytknul si nohu v horním kloubě.

rozdaovat sa, křičeti hubou otevřenou; *rozdava*, *rozdávený*, kdo křičí na plnou hubu; *rozdaovat* hubu, do kořán otvírati; *rozdávená* huba.

rozdrobit pěťák, proměniti na drobné.

rozebrat; už sa nám dřímalo a vy ste nás tak pěkně rozebrali (zpěvem, vypravováním), rozebírál ho, aby si z toho nic nedělál (těšil, domlouval mu).

v rozpust (křicet, krast) náramně, bez ostychu.

roztodivný, rozmanitý, všelijaký.

rozum; všeci byli na rozumě.

rubisko, místo v lese, kde právě stromy na drva pokáceny.

rudař, kovkop.

rútit sa, řítiti se.

ryčat, téci, pršati: voda ryčí potokem; tam ryčí! (prší); dobře si rýkło (popršelo).

rynščák, stříbrný rynský.

ryšavina „Kačenko *ryšavá*, nesedaj podle mňa, ať tvé *ryšavíny* nepadajú na mňa“ (Píseň).

Ř.

řeč; byl sem s ním v řeči.

řečnovat, mluviti.

řiček, zitřek.

říkat, čísti. Co to říčete? (čtete). V tech knížkách je pěkné říkání.

řkúcí, „dyby býl nejaký řkúcí (špatný), nepřijali by ho do obci.“

řujnosť, bujnosť, nezbednosť.

S.

sám v sobě, echt.

samtat (cu), a *somlat* (lu), praví se vlastně o zvláštním bekotu mumlavém, jímž se ozývá hovězí dobytek, když trávu plnou hubou škubaje bude znepokojován; pak = brblat, škamrat.

sběrky, ovoce se stromů napadalé a posbírané.

sbíhat koho, shledávati koho.

sec, kdo seče (č. sekáč; toto znamená nástroj, kterým se seká řepa, brambory a p. v korytě dobytku).

sedlatá husa, černá a bílá na lopatkách.

sejít sa; dobře sa nám to sešlo, šak sa ti to kdysi sende (hoditi se).

shodit; shodil 20 kr. na lokti (slevil). Nechtěl sem jim toho shazovat (abrathen; haněti). Shodit s úřadu (složiti). Jezuité byli zhodění (zrušeni).

shrkli sa kole něho, sběhli.

schlubný, chlubivý.

schod, na schodě měsíca (poslední čtvrť).

schytíl sa a šel (sebral se).

skartit něco, skartilo sa mu to, nepodařilo se, co zamýšlel.

skład, pole orat do składu, prostředek zvýšený a oba kraje zníženy, bez brázdy. Jinde říkají „na převah.“

skládat sa na koho, spolehati.

sklépek, prostor mezi kamny a stěnou. „Za sklépek“ se dává náčiní.

sklúzat sa, schovávati se.

skoro, časně; skorý, ranný: skoré ovoce.

sletět, spadnouti: zeď sletěla. Sletél s hrušky. Ať nesletíš.

slypnút jídlo, s chutí sníst.

slyšet, čut smrad, cítiti.

smotłacha, špatné obilí, v němž jest mnoho trávy. „Je to sama smotłacha.“

smek, skok; na dva smeky.

smék sebou! = hop dolů!

smyslél si podívat sa tam, „napadlo mu.“ Co si smýšláš? (vymýšlíš). Ja di, nesmýšlaj si!

snět, peň,

spáčit sa, den Kauf rückgängig machen.

spakostit, pokaziti.

spara, po sparách chodit, herumstrabanzen.

spírat sa s kým, hádati se. Nespíraj sa (nehádej se).

spravedlivý, opravdový, skutečný.

správně to kúpíl, lacino.

spravit sa, obléci se; *rozpravit sa,* vyzvléci se.

srhký i *srvký:* konopě, len, plátno (= hrubý, tvrdý, op. povůlný); chléb, ovoce (= trpký, nepojícný, jmenovitě plané hrušky); *kaša* srhká (= nemastná).

starý; na staré leta tře bídu. Dočkal se starých let (ne „vysokého stáří“).

starý krám, ve kterém se prodává šatstvo obnošené. *Staré krámy,* Tandelmarkt.

stát; na tom nestójí (nezáleží). Jem' na tom nestójí nic, má peněz dost.

stodoła má dva *přístodůlky* (perny), jež od *mlatevně* (mlatu) dole ohrazují *stranice* (též *srub, srúbení* zvané). V obojím srúbení u prostřed upevněn jest trám, „puntový slúp,“ jenž podepírá „patra.“ Vráta jsou dvoje, přední a zadní, otáčejí se v dolním prahu na čepech, *zdířkú* železnou obitých, *běhúny* zvaných; horní prah jmenuje se *helmo* (nadvrátí), v něm otáčí se čep dřevěný. K větším stodolám přistavena jest po boku jednoho přístodůlku *plévňa* (plevník) na plevy a ohrabky. *Zboží* (obilí) jako *réž* (žito), *žito* (pšenice) a j. ukládá se do přístodůlků v *brstvu. Načiní mlatící:* cepy, hrabě *a*) řídké (= posádní) *b*) husté, řičice a to *a*) ohrabečnica *b*) hrachová *c*) *stoklasná d*) kúkolná *e*) prachová; ohrabeční koš, vějačka (lopata široká a hluboká), smrďénka (smítěnka), jíž se obilí „sháňá.“ Cep skládá se z hůlky a z cepu, na obou jest na konci *ohlavek,* kteréžto ohlavky spojeny jsou svorou. Ohlavky přivázany jsou *švihy* (tenkými řemeny) v *zábradky* neboli *zářezy* (vruby).

Když se mlátí, snopy položí se na *sázku, stranujú* se, obrátí a stranují zase. Snopy takto ostranované slovou *stránky.* Je-li obilí vazké nebo vůbec „nepúščá,“ tedy se ještě hůlkou snop *klasnuje.* Když je ostranováno, snopy se rozhrabou a „mlátí se“ na sázce od posáda na levo, pak se „vytřípá,“ dlouhá sláma sváže se v *otépky* (han. oklípky), pomrvená se ještě „přemlátí,“ aby neostaly *kožuchy* (zrno ve plevách) a sváže pak ve *mňaténky* (han. mrvénky). *Ohrabky* (rozdrtěné klásky a p.) *osejú* se na ohrabečnici a dají do koša ohrabečního. Obilí posádníma hrabiama shrne se na *posád* (na hromadu v pravém koutě zadním). Když je posád dosti veliký, nastane *vítka* (na větších statcích *sbírka*). Obilí vějačkou proti větru se háže, pak smrďénkú sháňá (t. j. všeliká neplecha s něho smítá), potom se odejme *zadek* (pozadek, zadní), a *předek* (přední) se *cídí* na říčicách po pořádku jak svrchu

vytčeny byly počna od kúkolnice. Co přes říčice přepadne slove *podříčičné* (chudé zrní, semýško všeliké; to je drůbeři); na říčici zůstávají *shonky* (klásky a j., dostává se též drůbeři).

stonek, když se drůbež z peří oškube, zbývají ještě stonky (péra nevyvinutá).

starat sa, slépka sa stará, když chodíc po dvoře pokvokává.

strana; chytil sa lehkéj strany (stal se lehkomyslným, nepořádným). Já vám to jinou stranou vynahradím (jiným spůsobem).

strážit; vystrážil ho, kam chodí (vyšpehoval).

struk, lusk; koll. strúčí.

střapec, Quaste, Zotte.

střapatý, zottig, zerzaust; *střap, střapál,* dítě kučeravé.

střapit sa na koho, ježiti se.

střechýl, rampouch.

střela; první střela piva načepovaného je kalná.

střelit, udeřiti; tak ťa střelím; kůň ho střelil kopytem.

střínit; voda sa stříní (dělá se led).

střížeha, Höhenrauch.

sucháři, suché roždí.

suk, uzel, člověk svéhlavý, neústupný: to je suk!

súkrvica, talov.

súmez (masc.), široká meze mezi dvěma poli křovím porostlá.

súmezek, hranečník, hraneční kámen.

súporný, nesnášelivý.

surdík, malý, neúhledný pokojík.

sypat sa; posypu sa (pospíším si), ten sype! (pospíchá). Obilé sa sype (metá se).

sväčet, slušeti. Pěkně mu ten kabát sväčí.

sväčný, co sväčí. Nenos toho' není to sväčné.

svět; je to kus světa! (kus pole). To je kole dědiny světa! (mnoho polí). Do N. je kus světa (daleko). Přišel ze světa (z ciziny, z vandru). Šel do světa. Vynadál mu pod světem (škaredě).

sviňa, Hemmschuh.

svítný; může ťa byt svítná haňba.

Š.

šarapatky, zadek saní; svezl sa na šarapatkách.

ščrčný, tržný, kdo se do všeho plete.

ščúplý, štíhlý.

šemořilo sa, bylo trochu světlo.

šidlavý, co šidí, klame. Šidlavá nádoba, do které méně vejde než by myslil.

šklhat sa, klouzati se.

škňúrat, winseln; uškňúřený, škňúra, kdo často šknúrá.

škoda, „kráva ide do škody," do obilí, kde škodu spůsobí.

škoden „tú cestú su škoden dva zlaté," utratil jsem ne ve svůj prospěch.

škrošňa, skříně.

škrtit sa, namáhati se. Nač bych sa škrtíl na cizí lidi.

škrtoň, lakomec, jenž „škrtí groš.“

škřeček, říká se člověku zlobivému: Ty škřečku!

škřéhnit, vřeštěti.

škřítek, vlasy na čele jako vylíznuté.

šlechta, ploský kámen, deska kamenná.

šmatlat č. šmatlat; vyšmatlané boty (ausgetreten).

šmignút, uřezati, udeřiti prutem. Šmigł se do prsta. Ušmigł si prut. Šmig ho; vyšmigat, vybiti prutem.

šmigec, smyčec.

šňůra, ve hře, peníze, o které se hraje.

šobříat, mingere cum strepitu.

špruček, mrštný hmyz ve studánkách žijící; též o dítěti mrštném.

šrajdovat, saně, vůz šrajduje po kluzké cestě, když s kolejí se vysmekne a šourem jede.

šráky, kšandy.

štabárat, hřmotiti.

štragat sa, líně, nemotorně jíti.

šúkat sa, po malu pracovati.

šúkavý, kdo pomalu pracuje; šúkavá práca, které neubývá.

šurpivý; šurpivé ovoce, šurpáň = peršavý.

šústnút, udeřiti prutem; šúst ho!

šušeň 1. v nose 2. zbylý květ na jablkách a hruškách, 3. saze na světle.

švidrat, šilhati; švidravý, šilhavý = švidra.

T.

táhovitý, zaeh (maso).

tak; tak tak že sa udržál. Dyž tak, tož tak (volenti non fit injuria). Dyž nechceš, nech tak (lass bleiben). Tak ťa lepnu, tak ťa řiznu! Tak sem sa lekł (velice). Bez tak (bez toho). Tak dva roky býl u nás. Dyž sem býl tak rok v Holomúci. Do tak roka nebude. Přijděte tak za hodinu (asi).

tatar, karabáč.

těhnit sa, tísniti, tlačiti se.

těrcha, tíže, břemě.

tlaščet, mokrý bot tlaščí, raci tlaščíja.

toporo, Hackenstiel.

trati sa, hubení.

tŕčet, klúč trčí v zámku (jest zastrčen). Kde dotúď trčíš? (vězíš).

trosky i *trusky*, muší a housenčí vejce.

trudovačky, švestky strudovatělé (rumpy, korbele, houseři).

truhla umrlčí, rakev.

tržný, kvapný do čeho.

truskavec, jahoda tvrdá, v poli na mezi rostoucí.

třešča, člověk potřeštěný.

túlka, potulování.

túžit sýr, lisovati. *Tužák*, lis na sýr.

tvrdý: práca, spánek. Učí sa tvrdo. Je tvrdo o groš (zle). Je tvrdý na zimu (otužilý).

U.

ublížit; ublížíł si, má v sobě ublížené (od práce, natážky).

ubyt. Šak ťa neubude! Což by ťa ubyło? (kdybys to neb ono

udělal). To ubude (geht an). O chlebě a vodě dlúho neubude (existieren). Na tom ubudu (mám dosti). Može na tom ubyt (přestati). Na samé sláměubude dobytek neubude. Noci sú chladné, že nelza venku ubyt. Trnky už by neubyły na stromě (jsou už zralé, tedy by buď opadaly nebo by je někdo cizí otrhal). Je to na ubytí (může na tom přestati). Včil nic neubude (neobstojí, ukradnou to).

udrhnút sa, zalknouti. Kráva sa udrhła jabkem. Kašle až sa udrhuje.

uhodila dvanástá, udeřila.

uhovět komu, po vůli učiniti. Řemeslníci se ptávají, zdali „uhověli," svou práci po vůli zákazníkově vykonali.

uchodit; fajka uchodí, je někde puklá, tak že vzduch někudy uchází.

uchytit komu co, vyrvati. Uchýtali si to (rvali se o to).

ujat, plátna, sukna a látky vůbec *se ujímá* (když je jí mnoho), mouky, hrachu a p. *se ubírá*.

ukázat, podati; ukaž ten klobúk! Neukazuje mi to nikady (netrefuje se).

ukonat, unaviti; ukonaný, unavený.

ukrutečný, ukrutný, náramný.

ulíbiło, uráčiło sa mu, odhodlal se k něčemu, jako by milost prokazoval.

unovat, trápiti: Hlad ho unovál. Je všecek zunovaný.

upřél sa na to, rázně se odhodlal.

úročité svátky, výroční.

uskočit. Dvě kopy nám uskočí z našeho počtu, o dvě kopy bude méně, nežli jsme počítali.

ústava, ein Complex von Gebäuden. Tam moselo byt ústavy velice moc.

ustřihnút si na co, „dáti si záležeti." Na to si ustřihnu.

ušípaný, umouněný; ušípané = prase.

ušmúraný, špinavý ve tváři. Umyj sa, si ušmúraný. Má ruce ušmúrané.

utrefit komu = uhovět.

úvala čeho, mnoho, síla čeho.

uzel, uzélek; svázál šaty do uzélka (Bündel).

užit; na to ho neužije (nehodí se, nemá náklonnosti k tomu).

V.

valach, stroj na cídění obilí, fukar.

valihrach, říká se dítěti silnému, jež při chůzi se klátí s boku na bok.

valit někam, pospíchati, voda valila přes cestu, tekla potokem; valil do foroty, jedl, pil přes moc.

vaz, jilm.

vazký, vlhký, mokrý: půda, komora, obilí. Na rolú je vazko.

včilejško, včéra o včiléjšku = o tomto čase.

na *večérku*, k večeru.

ves, řezníci chodí „do vsi," když

si vyjdou do některé dědiny koupit dobytče; sice vždy *dědina.*

vesno, jaro; na vesno.

vespust = v rozpust.

veta; bude veta (zle). Už je veta.

víckrát a víckrát ho neuvidíte (nimmermehr).

vláčit, pták vláčí (na hnízdo nosí).

vlomíl sa do toho, vložil se v to.

volat, jmenovati. „Já sa volám Hodný.“

volavý, pták, jehož pomocí ptáčníci jiné chytají.

vozička, klouzačka, na níž se chlapci „vozíja“ (klouzají).

vrátit koho, přiměti, aby se vrátil.

vrzgolit, vrzgotat, vrzati na hudební nástroj: vrzgolí na varhany.

vrždět, skřípat; sníh vrždí pod nohama.

vržení, boule.

vstúpit v něco, vložiti se.

po vůli; jed, pracuj po vůli.

vybombovál si! špatně pochodil, nic z toho nemá. Na tom baranu málo vybombuje (vydělá).

vybyt koho ven, vyhnat. Vybýl zkoušku („odbyl“ (!). Vybýl si robotu, trest, nemoc.

vybývá něco = zbývá.

vydělat něco = vyndati; tak: sdělat (sundati), oddělat (odstaviti).

vyhnálov, vyhnanství; su tu jak na vyhnálově (osamocen).

výhranek, vyhrané peníze.

vyhúcat cestu, vyjezditi.

vyjevený, přiběhl jak vyjevený, šílený.

vyjíti; vyšél dobře při zkoušce, prošel.

vyjímka, poslední brázda na záhoně, kterou se záhony od sebe oddělují.

vykazovat, vykazoval, že... vypovídal před svědky, na soudě a p.). Vykázat peníze (vypověděti). Vykázál všecko, vykázál sa ze všeho („zodpovídal se“).

výkladní trh. „Ráno je trh na dobytek, odpoledňa výkladní (na zboží kupecké).

vykúšál na něm, kde peníze má (vyzvídal).

vylupnút sklénku piva, jedním douškem vypiti.

nevymáchaný; „má hubu nevymáchanú,“ říká se o tom, kdo neomaleně mluví.

vynášat; mosí tak dělat, jak mu vynáší.

vypit; ptáci proso vypili.

vyprúcený; dům je vyprúcený, bočí se, je na spadnutí.

vypručovat sa, bočiti se pýchou.

vyráčit; sen sa mu vyráčil, vyjevil.

vyslečený, bez obleku jest, kdo je bez kabátu nebo vůbec bez šatu svrchního.

vysočizný, velice vysoký.

vyščuhraný chléb, vyschlý.

vyškobrtnút sa, vyšinouti se.

vytřípat komu co, vyčítati.

vyťalúpit sa, z nenadání se vyskytnouti.

vyvěřiti si co u koho, na úvěr vzíti; *zvěřiti* komu co, na úvěr dáti.

vyvést, spáchati. Chlapci nevy-

vádajte, nebudte rozpustili. Ptáci sa vyvédli, mladí ptáci vyletěli z hnízda; takoví mladí ptáci z hnízda vyletlí slovou „vyvedenci.“

vyvetit sa z čeho, vysvoboditi se.

vyvrznút z čeho, vybřednouti z nesnází.

vyzíblý, hubený od nemoci neb od bídy.

vyzimovat; obilé vyzimovalo, vyhynulo zimou.

vyzpívat komu, vyznadávati.

vyzpytovat čemu. Tom' člověk nevyzpytuje (Auf den Grund kommen).

vyzvihnút; vyzvihli novú hospodu (zařídili).

vyžit z nemoci, okřáti.

vzíti; nevím, co si to vzál za zvyk. Vzál na něho zlosť.

Z.

zábarka, záminka.

zabit; to ho zabilo, přivedlo na mizinu.

zabrat sa; ona sa nad tým zabrała, nahm sich zu Herzen.

zabyt sa někde, zameškati se.

zafraňhářit, začachrovati.

záhončlivý, přičinlivý, kdo si umí peníze vydělati.

zajít; noc, tma mne zašla v lesi.

zakládat; květ zakládá, přerozuje se v ovoce.

základka 1. přípřež na pomoc, když někdo vyjeti nemůže 2. sázka (Wette).

zákopa, příkop.

záluplivý, dřevěná nádoba (putna, čtvrť), která má zálupy, záděry.

zakráčat, dycky to zakráčá (zastává, omlouvá).

zámraz; žito seté na zámraz, když po zasetí hned zamrzne.

zamžít oči, zamhouřiti; oči zamžíté.

zaonačit něco, popraviti, ozdobiti.

zapalovat sa; což sa budu zapalovat (usilovati, drápati). Co sa o to tak zapaluješ?

zápečky, f. pl., hrušky nebo trnky v sušírně „zapečené,“ na polo usušené.

zápolé, mírná hádka; miél s ním zápolé.

zaratit něco, založiti, ztratiti.

zarovno, zároveň.

zarúšat šaty, zamokřiti rosou.

zastat; zastane prácu nech je jaká chce (= je s práci).

zážívný, kdo si umí živnosť vyhledati.

zavést; když sa syn žénil, zavédł mu otec chałupu (věnoval, odručil). — Zavédli sa, jak by chtěli neco kupovat (= přišli do domu s tou záminkou.

zaviadnút; obilé zaviadne, dyž je sucho.

zavrhnút sa; molé sa zavrhli v kožuše. Stokłas sa v zemi sama od sebe zavrhne (tak o každé nepleše).

zbačit něco, uznamenati.

zbyt; pachołek zbýł u hospo-

dáťa ai na druhý rok, nemohł tam zbyt (ubyti).

zdařit sa; dyby sa vám tam zdařilo ít (přihodilo).

zdát sa; co sa ti nezdá! (co ti „napadá“). Ani by sa nezdálo (ani by nepomyslil).

zezulena, plevel jetel mořící č. povázka.

zhlaň, prohlubeň v potoku, kde se voda točí.

zhlédnosť; nemá zhlédnosti na chudobné.

zhniłoch, lenoch.

zingnút; rana (střelná) zingła; udeřiti; zing ho!

zjevit; nechťél sa zjevit (prozraditi).

zkýšťit sa; mléko sa zkýšťí, srazí (promění v „kýšku“).

zlatenica, nemoc žloutenice.

zlehknút, státi se lehkomyslným.

zlý jest iratus (rozzlobený); malus jest *nedobrý.*

zmlet sa; cosi sa zmele; stane se).

zmudrovat; jak bych to zmudroval? (chytře navlekl).

značit; už toho málo značit (znáti). Pták sa v povětří značił jak černý puntík.

zňá tu cosi, tlí; pozňaný kabát.

zohavił sa na pentličky, ukradl je.

zona, plevy konopné.

zpajznút, kradmo vzíti.

zpučňat, zpučňalé dveři, okno, aufgequollen.

zarúděná díra, zacpaná nečistotou, blátem etc.

zužitkovál všecko, prožil, probil.

zvodonč, -če f., brázda přes pole na svahu položené šourem vedená, aby voda odtékala.

zvořeň, svor (Vorstecknagel).

zvrtnút sa s čeho, spáčiti se.

Ž.

žabina, žabnice, mušle.

zgŕňat, lakotiti.

žír, co se dává drůbeži.

žírka, žraní při dobytku táž nemoc, která při člověku hryzení, moření slove.

živačit sa, bídně se živiti.

živnosť si kúpit, domek s polem.

živý; o živý svět bych toho neudělál. Živú mocú chťél to mět. Dál mi toho živú krapečku. Živý (živá) nevím, kde sa poděl. — Pravě tak ve stč.: Kam sě podě, živ nevědě (Výb. I. 142). Tehda Eustachius nevěda živ co učiní, bral sě do dalekých zemí (Pass. 931).

žížlavé (žížlivé) uhlí, řeřavé.

žmolit; co to žmolíš? (jíš).

žuchłat chléb (o bezzubém).

žvachłat, pleskati, klevetiti; *žvachła,* kdo mnoho „žvachle.“

Eufemismy.

Z hojných eufemismů, jichž lid v řeči své užívá, probleskuje jemná mysl, mravní ušlechtilosť tytýž i úzkostlivosť náboženská. Co lid považuje za nepěkné, za nespůsobné nebo za hříšné, to nerad označuje jménem svým, nýbrž jiným buď jemnějším buď pojmově nebo zvukoslovně příbuzným. *Láti* neboli jak praví Čech případným homonymem „sekerou házeti“ jest lidu našemu tolik co „hřešiti“ *κατ' ἐξοχήν*, jako *zlodějem* jest, kdo krade. Kdo laje škaredě, ten „hřeší“ a zlolajce okřikuje se slovem „nehřeš!“ „Vyhřešiti“ někomu znamená vyláti. „Zahřeší-li“ kdo komu, není-li „člověkem bohaprázdným,“ slyšeti na nejvýš: „hromský chlape, milionský chlape!“ „Zatrápený“ (zatracený), „neščápený“ (nešťastný) „chlapče!“ „*Sak* na ryby,“ k čemuž se ještě přidává „koš na raky.“ Toliko z hovadského kletí maďarského zabloudilo až v naše kraje „basama lejky,“ užívané též u věrném překladě slovenském. [1])

Jména *ďas, ďábel, čert, šlak* u výkřiku pozměňují se zvukoslovně, nebo užívá se jmen jiných šťastnějšího zvuku, nebo jinak se označují: ba *ďácha*, ba *šmaka*, ba *bláhúta*, ba *hřícha*, ba *lileckého*, ba *černého! Čechman* to vzál! Zpomínál toho „zlého.“ — „Dostanete 500 zl. za ovoce.“ „Ja dostanu Boha!“ — I „streľa“ cítí se ještě za střelu Perunovu, pročež říká se raději eufemisticky „ba *strechu.*“ [2]) Ano i té *vodě* lid náš se úzkostlivě vyhýbá, říkaje raději: „vem to *hoda!*“ Místo jiného neštěstí přeje toliko „bodaj ťa hus zadní nohú kopła!“ Podobné eufemismy jsou: na mu *duchnu*, na mu *kušu*, na mu *milú milovanú*, na mu hříšnú. — „Volál na svaté ména“ znamená, že křičel: „Ježíš, Maria, Josef.“ — „Bozaj mne v *kapcu*,“ „ohrál bych ťa,“ známé i jinde eufemismy. — Praseti říká se „ušípané“ (= špinavé, zamatlané), vši jsou „hyd“ (= ohyzda), „přirození“ hanba lidská.

Mluví-li se o něčem nepěkném, přičiňuje se pravidelně „krom dobrých a poctivých lidí,“ za stara též „krom Boha,“ odtud „krombožinec“ (lejno lidské), kteréhožto slova užívá se též za prostonárodní negaci. [3]) Taktéž přidává se jako na omluvu, že zmíněno se o věci nepleché „odpusťte;“ tak vždy „vozíme, odpusťte, hnůj.“ [4])

[1]) Rozumí se samo sebou, že ani tu není pravidla bez výminky. Jsouť ovšem i tací, co si svým časem pořádně „zahřeší!“

[2]) Ze tvaru tohoto jakož i ze rčení „ba peklo“ poznatí, že též tvary ba *ďábla, kozla* a p. nejsou genitivy, nýbrž akkusativy.

[3]) Téhož původu eufemistického (zvukoslovně) jsou české „houby.“

[4]) Žertovně říká se též: „Co je váš muž?“ „Ja, odpusťte, švec.“ A píseň jedna počíná: „Odpusťte švec umřél.

Přirovnává-li se člověk pro své nepěkné vlastnosti k nějakému zvířeti, přičiňuje se „nepřimířaja“ (= nepřirovnávaje) nebo „krom duše:“ Chláme nepřimířaja jak hovado. Je hlúpý nepřimířaja jak tele. To je hovado krom duše.

Pojem smrti na uvarovanou zlého znamení označuje se slovesy eufemistickými: Až mne nebude, až mne nestane, dyby sa maměnka pominuli.

Základním rysem povahy lidu našeho jest opravdová, nelíčená zbožnosť. Svou nicotu, svou závislosť na Bohu projevuje lid velmi často výrazy rozličnými, jež se staly stálými úslovími v řeči jeho, aniž jsou proto planými frasemi. Na otázku, „jak se máte,“ odpovídá se pravidelně: „Jak pán Bůh dá.“ „Dobře, dyž dá pán Bůh zdraví.“ „Děkujíc pánu Bohu dobře.“ Tohoto rčení užívá se taktéž z pravidla, když něco dobrého se stalo, něco zlého nestalo, když práce dokonána a p.: „Ale, děkujíc pánu Bohu, nic sa mu nestalo.“ „Děkujíc pánu Bohu, obilé už je ve stodole.“ — Slibuje-li kdo něco učiniti, nebo chystá-li se k něčemu, neopomine přidati: „kdo dočká,“ „dočkáme-li,“ „dá-li pán Bůh zdraví.“ Ustáleno jest tedy rčení: „dá-li Bůh zitra,“ „kdo dočká za rok“ atd. Taktéž ustálena jsou úsloví: „To było šťestí *od Boha*, že...“ „Šak si zdravá *od pána Boha*, co bědakáš!“

Tázán-li kdo, „čí je to pole,“ odpovídá, je-li jeho majetkem: „Moje a boží.“ — Má-li kdo čeho dosti, „má toho *do Boha, do vůle boží* t. j. dokud vůle boží jest. — *Boží* jsou též doby časové: Od božího rána, celý boží den, rok.[1]) Vzpomene-li kdo nebožtíka, vždy dodá: Pán Bůh jem' odpusť, daj nebe, věčnú radosť,“ a zakleje-li kdo sebe mírněji, přidává skroušeně: „Bože mi těžký hřích odpusť.“ Je-li kdo v nesnázi, praví: „Kde já *hříšný* tu budu nocovat.“ „Kde sa já hříšná poděju“ atd. — Na stůl sednouti považuje se za veliký hřích, protože na stole bývá „boží dar.“ Chleba tudiž ani odrobinky pošlapati se nesmí, co koliv upadne ho na zem, zdvihne se, ofouká i sní aneb hodí v oheň.

Nadávky, převzdívky a slova obhroublá.

Protivou eufemismů jsou nadávky a převzdívky. Nadávky jsou důležitosti nemalé, jde-li o poznání povahy národní. Ve mnohých věcech shodují se tu snad všichni národové (osel na př. sotvy as kterému bude vzorem moudrosti), v jiných však liší se charakteristicky. Nám na př. „ovečka“ vzorem jest pokory a trpělivosti ná-

[1]) Zajímavo jest, že *večeru* a *noci* epitheta toho se nepřikládá.

sledování hodným, kdežto Němci pro tytéž vlastnosti jest „dummes Schaf."

Ve které společnosti slyšeti mnoho nadávek hrubých a sprostých, v té zajisté nevládnou mravy jemné a ušlechtilé, a tak jest i s lidem a národem. Náš lid nadávek sprostých mnoho nemá, většina jich odnáší se ku mravním vadám a všelikým křehkostem, jež káry a posměchu zasluhují, jinými označuje se věc, jež není člověku po chuti, některé jsou též plodem prostonárodního humoru. Takovýchto *převzdívek* jest hojně a synonymika v té příčině znamenita.

Převzdívky dětské. Děcko již odrostlejší, se kterým se rodiče ještě mazlí jest *cagoň, korhoň, orgoň,* [1]) děcko ubrečené je *skřekoň.* Děcku pustému říká se: *hopsoň* (neposeda), *pustoň* (rozpustilec) *paskuda* (které svou rozpustilostí i škodu působí). *Škut* jest zavilec, zarputilec, *slota* malý darebák. Nejškaredší nadávkou, jíž se „pustoni" na vzájem poctívají jest *všiva, všivál. Rozumbrada* jest německý „naseweis."

Převzdívky mužské. Nejjemnější z nich, jež za často ani nejsou nadávkami, jsou tyto: *štverák, matěra, šelma vybíjaná, kostka, kostelník, mastikula.* Jmény těmito označuje se člověk vychytralý, „všemi mastmi mazaný," jenž snadno se vymotá z nesnází a svého prospěchu uhledí třebas i na škodu jiným. Jest to „ferina lišák" lidské společnosti. — Taškář hrubšího zrna, lhář a podvodník jest *kmín, portukál, šot, cigán.* [2]) *Balamuta* jest mluvka i taškář v jednom, rovnaje se úplně modernímu švindléři. — *Hlupák* vyznačen jest epithety přehojnými, jež takto se stupňují: *tuhela, měchem pobúchaný, Jan borový, roh baraní, trúba oléjová, hlúpé jelito, střevo, tele Machovo, trdlo, poleno, mrkva, mrkvús.* [3]) — Nehybu, nešiku, nemotoru označují: *kolohnát, čáčvara, mrňa, ohřebło, motovidlo, trnčák, majstr pipla* (fušer), *matlafús.* — Mrzout hněvivý a souporný má přívlastky: *návara, skřeček, somár.* [4]) Sprosták, surovec jest: *chaloň, halama, chebzoň, slivoň, chrapún, hřbet, pazúr.* [5]) — Člověk zevnějšku zanedbaného, oškubaný, otrhaný označen jest jmény: *pařilata* (který páře na sobě laty, záplaty, místo aby nové přišíval),

[1]) Synonyma uvádím od pojmu nejslabšího počínaje k mocnějším.

[2]) Cigán jest obecným názvem zpronevěřilce, lháře a taškáře. Slov „lhář, lháti" téměř ani se neužívá, vůbec mluví se: Ty cigáne! (= lháři). Necigaň! (= nelži). Ocigánił mne (= ošidil mne). To je cigana (= lež). Duší sa jak starý cigán.

[3]) Staří známi jsou ovšem také: osel, tele, hňup.

[4]) Vz. ve Slovníku „somlat."

[5]) Jmény těmito dříve páni měšťáci poctívali sedláky.

plezmero, *škuban*, *trhan*. — Na označenou člověka ostudného, protivného, nestydatého a p. užívá se podstatných jmen odtažitých a těm podobných: *dožera* (kdo „dožírá,“ dopaluje), *oštera* (kdo „ošteruje,“ dopaluje), *otrapa* (kdo trápí), *ostuda*, *špata*, *ohava*, *paluda* (který se paluduje, pobuda), *ošusta* (pol. poszust), *omasta*, *smotlacha*, *pluha* (vlastně = deštivé počasí), *nestyda*, *nehaňba*, *necuda*.

Jako sedláci nebyli u veliké přízni pánů měšťaků, tak i ti ševci, co jim šili boty od ševců „městských“ za rovny považováni nebyli, převzdívaliť jim „ňuhňálů.“

Žid slul dříve „prachél“ (prašivec), nyní jest „pantátou.“

Převzdívky ženské. Ženská, která si příliš hledí parády, jest „strojna“ (Putzdocke), opak její je „střap, střapál,“ jež chodí „střapatá.“ „Modlena“ označuje totéž co německé „Betschwester.“ Klebetnice jest „rechna,“ „kalabizňa.“ „Škrošňa“ (vlastně skříň, kterou nosí „kuřenčáři“ na zádech) znamená ženskou, která lenošně posedává. Baby tělnaté označují se jmény: *bechyňa*, *machna*. „Stará hachla,“ „staré ohřeblo“ jsou staré baby jedovaté. *Čava* (velbloud) je robsko škaredé, nepříjemné; *halda*, *chalachyňa* znamenají robska sprostá, nemravná. Ženské přihlouplé říká se „Rozinka Vachetkova.“ Přihlouplá osoba tohoto jména žila skutečně v letech asi dvacátých na Zlinských Pasekách, mladší generace nynější jí ani neznala, ale rod Rozinčin nevyhynul.

Zajímavy jsou převzdívky: *korhél* (Chorherr), *herpiška* (jeptiška), *abatyša*. Onen značí ochlastu, herpiška jest „erdek baba,“ abatyša „stará klepna.“

Avšak nejen osoby, i *věci* mají své převzdívky, mluví-li se o nich s nelibostí, s jakýmsi despektem. Tak na př. některé *údy těla lidského:* hlava jest *lebeň*,[1]) když zasloužila pohlavku, *palica*, když jest tvrda, neústupna, *kotrba*, když „je v ní sečka.“ Huba (ústa) jest *gambou*, když jest velika, nepěkna, a člověk jí obdařený jest „gambatý, gambál,“ *paščekou* jest huba prostořeká, odmluvačná; proto se říká: „Zavřeš tú paščeku!“ „Dostaneš po paščece.“ Kdo paščekou mnoho mlátí, jest „paščekář;“ *papula* jest huba vypasená, která hodně „papá.“ — Oči veliké, vyvalené jsou „šiše,“ nohy „hnáty, koty,“ ruce „paprče,“ prsty „pazúry.“

Převzdívky své mají též *oděv*, *nářadí* a *náčiní domácí*. *Staré šatstvo* jmenuje se „háby,“ *klobouku* ošumělému říká se *plzák*, není-li již na něm chlupů a je-li už hodně ušpiněný; *klapák* jest klobučisko staré, jehož střecha „klapí,“ dolů visí. Veliké *beranici* pře-

[1]) Od „lebavý,“ holý, holohlavý.

vzdívá se „kucma“ a kdo v ní chodí, jest „kucmák.“ *Ošumělý kabát* jest „kabaňa,“ *široké gatě plátěné* „pltě,“ *botám* velikým, nesvěčným říká se „hňápy,“ *obuvi* staré, rozedrané „škarbaly.“

Nábytek odrabaný jsou „staré zgarby,“ *peřinám* se převzdívá „báchory,“ starému křiváku (kudle) říká se „pajzák“ a *náčiní* kuchyňské jsou „střepy.“

Nechutná-li někomu *polévka*, *máčka*, *buchta*, *vdolek*, že nejsou dobře připraveny, nemastny, nebo že by raději něco jiného chtěl, slovou mu jídla tato: „poleva, mačura, buchár, osúch.“ *Jabko* nebo *hruška* zakrsalá, rudou spálená jest „šurpáň.“

Pole na strmé stráni, „hrdelné,“ neúrodné je „zdrap, hrb, strup,“ a *chalupa* stará, na spadnutí slove: „chajda, kuťa, poloma.“ České *herce* říká se „hliva,“ *koza* má převzdívku „prča,“ *kozel* „košut a cap,“ škaredý chrobák (brouk) jest „chrobaňa, škrobaňa.“

Ostatně převzdívky tyto neznamenají vždy věcí samých v sobě špatných, začasté užívá se jich i o věcech dobrých, mluví-li kdo s jakousi nelibostí. Tak nazve muž peřiny třebas nové „báchory,“ když vidí ana žena v nečas jimi se obírá: „zas ty báchory roztahuješ, poklič rači krávy!“ Nevrlému otvírá „paščeku,“ kdo sotva mukl atd. —

Témuž účelu slouží přípona *-isko*, jíž se velmi zhusta užívá: „Zas ty nožiska roztahuješ?“ „Nemožeš si ty ručiska umyt?“ „Daj tom kravsku žrat, ať nebečí.“ „Vyžeň to psisko.“ „Už to kočisko zaséj králíka sežralo“ atd.

A jako jmen podstatných tak i *sloves* hojně se užívá na označenou děje nelibého, neplechého, nemírného a p. I v této příčině synonymika jest velmi vyvinuta. Kdo v nečas mluví nebo pleská věci nerozumné, ten „plká,“ jest „plkoš,“ „uplkaný;“ „prdolí,“ jest „prdola,“ „uprdolený“ a ženská taková jest „prdolena.“ „Nevdákaj!“ okřikuje ženu muž, stará-li se pořád, jak bude dále. Kdo neustále o jednom mluví, ten „pořád o tom koleduje, klábosí, kalabizňuje, łamúzgá,“ kdo má hubu nevymáchanou, ten „křápe.“ — Rechna „rechní,“ sápati se na někoho jest „békat, skřékať,“ „skřékni na něho, dyž neslyší!“ — Kdo se vadí na veřejném místě křiče nesmírně, ten „sa rozdavuje (je rozdávený, rozdava), hylásňá, zvoříňá,“ a komu kdo náležitě vynadal, tomu „vyzvoříňál.“ — Děcko ubřečené „cébí sa, dává sa do cebíka, je ucébené“ nebo „sa ogebuje, je ogébené,“ činí-li to starší člověk, tedy „škňúrá“ a je „škňúra.“ Kdo se má ku pláči, ten „dělá pekáč, má hubu na pekáč.“ Směje-li se kdo potměšile, „ščúří sa, ščéří sa,“ „má hubu oščéřenú.“ [1]) Kdo se směje

[1]) Tolik co otevřenu, říká se též „dveři oščéřené.“

na hlas, ten „sa oščeřuje," a vysmívá-li se jiným „vyščeřuje sa, dělá si výščeřky." Smáti se nezbedně, nespůsobně (cachinare) jest „chlachýzňat sa."

Tančiti nepěkně, v nečas anebo vůbec pozorovateli nemilo, jest „hépat (vl. skákati), pytlovat sa, trdlovat sa." Kdo hltavě, nespůsobně jí, ten „cúhá, pere, džgá do sebe;" „spažerkuje, spatúhá" všecko, kdo není vybíravý. Požívati nestřídmě nápojů lihových, neb i vodu nespůsobně píti jest „dut, chlámat, slopat" [1]) a ožralec jest „ožrala, ochlasta, ochlama." Kdo nemírně spí, ten „kyše, hníje," jest „kysáč, ukysaný."

Uvelebiti se někde jest „usádlit sa," seděti v nečas jest „lapět, skřečat, čučet." „Co sa's tak rozkřečál" praví se tomu, kdo se nemá k odchodu; „kde tak dlúho čučí, trčí" (vězí), „začučél sa kdesi." Kdo má chůzi zdlouhavou, kdo plete nohama, ten „sa glajdá, gramle,[2]) rajdá," jest „glajdavý, gramlavý, rajdavý," kterážto slovesa vlastně označují zdlouhavou a nepěknou chůzi volů; „rozglajdaný" znamená tolik co něm. „schlampet." Nemilí hosté „sa z izby vykasali," „vyštragali." „Už sa štragá," jde si pěkně zvolna maje pospíšiti. „Vyťalúpíl sa," vyskytl se z nenadaní, aniž ho třeba bylo, „přiťalúpíl sa," připlichtil se společník nemilý.

Lenoch „sa šúká, je šúkavý, [3]) ochúňá sa (okouní, nemá se k dílu), pelencuje sa kole uhlů, paluduje sa, přesúšá sa po poloch a po zahradách. Kdo hledá co neschoval, ten „ňúrá, zbłýňá, zglýňá."

Synonyma.

Synonymika jest posud nejslabší stránka naší lexikografie, slovníky naše i mluvnice příliš málo k ní přihlížejí a v samostatném spracování neučiněno posud ani skrovného počátku. Tím se stává, že spisovný jazyk náš čím dále tím více chudne a hubení, syntaktické vazby, jimiž jeden a týž úkon ovšem s rozdíly patrnými se označuje, secvrkují se v jednu a to za časté chybnou, přesné vazby slovanské vytrácejí se zůstavujíce místo všelikým barbarismům, nebo pletou a matou se nerozumně. Slova synonymná stávají se nám zbytečnými, kdekoli Němec jich nemá a jedním slovem pro kolik pojmů dle našeho názoru rozdílných vystačuje, kdežto synonymů německých svými nahrazovati neumíme. Synonymika však lidu našeho jest posud velmi

[1]) Vlastně dobytek slope a chláme.

[2]) Polsky „gramolicz się."

[3]) Též práce je „šúkavá," když jí neubývá a člověk své síly při ní rozptyluje; práce „sporé" také neubývá, ale do té třeba se pořádně zapřáhnouti.

hojna i rozmanita a zajímavo ve mnohých příčinách pozorovati, jak bystře, jak neomylně lid u věci té rozeznává i rozlišuje. Zde však o synonymech syntaktických a takových, jež za podklad mají slova i jinde známá a vůbec užívaná, šířiti se nemíním, odkládaje toho ku příležitosti jiné; uvedu toliko některá synonyma slovná, jež mi se maně naskytla.

Podívejme se nejprvé na pana kmotra z mokré čtvrti. Neděje-li se to často a není-li toho mnoho, domácí jej omlouvají šetrným eufemismem, že se kdesi „zapotrošil.“ Někdy se i pořádnému občanu přihodí, že „má drbku, drbu, je drbnutý,“ když jich několik „vysmolil“ nebo „vytrúbil.“ Ale když „sa nadájá“ v hospodě, když „sa navalil, je navalený,“ pak má již „haraficu, je zpitý na matěru, na motyku, jak mol, jak snop, má kaňu jak trám.“ — Jsou také pijáci, co dlouhý čas dělají dobrotu, nápoje se třebas ani nedotýkajíce, ale najednou jim to nedá, seberou se a „verbujú“ v hospodě kolik dní po sobě, takoví lidé jsou „na božích cestách,“ jsou to němečtí „Quartalsäufer.“

Velmi hojna jsou synonyma na označenou pojmů *bíti, vybíti komu, dostati vyprásku:* gécnút, gécat, géc ho! (= žduchnouti), čepcovat koho, vyčepcovat komu, česnút (udeřiti: „tak fa česnu“), chlopit (chlóp ho!), vychlópat komu, křápnút koho, lisknút, liščit po hubě (lisk ho!), řiznút po hlavě (řiz ho!), škrábnút (škráb ho!), šmignút prutem (šmig ho!), žignút čaganem, strčit komu jednu, „takovú ti usuším!“ (vlepím), někomu vycasnovat, vycúhat, vyčesat, vydrat, vylátat, vylépat, vymlátit, vyohýbat, vyopálat, vyožíhat, vyráňat, vyróchat, vyřezat, vysmýkat, vystrúhat, vystřapcovat, vystřílat, vyšúpat, vyzpovídat, vyzvářat; vyspořádat koho. — Dostaneš mlatu, řezu! počkaj, ty dostaneš, nabereš, zebereš, obzobeš, vydržíš!

Také rány, jichž se komu dostává, mají hojnost synonym, buď dle místa, kam jsou applikovány, nebo dle jakosti děje, jímž se způsobují: buchanec (do zádů), glvanec (do boku), chlopanec (po tváři), kopanec, látanec; lepanec (po hlavě), liskanec (po hubě), oflanec (pohlavek), pleskanec, rýpanec, žduchanec. „Ščugélka“ jest rána do nosu nebo na čelo prostředním prstem silně vzpruženým o palec.

Z hojnosti těchto synonym netřeba však souditi, jako by lid náš ustavičně jen se pral! Jsouť to plody téhož ducha slovanského, specialisujícího a individualisujícího, který vytvořil též: *krájeti, řezati, stříhati, žati* proti německému *schneiden; datle, žlunu, zákorníka* proti něm. Schwarz*specht,* Grün*specht,* Bunt*specht; čížka* a *čečetku* proti něm. *Zeisig* a Meer*zeisig; buk* a *habr* proti něm.

Buche a Weiss*buche; vrbu, jívu, rokytu* proti něm. *Weide,* Saal*weide,* Palm*weide* atd. atd. [1])

Ostatně když některý těch nepříjemných synonymů hrozí, snadno utéci, jestiť toho spůsobů několikero: prsknút, zdrhnút, změtat, dát do kyt, zdírat, zděrovat, zdřhat, sypat, šrubovat.

Hluku, hřmotu kromě vůbec známých, zná řeč lidu našeho ještě tyto spůsoby: rumraj, łom, hamár (dělat hamáry), harvas, [2]) virvas, štarc.

Namáhati se má synonyma: natáhat sa, [3]) škrtit sa, hrdłovat sa, hrtúsit sa, hamplasit sa.

Mimo *zlobiti, hněvati* koho a p. říká se: domřzat, dopalovat, dožírat, ošterovat.

Německé „aufziehen" naši vzdělanci jinak vyjádřiti neumějí nežli doslovným překladem „natahovat koho." Lid náš i tu má tři ynonyma: podpalovat, podpichovat, podebírat koho. — Německé „aufsaeszig sein" lid vyjadřuje takto: sedł, ulehł na něho s hubú; jezdí po něm; smýká sa na něho, osapuje sa (toto oboje jest německé anfahren).

Obtěžovati koho jest: unavovat (pořáď mne unavovál, abych mu to dál), následovat koho, nalézat na koho, vytłúkat koho. — *Dorážeti* na koho jest: dosýpat, dobíjat, dorývat na koho.

Šaty může někdo: pokrčit, podłábit, pomrvit, požvachłat.

Homonyma.

Homonyma (slova soujmenná) znamenají věc dvojí, rozdílnou; *rak* na př. znamená zvíře i nemoc, jest tedy homonym. Kromě homonymů *slovných* jsou v řeči též homonyma *skladebná,* když jedna a táž vazba dvojí, rozdílný smysl míti může. Obojí homonym slouží prostonárodnímu vtipu a řeč lidu užívá ho často. Tak na př. přídavné jméno *dobrý* má význam dvojí, materialný (jablko je dobré) i ethický (dobrý člověk). Táže-li se tedy někdo, je-li *pivo* a p. dobré, odpovídají žertovně homonymem: „šak žádného nepobilo." Adjektivum, *hodný* znamená člověka řádného i velikého; řekne-li tudiž někdo, že ten a ten je hodný, odvětí se žertovně, že „bude hodnější (větší)

[1]) Činem tímto probleskuje podstatný rozdíl mezi národním duchem slovanským a německým. Slovan svým názorem rozptýleným, individualisačním jeví se větším *poetou,* Němec svým duchem souborným větším *myslitelem.* Z toho též plyne, že jazyk náš hojnosti slov alespoň v oboru konkretném daleko předčí nad německý, jenž často *pojmy nové* neoznačuje *slovy novými,* nýbrž *složeninami* slov již známých.

[2]) Slovesa: łomit, łomotit, hamářit, harvasit.

[3]) Natážka = namahání.

až uroste.“ Tážeme-li se někoho: „jak je ti?“ chceme zvěděti, jaké jest mu jméno; touž otázkou tážeme se však nemocného, jaké jest jeho zdraví. Táže-li se tedy někdo nemocného humoristy, který nemá právě ještě duše na jazyku: „jak je vám, strýčku?“ odpovídá žertovně: „Ja Josef, synku.“ „To je *život* bez rukávů,“ naříká si humorista. Vymlouvá-li se kdo, vyzván jsa, aby něco udělal, že *nesmí*, odpovídají: „*Nesměj sa* a pod.“ „Co sa zdá, to je sen,“ namítají tomu, kdo pochybnost svou projadřuje větou „mi se zdá, že...“ Odpoví-li kdo na vyhrůžku „*ó ja!*“ replikují „bez oja“ (oje). Řekne-li kdo „to nemožu vystát,“ namítají: „šak sedíš, což to vysed;“ nebo stěžují-li si: „to sme vystáli“ dostane se jim útěchy větou: „měli ste si sednút.“ K otázce: „kdo tě *ostříhál* (vlasy), odpovídá se homonymem: „Bůh otec“ („ostříhej nás Bůh otec“ atd.). Těší-li kdo koho, by se nestaral, že však má příbuzného farářem, ten že mu děti *zaopatří*, odpovídají, netěší-li se tomu: „Co by nezaopatřil, až budú umírat“ (t. j. svátostmi umírajících). Přichází-li kdo cizí do stavení, ani právě jedí, bývá pravidelně pozýván pobídkou: „podte s nama“ (t. jíst). Obyčejně se odpovídá: „Obědvajte s Pánem Bohem, Pán Bůh vám požehnaj;“ ale čtverák řekne: „Ja šak nikde neidete.“ Je-li komu zvykem vplítati v řeč ustavičně sloveso „povídám“ a nedochází v řeči konce, namítá se mu: „Pořád povídáte a přeca nepovíte.“ Když někdo něco poví nepříliš chytrého, „má nápady jak se starých schodů.“

Cizí slova.

Cizích slov, vyjma některé názvy řemeslnické, jména plodův a výrobkův cizích, není mnoho v řeči lidu našeho; avšak i těmi řeč lidu liší se na mnoze od jazyka spisovného. Některá slova cizí, v jazyce spisovném vůbec užívaná, lid nahrazuje posud svými vlastními. Tak „šos“ od kabátu jest posud *klínem*, dítěti spadají *čepky*, nikoliv německé „mandle,“ trefiti někam jest *uhodnouti*. Zajímavo jest pozorovati, kterak lid na označenou věcí nových vytvořuje si tytýž po svém názoru a rozumu názvy samorostlé, když jména cizí buď příliš nesnadna nebo vůbec nepohodlna jsou. Tak perspektiv nazval *vízou*, couvertům říká *kabélky na psaní*, vlečce *táhlo* a stojatým obojkům u košil, jimž po německu kdysi „Vatermoerder“ říkali, humor lidu převzděl *chomútky*. Jiná slova cizí teprv od nedávna působením „vzdělancův“ a řeči spisovné se usazují. „Špeku“ na př. do let asi šedesátých neznal nikdo, vůbec říkalo se „slaniny“ (v mnohočtu). Nejprve vyskytlo se pořekadlo „dostál ho *na špek*“ místo domácího „na lep“ a nyní mastí se již německým špekem vůbec. Petroleum,

dokud bylo pouze lékem, slulo „kamenný oléj," jak mile stalo se svítivem, proměnilo se v „petrolín." — Některá slova cizí, pozměnivše se zvukoslovně a nabyvše zvuku slovanského, nabývají tím i pojmu jiného. Tak vojenský „rasttag" zní po našemu „roztok," i spojuje se se slovem tím pojem odpočinku, při kterém vojákům dovoleno *rozutíkati*, rozběhnouti se kamkoli. Tak stala se též z *reservy* „rozerva."

Nejvíce slov cizích vypůjčeno z němčiny, některá z latiny a tři čtyři z maďarčiny:

Aldamáš (mad.), litka, litkup.

Banovat (mad.), litovati.

Cajch, marka na pivo nebo dal-li kdo co do barvy a p.

Cajk, tkánina; cajkovice (nohavice cajkové).

Erdek baba (mad.), čertova.

Faska, bečka na sůl, sýr a p., vrchem otevřená.

Fèrtoch, fèrtúšek, zástěra ne-

Flaša, l hev. [dělní.

Forota, zásoba sena a jiné píce v panských dvorech na zimu uložená; pak hojnosť vůbec: „máme toho forotu."

Forovat koho ven, vypraviti.

Fryšký, rychlý, hbitý.

Futyrovat si koho, vážiti si; „nic si mne nefutyruje."

Galán, galánka, milý, milá; chodí „na galandu," za galánkú.

Grmolec, mají řezníci = Krummholz.

Hemovat, zdržovati vůz, aby s kopce příliš rychle nejel; ale hamovat jest mírniti koho, zdržovati od něčeho.

Herský (han. hrský), dosti veliký (srovn. něm. „hübsch gross"): „to je herský chlapík, dál mu herský kúsek." — České *hezký* jest „hodný."

Honora, okázalosť, „dělá to z honory."

Hotař, hlídač polní.

Kerchov, hřbitov.

Knutel, kolek, jímž se povříslа na snopě v uzel stahují; han. róbl. (Divno zajisté, že na označenou nástroje rolnického tak primitivního a tak potřebného cizího slova se užívá.!)

Kołomastrika, gumi elasticum.

Kurancovat, týrati.

Kvalt, usilí; kvaltem, na kvalt.

Kvaltovat koho, nutiti.

Kvelb, kupecký krám, komora klenutá.

Lašovat po poli, po zahradách, shledávati, kde by se co hodilo

Laterňa, č. lucerna. [vzíti.

Materia, stavivo; „staví na tvrdú materiu."

Merčit, znamenati, „už merčí, co je," už to zmerčil. Iterat. měrkovat si, pamatovati.

Mizernět, hubeněti; mizerný, hubený; je mizerný, špatně vypadá (na př. po nemoci).

Mores (sing. masc.), „naučím ťa moresu." Člověk moresný, nemoresný (nespůsobný). — „Na mores" posýlají do Brodu Uherského.

Obrajt, strážník finanční. (Bereiter).

Orace, okolky, „nedělaj s ním [orací!“

Orkaf (Waarkauf), střižné zboží.

Oštrlejz, paběrky ovocné.

Pakovat se, kliditi se. Pakuješ! (Tu vypouští se zajméno zvratné jako ve rčení: „Stěhuješ!“ „Hybaj!“

Pást po kom jest asi něm. „aufpassen.“

Placný, prostranný; proplacnit, prostranějším učiniti na př. stodolu.

Princka místo č. princezna.

Pucovat, holiti tvář.

Putr, máslo stlučené; *máslo*, roztopené: chléb s putrem, šišky s másłem.

Redigovat, „kde ten stůl redigueš? (stavíš), redigoval ho na hůru.

Subtilný, útlý.

Šanovat, šetřiti.

Švonec, cancor, „má sukňu sám švonec.“ „Co z těch švonců udělám? (hader).

Trachta, hostina.

Trefný, divný, podivín.

Tringelt se říká vůbec, ale ve mlýně je „propitní.“ Je-li totiž málo vody, mlynář kromě mýta ještě poplatku žádá z měřice, a tomu se říká „propitní.“

Vinšovat, přáti.

Fraseologie.

Řeč lidu našeho proti vybledlé nynější řeči spisovné jest obrazna i samorostla, což tím jmenovitě se spůsobuje, že za rčení všeobecná, abstraktná hojně se užívá rčení specialních, názorných a konkretných a to svých vlastních ne z němčiny otrocky přeložených. Časty jsou tudiž metafory a katachrese. „Ječmeň už hledí na kosák,“ praví se když je zralý a měl by se již žíti. „Žito nemá rádo, dyž mu za krk teče“ (když prší do klasu). „Pečivo doskočí“ (dopeče se), „obilí dojde“ (dozraje). „Dnes jeho pámbíček není doma“ (jest nevrlý, rozhněvaný). Kdo vypadá velmi bídně, „do toho dušička enom spat chodí.“ „Malá dušička v něm byla, tlelo v něm, napěkalo mu, už mu tlela kočička“ (= zaječí ocásek), praví se o tom, kdo byl v tísni, v nesnázi, v nebezpečí. Pobízí-li kdo koho, aby pil, ano mu se nechce, dostane za odpověď: „Což je moja duša syseł?“ Skončilo-li se něco příjemného, je „konec kolébaní.“ Namítne-li někdo ve společnosti: „Což tu budeme o pěsničkách?“ míní tím, že by neškodilo něco pojísti a popiti. Když dlouho „přepírchá,“ jest práce „šúkavá,“ „při takovém nečasi člověk celý deň roznosí na patách nic na nic.“ „Přeca za něho slovo urazí,“ „slova neuróníš za mne, dyby mne zabili.“ V obou těchto případech naši spisovatelé pěkně po německu „slova ztrácejí.“ Někoho obelstiti, v neštěstí zavesti jest „o někoho hrát, někoho zakopat, pohrúzit:“ „Hrál o mne.“ „Co sem já věděl, jak mne zakopú.“ „Chtěl ho pohrúzit.“ — Kdo u ji-

ného nějakou osobu nebo věc sobě nemilou odbyl, ten mu ji „zavařil.“ Kdo při volbě jsa kandidatem nebyl zvolen, ten „prohořél,“ kdo při nějakém podniku špatně pochodil, prodělal, prohrál, ten „oprál papuče.“ Člověk neopatrný dá se „otřeščit“ (obalamoutiti). „Rád bych také neco podchytl,“ praví, kdo by se rád něčemu přiučil; a školáček, učeň „už podchytá,“ „už se mu suk rozvazuje.“ „Učení mučení,“ praví přísloví; pročež prospívá-li už chlapec v učení (jmenovitě na řemesle), je „vyžduchaný.“ Člověk „ohúkaný“ je člověk smělý, který se již nelekne, když kdo naň houkne. Někdy otec chudý pilného syna dříve času „z učení strhne,“ někdy zase syn nepořádný „ze študií zběhne.“ „Dál ti čért v nos,“ povídají, když kdo unikl opatrně nebezpečí hrozícího. Ten řekl to a to a „už byl čért vápeníkem“ (= oheň na střeše). Kdo si konečně na něco vzpomněl, nač se dlouho rozpamatovati nemohl, praví: „Už su doma.“ „Povím ti, čeho je rác“ [1]) znamená tolik co „zač je toho loket.“ Vyzvědač „táhá z člověka rozumy,“ lakomec „škrtí groš,“ věc podezřelá „smrdí hadem, čertem.“

Jsa lidem rolnickým lid náš má ovšem též obrazná úsloví vzatá od rolnictví a zvířat domácích: „kolikrát sem do něho zapříhál“ (přemlouval ho, domlouval mu). „Nemožú sa spříhnút“ (srovnati, snášeti). „Dělá si z huby tragač,“ kdo mluví na plano, nestojí v slově. „Udělali sme to na jednu výpřež“ (bez přestávky). „Co tu hóníte?“ (děláte, srovn. lat. agere). „Oháňá sa“ (přičiňuje se). „Letos je sa co oháňat, má sa co oháňat“ (přičiňovati se, aby vystačil). „Zehnat, zháňat“ někoho (buditi). „Dobře sa obírá“ (dobře hospodaří, vzmáhá se). „Řepu srazit, řepu skopnút,“ říká se, když kdo palcem bosé nohy zavadiv o kámen se poranil. „Omětá sa okolo něho“ (lichotí se k němu, vděčí se mu). „Oňuchali sa, slízali sa“ (o nedovolené známosti). „Vylízál sa z toho“ (vyhojil se z nemoci nebezpečné). „Už mne volek líže,“ praví ten, komu je zima, jmenovitě, když se v noci odkryje. „Oblizuje tam volek“ = je tam (venku) zima.

Veliké síly, jasnosti, konkretnosti a ráznosti nabývá řeč jmenovitě tím, když neurčité, všeobecné pojmy kolikosti a jakosti označují se slovy a vazbami určitými a obraznými, jak činí řeč lidu. *Mnoho:* Tam je bídy *plné kúty*. Dám ti (bití) *co do tebe vleze*. Nadál mu co do něho vlézlo. Má bídy co vleze. — *Dost:* Je toho *hlavy kladla*. — *Málo:* Je toho *živá kapka, živá troška*. Je s ním *pozdaleku* za dobré. *Něco:* Dá ti co, to (= byť ne mnoho, přece něco). Vyděláš si co, to. *Nikdo:* Doma néni *živé duše*, ani *živáčka*. *Živáček* ťa nepozná. Neublíží *ani kuřeti*. Král (v pohádce) hrozil, že *psa*

[1]) Rác, atout v kartech.

kočky živit nebude. — *Nic:* Nemá dobytka *ani chlpa*, obilí *ani kláska*, zelí *ani mačinky*, mléka *ani kanútky, ani kanútečky, ani kapečky, ani krapečky*, chleba *ani odrobinky*, múky *ani omeliny*, slámy *ani zbla, ani pazdérka*, sena *ani otrusiny, ani perútky*, dřev *ani oteřiny*, nemá *kusa* rozumu, *maka* nic mu neostalo, *pracha maka* tom' nerozumím. Vydělál *na kočku zvonec. Ani střelená ani tatá* sa ho nechytne. Dostaneš *třetinu po staříkovi.* [1]) Ale on pořád *kdesi cosi nikde nic* (povídal všelico ale nepověděl nic, vymlouval se). [2]) — *Dobře:* už je dušička v péří (když se kdo najedl do vůle a po chuti). Už je na bučku (má vyhráno.) — *Zle:* Dělá co čért káže. Rozbytovál peníze nemilo Bohu (na věci daremné). — *Nepěkně:* Bylo by to jakési. — *Škaredě:* Nadál mu pod světem. — *Daleko:* Kdež ti sú od svatých, od tech konopí (nepodaří se jim co zamýšlejí). Po plotě kolek (daleko příbuzný). — *Dále ne:* ani hni. — *Dávno:* Neviděl sem ho už kdy, ani nemám paměti. — *Nikdy:* S něděle nekerý týdeň. V trnky rok. — *Úplně:* Tři sta jak jeden gréjcar. — *Jistě:* Letos tam může byt na chybu [3]) tři kopy rži. — *Blízko:* Máš to v hubě (na př. kostel). — *Lacino:* Je to od poly zdarma. — *Rozličné:* Aby bylo všady dobře (všem vyhověno). To je člověk budiž k ničemu (nemotora, líný a p.). Řeč jak rozprávka (láry fáry). „Pod kordem a bosky" praví se o tom, kdo má na př. novou župicu a roztrhané nohavice. Bude po Kačiné svatbě (konec). Hledí nebozízem (šilhá). Má moc prat a málo věšat (pracovitý lenoch). Z brku vyražený (potřeštěný).

Nemenší síly a obraznosti nežli z tropův a figur řeč prostonárodní váží ze *příměrův* a *podobenstev*. Žádný jazyk lidský, byť byl sebe bohatější, nestačí svým slovným materialem na označenou všech jemných odstínů myšlénkových i přibírá na pomoc příměry a podobenstva, chtěje názorně označiti všeliké vlastnosti věcí a jakosti děje. Příměry takové ustalují se v řeči, stávají se majetkem obecným a jsou neméně důležitou částkou přesné fraseologie národní jako jiná úsloví, tropy a figury. Již tomu zajisté dávno, co dravec *rys*

---

[1]) Stařik jakýs, jehož tři dědicové in spe měli za bohatého, zemřel, nezanechav po sobě nic. Tudíž 0:3=0.

[2]) Tedy jediný pojem *nic* označen tu spůsobem *dvacaterým* (a počet ten nebylo by nesnadno od jinud více než zdvojnásobiti) a to názorně obrazně, říkajíc makavě. Pomysleme si nyni, že spisovatel ve všech těchto a podobných případech užije neurčitého slabounkého slovíčka *nic*, abychom pochopili, jaký to ohromný rozdíl mezi pustým suchopárem slohu umělého a mezi květnatým luhem jadrné řeči prostonárodní.

[3]) T. j. vsaditi se může na chybu, jahož se zakládají na chybu trefu.

vyhynul v našich končinách, a přece posud říká se o člověku zdravém, červeném, že je jako rys.[1])

Že bez příměrů takových ani vzdělanci dobře obejíti se nemohou, pozorovati zavdy v jich hovoru. Jak často slýcháme: stojí jako... sedí jako... chodí jak..., ale dále již nevědí, neníť jim případný obraz na snadě. Lid ovšem na takových rozpacích se neocítá, případné příměry a obrazy jsou mu právě tak pohotově vždy a všude jako slova jiná. Některé obrazy prostonárodní vynikají takovou plastikou, že zaslechnouce je v hovoru mimoděk při nich obrazností svou prodlíme déle, z jiných zase probleskuje vtip a humor rozkošný.

Nejčastěji příměry prostonárodní vyjadřují se takto:

1. Spojkou *jak:* *Černý* jak hlaveň,[2]) kavka, zem (špinavý), kominář („ušmúraný"). *Bílý* jak snih, šata. *Bledý* jak stěna. *Modrý* jak *charpa*. *Zelený* jak tráva. *Žlutý* jak vosk, žarůžek (ranunculus). *Červený* jak krév. *Šedivý* jak jabloň. *Jasný* jak rybí oko. Je tam (venku) jak v rybím oku. Je jak blůšč (*bledý, vyzáblý*). *Kyselý* jak ščava. *Hořký* jak polýnek. *Slaný* jak živica.[3]) *Rovný* jak svíca (šohaj), jak po dlani, jak po stole (cesta, chodník). *Tvrdý, zmrzlý* jak kost, kot. *Měkký* jak pucheřina. *Tenký* jak paučina. *Mokrý* jak plusk, jak myš (zmoklý). *Kalný* jak žúr (pivo). *Teplý* jak luh. *Ostrý* (nůž) jak jed. *Nahý* jak lipa. *Chudý* (hubený) jak deska, tříska, chrt, sedn drahých roků. *Suchý* jak koráb (člověk, dobytče). *Tlustý* jak íkavec (jmenovitě děti), jak válec (malé děti); dokúd byly zemáky, prasata byly jak jelci. *Porostlý* jak ščeť, ščetina (obilí). *Zdravý* jak buk, rys, cveček, křen, řepa, ořech, fik. Chlapík jak výlupek, jak lusk. *Čerstvý* jak ryba. *Starý* jak hřib, chrásteček. *Slabý* jak hrachovina. *Hloupý* jak poleno. *Hluchý* jak peň (= pařez). *Neobratný* jak motovidlo; *opak:* je jak na obrtlíku; též: má jazyk jak na obrtlíku. *Zhnilý* (lenivý) jak kůt. Té *jede huba* jak tragač, jak patírka, nedává í nadarmo jest. *Tma* jak v měchu, jak v kabeli. *Pusto, prázdno*: je tu jak po vyhoření. *Zima* (v jizbě) jak v psírni. *Blízko* jak s hráze do rybníka. *Dluhů má* jak kvítí. *Dětí má* jak smetí, peněz jak šupek. *Máslo* jak íkry.

Směje sa jak Filip na jelita. *Ščeří sa* jak pes na horké krúpy.

---

[1]) Poněvadž *rysa* již nikdo nezná, proměňuje se tytýž v *Rusa*, odtud pak obecné mínění o neobyčejné zdravotě a dlouhém životě Rusův, u nichž věk Metusalemský nic není neobyčejného a dříve roku stého málo kdo umírá.

[2]) Kus dřeva na jednom konci na uhel spáleného.

[3]) Bílá smola.

Sedí tu jak kvaka, jak pěra, jak hokyňa, jak škrošňa (na široko ženská). *Sedí tam* jak dudek v kobylinci. *Sedí* jak vrana na úhoře (v bídě).[1]) *Sedí na mne* jak na řepě s motykú (týrá mne). *Stojí* jak opařený, jak zařezaný, jak svatý za dědinú. *Chodí* jak pitomý, jak můra, jak bludná ovca. *Vláčí se* jak brány. *Běhá* jak kula, jak trpělka. *Pije* jak sysel, jak duha, jak halena. *Spí* jak dudek. *Šel* jak pentla (vystřízlivěl). *Svalil se* jak snop. *Hledí* jak vrana do kosti, jak hrom do kubaně (posupně), jak výr (bystře). *Smrdí* jak cap, jak dudek. *Drží* jak hluchý dveři. *Drží se ho* jak piják.[2]) *Cpe se* jak žid na palírňu. *Valí se* jak hromada neštěstí. Míšá sa do všeckého jak vařacha. Je ta všady *plno* jak bídy. *Natahuje se* jak kocúr na okříně. *Běží, děla, jí* jak o základku. *Svědčí mu* jak svini chomút. *Umí to* jak z biča. *Čekám* na to jak na boží smilování. Je jak maršovské hodiny (nestálý, nespolehlivý). Abych s tým *zacházál* jak s malovaným vajíčkem. *Přenáší* to (s místa na místo) jak kočka kotata. *S kraja* jak čért židy bere (když si někdo vybírá).

2. Neskutečnými (irrealnými) větami srovnávacími (jak by). Je *mizerný* jak by švrčky lúpál. *Zapomiél sem* jak by mne zamazál. *Spál sem* jak by mne do vody hodíl. *Mlúvil* se mnú jak by zlata ukrajovál (laskavě). Je tu *ticho* jak dyby mak sél. Bolesť *přestala* jak by ufál. *Natáhá sa* jak by býl náručního volka bratr Ovoca je jak by pohodíl (*málo*). A nemá a B jak by zmétl (*taktéž*).

3. Větami sousledným počínajícími od spojky *tak: Prší* tak šupoce (tichý, drobný déšť). *Prší* tak čapoce (déšť silnější). *Prší* tak sa léje (liják). *Potí sa* tak s něho teče. *Zmétá* (utíká) tak sa za ním práší (též: jak by mu vydrál.) *Mrzne* tak praští.[3])

4. Větami sousledným počínajícími od částice *že, že by:* Je tu *kúřu,* že može pantoky věšat. Je tam *tma,* že ju može krájat, že može pohlavkovat. Býl *člověk dobrý,* že by ho moséł pohledat.

5. Větami sousledným počínajícími od spojky *až:* Je *hlúpý,* až bečí. *Piť* až ti za uchem praskne (praví se, když se žíznivému podává džbán vody.)

6. Větami elliptickými „*div:*“ *Běží,* div si nohy neuběží, *hledí,* div si oči nevyhledí atd.

7. Souřadnými větami zápornými: *Je ticho* ani nepškne, ani nešeptá, ani nemrká.

8. Předložkou *na: Suchý* na padrť, na písek. *Opilý* na motyku,

---

[1]) Vrána totiž na tvrdém úhoře mnoho nenazobe.

[2]) Hmyz, č. klíšť.

[3]) Viz „věty sousledné.“

na mol. *Nechoď* lidom na haňbu. Nebudu v tom (šatě) chodit na opicu. Chodí na opicu světa.

8. Předložkou *do:* Hněvá sa na mne do rozpuku. Spírá sa do duše. Dožrál ho do duše.

Konečně zmíniti se nám tu ještě o větách frastických, jichž se v hovoru pospolitém užívá za odpověď, za námitku, na odbytou a p. — K otázce přisvědčuje se větami: „toť vím," „to sa ví," „to je jak živo," „to ináč néni," „větším dílem" (možná, snad), „bez toho" („Šak sa ešče uvidíme?" — „Bez toho"). — Zapírá neb odporuje se: „nepovím vám" (= nevím), „na peci" (ne), „ale co by" (ne). „Je tam pěkně?" „Co by bylo, prší." „Je tam?" „Ja co by být;" ale: „A tobě je zle?" „Co by *ne*bylo" (= ba je). „To nemele" (něm. das geht nicht). — Přechod od tvrzení jiného k námitce spůsobuje se větou: „nic to, o to nic, o to by nebylo, enom dyby..." K pobídce přisvědčují *třebas, může:* „Poď nám pomoct!" „Třebas." „Uvařit na oběd hrachu?" „Může."[1]) „Poď jest!" „Nechce sa mi." „Tož si vezmi aspoň kúsek vdolka!" „No vdolka jak vdolka, no vdolka leda že by." — Odporuje se větami: „leda bych být blázen." „Hoho brachu, tak sme si neřekli" (neujednali). Pochybnosť označuje „s těžkem," podivení odmítavé: „ba hroma! ba paroma! čérte ďáble! čerti ďábli! čerta kusa! čérti vzali! tuť je! kupte si ho! vezněte si ho!" — Na otázku „jak se máte?" odpovídají: „Ja po horší straně. Ja není to hlavné. Dobře až po peníze. Tu zle tam zle, dyž néni v uzle." — Všetečnou otázku odbývají: „Jak je ti?" „Jak mi dali, tak mi je." „Odkuď si?" „Ja ze svéj dědiny." „Číků z Rajca, co kuje vajca." „Co je to?" „Z raka klepeto." „Proč?" „Pro slepičí kvoč, aby stará nekvokala, že nemá oč." — Zdráhá-li se kdo něco říci neb učiniti, že by to bylo hanba, odpovídají: „Haňba nebo dvě, enom pověz." — Stěžuje-li si kdo, že toho neb onoho nezasloužil, dostává mu se útěchy větou: „Zaslúžíl's nezaslúžíl's, to už je na obúch stranách" (odčiniti nelze). — Chce-li kdo říci, že mu jednako, stane-li se co čili nic, vyjadřuje to takto: Když se ptá žena: „Uvařit kaše?" Muž odpovídá: „Dyž uvaříš, bude uvařená." — Když se kdo nezvaný (zvláště dítě) plete do práce, praví se: „Už je od téj práce zaplaceno a i peníze propité." — Chce-li dítě, aby mu přidali jídla, odvětí mu: „Jednom' přidali, až měl dosť (bití). — Žalobníčkovi druhé děti se posmívají: „Maměnko! kočka na mne hledí!"

[1]) Valašsky: móže.

Pravěké starožitnosti objevené v jeskyních moravských.

Popisuje *Jan Havelka.*

Ačkoliv jeskyně naskýtají se ve všech téměř hornatých krajinách, zvláště v horách útvaru vápencového, řadíme je přece mezi nejzajímavější úkazy přírodní a mnohé z nich pro neobyčejnou prostrannost a ozdobu krapníkovou po celém světě jsou známy.

Ale od nedávna nejen velikánské prostory skalní nýbrž vůbec veškery jeskyně a sluje třeba sebe nepatrnější poutají pozornost jak geologů tak archaeologův a dějezpytcův a to z té příčiny, že postaveno bylo na jisto, kterak po přednosti v jeskyních zachovaly se pravěké [1]) památky nejenom nejčetnější nýbrž i nejstarší.

A nemůže ani býti jinak. Vždyť za prvních časů pravěkých nad jeskyně nebylo příhodnějšího ani bezpečnějšího bydla lidského, když člověk nižádných nástrojů ještě neznal a tudíž vlastní rukou přístřeší dostatečného zbudovati nemohl. Tehdy o příbytky ty matkou přírodou vytvořené volky nevolky člověk zápasiti musil se zvěří lítou, kteráž taktéž ráda hledala v nich úkrytu před živly zhoubnými aneb časovou nepohodou. A také tenkráte, když člověk pokročiv u vzdělanosti sám chýže si již robil, za převratů bouřlivých a nebezpečných jeskyně přece vždy ještě poskytovaly mu nejlepšího útulku, tytéž jeskyně, jež posvátny mu byly jakožto kolébka dřevných předků. I tehdy ještě jeskyně velkolepostí svou a tajemným svým šerem maně pozývaly člověka, aby oltáře v nich stavěl a obětoval žertvy modlám svým a slavným způsobem upaloval tu mrtvoly vrstevníků slavných. Nemohly tedy říkajíc nezůstati v jeskyních stopy jak pravěkého lidstva tak zvěřeny pravěké.

Zbyly sice stopy i jinde, z nichž usouditi můžeme, jaký byl svět předhistorický, jakých mravův a zvyků bylo lidstvo tehdejší, avšak tak neporušeny nezachovaly se nám stopy ony nikde jinde.

[1]) Pravěkem té oné země, toho onoho národa nazýváme časy *předhistorické*, o kterých v dějepise nedočítáme se zpráv nižádných neb alespoň zpráv velmi skrovných a nejasných. Pravěk tedy jest jako přechodem od geologických dob k časům historickým.

Nikde jinde nebyl zžíravý zub času málomocnějším jako v jeskyních, kde krapníkovina vápencová neprodleně téměř kostry, nádoby, nástroje, ohniště atd. — vůbec vše, co vymřelé generace zůstavily po sobě, zaobalovala a takto od zkázy chránila nehynoucím povlakem kamenným.

Přes to vše neveliký přece jen počet jeskyní posud byl oceněn po této stránce nejzajímavější a ve skrovném počtu tom moravské jeskyně mají místo velmi čestné.[1])

Nejdříve proskoumány byly v té příčině některé jeskyně *belgické:* Trou des Chaleux u Chaleuxu, Trou des Nutons, Trou du Frontal, Trou Rosette u Furfoozu a sice geologem Dupontem, který důkladným svým studijím věnoval mnoho let. — Učenci Šmerlink, Tournal, Christy, de Serres, Mortillet a j. zase ujali se jeskyní *francouzských,* jichž jmenovitě v departementu dordoňském mnoho se naskytá, a odtud teprve sluje veyrierská, moustierská, solutréská, madelainská, langerijská, eyzieská a bruniquelská častěji jmenují se ve knihách vědeckých. *Anglie* v této věci pro vědu archaeologickou dosud neukázala se velmi bohata; přece však zmínky zasluhují jeskyně Brixham Cave a Kents Cavern u Torquaye, kterouž poslednější učený G. Austen prohledal. Vydatnějšími osvědčily se jeskyně *německé,* po přednosti švábské, franské, bavorské a vestfálské, jež Fraas, Zittel, Virchov, Mayer a jiní učenci proskoumali. Z *jižní Evropy* tuto jmenovati sluší sicilské jeskyně blíže sv. Teodóra a sluji Perciatu u Maccagnone, v níž Falkoner badal, jeskyni nedaleko svat. Giorgia na Maltě a konečně v Hispanii dvě jeskyně kastilské, jež nazývají se Pena la niel a Cueva Lobrega.

K těmto tedy druží se *jeskyně moravské,* jež za posledních tří desítiletí bedlivě proskoumal dr. Jindřich Vankl, knížecí lékař v Blansku, jehož děl tiskem vydaných, rukopisův a ústních sdělení při této rozpravě se přidržuji.

Starožitnosti v jeskyních našich nalezené chová učenec řečený v obsáhlém museji svém, a jediný pohled na bohatou tu sbírku

[1]) Bohužel, že v té příčině jeskyní našich starožitnická literatura zahraničná, zvláště německá, ruská a francouzská více si všímá nežli vlastní naše literatura česká. Tak na př. v jedné geologii české po druhé vydané roku 1875. jenom několika slovy zmínka se děje o jediné jeskyni sloupské a tu ještě mylně se udává, že v jeskyni té při kostech medvěda předpotopního byly také nalezeny kosti lidské. Těžko pak od nevzdělaného obecenstva vyžadovati, aby více všímalo si památnosti domácích, když slovutný a všestranný znalec odborový ve knize určené za vodítko při exkursích po vlasti uvádí starožitnosti cizí a tytéž památnosti moravské mlčením pomíjí.

archaeologickou přesvědčí koholi, že jeskyně moravské co do pravěkých památek nejenom shora dotčeným jeskyním cizozemským se rovnají nýbrž nad mnohými z nich předčí.

Jeskyněmi a předhistorickými památkami v nich se naskýtajícími nejbohatší na Moravě jest tak zvaná vysočina drahanská útvaru vápencového, obzvláště pak jižní její polovice východně Blanska a Adamova. Jeskyně, které tuto shledáváme, podle Punkvy, Říčky a potoku hostěnického — od nichž jeskyně tyto mají vznik a původ svůj — rozdělují se na tři skupeniny.[1]) Jeskyně *první* skupeniny roztroušeny jsou po dvou údolích, po údolí sloupském a holštejnském, kteréž u skalského mlýna pojí se v jediné údolí Arnoštovo, jímž bublavá Punkva ke Svitavě pílí. V prvním z řečených údolí u samého Sloupu shledáváme velkolepé jeskyně sloupské a tunelu podobnou Kolnu, dále pak na jih v témž údolí veliké množství slují ještě bezejmených, jeskyni pod zříceninami starého hradu Blanska, díru selskou, jeskyně při výtoku (východu) Punkvy, sluji zbojnickou, jeskyni umrlčí a mnoho slují menších. V údolí holštejnském, jež od Ostrova počínajíc suchým dolem sluje, nalézají se předně jeskyně holštejnské, Ovčírna, jeskyně císařská čili Eniodis u Ostrova, dále pak několik jeskyní menších, jeskyně vilémovská, Kravárna, jeskyně rytířská, vlčí a konečně kateřinská jeskyně u samého mlýna skalského. Mezi oběma údolíma zdvihá se vysočina, na jejímžto hřbetě plochém a lesem hustým porostlém zeje světoznámá naše Macocha. Vodstvo, které tyto četné jeskyně vytvořilo, sbírá se v jeskyních sloupských, teče pod zemí k Ostrovu, kdež splývá u velikánské jezero podzemní, a odtud Macochou pospíchá k výtoku Punkvy a ke Svitavě řece.

Druhá skupenina dutin vápencových taktéž rozděluje se po dvou údolích, po údolí křtinském a krátkém onom žlebě, který od Jedovnic kolem slévárny Hugonovy vede a památnou propastí jedovnickou končí. Odtok rybníků jedovnických, který propast tu vyhlodal, pod zemí pílí dále až pak v těch místech, odkud údolí křtinské josefovským nazývati se počíná s Říčkou ode Křtin tekoucí se spojuje a vespolek s ní v řece Svitavě u Adamova se končí. V údolí křtinském a sice u samých Křtin otevírá se ona velkolepá, bludišti a propastmi zlopověstná jeskyně, již předkové naši Výpustkem nazvali, v témž údolí dále jmenovati sluší liščí díry, propast Vokoun, Kostelík, přepamátnou býčí skálu a v údolí josefovském sluji Evinu.

[1]) Dr. H. Vankl, praehistorische Altherthümer in den mädrischen Höhlen. Otištěna ve věstníku anthropologické společnosti vídeňské r. 1870. Se dvěma obrazci.

Třetí skupeninu jeskyní vytvořil vodstvem svým potok hostěnický, který u Hostěnic vyvírá a nedaleko Ochoze v zemi vsíká, ochozskou jeskyní protéká a na světlo denní vyšed vedle jeskyně vlčí a pastýřské na jih pospíchá.

Z těchto četných jeskyní velká většina drem J. Vanklem prohledána byla důkladně. V některých vlastenský badatel náš našel hojně památek pravěkých, v některých však hledal nadarmo, což vysvětluje se tím, že ze mnohých slují stopy pravěké návalem vodstva později byli odplaveny, kdežto jiné sluje zase teprve novější dobou spůsobem umělým staly se přístupnými.

Poohledněmež se nyní po oněch jeskyních zvláště, v nichž předhistorické památky nalezeny byly.

Přidržíme-li se i tuto shora dotčeného rozdělení podle tří skupenin, především pozornosť naši budí *jeskyně sloupské*, které dr. J. Vankl za let 1850. až 1865. proskoumal velmi horlivě.[1]) Jeskyně sloupské skládají se ze dvou prostor od sebe oddělených, z jeskyně nicové[2]) a z vlastní sloupské jeskyně. V obou nalezeny byly *četné kostry zvířat předpotopních.*

Kopaje v *jeskyni nicové* dr. Vankl zjistil, že tuto naplavenina starší čili diluviální povodněmi zase rozrušena byla a roznesena a že ji později nahradil nános novější. Do nánosu toho vykopati dal dr. Vankl tři kolmé šachty, jednu na začátku jeskyně přes 9 m. hlubokou, jednu uprostřed do hloubi 23 m. a jednu 6. m. hlubokou na konci jeskyně.

První šachta pronikla 5·6 m. drobným pískem, pod nímž následovala 1·5 m. tlustá vrstva hlíny droboným štěrkem hojně promíchané. V jemném písku onom našel dr. Vankl kosti *hyény jeskynní* (Hyaenae spelaeae), hnát nějaké menší šelmy kočkovité a rozdrobené hnátové kosti ssavců velmi velikých, jichž však nebylo lze určiti místněji.

Druhou šachtou proražena jest napřed slabá vrstva vápencové krapníkoviny, pod níž kupily se trosky balvanů téhož útvaru. Po té následovala vrstva 0·6 m. hlíny a valounů drobových, ve kteréžto vrstvě nalezeny byly rozdrobené a otřelé kosti *medvěda jeskynního*

[1]) Dr. H. Vankl, die Slouper Höhle und ihre Vorzeit. Otištěno v XXVIII. svazku math. přírodovědeckých spisů vídeňské akademie věd. S desíti obrazci.

[2]) Jeskyně proto tak se nazývá, poněvadž naskýtá prý se tam tak zvané *nic bílé* (nihil album, kysličník zinečnatý) v lékárnictví známé. Jisto jest, že lid okolní sbírá na stěnách skalních jemný prášek bílý, bezpochyby zvětřelý vápenec a pomáhá si jím od jistých neduhův očních.

(Ursi spelaei) a jiné medvědí kosti patrně ohlodané. Pod touto vrstvou dokopali se horníci písku štěrkem drobovým pomíchaného, který až dolů k samorostlému dnu jeskyně sahal, jen že čím hlouběji tím více v něm přibývalo balvanů vápencových. Poněvadž tedy ukázaly se stopy předpotopních zvířat jen ve vrstvách horních, dal tyto dr. Vankl prokopati daleko široko kolkolem a to s výsledem velmi pěkným. Vykopáno kostí mnoho; obzvláště nalezeny jsou kosti hyény jeskynní, z nichžto mnohé, po přednosti několik dolních čelistí na úbočích jeskyně krapníkovinou bylo přilepeno a zalito, což jest zjevným důkazem, že kosti ty byly tu dříve ještě, nežli povstala naplavenina novější, tedy již za doby diluviální; nebo jakmile jednou byly novějším nánosem zasypány, krapníkovinou potáhnouti se již nemohly. Dále našly se ohlodané a okousané *kosti jelení* (Cervi trigonoceni), úlomky obrovských parohů lopatovitých pocházející bezpochyby od pravěkých paroháčů *Cervus alces fossilis* a *megaceros* zvaných, — kosti a zuby jednokopytníka ještě menšího nežli byl *Equus asinus fossilis* a konečně zub nějakého mnohokopytníka, snad toho, jenž *Rhinoceros minutus* se zove.

Ve třetí šachtě pak pod silnou vrstvou krapníkovou vykopány jsou velké balvany vápencové, které spočívaly na hlíně vodou prosáklé a na štěrku drobovém. Ve hlíně oné a sice hned shora našel dr. Vankl orážené a kutálením otřelé kosti medvěda jeskynního a zbytky dvoukopytníka, který nazývá se *Bos primigenius*.

Na základě těchto nálezů dr. Vankl soudí takto: Poněvadž všecky kosti v nicové jeskyni nalezené mimo kostry hyény jeskynní jsou ohlodány a otřely jest na bíledni, že jsou to zbytky oněch zvířat, jež předpotopní šelmy požíraly snad venku před jeskyní, kteréžto zbytky však pozdějšími záplavami do jeskyně byly zaneseny. Kosti však hyény samé nejsou ani ohlodány ani otřely a naskýtají se v naplavenině tak rozloženy, že nemůže býti pochybnosti o tom, kterak *za pravěku nicová jeskyně po mnohé časy byla bydlištěm šelmy této* dávno a dávno již vymřelé.

Člověk pravěký sluje nicové nepoužil nikdy ani za příbytek ani jiným spůsobem; nebo nenalezeno tu ni nejchatrnější stopy lidské.

Ve *vlastní jeskyni sloupské*, jejížto veškera délka na 474 m. se páčí, byl starožitnický výtěžek nepoměrně hojnější; nebo půda jeskyně na mnoze krapníkovým povlakem jest zalita a to povlakem tak silným, že na některých místech ani zhoubný účinek vzduchu ke kostrám vespod ležícím nemohl proniknouti ani povodně pozdější rozrušiti naplaveninu diluviální. Povlak řečený tu onde dosahuje tloušťky až 1·6 m.

Poněvadž prostory jeskyně sloupské, které nízko leží, i za našich časů vždy na jaře zaplaveny bývají vodou, vyhlídl si dr. Vankl k výskumům svým především trať jeskyně nejvýše položenou, kam záplavy jarní nikdy nedostupují a vrstvy nejstarších naplavenin tudíž nejméně jsou porušeny. Trať ta jest z nejzazších a nazývá se nyní *chodbou kostrovou*, jest to táž trať, v níž nalézá se obrovský onen krapník se stropu spadlý, z jehož úkrojku ondy zhotoven byl veliký stůl kamenný.

V této chodbě vykopati dal dr. Vankl dvě šachty.

V šachtě prvnější — na samém konci chodby kostrové — horníci teprve ve hloubce 18 m. narazili na samorostlou skálu a pilným prohledáním zjistilo se, že *nános tu se skládá ze čtyř naplavenin z různých dob, ježto mohutnými vrstvami krapníkovými zřetelně od sebe jsou odděleny.* Horní tři naplaveniny skládají se každá z vrstev následujících: z vrstvy krapníkové 0·15 až 1·58 m. tlusté, z vrstvy písku 0·6 až 1·9 m. a z vrstvy hlíny 0·3 až 0·9 m., v níž mimo úlomy vápencové a drobový štěrk kosti pravěké se nalézají. Čtvrtá, nejspodnější naplavenina složena jest na 2 m. z mastné hlíny a ostatek z valounů drobových. Ve hlíně i tuto nalezeny jsou černé kosti velmi rozdrobené a neznačné; ke spodu drobový štěrk tak pevný činí slepenec, že jen pomocí prachu možno bylo proraziti jím šachtu až na samé dno jeskyně.

Co se kostí zvířat předpotopních týče, nejbohatší ukázala se naplavenina třetí shora dolů počítajíc; proto také v té kopáno v zemi daleko směrem vodorovným a nalezeno *na tisíce* (!) *kostí pravěkých.* Druhá naplavenina neobsahuje sice takového množství kostí, za to však rozličné známky poukazují k tomu, že vznikla za okolností klidnějších, nežli naplaveniny ostatní, které zřetelně jeví se býti dílem děsných převratů. Ve druhé naplavenině kosti téže kostry obyčejně bývají blízko sebe a nejsou tak rozházeny a jinými kostrami promíchány jako v naplavenině třetí a první čili nejhornější. Z té příčiny také dr. Vankl druhou naplaveninu prohledal co nejdůkladněji. Naplaveninu nejhornější proskoumati bylo snáze, poněvadž na mnohých místech, kde povlak krapníkový půdu pokrývající byl poněkud porouchán, kosti po různu ležely na samém povrchu.

Druhá šachta vykopána byla 13 m. jižněji a dosáhla teprve 19 m. hluboko dna jeskyně. Svrchu i tuto jevily se podobné vrstvy jako v šachtě prvnější. I tu horníci prokopali se napřed vrstvou krapníku a písku ke hlíně hojnými kostmi promíchané, ale dále pak na 17 m. do hloubky shledán jest sám drobový štěrk, na hoře dosti kyprý, v němž ani nejmenší stopy předpotopních zvířat nebylo. Z toho

jde na jevo, že tedy ani chodba kostrová neušla všecka pozdějších převratů, že i tuto nejstarší naplavenina povodní byla zase odnesena a nahrazena novějším štěrkem drobovým. Kosti pravěké, jež nad štěrkem tím se naskýtají, snad rozrušením blízkých naplavenin starších v ta místa vodou byly zaneseny.

Mimo chodbu kostrovou dr. Vankl kopati dal ve sloupské jeskyni ještě na místech přemnohých, ale nikde již neobjevilo se takové množství kostí jako tamto. Všude téměř jen shora jedna jediná naplavenina kostrami jest pomíchána, pod níž až ke dnu jeskyně následuje kyprý drobový štěrk.

Kosti, které dr. Vankl mnoho let kopaje ve vlastní jeskyni sloupské na denní světlo vynesl, pocházejí — mimo některé kostry na samém povrchu nánosu nejvrchnějšího nalezené — vesměs od zvířat předpotopních, pravěkých.

Nejčetněji zastoupen jest *medvěd jeskynní* (Ursus spelaeus), k němuž *Ursus arctoideus*, *hyéna jeskynní*, *jeskynní lev* (Felis leo spelaea) a *rosomák jeskynní* (Gulo spelaeus) se druží. Poněvadž množství koster ve vlastní jeskyni sloupské vykopaných bylo neobyčejné, vypočítal dr. Vankl, že tuto z každého tisíce jedinců jest vždy 928 medvědů jeskynních, 60 medvědů „Ursi arctoidei“ zvaných, 9 hyén jeskynních, 2 lvi a 1 jeskynní rosomák.

Ony kosti, ježto tu i tam na povrchu se naskytly, pokládá dr. Vankl za pozůstatky nějakého drobnějšího druhu medvědů, ježto již za historických časů v jeskyni sloupské měli doupata svá. Důkladně druh ten určiti nebylo lze, poněvadž kosti byly velmi porouchány a otřely.

Že by člověk v dobách pravěkých ve sloupské jeskyni kdy byl se zdržoval, o tom nenalezeno nikde stopy nižádné. Jeskyně ta již proto, že jarními záplavami každoročně se stává nepřístupnou a neschůdnou, za *stálé* bydliště lidské nehodila se nikterak. Možná také, že pro náramné množství lítých šelem lidstvo pravěké kotlině sloupské se vyhýbalo. Domněnkami těmi arci ještě vyloučena není možnost, že člověk za pravěku občas v jeskyni sloupské hledal si útulku, že však stopy přítomnosti a činnosti jeho povodněmi pozdějšími úplně zase byly smazány.

Buď si tomu ostatně jak buď, nálezy drem. Vanklem v jeskyních sloupských učiněné jsou přece také příspěvkem k dějinám lidstva pravěkého, poněvadž v nedaleké jeskyni Evině — jak níže bude vylíčeno — zároveň s kostmi jeskynního medvěda nalezly se též kosti lidské a to za takových okolností a v poloze takové, že nelze o tom pochybovati, že v těchto končinách naší milé vlasti člověk stejnou

dobou žil s medvědem jeskynním. Třeba tedy člověk nebydlil v jeskyni sloupské, zdržoval se přece na blízku a sice téhož času, když jeskyně řečená byla doupětem po přednosti medvědím; a tudíž člověk pravěký zajisté očitým byl svědkem oněch převratův a bouří přírodních, jež různé ony naplaveniny v jeskyni sloupské vytvořily a snad také jeho blízké bydliště stihly hrůzou a záhubou.

Převraty ty na základě všech nálezův a pozorování celého okolí jeskyně sloupské dr. Vankl líčí takto: Dávno ještě před oněmi časy, kdy povstaly starší naplaveniny čili tak zvané diluvium, i zvenčí jeskyně sloupská jinačí byla, nežli ji nyní shledáváme. Přede vchodem do útrob skalních vedoucím vypínala se obrovská klenba vápencová s jedné strany na skalách souvislých spočívající, s druhé pak na mohutných pilířích, na jejichžto úpatí neunavné vlny horských vod hlodaly a leptaly bez ustání. Konečně podemlety jsou pilíře tou měrou, že celá ohromná klenba za rachotu asi děsného se sřítila. Z pilířů, které klenbu druhdy nesly, posud jeden stojí a hřebenáčem se nazývá.

Dlouho ještě po této události vodstvo tak jako dříve hrnulo se do jeskyní sloupských s okolních hor štěrk drobový zanášejíc dovnitř a pílíc pak pod zemí dále k Ostrovu a k Macoše. Vodstvo tehdy jenom horními prostorami jeskyně protékalo. Zatím však jiné proudy podzemní vytvořily dolejší velikánské prostory téže jeskyně, až posléze strop kamenný obě patra dělící pod tíží vodstva prolomil se dolů do „Propasti.“ Následkem toho voda z horního patra všecka se vytratila zanechavši jakožto dílo své mocnou vrstvu štěrku nejvíce drobového, na nějž od stropu řinula se voda vápencem nasycená a takto štěrk přetvořovala na slepenec více méně tuhý a pevný. Obyčejným řečištěm potoku sloupského zůstalo pak již napořád dolní patro jeskyně.

Po té minuly tisíce tisícův let. Mocné krapníky bezc vší překážky tvořily se na stropech jeskyně, půda silným krapníkovým povlakem se zatahovala.

Tu z nenadání přede vchodem jeskyně ozval se řev obrovského medvěda jeskynního, který první ze šelem lítých vyschlou jeskyni horní za bydliště si vyvolil snadno dovnitř brodě se i jarní záplavou. Nejsa člověkem rušen ani pronásledován plemenil se hojně. O kořist krvavou pro žaludek jeho nenasytný nebylo potíž; nebo v okolních doubravách četně naskýtal se velikán mamut, obrovský jelen pravěký, malý nosorožec, srn, kůň a skot.

Staletí nad staletí takto minula, až rázem nastal převrat hrozný. Děsně hučíc od severu přihrnula se náramná spousta vod a ničila

a hubila vše vůkol. Zděšení medvědi, aby unikli povodni zhoubné, tlačili se do chodeb jeskyně výše položených, avšak marně; i tam zasáhla je záhuba, a mrtvoly jejich zaneseny jsou štěrkem, hlinou a pískem vysoko.

Když zuřivý živel opět se utišil a vody z jeskyně zase se vytratily, na dlouho a dlouho po kotlině sloupské rozhostil se mrtvý klid. Než později zase údolí novou zvěřenou se oživilo. Byliť to po přednosti medvědi jeskynní, ale mimo ně též jeskynní hyény a rosomáci, kteří vsickni o sluje sloupské se dělili.

Než opětná zuřivá záplava na novo zničila všecek život vůkol a kostry čtvernohých obyvatelů jeskynních novou naplaveninou jsou pokryty.

A když po třetí tytéž druhy šelem v údolí sloupském se rozhostily, podobným spůsobem za své vzaly pod novou naplaveninou po třetí.

Při pozdějších těchto povodních naplaveniny starší po nejvíce byly rozrušeny nebo úplně odneseny a na místo jejich naplaven nános novější. Jenom v chodbě „kostrové," jejíž zadní část výstupky skalní a slepenec neobyčejně pevný chránily, diluvium zůstalo neporušeno a jest čtyřmi různými naplaveninami svými zřejmým důkazem převratů vylíčených.

Po posledním převratě minulo mnoho tisíc let — poukazujet k tomu krapníkový povlak půdy na některých místech až 1·58 m. tlustý — nežli zase nová zvěřena zavítala do prostor jeskynních. Avšak nebyl to již žádný z velikánů předpotopních, nýbrž jen malý jeden druh medvědů, liška a jezevec, kteří po přátelsku žili v prostorách podzemních, až pak za pozdějších časů lidé usadivše se ve sloupském údolí i tyto čtvernožce vypudili z jejich úkrytu, což snad připadá již v doby historické.

(Ostatek příště).

Fragmenta Monseana či Zlomky Monséovy.

Napsal *Vincenc Brandl.*

V prvním svazku Bočkova diplomatáře Moravského vytištěny jsou některé listy, jež obsahujíce velmi důležité zprávy k nejstarší historii moravské od Bočka nazvány jsou *Fragmenta Monseana* či *Zlomky Monséovými* proto, že prý je nalezl Olomucký professor Monsé v jednom velmi starém kodeksu kostela Olomuckého v archivě města Olomouce chovaném, odkud je prý pak přepsal.[1]) Zlomky ty nalezneš v diplomatáři dotčeném pod čísly 42., 64., 70., 94., 100., 125., 126., 127., 129., 130., 140., 142., 145., 148., 149., 153., 156., 157., 158. Když první svazek diplomatáře r. 1836 vyšel, vítány zlomky Monséovy od učenců radostně; Boček totiž ujišťoval, že dle písma souditi pocházejí ze století XII. a proto měl je každý badatel za velmi vítaný, veledůležitý pramen historický, jehož užívati žádný nikterak se nerozpakoval. Táhli se ke zlomkům Monséovým jako ku prameni přesnému mužové v historické kritice na slovo vzatí; tak Šafařík ve Starožitnostech Slovanských na str. 801, v poznámce 351; str. 818 pozn. 106; str. 830 pozn. 28; str. 831 pozn. 33; pak Maciejowski v Hist. Prav. Słow. III. p. 116. Dále k nim ukazuje Fr. Palacký v Dějinách českých I. str. 24; str. 128 pozn. 67; str. 139 pozn. 81; str. 155 pozn. 107; str. 157 pozn. 109; str. 202 pozn. 175; str. 297 pozn. 292; str. 299 pozn. 293; str. 315 pozn. 311; str. 318 pozn. 318; str. 324 pozn. 323. Též důvtipný vydavatel pramenů středověkých dr. Rud. Koepke neváhal zlomků Manséových se dokládati, když kritické vydání Kroniky Kosmovy české, tištěné r. 1851 v Pertzových Monumenta Germaniae Historica, pořízoval. Rovněž K. J. Erben, bystrozraký znatel písemnictví středověkého, přijal v prvním svazku Regest českomoravských r. 1855 vydaném zlomky Monséovy mezi listiny přesné.

---

[1]) Cod. dipl. 1, 32: descripsit e fragmento codicis manuscripti vetustissimi ecclesiae Olomucensis in tabulario Olom. prof. Monsé.

První, jenž o přesnosti zlomků těch pochybnost vyslovil, byl B. Kopitar, který o svěcení kostela Brněnského skrze sv. Methodia a kostela Olomuckého skrze sv. Cyrilla v rozpravě své: „Hesychii glossographi discipulus“ na str. 54 již r. 1840 takto praví: „nec obstant *suspectae* doctissimi Boczkonis membranae ecclesiarum a Cyrillo et Methodio consecratarum in hodierna Moravia.“ Zdvihl tedy Kopitar pochybnost zvláště proti těm zlomkům, které vytištěny jsou v I. sv. diplomatáře Moravského pod č. 156 a 157. Tři léta pak po vydání Regest Erbenových, roku totiž 1858, ozvali se dva hlasové, kteří přesnost zlomků Monséových v pochybnost brali, hlas totiž J. A. Ginzela a prof. A. V. Šembery. Ginzel v díle svém „Geschichte der Slavenapostel“ dokazuje na str. 41, že zpráva zlomků těch v diplomatáři Moravském pod č. 42 obsažená, jako by kostel sv. Petra v Olomuci byl svěcen od sv. Cyrilla, jest mylna a listina ta proto podvržena; neboť sv. Cyrill neměv za pobytu svého v Moravě důstojenství biskupského nebyl oprávněn kostelů světiti. Kdežto Ginzel jen proti jednomu listu se pronesl, vyjádřil se prof. Šembera v Dějinách Lit. české téhož r. 1858 vydaných na str. 53 pozn. 1. takto: „V tak řečených zlomcích Monséových přivádějí se ovšem již k r. 1030 a 1031 některá jména poněmčená a německá na Moravě i v Čechách, na př.: *dubreu* místo *Dúbrava, Ruza* místo *Rusava, Marave* místo *Morava, Vpa* místo *Opava,* ano i *Sigehardus* a *Rudolfus* a k r. 1055 také pánové čeští *Vuluram, Luitpold, Marchuart* a *Wilhelmus.* A však zlomky dotčené vesměs máme za podvržené, pročež se k nim tuto netáhneme.“ Zlomků Monséových dvou, které jsou v I. sv. dipl. Mor. vytištěny pod č. 143 a 157, dotýká p. Šembera zvláště v Čas. ČM. 1875 str. 73. Vytýká tam onomu, že uvádí děkana, jenž prý již před založením biskupství v Olomuci byl, což jest anachronismus, an děkan poprvé (vyjma děkana kapitolního v Olomuci) r. 1244 v listinách se jmenuje; dále vytýká rčení „na Olšane.“ Zlomku pod č. 157 vytýká p. Šembera, že sv. Cyrill kostel světiti nemohl a že jméno Ratiš „jest plod pokročilého novověkého jmenozpytu slovanského, totiž zkrácenina jména Ratislav, jako jest Vratiš zkrácené Vratislav, Budiš Budislav;“ taktéž vytýká slova: *supa Olomutici.* — K těmto dvěma mužům přidružil se dr. H. Jireček, jenž ve Světozoru roku 1858 (příloze Slovenských Novin) na str. 54 takto praví: „Co se týče zprav Monséových tak zvaných, tu především překvapuje styl latinský rozmazlený a sentimentalní u Břetislava I., pak naskýtání se jmen osobních německých a poněmčilých názvů topických, kdežto z téhož času nic podobného není, aniž za dlouhá leta potom nebylo ani v Moravě ani v Čechách..... Mluví se

o „hobách," o „mansus moravicus," věci, kterých ani před tím ani potom neznáno. Čteme jmena *Golesi, Radessi, Domesi, Zalesi, Marana, Mura, Opau*, zcela na odpor formám v pravých listinách užívaným. Forma praedium „*na Olzane*" z r. 1053 obsahuje dokonce chybu gramatikální! Kaply sv. Klimenta v Olomuci nebylo, aspoň místopis Olomucký nic o ní neví! Kam se děla ona „civitas, quam ad castrum Gradecz Bracislaus muro forti construxerat" když listiny následující neznají než hrad Hradec?" S výtkami od těchto tří učenců učiněnými snáší se také dr. B. Dudík v Maehrens Allg. Gesch. I. str. 228. pozn.

To jsou tedy námitky, které posud proti pravosti zlomků Monséových se učinily. Ač těmito výtkami některá udání zlomků těch se vyvracují a tudíž veškeren obsah jich v podezření se uvádí, považujeme to nicméně za věc slušnou a potřebnou, aby *všecky* listy oněch zlomků kriticky se probraly; uvazujeme ve práci tu ku přání dr. H. Jirečka, který již r. 1858 ve Světozoru na str. 39 stran falšování těch zlomků se pronesl takto: „Byloby žádoucno, aby učenci brněnští této věci se ujali a vlastní povahu věci důkladně a nestranně objasnili." Běží zde o zprávy velmi důležité, jelikož ony dotýkají starší doby naší historie a hlavitě církevní historie, ku které vyjma několik listů papežských nezachovalo se nám žádných zpráv *listinných*, krom oněch zlomků podezřelých. Probereme tedy listy ty pořádkem takovým, který našemu účelu nejpřiměřenějším býti se zdá. Boček totiž ze zlomku, který v jeho diplomatáři pod č. 157 k roku 1062 vytištěn jest, vyňal zprávy ke starší době se vztahující a ustanoviv letopočet jich umístil je pod čísly 42 (r. 863), 70 (r. 885—889), 94 (začátek X. stol.); číslo 64 vyňato jest z čísla 156 a číslo 100 obsaženo jest v čísle 127. Protož uvažovati budeme především čísla 157, 156 a 127 Bočkova diplomatáře. Vyznáváme napřed, že také my zlomky ty za podvržené považujeme.

I.

(Boček Codex dipl. I. 137, n. 157).

„In nomine sancte et individue trinitatis. Innotescat omnibus Christi cultoribus, qualiter ego Seuerus Dei gratia ecclesie Pragensis episcopus uidi quandam cartulam mihi a decano et capellanis sancti Petri in Olomuc exhibitam eamque *uetustam* esse agnoui et perlegi in hec uerba:

Ratis dux tradidit in die consecrationis ecclesie sancti Petri

per uenerabilem fratrem Kyrillum omnes homines castelli et ciuitatis ad ripam usque Maraue fluuii. [1])

Zuatopluk uero dux tradidit ad altare s. Petri in manus sacerdotis ioannis sextam partem omnium, quecunque in supa Olomutici ad castellum proueniunt. Et ego frater syluester scripsi hec feliciter. Amen. [2])

Quoniam uero hec cartula nimis parua et sigilli incapax existebat, quin immo humore et macerie non modice lesa cernebatur, ego prefatus dei gratia episcopus eandem vtpote pium et post uastationem hungarorum unicum superstes monumentum christianitatis cepte propria manu depixi (sic) et Otto dux Morauiensis, ad cuius uoluntatem hoc feci, paginam meam suo sigillo ipse hilariter roborauit."

List ten sluje obyčejně „transumt biskupa Šebíře." Co se týče zprávy první, že *frater Kirillus* světil kostel sv. Petra v Olomuci, již Ginzel a H. Jireček podotekli, že se to státi nemohlo, poněvadž sv. Cyrill, pokud v Moravě meškal (863—867) biskupem nebyl a tudíž také kostel světiti práva neměl; když pak v Římě biskupem se stal, na Moravu již se nevrátil. Vědělit svatí věrověstcové naši, co jim jako prostým kněžím a co biskupům činiti náleží; vždyť víme, že cestujíce r. 867 do Říma pět učenníků svých s sebou vzali, aby je tam na kněžství světiti dali. Mohlby někdo namítnouti, že sv. Cyrill, vida toho potřebu, aby noví křesťané měli chrámy svěcené, předpisů římské liturgie snad nedbal a tudíž jako o své ujmě kostel Svatopetrský v Olomuci světil. Na tu námitku odpovídáme, že to zajisté se nestalo; vždyť papež Hadrian II. r. 869 praví o ss. apoštolích našich, že nic proti kanonům církevním nečinili; [3]) neosobili si tedy ani práva výhradně biskupům náležitého, kostely totiž světiti. Nad to více nebylo ani tak naléhavé potřeby, pro kterou by s. Cyrill proti přísným předpisům římské církve byl jednal; vždyť jest k pravdě velmi podobno, že za doby Cyrillovy již několik chrámů svěcených na Moravě bylo, poněvadž křesťanství již v první čtvrti IX. století missionáři Salcburskými, Bavorskými a Vlašskými na Moravě kořeny pustilo, kteří věrojatně o to pečovali, aby země křesťanství znovu získaná chrámy svěcené měla. Dochovala-li se zpráva, vedle které sv. Cyrill prý za panování Rostislava kostel Olomucký světil, doby

[1]) Tento odstavec činí číslo 42 Bočkova diplomatáře a vřaděn jest tam k r. 863.

[2]) Druhý tento odstavec s prvním dohromady činí č. 94 Bočkova diplomatáře.

[3]) Erb. Reg. str. 15.

biskupa Šebíře, kterak mohli kněži Olomučtí a biskup Šebíř r. 1062 nevěděti, že sv. Cyrill, pokud na Moravě meškal, biskupem nebyl a jemu tedy biskupské obřady vykonávati nenáleželo? Šebíř sám byv biskupem a znav tedy velmi dobře, co řádu a důstojenství biskupského jest, jistě nebyl by uznal listiny za pravou, ve které se tvrdí, že prostý kněz, ne biskup, kostel *konsekroval*. Či máme za pravdu považovati, že biskup Šebíř tak makavou nesprávnosť beze všeho rozmyšlení za správnou uznal a lehkověrně ji v transumt svůj uvedl a nad to více pečetí Olomuckého knížete Oty ztvrditi dal? A co medle má zde znamenati slovo *venerabilis frater* při jméně Kyrillus? Titul „venerabilis frater" dává v listinách buď papež biskupům, buď metropolita suffraganům svým,[1]) takový však smysl k těmto slovům našeho zlomku vztahovati nelze, aniž domnění místo má, že s. Cyrill zde *frater* se jmenuje, poněvadž mnichem byl; neboť meškaje na Moravě nebyl, jak již dotčeno, ani biskupem ani mnichem, kterým teprve 40 dní před smrtí svou se stal; také nehodí se sem jméno „Cyrill," poněvadž to jest řeholní jméno našeho světce, které přijal když do řeholy vstoupil měv před tím jméno *Konstantin*, jímž také v papežských listinách nazýván bývá. Velmi nápadno jest, že v listu se píše *K*yrillus, nikoli *C*yrillus, poněvadž není k pravdě podobno, že by tehda na Moravě byli znali řeckou formu toho jména. Staroslovansky zní to jméno ovšem *K*irilъ podle řeckého *Κύριλλος*; avšak počeštěná záhy se naskytující forma toho jména, *Crha* totiž, ukazuje, že dobena jest z latinského *C*yrillus a nikoli z řeckého *Κύριλλος*; neboť známo, že z řeckého *κύριε ἐλεῖσον* udělal si český lid slovo *krlešn*, zachovav tedy původní *k*. Kdyby řecká výřečnosť se naznačiti měla, bylby starodávný písař psal *Q*uirillus, kterážto forma nalézá se v legendě o s. Cyrillu dochované nás v překladě XIV. století, sepsané však latinsky mnohem dříve a již za Kosmy známé.[2]) Rovněž jest velmi podezřelé jméno knížete: *Ratis*. Německé letopisy jmenují jej *Rastiz*, *Rastic*, *Restic*, kladouce vždy písmeno *s* před písmenem *t*. Z toho, že i Němci důsledně v jméně tom psali sykavku *s*, lze souditi, že tuto sykavku také v domácím českém vyslovování zřetelně slyšeti bylo, že jméno onoho knížete nikdy tedy neznělo *Ratis* nýbrž *Rastis*. Avšak uvážíme-li, že staroslovanská forma toho jména jest *Rastislavъ*, která odpovídá novějšmu Rostislav, nebudeme déle pochybovati, že jméno *Rastiz* užívané od letopisců německých není než skratek domácího slovanského jména *Rastislav*, při kterém původní

[1]) Viz k. p. Cod. dipl. I. 230, 231, 232, 234, 235 atd.
[2]) Viz Světozor 1860 str. 125, a Výbor lit. čes. I. str. 309.

a Němci přehláskou v *e* změnili, tak že u Němců jméno to také Restic znělo. Z toho, že Němci psali *Rastiz*, soudíme, že tehda na Moravě se užívalo zkrácené formy *Rastiš* místo *Rastislav*, jako *Svatoš* místo *Svatoslav*, *Luboš* místo *Luboslav*, *Miloš* místo *Miloslav* a t. d. Ani Němec ani Slovan ve starším čase nenapsal ani jednou jméno *Ratis* a proto jest jméno to zhola vymyšleno. Falsifikator neznal ještě staroslovanské legendy a snažil se tedy do německé formy jména *Rastiz* český smysl vložiti; kde bylo příhodnější pomoci, než při polabském jméně *Ratihošt*, o jehož první části *Rat* dávno známo bylo, že znamená ve slovanštině *bellum*, *bellicosus*? Odtud tedy náš moravský *Rastislav* dostal jméno *Ratiš!* A dostal je od písaře, který prý v X. století na Moravě žil a psal!

Činí-li již tyto věci transumt Šebířův velmi podezřelým, mát on do sebe nevyhladitelné znamení falsifikatu ve slovech: „homines *castelli* et *civitatis*," tím, že v nich se liší hrad (castellum) od města (civitas); jest to rozdíl, kterého do XIII. století býti nemohlo; nercili aby již v IX. století hrad a město od sebe děliti se mohly. Teprve v XIII. stol. když města z bývalých předhradí se vyvíjela tím, že tato nadána jsou zvláštními municipalními právy, lze rozeznávati *castrum* a *civitas*. Za Rostislava tedy nebylo ještě *města* Olomuce a čte-li se v *pravé* listině do XIII. století výraz: civitas neb urbs neb oppidum Olomuc, neznamená to město nýbrž hrad. Falsifikator neznav staroslovanského zřízení hradského měl za to, že již ve starší době byl hrad jako na ochranu města, ne jinak než v XIII. a XIV. století, kdež na př. ještě l. 1364 v listině se praví: „Johannes marchio regimen pontium sub *castro* Olomucz cum omnibus censibus et proventibus .... *civitati* Olomucensi applicavit." [1]) Tuto nebo jinou podobnou listinu měl falsifikator na mysli, když zprávu dotčenou psal. Mohl by někdo ovšem ukázati k listině pod č. 161 Bočkova diplomatáře k r. 1065 vytištěné, ve které také *castrum* od *civitas* Olomuc se liší; avšak tato listina vypsána prý od Friebeka z kodexu XIII. stol. kapitoly Olomucké jest právě tak padělána jako Monséovy zlomky a několik jiných výpisků, které prý Friebek učinil; zevrubných průvodův o těchto Friebekových výpiscích zde pomíjím, odkládaje náležitý rozbor té věci k jinému času a místu.

Co se týče výrazu *castellum*, který transumt Šebířův klade, není ku pravdě podobno, aby r. 1062 anebo (jak z č. 94 Bočkova diplomatáře souditi lze) již na začátku X. stol. se bylo užívalo slova *castellum* místo *castrum*; neboť všechny originalní listiny, které

[1]) Cod. dipl. IX. 251.

hradského zřízení dotýkají, kladou ještě ve druhé polovici XIII. stol. vždy *castrum*, nikoli *castellum* [1]) a slovo *castrum* bylo se zřízením hradským tak sloučeno, že ještě r. 1340 markrabí Karel praví: „si in praedicto *castro* judicium zudae collocari contingerit.“ [2]) Úředníci hradští jmenují se *beneficiarii castri* (k. p. Cod. dipl. II. 283, 287) anebo *castellani*, hrad sám však sluje vždy jen *castrum*, anoť jsou listiny, ve kterých slova *castellanus* a *castrum* zároveň se čtou na př. list Cod. dipl. II. str. 153, kde v zálohu se čte: judicatum est a *castellanis*, mezi svědky pak: milites de *castro*, anebo tamtéž str. 155 v zálohu: *castrum* Gradec, mezi svědky: *castellanus* de Gradec, *castellanus* Olomucensis. Slovo *castellum*, které v žádné originalní *listině*, pokud dotýká hradského zřízení, se nenaskytuje, vypůjčil si falsifikator věrojatně z kronyky Kosmovy, která, ač zhusta užívá slova *castrum*, zde onde, ovšem velmi zřídka, také slovo *castellum* klade. —

Co se týče druhé zprávy transumtu Sebířova, že totiž Svatopluk obdaroval kostel sv. Petra v Olomuci nějakými důchody hradskými, nepochybujeme, že padělateli k ní podnět dalo místo ve Středovského „Sacra Moraviae Historia“ na str. 301: „in Olomucensem tamen cathedram a rege (Svatopluk) quoque amplioribus possessionibus dotatam.“ Zprávu samu složil z pozdějších udání listinných, v nichž se praví, že jisté pozemky, poplatky a dávky k hradu Olomuckému náležely k. p. Cod. dipl. II. 145 k r. 1223: „tres terras ad *Olomucense castrum* .... pauperes [3]) quoque earum .... ab omnibus tributorum, vectigalium ceterorumque hujusmodi exaccionibus absolvimus. Ceterum .... marchio Wladizlaus villam .... ab omni exaccione *Olomucensis castri* omniumque eiusdem *castri* beneficorum concessit liberam.“ Ostatně lze slova transumtu: „quecunque ad *castellum proueniunt*“ přirovnati ke slovům listu markrabí Jana r. 1364 svrchudotčeným: „sub *castro* Olomucz cum omnibus censibus et *proventibus*.“ — *Sacerdos Johannes*, v jehož ruce Svatopluk nadání své prý učinil, připomíná nám onoho kněze z Vlach, kterého pode jménem *presbyter* Johannes uvádějí Annales Fuldenses k r. 874 a list papeže Jana VIII. r. 879; tomu knězi král Svatopluk diplomatická poselství svěřoval. [4])

[1]) Cod. dipl. II. 55, (str. 1210); 70, 71 (r. 1213); 124 (r. 1221); 143 (r. 1222); 145 (r. 1223); 154 (r. 1223); 194 (r. 1228) atd.

[2]) Cod. dipl. VII. 202.

[3]) t. j. poddaní.

[4]) „Cujus legationis princeps erat Johannes presbyter de Venetiis.“ Annal. Fuld. apud Pertz I. 388. — A papež psal králi: „Johanne presbytero vestro, quem nobis misistis, referente didicimus.“ Cod. dipl. I. 41.

Stává-lí se transumt Šebířův těmito okolnostmi podezřelým, nepřibývá mu zajisté rázu pravosti, uvážíme-li slova Šebířova: „cartulam mihi a decano et capellanis exhibitam *vetustam* esse agnovi.“ Biskup Zdík totiž sepisuje r. 1131 všecka nadání a zboží, kterých do doby té kostel Olomucký nabyl, udává za příčinu toho sepsání: „et quoniam priora ecclesiae nostrae privilegia partim *vetustate* consumpta, partim bellorum tumultibus aliisve occasionibus amissa sunt, in hujus scripti nostri serie, quae vel praedecessorum nostrorum vel nostris sunt acquisita temporibus *cuncta*, quae in villis et possessionibus ad eandem pertinent ecclesiam denotari volumus.“ Z těchto slov biskupových jde, že kostel Olomucký r. 1131 již neměl žádného listu nadacího z doby starší, poněvadž listy ty všecky na zmar přišly; nicméně však praví Boček v diplomatáři I. str. 32 v poznámce, že Monséovy zlomky, v nichž o nadání Rostislavově a Svatoplukově zpráva se dává, pocházejí ze stol. XII., tedy z téhož století, ve kterém také biskup Zdík svou listinu pořídil. Děkan kostela Olomuckého ukázal prý cartulam vetustam r. 1062 biskupu Šebíři, ten pak z ní udělal transumt a 69 let po sepsání transumtu, r. 1131 totiž, nevěděl biskup Olomucký nic o tom transumtě, biskup, pravím, nevěděl nic o tom, ač věc sama jistě známa byla, když Monséovy zlomky ve XII. stol. psány byly a sice, jak diplomatář Bočkův na str. 50 v poznámce praví, psány byly „e fragmento vetustissimi codicis traditionum ecclesiae Olomucensis scripti sec. XII.!“ Tento *codex traditionum* či tato kniha nadání pochází ze XII. stol. a biskup Olomucký, který v tomtéž století žil († 1150) a tou dobou všecka nadání sepisoval, o této knize nevěděl nic! A dejme tomu, že transumt Šebířův i s knihou nadání dříve se ztratily, než Zdík biskupoval; avšak paměť toho by se nebyla ztratila, že kostelu Olomuckému náleží mnoho poplatníků pod hradem sedících a kromě nich šestina všech důchodů hradských. Biskup Zdík uvádí v listě z r. 1131 dar knížete Olomuckého Svatopluka kostelu svému učiněný a zmiňuje se, že biskup Jan od knížete Oty koupil Kroměříž; proto nebyl by biskup zajisté opominul, zmínku položiti o nadání učiněném skrze Rostislava a Svatopluka, kdyby paměť toho ve XII. stol. bývala a kdyby ono nadání skutečně se bylo stalo. Padělatel znaje listinu biskupskou z r. 1131 tím směleji onen transumt Šebířův padělati mohl, ano se mu — jak se domníval — obávati nebylo, že práce jeho za falsifikat usouzena bude, poněvadž pravá listina z r. 1131 tvrdí, že všecky starší listy zmařeny jsou. Pak ale neměl falsifikator do padíla svého přijímati výrazův a věcí, které písemnictví a poměrům politickým XI. a XII. stol. naprosto odporují. Mohl by někdo namítnouti, že

onen codex traditionum ecclesiae Olomucensis jest později psán než Zdíkova listina. K této námitce odpovídáme: byl-li onen codex psán ve XII. století, měl písař jistě před sebou list Šebířův, ze kterého jej do kodexu přepsal, a pak jest to tím více nápadno, že list se nenamanul právě za biskupa Zdíka, když on po všech listinách kostela svého se týkajících pátral. Či byl již v XI. stol. transumt Šebířův do archivu města Olomuce místo do archivu kapitolního uložen?! Mimo to vážiti sluší slova Zdíkova v listině r. 1131 položená, že kdyby v tom sepsání statků-vynechána byla zboží, „quae necdum ab injustis possessoribus, si qui tales sunt, vendicari potuerunt" takovým vynecháním nemá se pohoršiti právu kostela Olomuckého, aniž to má býti překážkou, aby se kostel nárokem práva k takovým statkům táhnouti nemohl. Kdyby onen transumt teprve po smrti Zdíkově se byl nalezl, nelze pochybovati, že by kostel Olomucký se byl snažil nadání v něm zapsaných nabyti, o čemž však pražádných zpráv nemáme. Za těmi příčinami musel falsifikator všemi prostředky o to pracovati, aby padílo své učinil pravdě podobným; odtud tvrzení na začátku listiny, že Šebíř uznal *cartulam vetustam esse*, a na konci, že to jest *post vastationem Hungarorum unicum superstes monumentum christianitatis cepte.* Škoda, že ta cartula nezůstala delší dobu *superstes*, tak že ani biskup Zdík o ní se nedověděl!

Co se týče výrazu: *christianitas cepta*, jest napodoben slovům Unětické listiny r. 1132: *christianitas incepta est.*[1]) O tom však, jakož také o jméně řeky *Marava* bude ještě příležitost zmíniti se při rozboru zlomku obsaženého v odstavci IV. naší rozpravy.

Z těchto příčin máme tedy tento zlomek za podvržený.

II.

(Boč. Cod. dipl. I. p. 136 č. 156.)

Reuerendo in Christo patri ac domino nostro S. Pragensi episcopo salutem in eo, qui nos omnes sanquine suo fecit saluos. Ego humilis frater M. prepositus de Raygrad uobis hanc paginam iuxta mandatum uestrum et de uoluntate illustris ducis Chunradi scribere propriam manum adaptaui. Scribo igitur, quod ueraciter didici legendo in libro quodam, qui est ecclesiae s. Petri in Bruna et inscribitur his uerbis: „Incipiunt traditiones et portiones ecclesie s. Petri in monte" — in cuius initiante charta prima conscriptus est sequens notitie tenor in hunc modum:

[1]) Erb. Reg. I. 98.

† C †. *In nomine patris et filii et spiritus sancti Amen. Anno ab incarnatione domini nostri Jesu Christi* DCCCLXXXIIII. *consecrata est hec ecclesia in honore beatorum Petri et Pauli principum apostolorum Dei per reuerendissimum in Christo patrem Metodium, archiepiscopum Marauensem, ipso eorundem festi die dicato, ac prima eius dos in Brne et Luze confirmabatur scripti tenore coram Zuatoplch duce glorioso et populo illegibili. Amen in eternum. amen. amen.* — Et hic est finis. —

Aliud uero, quod uetustiora attingeret tempora, neque in libro prefato neque alibi scriptura testante adnotatum reperi. Illud etiam, quod *Zlaua*, sacerdos ad eandem ecclesiam clamans testabatur, qualiter ecclesia sancti *Petri in Bruna tempore Moymari ducis edificata et dotata, postea incurrente inimico igne conbusta a Zlauimaro tempore Zuatopluk ducis gloriosi de nouo constructa* extiterit, litteris mandatum non legi, sed tantummodo ex narratione antiquorum hominum aure percepi, quod quidem ipse Zlaua etiam fatebatur. Et hec habetis, reuerende in Christo pater ac domine, que secundum mandatum uestrum et de uoluntate ducis illustris legendo inquirendoque percepi atque cognoui necnon in huius pagine ordinem redegi. Pax domini nostri Jesu Christi sit uobiscum. (MLXII).

Dovídáme se z tohoto zlomku, že kníže Kunrat a biskup Šebíř přáli si věděti, ze které doby kostel sv. Petra v Brně pochází a čím původně nadán byl? Biskup dostal odpověď na díle určitou, na díle neurčitou; určitou v tom, že Svatopetrský kostel v Brně svěcen byl r. 884 u přítomnosti Svatopluka a nesčíslného množství lidu a že první nadání obdržel v Brně a na Luži. Vážme předně tuto zprávu.

Co se týče svěcení chrámu Svatopetrského, má Ginzel za to, že není *vnitřních* důvodů, které by pravosti této zprávy odporovaly. Avšak nám se zdá, že rok 884tý nebyl vhoden, aby Svatopluk dne 29. června při svěcení chrámu byl mohl v Brně býti. Vždyť známo, že právě v době té, r. totiž 882, 883, Svatopluk kruté války vedl a že jmenovitě na jaře r. 884 s nesčíslným počtem vojska do krajiště Pannonského vpadl, kde državu Arnolfovu po dvanácte dní strašně hubil, načež se vrátil poslav nicméně část svého vojska za Dunaj.[1]) Ač tedy možnosť se nevylučuje, že Svatopluk na konci června v Brně byl, přece nezdá se tehdejší doba pro ryk válečný příhodnou, aby kníže Svatopluk od hranic Pannonských se byl vzdálil. Avšak jsou jiné věci, které tuto listinu činí velmi podezřelou. Probošt Rajhradský M. psal prý zprávu svou r. 1062; tu jest nám

[1]) An. Fuld. Pertz I. 401.

velmi nápadno, že on již tehda jmenuje město Brno latinsky *Bruna*, kdežto Kosmas jemu souvěký píše: urbs *Brno*, *Brnen*, pars Moraviae *Brninzco*,[1]) orig. list biskupa Zdíka roku 1131 píše ecclesia *Brennensis*,[2]) orig. list kláštera Louckého r. 1195: principes de *Brinen*, provincia *Brinnensis*,[3]) orig. list kláštera Zabrdovského r. 1211: comitatus *Brenensis*.[4]) Pochybujeme tedy vším právem, že by probošt Rajhradský již r. 1062 byl mohl psáti *Bruna*, a bylby to tím méně napsal, an ve výpisku, který z knihy traditionum pořídil, četl formu toho jména místního: *Brne*. Také není k pravdě podobno, že by v X. nebo XI. století *na Moravě* bylo se psalo: archiepiscopus *Maravensis*; tak ovšem sluje ještě v letopisech Fuldenských k r. 889 Viching: episcopus *Maravensis*,[5]) avšak ve pravých, nepodvržených listech papežských roku 1074 píše se několikráte *Moraviensis* episcopus.[6]) Řím tedy znal r. 1074 pravé jméno Moravského biskupa a probošt Rajhradský na Moravě žijící byl by ho r. 1062 neznal? Mohlby někdo namítnouti: zpráva o svěcení a nadání kostela Brněnského byla snad sepsána brzo po tom svěcení a tehda mohlo se psáti *Moravensis* místo *Moraviensis*. I tato námitka není podstatna; neboť má-li se čtení *Maravensis* toho zlomku Monséova za nepodezřelé připustiti, nezbývá leč půjčiti, že ten, který onu zprávu do těch *traditiones a portiones ecclesiae s. Petri* psal, byl cizozemec, jenž jakživ z úst moravských neslyšel, kterak Moravané sebe jmenují; avšak tomu sotva kdo uvěří, uváží-li se, že Němci, kteří na začátku IX. stol. jméno Moravanův na *Marahenses*, *Marahabitae*, *Marvani*, *Margenses* a jinak překrucovali, na konci téhož století, když ucho své slovanským zvukům více navykli, na př. r. 893 náš lid nazývali *Maravani*,[7]) tedy velmi podobně k domácímu jménu: *Moravané*. Taktéž psali Byzantinci, zvukům slovanským přivyklejší, již v X. století *Morabia*, *Mórabos* podle staroslovanského *Morava*; a jen kněz, který na Moravě žil, měl v X. nebo XI. století psáti *Maravensis*?

Ještě více činí listinu podezřelou, že probošt M. píše Moy*mar* a Slavi*mar*. Jest pravda, že němečtí letopisci zvláště ti, kteří od Slovanů vzdáleni bydleli anebo příležitosti neměli se Slovany obcovati, psávali slovanská jména ukončená na *mír* podle obdoby jmén

[1]) Script. Rer. Boh. I. 182, 209, 306 k r. 1091, 1099, 1132.
[2]) Cod. dipl. I. 207.
[3]) Cod. dipl. I. 340.
[4]) Cod. dipl. II. 57.
[5]) Pertz. I. 414.
[6]) Cod. dipl. I. 147, 149, 150, 152, 154 atd.
[7]) „Ne coemptio salis Maravanis daretur." Pertz I. 408.

německých na *mar*. Tak píší Annales Fuldenses k r. 846 *Moimar*, k r. 872 *Sclagamar* neb *Slagamar*; avšak když Němci delším s Moravany a s jinými Slovany obcováním sluch svůj slovanským zvukům přispůsobili, psali oni také ta jména v *mír*; tak píší právě dotčené Ann. Fuld. k r. 898: Moy*mir*,[1]) kdežto Einhard, znav dobře Slovany polabské, již na začátku IX. stol. k r. 817, 819 psal: Sclao*mir* tedy právě to jméno, které v Ann. Fuld. ještě k roku 871 Sclaga*mar* se psalo. Tedy cizozemec Einhard psal roku 817 Slavo*mír* (Sclaomir), cizozemské Ann. Fuld. k r. 871 Moj*mír* a tuzemec probošt Rajhradský bylby r. 1062 psal Zlavimar a Mojmar? V češtině jména vlastní nikdy se nekončila na *mar* nýbrž na *mír*; nejstarší naše ještě do doby pohanské sahající památky mají jména *Lumír*, *Čestmír*, *Vojmír*, nikoli Lu(bo)mar, Čestmar, Vojmar; u Kosmy naskytují se jména *Držimír*, *Jaromír*, *Střezimír* a list biskupa Zdíka r. 1131 má *Čistomír*. Jest tedy naprosto nemožno, aby v X. neb XI. století někdo v Čechách nebo na Moravě byl mohl psáti *Mojmar* nebo *Slavimar*. Falsator vzal jméno *Mojmar* buď z letopisů německých aneb z bully papeže Eugenia II. vytištěné v diplomatáři moravském I. str. 14, ve které hned v prvních řádcích jméno *Moymar* se čte. Avšak bulla ta nyní jest obecně za podvrženou uznána.

Co se pak týče pověsti, kterou prý kněz Slava[2]) proboštovi M. pravdivou býti tvrdil, že totiž Svatopetrský kostel v Brně již za knížete Mojmíra (t. j. I.) založen a nadán, od nepřátel spálen a pak za Svatopluka skrze Slavomíra znovu vystavěn byl, nepochybujeme, že povstala listem papeže Eugenia svrchudotčeným. Středovský totiž maje onen list za přesný vyložil si jej na spůsob svůj a nakupil z něho ty bájky, které v Sacra Mor. Hist. Lib. I. c. XII. vypravuje. Padělatel užil jich, ale změnil je tak, aby práci svou pravdě podobnější učinil. Avšak kolik víry pověst knězem Slávou vypravovaná zasluhuje, lze poznati z toho, že ti nepřátelé, kteří prý kostel Svatopetrský v Brně spálili, nemohli podle běhů tehdejších jiní býti než křesťané, totiž Němci.

Ujišťování, že obsah výpisku z knihy *traditionum* jest pravdiv, i v tomto zlomku neschází; k tomu konci praví se: „et prima ejus dos *confirmabatur scripti tenore* coram Zuatopleh duce glorioso et populo illegibili.“ Ačkoli se uvádí nesčíslné množství svědků, přece máme zlomek ten ze příčin uvedených za podvržený a ve všem všudy vymyšlený.

---

[1]) „Inter Moymirum ac Zuentibaldum.“ Pertz I. 415.

[2]) Jméno Sláva (nekněze) čte se u Kosmy k r. 1087.

Ještě upozorňujeme na slovo *necnon* v předposlední větě tohoto zlomku položené; potáhneme se k němu v úvaze závěrečné.

III.

(Boč. Cod. dipl. I. p. 114, n. 129.)

In nomine sancte et indiuidue trinitatis. Amen. Anno Christi domini saluatoris nostri millesimo tricesimo primo. Indictione XIV. epacta XXV. feria V. ante dominicam, qua cantatur: Oculi — factum est, quod karissima nostra conthoralis ducissa *Jutta* accedens ad meam presentiam cum domino Bogumil decano et capellano meo, adferens quoque secum in testem dilectissimum filiolum nostrum Zpitigneu, hilari uultu et dulci uerbo est professa, quod ecclesie s. Petri in *Olomuci* pro refrigerio sancti baptismatis eiusdem geniti sui uillam aliquam conferre pia et deuota gratitudine incitata promiserat, rogauitque, ut liberalitatem eius collaudare et donationem uille, *V dubu* nomine, iam in manus domini Bogumil factam assensu meo fauorabili approbare et scripture stabiliori firmamento *michi* placeret perhennare in euum. Hinc est, quod *ego* Brachizlaus dux Morauiensis in Christo pie uiuentibus notum esse *cupimus* nunc et in futurum, qualiter collationem uille iam nominate *v dubu* a prefata dilectissima *contectali* nostra ecclesie s. Petri in *Olomuci* in manus domini Bogumil decani eiusdem et capellani nostri factam, cum omnibus suis attinentiis, cum molendino et molendinatore Wratimir dicto cum ministerialibus siue familiis et *opificibus* ibidem diuersis .... cum pratis .... et cum omnibus aliis vtilitatibus siue sint in aqua, siue gleba, siue ere et quacunque denominatione nuncupentur, firmam esse et incoluulsam perpetuis temporibus seruari precipimus ab omnibus, quibuscunque interest offensam omnipotentis Dei et gaudium Satane euitare. De propria quoque largitate contuli ecclesie sancti Petri decimam septimanam telonei iuxta *ciuitatem quam ad castrum Gradeh in terminis Polonorum muro forti* construxeram; item decimos denarios telonei in *Radessi;* item dedi L mansos *morauicos incultos* super *Vpa* fluuio cum silua spaciosa in terminis Polonorum cum custodibus silue, qui in vulgari *lesni* dicuntur .... cum uenatore in vulgari *lowec* dicto .... Item Sigehardus comes soluat de bonis, que ipsi contuli super *Mura* flumine duas marcas anno quolibet ad s. Petrum in *Olomuci,* et Rudolfus comes soluat totidem de bonis, que ipsi pro gratis seruitiis contuli super Odra .... Item dedi in uilla *v tesaleh* homines .... Dilectissima conthoralis addidit hortum juxta promerium (sic) militis et castellani nostri Zuest, *quod adjacet castro secus Olomucie* .... Vt autem eui-

dentius harum donationum sit testimonium et in euum successurum memoria et firmitas, coram plurimis terre nostre nobilibus huic facto adstantibus hanc paginam sigilli mei munimine roborare decreui .... Datum eodem die per manum Petri notarii *in castro Olomuc* etc. Amen.

Hned na začátku této listiny jest nápadno, že ona datuje podle ferií a slavností církevních. Tento spůsob, datovati listiny podle ferií (dny téhodne) a podle evangelií nedělních jest v XI. století na prosto neobyčejný. Listiny toho století udávají buď pouze číslici roku, buď kladou k ní také indikci a epaktu; přičiňují-li den, děje se to vždy podle latinského kalendáře, kterého se až do druhé polovice XIII. století v listinách originálních na Moravě výhradně užívalo; na sklonku toho století naskytuje se, ač ještě zřídka, datování podle slavností církevních, avšak i tu se přičiňuje obyčejně datum podle latinského kalendáře, kterým také Kosmas se spravoval. A proto jest to věc zhola nemožná, aby pravá listina již r. 1031 byla datovala podle neděle *Oculi*.

Mimo tuto jest v této listině ještě několik nesrovnalostí velmi povážlivých. Tak forma osadního jména *V dubu* (t. j. u dubu); okončení jmén bezživotných na *u* jest v XI. století naprosto nemožno. Vždyť známo, že ve starší době genitiv životných i bezživotných slov českých podle vzoru *pán* skláněných končil se v *a;* tak má báseň rukopisu Kralodv. „Jaromír a Oldřich," složená brzo po r. 1104: středem les*a,* pokraj les*a,* pravá listina r. 1131 píše u dub*a,* u břeh*a* a ještě ve druhé polovici XIII. století nalezáme v básni „Jaroslav" mnoho lud*a,* bez um*a,* rachot hrom*a,* ot prach*a* atd. Padělatel vzal věrojatně slovo *V dubu* z listu 1131; chtěje pak pramen svůj zakryti, změnil přesné zakončení *a* v *u* a dopustil se tím chyby mluvnické, která podvrženost této listiny zřejmě dokazuje.

Neobyčejné jest také slovo *contectalis*, jelikož v listinách výhradně se čte *contectoralis* nebo *uxor;* slova *contectalis* užíval Dětmar Meziborský, listinná řeč ho nezná. Taktéž nelze věřiti, žeby v XI. století se bylo užívalo slova *opifex* ve smyslu *řemeslník;* v tom smyslu ho sice užívala klassická latina, ve středověku však znamená *opifex* jen lazebníka, a kde středověká latina pojem řemeslníka vyjádřiti chce, tam klade slovo *ministerialis* anebo jmenuje hned řemeslníka podle řemesla na př. *pistor*, *sutor*, *carpentarius* a naše slovo: *řemeslo* pronáší se středolatině: *artificium*, jak se na příklad čte v listině Litoměřické: qualiscunque *artificii* homines.[1])

[1]) Erb. Reg. I. 52 k r. 1057.

Také se slovo *opifex* kromě toho zlomku Monséova nikde více v listinách nečte.

Naprosto nemožno jest, aby r. 1031 v pravé listině se bylo psalo: „juxta *civitatem*, quam ad *castrum* Gradeh muro forti construxeram.“ Jak svrchu praveno, vytkl již H. Jireček, že založení *města* vedle hradu do XI. století klásti nelze; neboť města vyvíjela se z tak zvaných předhradí t. j. domů, které vedle hradů neb pod hrady od řemeslníků atd. zbudovány byly. Co se pak týče této *civitas*, kterou prý Břetislav u Hradce vystavěl, jest velmi podivno, že pravé listiny pozdější jen hrad znají, o městě však nic nevědí, jako na př. list krále Přemysla r. 1224: „quae ad castrum nostrum Gradec pertinebant.“ [1]) Co se týče slov: *termini Polonorum*, o těch později více se zmíníme, dotýkajíce prozatím, že slova ta u Kosmy několikráte se čtou, na př. k r. 1108: „de munitione, quae fuit firmiter posita versus *terminos Poloniae.*“ S výrazem: *muro forti* potkáváme se v orig. listě r. 1227: „cum rector provinciae Betoviensis civitatem in Jamnic cepisset aedificare *muro forti.*“ [2])

Velmi podezřelou činí listinu tu také věta: „dedi L mansos moravicos incultos super Vpa.“ Rčení: mansus *moravicus* nenalezneš v žádné listině moravské všech věků; neboť nikdy a nikde nečte se, že by k slovu *mansus* se bylo přidalo slovo *moravicus*, aneb v češtině později *lán moravský*. Padělateli tanuly patrně na mysli hospodářské poměry Polabanů, strany kterých letopisci a listiny často se zmiňují o *mansus slavicus* nebo *aratrum slavicum* lišíce je od lánu německého. Podle toho mansus *slavicus* pořízen jest mansus *moravicus*, kterým padělatel rozdíl stanoviti chtěl od německé míry *hoba*, již do zlomku Monséova k r. 1030 položil, o čemž později.

Skratky jmen říčných *Upa*, *Mura* za doby té jsou úplně nemožny; neb vynechávat při říčných jménech na *ava* poslední slabiku *va* jest spůsob německý; o tom později. Odkudby se bylo r. 1031 nabralo Němců, kteří by na Moravě byli slovanské řece dali jméno poněmčené? Kterak mohla řeka Morava neb *Moravica* tehda slouti *Mura*, kteréžto jméno patrno utvořeno jest podle německého názviska té řeky: *Mohra?*

Rovněž ukazuje podvrženosť listiny té výraz: in villa *v tesaleh*. Neboť známo, že v originálních listinách česká jména osadní, jsou-li jen množného počtu, obyčejně se kladou v lokale bez *předložky*, jak toho dokladem jest orig. list r. 1131. A v tomto listě čte se

[1]) Cod. dipl. II. 155.
[2]) Cod. dipl. II. 184.

právě jméno té vsi, avšak *bez* předložky a *bez* přehlásky: *Tasalech*. Padělatel užil druhého jména místního v téže listině, *Tersaleh* totiž, opatřil je nemístnou zde předložkou a pořídil vymyšlené jméno i nepravou předložkovou vazbu: **v** *tesaleh*. Kdyby první svazek Výboru literatury české, v němž Šafařík vytisknouti dal staročeskou mluvnici, místo r. 1845 byl vyšel dříve než první svazek diplomatáře vydán jest, jsem přesvědčen, že by notář knížete Břetislava r. 1031 nebyl psal: *u dub***u**, ani: **v** *tesaleh!*

A konečně co máme říci o slovech: promerium (čti: pomerium), quod adjacet *castro secus* Olomucie?" Zde opět se liší město od hradu Olomouce, ano se praví, že štěpnice přiléhá k hradu u Olomouce. Již svrchu jsme dotkli, že do XIII. století nesluší rozeznávati od sebe názvy *civitas, urbs, oppidum, castrum*, poněvadž všecka ta názviska znamenají *hrad*. Padělatel však představuje si mylně věc tak, že původně bylo město a při něm nebo blízko něho že byl hrad (castrum secus Olomucie). A jaká neurčitost jest ve slovích: „castrum secus Olomucie!" Způsob takto naznačovati polohu osvojil si padělatel věrojatně z jedné velmi podezřelé listiny kláštera Hradištského, kde se praví: „Raygrad secus Brene." [1]) Nemáme čeho namítati proti výrazu, že Rajhrad leží blíž Brna; avšak že by vrstevník biskupa Zdíka v XII. století byl mohl psáti: „castrum secus Olomucie" — credat Judaeus Apella. Castrum neleželo blíž Olomouce, nýbrž Olomouc sám byl tím castrum. A jak ten hrad od města vzdálen byl, dokazuje list r. 1258, kde se o kostelu panny Marie, jenž na nynějším náměstí Předhradském stojí, píše: „ecclesia s. Marie ante castrum Olomuc." Nápadno také jest, že ve zlomku tom také rozeznává se hrad od města tím, že jméno hradu se nesklání, kdežto jméno města se sklání: hrad totiž píše se prostě: in castro Olomuc, jméno města však třikráte se čte: in Olomuc**i**, a secus Olomuc**ie**.

IV.

(Boč. Cod. dipl. I. pag. 112, n. 127.)

Notum sit omnibus christianis tam presentis temporis quam subsequentis eui in firmitatem facti, quod ego Brachizlaus filius illustris boemorum ducis considerans, robur et fortitudinem non esse in homine, nec victoriam procreari ab homine; uerum omnia, que uictoriose et feliciter geruntur, solummodo euenire per Deum, cuius omnipotentie nulla est terminatio; idcirca profligationem vngarorum de terra nostra *morauia* ipsius tantum auxiliante brachio factam

[1]) Cod. dipl. I. 176.

esse ingenuo profiteor. *Illacrimaui* sane et intimo corde sum perculsus, quando videbam loca illa sacra, *vbi cepit christianitas*, per eosdem vngaros, tum paganos, deuastata et diruta atque in ruderibus dissipata iacere et *ecclesias* in illis partibus terre nostre *ad unam* spoliatas et profanatas existere; et deuoui pio meo tum proposito magnam spoliorum copiam ab eisdem uastatoribus et depredatoribus receptam in reedificium et restaurum predictarum ecclesiarum impendere, deponendo ipsam super altari eius, cui ablata, atque quo opitulante recepta esse dinoscuntur. Hinc est, quod ego Brachizlaus dux Morauiensis etiam ecclesie s. Petri in *Olomuci* et *capelle*, que est in honore b. *Clementis* constructa *ibidem*, eam dotis sue resitui fecimus portionem, quam ipsi ex collatione antiquorum huius terre principum concessam esse scripto et oretenus ueraciter didicimus; videlicet circuitum in conterminio vngarorum iuxta fluuium *Marava*, vbi alius fluuius, qui Tye nuncupatur, in eandem profluit, cum loco Tyn a cultoribus plane deserto. Sed postquam intelligentia mea cognoueram, quod possessiones prefate secundum longum uiarum distamen a possidentibus infructuose teneri possunt, simulque quum a domino Bogumil decano eiusdem ecclesie precibus humiliter rogatus existerem, concambiui terras et de pietate *michi innata* et reuerentia erga seruitores Christi domini nostri, a quo nouum recepimus dominii augmentum, s. Petro in Olomuci de patrimonio meo circuitum adscripsi, qui a monte *Gostine* incipit et iuxta flumen *Ruza* usque ad terminos uille *Golessi* se protendit cum XC *hobis* silue, que in vulgari *dubreu* appellatur. Et hec restitutio et collatio mea facta est ex consensu et sub sigillo domini Vdalrici, illustris ducis boemorum .... *nec non* sub anathemate reuerendi patris *Hizonis* Pragensis episcopi .... Actum in Olomuci *presentibus Hizone* episcopo, *Duce de Polonia* etc.

Jest to zlomek onen, kterému H. Jireček ve Světozoru 1858 str. 54 vytýká rozmazlený a sentimentalný sloh pro slova: „illacrimavi sane“ atd. A skutečně nelze nalezti listiny přesné, ve které by takový spůsob psaní byl, jenž sice ve kronykách, nikdy však v *listinném* slohu se neukazuje. Falsator dal se rozplakati Břetislavovi podle slov Kosmy, jenž o Břetislavovi nad rakví sv. Vojtěcha stojícím psal: „dux prae gaudio faciem perfusus *lacrymis* sic orat.“[1]) Kromě toho také o jiných větách dovesti lze, podle čeho napodobeny jsou; tak jest věta „*ubi cepit christianitas*“ složena podle listiny Unětické: „in Levo Gradech, *ubi christianitas incepta est.*“[2]) Věta:

[1]) Script. rer. Boh. I. 113.
[2]) Erb. Reg. I. 98

„ecclesias .... ad *unam* spoliatas .... existere“ má vzor svůj v listu Theotmara arcibiskupa Salcburského z r. 899, kde se praví: „ecclesias dei incenderunt et omnia aedificia deleverunt, ita ut .... tantum *una* non appareat ecclesia.“ [1]) Dále jest nápadno, že Břetislav sebe jmenuje „dux Moraviensis,“ řeku však že nazývá „fluvius Marava,“ jejížto jméno u Slovanů nikdy jinak než Morava neznělo; jmenoval-li sebe Břetislav dux Moraviensis, věděl zajisté, že také řeka: Morava sluje. Dále ukazuje patrně podvrženosť této listiny zpráva v ní položená o kaple sv. Klímenta v Olomuci. Břetislav tvrdě, že o nadání učiněném kostelu sv. Petra skrze starožitná knížata Moravská z listin i z ústního podání se přesvědčil, má vlastně falsatorovi zde dotvrditi, že transumt biskupa Šebíře jest pravý; avšak chtěl-li toho dokázati, neměl zmiňovati se o kaple sv. Klímenta, které v Olomouci nikdy nebylo. Na jak pevném základě pověsť, že v městě tom kapla sv. Klímenta byla, spočívá, lze poznati z toho, že Středovský, který ji zaznamenal v Sac. Mor. Hist. na str. 228, se dokládá jednoho starého měšťana Olomuckého, jenž zprávu tu na kázaní jednoho Jezovity slyšel, který ji ze starého spisu prý čerpal: „Civis quidam Olomucensis, quem dum vixisset, candor notae palam integritatis et veneranda gravisque decoravit canities, bona testabatur fide, ante quadraginta circiter annos [2]) se interfuisse dictioni sacrae a certo Societatis Jesu patre in ss. Cyrilli et Methudii tempello eorundem die festo proclamatae, in quo panegyrista ille *vetusta allegando scripta* referebat, eo ipso loco a ss. apostolis nostris fuisse olim constructam basilicam D. Clementis papae et martyri dicatam. Ubi vero haec bellorum injuriis potiori ex parte concidisset et interim mortuis Romae Cyrillo et Methudio fama horum sanctitatis Moraviam attigisset, quod civium Olomucensium pietas restantium ex augusto aedificio parietinarum parti injecerit tecta, atque sic adornatum sacellum consecrari fecerit ss. Cyrillo et Methudio. Huic ergo narrationi cum me allegata a concionatore scripta lateant, nil supperaddere audeo, aliis discutiendum permitto.“ Druhá pověsť o kaple Svato-Klímentské v Olomuci zachovala se u Wekebroda Mährens Kirchengeschichte p. 37, že prý sv. Cyrill kaplu tu založil na místě staré kostnice (Beinhaus)! Wekebrod odvolává se na Friebeka, který prý to čerpal „aus einem sehr alten Manuskripte in slavischer Sprache, so der Olmützer Domherr Graf Gianini besessen und Friebek in Händen hatte.“ Tedy: Středovský odvolává se na měšťana Olomuckého, ten

[1]) Cod. dipl. I. 63.

[2]) Středovský psal dílo své r. 1709.

na jezovitu a tento opět na *vetusta scripta;* Wekebrod pak dokládá se Friebeka a ten opět velmi starého rukopisu slovanského, jenž prý majetkem hraběte Gianini byl. Avšak nebylo nechutnějšího fabulisty než byl Friebek, tak že nesnadno při něm rozhodnouti, byl-li jen naivným lehkověrcem anebo úmyslným klamařem, ač netajíme, že mnohé zprávy listinné v diplomatáři Moravském vytištěné na jeho vrub psány jsou, které fantasie jiných lidí vybájila. Při mně není nejmenší pochybnosti, že Friebek, chtěje dotvrditi pověst ve Středovského díle podanou, zprávu o velmi starém rukopise slovanském zhola si vymyslil; neboť biblioteka hr. Gianiniho zachovala se, avšak o rukopise tom v ní není ani stopy! Kaply Svatoklímentské v Olomuci jistě nebylo, ježto o všech kaplách, které v Olomuci byly, i o těch, jež všelijak za své vzaly, hojné zprávy se skýtají v arcibiskupském, kapitolním a městském archivě; jen o kaple sv. Klímenta nezachovalo se ani nejmenší zprávičky listinné. Do r. 1670 živá duše o ní nevěděla, až najednou jeden jezovita a po něm Friebek nalezli staré spisy, jež o ní zprávu dávají, kteréžto spisy však divnou náhodou se světa zmizely! A poněvadž kaply té nebylo, jest nám považovati tento zlomek Monséův, v němž ona se již k r. 1030 uvádí, za podvržený a vymyšlený v době novější.

Jiná nesrovnalost v tomto zlomku jest, že kníže Břetislav daruje kostelu sv. Petra ves Tyn položenou prý na pomezí Uherském při řece Moravě tam, kde Dyje do ní padá; avšak Dyje padá do Moravy na úmezí Rakouském; daroval tedy kníže Břetislav něco, co jeho nebylo. Dále jest nám podezřelý spůsob psaní: mi*ch*i, ježto až do druhé polovice XIII. stol. jinak se nepsalo než mi*h*i, jak také Kosmas důsledně psal. Nápadno jest také slovo: *innata* (pietate). Kosmas sice píše k r. 1109: dux autem per *innatam* sibi probitatem exosus civilia bella,“ [1]) avšak v nějaké přesné listině *Moravské* by slovo to před XIII. stol. marně se hledalo. V originálním listě *Moravského* knížete slovo to poprvé k r. 1238 se čte [2]) a zobecnělo v listinné mluvě naší vlasti teprve v době Lucemburské, ani králové Jan a Karel, též markrabí Jan slova toho v listinách často užívali. [3])

Také proti topickým názviskům tohoto zlomku lze leccos namítati. Forma osadního jména *Golesi* v XI. a XII. století zajisté tak zníti nemohla; neboť míní se zde osada *Holešov* a osadní jména

[1]) Script. rer. Boh. I. 241.

[2]) Cod. dipl. II. 336.

[3]) Ku př. Cod. dipl. VI. 59; VII. 819, 561, 581, 584, 586, 679, VIII. 16, 17, 29, 33, 34, 170, 193, 241, 253; IX. 33, 56, 57, 118 atd.

na *ov* končila se na Moravě ještě v XII. stol. na *ovo*, tak píše orig. list r. 1131 Gluch*ovo* (Hluchov) a Sobn*ovo* (Sobnov). Rovněž jest v XI. a XII. století zkrácená forma řeky *Rusa* místo *Rusava* nemožna. Neboť čím starší doba, tím přesněji kladla se plná forma říčných jmén na *ava;* Kosmas jinak nepíše než Vlt*ava*, Svit*ava*, Sázav*a;* [1]) orig. list r. 1167 má Svit*ava* [2]) a ještě v XIII. a XIV. stol. znějí v listinách psaných od domorodců plná jména řek na př. r. 1210 Svit*ava*, [3]) r. 1275 Zazav*ia*, r. 1301 a 1305 Švarc*ava* a Svit*ava*. [4]) Zkracovati zakončení *ava* na *a* jest spůsob německý; jako totiž Němci své zakončení říčných jmén: *aha* zkrátili na *ach* nebo na pouhé *a* (na př. Salz*aha*, Salz*a*, Salz*ach*), tak si udělali ze Švarcavy jméno Švarc*a*, z Opavy = Opa, z Oslavy = Osl*a* atd. Forma Rus*a* místo Rus*ava* jest r. 1030 holá nemožnosť.

Ale pravý panikart formy jest jméno lesu *dubreu*. Dubreu místo Dúbrava! Mohlby se kdo domýšleti, že forma *dubreu* povstala asi takto: písmeno *u* jest psáno místo *v*, *e* pak že jest přehláska písmena *a*, tak že forma slova toho zněla původně dubr*av*. Tato forma sice skutečně čte se v Erbenových Reg. k roku 1115: Markuardus de Dubr*au*, avšak list ten jest podvržen; v pravém pak originale r. 1144 píše se Marquart de dúbr*ava*. [5]) A tak jméno to znělo odjakživa v přesných pramenech, v listinách, v deskách českých i moravských, v půhonných knihách atd. a nezní jinak po dnešní den.

Pravé monstrum horrendum v *moravské* listině a nad to více v listině z XI. století jest výraz *hoba*. Jest to zlatiněná forma staroněmeckého *huoba*, tolik co latinské *mansus* a české *lán*. Uvážíme-li, že naše domácí slovo *lán* v *moravských* listinách poprvé se uvádí v latinské formě *lan*-eus [6]) k r. 1228, víme již, co máme souditi o německém *hoba* v moravské listině r. 1030 se naskytujícím. Nad to více nehodí se ani slovo *hoba* tomu místu zlomku dotčeného; kdo se přesvědčiti chceš, viz, co G. Landau v díle svém: „die Territorien" o slově *hoba* praví. Dále, daruje-li se jen *část lesu*, nepraví se v listinách nikdy, že se dal jistý počet *mansorum* (lánů) nýbrž praví se: *spatium* silvae.

Také vytýkáme, že sepsání statků kostela Olomuckého r. 1131

---

[1]) Script. rer. Boh. I. 7, 54, 333.
[2]) Erb. Reg. I. 139.
[3]) Cod. dipl. II. 54.
[4]) Cod. dipl. V. 127, 184.
[5]) Cod. dipl. I. 226.
[6]) Cod. dipl. II. 204.

od biskupa Zdíka pořízené také o tomto znamenitém daru knížete Břetislava nic neví. Divná to přece věc, že zboží darovaná ve zlomcích Monséových tomu kostelu tak brzo se jemu odcizila!

Konečně budiž dotknuto, že Boček klade ten zlomek do r. 1030; avšak kdyby ten zlomek pravý byl, slušel by dříve rok 1028, poněvadž biskup Hizzo již dne 30. ledna 1030 umřel a r. 1029 dux Poloniae (t. j. Bezprem) ve zlomku tom za svědka uvedený již u Luticů se zdržoval. (Srovn. Pal. Děj. I. str. 298 pozn.)

V.

Probravše takto zevrubně objemnější zlomky Monséovy a vytknuvše příčiny, za kterými je za podvrženy máme, bude nám lze při menších zlomcích méně se meškati, kterých nyní v tom pořádku, v jakém diplomatář Moravský je umísťuje, po sobě dotýkati chceme.

Zlomku pod č. 125 str. 111 diplomatáře Moravského k r. 1026 vytýkáme formu jména *Olderik;* neboť nejstarší exemplář Kosmy psaný asi r. 1150 píše *U*dalricus, *O*dalricus pak píší teprve exempláry XIII. století, podle kterých Dobrovský Kosmu vydal. Jméno *Olderik* jest tedy utvořeno podle české formy *Oldřich;* divno, při jménech řek poněmčují Monséovy zlomky jména česká, kdežto při jméně *Oldřich* německá forma počeštěna jest. — Dále vytýkáme slova: „Mutina, qui *custodit* castrum Vzoue;" rčení *custodire* castrum v žádné přesné listině se nenaskytá. Praví se sice: custodire silvas, villas nebo custos silvarum atd., nikdy však custos castri. Proč toho rčení falsator užil, vysvětlí se nám později. —

Zlomek pod číslem 126 k r. 1029 jest podezřelý pro rčení: na *ozka* flumine. Za jedno nemohla, jak již svrchu dotčeno, tehda se klásti zkrácená forma *Ozka* místo *Oskava* a za druhé sklánějí se říčná a místní jména v listinách přesných, kdykoli se v lokale kladou n. př. na brodě, na kačí hoře, na mirine, na otaue atd. Rčení: duo aratra *na ozka* flumine jest v XI. a XII. století naprosto nemožné. Datování: „hoc traditum est tempore, quo .... Brachizlaus dux venit in Olomucie cum formosa sua contectali ...." napodobeno jest určení času, které zde onde v listinách se nalezá na př. „tunc temporis hec acta sunt, cum filia regis Ungarie in Teutoniam viro deportabatur." [1]) —

Při zlomku pod č. 130 k r. 1034 falsator nápadně se zapomněl. V záhlaví totiž napsal: Luta confert .... terram „*na* uiskoue," kdežto v kontextu píše: *in* uiskoue. —

[1]) Cod. dipl. II. 58 ai. 1211.

Zlomku pod č. 143 k r. 1053 vytýkáme podvrženost pro výraz: praedium *na Olzane*. Falsator neznal patrně dosti mluvnice staročeské; vida, že listina r. 1131 píše lokal: Tasale*h*, Dědici*h* atd. tedy *h* místo *ch*, domníval se, že Olzan*e* právě tak se čísti a zníti bude, jako kdyby stálo Olzane*h* místo Olzane*ch*. Avšak při tom nevěděl, že lokal na *ech* tvoří staročeská jména místní okončená v *i* n. p. v listě r. 1131: Tasalech (nom. Tasali), Kladorubech (nom. Kladorubi) atd., že však místní jména, která na *ani* (nyní *any*) se končí, v XI. a XII. stol. tvořila lokal v *as* a kladena bývala *bez* předložky. Listina z r. 1131 má hezký počet takových lokalů: Virouaz, Nemyiaz, Lucaz, Topolaz, Olsaz, Bukouaz atd. Tento lokal na *as* zachoval se po celé XII. století a ještě r. 1228 naskytují se formy: Kirn*az*, Ols*as*. [1]) Anoť zachoval se podnes v německém jméně osady: Tuřany, které zní Tur*as*, a v něm. názvu osady: Moravany znějícím Morbes, kteréž není než přehlasovaný starý lokal Morv*as*. — Forma *na Olzane*, jež v dotčeném zlomku se čte dvakráte, jest tedy gramatická chyba falsatorova, ježto v XI. stol. jinak se říkati nemohlo než Olš*as* a sice *bez* předložky. — O slově: *innata* (pietate), které též v tomto zlomku se uvádí, bylo již svrchu jednáno. — Slova pak „*nec expetita aut coacta, sed arbitrio hilari et voluntate spontanea* .... contulit duas marcas“ čtou se v našich listinách teprve v druhé polovici XIII. stol. a tu jen zřídka, častěji teprve ve XIV. stol. —

Rovněž podvržen jest zlomek pod č. 145 Bočkova diplomatáře k r. 1054. Za prvé zde vytýkáme výraz: „Jaros castellanus *de castello* et *custos termini* Hungarici.“ Co se týče slova: castellum, míní se zde patrně jméno místní, věrojatně *Hrádek* nějaký; žeby však r. 1054 česká jména místní jmenovitě appellativní se byla převáděla na jazyk latinský, sotva se příklad nalezne, a do konce ne o místním jméně *Hradec* (Hrádek), které mnohokráte v listinách v české formě se uvádí. — Taktéž nenáležité jest rčení: *custos termini* (Hungarici). Není pochybnosti, že falsator slova ta si vymyslil podle podobných výrazů listin, kronikářů středověkých i spisovatelů novějších na př. *termini* Poloniae (Erb. Reg. str. 484); — porta *custodiae*, qua itur in Poloniam (Script. rer. Boh. I. 143); — *custodia* munitionis (ibid. 125); — versus terminos Poloniae (ibid. 228); — *pannonici limitis praefectus* (Pešina Mars Mor. 139); — *custodia limitum* (ibid. 255). Hlavně však sem se vztahuje, co Pešina na str. 259 a 260 praví, kterak Břetislav hranice Moravské proti Uhrům opatřil: „signa propius ad confinia Hungariae movens

[1]) Erb. Reg. 336, 337.

id inter potissima mature duxit implendum, ut *limitanea castella* diligentiori cura communirentur.... limite praesidiis firmato Břetislaus Brunam rediit.“ Slovo *custos* přichází sice ve spojení: custos silvae, villae, ecclesiae atd., ale v pravé listině nenalezneš: *custos termini:* a proto se domnívám, že falsator na takové spojení připadl čta u Wekebroda na str. 35: „die Herzoge der pannosischen Graenze oder die *Hüther* derselben.“ Přeloživ *Hüther* na *custos* vynalezl *nový úřad*, o kterém pravé listiny nic nevědí. — Co se týče místního jména *Domesi* (= Domašov), platí o něm to, co jsme svrchu o jméně *Golessi* pověděli. — Také datum toho zlomku: anno dominice incarnationis MLIV. *terminante*, nenalezne se v žádné pravé listině; ono jest uděláno podle určení času v kronykách, kdež často se čte: instanti anno, mediante mense, kterýžto výraz vyňat z Pertzových Monumenta čte se také v diplom. Mor. I. str. 53: *mediante* mense Julio atd. — Divno, že i tento dar do listu biskupa Zdíka vepsán nebyl! —

Ne menší příznaky podvrženosti spatřujeme na zlomku, který vytištěn jest pod č. 149 diplomatáře Bočkova k r. 1055. Hned začátek jest podezřelý: Ego Wratizlaus dei gratia et *dispositione*.... patris mei B.... illustris Boemorum ducis, constitutus dux Morauorum et terre Olomucensis.“ Že kníže Vratislav dostal od Břetislava oukrají Olomucké, jest ovšem pravda; avšak ačkoli za dvě století bylo mnoho knížat oudělních na Moravě od vévod českých ustanoveno, přece žádný v žádném listě přesném se nepronesl zřejmě, že ustanoven jest vévodou českým. Rčení takové jest tedy velmi neobyčejno· Co se pak týče výrazu: *dispositione patris,* čte se u Pešiny Mars Mor. str. 269 podobné místo: „Vratislaus, relicto territorio Olomucensi, quod antea ex *dispositione paterna* possederat“ a též Kosmas píše k r. 1055, k němuž také tento zlomek se vztahuje: „vadit dux *disponere* Moraviae regnum.“ — Rovněž se nesrovnává se spůsobem tehdejším v nadacích listinách zachovávaným, vedle kterého každá část nadání zevrubně se uvádí, aby o ministerialích, jak tento zlomek činí, se řeklo: „quorum nomina recensere foret nimis longum.“ Nahledněme v pravé listiny XI. a XII. století, nalezneme-li v nich takovou pohodlnost, která se štítí jmen uváděti? na opak přesvědčíme se, že velmi bedlivě každé jméno darovaných lidí se zapisuje. Nazbyt udává toho příčinu listina Litoměřická z r. 1057: „placuit etiam nobis ministerialium *omnium* nomina, in quibus villis commorentur, subnotare, *ut posteri discant, quos et quare memoratae tradidimus ecclesiae.*“ [1]) Jména *svědků* neuvádějí

[1]) Erb. Reg. p. 52.

se někdy všecka a tu ovšem se praví, (jako n. p. Cod. dipl. I. p. 165) po vypočtení několika svědčících osob: „et alii, quorum nomina commemorare longum est.“ Avšak při darování lidí poddaných uvádějí se v přesných listech jména všech, anebo se píše aspoň počet, jak na př. Cod. dipl. I. p. 220: „et septem alii.“ — Taktéž sotva se naskytnou v pravé listině bezprostředně po sobě slova: servientes místo servitores, arantes místo aratores, custodientes místo custodes, piscantes místo piscatores. — Nekrology, libri traditionum kostelů velmi rády užívají i v kontextu slova: *amen*, opětujíce je dvakráte i třikráte; žeby však to byl sloh *listinný*, v kontextu *amen* klásti a několikrát opakovati, to vidíme jen při tomto zlomku a několika druhů jeho, nikoli pak v nějaké přesné listině. — Co se pak týče jmen svědků, nevytýkáme, že mezi nimi jest několik Němců, poněvadž možno, že kněžna Judyta několik krajanů svých do Moravy přivolala; avšak na jednom přece se urážíme a sice: Siffridus comes, custos termini Polonici.“ Vždyť svrchu již jsme dotkli, že takového úřadu na Moravě nikdy nebylo; tento *custos termini* Polonici zde se klade proto, aby byl dokladem onoho *custos termini* Hungarici v č. 145 diplomatáře Bočkova a *custos termini* Hungarici uvádí se r. 1054 proto, aby *custos termini* Polonici r. 1055 a 1059 se učinil pravdě podobným. Tak podpíral falsator klam klamem. — Datum má ten zlomek opět podle ferií a sice: feria quinta post pascha a. dom. incarn. MLV. O této nenáležitosti není potřebí opět se zmiňovati, poněvadž o tom již na str. 90 dotknuto.

Zlomek pod č. 153 Bočkova diplomatáře k r. 1059 jest podvržen pro výraz: *custos termini polonici* a pro poněmčené jméno města Opavy, totiž: *Opau*. Jméno: *Koiate* villa (= Kojetín) věrojatně utvořeno podle listiny města Hradce (Králové) z r. 1225, kde se čte: Cesccae Wes. [1])

Zlomek pod č. 158 diplomatáře Moravského k r. 1062 opět má nemožný za té doby skratek říčného jména *Ozca*. Krom toho obsahuje zlomek ten tu zvláštnost, že klade jméno řeky: *Opa* (= Opava) jméno města: *Opau*. Uvážíme-li, že jméno německé toho města neznělo Opau, nýbrž Troppau a že jméno to vyvinulo se ze rčení: *die Stadt an der Opa*, z čehož zkrácením teprve povstalo jméno Troppau, máme měřítko, jak diplomaticky správné jméno falsator zde kladl. A jména toho užíval roku 1062 kníže Olomucký Ota, o němž Kosmas k r. 1061 naříknul, že mu dáno oukrají Olomoucké,

[1]) Nynější Čištěves, od osobního jména Češka nebo Česta. Erb. Reg. 323.

poněvadž německy neuměl, kdežto západní část Moravy, „quae est versus *Theutonicos*“ obdržel kníže Kunrat, „qui et ipse sciebat *Theutonicam* linguam.“ [1])

VI.

Uvedše vniterné příčiny, pro které Monséovy zlomky za podvržené a za falsifikat doby novější považujeme, uvedeme nyní také několik zevnějších okolností, které zlomky ty za padílo usvědčují.

Tu především jest nápadna neurčitosť a nejistota se strany kodexu, ze kterého prý Monsé zlomky ty vypsal. V prvním svazku diplomatáře Moravského vydaném r. 1836 praví Boček, že Monsé je nalezl ve „fragmentum codicis manuscripti vetustissimi ecclesiae Olomucensis in tabulario curiae Olomucensis“ (str. 32), na straně pak 50. jest to „fragmentum vetustissimi codicis traditionum ecclesiae Olomucensis.“ V diplomatáři svém nepopisuje Boček určitěji kodexu, v němž zlomky ty se prý nalezly; jisto však, že Boček B. Kopitarovi zprávu dal, že zlomky se nalezly v jednom kodexu práva Magdeburského, ježto Kopitar ve předmluvě ku: Glagolita Clozianus na str. LXXI. r. 1836 píše: „Sed arce mentionem a cl. olim professore Monse in tabularii Olomucensis Senatus membranâ codici juris magdeburgici adglutinatâ inventam et a doctissimo prof. Ant. Boček cum aliis propediem edendam.“ Měl-li Boček zprávu, že Monsé zlomky v kodexu práva Magdeburského nalezl, věru nevíme, proč okolnosť tu v diplomatáři Moravském zamlčel? Avšak příčina toho zamlčení na snadě jest: onen kodex práva Magdeburského mohl býti hledán a nebylby ovšem se nalezl a tudiž ani ne ta pergamenová blána, na které prý ony zlomky napsány byly. Proto se mlčí v diplomatáři Moravském o kodexu Magdeburského práva a klade se tam neurčitě „velmi starý kodex kostela Olomuckého.“ Avšak uvažme: prof. Monsé zemřel r. 1793; nebylby on o nálezu starožitného kodexu kostela Olomuckého zprávu dal kapitole Olomucké, aby k vlastnictví svému se hlásila? A právě za doby té byl archivářem kapitolním kanovník baron Buol, jenž velmi bedlivě a horlivě archiv spořádal a prohlížel a ku všem starým písemnostem kapitoly se týkajícím pozorně zřel; ten zajisté nebylby meškal a bylby se snažil, aby kapitola opět přišla v držení starožitného kodexu jako majetku svého. Ale tak není o tom velmi starém kodexu ani nejmenší stopy; já sám, meškaje r. 1874 v Olomuci čtyři neděle, bedlivě jsem pátral po něm v archivě městském, avšak marně! Ale kodex, namítne někdo, mohl

[1]) Scrip. rer. Boh. p. 136.

se ztratiti; nemohu upírati, že se to státi mohlo; ale pak měl Boček tím bedlivěji chovati rukopis Monséův, který v jeho rukou býti musel, kdyžby Monsé skutečně ty zlomky byl vypsal a měl zprávu dáti, kterak on toho rukopisu Monséova nabyl; avšak ani rukopis Monséův se nezachoval ani zpráva nám nedána, na jaký spůsob Boček ho dosáhl.

Zbývá nám, mluviti ještě o osobě falsatorově. Té věci s plnou jistotou nám dovesti nelze; můžeme vysloviti jen domněnku, že nebožtíka Bočka za padělatele považujeme. Na opodstatnění domněnky té uvádíme toto.

Již na str. 89 obrátili jsme pozornosť čtenářů ku spojce *necnon*. Slovce to v listinách XI. a XII. století velmi zřídka se čte a nalezneš je ve všech listech v I. sv. diplomatáře Moravského vytištěných (vyjma zlomky Monséovy) sotva čtyřikráte; za to však naskytuje se mezi 14 zlomky Monséovými čtyřikráte a sice v č. 127, 149, 156 a 158. A slovce toho Boček, píše latinsky, velmi rád užíval; nalezneš je hned na titulním listě diplomatáře Moravského a mimo to na šestnácti stranách předmluvy (IX.—XXIV.) nic méně než devětkráte. Neobyčejným v listinách rčením „*hilari* vultu“ dává ve zlomku pod č. 129 kněžna Judyta kostelu Olom. ves Dub, a „*hilari* arbitrio“ činíc ve zlomku pod č. 143 Svatava nadání v Olšanech, v padělané listině z r. 1088 pod č. 198 odevzdává se dar: *ylariter* a v předmluvě své píše Boček (str. X.): „*hilari* animo supplementa offero.“ Avšak taková shoda, mohloby se namítnouti, jest nahodilá; ač takové námitce nepotakujeme, ježto při slohu velice na slovích záleží, chceme ji nechati při váze její, za to však upozorniti na jinou velmi závažnou shodu, tu totiž, že v předmluvě Bočkově berou se za čirou pravdu všecky omyly, které také ve zlomcích Monséových za plnou pravdu se kladou. Tak tam podepírá Boček nemožnou událost, že sv. Cyrill r. 863 kostel Svatopeterský v Olomouci světil, kronikářem Moravským, mnichem Hildegardem Hradišťským, který prý k r. 1063 psal, že založení biskupství Olomuckého stalo se „anno bisseculari“ po onom svěcení; avšak onen kronikář Hildegard právě tak nikdy nežil jako kněz Sláva, který r. 1062 svědectví o Svatopetrském kostele v Brně dával. Dále, Boček jmenuje na str. XI. moravského knížete Rostislava — *Ratišem*, tedy tím jménem ve zlomku Monséově uvedeným, o kterém jsme dovedli, že formy *Ratiš* nikdy se užívati nemohlo. Dále na str. XII. praví Boček: „fixum ratumque habebimus .... Olomucium et Brunam in ambitu illius regni, in quo Ratiš et Svatopluk duces dominabantur, *civitates* haud infimae notae fuisse,“ kdežto jsme svrchu dovedli, že za té doby

o *městech* řeč býti nemůže. Na též straně potkáváme se s mylným míněním, že *hrad* Olomucký položen byl *u* města Olomuce: „filius Břetislai nascitur in ducis *arce ad* Olomucium," výraz to, o němž jsme dokázali, že skutečné minulosti se příčí. Dále, na téže str. XII. klade Boček jméno řeky *Opa* a tvrdí, že kníže Břetislav v Opavsku první Němce osadil, že Hradec založil a proti Polanům a Uhrům *custodes* finium" ustanovil, kterážto tvrzení se zlomky Monséovými sice všecka se shodují, ale před kritickým rozborem neostojí. Autorství Bočkovu nasvědčuje také ta okolnost, že Boček, chtěje nějakou domněnku svou doložiti, hned nějaký listinný doklad měl při ruce; tak n. př. když r. 1841 tvrdil, že vítěz nad Mongoly nejmenoval se Jaroslav nýbrž Zdislav, odvolal se na zápisy Olomoucké z r. 1424, v nichž prý vložen jest list z XIII. století svědčící o Zdislavovi ze Sternberka; avsak ani těch zápisů ani toho listu nikdy nebylo a Boček také nikdy jimi se nevykázal!

Táže-li se kdo, co asi Bočka pohnulo, aby listiny či raději listinné zprávy padělal, jest odpověď ovšem nesnadna; absolutní jistoty nenabudeme, avšak dvě okolnosti ve příčině té vážiti nám sluší. Známoť, že Bočka při zpytech jeho podporovali hrabě Antonín Mitrovský, gubernator Moravy a stavové Moravští; aby mecenáše své zachoval si při dobré vůli, bylo potřebí, by z každé cesty něco nového, zajímavého s sebou přinesl. Za druhé byl Boček horlivým vlastencem Moravským a toto vlastenectví bylo za doby té jakousi řevnivostí proti Čechům prosáknuto. Veřejně se pronesl v tom smysle Boček ve předmluvě k I. sv. diplomatáře na str. XV.: „Fuit sane scriptorum Boemiae fere omnium, Moravos pro privignis habere, et nescio quam averso ab iis esse animo, ut itaque Moraviae historiam maxima parte ex ipsorum calamo promanantem, utpote scaturientem e fonte haud limpido, quodam partium studio turbulentam non possim non appellare." Měla-li Moravská historie v pravém — dle názoru Bočkova — světle se zjeviti, musily také býti k tomu prameny a sice prameny právě tak závažné, jaké má historie Česká. Čechové mají znamenitého letopisce Kosmu, pročby Moravané neměli podobného a hle, nalezl se Hildegardus Gradicensis (psal prý 1127—1147) který vykonal službu důležitou, psav: „juxta Vueligrad, ubi cepit christianitas, in loco quondam civitatis Deuin (Cod. dipl. I. n. 128)." A tak se nalezly také zlomky Monséovy a mimo to ještě několik kronikářů *nejmenovaných*, zvláště z XIII. století nejmenovaní letopisci Velehradský, Zábrdovský a *rozmnožený* Anonymus Gradicensis. Palacký spisuje II. sv. dějin svých, žádal, by těch tří letopisců užiti mohl, avšak marně; když pak v témž svazku podotkl, že jich užiti

nemohl „weil er sich um dieselben nicht an den Rechten gewendet," neodpověděl Boček veřejně nic!

Avšak nemeškejme déle na tomto místě při věci té, poněvadž bude potřebí, obšírně o látce té jednati. Vyslovili jsme domněnku, že Bočka za padělatele několika pramenů historických máme, opodstatnivše domněnku tu několika důvody, k nimž nyní ještě dokládáme to, že tehda nebylo na Moravě jiného, který by podobná falsa byl mohl provesti. Kdo prameny vydává, má zevrubně udati, kde který pramen se chová, a má vytknouti stranu, na které to, co se tisku svěřuje, napsáno jest, aby každý badatel, nastane-li potřeba, sám z originalu přesvědčiti se mohl; toho Boček opomenul a tak máme všecky listinné zprávy, o kterých praví, že je Friebek vypsal, anebo že jsou z Annales Gradicenses, e Codice Tišnovicensi, ex actis consistorii Olomucensis," kde neudává ani signatury, ani strany, ani fascikulu za podvržené, o čemž na jiném místě důkazy přivedeme. Ať byl úmysl, který falsator — budiž jím kdokoli — při počínání svém měl, sebe vlastenečtější, přece nikdo s tím srovnati se nemůže; zkusili jsme to za našich dnů, že jedno falsum dává příčinu podezřívati také památky zcela přesné. Historie domahá se pravdy; kdo však prameny falšuje, zajisté neslouží pravdě, nerozžíhá světlo, ale šíří tmu.

Rozhledy literární.

Eliška Přemyslovna, tragédie v 5 jednáních od Václava Vlčka, II. opravené vydání, v Praze, 1876.

Dějiny jak veškerého pokolení lidského tak i jednotlivých národů jsou ve svém posledním jádru pravou tragédií. At jest stanovisko, s něhož badatel pozírá na dosavadní rozvoj lidstva, jakékoliv, chce-li vyznati pravdu nepokrytou, dosvědčí konečně předce, že člověčenstvo v celku vzdáleno jest dosud blankytných oněch ideálův, jichž nejvznešenější jeho duchové v úchvatu bohorodého nadšení byli vytknuli za poslední cíl a konec všech snah usilovných a podniků v čiré obětavosti podjatých, ale žel málokdy v tak úplně zářivé slávě provedených, v jakové prvým jich obrněným původcům před zrakoma byly prokmitaly. Objeví-li se na okamžik paprysky slunečni v nekaleném lesku, ihned často vrhají se tmavé, bolnormutné stíny v obraz, nejluznějšími barvami růžových nadějí v utěšenější budoucnost ozářený. V úsměv oka radosti rozechvělého vluzuje se ihned perla slzy bolozvěstné, a v tepoty srdce jasem rozjařeného vtírají se v témže často okamžiku záchvěvy traplivé nejistoty, jako by člověku na pozemsku nebylo souzeno dlíti po delší dobu v radosti ničím a nikým nepotřísněné. Nejhlubší cit nitra našeho netkví ve smavém jasu, ale v mutném bolu. Nebýváme též v nejvniternějších záhybech mysli tou měrou dojati slastmi, jakou dorývají na nás strasti. Jest tudyž bez

odporu *tragédie* výplodem Musy jak antické tak i moderní nejvyšším a lidskému pokolení nejpříslušnějším. Vavříny svrchované slávy bývají vším právem přisuzovány oněm miláčkům „sladkomluvých Aonidek," k nimž v zasvěcených chvílích přibližuje se se zrakem zasmušilým vážná *Melpomene*.

Co teprve nám říci o dějinách národu *českého* zvláště? Neníť v nich listu, na nějž by čtoucímu neskanula slza soustrastná. Někdy objevuje se v nich důraz tragický ve tmavorudém ozáření, jakové vykouzloval děsný často štětec Rembrandtův; zpomeňme jenom na pole Lipanské bratrovražednou krví zbrocené! Domahával se národ český častěji veškerými pružinami svého již přirodou bohatě nadaného ducha nejvznešenějších statků pokolení lidského, práva i pravdy, bojoval za ně mohutnou, hrdinnou paží až do úplného často vysílení; avšak závistiví osudové nežičili mu nikdy úplného blaha, ba i vlastním zaviněním, jmenovitě neblahou u všech slovanských kmenův téměř dědičnou nesvorností rozmetal chvatem zoufalým v ssutiny, co byl zbudoval v dlouhých dobách trudným a namáhavým úsilím. Tak zpečetil vlastními dějinami nauku o tragédii, v nížto *osud i vina* shrnují se v závratné truchlé katastrofě, v konečném bojujícího hrdiny úpadku. Nenadsazujeme zajisté, dime-li, že v dějinách národu českého ukryta jest látka nevyberna nejdojemnějších tragédií. S radostí pozorujeme, že k nim rozšířenější než dosud měrou obrací se pozornosť našich nadanějších básníkův. Netajíme sobě nikterak prací a nesnází osuhlých, jakové zavíjejí se při svědomitých snahách, podati z oboru dějin domácích obecenstvu výtvor poněkud jenom dokonalý. Čistý obraz života našich předkův zatemněn a zastíněn jest příměsky jinorodými, z různých styků, ve které národ český během svého historického žití s jinými poblízkými i vzdálenými kmeny byl vešel, samoděk se namanujícími; nad to jsou tradice o prvotném a původně ryzím duchu všech kmenův slovanských zprávami nejvíce cizozemcův pokáleny a znešvařeny do té míry, že po dlouholetém nepřetržitém studiu zdaří se, z kalu toho nakresliti ve slabých jenom obrysech čistý obraz povšechného jich života národního. Avšak původní ten duch slovanský vane neustále dosud po žírných luhách vlasti naší; tajný tento genius musí nadchnouti vyvolence svého, vliti se v něj jako v zalíbenou sobě nádobu.

V novější době zasáhli mladiství básníkové naši úspěšnou snahou ve vděčný obor národní tragédie dějinné; mimo Vítězosl. *Hálka*, příliš záhy literatuře naší básnické odňatého, jenž ve své truchlohře „Záviše z Falkenšteina" objevil vzácné své nadání i na poli dramatickém, jmenovati dlužno i jiné; my však poukázati chceme v této rozpravě ku výtečným v témže oboru výtvorům Václ. *Vlčka*, jenž nevšedních sobě zásluh o blaho našeho národu vydobyl několikaletým již vydáváním časopisu „Osvěty," jejž kritikou sebe přísnější připočísti musíme k nejlepším téhož druhu měsíčníkům přehledným (Revues) v jakékoliv literatuře i nejvzdělanějších národův evropských. Spisovatel tento při všech svízelích, v jakých se dosavadní politikou svých vůdcův národ československý octá v životě veřejném, má zrak svůj ničím se zvrtnouti nedadoucí stálou snahou upřený ku většímu co den a rozsáhlejšímu vzdělávání našeho národu, ku buzení pravé osvěty v širších dále kruzích, dobře jsa přesvědčen, že takouto neumornou prací staví se kámen po kameni k velkolepé budově národního života a jeho oslavení ve kruhu i jiných vzdělaných národův, a že ze pravé osvěty klíje se a vyrostá jako libovonná růže ze semene životodárného i svoboda jedině pravá a stále trvanlivá.

V. Vlček obral si za předmět dotčené své tragédie poslední ratolesť ze slavného kmene *Přemyslovcův.* Dlouhá ta doba, v nížto potomkové téhož rodu vládli na stolci českém, počínajíc báječnou Libuší až k jeho po meči vyhasnutí Václavem III. (1306), ztvrzuje úplně názor náš o rázu dějin českých. I tu vystřídají se stálou obměnou citové útěšní s projevy rozbolestněného chvění. Za Přemysla Otakara II. Čechy dostoupily vrcholu své slávy, staly se hrdinnou téhož panovníka mysli jakož státnickým jeho věhlasem až i popřední mocí evropskou; avšak za jeho na venek tak skvělého panování uvozen až příliš hromadným kolonisováním Němcův ve veškerá města česká živel německý v ostřejší než druhdy potykání se živlem slovanským, kteréžto odvěké styky obou těchto živlův činí ovšem čelní známku dějin českých. Panovník tento, jenž zvláště tragickým časových okolností spletením právě tím živlem, od něho tak nemírně pěstovaným a podporovaným před šesti stoletími hrdinnou zahynul smrtí, zůstavil za nástupce ve vládě zemí českých výtečného Václava II. (zemř. 1305), jenž maje dvé manželek Jutu Habsburskou a *Elišku Polskou,* jež má čelní úlohu v dramatě našem, zplodil nešťastného Václava III., a tolikéž i dcery Annu, zasnoubenou s Jindřichem Korutanským neblahé paměti, a *Elišku* naši (naroz. dne 20. ledna 1292). Prvé své mládí poslední tato Přemyslovna ztrávila v rodinném zátiší u své sestry Anny, kdež ve kruhu šlechtičen vynikala nejenom spanilostí těla, ale i bystrotou ducha a rázností mysli. Z této doby jejího žití k jedné okolnosti poukážeme, kteráž ve tragédii naší nabývá významu znamenitějšího. Skvělé vlastnosti, jakými tehda již vynikala Eliška, zbudily nenávisť vlastní sestry až do té míry, žeť neostýchala se ukládati o její život, podáním *jedu* v takové prý hojnosti, „že každá osoba zdraví méně silného byla by mu podlehnouti musila.“ Hořké číše bylo jí stále okoušeti po veškeren život. Král Jindřich Korutanský dal ji přísnou stráži ostříhati, ba konečně zatknouti ji uzavřel, kteréhož nebezpečí ušla kvapným útěkem za babičku přestrojená do Nimburka na Labi, města to, tehdejšímu jejímu ochranci, pánovi Jindřichovi z Lípé zcela oddaného (1310), odkud za měsíc odvedena do Prahy opět, kdež sněmováno o příští vládě království českého a usnešeno se na tom, aby koruna česká dostala se Janovi, z rodu Lucemburského, synovi císaře Jindřicha VII., jednoho z nejvýtečnějších panovníkův, kteří kdy drželi žezlo císařství římského. Za výminku uloženo, aby císař tento oženil téhož syna svého s Eliškou, jak mile tato k jeho dvoru přivedena bude. Svolil k tomu císař na sněmě Frankfurtském. Eliška, ozdobena jsouc drahými šperky, v četném komonstvu vznešených pánův českých, do Špiru k císaři přivedena. Dne 1. září 1310 konány oddavky s velikou slávou. V Kolmaru na to ustanovení císařem pánové Petr z Aspelt, arcibiskup Mohučský, již za krále Václava II. nejvyšší kancléř království českého, a hrabě *Pertold z Henneberku,* s nimž se v naší tragédii tolikéž setkáváme pod jménem Bertholda, za vladaře na čas královy nezletilosti; novomanželé rozloučivše se s císařem, jehož neměli spatřiti více, odebrali se do království svého. Korunování jich událo se záhy na to v Praze ve chrámě svatovítském dne 7. února 1311.

Osudná zášť mezi oběma Eliškami královnami, kteráž popředni jest osou, okolo niž otáčeji se nejtklivější děje v naší tragédii, vypukla r. 1315. Popředni její příčinou byla marnivá a žárlivá mysl manželky Janovy, kterážto ve své hrdosti nemohla toho snésti, že Jindřich z Lípé větší než jí dvořil se úctou a oddanosti právě šlechtickou maceše její. Věhlasný tento

státník a upřímný přítel národu svého .svržen téhož r. 1315 z důstojenství nejvyššího maršálka a odvezen do vězení na hrad Tejřov, úřad pak jeho odevzdán pánu *Vilémovi Zajíci z Waldeku,* jenž tolikéž až ku své tragické smrti činnou povždy láskou háral k národu českému. Odtud vznikly neblahé různice mezi popřednímí rody tehdejšími, s jedné strany, k níž čelila vdova Eliška Hradecká, mohutní Hronovští (Ostrev), přátelé to uvězněného Jindřicha, proti nim bočili pánové tehda před jinými na slovo vzatí, dotčený Vil. Zajic a mocný pán *Petr z Rosenberka,* k nimž se přidružila i města královská. Doslechnuv o různicech těchto mezi panstvem českým a oběma královnama Jan rozjitřil se hněvem tak prudkým, že požadovati se jal od Viléma Zajíce, aby nenáviděného Jindřicha buď ihned králi vydal aneb sám jej dal odpraviti; Vilém však zaručil se vzácnému vězni, že nikterak nebude ubliženo životu jeho. Mezitím jednáno o smíření rozdvojených mezi sebou stran, a vskutku dne 17. dubna 1316 Jindřich z vazby propuštěn. Arcibiskup Mohučský opustiv rok na to zem českou navždy složil nejvyšší její správu v ruce králové Elišky Přemyslovny; rozpor mezi stranama příkrý objevil se opět; králová vyvolivši sobě za čelní rádce v nesnadném úřadě svém mimo jmenované pány Viléma Zajíce a Petra z Rosenkerka i Olomuckého biskupa Kunrata pobouřila proti sobě Jindřicha z Lipé a syny jeho a jiné, mezi nimiž nejčinnější úlohu hrál rytíř *Fridúš ze Smojna jednooký,* o němž v té době vypravovalo se v Čechách, že byl předním rušitelem pokoje v celé zemi. I v našem dramatě udělil mu básník čelní místo mezi jednajícími osobami. Rozbroje tyto, k nimž přidružily se i nehody živelné, hlad a mor odtud povstalý r. 1318, znepokojovaly hluboce veškeru zemi jinak berněmi od dobrodružného krále stále požadovanými úplně zuboženou; touženo po opětném vládnoucích stran usmíření, o kterémž r. 1318 jednáno na hradě *Zvíkově* příslušejícím slavnému rodu Rožmberskému. Pánové mezi sebou usmíření obrátili s tím rozhodnějším důrazem ostří svého sjednoceného odporu proti těkavému králi, jenž ve své přepiaté rytířskosti obmýšlel, jak i náš básník podotýká, obnoviti v Praze dobrodružství tak zvané „okrouhlé tabule Artušovy.“ Na sněmě Domažlickém král musel povoliti úsilné touze veškerého národa českého a přislíbiti, že propustí z Čech všechny Rýňany, jenž k četným neshodám a různicím a i pohromám v materialní i národní příčině stálého podnětu přičiňovali. Povolnosť tato byla králi okolnostmi trapnými více vynucena, než upřímně nabídnuta; osten záští vnitřního proti Čechám zostřil se tím jenom v útrobě jeho. I nabízel již tehda záhy po sněmě Domažlickém v dubnu 1318 země koruny české změnou za palatinat porýnský králi Ludvíkovi. Zrádný tento zámysl tajil tak pilně, že o něm nezvěděla ani choť jeho Eliška, kteráž se byla již 20. června 1317 se svými dítkami Jitkou a Václavem (Karlem), napotomním císařem římským na svůj hrad *Loketský* odebrala, aby patřiti nemusila na zuřící válku domácí, ač ji byla svou bezohlednou náruživostí valně sama podporovala. Dověděvši se o dotčeném návrhu manželově, propukla láska k uhněcovanému národu ve hrudi její s takouto neodolatelnou rázností, že i král přinucena se viděl, odříci se posupné té myšlénky. Tím však vznikla nevole manžela k manželce, z níž rozvinula se válka mezi nima veřejná, rozjitřovaná ošemetnými donašeči, jako by králová Eliška obmýšlela s rádci svými vypuditi krále ze země české a povýšiti na stolec královský nezletilého syna Václava. I rozlítil se Jan tak prudkou záští proti své choti, že šmahem přichvátav na zámek Loketský rozkázal, odloučiti matku od dítek a odvézti ji do *Mělníku.* Královo toto

unáhlení a uvěznění matky i dítek dojemnými slovy vylíčuje básník náš. K tomu zahynul ve výpravě proti vévodům rakouským s dorozuměním krále Ludvíka podniknuté Vilém Zajíc (r. 1319), nejmocnější a nejvěrnější to podpora uvězněné královy. Jindřich z Lípy, miláček královy Hradecké, stal se nyní samovládcem v Čechách. Král skloniv se též ku straně této nepřítelkyně královy Elišky Přemyslovny, zanedbával choti své zúplna, nechávaje ji zoumysla i v nouzi. Utýraná královna odhodlala se konečně, opustiti vlasť svou uchýlivši se s nejstarší svou dcerou do Bavor; tam pak v Koubě po delší dobu prodlela, „vedouc dvůr nehojný sice, ale dosti slušný;" že pak choť její v zakořeněné již proti ní nevoli vzpouzel se peníze do cizíny jí odesýlati, Eliška vrátila se 1325 v lednu do Prahy, jsouc od soucitných Pražanů s nelíčenou radostí přivítána. Beze vší královské nádhery trávila dílem v Praze, dílem na Mělnice strastné dni života svého, nevšímaná od manžela svého, jako vdova opuštěná, až ji smrť stálého i tělesného strádání sprostila dne 28. září 1330, v 39. roce věku svého. Předešel ji smrtí Jindřich z Lípy, přežila protivnice a macecha její, královna vdova o 5 let, kteráž byla od r. 1319 v Brně přebývala v klášteře jeptišek cisterciensk ých, od ní založeném.

Byloť nám aspoň v nejúsečnějším obrysu předeslati obraz dějin, jejichž popřední osobou jest poslední Přemyslovna, abychom odtud snadněji posouditi mohli, v čem vypracování básníkovo se shoduje s čirým dějepisem, a v čem se od něho odchyluje. Při tom stane se nám i průzračnějším veškeren organismus naší tragédie. Vždyť popřední záliba v jakémkoliv dramatě visí nejenom na *ději* zajímavém, významném, ruchem stále *cílým* ku katastrofě stupujícím, alebrž povýtečně na veškerém organickém téhož děje rozvoji, jak jednotlivé částečné události splétají se harmonicky v celek s hlavním dějem, jednotlivé osoby jak umělecky sestavují se okolo předního hrdiny, a jak odůvodňuje se *z charakterův* jednotlivých jednajících osob konečný *obrat* veškerého dějstva. Dělíme-li každékoliv drama v patrno hlavních momentův, budtež tyto vměstnány třeba v jeden toliko akt neb rozpředeny v patero dějství, naznačujeme tím patero podstatných, *nutných* dob, v jakýchž se rozvíjí každý děj dramatický, má-li se u nás setkati se zálibou trvanlivou a s dojmem esteticky oprávněným. Za dramatický děj považovati lze jenom děj takový, v němž *nutný odpor* čili konflikt v poměrech lidských vzniklý dospívá ku svému rozhodnutí. Kdekoliv rozpřádají se události a činy, lhostejné o sobě, v nichž nesplétá se *samočinnost s nutností osudu* ve strastné rozpory, aneb jinak zajímavé zámachy, tu nekyne vděčná aniž příslušná látka básníku dramatickému.

Zapletení a katastrofa nejdůležitějšími jsou momenty dramatického děje. Zaplétání se dějův i osob v kolo nezvratitelné katastrofy rozvíjí se *postupně*, aby tím zračitějším se stalo divákům a posluchačům. Tou příčinou seznamuje nás *exposice* čili vyložení v *prvním* dějství s jednajícími v dramatě osobami, s jich kalými nebo mrzkými zámysly, uvádí častěji hned v samý cílý ruch událostí. I v naší tragédii objevují se v prvním aktu čili jednání veškeří téměř důležitější charakterové, jimž v rozvoji dějin značnější úloha přířknuta, vylíčují se tolikéž v různých rysech výtečnější známky jich povahy, vnitřní pohnutky jich činův. I v tom dochází kritika svého uspokojení, že se tu proti sobě staví osoby ve svých povahách *nesrodné*, v obapolném jsoucí odporu; vždyť tím upravuje se spor činův i událostí, jenž popředním jest podnětem estetické záliby ve výplodech dramatických. V *Anežce*, dceři pražského mě-

šťana *Bohuslava,* zobrazena a důsledně až ke konci provedena upřímná a srdečná útulnosť a soustrasť s paní královskou; zároveň odráží se v ní jakož i v bodrém, k poradě a k činům kde toho potřeba ochotném jejím otci líbý obraz tehdejšího ušlechtilejšího občanstva českého. Seznamujeme se též se *syny* jednookého rytíře Frýdmana, se Zbyňkem, jenž zprávu Anéžce podává o příchodu hradecké králové vdovy, Elišky Rejčky, kterouž Eliška Přemyslovna do Prahy byla pozvala, aby žádoucího s ní docílila usmíření, a s Hanušem, jenž ve své povaze ostrou jest protivou bratra svého. Tento jest více odvážný, ku dobrodružným činům náchylný, proto horlí pro Rejčku v jednání i posupném rozhodnou, a i pro krále, „nad nějž prý neviděl svět dokonalejšího rytíře a krále líbeznějšího," kdežto o králové Přemyslovně osuhlým výrokem dí, že „by Rejčku stokrát raději si zvolil za paní, než tu švadlenu." — Zbyněk naproti tomu jest klidný, mírumilovný, chce zůstati obhajitelem Elišky Přemyslovny, začež se mu i otec vysmívá, že by měl jíti raději „v klášter nebo v poustevnu, než v pitku, kolbu, seč," a „dále jen navlékati jehly své paní." Otec jich *Fryduš* vyznačen tak, jak jej i dějiny vykreslují; těkavý, s ničím nespokojený, cokoliv se v Čechách děje, milovník sporův, pravý to, jak jej vlastní syn nazývá, „Kazimír," povždy žehravý, děj se co děj. Ve značné protivě objevují se nám popřednější v tragédii charakterové: *Vilém Zajíc* a *Jidřich z Lípé,* onen vroucí zastavatel až ku hrdinné smrti králové Elišky Přemyslovny, tento tolikéž odhodlaný ctitel králové Hradecké, ačkoliv jak později se objevuje, láska k národu a povinnosť k vlasti výše mu jest zavztýčena než marnolibá milosť ku vdově ctižádostivé. K těmto přidružuje se *Petr z Rosenberka,* pán to již letitý, ke smíru náchylný, dobromyslný. Hlavní pozornosť přičiniti nám jest k oběma královám, v jichž obapolných povahách sbíhají se veškery nitky zmatků ve vlasti a zanořeny jsou čelní pohnutky konečné tragické katastrofy. O Rejčce dozvídáme se z úst pravdomluvného Viléma Zajíce, že hýří ve Hradci v nádheře, o nic se nestarajíc, leč jak by v lehkovážnosť, posměch a v pokoření uvedla Přemyslovnu a choť jejího, kdežto Alžbětu Pražskou vychvaluje jakožto pravou země české matku, jen ctnostmi zářící, jež noci probdívá v těžkých starostech o zem svou. Se chválou touto shodují se slova, kteráž básník klade v ústa samé této králové:

Ne *sobě* služeb tvojich (Jindřichových) vymáhám!
Já zem, jež byla chloubou otcův mých
a divem síly, slávy ohniskem,
jsem přijala co schudlé dědictví —
co zuboženou mučenici spíš.
Ne ve svou vládu: ve své *srdce* jsem
ji přijala se všemi ranami —
kdo tyto drásá, raní také mne.

Jako v úvertuře rozsáhlejší nějaké skladby hudební zaznívají veškery důležitější její myšlénky a motivy; tak musejí v dobře provedené exposici dramatické probleskovati již tu temněji tam zřejměji veškery předtuchy toho, co nás soustrastí naplniti a roznítiti má v katastrofě. Obratnou rukou dostihl toho náš básník, dávaje ústy rozvážného pražského měšťana Bohuslava zvěstovati nejenom vady dobrodružného krále a vzniklé odtud zmatky v království českém, alebrž i radu, aby k uvarování těch běd a strastí syn Eliščin stal se českého trůnu dědicem, nežli však pachole vyroste, aby do té doby matka jeho provolána a uznána byla za země vládkyni. Tím však zároveň vložena osudná dvousečná zbraň v ruce vládychtivé Rejčky. Obmýšlené smíření obou královen zmařeno; dramatický básník musí nehodu tuto odůvodniti ze samého charakteru zapřisáhlé této nepřítelkyně své pastorky. Podle toho

uvádí básník Rejčku s uštěpačnou, bodavou ironií, plnou svěvolné pohrdy ku své pastorce, v níž roznítiti též usiluje nepřízeň ku králi, jenž prý jest „země škůdce největší;“ Přemyslovna na to, již jest blaho země větší ceny než poddanosť k rozdrážděné maceše, objevuje rázným slovem vládkyně jí svou vůli, aby „propustila z měst svojich všecky cizí žoldnéře, již hubí kraj co žháři loupežní;“ rozkaz tento rozsápal do hloubi vášeň a zpupnosť Eliščinu a potupnými hárá slovy:

Trav se až do svíjení vědomím,
žes bídný tvor i se svou korunou,
mně k pohrdání, světu k posměchu,
i muži svému hnusným odhazkem.

Avšak i Eliška výstupem tím rozdrážděná uvaluje příkvapně veškerého téhož nezdaru vinu na Jindřicha z Lípé, a považujíc ho ovšem více z nenávisti k maceše za svého zjevného nepřítele rozkazuje, aby ihned do vězení byl odveden; tento zpírá se proti tomu odvolávaje se k rozkazu královu, jenž *vládu* v zemi naň byl složil. Tu pojedenkráte objevuje se král sám, a ve výjevu na to s královou, jejížto útroba přetéká něhou a láskou manželskou, trefně nakreslena povaha Jana Lucemburského, povaha to pravého sanguinika, popudlivého, od jednoho citu ke druhému odpornému beze všeho hlubšího motivu přeskakujícího. Ve kvapu své náruživosti vida zlehčenu důstojnosť své choti královské poroučí Jindřicha uvrci do vězení, toho „zbojníka,“ žádá v rozkaceném hněvě zkrotiti národa českého proklatou zarputilou divokosť, avšak jedva že se byl důvěrněji přitulil k manželce od nepřátel tak hrdopyšně zostuzené maje projevy nelíčené její lásky za odznaky chorobné již zase touží podle povahy i v dějinách dosvědčené opustiti zemi českou, ani nepřihlednuv otcovskou pečlivostí k dorůstajícím svým dítkám; neb „jak vejdu do Čech,“ dí o sobě, „žiju v očistci.“ Nevšímavostí touto rozdrásáno jest úplně citlivé unylé srdce Eliščino, a celé jednání končí výbuchem rozpoutaného jejího bolu: „láskou vytoužená hodina se proměnila v truchlý lásky hrob!“

Rozpory v jednajících osobách jsou takto vyličeny, jimi *zauzluje* se, jak *druhé* jednání dosvědčuje, veškerá jich činnosť čím dále tím zavilejí. Vystoupením starého oslepléhо vojína *Záhora,* bojovníka to z doby ještě Přemysla Otakara II., jejž král Jan u cesty naleznuv, za hostě byl přivedl, objevuje se veškera bída stihší tehda utýrané Čechy liknavostí královou chtícího „obnoviti spolek Artušův;“ s rozbouřenou útrobou popisuje Záhor strasti tyto:

— — Širý kraj je zvrácen v černou mrtvou pustinu,
kde z lidských příbytkův jen popel zbyl
kde z lidí nezbyly než mrtvoly,
kde místo smíchu jenom slyšeti
skřek hodujících krkavcův!

A kdo jest čelním původem všech těchto svízelův na uhohé Čechy se shrnuvších? Odhodlaně na to odvěcuje Záhor: Král sám! — odvážný tento porok odpouští mu velikodušně král Jan: „myš lva můž domrzet — ne podráždit — jdi kam ti líbo.“ Než k čemuž veškeren ten ač v sobě tklivý a dojemný výstup starce vojína? není to holou *zbytečnou episodou,* jížto všemožně se uvarovati dlužno v dramatě, předkem v tragédii, kteráž má činiti idealní organism, v němž nitka s nitkou se spřádá, článek každým s člán

kem spojuje se *nutným* úvazkem? Výstup ten výborně tu vměstnán v klubko dějin; nářkem vojínovým, zároveň pak že vina všech běd a půtek domácích svedena na bedra králova, motivuje se v tomto zámysl dříve již v útrobě jeho ukájený, zámysl to zrádný, prodati království české za kraje porýnské, jak to král v rozhořčené nevoli v monologu na dotčený výstup následujícím projadřuje:

— — v té zemi nezůstanu,
zde jest můj Egypt,
já z něho vyjdu! *Měj si Bavor Čechy:*
kraj rýnské révy *má* zem zaslíbená!
a na Rýn! navždy na můj zlatý Rýn!

Tuto proti Čechám zhoubně rozjitřenou náladu velmi dovedně básník sčlánkoval a spojil s jednáním ošemetné Rejčky, jež právě v tu dobu nevole královy vhodně přichází, aby veškero jednání ještě těsněji zauzlila a k úplnému dozrání přivedla úmysl těkavého jinak a nespolehlivého krále, znajíc s nalíčenou chytrostí namluviti krále, jak mrzkými nástrahami vlastní jeho choť obmyšlí zbaviti ho trůnu a soupeřem učiniti „pouhé dítě.“ Rozjitření jeho zprávou s mistrnou úskočností mu právě sdělenou rozpuzuje se k neskrocené vášni, když byl král z úst svého důvěrníka Bertholda zvěděl (u Palackého jmenuje se hrabětem Pertoldem z Henneberka), že Vilém z Waldeku zpíral se uposlechnouti rozkazu králova sraziti buď hlavu Jindřicha z Lípé aneb bez prodlení králi jej vydati; rozdurděn zlostí na nejvýše odjíždí na hrad Loketský s družinou svou. Ve tklivé protivě s rozjitřeností královou objevuje se nám na to rozmluva Elišky Přemyslovny s věrnou svou družkou Anežkou. Dvojí uznati páku všech činův Eliščiných: lásku ku svému národu a lásku k nevděčnému svému choti; žel že se k ušlechtilým těmto ctnostem přidružuje v téže útrobě nemírná nenávisť a pomstychtivosť ku maceše. Idyllický téměř výjev tento dovršuje se příchodem Václavovým, k němuž vznešeným slovem hovoří Eliška:

— Ty jsi velkých Přemyslovcův vnuk
a oni patří s nebes na tebe,
a mluví k tobě: „Chceme složiti
své dílo na tebe co dědice —
svou lásku, péči, snahu horlivou:
služ věrně vlasti, a pak přijď v náš kruh.

Klid tento roztomilý náhle vyrušuje rozzuřený král, ve své nevině nic zlého netuše projadřuje Václav ve přítomnosti Bertholdově, žeť jemu vnuku Přemyslovcův, trůn patří, divá předtucha tím u podezřivého krále v jistotu pošinuta; odtud odůvodněn krutý králův rozkaz, aby odloučily se dítky od králové, a tato aby odvedena byla u přísné stráži na Mělník — zauzlení zostřuje se víc a více a trapnou situaci, ve které Eliška se tím ocítá, dojemnými výkřiky jako úhrnečně prozrazuje Anežka: „O *královná*, ó *manželko*, ó *matko* nešťastná!“

Ve *třetím* jednání zauzlení posunuje se až k vrcholu *krise* rozhodující. Eliška strádá na Mělníku, syn Václav od ní odvlečený ve tmavé komoře na hradě Loketském. Nepřátelé královnini zvítězili, Jindřich jest v Čechách všemocným, jak vypravuje dobrodružný Frýdman na hradě *Zvíkově*. Zde se shromáždili čelní pánové čeští, aby v roztříštěné poměry ztýraného království českého uvedli želaný lad a smír, přichází k nim v témže avšak jen v utajené přetvářce sděleném zámyslu sám král Jan; tím ostřejším ostnem cítí se

zbodána hrud dobromyslného Petra z Rosenberka nad konečným ve vlasti mírem rozjásaného, když se byl z listu poslem Hanušem v nejvyšší tajnosti přineseného, bojem však se vlastním otcem mu vyrvaného dověděl strašné zvěsti, „co německý král píše českému:“

„Vše umluveno. Ty vezmi sobě Falcko,
já uvážu se v Čechy. Neschází
než smlouvu podepsat a rychle provést.“

Mírná jinak povaha Petrova rozbouří se hněvem, v němž volá: „na Mělník! dřív na Mělník než král! Přemyslovna musí ten záměr zmařit!“ Zmatek roste, vše ku krisi rozhodně směřuje a dospívá. Eliška Přemyslovna kolísá se mezi láskou k choti a láskou k národu; Bohuslav jménem občanstva pražského namlouvá jí, aby odjela k němu do Prahy a tam za krále provolala syna svého; ona zdráhá se, vždyť by na odpor se postaviti musila proti manželu svému; s velkou zručností uvádí básník Elišku před příchodem královým v nádechu jakoby omladlé krásy, tak že Anežka volá: „tys tak krásná dnes, až při pohledu na tě dech se tají;“ aby v protivě tím citlivější objevila se pak nelaskavosť k ní a pohrda králova. Ve své dobromyslnosti netroufá si Přemyslovna víry k tomu přiložiti, že by manžel její zaprodati obmýšlel Němci království české. Avšak záhy vyrušena jest strašlivě z lichotné své důmínky. Rozkazem královým rozložen lid branný okolo zámku; král počátečně lichotivými jí přimlouvá slovy, aby svolila k záměru jeho dávnému, má-li navždy mezi nima ucpán býti zdroj nelibosti, aby *s ním* zaměnila panství; naproti zrádnému úmyslu královu vítězí v jejím srdci láska k národu, onať zpouzí se slavnými výroky vyplniti vůli manželovu:

„já země v ruce cizí nevydám,
s ní v jedno srostla celá duše má.“

Král vyhrožuje celým svým hněvem; králová hrozbami královými rozjitřena nemůž ve své hrudi zkrotiti a potlačiti vášeň mstivou ze žárlivosti pochodící, a v uštěpačné ironii vece ku králi:

O mluví z tebe *macecha* má, jež
jak právě slyším, k tobě tajně chodí,
a ty k ní veřejně! S ní bral jsi radu?“

Krise jednání tohoto dovršuje se tím, že Jan král vrhá jí za odpověď nepřátelskou rukavici, v zuřivém hněvu odcházeje; v ní však dokonán úmysl odjeti do Prahy za jásotu lidu volajícího: „Krev naši za tebe a dítky tvé!“

Po krisi tak zostřené nutně vyvíjí se ve *čtvrtém* jednání *peripetie* čili obrat k nějakým buď příznivým buď strastným výsledkům. Ve tragédii skládnějí se ovšem pro čelního hrdinu znenáhla veškery okolnosti ku konci zhoubnému; pro Elišku naši usouzeno nejprve vyhnanství, pak úkladní zavraždění! K tomu musí veden býti veškeren svah píle básníkovy, aby trudobolné tyto konečné výsledky z charakterův jednajících osob a z okolností časových příslušně odůvodnil. Nasledují podle předešlých případův nutným zajisté českých věcí během půtky a rozbroje domácí; v Praze rozzuřil se boj za Elišku a za Václava; uprostřed hroznych jeho projevův setrvává Jindřich z Lípě sobě důsledným, nechtěje prohlásiti Václava za krále českého, v čemž nazírá zpouru proti králi, jemuž se byl slavnou přísahou zavázal; boj to v skutku bratrovražedný; raněni v něm synové Frýdmanovi, proti sobě za různými a protivnými náhledy politickými se rozsápavše, avšak nad mrtvolou králové Elišky ku konci se usmířivše; umírá v něm byv smrtelně raněn i šlechetný

rytíř Vilém Zajíc, poslední to sloup, o nějž se opírala opuštěná Eliška. Jan jest vítězem; ale s ním vítězí i Rejčka, jež chvátá pozdravit ho vítězem; Přemyslovna odebírá se do vyhnanství, do Koub bavorských; obloha zatahuje se pro ni hustšími vždy a temnějšími zámraky! Tam v cizině nepříznivé zalétá duše její roztklivělá v dumách bolestných ku vzdáleným luhům českým, ba v rozmluvě s milou Anežkou dokládá, že touhou touto planoucí po zubožené domovině pukne kdysi srdce její. V Praze zatím rozšiřují se děsné pověsti, vypravuje o nich utrápené Elišce příchozí do Bavor Bohuslav, že prý u vězení Loketském zahynul Václav, Eliška že dala oslepiti manžela svého a za to že král ji zazdil do hrobu. Lásky té neumorné ku vzdálené vlasti, pověstí těchto mysl obyvatelstva rozdražďujících až do míry povážlivé potřeboval náš básník za důtklivé motivy návratu Přemyslovny do Prahy, kteráž přítomnosť její tím důrazněji a neodkladněji vymáhá, že tam samozvaně vládne závistivá Rejčka s milencem svým, Jindřichem. Nově se proti zámyslu tomu zavalují nesnáze. Berthold jménem královým žádá Elišky, by odebrala se ku králi zchuravělému do Francie, tomu rozhodně odpírá králová, svolujíc jenom, aby tam odešel syn její Václav, s nímž se dojemně rozloučivši odchází do Čech, ana chce tuše blízkou smrť pohřbena býti v půdě drahé své otčiny.

Ale právě odchodem do zalíbené sobě Prahy urychluje Eliška strastnou *katastrofu* v jednání *pátém*. Skvělou zručnosť ukazuje básník jmenovitě při přechodu ze čtvrtého k tomuto pátému jednání, zdaří-li se mu i tu zpoutati úplně zvědavosť naši pro konečný výsledek dramatického děje. Výborně to provedeno v naší tragédii. Katastrofa založena popředně v žárlivé a hrdopyšné povaze Hradecké Rejčky, nyní v Praze vládnoucí. Neuspokojuje se vyznáním milosti, jakovou k ní nezměnnou chová Jindřich z Lipé; onať roztouženou jeví a neoblomnou snahu, že teprve dovršeno bude blaho její, stane-li se i manželkou jeho jako druhdy královská Kunhuta choti Závišovou; a kdežto dříve, aby zničila pastorku svou, úlisně se kořila Janovi, pozbuzuje milence svého vášnivě rozjařenou výmluvností, aby uchopil se odvážnou rukou samé koruny české, vždyť lid český sám si toho přeje, aby konečně sproštěn byl krále Jana, jenž do Čech přichází, aby nové berně na zem uvalil a po nových dobrodružstvích páditi mohl. Ošemetné toto i o trůn český usilování odráží se jako o skálu mohutnou o šlechetnou povahu Jindřichovu, jenž proti zpupným výrokům králové Rejčky, že právo ke trůnu má, kdo na trůn sednout dovede, s úsečnou rázností odpovídá: „pěsť není právo;“ „král má trůn, já vládu;“ ku prosbě důtklivé, aby vyhostila nezřízenou tu žádosť po trůnu odpovídá rozhodně Rejčka:

„Ne — to nemožno, to nikdy nežádej!
Jak neproměníš orla v hrdličku,
tak *nemohu já býti leč královou!*

Jindřichovi výše jest povinnosť, než láska sebe náruživější ale se zrádou sloučená — Rejčka, proměněná v tygřici šmahem ho opouští. To opět novou pákou k urychlení děsného konce. Mezi tím rojí se lid na ulicích pražských, měšťané vypravují o zázračných znameních na nebi, jak vůbec v rozkvašených dobách lid pozírá k neobyčejným na nebesích projevům, přichází i slepý Záhor, ku kajícnosti zástupy napomínaje; uprostřed té vřavy rozděluje Rejčka drahé klenoty mezi lid, aby ho přiměla k vykonání ctižádostivých svých záměrův; to však neprospívá, ba veškera naděje ji opouští, an Jindřich důrazně

ji připomíná, že králi, jenž tolikéž vstupuje na půdu českou, smlčí záměry její, „když se jich hned a cele odřekne a uchýlí se v tichosť klášterní.“ Zloba její popuzena jest ku svrchované výši, když musí vlastníma očima patřiti, jak město u radostné vítězoslávě Elišku vítá, ba rád že by „srdce své kladl národ v cestu Přemyslovně;“ konečně když dosavadní milenec její Jindřich ve shodě se všeobecným lidu jásotem klekna před Eliškou nadšeně volá:

— — — „K věrným službám
se tobě přikazuji srdečně
a vší svou silou budu chránit tebe
i syna tvého při dědictví otců!

Tím dostatečně motivován básníkem naším poslední mrzký podnik Rejčky vdovy: „mně zůstává jen jeden těšitel:
můj prudký jed, to nelze přežiti!

Eliška v osudném tom okamžiku sklíčena mdlobou žádá občerstviti se vodou, Zbyněk chvatně pohár přináší, Rejčka majíc se podle vůle rozjitřeného lidu před Eliškou pokořiti vskutku před ní kleká, avšak mezi tím jednu do nádoby nalévá a klečíc pohár Elišce nic zlého netušící podává. Král přichází právě k momentu nejděsnějšímu: manželka jeho v okamžiku, co Jan nový jí život slibuje, umírá před jeho zrakoma s úzkostlivými povzdechy: „ó nový život — klidu, práce, lásky a blaha“ — Rejčka vychrluje pomstu s úšklebkem radostivým: „pohár onen už jednotí nás obě na věky —“ s vyznáním své viny končí strastné divadlo král Jan:

Třikráte běda mně!
Slep jsem byl maje zrak; teď ztrativ jej
zřím teprv, jak byl hříšný život můj:
Kdo polehčí mé viny nesmírné? —

Jak ze přehledného našeho nárysu zřejmo, nesrovnává se upravení katastrofy v naší tragédii se přísnou dějepravou. Tím namítá se kritikovi bezděky odpověděti k dosažné otázce: do jaké míry smí dramatický básník *odchýliti* se od vypravování přísně historického. Nám se zdá, že ve příčině této nelze *všeobecného* nějakého estetického kanonu vytknouti, jenž by jenom bezúčelně obmezoval tvůrčí sílu básnického genia. Mnozí závažní krasovědcové stíhají v tom německého básníka Šillera, že ve své truchlohře o Panně Orleanské až přes příliš odšinul se ku konci katastrofy od pravdy historické, překročiv prý meze toho, čehož v té příčině dramatickému básníku se povoluje; kdež zajisté děsná skutečnosť tak jest notorní, povšechně v lidu známá, tam musí zidealisování jak skonává táž děva hrdinná u Šillera, objeviti se jako marnivé mamidlo. Podle mínění našeho nelze uspokojivou na dotčenou otázku odpověď jinak upraviti leč ode případu ku případu. Vždyť pak tentýž Šiller, aniž proto může stíhán býti nějakým estetickým porokem, vmísil v tragédii „Don Carlos“ zcela smyšlenou osobu Posy, hrdiny to povýtačně idealního, jemuž básník v ústa vložil myšlénky své nejvzletnější a v krásnější budoucnosť lidstva zasahující. Jenom toho záliba právě estetická požadovati musí *naprosto,* aby ve dramatech, kdež příslušná látka vzata jest z historie, jednotliví charakterové tak byli provedeni, aby v nich vanul a v jasné určitosti se odrážel *duch,* jenž podstatně tou neb onou dobou v národních dějinách zavívá. Dramatický básník musí nad to hned z *počátku* povahy jednotlivých osob tak uladiti a v různých situacích, v nichž samovolní jich činové se objevují, živoucími barvami tak vylíčiti, aby veškero jich po-

zdější jednání a jich konečný buď úpadek neb úspěšný smír mohly považovány býti za důsledky, jež ze mravní jich povahy hned na počátku prokmitající nutným jakoby pořadem vyplývají. *Psychologická v charakterech důslednosť* jest zajisté povýtečným a neodchylným zákonem pro básníka dramatického. V dramatě našem v popředí všech dějův stojí obě králové Elišky. Podle přesné historie vytýkají se poslední Přemyslovně svéhlavosť a hrdosť i neskrocená žárlivosť, jakovou v nezměnném žáru v útrobě své chovala ku královně ovdovělé, sokyni své. Básník náš vykresluje ji jakožto popřední hrdinu své básně ovšem se vzornou důsledností v zářivém lesku choti ušlechtilé těkavému a dobrodružnému manželu ve stále věrné lásce až do smrti oddané, oddychující nad to rozvroucněnou obětavostí pro ztýraný lid český, ač při tom nezatajuje a nikterak nezakrývá i provinění její, chtěje dosti učiniti zákonům, již od mudrce Stagirského pro tragedii vytčeným, že hrdina tragický má střísněn býti nějakou vinou, avšak poměrně menší než jest pokuta, jakou bývá ku konci umořen. Vinu svou oznamuje Eliška Přemyslovna vlastními ústy (str. 94):

Já příliš dlouho váhala . . . .
. . . . . já měla jsem
být hrdinou a zůstala jsem ženou —
zdar země žádal činy veliké,
já vždycky *úzkostlivě* vážila
jsem nejprv *svoje* drobné slabosti —;

a v rozmluvě se svou důvěrnicí Anežkou odekrývá zřejmým výrokem své provinění, že se při svých rozhodných podnicích *přespříliš* dala vésti pouhým citem poludným:

Cit člověku jest vůdcem nejzradnějším;
Kdo hodlá provest co jsem chtěla já,
ten musí s mrazem v duši z kořene
vše vyhubit, co *jest*, a *nelitostně*
tvář země rozbrázdit i položit
v ni símě nové podle chuti své.

Že tudyž příliš váhala, kde měla *rychlým* činem sáhnouti v kolo dějinstva, že více v *citech* sebe ušlechtilejších horovala, kdežto ji měl ku blahu vlasti i vlastnímu ovládati věhlas ku praktickým více potřebám rozrušené v národě doby přizírající — toť její vinou, za niž jí pykati jest smrtí předčasnou, násilnickou. Ve příslušném v poesii odporu s Eliškou Přemyslovnou nakreslena básníkem naším druhá Eliška, králová polská; vidíme v ní povahu zlou, hamižnou, beze všeho ušlechtilejšího vzletu i v samém milostném poměru s pánem z Lípé, rozervanou uvnitř nezkroceným žárem ctižádosti a odtud vzniklé ku své pastorce nenávisti a zášti potměšilé. Zhoubným jedem otráveny padají obě; nemohouc veškerými pletichami neřestnými dosíci zradného zámyslu povznesti se na stolec královský, podává Rejčka jed ten zkázonosný sobě i sokyni své ve zjevném to odporu s pravou historií. Nezabíhá tu básník náš za hranice, jichž pravděpodobnosť v tragédii *historické* stanovují zákony estetické? K dostatečné snad omluvě mohli bychom přivésti pověsti, o nichž jsme se ve svém historickém nárysu zpočátku byli zmínili, a kteréž v lidu českém za té doby vesměs kolovaly, žeť poslední Přemyslovna otrávením byla skončila běh trudného svého života. Jenom toho sobě dovolujeme tuto připomenouti, že při vší zlobě, v jaké básník Rejčku vystavuje, štětec dramatický vdechnouti jí měl jako královně příslušnou *důstojnosť*. Ne-

smrtelný Shakespeare jest i v této příčině vzorem nedostižným a zároveň dokladem nepopíratelným, že v dramatech mohou vytčeny býti tytýž i povahy zloby zrovna kolosalné, jakovým jest mezi jinými jeho Richard III.; avšak tací charakterové, mají-li se setkati se zálibou estetickou, musejí býti obestříni jakousi velebou, jmenovitě představují-li se v nich jako v Rejčce, osoby královské; velebnosti této postrádá podle zdání našeho králová tato v naší tragédii; různé ty pletichy, jakověž strojí a splétá v zimničném téměř chvatu rozlícené žárlivosti, tak jsou vylíčeny, že připomínají více ženštinu z mezí *všednosti* nikterak nevykročilou než osobu oděnou důstojností královskou. Jako každé dílo umělecké musíť i drama býti *souladným* v sobě celkem; nejúspěšněji domůže se nadaný básník souladu takového v díle svém, umí-li při všech jednotlivých dějech šetřiti se přísnou důkladností předůležitého zákonu *motivování*. Jak obratně sobě počínal básník náš ve příčině této, poukázali jsme již svrchu do podrobna na příslušných místech. Ku prohloubilejšímu seznání veškeré osnovy dramatu našeho a ku zvýšení tolikéž i konečného dojmu přáti jest, aby se při opětném snad tragédie té spracování zlíbilo skladateli jejímu, ojasniti více *do podrobna* příčiny rozdvojení obou královen, ježto v něm právě tkví hlavní páka dějstva a konečné strastné katastrofy. V prvém jednání připomíná se ovšem, že Rejčka natropila *mnoho* zlého, ožehavým svým pletichářstvím ubodajíc a utýrajíc neustále něžnou útrobu Elišky Přemyslovny; *co* však byla zlého proti ní zpáchala, zevrubněji se nevysvětluje. I nebylo by pro celek nevhod, kdyby dříve, než učiněn návrh ku samovolnému obou rozjitřených královen usmíření, vetkaly se některé scény, v nichž by divákům *dramaticky* se dosvědčilo, jak hněv a záští vznikly mezi oběma; jak Rejčka škodila Elišce, jak ji a čím byla utýrala, v jakém poměru byla k panu Jindřichovi a p. U našeho obecenstva, a vůbec u žádného nelze *podrobné* známosti historie býť i domácí předpokládati aniž *vesměs* požadovati, aby s úplnou i podrobnějších dějův známostí vniklo ve složitější osnovu nějaké dějinné tragédie. Nejvýtečněji ze všech provedena jest povaha Elišky Přemyslovny; zvýšil by se však nemálo tklivý dojem veškerého jejího zjevu na rozčilenou naši obrazotvornosť, kdyby měrou výmluvnější než jak se v naší tragédii místy děje projádřila Eliška rozvroucnělé své city, vzletnější své myšlénky, pružnější své snahy, choulostivější své žádosti a boly. Tak na př. když byl v hrdinném boji skonal nejúčinnější i nejhorlivější její zastavatel, Vilém Zajíc, obětovav se s úplným sebe zapřením pro veškerou její věc, nemluví o tom nic, nenaříká, uspokojujíc se přáním příliš úsečně a v takéto pohnutlivé situaci až suchoparně pronešeným:

„mé srdce protkni svatý paprsku,
ať zdar té věštbě (Zajícově) dá i *moje* smrť!“

Vždyť pak i básníku dramatickému dovoleno, jako v exposici popříti širšího místa živlu *epickému*, tak připustiti, aby v monologu, jmenovitě v tragédii vyřínuly se city popředních hrdin proudem *lyrickým*, aniž tím ujmu béře ruch dramatický stále *ku předu* s dějem ku katastrofě se ženoucí. V dramatě sličně sčlánkovaném vpletají se příhodně monology tam, když se jednající osoby mají konečně rozhodnouti k určitému nějakému činu; tu rozebírají se z různých stran pohnutky a důvody; zdá se často, že jeden důvod vážný potírán bývá druhým neméně vážným, až k jednomu z nich přikvačí okolnosť zdánlivě nepatrná — rozhodnutí následuje. Připomínáme tuto známého vzorného monologu ve Wallenšteinu Šillerově. Podobně by i naše tragédie

takýmto porozšířením uvedených tam monologův jakož i uvedením sem tam něžnějších, cituplnějších scen nemálo získala i co do živoucnosti dojemnější i co do barvitosti více plastické. Tak zdá se nám mezi jinými vyličení vznešeného pána Petra z Rosenberka příliš mdlé a mlhavé, kdežto právě při něm, jemuž jinak v tragédii dosti důležitá úloha přisouzena, básníkovi vhodná se naskytla příležitosť, zobraziti v pánu tomto jasnými barvami povahu jakož i ducha, jímž tehda proniknuta a nadechla byla vyšší šlechta česká. Skládá se ovšem každé drama ne ku čtení pouze, ale popředně za tím úmyslem, aby bylo veřejně na jevišti provozováno. V divadle objevuje se veškera scenerie v jiném často světle než při čtení. Při naší tragédii zdá se čtoucímu býti nepodobno, jak mohla Rejčka v poslední scéně, kde všechny téměř jednající osoby na jevišti vystupují, jedu naliti do poháru, jejž pak Elišce podává, aniž by při tom nikým nebyla pozorována a při zločinu tom postižena.

Moderní básnictví dramatické nevymáhá s takouto přísnou výlučností *jednoty místa a času*, s jakovou k ní přihlíženo ve dramatice antické a vysoustružené podle ní tragédii francouzské za doby Ludvíka XIV a jak ji podivuhodnou zručností provedl mezi jinými Racine ve své Athalii, k níž nad to látku vzal z biblického dějepisu. V naší tragédii není dotčeného zákona jednoty v místě a v času přísně šetřeno; jednotlivá jednání odehrávají se povždy na místech různých a od sebe dosti značně vzdálených i v dobách rozličných. Skladatel mohl se s důvěrou ve příčině té odvolati ke příkladu génia Shakespearova, ač tento někdy až příliš napíná vzlet obrazotvornosti čtenářův a divákův, dopouštěje se při tom až nepřípustných anachronismův, nemoha tu ve všem vztýčen býti za vzor úplně nezávadný. Při prvém čtení naší tragédie zdálo se nám, že některé sceny, jsouce časem dosti značně od sebe odmeceny, následují po sobě příkvapnou rychlostí jako rána za ranou bez nějakých přechodův příslušnou náladu v myslích posluchačstva upravujících. *Zevnější technika* básnictva dramatického řídí se obvyklým nejvíce pravidlem, aby uvedly se nové *scény* čili výjevy, kdykoliv nové osoby na jevišti vystupují. Naše tragédie vykročuje i z tohoto pravidla. Prvé jednání nemá žádných scen, v ostatních aktech pozorujeme dva vždy zvláštní výjevy, tím odůvodněny, přeneseno-li dramatické dějství na *jiné místo*, tu na hrad Loketský, na Mělník, do Prahy, tam do Kouby až v Bavořích. Podle mínění našeho odchylka tato od přijatého jinak zvyku méně padá na váhu, je-li jenom při tom posluchačům popřáno, na perutech rozčilené fantasie sledovati *nepřetržitý* rozvoj dramatického děje i povahy jednajících osob v přirozené posloupnosti, v jakové činově ze zámyslův a z týchže jich povah nutným během se rozvíjejí. Posluchač viděti musí při provozování jednotný sličně ukulacený celek; obrazotvornosť snadně doplní mezery časové nebo místní do jisté míry, kterouž takt vnitřní básníkovi nejzřejměji sám ukazuje, maně se naskytující. Jsouť ovšem jednání čili akty jednotlivé a sceny jako odpočívky na cestě; též fantasie se při nich jako cestovatel poněkud umdlený, sesiluje, v sobě uladuje a perutě k novému vzletu vzpružuje.

Nemají-li kritiky jmenovitě básnických výplodův holými býti reklamami, v nichž jedna koterie chválí druhou, aby i od ní na vzájem byla vychvalována, nemohli my jsme z úcty k básníkovi našemu a vedeni při tom jsouce soudem dokona objektivním zamlčeti některých ovšem nepatrných nedostatkův, jaké se nám při několikrátém jeho tragédie čtení samoděk namítaly. Nebylo by snad na újmu téhož výtvoru, kdyby se básníkovi našemu zlíbilo,

při opětném svého díla spracování povšimnouti sobě nepodjatých poznámek našich. Jest toho tím žádoucněji želati, ana i mluva, jako ve všech i prosaických spisech p. Vlčkových, vyniká lahodnou jadrností, plastickou lepotou, prodechnuta jsouc i osvěžena ryzým veskrze duchem českým, an i verš v naší tragédii užívaný (pětistopý jamb, vers blanc, počínaje Lessingem v dramatě obvyklý) jest nejvíce bezvadný, ladným libozvukem, nenuceným rytmem jako stříbropěnným tokem mile nás unášející, ana konečně i čelní veškeré tragédie myšlénka, kteráž ji jako zářivon gloriolou obestírá, jest pro spásu člověčenstva i národu každého idea ze všech nejvznešenější, nejušlechtější a i v našem jinak převahou materialistickém věku pro veškerý pokrok nejúčinlivější, idea to *lásky*, lásky manželské, lásky rodinné, lásky vlastenské, i nemýlíme se, díme-li, že za touto příčinou věnoval spanilomyslný básník Elišku Přemyslovnu choti své.[1]) *Prof. K. Šmidek.*

Odborná pathologie a therapie. Vydává spolek českých lékařů redakcí prof. dra B. Eiselta. V Praze, tiskem a nákladem knihtiskárny Kolářovy.

V době, kdy naši nakladatelé přes všechen ruch literární rozpravami žurnalistiky naší spůsobený sebe menšího nákladu na českou knihu ať zábavnou ať vědeckou se ostýchají,[2]) všelikého uznání zasluhuje podnikavá knihtiskárna Kolářova, ježto se odvažuje tři díla vědecká rozsahu nemalého a důležitosti převeliké na jednou vydávati. Míníme veliký slovník Kottův, za dílo důkladné vůbec uznaný a všeobecné obliby docházející, veliký zeměpis všeobecný, ode dávna již touženě očekávaný a konečně rozsáhlou pathologii a therapii, jíž sešit prvý vydán jest tyto dni v pěkné úpravě.

Nejsouce znalci odbornými nehodláme nikterak v listech těchto šířiti se o *věcném* obsahu vydaného právě sešitu, za nějž nám s dostatek ručí osvědčená již na mnoze jména pp. spisovatelů, toliko o stránce *formalní* několika slovy zmíniti se hodláme, kterouž za neméně důležitu pokládáme obsahu samého, neboť ne českými *slovy:* českou *skladbou*, českým *slohem*, českým *duchem* kniha českou se stává. Pověděti v té příčině pravdu čistou bez pochlebování, bez šálení sebe samých, uznali jsme za povinnosť vlasteneckou,

---

[1]) Episodu z téže historické látky zvolil sobě zvěčnělý Prok. *Chocholoušek* k epickému vzdělání v novelle, kteráž pod názvem „*dvě královny*“ ponejprv uveřejněna byla r. 1851 ve Vídeňské *Vesně*. Zajímavo srovnati, jak sobě při témž předmětu počíná básník epický, jak jemu větší svoboda popřána a rozsáhlejší možnosť poskytnuta, vylíčiti charaktery podle přesné pravdy historické. Eliška Přemyslovna objevuje se v téže novelle vskutku hrdou, žárlivou, pomstychtivou, původkyní různých zmatků ve vlasti; Rejčka vykreslena tolikéž jako panovita, ale i něžna povždy však obestřena důstojností a velebou v pravdě královskou.

[2]) Rozkošné humoresky Čechovy jeden nakladatel pražský několik let k tisku chystal, ale přese všechny reklamace nevydal; konečně postoupil jich nakladateli druhému, a ten zase pod zámkem je vězní, ač by desetkráte lépe byly vyplnily místo v jeho „Salonní Bibliotéce“ nežli podivínské „Novelly Prospera Merimée.“

anoť tu jde o dílo velmi nákladné, o dílo monumentální, které snad ani po letech lepším nahrazeno nebude.

V sešitě prvním obsaženy jsou práce tří spisovatelů: Fysikální výzkum dra Drozdy, Theorie infekční dra Chodounského a Zákony, pravidla úřední etc. dra Šťastného.

Rozprava Drozdova o výzkumě fysikalním venkoncem jest nečeská, často až nesrozumitelná, že přemáhejme se jak přemáhejme, více než pět šest listů přečísti není možná. A není to věcným obsahem, vždyť théma samo sebou zajímavé i laiku vzdělanému na snadě býti by mohlo, nýbrž formou nečeskou a slohem nejasným. Pan spisovatel není si ani náležitě vědom významu jednotlivých slov českých, kladeť na př. proti sobě *vně* a *zevně, vnější* a *zevnější:* tlak *vně* plic větším jest onoho (sic!) zevně plic (m. tlak v plicích větší jest tlaku vně plic, str. 7). Nástroje *vnější:* plice, žaludek, střeva (m. vnitřní, 8). Vně hrudníku (m. v hrudníku, 7). — *Tolikéž* znamená mu *totéž:* Tolikéž platnosť svou má i u (sic) hrudníku (m. totéž — *při* hrudníku, 4). — *Obmeziti se* pojí neslýchaným posud spůsobem „k něčemu:“ Obmezíme se k tomu (m. přestaneme na tom, 1). Obmezíme se k hlavním dutinám (2). Taktéž souditi „k něčemu“ (!): Silozpytným výzkumem zveme návod, z jistých známek usouditi *k* té či oné podstatné povaze (m. souditi *o* té *neb* oné povaze 1.). — Náměstka *týž* klade se za prosté *on:* tvar téhož (m. jeho) jest charakteristický (3.). Výdech neuvádí (?) pouze vlastní stažlivosť plic, účastníť se téhož (m. ho) i jisté svaly (7.). Nazýváme tělo schopným kmitu, když téhož (m. jeho) molekuly nárazem zevním přechazejí v určité pohyby (8.). Náměstky onen užívá se po spůsobu německém: Oba sklonky žeber mají stejné úhly; obyčejně bývá onen (m. úhel) strany levé tupějším (5). — Německými verbalii jen se hemží, o českých přechodnících ani řeči U sepsání nárysu řídili jsme se (m. sepisujíce, 1.). Domnívali jsme se, že nejlépe dostojíme úkolu svému, pakliže (sic) u snešení těch kterých částí fysikalního výzkumu obmezíme se (m. přestaneme-li, snášejíce, na ... 1). — Ústřední ústrojí soustavy dýchání (m. dýchací, 2.) — Ač tomu v pravdě není (m. *tak* není, 3). — Novověká náměstka „ten který“ opakuje se napořád, hned na první půlstránce čtyřikráte!

Několika těmito výtkami nedolíčili jsme ovšem zevrubně, že sloh p. Drozdův venkoncem jest nečeský; kdo se o tom přesvědčiti chce, přečta si se dvě stránky v souvislosti, dá nám jistě za pravdu.

Článek dra Chodounského o theorii infekční psán jest slohem daleko lepším ač poněkud zběžným, říkajíc novinářským; méně kvapu, více pozornosti, nebylo by na škodu bývalo. Ve větě: „K tomuto onemocnění řadí se zánět ledvin, *k níž* poukázal Traube,“ nevíme věru k čemu se táhne „k *níž*,“ k *českému* zánětu jistě ne, snad k německému *Entzündung*, již p. spisovatel na mysli měl? (str. 41). Na str. 41 čteme: v obou onemocnění těch, m. onemocněních, nebo lépe po česku: v obojím onemocnění. Na str. 47: Typhus střevní nepovstává obyčejnými škodlivostmi (počasím, špatná strava, atd.) m. špatnou stravou, což všechno nesvědčí o přílišné pozornosti! — Plebejský infinitiv v *t* (m. ti), jehož p. spisovatel z pravidla užívá, nepěkně se nese ve slohu vědeckém. Proč má *Kleba* v gen. Klebse (38), vždyť *s* není přece souhláska měkká? Bakterie *mléka* (40) bylo by proměniti v *mléčné*, místo líčení Oertela (48) p. spisovatel měl raději následovati líčení Oertlova; voda, jsouc rodu ženského, lépe by se nazvala prostřednicí nežli prostředkovatelem

(39). Nemůžeme se *rozepsati* do široka (55) l. rozepisovati. Jednotlivci mohou *či* dřív *či* později ohroženi býti (m. dříve *nebo* později, 53). Růst a *zacházení* (l. zánik, 39). Rozklad a kvašení jsou totožné *pochody* (lépe snad zjevy, postupy, 40). Pochod rozkladu (l. postup, 43). Místo *svobodný* kyslík lépe by snad bylo *volný* (39). — Některé frase nejsou než otrocký překlad z němčiny, jímž poctivý Čech neporozumí nikterak: Když podobný pochod byl, byl pomysl blízký (= war die Vermuthung nahe!) č. snadno bylo se domysliti (40). *Vysoká* horečka, snad *prudká, silná?* (43). Nálezy v nemocech mluví proto, že (= sprechen dafür, dass!) č. svědčí, že (37); taktéž na str. 42: dále mluví pro ústrojnou látku ty okolnosti. Ostatní plísně mohou kyslíku postrádati (39) č. ubudou bez kyslíku. Vařením ztrácí krev septická svou výšku jedovatosti (42) č. vařením jedovatosť krve se mírní. Horečka odpadávala (!), snad povolovala, popouštěla, mírnila se, ochabovala atd. na vybranou (46). Ve stavu suchém (= im trockenen Zustande!); což nezní to pěkněji po česku „za sucha?“ (39). Život latentní nastalý, kde plísně, pakliže (sic) pro ně *výhodné poměry* (!) nastanou, opět oživnou (39) č. kde plísně za příznivých okolností opět obživnou.

Jinde zase dočítáme se vazeb nečeských: Výklad *k tomu* přirozený m. toho (42). Význam byl k nepochopení m. významu nebylo lze pochopiti (43). Parasiti obývající organismy živoucí m. v organismech (38). Dávka se zmenšovala v tak úžasné míře m. měrou tak úžasnou (42). To *na* theorii nemění m. theorie (43). — Často užíváno slovesa *museti* zcela po německu: Musíme vyznati m. jest nám vyznati (36). Nemusím podotýkat, m. netřeba podotýkati (40). Jed život osoby v nebezpečí uvádí, aniž by plísně samé v krev vniknouti musely m. aniž plísně samy v krev vnikly, aniž třeba, by vnikly (43). *Pozorování* parasitů těch a *ustanovení* jejich poměru k nemoci jest spojeno s obtížemi velikými; lépe tu bylo položiti infinitivy: pozorovati parasity a ustanoviti, jak se mají k nemoci, obtížno jest velmi (36). Nastane úplná nemožnosť i rozmnožování i růstu kvasinek m. kvasinky nikterak nemohou ani se rozmnožovati ani růsti (39). — Za některé pády předložkové lépe bylo položiti přechodník: Kvasinky i při úplném odloučení od vzduchu kvašení podmiňují (l. i odloučeny jsouce, 39). Někteří dělí pyaemii od septikaemii s důvodem (l. dovozujíce, 41). — *Jedním* slovem (44) řečeno po německu, v českém dostačí slovem. — Přísudkové *co* nahraditi bylo předložkou *za*: Virchov uvádí co analogon (37). Pochod poznán *co* (40). — Také slovosled někdy zcela po německu se nese: Důležitější jest již ve východní Indii endemická nemoc (41) l. důležitější jest již nemoc ve východní Indii endemická. — Někdy věty nečeskou stylisací a přílišným hromaděním germanismů stávají se velmi nejasnými: Plísně byly považovány za pouhé sdružení processu na sobě lučebného (39). V zhledě tom lze vidět hlavní vlastnosti živoucí látky a dá se pojmenovati prozatím zárodkem a vysloviti naději, že v budoucnosti od svých nosičů oddělen a positivně dokázán bude (48).

O terminy cizojazyčné ve spise vědeckém příti se ovšem nelze, přece však myslíme, že by nebylo na újmu vědeckosti přidati sem tam i významy české anebo raději užívati zrovna slov českých, vůbec známých. Zymosu (ζύμωσις) po našem rozumu dobře by nahradilo č. kysání, mykology (μύκος hlen, sliz) hlenozpytci, parasitarní cizopasný, sepsis a pyaemii hniloba a talovitosť krve, metastasu rozklad, kontagiositu nákaza, nákažlivosť, remissi úleva, erysipel růže, regenerovat obroditi, proti tomu existuje oprávněný náhled

= oprávněno jest mínění atd. — Místo specielní, experimentelně lépe zní po česku speciální, experimentálně a p. Vytknouti též sluší, že tělo lidské má *boky* nikoli *strany*.

Sbírku důležitých zákonů, dekretů, pravidel atd. p. dr. Šťastný toliko sestavil, on sám tedy ovšem není prav ze slohu jich na mnoze nečeského; myslíme však, že by nebylo na ujmu jasnosti a srozumitelnosti, kdyby germanismy našich diurnistů pravodatných sem tam se byly opravily: Nemoc za epidemickou prohlásiti přináleží *řízení* zemskému m. *správě* zemské (58), přípravy, oznámení *konati* m. činiti (16), počátek, průběh a další *chování se* (!) epidemických nemocí (59) m. spůsob a j.

Má-li naše Odborná pathologie a therapie býti knihou *českou*, bude sl. vydavatelstvu mnohem bedlivěji a svědomitěji prohlížeti k *české formě* nežli se stalo v sešitě tomto. I bylo by žádoucno, by sl. redakce přibrala si na pomoc důkladného znalce skladby a slohu českého, jenž by rukopis svědomitě prohledl a opravil z chyb alespoň nejhrubších. *F. Bartoš.*

Mährens allgemeine Geschichte. Im Auftrage des mährischen Landesausschusses dargestellt von Dr. B. Dudík. *VIII.* Band. Mährens Kulturzustände vom Jahre *1197* bis *1306*. (Land und Volk). Brünn *1878*.

Ve 4. svazku svého díla „Mährens allgemeine Geschichte" p. historiograf moravský Dr. B. Dudík vylíčil poměry kulturní na Moravě od r. *906* do roku *1197*; ve svazku *8.* před nedávnem vyšlém pokračuje v líčení téhož předmětu od r. *1197* až do r. *1306* a zamýšlí teprve svazkem *9.* dokončiti vypsání předmětů kulturních týkajících se Moravy v řečené době. Prameny historické za té doby měrou hojnější se vyskytující jakož i veliké proměny v zemích českých, jež průchodem *13.* věku nejen v ústrojí státním, nobrž i ve vzhledě socialním a národo-hospodářském se staly, byly mu nepochybně pobudkou rozhovořiti se tak prostranně o tehdejších vnitřních poměrech naší vlasti.

Ve svazku tomto p. spisovatel pojednává o pramenech historických, o hranicích zemských, kommunikačních prostředcích, o rozdělení země na kraje, o obyvatelstvu slovanském, o šlechtě, německé kolonisaci, manském zřízení biskupa Bruny, o Židech, obchodu, mincovnictví, o hornictví a řemesle a posléze o poměrech agrarních a hospodářských. Z bohatého obsahu vytkneme tu jen některé věci.

Vzhledem na rozkrajení Moravy rozeznává p. spisovatel na konci panování Přemyslovců kromě Opavska šestero krajův: olomoucký, přerovský, brněnský, znojemský a bítovský. Potomní kraj jihlavský nazýval se dle p. spisovatele až do *14.* století bítovským, teprve když Jihlava počala vzkvétati hornictvím v *13.* století, přesídlili prý úřadové krajští z Bítova do Jihlavy, ale úkrají podrželo po delší dobu svůj starý název Bítovsko.

Obšírně a s použitím všech v listinách se vyskytujících o tom předmětě dokladů vylíčena jest v tomto svazku kolonisace německá, jejíž první stopu na Moravě poznává p. spisovatel z listiny, dané r. *1204* od markrabí Vladislava Jindřicha Johanitům. P. spisovatel nepřestává toliko na všeobecném vypsání nových právních jakož i hospodářských poměrů, z německé kolonisace na Moravě vzniklých, nobrž on uvádí četné příklady, jakým způsobem tito přistěhovalci na různých místech v držení půdy se uvazovali. Místa v listi-

nách k předmětu tomuto slušící jsou v díle jeho v překladu uvedena, čímž zajisté posloužено valnějšímu počtu čtenářstva, jemuž pouhé latinské citáty z listin bývají tytýž nesrozumitelným a tudíž jen zbytečným přídavkem. Tím však ne míníme nikterak tvrditi, že by byl snad p. spisovatel opominul ukázati v díle svém badateli v historii k příslušnému pramennému materialu a položiti do něho místa důležitá v původním znění.

Ve stati jednající o šlechtě, o rodech panských připomínají se také nejstarší panské hrady, jichž vznik, jak známo, náleží do *13.* věku, neboť v stoletích předchozích nebylo v zemích našich kromě hradů zemských ještě žádných opevněných mist, ani panských sídel, ani měst. Dějepisci kladou obyčejně počátek soukromých hradů v Čechách a na Moravě do doby krále Václava I. nezmiňujíce se však o tom, bylolí jednomu každému pánu volno, opevniti si své bydliště nebo stávalo-li se to toliko s vůlí panovníkovou. P. spisovatel tvrdí zcela z práva, že ohražení panských sídel bylo regale či právo zeměpanské (str. *99*), ale ve které asi době *13.* století dlužno hledati počátek tohoto práva na Moravě a které hrady soukromé pokládati lze za nejstarší, pomíjí mlčením, ač listina z r. *1238* přece zřetelně dosvědčuje, že té doby již byly na Moravě hrady Medlov a Kámen či Zubrštein („iuxta castrum Lapidem" a „in castro Medlone" Cod. dip. Mor. *II.*, p. 153), které slušely ke zboží pánů z Medlova, předků pánů z Pernsteina. Máme-li spolu na zřeteli také listinu z r. *1218* (Cod. dip. Mor. *II.*, p. *104*), kterouž Štěpanu z Medlova a dědicům jeho od markrabí Vladislava Jindřicha udělená „immunitas ab introitu camerarii in omnibus hereditatibus" čili pravomoc na všech dědičných statcích jeho králem Přemyslem Otakarem I. se ztvrzuje, tož ledva se klameme, domnívámeli se, že toho času nabyl Štěpan z Medlova i práva stavěti si hrady na statcích svých a že hrady Medlov a Zubrštein měly již v té době svůj původ a počátek. Právo toto vešlo tedy již za markrabí Vladislava Jindřicha na Moravě ve zvyklosť a Štěpan z Medlova, jenž se nejprve objevuje v listinách immunitním pánem na Moravě, byl nepochybně také první, jemuž propůjčeno bylo „ius muniendi."

Velikou píli p. spisovatel věnoval na probadání starého mincovnictví českého a hodnoty peněz, jakož i na ostatní věci, jež s těmito předměty souvisejí. Z líčení jeho poznáváme, že markrabí moravští neměli práva mincovního, avšak králové čeští že dopouštěli v mincovnách moravských raziti zvláštní peníze pro Moravu. Důkladné vypsání jiných sem náležejících předmětů, jako: různých druhů minci té doby na Moravě, reformy mincovní za krále Václava *II.*, poměru zlata ke stříbru, hřívny a její hodnoty a p., potom články o práci a mzdě, o cenách různých předmětův, o řemesle, o způsobu hospodaření, o zahradnictví, vinařství a j. poskytnou netoliko milovníku minulosti naší zábavy a poučení, ale budou zároveň velmi vítanou pomůckou badateli v národním hospodářství.

Přestávajíce na této krátké zprávě pronášíme jen ještě přání, aby důležité a obsahem svým tak vynikající dílo páně Dudíkovo vydáno bylo v brzce i v jazyku českém ve formě správné a předmětu přiměřené a v čtenářstvu českém došlo hojného rozšíření. *V. R.*

Zpráva výboru o činnosti Matice Moravské

od 1. prosince 1876 do 30. listopadu 1877.

Jako za let minulých tak i roku tohoto výbor Matice Moravské vynasnažoval se, aby, pokud by stačily skrovné jeho prostředky peněžité, vyhověl jak možná účelu, za jakým Matice Moravská založena byla, podporovati totiž českou literaturu se zvláštním zřetelem k potřebám Moravy vydáváním dobrých spisův anebo přispíváním k tomu. Vydáno za ten rok Slovanské Poezije dílu II. sešit 3., Časopisu Matice Moravské roč. 8. a 9., a mimo to poděleni jsou údové pokračováním Dudíkových Dějin Moravských. Roku 1878 díl II. Slovanské Poezije bude ukončen; ježto však dílo to jakkoli důležité mimo členstvo Matice Moravské skrovného toliko došlo odbytu, výbor na tom se ustanovil, aby vydání dílu III., jenž má obsahovati poeziji jihoslovanskou, odložilo se na dobu snad příznivější a za podíl na r. 1878 zakoupily se „Hovory Olympské," c. k. zemského inspektora školního p. J. Kosiny, které zdejší knihkupectví K. Winikra svým nákladem vydá. Řečené Hovory jsou dialogy mistrné, probírající důkladně předůležité otázky národního našeho bytu se týkající, a výbor doufá, že velmi se zavděčí svým členům podílem tímto. Mimo to knihkupectví Winikrovo nabídlo se, že Brandlovo Glossarium, dílo skvostné a nákladné, jehož krámská cena jest 4 zl., členům Matice Moravské ponechá po zl. 2·50, za kteroužto cenu členové u jednatelstva Mat. Mor. objednati si je mohou. Dějiny Dudíkovy dále se vydávají a výbor má již sešity 15—16 na skladě, avšak slíbenou vlastivědu Moravskou na ten čas vydati nelze, ježto rukopis, který výboru podán byl, bez důkladných oprav a všestranného přepracování vydati se nehodí, mužů pak ku práci takové ochotných nesnadno jest získati.

Časopisu Matice Moravské od poslední valné hromady vydán roč. 8. a 9. Snaha výboru, aby časopis tento, jenž jest na Moravě jediný směru vědeckého, co možná se rozšířil, s dobrým se potkala výsledkem, neboť oba poslední ročníky, prvý v 600, druhý v 800 exempl. rozebrány jsou úplně. Výbor usnesl se příští ročníky v 1000 až v 1200 exempl. vydávati.

Účty vykazují schodek zl. 29·69 tím hlavně spůsobený, že vydány toho roku dva ročníky časopisu. Schodek tento, jakož i účty tiskařské pokud zapraveny nejsou, tohoto roku se uhradí, jakmile sejdou se peníze za časopis už rozebraný a příspěvky údů. Časopis jmenovitě přestal býti passivním a zapraví výtěžkem svým veškerý náklad naň činěný.

Jmění základní Matice Moravské obnáší nyní 7300 zl., počítaje v to i knihy na skladě a v knihkupectvích v ceně 4658 zl.

Údův měla Matice v roce minulém 560 a to 210 kněží, 91 professorů, 60 studujících, mezi nimi nejvíce bohoslovcův, 48 úředníků, 37 advokatů, notárův a kandidatův advokacie, 35 ústavův a spolků, 30 továrníkův, obcho-

úřadův a měšťanů. 26 učitelů. 11 lékařův a lékárníků. 10 velkostatkářův. 8 rolníkův a 3 dámy. Z přehledu tohoto vidětí, že ti stavové, kteří hned za dob oživení národnosti naší v čele ruchu vědeckého a literárního se postavili, na svém stanovišku posud věrně vytrvali, stav totiž kněžský a professorský, kdežto ze stavův ostatních účastníků nevalně přibylo!

Knihovna Matice Mor. značně rozmnožena darem býv. ředitele ústavu vychovávacího ve Vídni, známým vlastencem a příznivcem spolků národních p. P. Bilkou, který celou knihovnu ústavu svého čítající více nežli 1200 svazků Matici Mor. daroval, vysloviv přání, aby výbor Matice Mor. učinil opatření, by knih těch professorové techniky a všech středních škol v Brně, posluchači techniky a žákové vyšších tříd škol středních a vůbec všichni vzdělaní naši užívati mohli. Výbor Mat. Mor. vysloviv díky spanilomyslnému dárci, vyhověl přání jeho tím, že jednateli svému p. prof. Altmannovi uložil, aby katalog knih těch vhodně uveřejnil a na požádání knihy půjčoval.

Z řádů Matičních zemřeli v roce minulém J. L. Heyl, obecní tajemník na Lomnici, Ant. Sellner, kaplan v Kuřimě, Jan Novotný, farář v Telnici, Jan Dobrovolný, študující v Praze, František Přehnal, kaplan v Hranicích a spanilomyslná paní Kristiana hraběnka Belcrediová, jež jako každému národnímu podniku i Matici naší příznivkyní byla obětavou. Výbor žádá přítomných členů Matice Mor., aby povstáním soustrast svou nad úmrtím těchto řádů na jevo dali a jejich památce vřelou upomínku věnovali.

V Brně, dne 1. pros. 1877.

Z výboru Matice Moravské

Theod. Lazar, jednatel. **E. hr. Belcredi,** starosta.

Opravy.

Na str.	7.	ř.	20	shora	místo	*názvosloví*	stůj *náslovi.*
„ „	25.	ř.	21	„	„	*pozvynaposčával*	„ poznavypoščával.
„ „	35.	ř.	18	„	„	sekáci	„ *sekáči.*
„ „	35.	ř.	26	„	„	*kopencář*	„ *kopenčář.*
„ „	51.	ř.	21	„	„	*zlatenica*	„ zlátenica.

Ze života lidu moravského.

Napsal Fr. Bartoš.

III. Svatba.

Svatba, jsouc pokládána za nejdůležitější událost rodinnou, slavívala se okázale za obřadů starobylých a významných. Když mladí lidé, ženich a nevěsta, se již dříve byli umluvili a oboji rodičové své svolení dali, konaly se slavnostní *námluvy* v domě rodičů nevěstiných obyčejně večer ve čtvrtek před první ohláškou. Důležitými osobami při námluvách jakož i při ostatním veselí svatebním bývali *starý svata* a *řečník* nevěstin. Onen byl pořadatelem všeho veselí svatebního, řečníkem ženichovým při námluvách a ostatních obřadech svatebních, jemu bylo bdíti nad pořádkem, pečovati o hosti a baviti je; tento byl zástupcem otce nevěstina při námluvách a jiných příležitostech. Úřad jejich nebyl snaden, vyhledávalo se při nich, zvláště při starém svatovi, veliké obratnosti, obezřelosti a dobré vyřídilky; pročež úřad jich byl v obci jako stálý; týž svata a týž řečník býval na všech svatbách. Promluvy, jež řečníci tito činili, pokud byly obsahu vážného, pronášely se vesměs přesným jazykem spisovným, řeči obsahu žertovného obyčejně nářečím domácím. Oněm řečníci důkladně na paměť se naučili a přednášeli je pak tokem plynným a vážným i se všemi hojnými citáty z písma svatého podle knih, kapitol a veršů. Promluvy tyto složeny jsouce čistým slohem biblickým, řečí uhlazenou a dvornou, nemalé zajisté vážnosti a důstojnosti dodávaly důležitému obřadu tomuto. Řeči takové v pěkných opisech v obcích se chovaly a učiněny jsou opisy tyto z jednoho původního pramene.

Promluvy žertovné bývaly z veliké části improvisovány, i bylo tu řečníkům vtip svůj namáhati, aby vždy něco nového, posud neslýchaného pověděli a hosti při hostině náležitě pobavili.

Neméně důležitou osobou při slavnosti veselí svatebního byla *stará svatka*, jež byla jako matkou nevěstinou.

V den námluv sešli se nejprve v domě nevěstině starosta obce a písař obecní, pak dva svědkové nevěstini a její řečník. Když už tito se byli shromáždili, přichází ženich se svým otcem, starým

svatou a dvěma svědky. Přítomny byly též nevěsta, ženy mužů shromážděných a některé přítelkyně nevěstiny, potomní družky svatební. Nevěsta s ostatními družkami čekala v kuchyni na zavolanou. Když strana ženichova do jizby vešla, starý svata pozdraviv přítomné počne ihned svou řeč:

„Věříme, pane hospodáři, a doufáme, že nám za zlé míti nebudete, že jsme se opovážili do vašeho poctivého příbytku vkročiti; a vinšujeme vám od Pánaboha všemohoucího štěstí, zdraví a hojného požehnání, jak podle duše, tak podle těla a při tom prosíme pana hospodáře tohoto příbytku: cožbychom koli dobrého a Pánu bohu milého v tomto příbytku pohledávati chtěli, že nám dovolíte."

Odpověď řečníka nevěstina: „Ctný a šlechetný pane řečníku a všickni přátelé! Uchovej Pánbůh, za zlé vám nemáme, ano my a pan hospodář tohoto příbytku ne malé, ale veliké potěšení máme, že Pánbůh tak hodnými a počestnými lidmi tento příbytek naplniti ráčil. My vás všecky mile a rádi spatřujeme a přátelsky vítáme, abyste sobě u nás odpočinuli, šetrně vás žádáme a při tom, což by koli dobrého a Pánubohu libého pohledávati jste chtěli, to se vám vděčně dovoluje."

Řečník ženichův: „Však věříme, milí poctiví muži, že nám za zlé míti nebudete, že jsme se opovážili předně do toho příbytku poctivého vstoupiti, kdežto z vůle naší není, ale z vůle Pánaboha stalo se to. Sám Pánbůh to míti chce, aby jeden každý měl manželku svou a jedna každá manžela svého, tak jakž bylo při stvoření světa (podle 1. knihy Mojžíšovy kap. 1. v. 27.). Když Pánbůh stvořil světlo potom oblohu nebeskou, zemi moře a všecko, což v nich jest (v 1. knize Mojžíšově kap. 1., v. 10.), všelijakou bylinu, všelijaký strom nesoucí sémě podle pokolení svého, potom slunce, měsíc a hvězdy a potom všelijaký živočich se hýbající na zemi, ptactvo v povětří létající, též hovada a zeměplazy a jednu každou duši se hýbající v hojnosti podle pokolení svého, naposledy stvořil člověka, aby nad těmi stvořenými věcmi panoval. Že pak jak ptáci v povětří létající tak zvířata zemská a všeliký živočich se hýbající ve vodě měli jsou jeden každý tovaryše svého sobě podobného a člověku se nenacházel tovaryš, se kterýmž by své obydlení míti mohl, vešla v radu svatou svatosvatá Trojice a řekla: „Není dobré býti člověku samotnému, učiňme jemu pomoc, která by při něm byla a jemu pomáhala." (v 1. knize Mojžíšově, kap. 2., v. 18.) Tak Hospodin Bůh, stvořitel všech věcí, dopustil tvrdý sen na Adama, ve kterémžto vyňal jemu jedno žebro jeho a to místo naplnil tělem a z toho žebra učinil velmi líbezný a pěkný obraz, to jest Evu, a postavil

před Adamem. Adam pak, jakž procítl ze sna a uzřel, vykřikl a řekl: „Toto jest kost z kostí mých a tělo z těla mého, a ta bude slouti manželka má, a hned zamiloval ji.“ Sv. Pavel apoštol (v 1. listě Korintským v kap. 7., v. 9.) chválí ten stav manželský, a moudrý Šalomoun praví v Kazateli (v kap. 7., v. 9.), že „lépe jest dvěma nežli jednomu, dobrý zajisté užitek mají z práce své, také padne-li jeden, má hned tovaryše, který jej pozdvihne, ano dvojnásobný provázek nesnadněj se přetrhne.“ Ještě dobrou radu dává Ekklesiastikus (v kap. 42., v. 9.), když dí: „Vdávej dceru svou, dokud mlada jest, nebo dcera nevdaná působí rodičům starost a odjímá mnoho snů.“ A v kapitole 26., v. 16. mluví duch boží skrze Siracha, že manželka ctná a bohabojná jest jako slunce vzešlé na výsostech Páně a jako sloupové zlatí na stříbrných postavcích a jako lampy nejjasnější na svícnu zlatém, a že nemůže žádným zbožím zaplacena býti. A taková dána bývá tomu, který se Pánaboha bojí.“ To všecko rozvažujíc tento mládenec N. N. za takový dar se modlil, a Hospodin vyslyšel modlitbu jeho, a on jsa hnut duchem svatým oblíbil sobě toho ctného muže a pána N. N. vlastní dcerušku jménem N. N. za pravou a věrnou manželku, a to pořádkem křesťanským pokračujíc. Nás jakožto přátely povolal, abychom sobě nestěžovali takovou práci před sebe vzíti a o takovou děvečku mluviti, kdež pak my nechtějíce jeho slušné žádosti odepříti, přišli jsme na žádost jeho k vám, ctný a slovutný muži N. N., jestli v té milosti a lásce zůstáváme, že by ta výšjmenovaná děvečka tomuto ženichovi N. N. za manželku dána a služebníkem církevním v chrámu Páně k stavu manželskému potvrzena byla, za to uctivě a šetrně prosíme a žádáme.“

Řečník nevěstin: „Ctný a slovutný pane řečníku a spolu příchozí přátelé! Vyrozuměli jsme dobře žádostem a prosbám vašim, ale na obšírnou vaši řeč bude následovati v krátkosti otázka, kdo vám jest tuto cestu v tento poctivý příbytek ukázal, a o tuto děvečku vám radu vydal, abyste ji od tohoto ctného a slovutného muže, pana hospodáře za manželku požádali? Však tam, kde jste šli, při té cestě jsou příbytkové, a v nich děvečky krásné, proč jste tam nevešli a neobrátili jste se tam, a šli jste sem dálej?“

Řečník ženichův: „Ctný a slovutný pane řečníku a spolu přísedící přátelé! Praví nám Kristus Pán u sv. Matouše (v kap. 7., v. 7. a 8.): „Proste a vezmete, hledejte a naleznete, tlučte a bude vám otevřeno, dávejte a bude vám dáno; nebo kdo prosí béře, a kdo hledá nalezne.“ A sv. Jakub mluví v kap. 5., v. 16., že mnoho může modlitba spravedlivého opravdivá. Tak my znajíce hledali jsme, až jsme nalezli, tloukli jsme, až jste otevřeli; věříme a prosíme,

že nám bude dáno, ale vše jen z boží milosti a pomoci, neb on nám zaslíbil u sv. Jana (v kap. 16., v. 23.) že zač bychom koli prosili otce ve jménu jeho, dát nám. Tak my to vše rozvažujíce modlitbu svou přednášeli jsme Pánubohu našemu, a zvláště mládenec tento N. N. Pánaboha všemohoucího prosil, aby jemu býti ráčil na pomoci v tomto předsevzetí jeho. Pánbůh vyslyšel prosbu jeho a poslal anděla svého před námi, kterýžto ukázal nám cestu do tohoto příbytku, tak jako někdy proukázal cestu mladému Tobiášovi k Raguelovi do města Ekbatan medského, že tam pro něho byla panna přihotovena, která jemu rovna ve cti byla. Ačkoli pojímána byla za sedm mužů, však žádný z těch sedmi nebyli jí hodni, protože jí nepojímali pro čest a slávu boží, tak jak patří na řádné manželstvo (což vypisuje Tobiáš v kap. 8., v. 7.), ale pro chlípnost tělesnou, tak jak činí synové tohoto světa. Pročež Hospodin náš nestrpěl jejich bezbožných životů, poslal na ně ďábla, který hned každého toho neřádného ženicha zadusil a jim takové neřádné manželstvo rušil, neb ona byla od Pánaboha mladému Tobiášovi přihotovena. A tak tento synáček takové ženichy potupuje, v témž ctnostném životě přichází jako mladý Tobiáš a poníženě prosí a žádá."

Řečník nevěstin: „Ale ctný a slovutný pane řečníku a pane ženichu, diviti se musíme v tej věci, že když se byla stala svatba v Kani galilejské, sv. Jan píše (v kap. 2.), že tam bylo všecko pokojně a tiše, a vy jste sem do tohoto poctivého příbytku s jakýmsi neznámým a dosti velkým křikem přišli; povězte nám pro jakou to příčinu?"

Řečník ženichův: „Známo jest vám, milý pane řečníku a spolu přísedící přátelé, že když synové Israelští dobývali města Jericha, že tam na beraní rožky troubili, až se zdi městské bořily; jakž píše se v knize Josue (v kap. 6., v. 16.). Tím slavným příkladem se spravujíce přišli jsme sem k vám, ne však abychom uškodili tomuto ctnému vašemu příbytku, nýbrž abychom dobyli vaší dcerušky tomu poctivému synáčku za manželku."

Řečník nevěstin: „Za druhé se ještě vás tážeme, jak ten mládeneček tu pannu pojímati chce, pro květ-li čili pro ovoce?"

Řečník ženichův: „Nastává květ v kráse a spanilosti své, tak že se jím srdce člověka potěší; ale hyne květ a svou krásu tratí a nastává ovoce. Tak duch boží potvrzuje skrze Davida krále, že manželka jest jako vinný kmen a dítky jako mladí štěpkové olivoví (Žalm 127.) Pročež my té panny nepojímáme pro květ, ale ji pojímáme pro ovoce, poněvadž z ovoce přichází užitek."

Řečník nevěstin: „Nu, poněvadž vy od nás takovou věc pohledáváte, kteréžto v naší moci není, ale v moci toho, kterýž učinil

mocností svou všecky věci, tehdy vy nejmilejší povězte, jestli tento synáček rovně Pána Krista na svou svatbu pozval, nebo známo jest vám, přátelé v Kristu Pánu, že bez Pána Krista pokrm ani nápoj člověka obveseliti nemůže, ale přichází tam ďábel a místo svatebního daru nic jiného nepřináší jediné hřích a peklo, čehož račiž nás uchovati náš přemilý ženichu Kriste Ježíši."

Řečník ženichův: „Nejmilejší přátelé! Ten skutek pána Ježíše, který učinil v Kani galilejské, v dobré známosti jest nám, nebo Pán Ježíš skrze ten skutek boží chce novotné manžely u víře utvrditi, a kdyby jaký kříž anebo nedostatek na ně přišel, že jim rovně bude pomáhati, a tak tento synáček znajíc to vše hned při křtu svatém přijal Krista za svého milého hostě a odřekl se ďábla i skutků jeho."

Řečník nevěstin: „Ale když Pánbůh stvořil Adama a postavil ho u prostřed ráje, vydal jemu toto přikázání řka: „S každého stromu rajského svobodně jísti budeš, ale se stromu vědění dobrého a zlého nikoli nejez, nebo v kterýkoli den s něho jísti budeš, smrtí umřeš." Tak čteme v 1. knize Mojžíšově kap. 2., v. 16. I zachoval člověk to přikázání, dokudž byl v stavu samotnosti, a jak mu byla dána Eva za manželku, hned nebyli zdrženlivi, padli do chřichu. Pročež vy, chcete-li, abychom vůli vaši splnili, postavte nám deset hodnověrných svědků, že ty dvě osoby za celý čas života svého do hřichu nepadnou."

Řečník ženichův: „Poněvadž Adam v ráji nezachoval božího přikázaní, kdež bylo hojnosť věcí, a tam padli do hřichu, tak my na tomto světě, kdež jest rozličné trápení a soužení, kterak můžeme býti bez hřichu? Nebo nám mluví duch Boží skrze Davida krále v žalmě 14., v. 2. „Hospodin s nebe popatřil na syny lidské, aby viděl, byl-li by kdo rozumný a hledajíci Boha." Sv. Pavel praví k Římanům v kap. 3., v. 12. „Všickni se odvrátili napořád a neužitečni učiněni jsou" v kap. 3., v. 23. „Všickni zajisté zhřešili a nemají slávy boží." A Šalomoun praví v Kazateli v kap. 7., v. 21., že spravedlivý sedmkrát za den padá, a opět duch boží mluví u Joba v kap. 15., v. 15., že ani při svatých jeho není stálosti a nebesa nejsou čista před očima jeho, tím méně ohavný a neužitečný člověk, kterýž pije nepravosť jako vodu." Poněvadž tedy každý od přirození ke zlému jest náchylný, nemohu ani za sebe ani za tyto osoby ručiti, že by z křehkosti nemohli padnouti do hřichu, ale stavím vám deset hodnověrných svědků, totižto desatero božích přikázání a slibuji, že vedle nich budou podle vší své možnosti život svůj říditi a spravovati."

Řečník nevěstin: „Praví nám duch boží v písmě svatém, že jest sedm milosrdných skutkův a v těch milosrdných skutcích praví,

že máme lačné krmiti a žíznivé napájeti (k Židům v kap. 13., v. 2.) Tak vezměte a ukrojte si a nate sklenici, zavdejte si!"

Řečník ženichův: „Nebudeme jísti ani píti, dokudž neučiníte jiného s námi milsrdenství, které my chceme."

Řečník nevěstin: „Ctný a slovutný pane řečníku a spolupříchozí přátelé! Mluví nám Kristus Pán u sv. Matouše v kap. 13., v. 45; „Podobno jest království nebeské k člověku kupci hledajícímu drahých perel, kterýž když nalezl jednu drahou perlu, odešel a prodal všecko, což měl, a koupil ji."

Řečník ženichův: „Ctný a slovutný pane řečníku a spolu přísedící přátelé! Však jsme i my tím spůsobem učinili; všecko, co jsme měli, prodali jsme, dům a statek jsme opustili a pohledáváme té perly drahé, však ne zlaté ani stříbrné, ale perly drahou krví Kristovou vykoupené."

Řečník nevěstin: „Ctný a slovutný pane svato a spolu příchozí přátelé! Praví nám písmo svaté, že každá věřící duše jest perla drahá, drahou krví Kristovou vykoupená, tak já myslím, že Pán Kristus i za tyto osoby i družky umřel, pročež sobě z nich vyberte, která se vám líbí, my vám ji dáme." (Při tom ukazuje řečník na družky přítomné).

Řečník ženichův: „Ctný a slovutný pane řečníku a spolu přísedící přátelé! My se k těm pannám nepřiznáváme, poněvadž vidíme, že mezi nimi není žádná Ráchel."

Řečník nevěstin: „Ctný a slovutný pane svato a spolu příchozí přátelé! Jakob patriarcha musel za krásnou Ráchel sedm let sloužiti a ještě oklamaný zůstal."

Řečník ženichův: „Ctný a slovutný pane řečníku a spolu přísedící přátelé! Však tento mládenec ne sedm, ale výše dvaceti let za tuto děvečku sloužil."

Řečník nevěstin: „Ctný a slovutný pane svato a spolu příchozí přátelé! Ještě nám dále mluví duch boží v těch milosrdných skutcích, že máme pocestné do domu přijímati, a tak vy, jestliže jste cestou unaveni, posedněte si!"

Řečník ženichův: „Ctný a slovutný pane řečníku a spolu přísedící přátelé! Nepřišli jsme posedět, ale pohledávat ctné panny N. N. tomuto mládenci N. N. za manželku."

Řečník nevěstin: „Ctný a slovutný pane svato a spolu příchozí přátelé! Máte-li vy pro ni jaké místo?"

Řečník ženichův: „Ctný a slovutný pane řečníku a spolu přísedící přátelé! Máme. Praví Kristus Pán u sv. Jana v 14. kap.,

v. 2. „V domě otce mého příbytkové mnozí jsou," A opět: „Miluje-li mne kdo, slova mého ostříhati bude a otec můj bude jej milovati, k němu přijdeme a příbytek u něho učiníme." A sv. Pavel mluví v 1. listě Korintským: „Jazyk nemůže vymluviti, ani rozum vystihnouti, ani oko nevídalo ani ucho neslýchalo ani na srdce lidské nevstoupilo, co připravil Bůh těm, kteří ho milují."

Řečník nevěstin: „Ctný a slovutný pane svato a spolu příchozí přátelé! Jakým ona obchodem tam bude?"

Řečník ženichův: „Ctný a slovutný pane řečníku a spolu přísedící přátelé! Mluví nám Kristus u sv. Matouše v kap. 6., v. 31. Nepečujte tedy říkajíce, co budeme jísti a co budeme píti anebo čím se budeme odívati, nebo toho všeho pohané hledají. Ví zajisté otec váš nebeský, že toho všeho potřebujete; ale hledejte nejprve království božího a spravedlnosti jeho, a jiné vše bude vám přidáno."

Řečník nevěstin: „Ctný a slovutný pane svato a spolu příchozí přátelé! Přece to ještě tak nemůže býti bez nějakých darů, tak aspoň doneste koláč z bílé pšeničné mouky a na něm olivové ratolestky."

Řečník ženichův: „Ctný a slovutný pane řečníku a spolu přísedící přátelé! To od nás obtížnou věc žádáte, nebo jsme my pocestní lidé; ale však s pomocí Pánaboha našeho, jak nám možno bude, to učiníme: Pánbůh dej štěstí „*do kola*," a ty olivové ratolestky nechť jsou milosť boží, otec, láska boží, syn, dar a účastenství Boha ducha svatého buď a zůstávej se všemi námi odsavad až na věky amen."

Řečník nevěstin: „Tak my včil uznávajíce věci vaše za pravé a spravedlivé předně z vůle boží, potom z vůle vaší i naší nejprve povoláme té děvečky, co ona tomu řekne, jestli ona k tomu svoluje nebo ne."

Když přivedou nevěstu, řečník její táže se jí: „Nu panno nevěsto! Tento synáček přichází k otci tvému, žádajíc otce tvého za tebe, ale otec tvůj odvolává se na tebe, tak ty pověz před těmito vzácnými osobami, chceš-li býti manželkou jeho?"

Když nevěsta byla přisvědčila, týž řečník oddává ji v ruce ženichovy touto řečí: „Já na místě rodičů této poctivé nevěsty N. N. oddávám ji tobě, ženichu, k věrné ruce tvé. Nedávám ti ji za hlavu, aby panovala nad tebou, nebo není z hlavy učiněna, tak jako nám mluví sv. Petr v 1. listě v kap. 3., v. 1. „Ženy buďte poslušny mužů svých, jako Sára poslušna byla Abrahama, pánem jej nazývajíc, jejížto vy jste dcery, dobře činíce a nebojíce se žádného přestrašení." Ani není z nohy učiněna, aby ji měl za podnoží nohou svých, nebo

nám praví sv. Petr v téže kapitole, v. 7.: „Též podobně i vy muži s nimi bydlíce podle umění, jakožto mdlejšímu osudí ženskému udělujte cti jakožto i spoludědičkám života milosti, aby modlitby vaše neměly překážky.“ Ani není ze srdce učiněna, abys ji miloval více nežli Boha, ale jest učiněna z prostředka těla tvého na znamení lásky, abys ji miloval tak, jako sebe samého, abys jí nevyčítal, kdyžby přišel nějaký nedostatek buďto třeba v tělesné živnosti, ale zpomeňte si na to, co mluví Izaiáš prorok v kap. 59., v. 1.: „Aj, není ukrácena ruka Hospodinova, aby nemohla zachovati, aniž jest obtížno ucho jeho, aby nemohlo slyšeti,“ ale všecko v lásce manželské snášejte. A tak ti ji oddávám k věrné ruce tvé ne pro zarmoucení, ale pro potěšení, a to pro všecky dni života vašeho. Amen.“

Po této řeči ujedná se, co který kterému zadává, napřed otec ženichův pak nevěstin. Na to se smlouvy vyhotoví a podepíší ženichem a nevěstou, rodičema obou a dvěma svědky s obojí strany, načež následuje společná večeře.

Ten týden před poslední ohláškou konají se přípravy na svatbu: dům se obličuje a podrovnává, ve mlýně se mele potřebné obilí, drůbež se shledává atd. V neděli odpoledne se zve. Zvat chodil starý svata s jedním družbou (mládencem). Oba měli za kloboukem rozmarýn a v ruce hůlečku z kůry oloupanou, na níž přivázána byla bílá pentlička. Když vstoupili do stavení, starý svata jal se mluviti takto: „Ctný, slovutný a opatrný pane hospodáři! Nemějte nám za zlé, že jsme se opovážili do vašeho poctivého příbytku vstoupiti. Není to z vůle naší ani z vůle vaší, ale z vůle pana ženicha N. N. a paní nevěsty N. N. Ty dvě osoby umínily sobě svůj stav mládenecký a stav panenský proměniti a v stav svatý manželský vstoupiti. Že však, jak vám, pane hospodáři, dobře známo jest, sňatek svatebního veselí bez pánů hostů a přátel, bez družiny a bez muziky vykonán býti nemůže, pročež ty osoby s rodiči svými k vám svoje prosby skládají a vás za pány hosti míti žádají: pana hospodáře za jednoho hosta a jeho manželku za druhého hosta, a při tom s kým by se vám nejlépe zdálo; tak že, dá-li Pánbůh dočkati dne úterního, že byste si netížili s námi do chrámu Páně se odebrati ku potvrzení toho stavu manželského a ze chrámu do příbytku paní nevěsty na posezení a ozdobení jejich svatebního veselí. Však oni připovídají, kdyby vám taková příležitost nastala, že byste vy své synáčky ženiti nebo dcerušky vdávati chtěli, že se vám všeckým dobrým budou chtít odměniti, pakli by jináče nemohlo býti, na svých ponížených modlitbách chtějí za vás Pánaboha prositi a zvelebovati. Tak my, pane hospodáři, věříme a doufáme, že naši žádost vyslyšíte

a že svými osobami náš příbytek naplníte, ozdobíte a okrášlíte, a že námi chudobnými nepohrdnete, za to vás všeci prosíme.“ Kdo na svatbu přijíti hodlá, dá ukrojiti chleba, jehož starý svata skybku ukrojiv schová a pak nevěstě odevzdá těmito slovy: „Nevěsto, tady ti páni hosti odesýlajú tento dáreček, abys měla ešče více, aby sa ti držely kuřata i slepice.“ Skybky ty se spočítají, aby se vědělo, kolik asi bude hostí.

V pondělí večer vyhrávají hudebníci napřed ženichovi pak nevěstě „vínky,“ hrajíce po čtyřech nebo šesti kusích před stavením. Téhož dne večer strojila žena v tom vycvičená nevěstě a družkám hlavu neboli, jak se říkalo, „*pentlila*“ je. Ústroj ten byl nad míru malebný a vkusný: Na temeni půl hlavy pokrývajíc přišpendlena nejprve „*obalena*,“ kotouč to slaměný, červeným suknem obšitý, do do ní sčesány vlasy nespletené. Přes obalenu, na příč připiata jest pentle dvouloketní tak řečená „struhálková“ (květovaná) od konce ke konci, tak že obalena touto pentlí všecka zastřena byla. S předu na vlasy přišpendlena pentle široká sahající až pod obalenu a nad čelem toliko „pútec“ nepokrytý zůstavujíc; na pentli tuto nad pútcem připevněna „*tkánka*,“ totiž pásek plátěný perličkami „zrcadlovými“ ve spůsobě květu vysázený. Z týchže perliček kytka vysoká „*věnec*“ řečená přišita s předu na obalenu. V týle připiata veliká „*růže*“ z červených pentlí s modrým u prostřed pupencem. Tak zapentleny jsouce nevěsta i družky té noci ulehnouti ovšem nemohly, podřimovaly toliko za stolem hlavu majíce opřenu o ruce. Při pentlení družky zpěvem chvíli si krátily, odcházejíce pak na odpočinek zapěly:

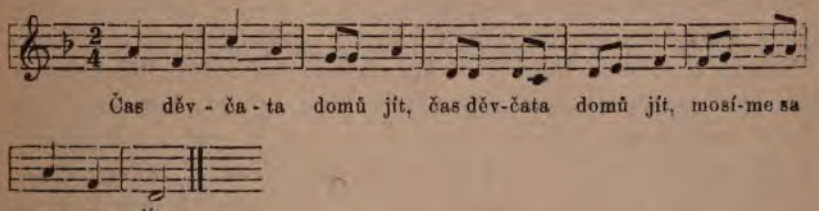

Abychme sa vyspały,
Pěkné červené były.

Dyž na svatbu pojedem,
Pěkné červené budem.

Budú sa ptat chlapčata,
Zodkuď sú to děvčata.

Z tej Mlatcovskej dědiny,
Z tej veselej krajiny.

V úterý ráno sešli se u ženicha starý svata, mládenci a hosté z příbuzenstva a přátelstva ženichova; v domě nevěstině stará svatka, družky a hosté se strany nevěstiny, všichni svátečně oděni a přistrojeni. Družbové (mládenci) župicu si opásali červeným pásem hara-

sovým třikráte okolo těla otočeným a na přezky zapiatým, družky oděly se v „mentlík," dlouhý kabátec ze sukna barvy fialové kožešinou podšitý a třepením dole ozdobený. Přes mentlík vzaly plachtu bílou „na hyté" (na způsob šálu složenou), vyšitou uprostřed hedbávím žlutým, kterémužto vyšívání „mřeža" říkali. Taktéž strojila svatka s družkami nevěstu v komoře.[1]) I u ženicha i u nevěsty přichystáno hostem snídaní: máčka s hlavou vepřovou, zelí, pečivo a kořalka. Po snídaní ženich „odpráší" se svým rodičům. Ti sedí vedle sebe, ženich přiklekne a starý svata za něho říká: „Tatíčku milí a maměnko moji! Vstupuja do toho těžkého stavu manželského prosím vás pro Boha, lesti sem vám co ublížil, prosím vás ponajprv odpuste mi. A prosím vás, tatíčku a maměnko po druhej, prosím vás po třetí odpuste mi." Rodiče udělí požehnání a ženich vstana „obtúlí" oběma ruce. Na to béře se všecek průvod ženichův s hudbou v čele k domu nevěstinu. Tam naleznou dvéře zavřeny, za nimi stojí *řečník* nevěstin a její hosté. Starý svata zatluče třikráte na dvéře a praví: „Čteme u sv. Lukáše v kap. 11. „Tlučte a bude vám otevřeno," pročež otevřete i vy nám, neli ponejprv tedy po druhé a po třetí."

Řečník nevěstin: „Co, přátelé tu hledáte, dyť vy tady nic nemáte!" *Svata:* „Zasvítila nám hvězdička do tohoto místečka, že by tu měla byt naše děvečka." Potom řečník nevěstin dává svatovi rozličné otázky, aby k nim odpověděl na důkaz, že v domě tom co pohledávati mají, jako: „Které jsou nejkrásnější ženy byly?" — „Dcery Jobovy; nebo tak psáno jest v knize Job. v 21. kap.: „Nejsou nalezeny ženy tak krásné jako dcery Jobovy na vší zemi." — „Kde a od koho ženy pro své dlouhé vlasy pochváleny jsou?" „Od sv. Pavla v 1. epištole Kor. v 11. kap., kterýž takto dí: „Přirození učí nás tomu, že muž bude-li míti dlouhé vlasy, ohyzda jest jemu; ale žena, bude-li míti dlouhé vlasy, chvála jest jí proto, neb vlasové k zakrytí dáni jsou." — „Kdo se nejmladší oženil?" „Adam. Sotva mu den bylo, když mu Pánbůh Evu, jíž také sotva půl dne bylo, za manželku dal." — „Kdo nejprvnější družba byl?" „Pánbůh, který Adamovi Evu přivedl a jemu v ruce dal. V 1. kn. Mojž. v 2. kap." a m. j.[2]) Vešedši konečně družina ženichova do domu nevěstina nalezla

[1]) Mentlík, plachta vyšívaná a pás harasový byly toliko rouchem svatebním, sice jich nenosili, pročež toliko zámožnější věci ty měli, ostatní si jich vypůjčívali od nich. Avšak již v letech čtyřicátých úbor ten z módy vyšel. V letech šedesátých s krojem národním odloženy též ostatní ozdoby svatební a zbyl toliko věnec z květin umělých a rozmarýn.

[2]) Hádky tyto vzaty jsou z knihy tištěné ve Skalici: „Výborné duchovní pohádky t. j. otázky z písma svatého starého i nového zákona s krátkými odpovědmi."

již všechny k odchodu do kostela připraveny. Družky čekaly družbů, aby každá svému „*vonicu*“ za klobouk přišila. Vonica tato byla z umělého kvítí a perliček zrcadlových na spůsob velikého listu akátového zhotovena, vysoká se střevíc. Touž vonicu přišila nevěsta ženichovi. Než odejdou do kostela, „odpráší“ se nevěsta svým rodičům týmž spůsobem jako dříve ženich, pak přiklekne tento k rodičům nevěstiným, a starý svata děkuje jim jménem jeho: „Tatíčku a maměnko rozmilí! Děkuju Vám uctivě za vašu céru, že ste ju vychovali, cvičili a šatili a mi za malženku dali; nech vám Pánbůh všemohoucí zaplatí vašu velikú lásku na světě stálým zdravím a hojným požehnáním a po smrti životem věčným.“ Ženich „obtúlí“ oběma ruku a tito kladouce pravici na jeho hlavu žehnají mu.

Nyní všecek průvod svatební se hne ke kostelu $^1/_2$—$^3/_4$ hodiny vzdálenému. Napřed jdou mládenci dva a dva podle hudby prozpěvujíce, povyskujíce a poskakujíce, za nimi starý svata se ženichem; pak družičky opět dvě a dvě, za nimi stará svata s nevěstou. Potom následovala hudba pochody a písně národní hrajíc, za hudbou brali se ostatní svatebčané. Když průvod došel na náměstí Zlinské, hudba zahrála „Bože chválíme Tebe,“ ustoupila pak stranou a svatebčané brali se sami ve vší tichosti do kostela.

Když kněz snoubence sezdával, položil svata ženichovi, svatka nevěstě věneček rozmarynový na hlavu (vdově a závitce na rameno). Po skončených zdavkách svata i svatka věnečky sňali, doma pak ženichovi a nevěstě odevzdali. Bylo jim však bedliti, aby jich některý družba nebo družka nepředběhli, neboť tito hleděli věnečky uchytnouti a oni pak musili si je vyplatiti.

Z kostela průvod svatební týmž pořádkem ubíral se do dědiny nazpět. Družbové a družky, ženich a nevěsta se starým svatou a svatkou a ostatní mladí lidé šli přímou cestou do hospody, kdež až do tří hodin odpoledne se bavili tancem a zpěvem. Nevěsta však se ženichem zatančivši ubrala se se starou svatkou domů ku své matce.

Okolo čtvrté hodiny počala hostina svatební. Nevěsta s družkami a starou svatkou seděly za stolem v koutě, ostatní hosté při stolech na dél i na příč po jizbě postavených, muzikanti u dveří; družbové posluhovali, přinášejíce jídla z kuchyně, kteráž jim starý svata odebíral a na stoly stavěl, při každém přiměřenou promluvu žertovnou čině. Na př. k masu s křenem: „Hej! Naša paňmáma kuchařka měla vám poslat suchej kvačky, ale posýlá vám chutnej křenovej máčky, k tomu masu z býka, anebo býl vůl? — koštujte ho, šak ho kladu na váš stůl.“ — Ke krupici: „Hej! moji milí páni hosti, panny a

panici, byl sem já vám na měsíci, naučil sem sa tam píseň o slavnej krupici, je jí tam na štyry míle kopec, byl sem tam prvej, než byl na světě můj otec. Pod ním říka másla topeného teče, kom sa tu nelíbí, nech tam uteče; a polevák v říce leží, kdo má na to chuť, nech tam běží. Šak sem vám z tamotáď přinésl, radujte sa, co sa nedojíte, dopíjete sa. Lesti ale nelíbí sa vám, nechte tak a já sním sám.“ Přepychu velikého v jídlech nebývalo, jídelní lístek byl takto sestaven: polévka s lukšama a maso s křenem, máčka drščková, kvaka, zelí s uzeným masem, slépky vařené, krupica, pečivo, pivo a burčák (víno ovocné). Hudba a zpěv družek hostinu kořenily.

Po stole starý svata jménem hospodářovým hostem za návštěvu takto děkuje: „Milí přátelé hosti! Tento náš soused N. N., jenž tuto svatbu vystrojil, velice jest z toho potěšen, že jste se zaň nestyděli a do jeho poctivého příbytku se shromáždili. Za to on vám srdečně děkuje, aby vám to sám Pánbůh všemohoucí životem věčným na svatbě nebeské vynahraditi ráčil. Ostatně vás prosím, kdyby z vás někomu bylo na jaký spůsob neosolené, nebo vůbec nedostatečné, nebo něco neuhovené, abyste jich v tom nepomlouvali. Ale prosím vás ponejprv, po druhé a po třetí, abyste jim to z lásky křesťanské odpustili. Jak já budu syna svého ženiti nebo svou dceru vdávati, všecko vám to vynahradím. Budu vám dávati na děvet mis, na štyry málo, na pět nic.“

Potom obchází družba hosti na talíři nesa vodu a na hůlce bílý šátek, při čemž říká: „Tato vodička čistá od samého Ježíše Krista, kdo sa ňú umývá bývá bílý.“ Hosté máčejí si prsty ve vodě a dávají po penízi na talíř. Pak přichází kuchařka se „šufánkem“ v ruce zamotané a ptá „na pliskýř,“ že si při vaření ruku popálila.

Na konec svatební hostiny po všech jídlech přináší starý svata na hlavě „koláč.“*) U dveří stanul, a činil nejprve tuto vážnou řeč: „Mnohovážení páni hosté, mužové i ženy, mládenci i panny, domácí i přespolní, všech prosím za maličké strpení a mé sprosté řeči za vyslyšení, kterou já nyní pro čest a slávu boží chci mluviti, však nic nového nebo vymyšleného, ale co se od našich předkův od starodávna zachovává. Jako totiž dobře zachovalí rodiče majíce péči a

*) Koláč ten velikánský byl jako žernov. Pekl se v lubě, u prostřed se zasadil hrnek, aby zbyla díra. Obyčejný otvor do peci nestačil, za tou příčinou „čelusta“ se zbořila. Ozdoben byl oblouky těstovými na spůsob koruny stočenými, na obloucích těch pozuvazovány byly rozmanité cukroviny, opozlátkované ořechy a p. Koláč ten upekla nevěstě stará svatka, druhý menší jí dala matka, tento nevěsta i s okrasami velikého koláče přinesla matce ženichově za „výslužek“, když přijížděla s peřinami.

starosť o své dítky, aby předně Pánaboha znali, ctně a pobožně živi byli, rodičů svých a jiných křesťanských lidí poslouchali a je v poctivosti měli, napřed do školy je dávají k učení literním, potom též na rozličné řemeslo, a když takové učení vykonají, tož jim dávají průvodní list, jak slovutného a chvalitebného života jsou, anebo vysvědčení, aby mohli dobré jméno zachovati a volný průchod mezi počestnými lidmi všudy míti: tak i tato paní nevěsta dnešní takového vysvědčení a průvodního listu sobě od svých nejmilejších rodičů vyžádala, aby se měla čím svému nejmilejšímu ženichovi a svým nastávajícím přátelům proukázati; kdežto oni vidouce její poníženou žádosť a její ctnostné a chvalitebné chování, neodepřeli jsou žádosti její, ale takové vysvědčení jsou jí dali, ne na papíře nebo na pergaméně, nýbrž místo těch věcí bílý, podstatný koláč ze pšenice, kterýžto převyšuje všecky jiné věci lidskému životu potřebné, jakož i pravdivé svědectví máme od Pána Ježíše, když se on sám chlebu pšeničnému přirovnávati ráčil. A tak všickni, kdokoli tento koláč jísti bude neb očima svýma toliko spatří, abyste, když by se někdy takový její cti utrhač vynalezl a její dobré jméno a chvalitebné chování tupiti chtěl, abyste se jí za svědky prokázali, že ctnostně a chvalitebně své panenství strávila a od dnešního dne v chrámu Páně Zlinském k stavu manželskému potvrzena jest, v kterémžto stavu manželském vinšuji já jim od Pánaboha lásky manželské a všeho, což jim užitečné jest i božího požehnání, a potom někdy po této svatbě, aby se jim i nám dal Pánbůh dostati na tu svatbu beránkovu, která nebude míti žádného konce, k nížto nám rač dopomoci Bůh Otec, Syn i Duch svatý. Amen."

„Vy mládenci zazpívajte, drúžičky zahelekajte, muzikanti zhůru, že já nesu koláč s dúrú."

Po té starý svata ubírá se s koláčem ke stolu nevèstinu. U prostřed jizby stane opět a činí řeč druhou žertovnou. [1])

„Rozstupte sa lidé na dvě stránky jako havránci a vránky, vy mládenci na pravú stranu a vy drúžičky na levú, vy staří sedte jak jste prvej seděli. Vy pacholci ke koňom a vy dívky ke kravám, a vy děti třeba ven. Nebo já z dalekých krajin jedu a veliké kupecké věci vezu. Když sem šél okolo panských dvorů, tam sem si kúpíl páru sivých volů, a ty voly takové rohy měly, než vrana s roha na

[1]) Řeč tato jest z Valašska od Vsetína (ze „Vsacka"), podávám ji původním nářečím valašským. I ostatní promluvy delší vypsal jsem z knížky valašské; shodujíť se úplně s našimi, jen že tyto častějším opisováním všelijak pozměněny jsou.

roh doletěla, ta zatel[1]) devatero mladých vyseděla. (Vesele, muzigo, vesele![2]) Potem sem šél do Limberku, tam sem si kúpíl krásnú kobyłku, a ta kobyłka tak dobrá do tahu była, z ječmených plev štraňky trhała. Já sem ju ai dobře futrovál, každý týdeň sem jí funt pačesnej kúdele sešrotovál. O tu sem přišél s małým osohem,[3]) zabíl mi ju pachołek v horách sochorem. (Vesele, muzigo, vesele!). Potem sem šél do Beňátek, tam sem si kúpíl krásných tré telátek, jedno było łysé druhé tisé,[4]) třetí było bez pysku, na tych sem nemiél žádného zisku. (Vesele, muzigo, vesele!). Potem sem šél do Bánovec, tam sem kúpíl tré ovec, jedna była kurnota,[5]) druhá była vakeša,[6]) třetí pistrula.[7]) Tu kurnotu sem dójívál dycky v sobotu, a ta tak dobrá na mléko była, devět hrotků mléka dała, ale všecky vyléla, dyž velice kopała (Vesele, muzigo, vesele!). Šél sem k Těšínu, tam sem si kúpíl hrubú sviňu, tá se mně také nepovedła, proto že do zadku dúru měła (Vesele, muzigo, vesele!). Včil sem šél do Rakús, tam sem kúpíl velice tłustú hus, tej sem nemoh unést, moséł sem jí ujesť na zádoch kus (Vesele, muzigo, vesele!). Potem sem šél do Valach do Rokytnice, tam sem si kúpíl krásné dvě strakaté kozice. Kdo s kozami handlí, všecko ztratí: nech było horko lebo zima, dycky ocase koze držały jakby střečkovały. (Vesele, muzigo, vesele!) Povídám si takto: Co je z mého handlování a z mého kupování? Radši budu hleděť při svatbách družbování. Na dobrú sem přišél, veliký koláč v síni sem našél a v tom koláči v prostředku dúra, a nevěsta mně šeptała, že by náradši była, aby ta dúra samým stříbrem a zlatem naplněna była. A já sem jí pravíl: „Nevěsto, kde sa hrabeš? Dyť nemá svět peněz! Dyby ona grejcary naplněna była, dobrá věc by to pro ťa była. Kdo by dál tróníček, měła bys to na taký małý randlíček; dyby dál grejcárek, był by děťátku na kočárek, dvúgrošečku, na podušečku, nebo ešče více, na střevíce.“

To dopověděv chodí „jak slunce ide“ kolem stołů, hosté vkládají do koláče peněžité dárky říkajíce: „Nevěsto, já ti to nedávám, já ti to požčávám, až já budu syna ženit nebo céru vdávat, abys mi to zas oplatiła.“ Naposledy také rodiče ženichovi a její vlastní dárek udělují, onino pravíce: „Nevěsto, já ti to nepožčávám, já ti to dávám, abys mi dobře slúžiła,“ tito: „abys mi také neco darovała, dyž k tobě přindu.“

Vezma koláč opět na hlavu starý svata jde nyní ke stołu nevěstinu volaje: „Ustupte, chaso, na stranu, ať já s týmto božím

[1]) Za tím. [2]) Po těch slovech hudba pokaždé spustí tuš. [3]) Užitkem. [4]) Červené. [5]) Rohatá. [6]) Okolo očí černá. [7]) Kropenatá.

dárkem neupadnu. Šířej, chaso, šířej, ať já možu k nevěstě blížej!“ Docházeje stolu zpívá:

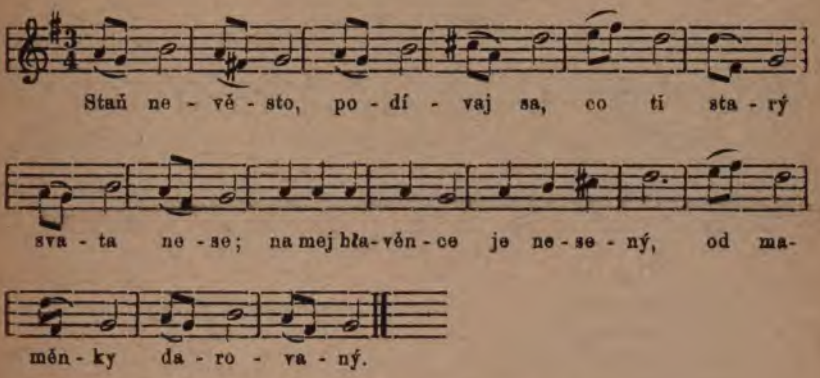

Lesti nestaneš hneďkaj zhůru,
Já sa vrátím zasej domů.

Potom vysype peníze nevěstě do klína a koláč postaví na stůl. Stará svatka jej rozkrojí na tolik dílů, kolik je stolů, na stolech pak každému hosti podíl se ukrojí, kterýž si jej s ostatním pečivem domů za „výslužek“ odnáší.

Po tom všem nastává *čepení a prodávání nevěsty.* Nade stolem v koutě, za kterým nevěsta s družkami seděla, obrázky se stěny se sdělají, nevěsta postaví se do kouta, vedle ní stará svatka, s obou stran pak ženy („řečnice a prodavačky“). Nejprve ženy nevěstu „oddružujú“ neboli „rozpentlujú,“ vlasy do šňůrky omotají a kolem hlavy otočí, při čemž zpívají:

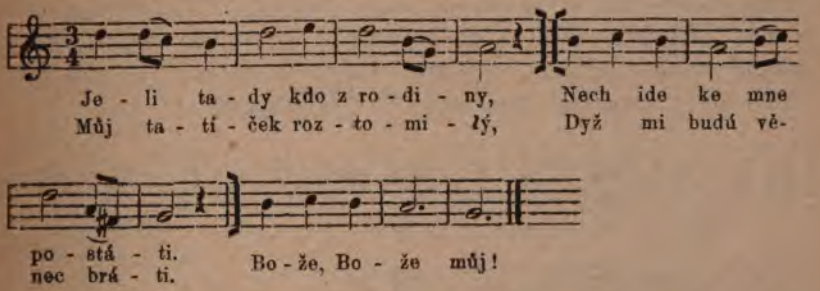

Je-li tady má rodina,
Má maměnka roztomilá,
Nech ide ke mne postáti,
Dyž mi budú tkánku bráti.
Bože, Bože můj!

Je-li tady má rodina,
Má sestřička roztomilá,
Nech ide ke mne postáti,
Dyž mi budú pentle bráti.
Bože, Bože můj!

Je-li tady kdo z rodiny,
Můj bratříček roztomilý,
Nech ide ke mne postáti,
Dyž mi budú vrkoč bráti.
Bože, Bože můj!

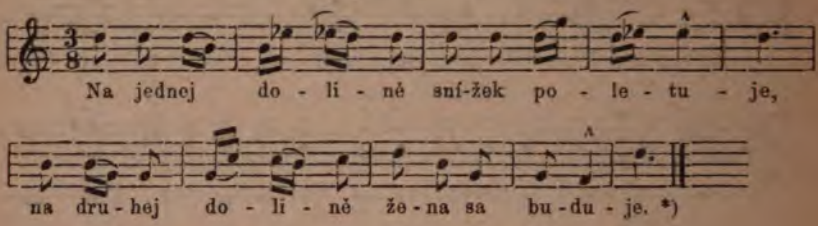

Na co sa, ženuško,
Na co sa buduješ?
Drobných dětí nemáš,
Sama tam nebudeš.

Na to sa, drúžičky,
Na to sa buduju:
Vemu si Janíčka,
Sama já nebudu.

Potom volají ženicha, aby přinesl mladé ženě šátek:

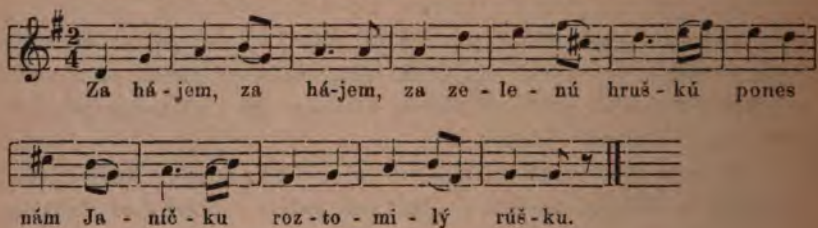

Janíčku neznámý,
Nestoj za dveřami,

Poď do izby směle,
Anička sa směje.

Ženich přijde ze síně, přinese v klobouku nový šátek a dá nevěstě klobouk i se šátkem na hlavu. Svatka klobouk sdělá, odřeže s něho „vonicu," vloží ji do klobouka i s pentlemi nevěstinými a ostatní ozdobou její hlavy a odevzdá ženichovi. Šátek zavážou nevěstě okolo hlavy, čímž jest „začepená." **) Nyní zpívají:

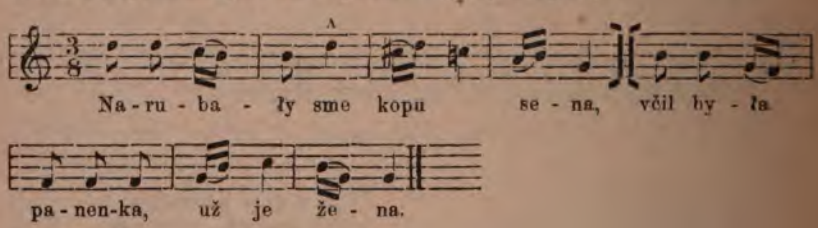

*) t. j. staví si dům.
**) Čepce ženy slovácké nenosí.

Narubały sme ešče větší,
Jak ti to, Aničko, pěkně svědčí.

Nevěsta takto začepená prodává se pak od žen přístojících, any zpívají:

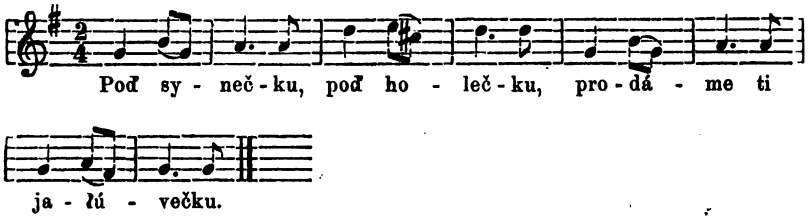

Jaľúvečku pěknú bíľú,
Tú Aničku roztomiľú.

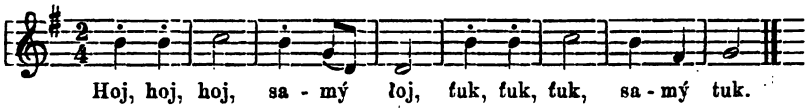

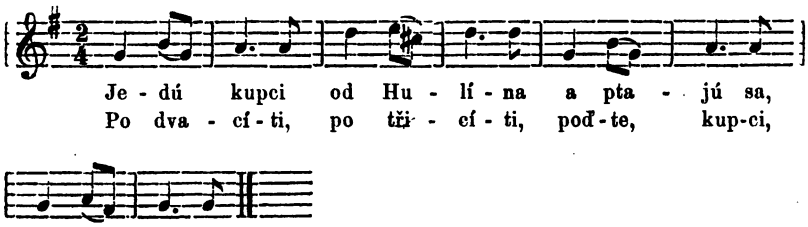

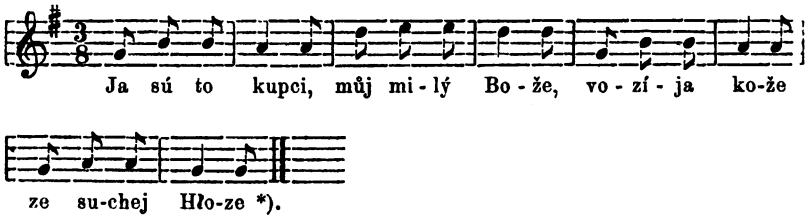

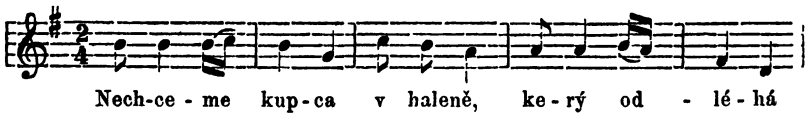

*) Suchá Hľoza dědina u Brodu Uherského.

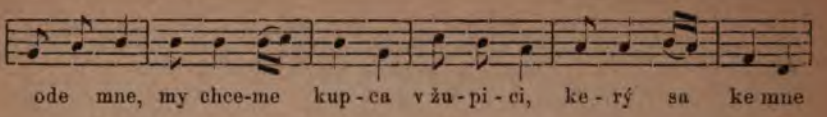

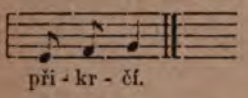

Mezi tím přicházejí kupci a kupují nevěstu. Domluvivše a zaplativše dostanou po jedné z přístojících žen šátkem zastřenou, ana přichromuje a pokulhává a p., kupitel ji vrací, že to není ta, kterou zaplatil, nastanou hádky žertovné a všeliké šprýmy. Konečně přichází ženich se starým svatou, domluví a koupí nevěstu a s ní pak zatancuje.

Poněvadž selské jizby nejsou dosti prostranny, svatebčané odeberou se nyní do hospody, kdež se tancem a zpěvem baví až do noci.

Ve středu ráno „převážajú peřiny.“ Hosté sejdou se opět v domě nevěstině, kdež posnídají, načež nevěsta loučí se s rodiči svými, děkujíc jim i se ženichem za vychování. Družky a ženy shromážděné zpívají:

Stroj sa, dceruško,
Stroj sa s nami,
Děkuj maměnce
Za chování.

Ják těžko tebe
Vychovała
A vychovaja
Lidom dała.

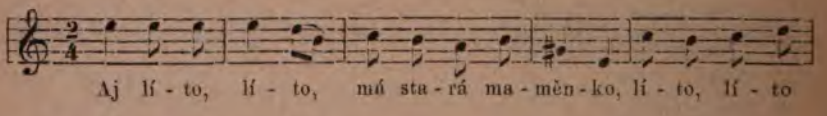

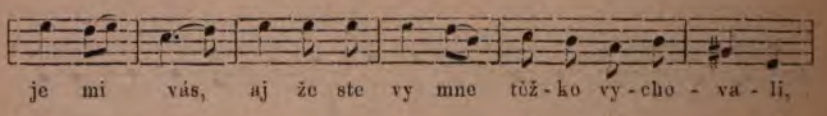

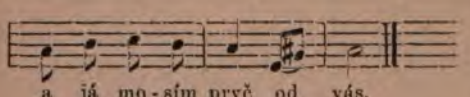

Aj líto, líto, můj starý tatíčku,
Líto, líto je mi vás,

Že ste sa o mne tolik nastarali,
A já mosím pryč od vás.

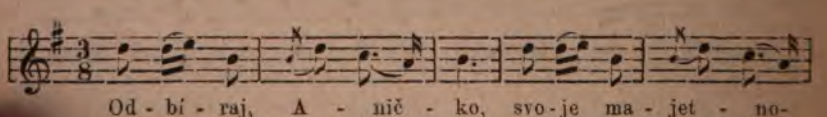

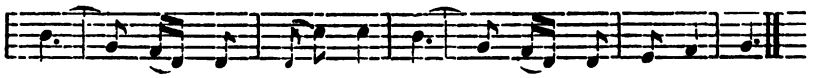

Ja šak já odbírám, Enom ten klíneček,
A nic tu nenechám, Co viséł věneček.

Už sem sebrała všecko zboží,
Zavřete maměnko za mnú dveři.

Proč bych já za tebú zavírała,
Šak sem ťa, ceruško, měła ráda.*)

Stěhuje-li se nevěsta do jiné dědiny, zpívá se tato krásná a velmi tklivá píseň:

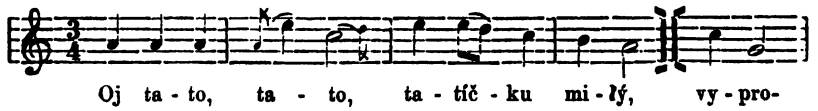

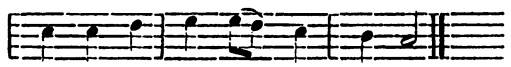

Oj mamo, mamo, maměnko miłá,
Vyprovoďte mne z vašeho dvora.

Za tím výbava nevěstina (truhla a peřiny) naloží se na vůz čtyrspřežný, na který pak vystoupí nevěsta, starší družka a několik žen. Na druhý vůz vystoupí ženich, se starým svatou, mládenci, družky a hudebníci a na třetí ostatní hosté. Hudba hraje a ženy zpívají:

Jedeme, jedeme,
Cestičky nevíme,
Kdo nám ju ukáže,
Dobře zaplatíme.**)

Na to jedou pomalu celou dědinou k domu ženichovu, zajíždějíce sem tam, aby cesta déle trvala. Z nenadání zajede vozka s prvním vozem někam do bařiny a nechce dále žádaje záplaty, vymlouvaje se, že mu koně nechtí s místa, dokud nedostanou na posilněnou. Tu zpívají:

*) Jako: „Narúbały sme.“
**) Jako: „Odbíraj, Aničko.“

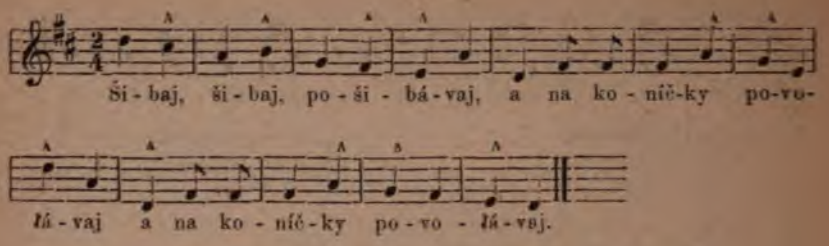

Šibaj, šibaj všecky štyry,
Ať vyjedeme z tej bařiny.

Šibaj bičem, ne opratú,
Ať sa ti zadní *) nepomůatú.

Na místě příhodném bývá cesta svatebčanům zatažena provazem, na němž červené šátky pověšeny jsou. Tu jich čekají maškary zavdávajíce a mýta žádajíce.

Když průvod konečně dojede bytu ženichova, ženy zapějí:

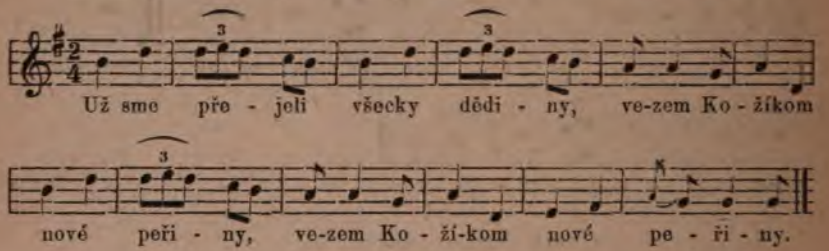

Už jsme přejeli všecky uličky,
Vezem Kožíkom nové truhličky.

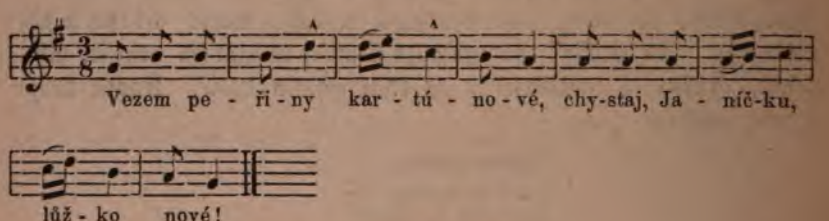

Vezem peřiny ai duchnu,
Chystaj, Janíčku, vína s putnu.

Na to starý svata, mládenci a hosté se dvou zadních vozů sestoupí a kupují od žen peřiny. Kdo kupuje, musí dáti nějaký závdavek, ženy žertujíce s kupci o peřiny se smlouvají, nechtějíce jich za tak malý peníz prodati. Na konec přijde ženich a zaplativ, smluví se s nimi. Peníze takto stržené propijí ženy tu neděli po

*) t. j. zadní koně.

svatbě u nevěsty, když se jim svačina vystrojí, kteréžto svačině se říká „propíjaní peřin.“

Když pak s peřinami přijdou ke dveřům bytu ženichova, naleznou je zavřeny; tedy zpívají:

Pěkně vás prosíme,
Pusťte nás do síně,
Ze síně do izby,
Abychme nezmrzly.[1])

Na to dvéře se otevrou a nevěsta vstupuje do síně, kdež pod prahem metla (koště) nastrážena leží. Odhodí-li nevěsta metlu, bude čerstva i pracovita, pakli ji překročí, bude leniva.

Vstupujíce do jizby ženy zpívají:

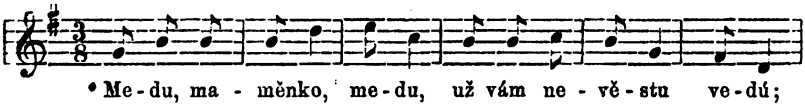

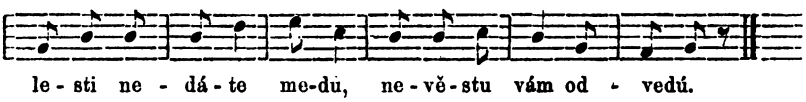

Soli, maměnko, soli,
Nevěsta venku stojí.

Syra, maměnko, syra,
Nevěsta bude zhnilá.[2])

Matka ženichova dá napřed nevěstě, pak ostatním ženám po kousku medu do úst, načež jí nevěsta odevzdá koláč od matky darovaný, v němž u prostřed v díře kousek tvarohu jest, říkajíc:

Maměnko milá!
Nesu vám chleba, syra,
Abyste mne měli rádi
Jak svého syna.

Tchyně „obtúlením“ přijímá ji za svou dceru a vyčastuje pak ženy přítomné.[3])

Příští neděli družbové každý své družce „vonicu“ s nějakým dárkem nazpět zanesli, kteréž ji uschovaly pro potřeby budoucí.

[1]) Jako: „Odbíraj Aničko.“

[2]) j. nedáte-li jí syra.

[3]) Nevěsta Zahořanská (při Provodově) veze s sebou slěpku nanovosedlí, kdež ji na dvoře pustí na důkaz, že bude pečliva a starostliva.

O složených slovech v češtině.

Napsal Ant. Vašek.

Část druhá.

B. Pravé složeniny.

Pravé složeniny dělí se ve dvě hlavní řady dle povahy prvního členu. Do první řady náležejí složeniny, jejichž přední člen je *jméno* nebo *sloveso*, do druhé ty, u nichž *částice*, obyčejně předložka, první místo zaujímá.

Při obojích složeninách třeba rozeznávati *původní* tvary a slova od nich odvozená. Tak na př. slovo *bělohlávek* není původně složeninou, nýbrž odvozeno od přídavného *bělohlav* či *bělohlavý*. Takové odvozeniny nebudeme zvláště vytýkati, poněvadž čtenář sám snadno rozdílu toho se dovtípí.

I. Složení jména se jménem.

Složeniny jmenné zase rozestupují se v několik tříd. Oba členy mohou totiž býti *souřadny* aneb jeden druhému *podřízen*. Tak slovo *hluchoněmý* značí „hluchý i němý," oba členy jsou tedy úplně souřadny; naproti tomu ve složenině *listopad* je první člen grammaticky podřízen druhému, neboť složenina rozvedena jsouc značí „pád listí." Složeniny se členem podřízeným jsou zase dvojí: podřízený člen může, když složeninu rozvedeme, býti ve stejném pádu se členem hlavním na př. *dobrodruh* t. j. „dobrý druh," aneb v pádu jiném, na druhém členu závislém, na př. *drvoštěp* t. j. ten, kdo štípá drva, štípač drev. Dle toho máme:

1. složeniny se členy souřadnými *(hluchoněmý)*,
2. slož. přívlastkové *(dobrodruh)*,
3. slož. se členem závislým *(drvoštěp)*.

Na základě těch druhů tvoří se ještě jiná třída složenin (o níž později jednáno bude), kterou obyčejně nazývají:

4. přivlastňovací *(bělohlavý)*.

Roztřídění to není nové, nýbrž prastaré, pocházejíc od staroindických grammatikův, z nichž v tom oboru nejdůkladnější byl *Panini*, který žil asi 300 let před Kristem.

Skládání slov pokládá se za zvláštnosť jazykův indoevropských. V řeči sanskrtské rozvinula se zvláštnosť ta nejbujněji. Není tedy divu, že mluvozpytci indičtí záhy obrátili zřetel k této přednosti svého jazyka a že vytkli pravidla skládání slov, která posud i nám jsou vzorem. Ješto naše roztřídění složených slov má původ svůj v grammatice sanskrtské, nebude snad nemístno, když zde uvedeme také původní názvy indické a kde toho pro větší jasnosť potřebí také některý příklad sanskrtský.[1])

1. Složeniny se členy souřadnými.

Jména, která souřadně vedle sebe stojíce spojkou *a* neb *i* spojována bývají, mohou se v jedno slovo složiti, ovšem bez spojky. Tak místo „hluchý i němý" pravíme *hluchoněmý*. Tento druh složenin jest nejčetněji zastoupen v sanskrtě, ve které se nazývá *dvandva*,[2]) na př. *rúpa-námani* = postava a jméno (celé slovo je dual středního rodu); *ahó-rátram* den a noc, první člen je pouhý kmen, druhý má formu neutralní; jinak slove „den i noc" *divárátram* neb *naktandivam* (noc i den), naktam je příslovka, podobná lat. noctu. Řecky zní týž pojem *νυχθήμερον* t. j. *νὺξ καὶ ἡμέρα*,[3]) což také v starosl. nalezáme přeloženo *noštedьnije* a *noštedьnьstvo* vedlé *dьnonoštije*. Z latiny známé dvandva, ovšem ve tvaru odvozeném, je *suovetaurilia* t. j. slavná oběť, při níž obětováno svini (sus), ovci (ovis) a býka (taurus). V češtině neznám ani jednoho příkladu, kde by dvě podstatná jména v pravé dvandva se spojovala; z jiných slov. jazyků uvádí Miklosich starosl. *bratъsestra* (dual masc.) = bratr a sestra; *mažeženьstvo* muž a žena, manželé; srb. místní jméno *Srbovlaš* = Srbi a Valaši.

K souřadným složeninám jest nám počítati i takové, které sice neznačí různých osob a věcí v jedno slovo zahrnutých, nýbrž jednoho tvora neb jednu věc tak různých vlastností, že se jako ze dvou složena býti zdá. Sem náleží nové *byložilec* a *živobýl*, též *zvěrobýl* t. j. tvor, který zároveň jest i zvířetem i bylinou; názvy ty utvořeny dle řeckých *phytozoon* a *zoophyton*; *živočich* vykládá již Komenský = co žije a čije. Poláci mají slož. *bohočlověk*, Řekové *μητροπάρθενος*, t. j. matka a panna v jedné osobě. Také slovo *Indoevropané* můžeme sem vřaditi, ješto značí národy, hlavně „Indii a Evropu" obý-

[1]) Příklady vzaty jsou skoro všechny z díla *Ferd. Justiho:* Ueber d. Zusammensetzung der Nomina in den indogermanischen Sprachen.

[2]) *dvandva* je zdvojené neutrum číslovky *dva*.

[3]) Nesprávna je řecká slož. *χαλοχάγαθος*, která by měla zníti *χαλ-άγαθος*, nesložené ovšem *καλὸς κ'αγαθός*.

vající. Též zeměpisné názvy jako *severo-východ, jiho-západ* a pod. sem hledí.

Mnohem značnější je počet souřadných složenin mezi jmény přídavnými: *hrdopýšek* t. j. člověk hrdý a pyšný, dvě souznačná slova jsou v jedno spojena k sesilení pojmu cf. *svatosvatý, široširý šedošerý, jarobujný* = jarý i bujný, *starodávný, samojediný; trojjediný* t. j. trojí a přece jediný, *jednostejný* = vždy jeden a stejný, neproměnný; *prostočistý* (Kom.) = prostý a čistý, nesmíšený; podobně je utvořeno *prostomilý*,[1]) ze kterého vplyvem slova „rozmilý" povstalo „roztomilý." *Ostropestřec* carduus Marianus, rostlina, jinak ostropec i ostropes zvaná, u Rusů též ostropestro; *vodnozemný* dle Dobr. = amphibium, ve vodě i na zemi žijící; *sladkohořký* cf. lat. dulcamara; Jungm. Slovesn. VIII. (I. vyd.) utvořil si *slyšnovidný* t. j. slyšitelný i viditelný. *Bělestvúcí* Rukop. zelenoh. nepatří sem, neboť sluší čísti „v bělě stvúcí rizě" mámeť zde dva lokaly „v bílé, stvoucí;" složenina zněla by bělostvúcí, neboť význam je patrně „bílý *a* skvoucí" cf. Kom. „*běloskvoucí* zdi, kteréž pravili mi, že alabastrové jsou." Tomu podobné je Chmelenského *bělojasný*. Za dob dualismu povstalo „*rakousko-uherské*" mocnářství.

Z jiných slov. řečí uvádí Miklosich rus. *bělorumjanoje* líčko, *tonkoběloje* polotenečko t. j. tenké a bílé plátno. *Blaholepý*, jež Miklosich mezi českými slož. uvádí, pochází z ruského či vlastně staroslov., kdež bylo původně utvořeno dle vzoru řeckého εὐπρεπής, nepatří tedy mezi souřadné, *běločerný*, jež Miklosich také za české pokládá, není ani ve slovn. Jungm.; v tom jsem nalezl „*běločervený*" (Tabl. poës).

2. *Složeniny přívlastkové.*

Druh ten, od indických grammatikův *karmadháraja*[2]) zvaný povstává, když slovo, které je přívlastkem druhého, s ním v jedno se spojí. Tak místo „holý mráz" pravíme také *holomráz* (na Mor. holomrazica, ve Slezsku „holomraznice").

Miklosich nazývá složeniny ty „determinativní." Příklady:

a) Přídavné s podstatným:

Nově utvořena slova jsou *bělodrv* (Presl.), *bělokeř* (týž), *bělokam* (týž), *drahokam, bělotok* (Dobr.), illyr. *bělokost* = slonová kost,

[1]) Igm. v Slov. uvádí také „*prostolibý*," což prý dle Plk. a Dobr. má význam, *prostosrdečný* čili *naiv.*

V skrátkách, jimiž se spisovatelů dokládám, následuji slovníku Jungmannova, odkud doklady z největší části jsou vzaty.

[2]) Původ názvu toho není znám.

blahobyt, blahocit, (Čelak.), snad sem také náleží *brlozub* (dle Palkoviče tolik co křivý zub cf. *brlooký* (Kom.) kdo šourem hledí) *černobýl* t. j. černá bylina, artemisia; *dobrodruh,* (nové) *dobropán* (Rozk.); nové jsou názvy geologické *prvohory, druhohory* a pod.; *holomráz* (D. G.), *hololeď* (z polského vzato, tak jako *hololedina* z ruského = náledí), *holoplisk* a *holoplistě* (Veleš.) (nudipullus, snad druhý člen souvisí s názvem „pliskva" = třasořitka); *holohumnice* (Br.) polsky též *gołogumno; kosodřevina* (slc.) kosý značí posud v ruském křivý neb šikmý; *kolozub* snad sem patří, není-li první člen substant.; Jungmann vykládá kolozubý = holozubý; *křivopřisaha* (Kom.); *kněžomúd* (Dobr.) t. j. kněží moud, jmeno rostliny na Slovensku *popové moudí* jmenované; ve Slezsku sluje *mudka,* něm. Pfaffenhütlein; z obou názorů sloučen hořejší název. *Kratochvíle* (první člen jeví se v původním tvaru, m. nynějšího krátký, podobně ve slovech *nizozemí, Vyšehrad*); *líbohlas* (Chmelenský), *líbozvuk, líbozpěv* (Kom.). Ještě *líbý* zde znamená *milý,* jest patrno, že složeniny nové jako libovůle (má znamenati něm. Willkühr, zvůle, svévole) a libovláda (má znam. Willkührherrschaft) jsou špatny; jiného druhu je libomudřec, což dle řeckého *φιλόσοφος* utvořeno jest; lépe jest užívati jednoduchého mudřec aneb řeckého filosof. *Malorus, Velkorus* a podobná jsou utvořena dle obdoby slov *maloruský, velkoruský,* která z ase pocházejí od nesložených malá Rus, velká Rus; *mladoženich* (slc.); *ostrovtip* (Šumavský) je vlastně pleonasmus, neboť vtip nemůže býti tupý; jest snad dle něm. Scharfsinn (bystrá mysl, důmysl) utvořeno; arciť čteme u Velesl. *ostrovtipný;* o slově *ostrovítr* (Rešel) pronesl Dobrovský Bilds. p. 64., že je bez potřeby utvořeno; *prostomluva* (Jungm.) je sice nové, ale zajisté přiměřené; nevhodné však je *prostovláda* ve smyslu něm. Willkührherrschaft, ačkoli má jakousi analogii ve slově prostopášný; *prvopočátek* (Kom.) *prvobytel* (autochthon, Šafařík), *prvokřidlice, prvokřemen* (geolog.), *prvomučedlník* (D.), *prvorodiče* (Jungm.), *prvospí* (Bohemar.), *prvotisk, prvožilec* (protozoon); *prvotvor,* nové slovo, má znamenati original, každý zajisté dá poslednímu přednost; *rovnováha,* nový překlad latinského aequilibrium; *Staročech, Mladočech, starosvat, stejnokroj* nový překlad obecnějšího uniforma; *suchopár* je místo slunečným parnem vysušené, pár = opar, tak opal, opálek = něco opáleného; *tštitroba* t. j. tští = prázdný a útroba = vnitřnosti, zejmena žaludek; *truchlohra, veselohra* jsou nová slova; méně zdařilé jest *činohra,* ještě každá divadelní hra představuje činy; ovšem něm. Schauspiel je ještě prázdnější; *velryba* (původně veleryba t. j. veliká ryba, cf. *Velehrad*); již u Velesl. vyskytuje se též mascul.

velryb; porovnej ruské *černozemъ* t. j. černá země; nové avšak zdařilé jsou složeniny *veleduch* (genie), *veletok*; *zločin*, *zlosyn* (dle H. Jirečka užíváno také slouč. zládci). Zbytečné novoty jsou zloduch, zlověra, zlocit, bystrozrak, plnocit (Polák) atd.

Počet takových složenin je v české řeči dosti skrovný; Čech raději užívá adjektiva a substantiva vedle sebe, jen tam, kde přídavné jmeno s podstatným v *jeden nový pojem* zrůstá jako u jmen osad, krajin, polností etc. skládá lid český velmi obratně, zvláště když od složitého pojmu nové slovo odvoditi třeba. Tak od názvu *Nové Město* tvoří se *novoměstský*, *novoměšťák*, ačkoli slož. Novoměsto nikde neuslyšíš; od názvu Horní Lhota máme adj. *hornolhotský*, od Suchých Lazec *sucholazecký*, od Pusté Polomě *pustopolomský*, od Dlouhé Vsi *dlouhoveský*, podobně *hornolužický*, *velkopolský*, *běloruský* atd. Téhož spůsobu jest „veliká noc" a *velikonoční*, svatý duch a *svatodušní*, pak *prostonárodní*, *novoroční*, *celoroční*, *každodenní*, *všední*, *cizozemský*, *cizozemec*, *cizokrajný*, *cizoložný*, *čtvrtodenní*, *dávnověký* (z dávných věků pocházející), *dávnoletý*, *jednostranný*, žertovné *žádnostranný*; *dobrovolný* (z dobré vůle pocházející) etc.; rostlina, která za prvního vesna kvete, sluje prvovesenka čili skráceně *prvosenka* (polsky pierwiosnka), doba, kde je luna plna, sluje *plnoluní* = úplněk, opak *novoluní*; doba, kde den a noc jsou rovny, slove *rovnodennosť* (Kom., lat. aequinoctium); sem také náležejí *vlastnoruční*, *velkopanský*, *tříliberní*, *dvoucentový*, *sedmipudový* etc. *Nizozemský a nizozemí*, *mnohoostroví* (Archipelagus); zvláštním spůsobem utvořeno slovenské *téhoročný* (letošní), a *téřádný*, (téhož řádu, druhu) a české *tuzemec*, *tuzemský*, což v starosl. zní *tozemьcь* a *sezemьcь*, v češtině tedy na místo kmene *to* nastoupila příslovka *tu*.

b) Podstatné s podstatným:

Staré složeniny toho druhu jsou dle mého vědomí jen tyto *bohopusta* (Kom. adj. bohopustý) což vykládám „od boha pocházející, boží spousta," *Carohrad* (Obor. p.) též skrác. Cargrad a slouč. Cařihrad; *hodokvas* (dle Dobrovského exc. = convivium, dle Kramer. exc. = conviva) a odvoz. *hodokvašan* (Hájek) = účastník kvasu; *středozemí* má dvojí význam *a)* krajina u prostřed pevniy, *b)* střed země; dle toho poznati význam slov *středopostí*, *středocestí* (Nejedlý nazval tak prostřední cestu, ovšem chybně), *středoletí*, *středomoří* atd. Dle toho může nové *středohoří* (má znamenati Mittelgebirge) značiti jen krajinu u prostřed hor, aneb střed hor. Místo mezi dvěma vojsky nazývali staří Čechové *středokraty*, jehož druhý člen je mné

temný; sem náleží i místní název *středokluky*, snad = střední kluky, kluky = paseka, *vinohrad* = vinná zahrada, starosl. vinogradъ, znamená též jak v ruštině révu. Snad složenina ta vzata z gothského „veinagards."

Jak viděti, lze příklady ze staré češtiny na prstech spočítati. Již to má nás v následování těch příkladův a ve tvoření složenin toho druhu velmi opatrnými činiti, jakož hned uvidíme, že co toho způsobu v nové době natvořeno, zapáchá germanismem. Sem náležejí:

Časopis značí nyní spis, který ob čas vychází; původně na př. v polštině značí slovo to chronologa a zajisté správně; nynější význam je germanism (Zeitschrift), Jungmann odvolává se sice na slova *letopis* a *rukopis*, ale obojí jest složenina odvislosti, *popis let* či dějů v jistých letech zběhlých, a co *rukou psáno*.

Dle něm. Druckschrift utvořeno také *iskopis* místo tištěný spis neb tiskové dílo; Zeitwort přeloženo doslovně *časoslovo;* jak bychom se smáli, kdyby někdo Hauptwort přeložil hlavoslovem! Proto lépe jest užívati jednoduchého „sloveso." Nešvara je *děkořeč*, jež Šumavský uvádí nevím z kterého pramene; tomu se vyrovná jen Rosova „Čechořečnosť!" Něm. Empfindungswort přeloženo „citoslovce;" že výraz ten nesprávný, zavedeno nyní *mezislovce* dle lat. interjectio. Také *Čechoslovan* je nesprávný neologism, jinak bychom byli oprávněni mluviti a psáti Poláko-Slovan etc. Podivno, že naši novináři, kteří takovými germanismy rádi trousí, adjektiva užívají správně *„československý;"* podobně se správně píše rusko-polský, rakousko-slezský atd. Ovšem, že někdy lze užívati v prvním členu podobných složenin substantiva místo adjektiva, aspoň už to tak přijato v názvech zeměpisných ku př. severo-německý, západo-evropský, jiho-rakouský. Odtud pochází také složenina *Jihoslované;* správnější je ovšem „jižní Slované," ježto mluvíme a píšeme vždy „západní Slované" a nikdy Západoslované. Také ze složitých názvů „Týn nad Vltavou" Kolín nad Rýnem, tvoří se adject. *Vltavotýnský, Rýnokolínský*. Správné jest také: *středozemní*, ježto odvozené od slova „středozemí;" méně správné je středoafrický, etc. ještě pochází od „střední Afrika;" měli bychom psáti: *střednoafrický*, podobně *střednověký* (cf. ruské „sredněvěkovoj); a jako užíváme nesloženého „nový, starý věk," mluvme a pišme také „střední věk" místo zněmčilého *středověk*. V jistých případech jest jen oekonomie mluvy příčinou, že místo delšího adjektiva užíváme kratšího substantiva; tak sice vždy mluvíme *Jindřichův Hradec*, ale *Jindřicho-hradecký;* tím se také dá omluviti *Kralohradecký* a *Kralodvorský* vedle subst. Hradec a Dvůr Králové. Jungmann (Slovesnosť) utvořil slovo *chybnomluv*, což má

znamenati chybu proti spojování slov (soloecismus) a *cizomluv* = barbarismus; dle toho utvořili jiní *staromluv* (archaismus), ba i *krajomluv* (provincialismus). Slova ta jsou nápodobena tvarům jako *chybomluvka* (Dobr.) = kdo v řeči chybuje, chybně mluví, *křivomluv* = pomluvačný (bib. glagol.). Dle toho může *cizomluv* znamenati jen osobu, která cizím spůsobem mluví; podobně staromluv, chybnomluv, krajomluv konečně nedá se nijakým spůsobem vyložiti. Spíše by se daly ospravedlniti chybnomluva, cizomluva ve smyslu „chybná, cizí mluva.“ Vplyvem němčiny povstala v nové době slova *chvalořeč* (Sychra phr.) místo pochvalná řeč neb chvála, *chvalozpěv, chvalopis* (Igm. slovesn.) a vedle toho i *hanopis* (Igm.) místo spis hanlivý, utrhačný, *žalozpěv*, m. žalostná píseň aneb žalný zpěv (Chmel.), a snad také brzy uslyšíme nějakou hrobořeč! *Krasomluva* je nový doslovný překlad řeckého kallilogia, lépe krásná mluva; staré jest *krasomluvce* (Velesl.) a *krasomluvník* (Hájek), avšak obé nepatří sem, poněvadž první člen zastupuje příslovku k slovesu mluviti; též *krasopis* je doslovný překlad ř. kalligrafie a náleží tak jako *krasocit* k slož. s členem závislým; rovněž *květomluva*, neboť neznačí květnatou mluvu, nýbrž vyjádření myšlének pomocí květin. *Koloběh* či *kolotok* je čirý germanism (Kreislauf), místo jednoduchého *oběh*. *Kralomoc* název oběžnice Jupitera (u Rozkochaného) má na sobě známku umělého výmyslu, tak jako *Krasopaní*, *Smrtonoš* a *Hladolet* t. j. hvězda působící hladová léta). Nové jest *parolod*, lépe parní lod, přídavné odtud odvozené může arci zníti *parolodní*, týmž spůsobem posuzuj: parostroj, parovůz etc.; nestvůra je *rodokmen*, Rusi mají „rodoslovnoje děrevo,“ což by u nás znělo „rodopisný strom.“ *Vodoklen* (platanus) dle Jungm. prý z ruského přijato, = vodní klen. *Vítězosláva* (Čelak. panna jez.). Kdybychom i slovo to připustili místo lat. triumphus, není zajisté dovoleno utvořiti z něho verbum vítězoslaviti (Nejedlý) m. slaviti vítězství. *Zeměkoule* je nové = zemská koule či globus, má analogon ve slově *zeměžluč*, noví zeměpisci také utvořili *světokoule* a *zvěrokruh* dle něm. Thierkreis, Weltkugel. U Rozkochaného čteme také *vodokrev* (rheuma), *vodohlas* musica, *vodomyš*, která jako na výstrahu utvořena jsou. Pučálka uvedl do spisů slož. *Vzdoropapež* (Gegenpabst) a dle toho utvořeno i *vzdorocísař*. U Kollára nacházíme *Lžidmitr*, jest to nápodobení ruského *lžecarь* (uchvatitel trůnu carského) a to jak staroslov. *lžeprorok* doslovný překlad řeckého (*pseudoprofetes* a pod.). O složeninách jako *bohoslužba, bratrovrah* viz níže.

Některé řeči, jako na př. německá, užívají složenin toho spůsobu mnohem hustěji, pro nedostatek přípon kmenotvorných. Tak

slove Němci náš srnec Rehbock, laň Hirschkuh, jabloň Apfelbaum a dle toho slyšeti i Tannenbaum, jehož druhý člen úplně zbytečný jest. Maďar- ská řeč, která nezná rodu, pomáhá si tím, že přidává k jménům mužů *né* (= *nö* žena), aby označila rod, ku př. *király* král, *királné* královna; chce-li Maďar označiti samici některého zvířete, předkládá *nöstény* na př. *macska* je neurčitě kočka, kan macska = kocour, *nöstény* macska = kočka (samice).

V jiných řečech, obzvláště v německé, nachází se druh složenin které mají význam **srovnávací** ku př. schneeweiss bílý jako sníh, steinhart tvrdý jako kámen, baumlang dlouhý jak strom, řecky *μελιηδής* sladký jak med. Slovanské řeči takových složenin neznají, a co se u nás v nejnovější době toho druhu vyskytlo, je nápodobení němčiny, germanism, na př. sněhobílý, srnkohnědý (rehbraune Augen), světověký, což má znamenati tak starý jako svět! Jungmann, jenž si ve tvoření slov příliš směle počínal, utvořil v Atale „perlošedé světlo měsíce.“ Avšak prostému Čechovi je steinhartes Herz srdce kamenné, honigsüsser Kuss hubička medová, baumlanger Mensch čahoun neb slombidlo atd. Poněkud *podobné* složeniny jsou *pídimužík* t. j. mužík jak píď veliký, píďový, *kuroptva* t. j. pták kuře (slepici) podobný, kurovitý, pak *váhorovný* a *vodorovný* = vodní hladině se rovnající; poslední dvě slož. jsou taktéž nové.

Z jiných slov. řečí dodáváme (z Miklosičova díla) tyto příklady starosl. *blagověstъ* evangelium, *velьmažь* homo insignis; novoslov. *slěpovóž* slepýš; bulh. *veligden* = veliká noc; srb. *divokoza* kamzík, *pustopaš* pascuum cuique patens; *malorus. čornozemla* humus, *zlorada* = zlá rada, *verbołôz* = vrba, loza, Korbweide; rus. *bystrotok* místo v řece, kde voda prudce teče, *častokol* t. j. husté kolí, plot, *kuropatka* koroptev, Miklos. vykládá patka = anas, poněvadž v slovinském téhož významu jest. I to i verboloz považuje Miklosich za srovnavací složeniny. Polské: *chudopacholek*, *dzivotvor* netvor (divný tvor); Miklos. také sem čítá *kuroploch*, jež vykládá „plachý jako kura;“ že tomu tak není, poznati z českého *plaširyba*, jež stejného způsobu jest a mezi slož. s členem závislým patří; mimo to by slož. srovnavací byla adjektivem a zněla by kuroplochy.

Jest ještě jeden druh přívlastkových složenin, který indičtí grammatikové nazvali **dvigu.**[1]) Povstává, když jméno se základnou číslovkou se složí a celkem tím v jednotném čísle soubor osob neb věcí se označuje ku př. sanskr. *trirátras* (masc. sing.) tři noci, lat.

[1]) Slovo to značí dvouvolý (*dvi* dva a *gô* hovado); má býti příkladem celého druhu, avšak jest vlastně slož. přívlastňovací.

septemtrio sever, vlastně sedm hvězd velkého medvěda (trio značí původně býka tažného, pak souhvězdí medvěda čili nebeského vozu, odtud gemini triones velký a malý medvěd); starosl. *šestopsalmъ* t. j. 6 žalmův; srb. *tromedja* trifinium; *Tribrod* místní název; polské *dwomorze* či *dwumorze* Isthmus. Sem také můžeme počítati tvary ovšem odvozené jako novoslov. *dvojputje* (rozcestí), naše *trojcestí* (Velesl.), *čtverocestí* (Jung. slovn. bez udání pramene), *trojlístek, čtverolist* (Čelak.) cf. starosl. *četverodvъri* t. j. čtyry dvéře.

Zde připomenouti sluší, že čeština ve složeninách někdy užívá číslovek druhových vedle základných na př. *dvouhláska* a *dvojhláska, dvouleták* a *dvojletník, dvounohý* i *dvojnohý*, také *dvénohý*, což povstalo ze staženého dvojenohý, *dvojnásobný* a *dvounásob* (adverb.) *tříhlavý* a *trojhlavý, tříhraný* a *trojhraný, trojúhelník, třínohý* starší *trénohý, čtyrdílný* a *čtverodílný, čtyrnohý* (Dobr.) a *čtvernohý* (Velesl.), *stonásobný* vedle sternásobný.

Také klade čeština v slož. místo původního kmene *dvo* (cf. starosl. *dvokraty* dvakrát) dualný tvar *dvou*, což má svou příčinu as v tom, že se mnohé složeniny rozvádějí genitivem neb lokalem dualis na př. *dvougroš* neb *dvougrošák* peníz v ceně dvou grošů; *dvoulist* t. j. rostlina o dvou listech. Podobně si vykládám tvary jako *čtyrkrejcarák, třínožka*. Často se poslední samohláska prvního *členu odsouvá* na př. dvojnohý = dvojenohý; trojcestí = trojecestí.

3. *Složeniny závislosti.*

Tento druh složeniu nazývá se v sanskrtě *tatpuruša*,[1]) Miklosich nazval jej *Abhaengigkeitscomposition*, Justi „*casuell bestimmte Zusammensetzung.*“ Hlavní známkou jeho je, že když složeninu takovou rozvedeme, určující člen bude v nepřímém pádu, jenž závisí na druhém, řídícím členu, na př. *vodopád* = pád vody, *světlonoš* kdo nosí světlo. Jeden druh složenin sem spadajících činí ovšem výminku od toho pravidla, totiž ten, kde první člen složeného slova zastupuje příslovku, na př. *polomrtvý, novopečený;* poněvadž však příslovky nejsou než skutečné nebo zakrnělé pády, jest výminka ta jen zdánliva.

Podle příkladů právě uvedených dělíme složeniny závislosti na tré: a) složeniny, jichž první člen zastupuje genitiv subjektivný; b) slož., jejichž první člen zastupuje příslovku; c) slož., jichž určující člen zastupuje nepřímý pád doplňkový neb jinak určující.

---

[1]) Slovo to je příkladem celé třídy a značí „toho muž.“

a) Složeniny přívlastkového genitivu.

Přechodem od složenin přívlastkových k závislým jsou ty, které lze rozvésti genitivem subjektivným, jejž také přívlastkovým nazýváme. Počet složenin sem hledících je v češtině dosti skrovný: *hromobití, krupobití, vlnobití, žilobití; hromotřesk* má dvojí význam a) třesk hromu (dle Jung. slov., nevím z jakého pramene vzato), b) jméno rostliny (Mor.), v Čechách netřesk zvané (sempervivum tectorum); *krvotok, kuropění, listopad, vodotok, vodotoč* (Usus) i *vodoteč* (Brikcí), dle Bernoláka též *vodotěk,* slov těch užívalo se též ve smyslu nového „vodovod.“ „Vodotrysk“ je nové, na zdař bůh vymyšlené slovo; nemnoho lepší je „vodovrh;“ mnohem srozumitelnější a správně utvořeno je *vodomet. Zeměstřed* je nová, zbytečná sloučenina; stará je *zemětřesení;* v novější době vyskytuje se také slouč. *zeměpán,* patrně dle něm. Landesherr. *Žabokřeky* značí dle Dobr. žabí vejce, sice jest to místní název tak jako *Žabovřesky.* Nové jsou složeniny *stromořadí* a *sloupořadí;* pro lat. *porticus* navrhoval Procházka dle svěd. Jungm. „sloupoví;“ avšak to není dosti významné, jestiť jako „stromoví“ pouhý soubor sloupů, proto vešlo nyní v užitek „sloupení;“ slož. *sloupořadí* není docela správné, přípona *í* nesluší sem; (klade se krom jistých výminek jako novoluní, polohlaví, středozemí, jen ve slož. předložkových na př. pořadí, záhoří). Místo stromořadí užívejme raději „aleje,“ kteréž od všeho lidu českého dávno přijato jest. Nová ne velmi zdařilá je složen. *slovosled,* neboť značí spíše Wortspur než Wortfolge; pročež užívejme raději neslož. „pořádek“ neb „posloupnosť slov.“

Dle řeckých aristokrateia a demokrateia utvořeno také v češtině *šlechtovláda* a *lidovláda,* ano i *luzovláda* dle řeck. ochlokrateia; tuším, že složeniny ty jsou zbytečny, rovněž tak *světoobčan* dle kosmopolites aneb raději dle něm. Weltbürger.

Německá řeč má složenin takových veliké množství, jež my v češtině vyjadřujeme adjektivem cum substantivo, tedy spůsobem přívlastkovým na př. Landhaus zemský dům, Waldblume lesní kvítek, Feldhase polní zajíc, Bauholz dříví stavební, Tuchrock soukenný kabát, Reissuppe rýžová polévka, Wanduhr hodiny visecí atd.; jiné složeniny, kde poměr prvního členu k druhému je složitější, překládáme pomocí předložek ku př. Halstuch šátek na krk, Choleratropfen kapky od cholery, Zahnbürste kartáček na zuby atd. Mnoho takových složenin vyjadřujeme jednoduchým slovem anebo předložkovou složeninou na př. Apfelbaum jabloň, Hufeisen podkova atd., jak již na počátku I. části této rozpravy ukázáno bylo.

Několik německých složenin bylo od Čechů jen na polo přeloženo, tak že povstaly voces hybridae, jako *bavlna* Baumwolle, *vánoce* Weihnachten. Poněkud jiného způsobu je *bůvol* Büffel (bubalus).

b) Složeniny příslovkové.

Složeniny příslovkové mají za první člen vesměs adjektiva, k nimž také čítáme některá numeralia jako *jeden*, *prvý*, *druhý* etc., pronomina jako *sám*, *vše* a pod., konečně také slovo *půl*, ačkoli nyní má povahu substantivní, a odvozené od něho *spolu*. Část složenin zde uvedených, jmenovitě těch, jichž prvním členem je *sám* neb *půl* patří mezi složeniny přívlastkové; položili jsme je jen proto na tomto místě, aby všecka slova téhož určujícího členu pospolu byla.

První člen zachovává původní tvar kmenový; složíme-li tedy adverb. *marně* se slovem *tratiti* = utráceti, bude zníti *marnotrata* t. j. ten, kdo marně utrácí. Výminky od toho pravidla jsou řídké, často zdánlivé.

Samoběh (Dobr.) = samojdoucí rožeň; *samoběžné* kolečko (Us.) *samobytný* (Palk.) = *samostatný*, *samočinnosť* (Jungm.) zakládá se na adj. *samočinný*, jež tak jako *samočinlivý* (Zlob.) nové jest; *samočisté* stříbro (Kom.) patří tak jako *samojediný* k souřadným slož.; *samozlatý* (Har.), *samoječný*, *samožitný* (Us.), *samohláska*, *samopše* (Kom. vedle „špalda") vykládá Dobrovský: quasi samá pše; pravdě podobněji zdá se mi, že zde *sám* má týž význam jako ve slově *samokol* (Aqu. et Us.) = kolečko, kde patrně sám = jeden; samopše by tedy byla pšenice jednozrná cf. německé Einkorn; *samodruhá* žena = těhotna (D. G.), *samotřetí*, *samočtvrtý*, také nesloženě sám druhý etc.; *samodržec* (D.) je asi z ruského vzato; *samochval*, *samochvalce* (Igm. bez udání pramene), *samolet* báječný pták, foenix (Mand.), *samokovy* jinak „hamry" (Slov. Nauč.); *samojed* a *samojedce* (Aqu.), tolik co polské *samojed* = lidojed; jiného původu je *Samojedi*, národ v Asii, původně: Suomajeti; ruského původu je *„samokřestěnci,"* rozkolníci, kteří se sami křtí, a *samopal* druh ručnice; *samolibý* je nové slovo; odtud odvoditi lze *samolibosť* nikdy však samolibeznosť, jež také v Jungm. slovn. se nachází; Čelakovský v Panně Jez. užívá *samolibný*, jemuž přednosť dáti sluší, jak níže ukážeme; *Komenský* má m. samolibnosť *samomilenství*; *samolov* (rus.), *samomoudrý* (pol.) kdo sam sobě moudrým se zdá, též = pedant; *samomluva* je nové, staří měli *samomluvenie* soliloquia; *samomrlý* (Mm.); *samopaš* a *samopašnosť* (Bern. a Palk.) = *prostopášnosť*; *samoprzník* (Dobr.), *samokup*, *samokupectví*, *sa-*

moprodej tak překládají někteří „Monopol;“ lépe jest zůstati při starém, obecně známém, třeba cizím slově; abychom oněch novot užívali, nelze odtud utvořiti nové verbum *samokupčiti*, ačkoli si to sám Jungmann dovolil; jest to, jako kdyby někdo řekl: x se samochválí; *samorodný* je nové, dejme přednost starému *samorostlý*, taktéž užívají novější *samosetý* les, lid praví vždy „samorostlý,“ *samoschlý* strom (D.), *samospasitelný*, *samostříl* byl starým Čechům nástroj, odtud *samostřelník* (Mm.) kdo samostříleм střílí, Jungm. ze Zlob. uvádí též *samostřelec*, což méně správné; *samosvětlý* je Sedláčkovi „sám od sebe svítící;“ *samosvojnosť* přeložil Kom. lat. solipsismus; *samosvůj* (Us.) kdo sám sobě pánem; *samotaký* je Polákům = tautologie, *samoteč* (Velesl.), *samotok* (mor.) = Ausbruch; *samotihy* a *samotižky* jsou samotížné saně (Us.), ve Slezsku užívá se slova samotižky adverbialně, jako v Čechách „*samotíž*“ voziti, orati (Us.), *samouk* je sice nové, ale velmi vhodné slovo, *samovar* z rus. vzato, zdá se býti složeninou, jest však jen slov. sluchu přispůsobené cizí asiatské slovo; *samonor* nazval Rittersberg nástroj k měření hloubky mořské; *samovid* je Kollárovi „testis oculatus“ a *samovidnosť* autopsia; *samovíno* (Kom.) = čisté víno, bez vody, jest sloučenina „samo víno;“ *samovladař*, *samovládce*, *samovláda* (Kom.); *samovolný* je nové slovo, jehož význam = *samochtě* (Kom.), dobrovolně; dle Dobr. je *samovolnosť* též = prozvolnosť Willkühr; rovněž z Dobr. uvádí Jungm. slovo *samozištnosť* = vlastního zisku hledání; lepší je zajisté jednoduché zištnosť; *samozvaný*, *samovolený*; *samožnec* (Palk.) = nástroj, který sám žne obilí; pol. *samožijec* = bezženec; *samozákonný* tak přeložil kdysi Palacký řecké *autonomos*, zdařilejší je nyní zobecnělé *samosprávný* a *svézákonný* t. j. své vlastní zákony mající. Těžko je vyložiti slovo *samoděk* (Lom.),[1]) jehož význam = samochtě, dobrovolně; jasnější je *ἅπαξ εἰρημένον samodit* = samo od sebe se dějíc, též adverbium.

Ve starých složeninách, kde *sám* má význam *ipse*, bývá druhý člen adjektivem, participiem, aneb substantivem, jehož moc verbalní ještě neutuchla. Pravidla toho třeba i nyní šetřiti; za tou příčinou je nová slož. *samoláska* nesprávna, Komenský užívá místo ní *samomilenství*; nemnoho lepší jsou *samovrah*, *samovražda*. Novinářům

[1]) Domnívám se, že k té složenině svedla chybná analogie předložkové sloučeniny *mimoděk*. Zde budiž připomenuto, že indičtí grammatikové složeniny, které mají tvar adverbialný, počítají za zvláštní druh, jejž *avyayîbhâva* jmenují na př. *anu-padam* při každém kroku, řecké *συλ-λήβδην*, lat. com-minus. Z českých složenin bychom mohli sem počítati: samotiž, samotižky, samodit a samoděk, mimochodem, všemožně.

našim zalíbil se v nejnovější době tvar sebevrah, sebevražda," avšak staří Čechové užívali vždy *samo*bojce, *samo*bojství, tak jako posud mluvíme *samolibý*, *samochval* etc., nač tedy důraznější *sám* vyměňovati za slabší *se, sebe?*

Radodaj (Kollár) = kdo rád dává, *radodajný* = štědrý (Palk.); z toho vidno, že radodaj ve smyslu něm. Rathgeber je germanismus; nač máme jadrnější *rádce? — radořečný* (Palk.) = kdo rád mluví; *radospaj* (slovak.) kdo rád spí. Dle mého zdání náleží sem také vlastní jména jako: *Radomysl* (kdo rád myslí), *Radhost* (m. Radohost podobného význ. *Hostirad*), kdo se hostům raduje aneb rád hostí. *Polomrtvý, položivý, polominulý, poloprázdný, poloshnilý, polokrytý* atd. Když staří Čechové skládali slovo *půl* se substantivem, přidávali k tomuto obyčejně příponu *í* na př. *pololetí* (Dobr.), *polouhlaví* (Rada zvířat), *polouhlasí* (Velesl.), *poloubotí* (Kom.), *polouvratí* (Br.) jedno křídlo vrat, *polubratřie* neb *polusestřie* (Štít.), *polousestří* f. = sestra nevlastní (Dobr.), *polousudí* (Dobr.), *polouvozí* (Velesl.) = osmivěderný sud, *polovozí* (Us.). Podobného tvaru je slovo *poledne*, původně *polodne*, jsouc rodu středního, ježto *den* je rodu mužského; *půlnoc* (Velesl.) povstalo sloučením ze slov *půl noci.*[1]) Avšak již u Veleslavína čteme *polouhák* bez přípony, *polouhákovnice*, a novější skladatelé slov již do konce neznají onoho starého pravidla; máme tudíž *polobratr, polobůh,* polohlas, *polokoule* (Dobr. excerpt. uvádí „polekolí"), *poloostrov, polomuž, pololán* či *půllán, poloměr* atd. Zvláštnosti jsou Velesl. *poloočima* hleděti, oblique tueri, a Bratr. *polouusty* mluviti, opak toho je upřímě, svobodně.

Často užívá se m. kmene polo *půl* na př. *půlbůh* (D.), *půlhák* (Velesl.), *půlkočárek* (Kom.) atd. Že slož. ty povstaly původně ze sloučenin, ukazuje vedlejší genitivný tvar, vyskytující se u Velesl. *půlostrova* vedle *půlostrov*, půlnoci v. půlnoc. Tvar *polou* vedle *polo* má svou příčinu v tom, že slovo to původně se končilo v *u*, kteréž pak dloužením přešlo v *ou*.

Jednorozený, druhorozený, jednotrojný (Hus) = trojjediný, *jednovláda* a *jedinovláda* je nový výmysl, lépe *samovláda* (*sám* zde značí *jeden*, jak už nahoře připomenuto); *mnohojezdilý* (Tkadl.), *mnohomilý* (Dobr.), *mnohomluvný* (Velesl.), *mnohoslavný* (Hájek), *mnohoslibný, mnohozdárný, mnohovážný* a *mnohovzácný*. Se substantivem složeno je *mnohoženstvo*, naproti tomu stojí *jednoženstvo* (monogamie a polygamie). *Velebystrý, velelitý, velemocný, veleslavný*

[1]) Starosl. tvar jest *polunoštije* (polunocí) vedle kterého se však již také vyskytuje *polunošti*.

a *veleslavený* (Háj.); *veleslaviti* hospodina, vyskytuje se sice v žalmech bratrských; ve smyslu „triumphare," který mu někteří novější spisovatelé dáti chtějí, není správné; spíše se hodí subst. *veleslava* pro triumphus, na každý spůsob je lepší než výše uvedené *vítězoslava*. *Velikolepý* je nový překlad ř. *μεγαλοπρεπής*, *velkomožný* od Slovákův a *velmožný* od Poláků vzato u nich také *wielmożca* nacházíme; dle těch příkladů zavedeno také v češtině *velmož;* Slovo *vele* je vlastně neutrum sing. přídavného, nyní již z užitku vyšlého; kmen zněl původně veli, l je tedy měkké; pročež jsou tvary jako *velochvost, velotlam, velolistý* a co jich více toho druhu v Rostlinosloví a Kroku natvořeno, méně správny; komu se *vele* nelíbí, užívej třebas ve slož. veliko, ku př. velikolistý.

Malomluvný, malomocný leprosus dle úsudku Dobr. videtur esse factum imitando peregrinum Malezei, ital. malato; *maloplodný, malovážný, Malověd* (nomen fictum, Kom.).

Všeobecný (Velesl.), *všeokrouhlý* kámen (Harant), *všemoudrý* (Dobr.), *všesilný* (H. M. 5.), *všesvatý, všcvyšný* (bůh, rus.). Jak viděti, je *vše* zástupkou superlativu, všesvatý je as tolik co přesvatý, nejsvětější. Nová slož. *všemožně* (Sychra phras.) = *všemožným* spůsobem (Dobr.) je pochopitelna jen jako dvandva: všechen možný spůsob. Zvláštností je *všidno* (Usus), šat na všidno, ve všídně. Poněkud se slovo to podobá složenině *poledne.*

Celostejný kámen (Vratisl.), *dalekohled* a *drobnohled* jsou dle řeckých teleskop a mikroskop utvořena; *darmojed, darmožrout, darmochleb* (Rešel.), *darmohrd* (Kom.); v polském také *darmochlub, darmochval* a *darmoleh* = lenoch, *darmopych, darmostoj* a *darmosvar; darmotlach* (Velesl.), *darmotlachý, darmožváč* (Dobr.), *darmožvavý* (Lomn.) = tlachavý, *darmotrat, darmotratce*, —ec, *darmotratník;* Kollár utvořil *darmovis* (caparty, darmovisy), z pol. je *domorodný* i domarodý; *druhotelka* (kráva, která se po druhé otelila), *druhoškubka*, drzomluvný (Hus), *dvoujetný* (má Jgm. bez udání pramene), *obojetný, hrdomluvný, jevnosnubný, tajnosnubný* (dle řeckého zdařile utvořeno), *krátkomluvný, kratkovid* má Rosa ve smyslu krátkozraký, cf. *ostrovidný* u Rešelia, a jméno zvířete *ostrovid* t. j. rys, též basilišek, který dle staré pověry zrakem otrávil, *ostrořeký* (Jungm.), *ostrostřelec* kdo ostře, lépe střílí než jiný, *různostřelec* Tirailleur; *lehkovážný* (Velesl.) = lehkomyslný, *lehkověrný* (Kom.) *lhostejný* jest bezpochyby původně tolik, co lehkostajný t. j. nestatečný; z toho vyplývá smysl rozmařilý, nedbalý, *lenochod* překl. řeckého bradypus, u Aqu. nalezáme *lenolet* jméno jistého ptáka *leporostlý* je nové, *marnochlubný* (Kom.), *marnomluvec* (Rešel.), *marno-*

mluvný (Velesl.) *marnotlach* (Kom.), *marnotrata, marnotratny; mělkoplavná* loď je nové; *mimochod* v staré češtině povstalo z *inochod* (rus.) cf. *jednochoda* (pol.), značí zvláštní chůzi koně *mimochodníka* řečeného; něco jiného je *mimochod,* jehož první člen je předložka *mimo;* z toho užíváme adverbialní instrum. *mimochodem*, per transennam; nová jsou slova *milomluvný, milochladný, milokrásný* (dvandva) a *milovidný* (Čelak.) což znamená milý na pohled; *novokutý, novopečený, novokřtěný, novobitý* peníz atd.; *novouk, staroúk* (Palkovič tvrdil kdysi, že se „po staroucích řídí," avšak tím právě utvořil nové slovo, ovšem zdařilé); *přímorostlý, prostopášný, prostočistý* (Kom.), *prostochod* slove Aqu. jakés zvíře, *prostořeký* a *prostořečný* (Dal.), pol. též *prostověrný* = lehkověrný, *prostopádný* je Sedláčkovi (fys.) tolik co kolmý; *rovnoběžný* (Sedl., Jungm. užil v Ráji polského *rovnolehlý), rovnoznačný* pol. = souznačný; *sladkomluvný* (Rešel.), *sleponarozený* (Čelak. lid arciť praví „slepý od narození").

Spolu je původně = z polu (starosl. iz polu) je z polovice, sluší tedy jako příslovkové určení přídavným, slovesům a slovům od nich odvozeným, verbalní význam majícím na př. *spolumezování* (Velesl.), *spolumezný* (idem = confinis), *spoluobyvatel* (id.), *spolubojovník* (Rešel.), *spoluděd̆ic* (id.), *spolusrostlý* (coaetaneus, Aqu.) *spolurovný* (coaequus, Velesl., ve Slezsku „rovňák"), *spoluslibce* (Dipl. 1493), *spolustolování* a *spolutrávení* (Velesl.), *spoluvěký* (Kom.) = téhož věku, aequalis; mělo by vlastně zníti *rovnověký; spoluvěrec.* Záhy však spojováno slovce *spolu* i se substantivy, nemajícími verbalní moci na př. *spoluoud* (Kom.), *spolukrajan* (Harant), kde „spolu" úplně zbytečno jest, jak ve mnohých novějších složeninách na př. spolusoused, kde předložka *sou* totéž značí co spolu; *spoluměšťan* (Velesl.), *spolupoutník* (Har.), *spoluposel* etc. *Spolu* tedy zastupuje lat. con, něm. mit na př. *spoluoutrpný* (Vel.) = condolens, mitleidig; nyní raději užíváme jednoduchého outrpný, jež se také u Velesl. vyskytuje, aneb nového *soucitný.*

Starobylý, starožitný, staročeský, starodojný, staropečený, staromezný (Jung. Ráj), *staroslavný* (recent.), *škaredohledý* (Zlob.), *škarohled* a *škarohlídek* (Rosa). cf. nom. propr. *škarohlíd;* polského původu je *temnovid* (slab. zraku) a *temnorodý* (slepý od naroz.).

Tichošlápek (Us.), *ticholovec* značí v Plzensku per eufemismum pytláka, tam prý také hájek pro množství pytláků nazvaný *ticholov* (v. Jungm. slovn.), *tichomluvný* a *tichořečný* utvořil Kollár; dle polského *tichoplavný* utvořil Jung. *tichoplynný, tvárnonábožný* scheinheilig (Apol. 2.), *všudybuď* (Kom.), *všudybyl* (Us.), *zlolajce* (Velesl.)

kdo zle, hrubě laje, *zlolejkyně* (Dobr.[1]) *zlomluvce* (Rokyc.), *zlomluvný* (Lomn.), *zlořečník* (Rešel.) cf. pol. złorečny, *złorzeczyć* a *dobrořečiti* je utvořena dle lat. benedicere a maledicere.

Živobyt (Apol. 2) = *živobytí*, v žalt. mus. čte se také živubytí, což za chybný tvar považovati dlužno.

Sem také spadají složeniny, jimiž se různé stupně barev označují na př. *světlohnědý, temnozelený, žlutobrunatný* (Kollár).

Všechny adjektivné složeniny této třídy, jichž druhý člen veden jest od slovesa, mají míti odvozovací příponu, obyčejně *ný* jako: samoběžný, samostatný, prostopášný, radodajný etc.; proto sluší také psáti *samolibný* ne samolibý, *prostořečný* (Dal.) ne prostořeký, cf. *ostrořečný*, (ostře, dojímavě mluvící, Jungm. ex anal. prior.) Že pouhé *ý* ve slovech jako *prostořeký* není příponou adjektiva tvořící, vysvitne z toho, co později o složeninách possessivních vyloženo bude.

[1]) Jungm. ve Slovn. uvádí dle Zlobického také verbum *zloláti*; jestiť to nestvůra m. zle láti a nedá se omluviti ruským goremykatь (nouzi třiti), *mirvolitь* (shovívavě se míti), nebo srbským dangubiti = zahálеti. Chmelenského „truchlopěju" není o nic lepší.

Zřízení selské v Loučanech z r. 1525.

Vypsal *V. Houdek.*

V obecním archivě dědiny Loučan (v záp. Olomoucku) uloženy jsou dvě knihy, jež jak v Loučanech, tak v okolí známy jsou jménem „gruntovní kniha.“ Knihy ty jsou stejné délky, ale nestejného formátu; jedna totiž má jen polovici šířky druhé knihy. Starší je kniha úzká, vázaná v deskách dřevěných s koženým hřbetem; obsahuje věci jak soukromé (prodeje, smlouvy, statky sirotčí), tak obecní (opisy zřízení selského, listů panských a úryvkovitou kroniku obce atd.). Jak se zdá, založena byla kniha tato r. 1525; neboť hned na prvních stránkách jejích vepsáno je zřízení z tohoto roku; záznamu staršího pak ve knize této není. — Široká kniha, vázaná všecka v kůži, pochází, pokud možno souditi, ze začátku XVII. stol., poněvadž v ní není žádného záznamu ze století předchozích. Na deskách má napsáno: Register diedyny Luczan. Zřízena byla, tak jako rejstra úzká, od konventu kláštera kartouzského na předhradí olomouckém, jemuž patřily Loučany od r. 1406—1719, neboť na deskách jejích kolem znaku rakouského a moravského jsou podobizny s podpisy: Salvato(r), S. Johan(e)s, S. Paulus, S. Petrus. — Tato kniha jest nyní již velmi porouchána; jeť z ní aspoň polovice listů vytrháno.

Dotčené zřízení selské, které r. 1525 hned na první listy úzkých rejster napsáno bylo, opsáno jest ještě jednou r. 1678 na zvláštní sešitek do těchto úzkých rejster vložený. Občané si pořídili tento přepis bezpochyby proto, že originál z r. 1525 jak starobylou skripturou tak i formami z užívání vyšlými fojtům nepohodlný byl, a při předčítání, což „při každém soudu díti se mělo“ — značné obtíže působil. Lze tak souditi již z toho, že opisovatel „Vítek Žampach, soused ten čas za právem sedící“ sám nemoha mnohdy starobylého písma již rozřešiti, při opisování znamenitých omylů se dopustil.[1])

[1]) Ku přepisu z r. 1678 připsány jsou tyto řádky: Stalo se toto sepsání tohoto zřízení a ze starého vytaženo léta 1678 za auřadu tohoto: fojta

Léta božího tisícého pětistého dvacátého pátého za velebného kněze Pavla, převora kláštera kartúského, pána našeho v ty časy dědičného, stalo se to dnolepsané ustanovení a zřízení pro dobré a zachování řádu, i také lidé a obyvatelé dědiny této tím se spravujíc, aby živnosti a opravování sedění svých lépe hleděti mohli, a nám i našim budúcím potomkóm, pro výstrahu a správu jest dáno a v Registra tato vepsáno, kteréžto zřízení při každém soudu všem vuobec, chudému i bohatému pro vědomosť čteno býti má, aby každý o tom věda neměl se čím vymlúvati, než tím se spravoval a tak se zachoval.

item. Najprvé všeliký obyvatel dědiny tejto, aby poslušenství pánóm svým dědičným a poddanosť ve vší trpělivosti zachovával, fojta a konšely i všecky obecní v poctivosti aby jměl a jich, cožby jménem pánóv svých rozkázali, uposlechl a všeho jako horní aneb dolní saused bez odmlúvaní a reptání dobromyslně odbýval.

item. Žádný, aby od sedění svého a purkrechtu nic neodprodával ani zastavoval bez povolení pánuov svých dědičných. Neb skrze takové nepořádné odprodávaní a zastavování purkrechtové, i tudíž dědina v záhubu přicházejí; pakliby se kdo v tom tak nezachoval, fojt a konšelé mají takového pánóm svým dědičným oznámiti.

item. Žádných kupování a prodávání purkrechtuov i jiných všech věcí v krčmách a v opilství, aby nebývalo; pakliby kdokoli prodával, aneb kupoval v krčmě, ten každý, kdož by kupoval i ten, kdož by prodával, aby v dědině V kop grošuov bez milosti dal a propadl.

item. Každý aby rolí své osívaním a hnojením, když jeho čas jest, pilen byl, a toho nezanedbával, hnoje jinému nedával ani prodával, než na roli svú vezl a živnosti své hleděl, aby pánuov svých v čas platem odbyti mohl; k takovým věcem fojt a konšelé, aby přihlédali a žádnému takové věci netrpěli.

item. Sedění svého každý aby pilen byl opravováním a stavením, a toho neopauščel; pak-liby tak nedbalivý býti chtěl a stavení své opauščel a toho neopravoval, ten a takový každý aby prodal a dobrým a hodným člověkem grunt pánóm osadie bral se tu, kdež by jemu to trpěti chtěli.

item. Žádný své rolí žádnému pronajímati nemá, buď s polovice aneb z třetího snopu; nemá-li kdo čím osívati, ten prodaj a osad. Neb na tom veliká a znamenitá škoda jest a to taková, že ten, kdož rolí pronajal, hnojití ji zanedbává. Než pokud rodí, dotud ji drží a vydrže ji, když roditi nechce vrátí ji zase a tak rolí plana zuostane a pánu platy a faráři desátkové scházejí; k takovej věci též fojt a konšelé, aby přihlédali a žádnému takových pronajímaní netrpěli.

item. Čeledi přístavné[1]) jedni druhým aby nelaudili ani jich přechovávali. Než když čeleď doslaužíí a býti déle nechce, muož jednána býti.

Jiříka Matýská, Jakuba Vysloužila, ten čas purgmistra a konšelův: Vávry Kladeckýho, Vávry Navrátila, Vítka Žampacha, Bláhy Sadila, Ondry Mlčocha, za toho práva. Dejž bože, aby se tím řídil jeden každý, aby bylo pánu bohu milo i také každému sousedovi, jak malému tak hrubému, jak chudému tak bohatému. amen. Vítek Žampach toto zřízení přepisoval, soused ten čas za právem sedící.

[1]) Čeleď přístavná, na určitou dobu (na rok) najatá.

item. Žádný z sedlákuov, jakož ten obyčej sedláci mají, dcery aneb dívky aby žádnému nebral mocí bez vuole otce, máteře a přátel její, by pak i vuole dívky byla. Neb skrze takovú věc nesnáze, nelibosti i mordové mezi přátely se přiházejí; pakliby se který toho dopustil, ten by v tuto pokutu, kteráž jest všemi pány margkrabství tohoto na to uložena, bez milosti upadl o tom jest zřízení zemské takové.

item. Což se děveček selských dotýče, jakož jedni druhým je laudí a pojímají bez vuole přátel taková věc aby zastavena byla. A který by kolivěk člověk takovú věc učinil a děvečku proti její a otcovskej a mateřině vuoli vzal, k takovému má se zachováno býti jako k lotru.

item. Každý hospodář čeleď svú i děti tak zřízenu jmíti má a jim přikázatí i to sám tak opatřiti, aby s ohněm a s těmi světidly opatrně do komor, do chlévuo i jinde chodili. Neb skrze takové neopatrování a nedbalivosť lidé o statky své a do velké chudoby přicházejí. Též také do hor žádný aby uhlé nenosil, neb se tudy veliké a znamenité škody na lesích dějí a stávají. A jestliže by byl v tom kdo usvědčen, že by s uhlím do hor šel, aneb že by od koho pro jeho nedbalstvi a neopatření oheň vyšel, čehož pane bože rač zachovati, k takovému každému hledíno by bylo k hrdlu i k statku jeho jako k jinému žháři.

item. Her a nočních pokřikuov v krčmách i na vsi žádný aby nestrojil, a to každý hospodář aby opatřil, a to nedopouščel; pakliby dopustil a u koho kolivěk se to našlo, že by hráli a neb takové nepokoje stropili, a v tom nalezen a usvědčen byl, takového fojt a konšelé aby pánu oznámili a beze vší milosti, aby bečku soli dal; paklíby fojt a konšelé někomu v tom nákladni[1]) jsouc toho oznámiti zanedbali, aby též bez milosti sami bečku soli dali.

item. Myslivosti všelijakých na zajíce, na ptáky i na jinú všeliakú zvěř, aby zanechali a toho všemi obyčeji prázdni byli, ale raději živnosti svých s pilností hleděli; pakli by se kdo tak nezachoval, ten by proti zřízení zemskému učinil a tu pokutu nésti musil, kteráž jest v tom řízení o myslivosti sedlskej položena.

item. Jsú-li kde jací sirotci, ješto by let svých dospělých a přirozených neměli, na ty se fojt a konšelé s pilností vyptati mají, mají-li jaký statek na dědině aneb kdekoli jinde a jsú-li jací poručníci těch sirotkuov a kdo jich statek beře a neb drží; jsú-li jací hotoví penězi, ti aby při každém soudu a neb posudku oznámeni byli a jistým rukojemstvím opatřeni, když by sirotci let svých došli, věděli, své kde najíti. A kdyžby se takových sirotčích peněz půjčiti mělo, aby jich více jednomu půjčováno nebylo než čtyř hřivny, a to proto, když by sirotci svého požádali, aby bez obtížení přílišného jim to zase navrátiti mohl a sám sebe nezahubil. A jestli jaký jiný statek jejich, ten aby tak opatřen byl, aby jim toho neubývalo, než raději přibývalo, aby vždy neměli k dědině oč hleděti.

item. Sirotci aby tajně a neb pokútně od přátel aneb od poručníkuo žádnému přistavováni a neb přijednáváni nebyli, než před fojtem a konšely této dědiny aby vědomosť byla, z čeho se sirotci jednají, aby se jim žádná křivda nestala.

---

[1]) nákladný, kdo komu nakládá t. j. pomáhá, přeje, přednosť dává: Soudce a všecka rada jeho velmi nákladni jsou pravdě a víc jí přejí, než-li nám Ctib. Hád. 81.

item. Sirotkuov žádných na jiné panství bez vuole a vědomí pánuov našich dědičných, aby žádný neprojednával ani přistavoval.

item. Sirotci při každém soudu aby před pánem postaveni byli; pak-liby pána při soudu nebylo, tehdy před fojtem s konšely a kteříž by v dědině nebyli, o těch fojt a konšelé správu učiňte, aby o nich vědíno bylo.

item. Žádný dětí svých ani sirotkuov bez vuole pánuov svých na žádné řemeslo aby nedával, neb skrze to dědina pustne a města se osazují.

item. Jest-liže by která žena ovdověla, ta aby uručena byla, aby grunt osadila; pak-liby sirotci byli a ona s nimi se živiti chtěla, má jí toho přino býti, když uručí, aby jim i sobě statku nemrhala.

item. Rybníkuov, řek, potokuov panských i jiných každý, aby prázden byl a toho se vystříhal pod stracením očí a snad i hrdla.

item. Krčmáři, aby lidem spravedlivú míru dávali, a v domích a krčmách svých neřáduov, pokřikuov a nešlechetného lání nedopaušceli, povalečnuov, chodcuov a takových prázdných lidí aby nepřechovávali a lidem přespolním i domácím, kteříž do krčmy se zbrojí přicházejí, aby jim zbroji brali a schovali, aby, kdož by se povadili, neměli se čím bíti. A jestliže by který zbroje od sebe dáti nechtěl, tomu aby piva dáno nebylo; pak-li by své vuole užívaje co počínati chtěl a krčmář na fojta a konšely i na lidi obecní zavolal, mají jemu v tom radni a pomocni býti a takovému žádnému své vuole nedopauščeti. Pak-li by ti, na kohož by hospodář zavolal, jemu pomoci nechtěli, k takovým aby se též zachovalo jako k těm, kteříž by tu svú vuoli provoditi chtěli.

item. Lidem žádným vejstupným a lehkým jako zjevným zhaubcím, zlodějóm, žhářóm, mordéřóm, cizoložníkóm zjevným a těm, kteříž k dědině připovědíni nejsú, stanoviště a hospody žádný v dědině aby nedával, pak-li by kdo takové zjevně výstupné lidi v dědině přechovával, k takovému každému bylo by hledíno jak k jinému lotru a zloději.

item. Fojt a konšelé, aby se podle přísah svých a úřadu svého vážně a poctivě jměli a zachovávali, opilství, sváruov i jiných všech lehkostí v krčmách i jinde se varujíc, aby obecní lidé na nich dobré příklady vidúce jich v tom následovali a v poctivosti tak, jakž na přísežné sluší, je drželi a nezbedné a sobě volné lidi aby tím slušněji trestati mohli.

item. Žádný cest, stezek nespravedlivých aby nezamýšlel, vody jeden druhému na škodu aby nevedl ani pauščel, ploty sauhradní, vrata, bránky každý opravuoj a tak drž a zachovávej podle starodávního obyčeje a vysazení, aby se škody obci a sousedóm nedály.

item. Když by fojt pro potřebu panskú aneb obecní hromadu svolal aneb obeslal, všickni aby po prvním zavolání všeho nechajíc do hromady šli a tu o potřeby panské neb obecní jednali a zjednajíc zase na svá díla šli. A kdož by svévolně přijíti do hromady zanedbal jsa doma, ten každý aby bez milosti čtyři groše na obec položil a dal.

item. Rukojemství všeliakého a zvlášče na jiné panství aby se lidé vystříhali, neb se tudy velicí zmatkové, saudové a nesnáze dějí a lidé v záhubu i o statky přicházejí.

item. Žádný peněz purkrechtních[1]) ani sirotčich pokautně aby nekladl než zjevně před fojtem a konšely pro uvarování rozličných zmatkuov.

item. Faráři kdo co spravedlivě dáti má, aby v čas dali a jeho odbyli a dluhuov na sobě nezadržovali a žalob na se nedopaněčeli; pak-li by na koho od faráře žaloba přišla pro jaké dluhy, takový každý skutečně trestán bude.

item. Žádný od židuov aby nic nevypůjčoval, ani se u nich nedlužil, ani jim co zastavoval; pak-li by se kdo v tom tak zachoval a u židuov se dlužil aneb jim co zastavoval, takový každý aby v dědině trpín nebyl, než hned aby byl vypovědín a pánóm grunt osadě brał se kde by chtěl.

item. Žádný peněz purkrechtních na purkrechtích aby nekupoval jakož někteří líchevnici to činí, ani na pána boha ani na bližního v tom se neohlédajíc, že za lacině peníze mnoho kaupí. Neb taková věc pánu bohu ani lidem příjemna není a křesťanóm neslušna aniž toho komu po dnešní den trpíno bude.

item. Jest-liže by se přihodilo a některý člověk z cizí dědiny a z jiného panství některému člověku v dědině něco povinen a dlužen byl, a do ědiny přišel buď o posvícení a neb při kterémkoli času, muož jej ten člověk z dědiny obstaviti[2]) a k němu právem o svuoj dluh v dědině tu, kdež by dlužník jeho byl, žaloval a jemu se tam spravedlivé státi nemohlo a jestliže jest dva peníze opovědného položil, tehdy stavíti muož a právem na dědině svého dobývati; pak-li by to nepředešlo, tehdy by slušně staviti nemohl a stávka taková byla by nespravedliva.

item. Jestliže by se přihodilo, že by host hostě pro nějakú nešlechetnosť obstavil a jemu k hrdlu hleděti chtěl, a neb že by z nějakého dluhu viniti chtěl, tehdy takového každého fojt a konšelé i všecka obec do třetího dne opatřiti a chovati mají. A ten, kdož jej obstavil, aby uručen byl, aby po těch třech dnech k věznu svému se postavil, a když se postaví takový vězeň, aby jemu v moc jeho dán byl a již on jeho stravú i jiným vším opatruj, pokudž v tom vězení jest, aneb s ním učiň, jakž se jemu najlépe zdáti a líbiti bude; pak-li by rukojmi nejměl, ten kdož by obstavil, též aby vsazen byl s tím, kohož obstavuje a tu aby spolu seděli, pokudž se nesrovnají.

item. Každý, kdož by se k dědině připověděl, povinen jest všech robot i všeho jiného podle obce jak horní a dolní saused odbývati a s obcí zlé i dobré trpěti.

item. Kamením mezním i jinými všeliakými hranicemi těmi aby žádný nehýbal ani jich rušil; pakliby taková věc na koho usvědčena byla, aneb kdo v tom postižen byl, ten by tak trestán byl, jakožby na takového příslušelo.

item. Cožbykoli fojt, konšelé i všecka obec mezi sebú našli a za dobré a dědině užitečné schválili a vuole vší obce byla, takového schválení a obecního dobrého aby žádný nerušil, než všickni podle takového jednostejného schválení a obecního dobrého se zachovali.

item. Což se škod dělání dotýče na zahradách, na sadech, na poli i jinde, aby každý tak opatroval a dětem svým i čeledi přístavně přikázal, aby takových škod sausedóm nečinili. Pakliby kdo toho opatřiti zanedbal a od kohokoli,

---

[1]) purkrechtní, úroční; plat úroční nebo purkrechtní slove, když statek nemovitý k věčnému užívání pod jistý plat někomu se pronajímá.

[2]) obstaviti, zabaviti, pfaenden.

tenť od dětí aneb čeledína, komu se škoda stala, má fojtovi a konšelóm o takovú škodu žalovati a fojt a konšelé ohledajíc škody a ji rozvážíc mají toho k tomu jmíti a držeti, aby od dětí svých aneb čeledína jemu škodu napravil.

Znamená se, co lazebník a co zase obec za právo má k lazebníkovi.

item. Lazebník to má za právo, aby topil láznu na každý týden. A každý hospodář, kterýž má syna v sedmi letech, má od něho lazebníkovi puol měřice rži a v devíti letech měřici, a když jest ve dvanácti letech, tehdy hodní, od služebné dívky též měřici.

item. Kterážby hospodyň měla tři dcery, tehdy nemá máti dáti první láznu nic, než druhú láznu a druhé mytí.

item. Hodního a drevního do roka pět peněz, s hospodyně halíř, z zahrady 4 d. a s každého pacholka služebného 1 d. a na každé hody hospodář má dáti koláč, a nemáli koláče, tehdy má dáti malý peníz. A lazebník má za právo, aby hlavy myl a vienka každému podal i služebné čeledi, a jestliže lazebník své čeledi nemá, tehdy má chovati služebníka k potřebě.

O mlynáře.

item. Mlynáři toto za právo mají, aby obci a domácím předkem mleli, a kdyby přespolního kterého obilí na koši bylo, a domácí neb saused, který dceru vdávati aneb ženiti syna jměl aneb chudé krmiti, tehdy má toho přespolního obilí doluov zsypati a domácímu mleti. A k tomu podle obce všech robot odbývati.

O pastýře.

item. Pastýř má za právo, když jemu stádo poručeno jest, aby s pilnosti opatroval a žádnému stádem neb dobytkem škody nečinil. A jestliže by skrze jeho nedbalosť sausedu kterému co ztratil, aby jemu to napravil. A to má za právo, kdyby se svině oprasila doma a jměla čtvero prasec, jestliže by je saused chtěl chovati, tehdy má pastýři dáti 1 gr. a peníz pohonku; pakliby je saused utratil a nechoval: tehdy, kdyby bylo přes několik neděl, má pastýř prase dáti, a když jemu prase dá, tehdy pohonku nedá.

item. Ze štvera jehňat peníz, a kdyby více někdo neměl než tré, tehdy také má dáti malý peníz.

item. Prasce masopustní, ty mají jíti v pořez první, než což jest postních ty v pořez jíti nemají, až po svatém Jakubě.

item. Jestliže by se svině po svatém Jakubě oprasila, takové prasce v pořez jíti nemají. Než pastýři proto prase předse dáno býti má, by se pak na štědrý večer oprasila. — A pastýř má za právo, každého ospu pecen chleba, a na vánoce koláče aneb peníz, jestliže by kdo koláče neměl.

item. První pořez po svatém Jiří a druhý po zelenej matce boží.

item. Což se příkop cízení dotýče, ty mají cíditi od té studně, která jest u krčem, a má jíti voda od té studně okolo krčem, a má cízeno býti příkopy od krčem okolo svého až do Sumice každý saused před svým, a každý saused který má mostek před svým purkrechtem, ten má každý sám opravovati. [1])

[1]) Odstavec tento, zdá se, připsán byl později a patří ještě před stať o lazebníkovi.

(O volbě konšel a fojta jsou v úzkých rejstrech dva varianty.)

item. Což se konšel sazení v Laučanech dotýče, tento se obyčej při tom zachovává, že staří konšelé, kteříž toho roku v úřadě seděli, jmenovati mají osoby hodné a ty osoby tak jmenované mají od pána povoláni býti a k úřadu svému přísahu učiniti. A což se fojta dotýče, ten se takto podle obyčeje dědiny tejto volí, že obec všecka mají vystaviti a pánu ukázati čtyři muže hodné, a z těch čtyř mužnov kterýž viece hlasuov od obce jmieti bude, ten na fojtstvie volen býti má, však přes to pán toho vuoli má, z těch čtyř osob osobu kteráž by se jemu líbila, voliti.

(Druhý variant na jiné stránce rejstr.)

Tento pořádek v Laučanech se zachovává při volení konšeluov.

item. Konšelé, kteříž z úřadu vysesti mají, spuolu s fojtem přistoupíce ku pánu, jmenují tajně osoby čtyři, a ti se potom pánem všem vuobec vyhlásí, a jím se předloží i potazu přeje, aby hodnosť těch osob, kteří k úřadu voleni býti mají, vyhlásili.

item. Což se fojta dotýče, to pán v moci své má, osobu hodnú k úřadu fojtskému voliti, pakli i to muož učiniti, na obec podati, aby osoby tři jmenovali a z těch tří má vuoli pán osobu jednu z těch tří k úřadu fojtskému voliti.

(Přísaha, jakou fojt skládal.)

Já N. přisahám pánu bohu, matce boží, všem božím svatým a velebnému a nábožnému otci knězi Pavlovi, převoru a všemu konventu kláštera karthuského, pánóm našim dědičným, že chci a mám v tomto úřadě věrně a právě a spravedlivě súditi bohatému i chudému domácímu i přespolnímu, sirotkám, vdovám, křivdy nečiniti ani dopauščeti, panského i obecního dobrého a užitečného hledéti pokudž najdále muoj rozum stačiti muož. Tak mi pán bůh pomáhaj, matka boží i všickni svatí.

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.
11.
12.
13.
14.
15.
16.
17.
18.
19.
20.
21.
22.
23.
24.
25.

Pohanské pohřebiště tršické.

S vyobrazením.

Tršice leží něco přes půldruhé míle na jihovýchod od Olomouce a již před několika lety častěji o nich vzpomínka se děla toho znění, že poblíž obce vyskytují se popelnice pohanské. Roku 1876. na podzim opět při orání tolik střepův a nádob bylo nalezeno, že přičiněním p. J. Béma, občana tršického, a vel. p. P. Ign. Vurma pozván jest p. dr. J. Vankl do Tršic, aby věc sbůsobem vědeckým proskoumal. Stalo se. Dr. Vankl několik dní tehdy horlivě kopal a loňský podzimek v díle tom se pokračovalo. Ačkoliv již několik set nádob a jiných památek vyneseno jest na povrch, přece ještě naleziště není vyčerpáno a tudíž soustavný rozhled po celku nemožným. Proto také řádky tyto jediné za účel mají, abychom na nález důležitý upozornili. Až dr. Vankl s prohledáváním svým bude u konce a dílo k tomu cíli připravované — obrazec náš jest z něho vyňat — podá na veřejnosť, neopomeneme vypsati vše obšírně. — Od Tršic na západ, stranou k Lipianům, zdvíhá se mírné návrší od západu i od východu potoky vymezené, tak že činí tak zvaný ostroh. Návrší to jest nyní všecko zoráno, ale za pohanských dob sloužilo předkům našim za pohřebiště velmi rozsáhlé. Na západním pokraji návrší, nad pramenem velmi silným vykopal p. J. Bém střepy nádob a kosti zvířecí, jež na obětiště pohanské poukazují. Jistotně však obětiště to bylo co do prostranství neveliké, kdežto pohřebiště všecek ostatní povrch návrší zaujímalo. Hroby tršické podle soudu dra. Vankla pocházejí již z posledních časů pohanských, založeny jsou v řadách a hrob od hrobu dva až tři kroky vzdálen. Každý hrob sestává z podobné skupeniny nádob, jako vyznačena jest na obrazci našem nad číslem 14. Jádro skupeniny činí nádoby veliké mískami příkryté a v těchto nádobách jediné shledávájí se pozůstatky nebožtíkův a sice podobou popelu a kostek spálených a patrně roztlučených na drobno. Časem a účinkem vlahy zemské rozpustilo se něco málo vápenaté látky v kostech obsažené, tak že kostky jsou jako spečené Mezi kostkami nalezly se kusy polámaných jehlic bronzových (č. 3.), bronzových nožů (č. 4.), hlíněné kroužky (č. 12.), skleněné perly, kamenné návěsky čili amulety (č. 8.) a kusy starších popelnic, pocházející snad ze hrobů zemřelých příbuzných. V ostatních nádobách, ježto činí skupeniny jednotlivé, nenacházejí se ani kostky ani popel, nýbrž setlelé potraviny (chléb, mouka, obilí a j.) a prsť. V některých nádobkách snad také nápoje byly obsaženy, kdežto jiné zjevně měly význam symbolický. V té příčině obzvlášť památna jsou štěrchátka podoby malých láhviček (č. 9 b), která našla se ve hrobech mnohých. Jsou ze hlíny dobře pálené a chovají uvnitř několik taktéž hlíněných kuliček. Podivný jest jeden hlíněný amulet (č. 13.) podoby vejčité bronzovým kroužkem opatřený; uvnitř toho amuletu byl kousek starší popelnice. Patrně byla to nějaká něžná památka. Nápadně mnoho naskytá se

v hrobech tršických nádobek malinkých (č. 5 a 10), v nichž obsaženy byly snad mastí voňavé. Mnoho také objevuje se plochých šálků (č. 14 a 18) jednoduchých, z nichž pily se nápoje a jichž snad také za kahánky se užívalo. Symbolického významu zajisté jest, že v každém hrobě po bocích skupeniny stojí dvě nádoby našim hrncům podobné, z hruba pracované a na červeno pálené, v nichž pravidelně uloženo jest po kahánku. Ostatek valně převládají nádoby černé, tuhou leštěné. Tršické nádoby starožitné representují ráz severomoravský a jsou proto zvláště zajímavy. Podoba nádob jest po většině krásná a elegantní (č. 14, 9, 7, 6, 23), ba někdy až moderní (č. 16.) a ozdoby vryté svědčí o důmyslu a cvičenosti mistrovské. Některé nádoby i vnitřní dno mají ozdobeno (č. 19, 15, 22), kdežto při jiných shledává se zase ozdobená poklička (č. 5, 2). Přes všecky charakteristické zvláštnosti zase v některých příčinách tršické nádoby jeví příbuznosť s nádobami starožitnými, ježto nalezeny byly v jiných krajinách moravských a slovanských vůbec; takto některá dna (č. 21, 20) připomínají nádoby u Mohelnice nalezené, kdežto některé ozdoby boční (č 24, 25) podobají se ozdobám nádob ve Slatěnicích a v Býčí skále nalezeným. Co se bronzových věcí týče, nenaskytá se jich příliš mnoho; přece však některé kusy vynikají úhledností a vkusnou úpravou. Sem patří bronzové nože (č. 1.), jichž topůrko však již úplně zetlelo. Celt, jenž zobrazen jest na č. 11., nenašel se na pohřebišti, nýbrž na jiném místě poblíž Tršic, jemuž Hostivítův důl se říká. Bronzový celt ten jest bezpochyby domácím výrobkem, kdežto nože řečené zjevně poukazují k cizině, jmenovitě k severní Italiji, odkud za pravěku nejvíce bronzových předmětů rozváženo bývalo do světa. Ačkoliv, jak již řečeno, pohřebiště vesměs není prohledáno, přece již pochybovati nelze, že jest to pohřebiště našich milých předků, že jsou to hroby slovanské. Předměty na pohřebišti tršickém posud nalezené chová dr. J. Vankl. v museji svém v Blansku. Také P. dr. B. Dudík několik popelnic tršických vykopal za prázdnin r. 1877. *J. Havelka.*

†

Karel Šmídek.

Opět zhaslo nám jedno ze vzácných světel, kteréž plným leskem jasné a důkladné vědy osvěcovalo národ náš, ztuhla ruka, kteráž pilně a dovedně pracovala na národu roli dědičné. Professora a výtečného spisovatele českého, *Karla Šmídka,* není více mezi živými. Doplniv dne 17. května šedesátý rok věku svého usnul po dlouhé a trapné nemoci dne 30. září t. r. v Pánu v Brně, kde většinu života svého ztrávil.

Narodil se v Bystřici nad Pernštýnem dne 17. května 1818. Vykonav studia gymnasialní a filosofická v Brně od r. 1831—1839 s výtečným prospěchem odebral se r. 1839 na universitu v Olomouci ke studiím právnickým, opustiv však po roce tuto dráhu zvolil studium theologie l. 1840 na bohoslovném ústavě v Brně a byl r. 1844 na kněžství vysvěcen a kooperatorem v Hustopeči ustanoven, odkudž l. 1851 povolán k úřadu učitelskému na gymnasium Jihlavské, kde nejprve náboženství a pak i češtině a filosofické propédeutice vyučoval. Podezříván jsa z přílišné horlivosti národní přesazen byl jakožto skutečný učitel náboženství na gymnasium Znojemské l. 1853. Téhož roku podrobil se státní zkoušce z češtiny a rok na to i z filosofické propédeutiky. Při této poslední zkoušce projevil tak výtečné vědomosti, že jimi v komissi zkoušecí pravý podiv vzbudil. R. 1857 stal se učitelem týchž předmětů na německém gymnasii v Brně, kde mu také rok na to titul professora udělen. V tomto úřadě setrval až do svého úmrtí, přednášeje na nižším gymnasii náboženství a na vyšším filosofickou propédeutiku a v některých letech i němčinu nebo češtinu.

Láskou k národní věci naší jakož i láskou k filosofickým studiím zahořel už v jinošském věku. Popředním buditelem jeho v obojím tomto směru byl učitel jeho Matouš Klácel, professor libomudrctví na filosofickém ústavě v Brně. Už od r. 1839 psával články do rozličných časopisův českých, zejmena do Květův a už tenkráte ob-

(lat., něm., litevsk., slovan., franc., angl. a indic.) dosvědčuje, že spisovatel konal také pilně studia filologická.

R. 1859 převzal redakci časopisu církevního „Hlasu“ l. 1849 založeného a vedl správu jeho až do roku 1870, v němž v redigování jeho se uvázal p. J. Klíma, jenž církevní týdenník ten r. 1871 proměnil v list politický s barvitostí náboženskou. Kromě toho psával prof. Šmídek do „Časopisu katolického duchovenstva“ ponejvíce jen články z církevních dějin. Poslední článek jeho, který se právě v tomto časopise podává, jest historický obraz pod záhlavím: „Boj Pařížské komuny s církví.“ Mimo to vydal k oslavení tisícileté památky uvedení křesťanství na Moravě „Poutní knihu Velehradskou“ (1863) a „Patero kázaní“ činěných k téžž oslavě (1863), ze kterých však jenom jedno jest jeho dílem.

Z této doby činnosti literární Šmídkovy nemůžeme mlčením pominouti veledůležitý článek nadepsaný: „O rozkolu literárním na Slovensku,“ který ve zvláštní příloze „Hlasu“ ze dne 12. dubna 1860 podán důkladností a všestranností převyšuje všecko, cokoliv k docílení jednoty spisovného zazyka mezi Slováky a Čechy v rocích 1848 a 1849 napsáno. Zvláštní pozornosti zasluhuje také jeho rozprava. „Nynější stav jednoty Bratrské“ (v Č. M. M. 1873), o níž velké studie konal, prodlévaje na místech, kde až podnes Bratři jsou a pročítaje pilně jejich spisy.

Nemenší byla jeho literární činnosť ve směru *filosoficko-esthetickém*. Neupřílišujeme tvrdíce, že v národě našem Šmídek mezi nejpřednější znalce krásovědy náleží a že právě v tomto oboru nejvíce vyniká. Třeba zde jen jmenovati články: „Rozbor básnické činnosti Vocelovy“ (v Osvětě), „Studie o Shakespearovi“ v Časopisu Matice Moravské, zejmena o Learovi a Hamletovi (1875), o „Ofelii,“ psychologická studie v Lumíru (1874), „Pojem tragédie v soustavě Schopenhaurově v Časopisu Mat. Mor. (1877), kriticko-esthetické úvahy v Časopisu Mat. Mor. o spisu: „Shakespeare a jeho díla.“ Sepsal Jak. Malý (1876) „Eliška Přemyslovna,“ tragédie v 5 jedn. od Václava Vlčka 1876 (V Č. M. 1878) „Poesie dramatická“ v Malé Slovesnosti. Všechny tyto články jsou veleskvoucími pomníky, jež sobě Šmídek sám postavil v oboru u nás jen skrovnou měrou pěstovaném, v němž on právě sobě nejslavnějších vavřínů vydobyl. Jsa professorem filosofické propédeutiky a vykonav hluboká studia psychologická nepřestával posuzuje to neb ono dramatické dílo na pouhém rozboru esthetickém, nýbrž posuzoval je také důkladně a bystroumně se stanoviska duševslovného, čímž právě kritiky jeho nad podobné od jiných posudky daleko vynikají. Že nad jiné dramatiky

miloval Shakespeara a Sofokla, není s podivením, ano mu vezdy na mysli tanulo pravidlo v pravdě filosofické: „Látka i forma dramatu pronikejtež se vespolně a z celku vyplývejž značná základní myšlénka čili idea ethická. Každé klassické drama zůstaviž v duši nějakou ethickou pravdu.“ Právě toto pravidlo zrcadlí se povýtečně v nesmrtných dramatech Shakespearových a Sofoklových. Oba veleslavní básníkové hluboko vnikali v srdce lidské a v lidské osudy, oba úplně ponímali důležitý význam idejí mravních a to právě vtiskuje jejich dílům pečeť a posvěcení veleduchův. A za tou příčinou byli i miláčky Šmídkovými.

V třetím směru — literárně dějepisném — uvádíme výborné články, jimiž dějepis literatury naší podstatně obohacen a mnoho mezer v něm utěšeně vyplněno, jakýmiž byly jmenovitě: „Literární ruch na Moravě v novější době“ v Časop. M. M. 1870, O publicistické činnosti Jana Erazima Vocela (tamtéž r. 1876), O Josefu Heřm. Galašovi a pozůstalých rukopisech jeho (tamtéž), „Výpisky korrespondence dra. Řehoře Volného,“ známého výtečného topografa Moravského (tamtéž 1872), Upomínky z mládí (v Brněnské Besedě 1875.)

Velmi zajímavy jsou ještě jinorodé články jeho, jako: „Statistika knížetství Srbského“ (v Čas. M. M. 1876), o níž sám praví, že nezná podobné statistiky, pak „Arthur Schopenhauer o ženském pohlaví“ (V Koledě Olomúcké), a nejposlednější rozprava jeho v Osvětě letošní: „O purpuru v oku,“ jež ještě před jeho úmrtím vytištěna jsouc do jeho rukou se dostala. Dotištění článku svého: „Boj Pařížské komuny s církví“ v Časopisu katolického duchovenstva už nespatřil více.

Choval v sobě veliké plány na př. vystavení slovanské filosofie, a k tomuto účelu opatřil si filosofická díla všech slovanských kmenů, chtěje poznati jejich názory a žičiti se jejich filosofickou terminologií. Ale příliš zaměstknán jsa soukromým vyučováním v německé literatuře v rodinách bohatých a vznešenějších jakož i v soukromých ústavech vyučovacích v Brně po celé desítiletí, nabyl sice velikého jmění, pozbyl však bohužel drahého času k dílu veledůležitému, k němuž více než kdo jiný v našem národu povolán byl.

Měl také pěkný socialní talent, uměje dobře baviti ve společnosti nejen za příčinou veliké sečtelosti a znalosti téměř všech literatur evropských, nýbrž i za příčinou velikých cest, jež vykonal, aby klassická díla stavitelská a malířská poznal; nebo i krásné tyto umy bývaly předmětem jeho studií a nejeden utěšený důkaz své znalosti v tomto oboru podal v „Methodu,“ časopisu věnovanému umění křesťanskému, kde obšírně promlouvaje o „chrámu Svato-

jakubském“ a o „stoličném chrámu sv. Petra v Brně“ veliké vědomosti i v tomto oboru osvědčil. Jsa hovořiv ve společnosti používal všech těchto bohatých vědomostí k milému jiných bavení a vypravuje skoro doslovně zprávy z novin, kteréž byl právě četl, bezděčně neobyčejnou projevoval paměť, která až do poslední chvíle ho neopustila.

Maje výborný organ mluvnický a znaje dokonale i všestranně předměty, jimž vyučoval, byl výtečnou professorskou silou a poutal měrou svrchovanou pozornosť svých žákův i budil a podněcoval v nich lásku ku vědám, kterouž sám po celý život svůj nepřetržitě háral.

Byl muž prostředně veliké postavy, těla silného a složitého, plecí širokých, prsou mohutných, čela vysokého a pěkně kulatého, oka ohnivého a duchaplného, tváří plných a velkou intelligencí prozářených, obličeje v pravdě typu či rázu professorského, výmluvy libozvučné, zřetelné, rozvážné a nikdy se neopravující, povahy přívětivé, mírné a střídmé, mravů jemných. Byl milým kollegou ve sboru učitelském, upřímným přítelem mládeže studující, jejíž duchový rozhled rozšířiti a velikými vědomostmi svými obohatiti všemožně usiloval; miloval i národ svůj, z něhož pošel i radoval se upřímě z každého jeho úspěchu, jakož i každé jeho strasti a pohromy bolestil. V poslední nemoci své byl vzorem trpělivosti a odevzdanosti do vůle Boží.

Toliko jeden stín padá nemile na tento jasnosličný obraz. Přesazení jeho s gymnasia Jihlavského na gymnasium Znojemské za příčinou národních snah přivodilo u něho ochabnutí v tomto směru, tak že počal raději německy nežli česky psáti. Tenkráte napsal také německé pojednání o řecké filosofii do programu gymnasia Znojemského. V Brně, kamž r. 1857 přesazen byl, opět jeho národní cit ve společnosti znamenitých slovanských kněží a laikův ožil. Tím veden jsa podjal se r. 1859 redakce „Hlasu,“ kterouž až do r. 1870 podržel a kteráž tenkráte jedinou byla páskou jej s národem spojující. Nebo právě v tomto občasí nejvíce jej zaneprázdňovalo vyučování německé literatuře v ústavech a domech soukromých, pro „Hlas“ však pracovaly ponejvíce jiné síly kněžské. Teprve když se r. 1870 redakce vzdal a jarobujný život v české literatuře pozoroval, roznítila se opět jeho láska k národní literatuře a každým rokem se víc a více rozharávala. To jediné pojímalo velikým bolem všechny národovce Brněnské, že se všech národních spolků stranil, národní družstva a podniky buď pranic aneb jen slabě podporoval, ač vůbec známo bylo, že peněžnými prostředky hojně oplývá. Odtud dá se také jeden u nás neobyčejný zjev po jeho

úmrtí vysvětliti. Účastenství v slavnostném pohřebu jeho bylo sice veliké, německý a slovanský živel sprovázel tělesné pozůstatky jeho v ohromném množství ku hrobu, avšak ve zprávách o jeho úmrtí v časopisech podaných nedostávalo se té vroucnosti, toho horování bolu, jakým se podobné zprávy o velikých učencích a spisovatelech českých podávají. Cítil ovšem sám nyní již zvěčnělý Šmídek na bolestném lůžku živěji než jindy tuto vadu a usiloval ji dle nejvyšší možnosti apoň znamenitými odkazy slovanským ústavům učiněnými napraviti. Tak na př. odkázal Matici Besedního domu 1000 zl. v dlužných úpisech státních, 2000 zl. českému gymnasii v Brně na stipendium pro české katolické žáky, 1000 zl. literárnímu spolku Dědictví sv. Cyrilla a Methoda, 100 zl. Časopisu Matice Moravské a kromě toho asi 500 zl. věnoval dobročinným ústavům v Brně. Proto budiž předce Sláva památce jeho!

Mat. Procházka.

Do pokladnice Matice Moravské složili od 20. listopadu 1877 až do 20. listopadu 1878.

1. Údové zakládající.

Kučera Bruno, studující v Brně 10 zl. Vladimír hrabě Logothetty v Bilovicích 10 zl.

2. Údové činní.

Ambrož Vilém, učitel náboženství na vyšší dívčí škole v Brně 10 zl. Arcibiskupský seminář pacholetský v Kroměříži 20 zl. Blahovec Antonín, J. U. Dr., advokát v Třebíči 10 zl. Čenský Ferd., c. k. setník a prof. v Novém Městě za Vídní 10 zl. Diviš Frant., farář ve Vladislavi 5 zl. Doležal Lud., učitel v Třebíči 10 zl. Doležálek Jos., učitel v Ondřechovicích 5 zl. Domluvil Frant. J. U. Dr., finanční rada v Brně 5 zl. Domluvil Fr. J. U. Dr., adjunkt při fin. prokuratoře v Brně 5 zl. Gymnasium v Mladé Boleslavi 20 zl. Gymnasium české v Budějovicích 10 zl. Gymnasium v Táboře 10 zl. Gymnasium v Slaném 5 zl. Gymnasium ve Valašském Meziříčí 10 zl. Gymnasium reální v Kolíně 30 zl. Habermann Jan, správce velkostatku v Pohořelicích 25 zl. Hakl Boh., děkan v Hořici 5 zl. Hoch Frant. farář v Horním Újezdě 5 zl. Horáček A. studující, v Olomouci 5 zl. Hrůza Jan, obchodník v Rajhradě 5 zl. Chalupecký Frant., kaplan v Starém Kolíně 5 zl. Kadláček J., farář v Moravičanech 5 zl. Kalousek J. U. Dr., spisovatel v Praze 20 zl. Klabazna Frant., farář v Dubíčku 5 zl. Kračmář K. farář v Žeravicích 5 zl. Kučera Jos., farář v Žilošicích 5 zl. Kytlica J. Med. u. Dr., lékař v Kroměříži 5 zl. Landsfeld A. štud. fil. ve Vídni zl. 5. Machaň Frant. studující

v Rychnově 5 zl. Maršovský Frant., děkan v Brně 5 zl. Milota Věk., ředitel gymnasia v Kremži 5 zl. Mlčoch Frant., farář v Brně 10 zl. Osvačil Jos. prof. šk. reální v Opavě 5 zl. Oth Jan, kaplan ve Velkém Týnci 10 zl. Pokorný Fr., účetní v Hořici 2 zl. Prachenský J. U. Dr., advokát v Praze 35 zl. Reální škola v Telči 10 zl. Růžička Jan, študujíci v Brně 5 zl. Schindler Karel, finanční rada ve Vídni 9 zl. Sobotka J. U. Dr. advokát v Telči 5 zl. Souček Jos., c. k. hejtman okresní v Boskovicích 15 zl. Straka Frant., farář v Nedvědici 5 zl. Stupecký J. U. Dr. v Praze 5 zl. Švec A. L., koop. v Březnici. 5 zl. Šromota Fr., právník v Praze 5 zl. Špička Fr., děkan na Lomnici 5 zl. Štillfriedů z svob. pán Aug., c. k. podmaršálek v Králicích 5 zl. Stürzenhofer Jindř., farář v Kylešovicích 50 zl. Tekly Edv. správce hospodářství v Drahoňovicích 10 zl. Tichý Frant. úředník vzáj. pojišťovny v Brně 2 zl. Valeský R., magister farmacie v Humpolci 5 zl. Vojtěch Jan, rada konsistorní, prof. theol. v Brně 10 zl. Vurm J., hlavní zástupce Slavie v Brně 5 zl. Zukal Jos., prof. školní reálky v Opavě 5 zl. Žáček K., J. U. Dr., kand. adv. v Olomouci 5 zl.

3. Údové přispívající.

Za rok 1875. Hradil Fr., koop. v Lipníku. Za rok 1876. Kunz K., zemský úředník v Brně. Oharek Vács., farář. v Dolních Dubňanech. Višňák Frant. professer v Brně. Za rok 1877. Augustýn František, kaplan v Lysicích Bartoš J. s. prof. gym. v Přerově. Bartoš Jak., duchovní správce v Černovicích. Bystřický Frant. prof. náb. v Telči. Český Vojt., c. k. okr. inšpektor šk. v Jindřichově Hradci. Coufal Fr., prof. v Přerově. Čtenářský spolek v Přerově Daněk J. theol. stud. v Olomouci. Demel Jan, prof. šk. reální v Olomouci. Dokoupil Jan, exposita v Podhoří. Gillig Frant., stud. theol. v Olomouci. Hanák Jos., kooperator v Sebranicích. Hanák Rudolf, učitel v Brně. Horčica Jan, obchodník ve Vyškově. Houška Slav. lékárník v Klosterneuburgu. Hrabal Jos., obchodník v Deštné. Hradil Fr., koop. v Lipníku. Jahn K., vyrábitel sodovky ve Valašském Meziříčí. Kašpar Jos. prof. v Přerově. Kaun Bedřich, farář v Místku, Klváč J., stud. theol. v Olomouci. Knapp J. U. Dr. v Přerově. Kořínek J., prof. gym. Jindřichově Hradci. Kožíšek Jiří v Brně. Kramář V., Dr., prof. v Přerově. Krch H., prof. v Přerově. Krondl Ant., prof. v Přerově. Kunz K., zemský úředník v Brně. Lubojacký Max., stud. theol. v Olomouci. Matoušek J., Dor. prof. v Jindřichově Hradci. Matulík Frant., stud. theologie v Olomouci. Mésl Jan, prof. v Přerově. Mikulka Jan, stud. theol. v Olomouci. Mládek Jan, ředitel šk. reální v Telči. Musil Karel ve Žďáře. Novák J. Dr., prof. v Jindřichově Hradci. Novotný Jos. farář v Nových Hvězdlicích. Občanská Beseda v Náměsti. Oharek Vác., farář v Dolních Dubňanech. Ondroušek Jan, študujíci theologie v Olomouci. Ouředníček Jan, professor v Přerově. Oščadal František, professor v Přerově. Ošťádal František, studujíci theol. v Olomouci. Pažourek Josef, učitel ve Velké Byteši. Pejčoch Ladislav zem. úředník v Brně. Přecechtěl J., stud. theol. v Olomouci. Risch Jos., farář v Březí. Simonides Jar., stud. v Třebíči. Schindler Fr., praef. chlap. sem. v Kroměříži. Skácelík F. Dr., lékař v Přerově. Skládal Ant., stud. theologie v Olomouci. Snopek Frant., kooperator ve Velké. Suchánek Al. stud. theol. v Olomouci. Šťastný Vlad., rada konsistorní, prof. v Brně. Šustala Jos., stud. theol. v Olomouci. Tischer F., archivář v Jindřichově Hradci, Truka Fr.,

kooperator v Určicích. Trnkal Ant., stud. theol. v Olomouci. Utikal Fr. stud. theol. v Olomouci. Vaníček Al., ředitel gym. v Jindřichově Hradci. Veselý Jos., prof. v Olomouci. Vidlák Frant., regens bisk. semináře pach. v Brně. Vyhlídal Jan, farář v Staré Vsi. Višňák František, professor v Brně. Zavřel Ig., kaplan ve Fulneku. Za rok 1878. Adamec Dom., stud. theol. v Olomouci. Apetauer Jos., pekař ve Žďáře. Augustýn Frant., kaplan v Lysicích. Balcar K., ředitel obč. šk. v Praze. Bakalář Jan, študujíci v Kro měříži. Barták Jos. viceděkan v Kostelci. Bartoš Jan, nadučitel v Brodku. Bébar M., tajemník v Brušperku. Bečák Ignác, praefekt pach. sem. v Kroměříži. Beer R., prof. v Chrudimi. Bena J., Dr. ředitel gymnasia v Kalksburgu. Berger Jos., koop. v Tršicích. Beseda čtenářská v Čáslavi. Bezloza Frant., kaplan v Dřevohosticích. Blaha Tomáš, prof. ve Valašském Meziříčí. Blecha František, učitel ve Vlčovicích. Borovička František, učitel při občanské škole v Něm. Brodě. Brázdil J., kooperator v Brušperku. Brázdil J., offic. při tabákové továrně v Hodoníně. Buchta Al., hudební umělec ve Vídni. Bystřický František, prof. náboženství v Telči. Cetkovský Antonín, koop. v Uh. Hradišti. Čech Karel, arcikněz v Bučovicích. Čejka J., lékárník v Jindřichově Hradci. Čermák Ant., zeměměřič v Brně. Černý Ant., farář v Olbram Kostele. Červinka Leop., učitel v Příboře. Číž Leop. koop. v Mor. Ostravě. Čtenářská Beseda v Čáslavi. Čtenářský spolek v Králově Poli. Dědek Fr., farář v Rožné. Derka Leopold, farář v Miloticích. Diviš J. Dr., ředitel šk. reální v Lokti. Domluvil K., prof. ve Valašském Meziříčí. Dostál K. J. U. Dr., advokát ve Vídni. Dundálek Fr., kaplan v Ivančicích. Dvořák Frant. kanovník v Kroměříží. Dvořák Ant., kaplan v Chropíni. Dvořák Gerlach, kaplan v Jihlavě. Embert Fr., farář v Lukově. Fáček Frant. c. k. notář v Jindřichově Hradci. Fišara Jos., kooperator v Brumově. Fuchsík J., farní administrator v Hlavnici. Gabriel J., professor v Jindřichově Hradci. Gillig František, stud. theol. v Olomouci. Gothard Frant., prof. v Jindřichově Hradci. Gruda Ant., koop. v Kateřinkách Gymnasium reální v Třeboni. Gymnasium v Jindřichově Hradci. Gymnasium v Králové Hradci. Gymnasium v Chrudimi. Gymnasium v Jičíně. Gymnasium v Litomyšli. Hájek Tomáš, farář v Záhlinicích. Halla Ant., farář v Kunštátě. Hanáček J. U. Dr., zemský rada v Brně. Hánl J., koop. v Jevíčku. Harna Ferd., kaplan v Holici. Havelka J., prof. gymn. v Olomouci. Havliček Ig., koop. ve Fulneku. Helcelet J. U. Dr., adv. ve Vyškově. Hess Frant., abs. právník v Praze. Hoch J., starosta v Hrubšicích. Holer Ant., nadučitel v Brně. Hollain Ludvík, prefect v Kroměříži. Hon J., obchodník v Praze. Hoppe Bedřich J. U. Dr., advokát v Brně. Hošek Ant., prof. gymn. v Chrudimi. Houra Jindřich, okr. tajemník v Jindřichově Hradci. Hrabal Jos., v Deštné. Hradil Frant., koop. v Lipníku. Hrudička Alois, prof. v Třebíči. Hübl J., komorník v Starém Brně. Hübsch J. U. Dr. advokát v Poličce. Chalupecký František, kaplan v Starém Kolíně. Chmelař Václav, beneficiát v Eggenberku. Chalupecký František, kaplan v Starém Kolíně. Jahn K., vyrábitel sodovky ve Valašském Meziříčí. Jaroslav, občanská Beseda v Kojetíně. Jašek J., rolník v Ratajich. Jelinková Marie, učitelka v Brně. Jurášek J., professor v Olomouci. Kaláb Jan, kooperator v Klenovicích. Kandus K., kanovník v Bystrci. Karásek J., farář v Dobřinsku. Kašparek Michal, měšťan ve Zlíně. Kašlík Richard, měšťan ve Val. Meziříčí. Kaštyl K., farář v Starči. Kaun Bedřich, farář v Místku. Kendík Dor., pluk. lékař v Jindř. Hradci. Kleveta Aug., farní adm. v Loděnicích. Klimeš J., štud. práv v Zlatníkách. Knihovna

pach. semináře v Brně. Klumpar Jan, ředitel v Králově Hradci. K ment. Ferd., farář v Brně. Konečný Ant., kaplan v Hustopeči. Kopka J., korp. v Brně. Korecký Josef, obchodník v Praze. Kořínek J. prof. v Jindřichově Hradci. Kosmák Václav, farář ve Tvarožné. Koudela J. U. Dr., advokát v Prostějově Kovářík Tomáš ve Velkém Újezdě. Kožíšek Jiří v Brně. Král Ant., farář v Račicích. Křenková Žofie ve Frenštátě. Krejčiřík Fabian, farář v Střížově. Krtil J. ve Val. Meziříčí. Kuhl Jindřich, ve Velkém Meziříčí. Kulda Beneš, kanovník na Vyšehradě. Kunz K. úředník zemský v Brně. Kusý E. Dr., okr. lékař ve Znojmě. Kusý W. J. U. Dr., advokát v Brně. Kutter Fr., kaplan v Brně. Kužela J., koop. v Opatovicích. Landfrass V., knihkupec v Jindřichově Hradci. Lavička J., farář v Komíně. Liebner Frant., farář na Zabří. Máhel J., kooperator v Šatavě. Malota Fr., farář v Majetíně. Martilík Fr., farář v Ostrolhotě. Mašek Ig., prof. v Jindřichově Hradci. Materna J., farář v Otnicích. Mazour Fr., kaplan ve Velk. Újezdě. Mezník Ant., J. U. Dr. advokát v Praze. Místecký J., měšťan ve Val. Meziříčí. Mládek Jan, ředitel šk. reální v Telči. Mlynář Fr., žák gymn. v Jičíně. Mlynář J., žák gymn. v Jičíně. Moravec Ig., továrník v Jindřichově Hradci. Moural Fr., sládek v Jindřichově Hradci. Mráček Leop., správce robotárny v Brně. Mrázek J., kaplan v Lulči. Musil K. ve Žďáře. Naxera V., J. U. Dr. advokát v Jindř. Hradci. Nepustil Ig., kaplan ve Zlíně. Neudörfl K., prof. v Chrudími. Nováček J., správce v Nových Hvězdlicích. Novák J., farář v Prostějově. Novák Leopold, farář v Lužicích. Obdržálek Peregrin, farář v Blansku. Občanská Beseda v Náměstí. Obecní knihovna v Hrubčicích. Očadlík Jindřich, kooperator p. v Mostkovicích. Oharek V., farář v Horních Dubňanech. Ondruška František, učitel v Brumově. Orsay d'Anatole hrabě, farář v Kojetíně. Orth, ředitel občanské školy v Jindřichově Hradci. Ošťádal Antonín, korp. v Štangendorfu. Paráček Jan ve Vyškově. Paul K., prof. v Chrudími. Pavlíček J., farář v Doubravníku. Pazderka Jos., farář v Kateřinkách. Peka Ant., komisař pojišťovny v Brně. Pejčoch J., úředník v Brně. Perka F., učitel v Studnicích. Peřina V., majitel statku v Rohově. Perůtka Fr., prof. v Uh. Hradišti. Pírek J., koop. v Myšlovicích. Pospíšil J. Dr. prof. v Brně. Přibyl Ant., kooperator v Rožnově. Pruša, kaplan v Mikulovicích. Raimund K., dohlížitel v Černovicích. Realní škola v Karlíně. Reichert J., Dr. prof. v Třebíči. Risch J., farář v Březí. Ripka K. J. U. Dr. advokát v Ivančicích. Rybička Ant., c. k. dvorní sekretář ve Vídni. Sedláček J., farář v Hounanově. Sedláček J., učitel v Němčicích. Sedláček J., kaplan ve Valašském Meziříčí. Skopalík František, rolník v Záhlinicích. Skopalík Antonín, rolník v Záhlinicích. Slouková Emma, učitelka ve Frenštátě. Smolař G., žák gymnasia v Jičíně Snopek František kooperator ve Velké. Sokol Antonín, farář v Náklu. Solpera K., professor v Jindř. Hradci. Souček Jan, farář ve Zlíně. Stranský R., Dr. prof. gymn. v Chrudími. Stopka, J. U. Dr. v Lounech. Strouhal Ig., farář v Bohuňovicích. Studený, kaplan v Bohuslavicích. Stürzenhofer Jind., farář v Kylešovicích. Svoboda Jaroslav, stud. v Jindřichově Hradci. Svoboda Fr., farář v Našiměřicích. Svoboda J., kaplan v Nové Vsi. Svoboda Fr. kaplan v Ptení. Sytko J., prof. v Olomouci. Šebestík Jan, praef. pach. sem. v Kroměříži. Šedivý Vác., žák gymn. v Jičíně. Šimbera Tom., farář v Myslibořicích. Škaloud prof. v Jindřichově Hradci. Škoda J., ředitel gymn. v Přerově. Škorpík Frant., Dr., děkan v Kučerově. Šmidt Vác., úřední assek v Praze. Šmidt Tomáš, kurat v Skřípově. Špaček Fr., farář v Rajci. Špička

Fr., kaplan ve Val. Meziříčí. Šromota Leop., fil. v Praze. Štolfa J., obecní písař v Ivanovicích. Táborský A. L., měšťan ve Val. Meziříčí. Tischer Fr., archivář v Jindřichově Hradci. Tkáč Ig., prof. v Uh. Hradišti. Trapl M., ředitel gym. v Chrudimi. Trnka Fr., kooperator v Určicích. Tvarůžek J., učitel v Budišově. Tvarůžek K., auskultant v Židlochovicích. Učitelská jednota v Příboře. Umělecká Beseda v Praze. Utikal František, kaplan v Ostravici. Vašátko S., J. U, Dr. advokát ve Velkém Meziříčí. Valleský R. v Humpolci. Vašek František, farář v Studnici. Vávra Arnošt, koop. v Jihlavě. Veselý Jos., farář v Babicích. Veselý František, žák gymn. v Jičíně. Vidermann Tomáš, kooperator v Tovačově. Vidlák Fr. regens pach. sem. v Brně. Vik Isidor, stud. v Jičíně. Wittek Karel, c. k. školní rada v Brně. Vlk Jos., koop. v Třešti. Vondráček Jan, prof. v Králové Hradci. Vrána Fr., učitel v Židlochovicích. Vrzal J., farář v Heralticích. Vycpálek J., prof. v Rychnově. Vyhlídal Jan, farář v Staré Vsi. Vychodil J., kooperator na Velehradě. Vykydal Jos., děkan na Velehradě. Základník Tomáš, prof. v Jičíně. Zdráhal Vl., kurat v Hradisku. Zelinka Em., J. U. Dr. adv. v Tišnově. Zelníček Ebro, kooperator v Gross Schönau. Zlobický Šebestian, měšťan v Hulíně.

Obsah celého ročníku.

Strana.

Ze Života lidu moravského II. Nářečí slovácké (Zlinské). Napsal Fr. Bartoš 1

Pravěké starožitnosti objevené v jeskyních moravských. Popisuje Jan Havelka 68

Fragmenta Monseana či Zlomky Monséovy. Napsal V. Brandl 77

Ze života lidu moravského III. Svatba. Napsal Fr. Bartoš 125

O složených slovech v češtině II. Napsal Ant. Vašek 146

Zřízení selské v Loučanech 162

Pohanské pohřebiště tršické. Popsal Jan Havelka 169

Karel Šmídek. (Nekrolog) Napsal M. Procházka 171

Rozhledy literární:

Eliška Přemyslovna, tragoedie v 5 jednáních od Václava Vlčka II. opravené vydání. V Praze 1876. K. Šmídek 104

Odborná pathologie a therapie. Vydává spolek českých lékařů redakcí prof. dra. B. Eiselta. V Praze, tiskem a nákladem knihtiskárny Kolářovy. Fr. Bartoš 118

Maehrens allgemeine Geschichte. Im Aufrage des maehrischen Landesausschusses dargestellt von dr. B. Dudik VIII. Band. Maehrens Kulturzustaende vom Jahre 1197 bis 1306 (Land und Volk). Brünn 1878 V. R. 121

Zpráva výboru o činnosti Matice Moravské od 1. prosince 1876 do 30. listopadu 1877 124

Seznam údů Matice Moravské až do 20. listopadu 1878 176

Stanford University Libraries
3 6105 010 630 502

DB
541
M3
v.9-10
1877-7

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
CECIL H. GREEN LIBRARY
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004
(415) 723-1493

All books may be recalled after 7 days

DATE DUE